

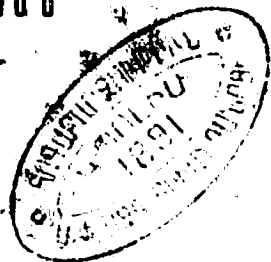
ՍԵՓԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ Ա. Փ. ԱԶԳ. ՀԻՄԱՆԳԱՆՈՅԻ

ԸՆԴԱՐՁԱԿ ՏԱՐԵՑՈՅՑ 1929

ՆՈՐ ՇՐՋԱՆ Ե. ՏԱՐԻ

ԿԱԶՄՅՈՒՆ

Ս. ԶՈՒՅԱԾԵԱՆ — Թ. ԱԶԱՏԵԱՆ

ՏՊԵՐ. Յ. Ս. ՍԵՄԵՆ

Կ. ՊՈՒՐԱ

AVO

Ի ՀԱՅՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ

Տ. Տ. ԳԵՈՐԳԱՅ Ե.

ՍՐԲԱԶՆԱԳՈՅՆ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻ

ԱՄՍՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ

Ե Ի

Ի ՊԱՏՐԻԱՐՔՈՒԹԵԱՆ

ՍՐԲՈՅՆ ԵՐՈՒՍԱԳԷՄԻ

ՏԵԱՌՆ ԵՂԻՃԷԻ Ս. ԱՐՔԵՊՍ.Ի

Հ Բ Ա Մ Ա Ն Ա Ի

Ս. ՊԱՏՐԻԱՐՔԻՆ ՀԱՅՈՑ ԹՈՒՐԲԻՈՑ

ՏԵԱՌՆ ՄԵՍՐՈՊԱՅ Ս. ԱՐՔԵՊՍ.Ի

AVO

ՕՐԱՅՈՅՑ ԸՍՏ ՆՈՐ ՏՈՄԱՐԻ

1929

ՔՈՒՒՆ ՔՐԻՍՏՈՍԻ

Ե Ի

ԲՈՒՆ ՔՈՒԱԿԱՆԻՆ ՀԱՅՈՑ

4421-4422

ՏՈՄԱՐԱԿԱՆ ՔՈՒԱԿԱՆԻՆ ՀԱՅՈՑ

1378-1379

Գիր արտոյն	ժ
Վերադիր	19
Սօքնեհակ	2
Իննեւսամեհակ	11
Ցանուէր	Առիւծ

ՇԱՐԺԱԿԱՆ ՏՕՆԻ ԵՒ ՄԻՋՈՑԻ ՆՈՑԻՆ

ՆՅՆՈՆՈՂ	Կիր. Յնվր. 6
Միջոց ուտիք	Աւուրք 15
Առաջ. Բարեկենդան	Յնվր. 20
Վարդանանց	Եւ. Փետր. 7
Բուն Բարեկենդան	Կիր. Փետր. 10
Զասիկ	Կիր. Մարտ 31
Աւետում	Կիր. Ապր. 7
Երեւման Խաչ.	Կիր. > 28
Համբարձում	Եւ. Մյիս. 9
Հոգեգալուստ	Կիր. Մյիս. 19
Ելն ի Վիրապէն սուրբ Լուսաւորչի	Շր. Յուն. 1
Գիւս Նեխարաց	Շր. > 15
Վարդավառ	Կիր. Յիւ. 7
Միջոց Վարդավառի Եօքնակի պահով.	Վեց —

AVO

Վերափոխումն Ս. Ասուածածնի	Կիր. Օգոս. 18
Միջոցն Ասուածածնի եօրնեակն պանօֆ	չորս —
Խաչվերաց	Կիր. Սեպտ. 15
Վարազայ Սուրբ Խաչ	Կիր. » 29
Միջոցն ուսիֆ եօրնեակն Խաչի պանօֆ	ուրբ —
Գիւտ Խաչ	Կիր. Հոկտ. 27
Ս. Հրեատկապետաց	Շք. Նոյ. 9
Յիւնակ	Կիր. » 24
Ս. Յակոբայ Մծբնայ	Շք. Դեկտ. 14
Միջոցն աւուրֆ	սասնելվեց —
Բարեկենդան Ծննդեան	Կիր. Դեկտ. 29

Շ Ա Ր Ժ Ա Կ Ա Ն Տ Օ Ն Ք Ե Ի Ր Ո Պ Ա Ց Ի Ո Ց

Եօրանաներորդաց Կիւրակէ.	Յնվր. 27
Բուն Բարկենդան	Փետր. 10
Օր Մոխրոց	» 13
Ա. Կիւրակի Գալսեան.	Դեկտ. 1

Խ Ա Ի Ա Ր Մ Ո Ի Ն Ք Ք

- Ի Մայիսի 9 Բոլորական խաւարումն արեւու անեսաանելի Ի Կ. Պոլիս:
- Ի Մայիսի 24 Բոլորական խաւարումն լուսնոյ անեսաանելի Ի Կ. Պոլիս:
- Ի Նոյեմբեր 3 Մասնական խաւարումն արեւու անեսաանելի Ի Կ. Պոլիս:
- Ի Նոյեմբեր 17 Բոլորական խաւարումն լուսնոյ սեսաանելի Ի Կ. Պոլիս:

ՎԱՍԻՄ ԿԱՋԻ ՄՈՒՍՈՒՅԱՆ ԻՋՄԱՆ ՓԱՏՈՒ
Թուրքիայի Հանրապետության Նախագահ

AVO

Ն. Տ.	ՔԵԱՆՈՒՆԻ ՍԱՆԻ ՕՐ 31	ՅՈՒՆՈՒԱՐ	ՇԱՊԱՆ ՕՐ 29	Լ. Ա.
1	Գ. գծ. Գ. օր պահոց Ծննդ. ԿԱՂԱՆԻ և Տրեմտ. 1929 թուականին Գրատ.ի Տոմ. գաղղոցի 11: ?			19
2	Գ. գլ. Գ. օր պահոց Ծննդեան:			20
3	Ս. գծ. Ե. օր պահոց Ծննդ. Գ. Լեռչին Բառուղ լուսնի:			21
4	Ու. գլ. 2. պահոց Ծննդեան:			22
5	Շր. ամ. Ճրագալոյց Ծննդեան և Աստուածայայտութեան Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի. յերեկոյին նաւակահիւ:			23
6	Ք. Կիր. ակ. ՏՕՆ ԾՆՆԴԵԱՆ ԵՒ ԱՍՏՈՒԱԾԱՅԱՅՏԵՆՈՒԹԵԱՆ ՏԵԱՌԵ ՄԵՐՈՅ ՅԻՍՈՒՍԻ ՔՐԻՍՏՈՍԻ:			24
7	Ք. Բ. բժ. Բ. օր Ծննդեան յիշատակ մեռելոց:			25
8	Գ. բլ. Գ. օր Ծննդեան:			26
9	Գ. գծ. Գ. օր. Ծննդեան. (Իսլ. Միրա կէճևսի):			27
10	Ս. գլ. Ե. օր Ծննդեան:			28
11	Ու. գծ. 2. օր Ծննդ. Գ. Ծնունդ լուսնի:			29
12	Շր. գլ. Է. օր Ծննդեան:			1
13	Ք. Կիր. ամ. Բ. օր Ծննդեան և Տօն Անուանակոչութեան Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի:			2
14	Բ. ակ. Տօն Ծննդ. Սրբոյն Յովհաննու Կարապետին:			3
15	Գ. բժ. Սրբոյն Պետրոսի Հայրապետին, ևւայն:			4
16	Գ. բլ. պահք:			5
17	Ս. գծ. Սրբոյն Անտոնի Տգնաւ որին:			6
18	Ու. գլ. պահք Յն. և Եր. Աթանասի և Կիւրղի: Չ Առաջին Բառուղ լուսնի			7
19	Շր. գծ. Սրբոյն Թէոդոսի Քաղաւորին, և մանկանցն Եփեսոսի:			8
20	Ք. Կիր. գլ. Ա. Կիր. զկնի Ծննդեան. (Բարկենդան առաջաւորաց) Յն. և Աթիմէոսի Տգնաւորին:			9
21	Բ. ամ. Ա. օր. պհց. առաջ. Իսլ. Պուրճի տէլի: Չ Ի ջրհոսն			10
22	Գ. ակ. Բ. օր պհց. առաջաւորաց:			11
23	Գ. բժ. Գ. օր. պհց. առաջաւորաց:			12
24	Ս. բլ. օր պհց. առաջաւորաց:			13
25	Ու. գծ. Ե օր պահոց առաջ. ի յիշատակ Յօաննու մարգարէին:			14
26	Շր. գլ. Սրբոյն Սարգսի զօրավարին, և որդւոյ նորա Մարտիրոսին Հր. Տարեղաւխ տնկոց. Գ. Լուսն լուսնի			15
27	Ք. Կիր. գծ. Բ. զկնի Ծննդ. Իսլ. Պէրաթ կէճէսի:			16
28	Բ. գլ. Սրբոց Ատովմանց զօրավարաց:			17
29	Գ. ամ. Սրբոց Սուրբիասեանց վկայից:			18
30	Գ. ակ. պհք. Յն. Սրբոց Հայրապետացն Բարսեղի, Գրիգորի և Յովհաննու Ոսկեբերանին. Իսլ. ախըրը արպային:			19
31	Ս. գծ. Սրբոց Ոսկեանց Գահանայից. Իսլ. Էվվէլը խամսին:			20

AVO

Ե. Տ.	ՇՈՒՊԱՅ	ՓԵՏՐՈՒԱՐ	ԲԱՄԱԶԱՆ	Լ. Ա.
	ՕՐ 28		ՕՐ 99	
1	Ուր. բկ. պահր:			21
2	Շբ. գժ. սրբոյն Իսահակայ Պարթևի Հայրապետին մտոյ Յն. եւ եւր. Տեառնընդառաջ: Ը Վերջին ԲԱ. լուսնի:			22
3	ՔԿիր. զկ. Գ. զկնի Ծննդեան:			23
4	Ռջ. զժ. Սրբոցն Մարկոսի եպիսկոպոսին, Պիոնի քահանային, Կիւրղի եւ Բենիամինի սարկաւազացն եւ սրբոց վկայիցն Աբղմը- սեհի, Ումբղղանայ եւ Սայէնի:			24
5	Գե. զկ. սրբոց Ղեւոնդեանց քահանայից:			25
6	Գե. աժ. պահր:			26
7	ՔՍե. ալ. Սրբոց Վարդանանց զօրավարաց. 1036 վկայից, սրբ կատարեցան. ի մեծի ճակատամարտին ի 451 թուին:			27
8	Ուր. բժ. պահր:			28
9	Շբ. բկ. Կ. Պոլտոյ Ս. Ժողովոյն, 150 հայրապետաց. Յն. յիշատակ մեռելոց:			29
⊕ Մն. Լա. յ. 9. ր. 38				
10	ՔԿիր. զկ. Բուն Բարկենդան. Իսլ. Բամազան (30):			1
11	Բե. աժ. Ա. օր մեծ պահոց:			2
12	Վշ. ալ. Բ. օր մեծ պահոց:			3
13	Գե. բժ. Գ. օր մեծ պահոց:			4
14	ՔՍե. բկ. Գ. օր մեծ պահոց, եւ Տեառնընդառաջ:			5
15	Ուր. գժ. Ե. օր մեծ պահոց:			6
16	Շբ. զկ. Զ. օր մեծ պահոց Ս. Թէոդորոսի զօրավարին:			7
17	ՔԿիր. զժ. Բ. Քառասնորդաց:			8
⊙ Ան. Բն. յ. 2. ր. 47.				
18	Բե. զկ. Ը. օր մեծ պահոց:			9
19	Գե. աժ. Թ. օր մեծ			10
⊕ ի ձուկն, ժ. 20. ր. 41. Իսլ. Պուրհի հուք				
20	Գե. ալ. Ժ. օր մեծ պահոց. Իսլ. ճէմրէի էվիէլ պէր հավա, սր Է. օր իջանելոց ջերմութեան արեւու յօդս:			11
21	Սե. բժ. ԺԱ. օր մեծ պահոց:			12
22	Ուր. բկ. ԺԲ. » » »			13
23	Շբ. գժ. ԺԳ. օր մեծ պահոց:			14
24	ՔԿիր. զկ. Գ. Քառասնորդաց (անառակին) :			15
⊙ Լուսն լուսնի ժ. 11. ր. 53.				
25	Բե. զժ. ԺԵ. օր մեծ պահոց:			16
26	Գե. զկ. ԺԶ. » » »			17
27	Գե. զկ. ԺԷ. » » » Իսլ. ձէմրէի սանի, սր է օր իջանելոյ ջերմութեան արեւու ի ջուրս:			18
28	Սե. ալ. ԺԸ. օր մեծ պահոց:			19

Ն. Տ.

Մ Ա Ր Ք
ՕՐ 31

Մ Ա Ր Տ

Շ Է Վ Վ Ա Ն
ՕՐ 30

Լ. Ա.

1	Աւ. բժ. իթ. օր մեծ պահոց Ելեւմտական թուական. 1345:	20
2	Եբ. Բկ. Ի. օր մեծ պհց. Սրբոցն Յովհաննու Երուսաղէմայ Հայրապետին, և Երբոց Հայրապետացն մերոց, Յովհաննու Օծնեցւոյ, և Գրիգորի Տաթեւացւոյն:	21
3	Կիր. գժ. Դ. Քառասներորդաց (Տնտեսին զիշ. կարգ խաչի):	22
	⊕ Վերջին Բառդ. լուսին	
4	ՊԵ. զկ. ԻԲ. օր մեծ պահոց:	23
5	ՊԵ. դժ. ԻԳ. օր մեծ պահոց.	24
6	ՊՅ. զկ. ԻԴ. օր մեծ պահոց Միջինը Իսլ. ձևորէի սպիտ:	25
7	ՊԵ. աժ. ԻԵ. օր մեծ պահոց: Իսլ. Դատիր կէճէսի:	26
8	Աւ. ալ. ԻԶ. օր մեծ պահոց. Սրբոց բառանից մանկանցն որք ի Սերաստիա կատարեցան. զիշ. կարգ ապաշխարհութեան. Յն. և և Քառասուն մասկանց: Իսլ. Դատըր կէճէսի.	27
9	Եբ. բժ. ԻԷ. օր մեծ պահոց:	28
10	ՃԿիր. բկ. Ե. Քառասներորդաց. Դատարիրն զիշ. կարգ խաչի. Չար կապանաց և Տարածեալ. Իսլ. Էվվէլը պէրտիւլ աճուզ:	29
11	ՊԵ. գժ. ԻԹ. օր մեծ պահոց: ⊕ Ծնունդ լուսնի:	30
12	ՊԵ. զկ. Լ. օր մեծ պահոց:	1
13	ՊԵ. դժ. ԼԱ. օր մեծ պահոց:	2
14	ՊԵ. զկ. ԼԲ. օր մեծ պահոց:	3
15	Աւ. աժ. ԼԳ. օր մեծ պահոց:	4
16	ՃԵբ. ալ. ԼԴ. օր մեծ պահոց. և Տօն Մտիցն ի Վիրապի Սրբոյ Հօրն մերոյ Գրիգորի Լուսաւորչին: Իսլ. Ախըրը պէրտիւլ աճուզ:	5
17	ՃԿիր. բժ. Լ. Քառասներորդաց. (Դալտեան):	6
18	ՊԵ. բկ. ԼԶ. օր մեծ պահոց: Եւր. ⊕ Առաջին Բառուղ լուսնի.	7
19	ՊԵ. գժ. ԼԷ. օր մեծ պահոց:	8
20	ՊԵ. զկ. ԼԸ. օր մեծ պահոց: Իսլ. Ախըրը Խամսին:	9
21	ՊԵ. գժ. ԼԹ. օր մեծ պահոց գարնանաճուտ և հասարակած. լի-նի տիւ և զիշ. հաւասար: Իսլ. Իթիտ. րէպիի նէվրուզ ⊕ Ի Խոյն	10
22	Աւ. զկ. Խ. օր մեծ պահոց: Յայտ Արեգ (30):	11
23	Եբ. աժ. պհր. յիշատակ Յարութեան Դազարու:	12
24	ՃԿիր. ալ. պհր. Ծաղկազարդ:	13
25	ՊՅ. բժ. Աւագ Երկուշաբթի պահր:	14
26	ՊԵ. բկ. » Երեքշաբթի » : ⊕ Լուսն լուսնի:	15
27	ՊԵ. գժ. Աւագ Չորեքշաբթի պհր:	16
28	ՃՊԵ. զկ. Աւագ Հինգշաբթի, Յիշ. ընթրեաց ՏՈՆ. մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, Հր. Ապիսլ որ է գարնանային աճիս:	17
29	Աւ. դժ. Աւագ ուրբաթ, պհր. Յիշատակ, Խաչելութեան, չարչարանաց և թաղման. Տնտն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի:	18
30	Եբ. զկ. Աւագ Տարաթ, ճրագալոյց Ջատկի:	19
31	ՃԿիր. աժ. ՋԱՏԻԿ ԿԱՐՈՒԹԵԱՆ ՏԵԱՌՆ ՄԵՐՈՅ ՅԻՍՈՒՍԻ ՔՐԻՍՏՈՍԻ:	20

Ն.Տ.	Ն Ի Ս Ա Ն	Ա Պ Ր Ի Լ	Ջ Ի Լ Գ Ա Տ Է	Լ.Ն.
	ՕՐ 30		ՕՐ 29	
1	ՔԲԵ. ակ. Բ. օր Զատիկի յիշատակ մուկերց:			21
2	ԳԵ. ըծ. Գ. » »			22
3	ԳԵ. ըկ. Գ. » »			23
	⊕ Վերջին ֆառորդ. ժ. 8. ր. 11.			
4	ՄՂ. զծ. Ե. օր Զատիկի			24
5	Ուր. զկ. Զ. օր Զատիկի:			25
6	Շբ. զծ. Է. » »			26
7	ՔԿԻՐ. զկ. Նոր Կիրակէ եւ Աւետումն Ս. Աստուածածնի:			27
8	ԲԵ. ամ. Թ. օր Յինանց:			28
9	ԳԵ. ակ. Ժ. » »			29
	⊕ Ծնունդ լուսնի ժ. 4. ր. 51.			
10	ԳԵ. ըծ. ԺԱ. օր Յինանց Իսլ. Զիրգատէ (30):			1
11	ՄԵ. ըկ. ԺԲ. » »			2
12	Ուր. զծ. ԺԳ. » »			3
13	Շբ. զկ. ԺԴ. » »			4
14	ՔԿԻՐ. զծ. Գ. Աշխարհամատարան օր է (Կանաչ Կիրակէ):			5
15	ԲՂ. զկ. ԺԶ. օր Յինանց:			6
16	ԳՂ. ամ. ԺԷ. օր Յինանց:			7
	⊕ Առաջին ֆառորդ լուսնի			
17	ԳԵ. ակ. ԺԸ. օր Յինանց:			8
18	ՄԵ. ըծ. ԺԹ. » »			9
19	Ուր. ըկ. Բ. » »			10
20	Շբ. զծ. ԻԱ. » »			11
21	ՔԿԻՐ. զկ. Գ. Կարմիր Կիրակէ:			12
	⊕ Ի Յուլն Իսլ. Պուրհի սէվր.			
22	ԲՂ. զծ. ԻԳ. օր Յինանց:			13
23	ԳԵ. զկ. ԻԴ. օր Յինանց			14
24	ԳՂ. ամ. ԻԵ. » »			15
	⊕ Լուսնն Լուսնի			
25	ՄԵ. ակ. ԻԶ. օր Յինանց:			16
26	Ուր. ըծ. ԻԷ. » »			17
27	Շբ. ըկ. ԻԸ. » »			18
28	ՔԿԻՐ. զծ. Ե. Տօն Երեւման Արքայ խաչին:			19
29	ԲԵ. զկ. Լ. օր Յինանց:			20
30	ԳԵ. զծ. ԼԱ. օր Յինանց:			21

Ծ.	Մ Ա Յ Շ Մ Օ Ր 31	Մ Ա Յ Ի Ս	Զ Ի Լ Շ Ի Ճ Ժ Է Օ Ր 30	Լ. Ա.
1	Դ. զկ. ԼԲ. օր Յինանց:			22
2	Ս. ամ. ԼԳ. օր Յինանց: Թ Վերջին հառուրդ լուսին			23
3	Ուր աղ. ԼԴ. օր Յինանց:			24
4	Շր. բժ. ԼԵ. օր Յինանց:			25
5	ՔԿԻՐ. թկ. 2. Կիրակէ:			26
6	Բ. գժ. ԼԶ. օր Յինանց: Իսլ. Խրտրեւէզ:			27
7	Դ. զկ. ԼԷ. օր Յինանց:			28
8	Դ. զժ. ԼԸ. օր Յինանց:			29
9	ՔԵՂ. զկ. Խ. օր Յինանց, Համբարձումն Քրիստոսի. Թ Ծն. լուսին			30
10	Ուր. ամ. ԽԱ. օր Յինանց պահք: Իսլ. Զիւրիճճէ 29			1
11	Շր. աղ. ԽԲ. օր Յինանց:			2
12	ՔԿԻՐ. բժ. Է. Կիր. Երկրորդ Ծաղկազարդ:			3
13	Բ. բկ. ԽԳ. օր Յինանց:			4
14	Դ. գժ. ԽԴ. օր Յինանց:			5
15	Դ. զկ. ԽԵ. օր : :			6
16	Ս. զժ. ԽԶ. օր : : Ծ Առաջին հառուրդ լուսին			7
17	Ուր. զկ. ԽԷ. օր Յինանց պահք:			8
18	Շր. ամ. ԽԸ. օր Յինանց:			9
19	ՔԿԻՐ. աղ. Ծ. օր Յինանց. Հոգեգալուստ Պէնտէկոստէ: Իսլամայ Գուրպան պայրամը 4 օր:			10
20	Բ. բժ. Բ. օր Հոգեգալստեան պահք:			11
21	Դ. բկ. Գ. օր Հոգեգալստեան պահք:			12
22	Դ. գժ. Դ. օր Հոգեգալստեան պահք: Իսլ. Պուրճի Թ յերկաւորն:			13
23	Ս. Գկ. Ե. օր Հոգեգալստեան, պահք:			14
24	Ուր. զժ. Զ. օր Հոգեգալստեան պահք: Խ Լուսն լուսնի			15
25	Շր. զկ. Է. օր Հոգեգալստեան:			16
26	ՔԿԻՐ. ամ. Ա. Կիրակէ. Յարութեան եւ յիշ. Եղիա մարգարէին:			17
27	Բ. աղ. Սրբոց կուսանացն Հռիփսիմեանց:			18
28	Դ. բժ. Սրբոց կուսանացն Գայեանեանց:			19
29	Դ. բկ. պահք:			20
30	Ս. գժ. Սրբոցն Յովհաննու Կարապետին եւ Աթանազիոսայ Եպիսկոպոսին:			21
31	Ուր. զկ. պահք:			22

Ն. Տ.	ՀԱԶԻՐԱՆ	ՅՈՒՆԻՍ	ՍՈՒՀԱՐԷՍ	Լ. Ն.
	ՕՐ 30		ՕՐ 29	
1	Շք. դժ. Սրբոյ Հօրն մերոյ Գր. Լուսարչին յՀոսկ. ելիցն ի վրայէն:	⊕ Վերջին Բառորդ լուսնի		23
2	ՃԿԻՐ. զկ. Բ. զկնի Հոգե. Տօն Կաթողիկէ եկեղեցւոյ Սրբոյ Էջմիածնի, զոր կարգեաց սուրբն Գրիգոր Լուսաւորիչն մեր՝ յերաներն ի վերայէն:			24
3	ԲԵ. ած. Սրբոց մանկանցն Բեթղէմէ մի:			25
4	ԳԵ. ած. սրբոց կուսանացն Կունեայ եւ Մանեայ:			26
5	ԳԵ. բժ. պահք:			26
6	ՍԵ. բկ. Սրբոց իշխանացն Սահակայ եւ Յովսեփայ, եւ սրբոց վկայիցն Սարգսի եւ Բագոսի:			27
7	ՈՒՐ. գժ. պահք:	⊕ Ծնունդ լուսնի		28
8	Շք. զկ. Սրբոյն մեծին Ներսէսի Հայրապետին մերոյ, եւ Խաղայ Եպիսկոպոսին. Իսլ. 1348 թուականին արարական:			1
9	ԿԻՐ. դժ. Գ. զկնի Հոգեգալստեան: Տարեցուխ արարական:			2
10	ԲԵ. զկ. պահք:			3
11	ԳԵ. ած. պահք: Սրբոցն Կոստանդիանոսի, մօրն նորա Հեղինեայ:			4
12	ԳԵ. ալ. պահք:			5
13	ՍԵ. բժ. Սրբոյն Թէոդիաննի Գազատացւոյն, եւ Թալիւիայ բժշկին, եւ եօթն կուսանացն, որք յԱնկիւրիա կատարեցան:			6
14	ՈՒՐ. բկ. պահք:	⊕ Աւագին Բառորդ լուսնի		7
15	Շք. գժ. Գիւտ նշխարաց Սրբոյն Հօրն մերոյ Գրիգորի Լուսաւորիչն:			8
16	ՃԿԻՐ. զկ. Գ. զկնի Հոգեգալստեան:			9
17	ԲԵ. գժ. սրբոց վկայիցն, Անտանիոսի, ԹԼոսիկոսի, Անիբատոսի, եւ Փոսինոսի:			10
18	ԳԵ. զկ. սրբոցն Դանիէլի մարգարէին, եւ երկոց մանկանցն, Սեդրարայ, Միսարայ եւ Աբեթնազովի. Իսլ. Աշուրէ կիւնի:			11
19	ԳԵ. ած. պահք:			12
20	ՍԵ. ալ. Սրբոց Քարգանդաց Վարդապետացն մերոց Սահակայ եւ Մեսրոպայ:			13
21	ՈՒՐ. բժ. պահք:			14
22	Շք. բկ. սրբոցն Տրդատայ Քաղաւորին մերոյ եւ Աշխէն տիկնոց եւ Խոսրովիղատոյն: ⊕ ի հեցեցեցին Իսլ. Պուրնի Սէրէբան			15
23	ՃԿԻՐ. գժ. Ե. զկնի Հոգեգ. Գիւտ Տփոյ Ս. Աստուածածնի:	⊕ Լուսն լուսնի		16
24	ԲԵ. զկ. սրբոցն Կալիստրատոսի, եւ քառասուն եւ ինը վկայիցն, եւ Դունկիանոսի քահանային:			17
25	ԳԵ. դժ. Սրբոյն Ջարարիա մարգարէին:			18
26	ԳԵ. զկ. պահք:			19
27	ՍԵ. ած. սրբոյն Եղիսէի մարգարէին:			20
28	ՈՒՐ. ալ. պահք:			21
29	Շք. բժ. Սրբոց երկոտասան Առաքելոցն Քրիստոսի, եւ սրբոյն Պօղոսի երեքտասաներորդ առաքելոյն:			22
30	ՃԿԻՐ. բկ. Զ. զկնի Հոգե. Ճարսկենդան Վարդապետի պահոց:	⊕ Վերջին Բառորդ լուսնի		23

Ե. Տ.	ՅԷՄԱՌԻՁ	ՅՈՒԼԻՍ	ՍԷՏԵՐ	Լ. Ա.
	ՕՐ 31		ՕՐ 30	
1	ԹԵ. գծ. Ա. օր պահոց Վարդավառի:			24
2	ԹԵ. գկ. Բ. օր պահոց			25
3	ԹԵ. դծ. Գ. օր պահոց Վարդավառի:			26
4	ՍԵ. դկ. Դ. օր պահոց Վարդավառի:			27
5	Ուր. ած. Ե. օր պահոց Վարդավառի:			28
6	ՇԲ. աղ. Յիշ. Տապանակին հնոյ:			29
7	ՔԼիւր. բծ. Վարդավառ եւ Տօն պայծառակերպութեան Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի: Թ Ծնունդ լուսնի			30
8	ՔԼշ. ըկ. Բ. օր Վարդավառի (յիշ. մտնելոց): Իսլ. Սէֆէր 29			1
9	ԹԵ. գծ. Գ. օր Վարդավառի:			2
10	ԹԵ. գկ. պահր:			3
11	Եշ. գծ Սրբոյն Եսայեայ մարգարէին:			4
12	Ուր. դկ. պահր:			5
13	ՔՇԲ. ած. Սրբոյն Թաղէոսի առաքելոյն, եւ Սանդիստոյ կուսին:			6
14	ՔԼիւր. աղ. Բ. զինի Վարդավառի: Ծ Առաջին Դառոտղ լուսնի:			7
15	ԹԵ. բծ. Սրբոյ Կիպրանիոսի Եպիսկօին. եւ քառասուն եւ հինգ վկայիցն եւ սրբոց. կուսանացն Յուստիանեայ, Եփմյ. եւ Քրիստոս:			8
16	ԹԵ. ըկ. սրբոյն Աթանազիոսեայ եպիսկոպոսին եւ տասն աշակերտացն, եւ հինգ վկայից:			9
17	ԹԵ. գծ. պահր:			10
18	ՍԵ. գկ. Սրբոյ նախահարցն, Աղամայ, Աբէլի, Սեթայ, Ենովայ, Ենովքայ, Նոյի, Մելքիսեղեկի: Արրահամու, Իսահակայ, Յակոբայ, Յովսեփայ, Մովսէսի, Ահարոնի, Եղիազարու, Յեսուայ, Սամուէլի, Սամիւսնի, Յեփթայեայ, Բարակայ, Գեղէոնի, եւ այլոց սրբոց նախահարց:			11
19	Ուր. դծ. պահր:			12
20	ՇԲ. դկ. Սրբոյ որդւոց եւ թառանց սրբոյ Հօրն մերոյ Գրգ. Լուս. Արիստակիսի, Վրդանէսի, Յուսիանն. Գրիգորիսի եւ Դանիէլի:			13
21	ՔԼիւր. ած. Գ. զինի Վարդավառի:			14
22	ԹԵ. աղ. Սրբոյ Մակարայեցւոցն, Եղիազարու Քահանային եւ Շամունեայ, եւ եօթն որդւոց նորին: Թ Լուսնն լուսնի			15
23	ԹԵ. բծ. Սրբոց Երկոտասան մարգարէիցն, Ովսեայ, Ամովսայ, Միրիայ, Յովելիայ, Աբդիու, Նաւուժու, Ամբակումայ, Յօնանու, Սոփոնիայ Անգեայ, Զարարիայ եւ Մաղարիայ: Թ յԱռիւժն			16
24	ԹԵ. ըկ. պահր:			17
25	ՍԵ. գծ Սրբոցն Սովիայ. եւ երկց զստերացն, Պրատոսի, Էլզիսի, եւ Ագապեայ:			18
26	Ուր. գկ. պահր:			19
27	ՇԲ. դծ. Սրբոց Հայրապետացն, Աթանասի եւ Կիրղի:			20
28	ՔԼիւր. դկ. Գ. զինի Վարդավառի:			21
29	ԹԵ. ած. Սրբոցն Կիրակոսի, եւ մօրն Յուղիտայի. եւ վկայիցն, Գորղիոսի, Պողիբոտոսի, եւ Գրիգորիսի: Թ Վեցինն Բառ. լուսնն			22
30	ԹԵ. աղ. Սրբոցն Վաճանայ Գողթնացւոյն, Եւզինեայ կուսին, եւ ճօրն Փրիլպպոսի եւ մօրն Կոզդեայ, եւ Երկուց եղբարցն. Սերգեայ, եւ Սպիտանի, եւ Էրկուց ներքինեաց. Իսլ. Էլվ. Էյնսիւլ:			23
31	ԹԵ. բծ. պահր:			24

Ն. Լ.	ԱՂՍՈՒԹՈՍ	ՕԳՈՍՏՈՍ	ԲԷՊԻՆԸ ԷՎ ՎԷԼ	Լ. Ա.
	ՕՐ 31		ՕՐ 29	
1	ՍԵ. քկ. Սրբոցն Տրիսննի, Պարսամայ, և Առփրիտսի ճգնաւորաց:			25
2	Ուր. գժ. պահր:			26
3	Շք. զկ. Սրբոցն Գրիգորի Աստուածաբանին:			27
4	ՃԿԻՐ. գժ. Ե. զկնի Վարդափառի:			28
5	ՔԵ. զկ. Սրբոց վկայիցն. Եւզինէոսի, Մակարիտոսի. Վաղերիտոսի. Կանդիտոսի, և Ակիւզասայ: Թ Մճուեզ Լուսնի			29
6	ԳԵ. աժ. Սրբոցն Անդրէի զօրավարին և րանակի նորին Կալեւնիկոսի, և Տոմիտիա վկայիցն: Իսլ. Բէպիւլ Էփփէլ 30			1
7	ԳԵ. ալ. պահր:			2
8	ՍԵ. րժ. Սրբոցն Անդրիանոսի, և Կնոջն Անատոլայ, Թէոդորոսի, և Ելեթիւրոսի վկային:			3
9	Ուր. քկ. պահր:			4
10	Շք. գժ. Եփեսոսի Ս. Ժողովոյն երկու հարիւր Հայրապետաց:			5
11	ՃԿԻՐ. զկ. Զ. զկնի վարդա. րարկ. սուրբ Աստուածածնի պահոց:			6
12	ՔԵ. գժ. Ա. օր պահոց Սուրբ Աստուածածնի:			7
13	ԳԵ. զկ. Բ. օր պահոց Ս. Աստուածածնի: Ը Առաջ. Բռ. լուսնի			8
14	ԳԵ. աժ. Գ. օր. պահոց Ս. Աստուածածնի:			9
15	ՍԵ. ալ. Դ. օր պահոց. Ս. Աստուածածնի:			10
16	Ուր. րժ. Ե. օր պահոց Ս. Աստուածածնի:			11
17	Շք. քկ. Տօն Շողակաթի Սրբոյ Էջմիածնի, ըստ տեսիան Սրբոյն Գրիգորի Լուսաւորչիին մերոյ, Իսլ. Մէփլուտ:			12
18	ՃԿԻՐ. գժ. Վերափոխումն Ս. Աստուածածնի:			13
19	ՔԵ. զկ. Բ. օր Վերափոխան (յիշատակ մուսերոց):			14
20	ԳԵ. գժ. Դ. օր Վերափոխան:			15
21	ԳԵ. զկ. Դ. օր Վերափոխան: * Լուսն լուսնի			16
22	ՍԵ. աժ. Ե. օր Վերափոխան:			17
23	Ուր. ալ. Զ. օր Վերափոխան:			18
24	Շք. րժ. Է. օր Վերափոխան Իսլ. Պուրճի: Թ ի Կոյսն			19
25	ՃԿԻՐ. քկ. Ը. օր Վերափոխան:			20
26	ՔՂ. գժ. Թ. օր Վերափոխան:			21
27	ԳԵ. զկ. Սրբոցն Յովակիմայ և Աննայի ծնողաց Ս. Աստուածածնի, և Կանանցն Էզրաբերից: Ը Վերջին Բռ. լուսնի			22
28	ԳՂ. գժ. պահր:			23
29	ՍԵ. զկ. Սրբոյն Երեմիայի մարգարէին:			24
30	Ուր. աժ. պահր:			25
31	Շք. ալ. Սրբոց Աւարելոցն, Թովմայի, Յակոբայ. և Շմաւոնի:			26

Ն. Ձ.	Ի Լ ՈՒ Լ	ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ	ԲԷՊԻՒԼ ԱԽՇՐ	Շ.
	ՕՐ 30		ՕՐ 30	
1	✠ Կիր. թժ. Գ. զկնի Վերափոխման. Գիււա գօտւոյ Սուրբ Աստուածածնի:			27
2	Ք. թկ. Սրբոցն Ստեփանոսի Ունեցւոյն, եւ սրբոց վկայիցն Գոնարինեայ, Ծամրղէսի, Տոբիկոսի եւ Ռատիկոսի:			28
3	Գ. զժ. սրբոց մարգարէից, Եզեկիէլի, Եզրի եւ Զարարիայ Հօրն Յովնաննու Մկրտչի:			29
4	Պ. զկ. պահր:			30
Ⓢ Ծնունդ լուսնի				
5	Ս. զժ. սրբոյ Յովնաննու Կարապետին եւ Յորայ Արղարոյն:			1
	Իսր. Բէպիւլ ախրը (29):			
6	Ուր. զկ. պահր:			2
7	Շր. աժ. Նիկիոյ Սուրբ Ժողովոյն, 318 Հայրապետաց:			3
8	✠ Կիր. ալ. Դ. զկնի Վերափոխման. եւ Տօն Ծննդեան Սուրբ Աստուածածնի ի յԱննայէ (Բարեկենդան Սուրբ Խաչի պահոց):			4
9	Ք. թժ. Ա. օր պահոց Խաչի:			5
10	Պ. թկ. Բ. » » »			6
11	Պ. զժ. Գ. » » »			7
12	Ս. զկ. Դ. » » »			8
Ⓢ Առաջին քառորդ լուսնի				
13	Ուր. զժ. Ե. օր պահոց Խաչի:			9
14	Շր. զկ. Տօն. եկեղեցւոյ, ի Նաւակատիս սրբոյ Խաչի:			10
15	✠ Կիր. աժ. Խաչվիրաց. գիշ. կարգ Խաչի:			11
16	Ք. ալ. Բ. տօն Խաչի (յիշատակ սեռելոց):			12
17	Պ. թժ. Տօն եկեղեցւոյ:			13
18	Պ. թկ. » » »			14
19	Ս. զժ. » » »			15
Ⓢ Էրումն լուսնի				
20	Ուր. զկ. Տօն Խաչի:			16
21	Շր. զժ. » » »			17
22	✠ Կիր. զկ. Բ. զկնի Խաչի (Բարեկենդան Վարազայ Խաչի):			18
23	Ք. աժ. պահր սրբոցն Մամասայ, Փիլիկախոսի եւ Սիմէօնի Սիւնակեցւոյն:			19
24	Պ. ալ. պահր սրբոց կուսանացն Փեփրոնեայ եւ Մարիանեայ եւ Շուշանայ Դոտրին մեծին Վարդանայ. Իսր. Պուրճի Միգան:			20
25	Պ. թժ. պահր:			21
26	Ս. թկ. » » Վերջին քառորդ լուսնի			22
27	Ուր. զժ. » » »			23
28	Շր. զկ. սրբոյն Գէորգայ զօրավարին, Աղոկոտոսի եւ Լուսնանոսի երգեցոյին:			24
29	✠ Կիր. զժ. Գ. զկնի Խաչի, Վարազայ Ս. Խաչ:			25
30	Ք. զկ. Սրբոցն Դաւթի Դմենցւոյն, եւ վկայիցն Ղամբէրոսի եւ Ղամբէուհւոյն:			26

Տ. Ա.	ԹԸՇՐԻՆԻ ԷՎՎԷԼ	ՀՈԿՏԵՄԵՐ	ՃԷՄԱԶԻԼ ԷՎՎԷԼ	Լ. Ա.
	ՕՐ 31		ՕՐ 29	
1	Պ. Ե. ամ. սրբոցն Եւստաթէոսի, եւ կնոջն Թէոփիստեայ, եւ Երկուց որդւոցն, եւ սրբոց կուսանացն Երմոնեայ եւ Ներսարկնեայ:			27
2	Պ. Ե. ակ. պահր:			28
3	Յ. Զ. թժ. սրբոց իշխանացն Սահակայ եւ Համազասպայ: ⊕ Մնունդ լուսնի			29
4	Ուր. թկ. պահր. Իսլ ձէժագիւլ Էվփէլ:			1
5	Շր. զժ. սրբոց Եօթանասուն եւ Երկու աշակերտացն Քրիստոսի:			2
6	Ճ. Կ. Իր. Դ. զկնի խաչի:			3
7	Ք. Ե. զժ. սրբոցն Փոկասու Հայրապետին, եւ Երանոսի հետևողին առաքելոց:			4
8	Պ. Ե. զկ. Սրբոց կուսանացն, Թեկղի, Վառվառեայ, եւ Պեղիբեայ:			5
9	Պ. Զ. ամ. պահր:			6
10	Ս. Ե. ակ. Սրբոցն Պանդալէոնի թժչիին, Երմուղեայ քահանային եւ Եւպրատեայ կուսին:			7
11	Ուր. թժ. պահր: ⊕ Առաջին Բառորդ լուսնի			8
12	Շր. թկ. սրբոց Քարգամնչաց Վարդապետացն մերոց, Մեսրոպայ, Եղիշէի, Մովսիսի քերթողին, Դաւթի անյաղթ փիլիսոփային, Գրիգորի Նարեկացւոյն եւ Ներսեսի Կրայեցւոյն:			9
13	Ճ. Կ. Իր. զժ. Ե. զկնի խաչի:			10
14	Ք. Ե. զկ. գիւտ Նշխարաց սրբոյն Գրիգորի Աղուանից Կաթողիկ. երն:			11
15	Պ. Ե. զժ. սրբոց առաքելոցն. Անանիայի, Մատթէի, Բառնարայ, Փիլիպպոսի, Յօհաննու. Շիղայի, եւ Սիւզիւանոսի:			12
16	Պ. Ե. զկ. պահր:			13
17	Ս. Ե. ամ. սրբոցն Դիոնէսիոսի Արիստագացւոյն, եւ առաքելոցն, Տիմոթէոսի եւ Տիտոսի:			14
18	Ուր. ակ. պահր: ⊕ Լուսնն լուսնի			15
19	Շր. թժ. սրբոց աւետարանչացն, Մատթէոսի, Մարկոսի, Դուկասու, եւ Յովհաննու:			16
20	Ճ. Կ. Իր. թկ. Զ. զկնի խաչի:			17
21	Պ. Զ. զժ. սրբոցն Դուռնիանոսի հարիւրապետին, եւ Յովսեփայ Աստուածահօրն եւ Յովսեփայ արևմաթացւոյն, եւ այլն:			18
22	Պ. Ե. զկ. սրբոցն Թէոդոտոնի Քահանային, Զևոնի զինուորին եւ Մախարայ, Եւտրոսեայ, եւ Ռամկայ:			19
23	Պ. Ե. զժ. պահր:			20
24	Ս. Ե. զկ. Սրբոց Խարիթեաց, եւ սրբոց վիպիցն Արտեմեայ, եւ Քրիստափորի, եւ Երկուց կանանցն Կալինիկեայ եւ Ակիւլինեայ, Իսլ. Պորնի ագրէլ:			21
25	Ուր. ամ. պահր: ⊕ Վերջին Բառորդ լուսնի			22
26	Շր. ակ. սրբոց Երկուտասան Վարդապետացն Ռեթէոսի, Դիոնէսիոսի, Սեղբնատրոսի, Աթանասի, Կիւրղի Երուսաղէմացւոյն եւն:			23
27	Ճ. Կ. Իր. թժ. Է. զկնի խաչի. գիւտ խաչ. գիւ. կարգ խաչի:			24
28	Ք. Ե. թկ. սրբոցն Անաստայ քահանային:			25
29	Պ. Զ. զժ. սրբոց Հիպերիբեանց որք ի Սեբաստիա կատարեցան, եւ Սելերիանոսի Սեբաստացւոյն, եւ Բարկլայ ծերոյն, եւ ութսունեւչորից աշակերտաց նորին:			26
30	Պ. Ե. զկ. պահր:			27
31	Ս. Ե. զժ. Սրբոցն Յովհաննու Ոսկերիւանին:			28

Ե. Տ.	ՔՆՇԻՆԻ ԱՆԻ ՕՐ 30	ՆՈՅՄԵՐԵՐ	ՃԷՄԱԶԻԻԷ ԱԽՐ ՕՐ 30	Լ. Ե.
1	Ուր. զկ. պահր:			29
2	Շր. ան. Ամենայն սրբոց հնոց եւ նորոց յայտից եւ անյայտից: ⊕ Մնանդ լուսնի			30
3	ՔԿԻՐ. ակ. Ը. զկնի Խաչի Իսլ. ձէմագիլ ախրը:			1
4	ՔԵ. բժ. Սրբոցն Ստեփաննոսի Հռովմայ Հայրապետին, եւ Քահանայից եւ սարկաւազաց եւ ժողովրդոց:			2
5	ՔԵ. բկ. Սրբոցն Ակիփսիմեայ եպիսկոպոսին, եւ Յովսեփայ քահանային. Այիթալայ սարկաւազին, եւ Պղատոնի վկային:			3
6	ՔԶ. գժ. պահր:			4
7	ՔԵ. վկ. Սրբոցն Հայրապետացն Մետրոփանոսի, Աղեքսանդրոսի, եւ Պօղոսի Բասողանողին, եւ սրբոց նօտարացն Մարկնս. եւլն.:			5
8	Ուր. գժ. պահր: Իսլ. գասրմ:			6
9	Շր. վկ. սրբոց Հրեշտակապետացն Գաբրիէլի եւ Միքայէլի:			7
10	ՔԿԻՐ. ան. Թ. զկնի Խաչի ⊕ Առաջին ԲՆ. լուսին:			8
11	ՔԵ. ակ. Սրբոցն Մեկիստոսի Անտիոքայ Հայրապետին, եւ Մինասայ եգիպտացւոյն եւ միւս Մեկիստոսի եպիսկոպոսին, Բուրայ քահանային եւ Շինու սարկաւազին:			9
12	ՔԵ. բժ. Սրբոցն Գեմնդրեայ վկ. եւ Բասիլիակոսի քահանային:			10
13	ՔԵ. բկ. պահր:			
14	ՔԵ. գժ. Սրբոցն Գուրխասայ, Սամուճոտայ, Արիբայ սարկաւազին, Թափանոսի Միայնակեցին, մանկան խոտողանողին, Հիւս. զին.:			11
15	Ուր. զկ. պահր:			12
16	Շր. գժ. Սրբոց առարելոցն Անարէի եւ ֆիլիպոսի:			13
17	ՔԿԻՐ. զկ. Ժ. զկնի Խաչի, (քարեկենդան Յիսնակի պահոց): ● Լուսն լուսնի			14
18	ՔԵ. ան. Ա. օր պահոց Յիսնակաց:			15
19	ՔԵ. ակ. Բ. օր պահոց Յիսնակաց:			16
20	ՔԶ. բժ. Գ. օր պահոց Յիսնակաց:			17
21	ՔՍԵ. բկ. Դ. օր պահոց Յիսնակաց Բնձայու մն Ս. Աստուածածնի երկց ամաց ի տաճարն:			18
22	Ուր. գժ. պահր:			19
23	Շր. վկ. Սրբոցն Գրիգորի սրանչեւագործին, Իփիղայոսի Հայրապետին, Միլուճուս եպիսկոպոսին: Իսլ. Պուրծի գալս. ⊕ յԱղեղնաւորն			20
24	ՔԿԻՐ. գժ. Ա. Յիսնակաց, ⊕ Վեջին ԲՆ. լուսին			21
25	ՔԵ. զկ. Սրբոց կուսանացն, Յուլիանեայ եւ Վասիլուհու, Արաւամու եւ Խորենայ, Կոզմայի եւ Դամս. եւ Աստճոյ, վկային:			22
26	ՔԵ. ան. Սրբոցն Դունկիանոսի Քահանային, Ճարագրոսի, Պրոփոսի, Անդրոնիկոսի վկայից, եւ Ոնեսիմեայ, եւ այլոց աշակեցրացն Սրբոյն Պօղոսի:			23
27	ՔԵ. ակ. պահր:			24
28	ՔԵ. բժ. Սցն. Կղեմնայ Հայրապետին, եւ Բագարատայ Տուռմենայ եպիսկոպոսին:			25
29	Ուր. բկ. պահր:			26
30	ՔՇր. գժ. Սրբոցն Առարկոց եւ Առաջին լուսաւորչացն մերոց Թաղէոսի եւ Բարթողիմէոսի:			27

Ն.Ձ.	ՔԵԱՆՈՒՆԻ ԷՎՎԷԼ ՕՐ 31	ԴԵՎՏԵՄԲԵՐ	Բ Է Ճ Է Պ ՕՐ 90	Ա.Լ.
1	✠ Կիր. զկ. Բ. Յիսնակաց:	⊕ Ծնունդ լուսնի		29
2	ԲԵ. Սրբոյն Գննարիտի եպիսկոպոսին, եւ Մերիկիրոսի զինուորին, Յակովբայ եւ Իրաւափառայ: Իսլ. ԲԷՃԷԱ:			1
3	ԳԵ. զկ. Սրբոյն Մինասայ, Երևզիննայ եւ Գրաբոսի, եւ կամաւոր աղքատացն Յովհաննաւ եւ Ալիքսիանոսի:			2
4	ԳԵ. ած. պահր:			3
5	ԵԵ. ակ. Սրբոց հարցն եգիպտացւոց, Պօղոսի, Պօղայ, Մակարայ, Եւզարի, Յովհաննու Գրնեցւոյն, Յովհաննու Կարճահասակին, Կնդրոսի, Արսէնի, Սիսիանու, Դանիէլի, Արապիոսի, Մակարիոսի՝ Պիմէնի, եւ այլոց սրբոց հարց:			4
6	Ուր. թծ. Պահր:			5
7	Եք. թկ. Սրբոյն Նիկողայոսի Զմիւռնիոյ սքանչելագործ Հայպոտ:			6
8	✠ Կիր. գծ. Գ. Յիսնակաց:			7
9	✠ ԲԵ. զկ. պահր:			8
10	ԳԵ. զծ. Սրբոցն Կուռնելիոսի հայրապետին, եւ Շմաւոնի ազգականին Քրիստոսի, Պօղիկարպոսի հայրապետին Զմիւռնիոյ՝ եւ վկայիցն եւ որք ընդ նմա կատարեցան: & Առաջ. ԲՈ. լուսնի:			9
11	ԳԵ. զկ. պահր:			10
12	ՍՂ. ած. պահր. Սրբոցն Եւստրատիոսի, Օզսենտիոսի, Եւզինէոսի Ովրեստիոսի եւ Մարգարիոսի:			11
13	Ուր. ալ պահր:			12
14	Եք. թծ. Սրբոցն Յակոբայ Մծթնայ Հայրապետին, Մարուքէի ճրգնաւորին եւ Մելիտոսի Եպիսկոպոսին:			13
15	✠ Կիր. թկ. Գ. Յիսնակաց:			14
16	ԲՂ. գծ. Սրբոցն Հայրապետացն, Իզնատիոսի Աղղէի, եւ Մարութայի Եպիսկոպոսին: * Լուսն լուսնի			15
17	ԳԵ. զկ. Սրբոցն Թէոպոմպայ Եպիսկոպոսին, եւ Թէոպնայ վկ. եւ յորից զին. քցն, Բաստի, Եւսերի, Եւտիքի եւ Բատիլիդեայ:			16
18	ԳԵ. զծ. պահր:			17
19	ԵԵ. զղ. Սրբոցն կուսանացն, Ինդրոսի եւ Գոմնայի, եւ Գղերիկոսի քառնին եւ երկուց Բիւրուցն որք այրեց. յեկղց. Նիկովորացւոց:			18
20	Ուր. ած. պահր:			19
21	Եք. ալ. Նախիկ. եւ անդրանիկ թագրին մերոյ Սրբոյն Արգարու:			20
22	✠ Կիր. թծ. Ե. Յիսնակաց:			21
23	ԲԵ. թկ. սրբոցն Դաւթի մարգարէին եւ Յակոբայ առաքելոյն: & Վերջին Բառոդ լուսնի			22
24	ԳԵ. գծ. սրբոյն Ստեփաննոսի Նախասարկաւզին եւ առաջին Մարտիրոսին:			23
25	ԳԵ. զկ. պահր:			24
26	ԵԵ. զծ. սրբոց Առաքելոցն Պետրոսի եւ Պօղոսի:			25
27	Ուր. թկ. պահր:			26
28	Եք. ած. սրբոց Որդւոց որոտման, Յակոբայ առաքելոյն, եւ Յովհաննու Աւետարանչին:			27
29	✠ Կիր. ալ. Զ. զկնի Յիսնակաց:			28
30	ԲԵ. թծ. Լ. օր պահոց Ծննդեան:			29
31	ԳԵ. թկ. Բ. օր պահոց	⊕ Ծնունդ լուսնի		30

Վ. Ծ. Հ. Ա. Փ. Ա. Թ. Տ. Տ. Գ. Լ. Ո. Բ. Գ. Ծ.
Կարգիկու Ասենայի Հայոց

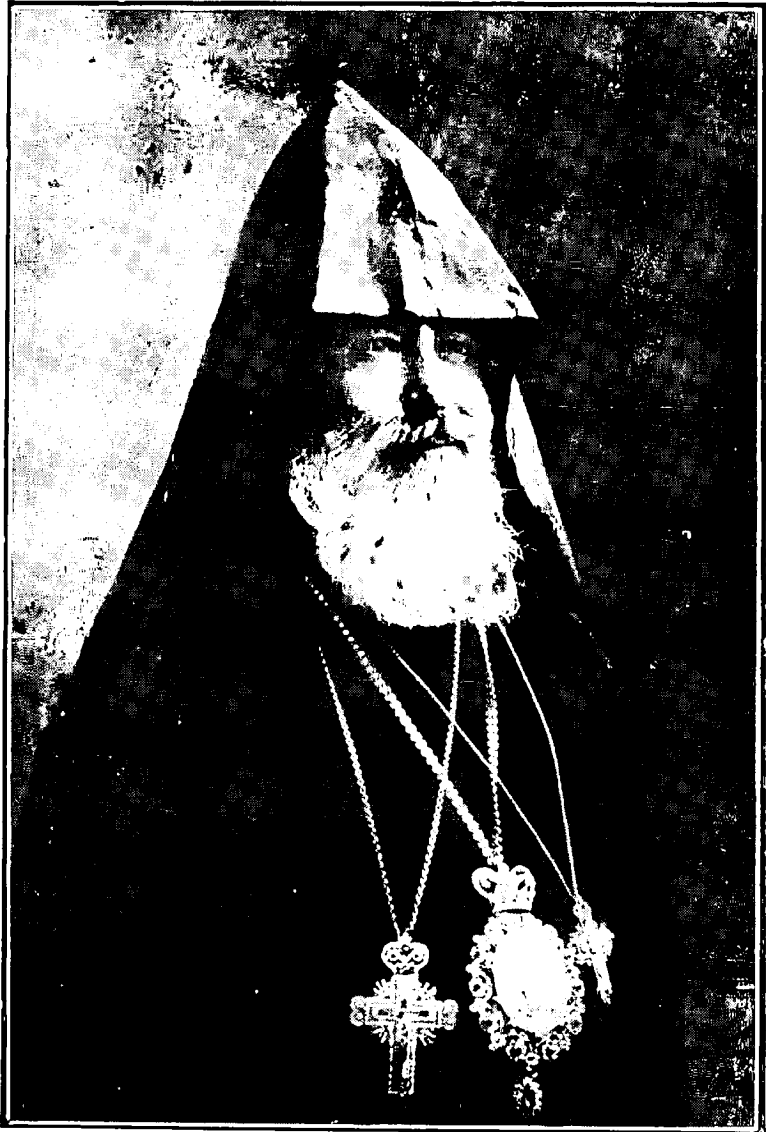
AVO

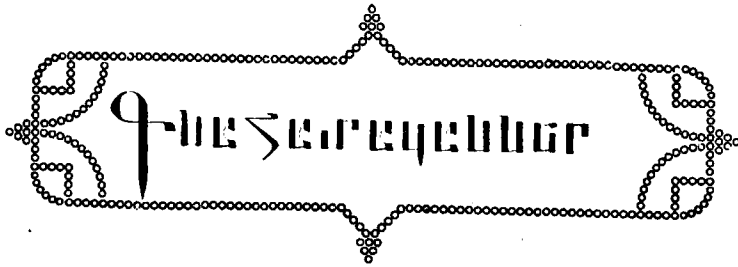
ՎԵՂՍՏՐՈՒՆ Ե. Ե. ՍՍՂԱԿ ԿԱԹՈՂՈՍՈՍ

ԱՐԾՆ. Տ. ԵՂԵԼ, Ս. ԱՐԲ, ԳՈՏԵՐԱՆ
Պատրիարք Ս. Երանուկի

ԱՄՆՆ. Տ. ՄԵՍԻՈՊ Ս. ԱՐԻ. ՆՍՐԱՅԵԱՆ
Պատրիարք Թուրքիոյ Հայոց

ԵՐՈՒՍԱԳԼԵՄԻ Ա. ՊԱՏՐԻԱՐԿԷՆ

Երուսաղէմի Ա. Պատրիարք Ամեն. Տ. Եղիշէ Արք. Դուրեան, Ազգ. Պատրիարքարան Ամեն. Ս. Պատրիարքին ուղղած 31 Դեկտ. 1927 թուակիր մասնաւոր գրութեամբ մը գնահատած է Բնկարձակ Տարեցոյցիս 1928ի հատորը, ուրախութիւն յայտնելով որ ան իր շահեկան ու պէսպիսուն բովանդակութեամբ ակնյայտի առաւելութիւններ ունի իւր նախորդներունցիրայ:

Ն. Ամենապատուութեան այս թանկագին վկայութիւնը հաճոյքով կ'արձանագրենք այստեղ:

ՊԱՏՐԻԱՐԿԱՐԱՆ ՀԱՅՈՑ

ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼԻՍ

Համար 645

Կ. Պոլիս 7 յունվար 1928

Պատ. Խմբագրութիւն

Ս. Փ. Ազգ. Հիւանդանոցի Տարեցոյցի

1928ի Տարեցոյցը մեծ գոհունակութեան առիթ մը եղաւ մեզի համար: Վիճակագրական տեղեկութիւններուն նոխարութիւնն ու ճշդութիւնը, նիւթերու այլազանութիւնն ու բարեյարմար դասաւորումը գնահատելի են:

Տարեցոյցը՝ անձնասիրութիւնը զգուող կամ շահադիտութիւնը սրող հրատարակութիւն մը չլլալով, գերազանցապէս սիրոյ խոտային կը ծառայէ: Ան համայնքին գիրքն է, անոր թերթերը նրշնչարանն ըլլալու են գթութեան սուրբ զգացումին, որ սրտերը կ'ազնուացնէ եւ հոգիները կը բարձրացնէ:

Վստահ ենք թէ 1929ի հատորը պիտի գերազանցէ իր նախորդները՝ բանասիրական, վիճակագրական, գրական եւ գեղեցիկագիտական առաւելութիւններով:

Խորապէս համոզուած ենք թէ՝ ամէն հայ անհատ, իբր հրամայական պարտականութիւն, պիտի փափարի ունենալ անկէ օրինակ մը, թէ որպէս գրական-գեղարուեստական հիւթեղ ու շինիչ հրատարակութիւն մը, եւ թէ լաւագոյն միջոց մը՝ օգնելու մեր Գթութեան Յարկին, Ազգ. Հիւանդանոցին, ուր բազմաթիւ տառապալներ, անկարներ եւ հիւանդներ պիտիանք ու պարման կը գտնեն:

Սիրոյ ողջունիւ եւ օրհնութեամբ՝

ազօթարար

Պատրիարք Հայոց Թուրքիոյ
ԻՆՍՏՐՈՊ ԱՐՔԵՊՍԿ. ՆԱՐՈՑԵԱՆ

Ընդարձակ Ցարեցոյցի

Պատ. Խմբագրութեան

Տարուէ տարի լոյս տեսնող **Ցարեցոյցներուն** ճոխ ու շահեկան բովանդակութիւնը, անոնց գտած ջերմ ընդունելութիւնն ու **Հաստատութեան** ընձեռած բարոյական եւ նիւթական օգտակարութիւնը, պարտք կը դնեն մեր վրայ յանուն **Հոգաբարձութեան**, շնորհակալութիւն յայտնելու Պատ. Խմբագրութեանդ, որ ամէն տարի իր լաւագոյն ջանքերն ի սպաս կը դնէ, օժտելու համար **Հիւանդանոցը** միշտ նախորդները գերազանցող ընդարձակ հատորով մը:

Մեր Դժուրեան Յարկին հանդէպ Ձեր ցոյց տուած հոգածութիւնը եւ անխոնջ նուիրումը մեծապէս գովելի ու գնահատելի կը գտնենք:

Վստահ ենք որ Ազգին Տան այս կարեւոր հրատարակութեան թէ՛ Պոլսոյ և թէ՛ Արտասահմանի մէջ առաջ բերած ընդհանուր գոհունակութիւնը պիտի համարէք լաւագոյն վարձատրութիւնը՝ Ձեր ջանքերուն ու զոհողութիւններուն:

Ի դիմաց Ս. Փ. Ազգ. Հիւանդանոցի Հոգաբարձութեան

Ասեմադպիր

Ասեմապետ

ՍՏԵՓԱՆ ԿԻՒԼՊԷՆԿԵԱՆ ՏՕՔԹ. Ա. ԿԻՒԼՊԷՆԿԵԱՆ

Մեր հին հանրամանօթ **Ցարեցոյցին** Դ. տարւոյ 1928ի թիւը իր զենիթին բայճբանալու ուղին բռնած է: Հին եւ նոր գրողներու ակադեմական վերնատունն է այն. ամէն գրող հոն Ազգին Սրտին հետ կը խօսի: Ամէն մտաւորական վեղարաւոր եւ անվեղար, Պոլսոյ Ս. Փ. Ազգ. Հիւանդանոցի այդ Դժուրեան արձանը տարուէ տարի շքեղացնելու համար, իր մտքին ամէնէն գեղեցիկ նուսխան անոր վրայ կը հիւսէ:

Դժուրեան այս արձանին մեծ աշտանակին վրայ բնիկ ու տարագիր ուխտաւորին ուխտընկալ մտմը միշտ վառ պահելու ջանքը տարուէ տարի զգալի է:

Asolo

Հ. Ս. ԵՐԼԵՄԵԱՆ

Հնութեան փոշիները իր վրայէն խոպառ թօթափած, արդիական ճաշակով ու գոյնով հաստը մըն է այս տարուան Ս. Փ. Ազգ. Հիւանդանոցի Ընկարծակ Տարեցոյցը, որ գրական իր ճիւղ յոյուածներով, այլ մանաւանդ վիճակագրական մանրամասն գիտելիքներով կու գայ իր ինքնուրոյն սեղջ գրաւելու տարեցոյցներու աշխարհին մէջ:

(Հ. Կոչնակ)

Յ. ԱՆՎԳԵԱՆ.

Ս. Փ. Ազգ. Հիւանդանոցի Ընկարծակ Օրացոյցը՝ ԸՆԿԱՐԾԱԿ ՏԱՆԱՆՏՐԱԿԱՆ ԳԻՏԵԼԻՔՆԵՐՈՎ ԻՎ ԳԼԻՐ, կը ձգտի մրցել ուրիշ հայ Տարեցոյցներու հետ: Այս տարուան Տարեցոյցը պէտք է խոստովանիլ որ խնամատ աշխատանքի մը արդիւնն է, եւ կը ներկայացնէ գնահատելի արժէք մը իր այլազան բովանդակութեամբ:

Կ. Պոլսոյ Ազգ. Հիւանդանոցը շատյութիւն մը չէ որ կ'ընէ իր այս տարեկան հրատարակութեամբ, այլ ասով առիթ մը կ'ընծայէ բոլոր Հայոց որ, մէյմէկ օրինակ գնելով, իրենց կարգին ընծայարէր՝ ըլլան Ազգ. Հիւանդանոցին: Նկատի առնելով Ազգ. Հիւանդանոցի նիւթական անձուկ վիճակը, ամէնօրայ տուն իրեն նուիրական պարտք մը համարելու է մէկ հատ գնել անոր Տարեցոյցէն:

(Սիւն)

Բ.

Այս անգամ աւելի ստոյգ եւ աւելի շահեկան Հիւանդանոցի Տարեցոյցը մեզ կու գայ պշտագեղ այլ լրջողէ՛մ՝ կրօնական ու աշխարհիկ նեղինակութեանց պատկառելի հոյլով մը, գրական, գեղարուեստական, գիտական, բժշկական բաժիններով: 1928ի հատորը ունի ժուժկալ այլ գրախիտից, ինքնայատուկ հմայք եւ գոյն պատրաստողները, անտարակոյս, լատգոյն անձերն են որ պիտի յարմարէին նման աշխատանք մը գրուի հանելու:

ՀԱՅ ԿԻՆ

Ճիւղութեամբ, նիւթերու ընտրութեամբ, պէտպիսուն բազմաթիւ նըկարներով 1928ի հատորն արդարեւ կը գերազանցէ իր նախորդները: Հայ մտքին կարկառուն գեմբերը ժամադրափայր ընտրած են այս գեղեցիկ հատորը, զոր կը յանձնարարենք գրասէրներուն եւ բարեսէրներուն հաւատարմպէս, բանի որ գրական վայելք մը հայթայթելուն հետ մէկտեղ, առիթ մը պիտի ըլլայ Ազգին Տանը օժանդակելու:

ՀԱՅ ԽՕՄՆԱԿ

AVO

ԸՆԴԵՐՁԱԿ ՄՐԱՐԱՅՈՅՑ

1929

Է. ԱԵԱ

ՆԷՅ ԵՒ ՕՒՐԵՐ

ՄՄ ԸԻ

ԸՐԺԵԴՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԳՐԱԿԵԱՌԻՆԻՒՆ

ԵՒ

ԳՆԴԵՐՈՒՆԱԾ

ԻՍԻՂՆԵԿԻՐ ԵՒ ԼՆԱՐԻՊ ԷԶՆԵՐ

Քերթողական

Գեղարուեստական

Դրական

Իմաստասիրական

Մանկավարժական

Բանասիրական

Պատմական

Դիտական-քննչական

Կենսագրական

Վիճակագրական

AVO

Յ Ե Բ Է Յ Ո Յ Յ Լ

(I D É A L)

Albert Samain

Նևու բաղբէն երկաթակուռ ու բարակով՝
Ֆընայ, առտուն, արդայոց պարն հասկազեզ՝
Բաց ու դալար խտտին մէջէն, բո՛կ, սոնատորով.
Սուրբ սիրտ ունին, մարմին մը կոյս, նայուածք մ'անմեղ:

Ողջ այգ մ'անոնց հոգւոյն ծագե՛ր է սարուազին,
Կ'երագեն կա՛ռք ոսկի, կամար ու յաղթանակ,
Բոցաթըռիչ ձիե՛ր՝ կրողներն իրենց փառքին,
Ու նըւաճուած աշխարհներ՝ նո՛ր արևի տակ:

Անոնց խորհուրդն՝ ուռևնիի ճիւղի մը պէս՝
կը շարժկոծէ մի անբառայգ խուչ սոսափուն,
Եւ ուսերնուն վրայ կը նևտեն հրպարտ ու վէս՝
Այգուն շունչէն շաչոց իրենց պիրճ վերարկուն:

Կը թխաըլին եղծող ստեղծող ներքին կրակէն,
Ու, հաւտարով շեփորներուն քրգակործան՝
Կ'երթան լեցնել իրենց սափորն այն սուրբ ակէն
Ուսկից կ'ելլէ օրերու գետն հի՛ն, խոր ու լայն:

Արդարին աէրն՝ ու վատին դէմ ունին կընճիւ,
Ու կ'ուզեն որ արքայութի՛ւնը գայ, մ՛վ Տէր,
Վիշափ ոտքին տակ կը տենչայ ժայթքիլ, կարմիր,
Իրենց արի՛ւնը, լըւալով ամէն ադտեր:

Հնչեցուցէք, դափ ու փողեր, դաշտն ու հովիտ,
Հըպարտութի՛ւն, պահէ՛ զանոնք թեւապարփակ,
Ինչ որ անո՛նցն է՝ զերթ լեռան ջուրն է վըճիտ,
Ուժգի՛ն՝ ինչպէս ծովէն փչող հովն համարծակ:

Ուր որ երթան՝ բերկրանքն առողջ կը բրբըջայ,
Կ'երփնի երկիրն օրուան ցոլքէն դիցանրէր.
Հովը կ'երգէ անոնց բնարի թեւերուն վրայ,
Ու վարդի սիրտն ունի սիրոյ օգերմ արցունքներ:

Կ'ուզեն զինուոր, ստտիկաններ ու դատաս որ,
Ի' ապահովուած ամուր կարգի մը կանոնէն՝
Իրենց ախախ ձրկնոցին մէջ կը սխրեն որ
Վխտան Մեղրի եօթը խժերն այն սակեղէն:

Բայց իրկուններն, ստտաններուն մէջ շատ անգամ
Կը յիշեն շո'ւրջ մագլըցողներն ապագային՝
Որոնք անարգ տաշաէն երբեր չտունելով համ՝
Պառկած են վիրն՝ ու հոն մեռած են կամովին:

Ու կ'ըստըրջան, երբ լեռներու լանջքին՝ յանկարծ
Ֆոյց տայ փայլակ մ'իրենց՝ այն սէգ զիակներն անզէն,
Բազկատարած, որոնց աչքերը միծարաց
Անճեատացող յարացոյցները կ'երազեն:

Թրգմ. ԵՂԻՇԷ ԱՐՇԵՊ. ԳՈՒՐԵԱՆ

ԱՐԹՈՐ ՏՐԻԿՈ

ՏԵՍԻԼ

Տեսայ երեւոակ մը ներմակ՝ գլխու վերեւ հոգարեւ:
Ձնոր քախչն ակնախախ կը խաղաղէր խեւ. Բամին,
Կը լրսեցնէր ամբոխեայ ծովուն շքախնը ենտուն:
«Այս մուրին մէջ ի՞նչ բնել կու գաս, քսի, ո՛վ երեւոակի»:
Ու պատասխան տրու ան. «Ըստ գամ՝ հոգիդ առնելու»:
Շւ տակացի, վառչն զի տեսայ որ կին մըն էր ան.
Շւ քսի եւ, դողալով, քեւեւս դէպ ան կարկառած,
«Ա՛յ ի՞նչ պիտի մնայ ինձի, քաչիս երբ'ս պիտի դռն»
Ըստ կեցու ան. ու երկինքը, խաւարով պատարուած,
Կը շփանէր... «Ո՛վ հոգիս եթէ առնես, գոչեցի,
Ո՛ր պիտի, ո՛ր, գայն չանխ, բսէ՛, ցոյց տուր տեղն ինձի»:
Կը լրսէր միշտ. «Ո՛վ անցորդ կապուտագիւ երկնին,
Ո՛վ ես դուն, Մա՛նն ես, քսի անոր, կամ կեանքն ես արդեօք»:
Ու մըրուրիներ կ'անէր յափշտակուած հոգւոյս վրայ:
Շւ երեւոակը սեւագոյն դարձաւ, ու «Մէ՛րն եմ» ըստ:
Բայց իր հսկասք մըւայլ Բան ինն էր Բայցը աւելի:
Ու աստեղին մէջ ուր բիբերն անոր շոյր կ'արձկէին,
Այն քեւերուն փնտուրին մէջէն ասոյն'րը տեսայ:

Թրգմ. ԱՐՇԱԿ ԶՊՊԱՆԵԱՆ

ՏՐԱՆՄ ԱԿԱՄՈՒՐ

Իր խորքին մէջ աւելի պրպտող, ուսումնասիրող քան թէ ստեղծող, Հրանտ Ասատուր արդի մեր Աշխարհաբարը ձեւակերտող իրապաշտ սերունդին ամէնէն հեղինակաւոր և ամէնէն բազմարդիւն վարպետներէն մէկը հանդիսացած է:

Հայ գրականութիւնը անդարմանելի կորուստ մը ունեցաւ իր մահով:

ՀՐԱՆՏ ԱՍԱՏՈՒՐ

Անիկա մեր մէջ ազնուական գրագէտի իսկական տիպարը կը ներկայացնէր:

Ամէն մտահոգութենէ վեր, ամէն խաշալէ աւելի բարձր ու նուիրական գրականութիւնը կար միայն, որուն փարած էր Հ. Ասատուր. **Գիմաստու երկերու** զմայլելի հեղինակը, կըրօնական տեսակ մը ջերմեօճանդութեամբ, ի անդադատանքով ու լաշտութեամբ:

Հինգ տարի առաջ, երբ ձեռնարկուեցաւ **Ընկարծակ Տարեցոյցի** վերերատարակութեան, նոր ուղղութեան մը համեմատ, Հ. Ասատուր առաջին բաշարերդններէն եղաւ և մնաց տեւական աշխատակիցը, իր այնքան շահեկան գրութիւններով, իր խորհուրդներով ու թելադրութիւններով ալ,

ան ջանաց օգտակար ըլլալ խմբագրութեանս, որ այսօր, իրեն անփոխարինելի կորուստը արձանագրելու տիւրը հարկին ներքեւ կը գտնուի:

Թրքահայ բառոցի պատմութիւնը տալէ յետոյ, Հրանտ Ասատուր մտադիր էր հրատարակութեան յանձնել նաև **Արեւելեան բառոցի պատմութիւնը**: Նորանոր պրպտութիւններու հետամուտ, ան կ'ուզէր առանձին ուսումնասիրութեան առարկայ ընել նոյնպէս Իզմիրի և ներքին գաւառ-

ներու թատերական կեանքերը և այդ կերպով ամբողջացնել Հայ Քառորոշի պատմութիւնը

Նախորդ տարուան հատորին մէջ լոյս տեսան նմոշներ Հ. Ասատուրի Իմաստասիրական Ռաւտարանէն, որ միակ աշխատութիւնն է իր տեսակին մէջ, և յետ մահու հրատարակելի իր կարեւոր գործերէն մէկը կը ներկայացնէ:

Ատնցմէ զատ պատրաստութեան մէջ էին Գիմաստաներներու Բ. Շարքը և Դրուագներ ու Յուշեր ձեռագրերական երկը, որ գրեթէ շարունակութիւնն է նախորդ շարքերուն:

Տիկ. Ձ. Ասատուր մեզ տրամադրեց դրուագ մը Թովմաս Թէրզ-կանի կեանքէն: Այս աշխատութեան մէկ մասը, որ կը շոշափէ Թէրզեանի թատերական գործունէութիւնը, յիշատակուած է արդէն Ռերայի Վերեւելեան Թատրոնի պատմութեան մէջ: Իր դիմագծը անաղարտ պահելու համար, աւելորդ համարեցինք այդ փոքր մասը զեղչել ամբողջութենէն:

Մասնաւոր գուրգուրանքով Տարեցոյցին մէջ կը հիւրընկալենք նաև ողբ. Հրանտ Ասատուրի Ինքնակենսագրութիւնը, իբր ամէնէն վաւերական ու թանկագին արտայայտութիւնը իր կեանքին ու գրական-հասարակական գործունէութեան:

Թ. Ա.

ԹՈՎՄԱՍ ԹԷՐԶԵԱՆԻ ԿԵԱՆՔԷՆ

Թովմաս Թէրզեան Միաբարեանց առակերտելով հայ լեզուին ու մանաւանդ գրաբարի նոյնութեանց նիւթով մը դարձած էր: Նուրբ դիմագծութիւն մը ունէր: Ասկի ակնոցներուն սակ՝ բիբերուն դեպի վեր ամբարձիկ շարժումները, իր հոգիին վերացումներն ու իր զգայնութեանց աստիճանը ցոյց կուտային: Իր ձայնին կիւեւջներն ալ, զոր կ'զգայիր փափուկ սրտի մը բրբռացումը, վերացականի մը, բանասեղծի մը սպաւորութիւնը կը ձգէին վրայ:

Իր ոսանաւորներուն պէս, որոնք իսայական երկինքին սակ ծլած ծաղկած ծաղիկներու բոյրն ու երանգները կը վերյուշեան, իր արձակն ալ ունէր պղպշակի, զեփիւռի անօրացումները ու կը ցնդէր սակայն՝ առաջին հպանցումին: Գեղարուեստի եւ գեղարուեստի սփիւռներուն մէջ կը քափառէր յաճախ, ու կ'զգայիր թէ ամէն բանէ առաջ ուսման թիվ մըն էր ինքը: Եւ սակայն այդ ոլորտներուն մէջ ինքնամուտ մը չէր Թէրզեան, միջավայրին մարդն էր:

Իր բանաստեղծութիւններով շատ ժողովրդական շեղաւ, որովհետեւ բարձրերը բուշկոսիլ ու սաւառնիլ կ'ուզէր միշտ: Դասախօսութեան մէջ, բնօրինակաւ շատ սիրուած, փայփայլուած էր իր առակներսնեւն:

Քերզեան գեղարուեստի կամ գեղագիտութեան սիրահար մըն էր: Փախիք շերտնիւն, սրամիտ խօսք մը լեզուին ծալքն էր միշտ: Շատ ոտանաւորներ զոց գիտէր, հայերէն. Ֆրանսերէն, իտալերէն, եւ զանոնք կ'արտասանէր յանախ գուրգուրալից կամ կայծկլիտուն աչկերով, ձեռքերուն շնորհալից շարժումներովը լայն շրջաններ գծելով օդին մէջ:

Քերզեան հայերէնի բազմամեայ ուսուցիչն էր Կալարա Սարայի վարժարանին: Հայ բնասնիւններու մէջ ալ հայերէնի ու Ֆրանսերէնի մասնաւոր դասեր կու տար, որոնք բարեկեցիկ վիճակ մը ապահոված էին իրեն: Իբր գրագէտ անուն մը ունէր ազգին մէջ, եւ ժամանակին իր *Արշակ Ռ. ր.*, իր *Սանդուխտ* եւ ուրիշ մէկ քանի քատերախաղերը ներկայացուած էւ բնօրինակաւ զտած էին Պոլսոյ մէջ: Իր ոտանաւորները կը հրատարակուէին պարբերաբար պոլսահայ մամուլին մէջ եւ ինք հաւանուած ազնուապետական մերթոյ մըն էր. մեծատուններու սրահներուն մէջ հիւրընկալուած, մտերիմը նանչցուած Յակոբ Պալեանի, որուն կնոջ Բեմպե Պալեանի մահուան առթիւ գրած մերթուածը շատ աչկերէ աւելցուց էր խլած:

Օր մը, հայ գրականութիւնը սիրող աչերու եւ կիներու բնկերութեան մը մէջ, Պետրոս Գուրեանի մասին կը խօսակցեիինք. կը պատմեիին մանրավէպեր իր կեանքէն, իր բանաստեղծութեանց եւ քատերգութեանց վրայ դատումներ կ'ընէինք: Քերզեան յանկարծ հարցուց.

— Ո՞րն է Ձեզի համար Գուրեանի ամենէն ինքնատիպ մերթուածը:

Յիշեցիմք *Տրտուջքը*, *Խոլ մահը*, *Լճակը*, Եւն, : Ասոնց ոչ մէկն էր:

— Կարն, պզտիկ *Քանթիկ* մըն է, կ'ըսէր:

Եւ իսկոյն, արտապայտիչ շեշտերով ու ձեւերով արտասանեց.

Կարնն զարնայնի

Թե կուսին սիպար

Այտերուն ջրըսար:

Ո՞վ յարգիւր զանի:

*Թե չը նրաններ
Կապոյն հօրեաց
Կուսին աչերաց,
Երկնիս ո՞վ նայե՞ր:*

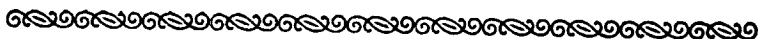
—Տեւե՛ք ուր է ինճնասպուքիւնը. բանաստեղծը վարդը կը յարգէ, որովհետեւ կոյսին այտերուն տպարն է. երկինքին կը նայի, որովհետեւ երկինքը կոյսին աչերուն կապոյտին կը նմանի: Սովորական կ'ըլլար կոյսին այտերը վարդին հետ Քաղաւսէյ, կոյսին աչերուն կապոյտը երկինքին՝ բայց այն ձեւը զոր տուած է Գուրեան իր օսանաւորին, նոր է բոլորովին, եւ չեմ յիշեր երբեք ուրիշ բանաստեղծ մը, որ իրեն առաջ այս բաղդասուքիւնը այս ձեւով բրած ըլլայ: Ասիկա հանճարի գիւտ մըն է:

Վերջին անգամ Թովմաս Թերզեանը տեսայ Ֆերա, Շիտակ նամբան, Պօն Մարշէի մօտերը, իր ասամնաբոյժ զաւկին յարկաբաժնին մէջ: Թեւեւ անդամալոյժ, միշտ ազնուական ժպիտ մը կար դեմքին վրայ: Անկողնին բարձերուն վրայ դրած էր իր գլուխը եւ փերուածներու հաստը մը կը կարդար, լսին համակերպութեամբ: Այս բանաստեղծը իր կեանքին վերջին օրերուն քեւեւ զբիւլած քալել կարենալու երջանկութենէն, կրնար դեռ յագուող տալ իր գեղադէսի յղծանմներուն եւ ընթերցուիլին մէջ զտեղ իր դժբախտ կեանքին գերագոյն սպովանքը:

Իր վերջին փերուածը, *Ի մահ*, որ հրատարակուեցաւ «Բազմավեպ»ի մէջ, խորհրդագրած, սրտառուջ կարապի երգն է Թերզեանին:

*... Մեկրի նեշե՛ մահացու օղոյ՝ հոյի անմահ...
... Հրճուե՛. հնչեց անա քեզ ժամն ազատութեան:*

ՀՐԱՆՑ ԱՍՏՆՈՒՐ

Սէրը թեւն է, զոր Աստուած տուած է հոգիին՝ մինչեւ Իրեն բարձրանալու համար:

ՄԻԿՆԷ, ԱՆՃԻ, ԱՆՃԻ

Կեանքը վարդ մըն է, որուն իւրաբանչիւր թերթը պատրանք մըն է, իւրաբանչիւր փուշն ալ՝ իրականութիւն մը:

ՄԻԿՆԷ

ԻՆՔՆԱԿԵՆԱԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ՀՐԱՆՏ ԱՍԱՏՈՒՐԻ

Մանկութեան եւ պատանեկութեան տարիներ (1862—81)

«Մնած եմ 1862 Օգոստ. 10ին Պոյանիզիւր: Հայրս Աստուածատուր Գէորգեան, գաւակն էր Պէյզօզցի Գէորգ Գարագաշեանի եւ ծնած 1818ին: Ազնաւորեան Կարապետ ամիրայի պաշտպանութեամբ 1842ին պաշտօնի կը կոչուի Անատօլու ընկերութեան մէջ: Յետոյ Մուսուլ կը

ՀՐԱՆՏ ԱՍԱՏՈՐԻ
(16 տարեկանին)

յրկուի, ուր սեղանաւորութեամբ կ'գրադի: 1850 ին Պոլսոյ մէջ առեւտրական ասպարէզին կը հետեւի: Հօրս վրայ կենսագրական տեղեկութիւններ կան Մարմենի Վահագնականի հատորին մէջ: Ազգային պաշտօններ ալ վարած է, ինչպէս Մայր Եկեղեցւոյ գանձապետ, Հիւանդանոցի հոգաբարձու եւ Ազգ. երեսփոխան:

Հայրս կը յիշեմ յստակ կիրպով գեղեցիկ, համակրելի մարդ մըն էր, սեւ պեխերով, առանց մօրուրի, շուքը ծանր եւ բարի սրտով:

Մօրեղբայրս, Ռուբէն Գրիգորեան, հօրս գործը կը շարունակէ, երբ մայրս մեզի խնամակալ կը կարգուի եւ ինքն ալ խնամակալի փոխանորդ կ'ըլլայ:

Հօրս մահէն երկու տարի

առաջ (1866էն սկսեալ) Պոլիս Հրասր Տիպի Մեզպուրեան վարժարան կ'երթայի ձմեռը եւ ամառը Պոյանիզիւրի երից Մանկանց վարժարանը: 1871ին աշակերտեցայ Բօպէրթ Գօլէնի, ուր մնացի մինչեւ 1873, յետոյ անգլիացի մնայուն վարժուհի մը քերտնցաւ Եւրոպայէն, եւ մեր տան մէջ աւանդեց մեզ նախակրթութեան տարրերը Ֆրանսերէն եւ Անգլիերէն: Հայերէնի դասեր կու տար ինձի արարկիբցի ուսուցիչ մը՝ Մկըրտիչ Թիւթլեան: 1874ին Թարգմանեցի Պատմութիւն Մալվիեայի, ուսուցչիս սրբագրութենէն անցած այդ Թարգմանութիւնը, թերի գործ մը, հրատարակուեցաւ 1874ի վերջերը յատուկ տեսարակով:

1875 փետրուարին աշակերտեցայ Մինաս Զերազի, որ հայերէն փրանսերէն եւ պատմութիւն կը դասախօսէր ինձի, մասնաւոր դասեր, տարով մեր տան մէջ: 1876ի սկիզբը Բիւզանդ Քէչեան մնայուն ուսուցիչ եղաւ մեր տան մէջ. կը դասախօսէր ինձ թուրքերէն եւ թուրքա-նութիւն: Զերազ դասախօսեց մինչեւ 1878ի սկիզբները: Քէչեան վեց ամիս միայն շարունակեց իբր մնայուն ուսուցիչ եւ միջոց մըն ալ ետ-քէն իբր այցելու ուսուցիչ:

1876ին Մանգուժէի ԷՃէնարի մէջ հրատարակեցի Վիքթօր Հիւկոյի ժօռ Սանի դազադին վրայ խօսած դամբանականին թարգմանու-թիւնը, աւելի հոքը՝ Հայ Գրական ընկերութեան վրայ յօդուած մը՝ եր-կուքն ալ ընտրողական աշխարհարար: 1877ին ճառ մը խօսեցայ Բերայի Էսաբան վարժարանին մէջ, այս ճառը սպուած է (Տե՛ս Պատանեկան Ենթոյնութեան): Նոյն տարին ճառ մը խօսեցայ Հայ Գրական ընկերու-թեան յարանին մէջ յարատեւ աշխատանքի վրայ (Պատանեկան Ենթոյնութեան):

1879ին հրատարակեցի Պատանեկան Ենթոյնութեան ընտրողա-կան աշխարհարարով, որ կը պարունակէ յօդուածներ, ճառեր, նամակ-ներ եւ ոտանաւորներ: Ակնակի գործ: Նոյն տարին մայիսին Եէտի Գուլէ Ազգային Հիւանդանոցի պարտէզին մէջ խօսած եմ ճառ մը որ հրատարակուած է Սահմանադրութիւն եւ Հայ Ժողովուրդը իրա-դատով եւ յատուկ տեղրակով:

1880ին մամուր, Էմիրիկեանի թատրոնին մէջ ներկայացուցին Գուր-հանի Անկուճ Երեւանցի հարսուրեան, ի նպաստ Միտցեալ Բն-կերութեանց եւ Պօյսմիգիւղի ազգային վարժարանին. ես կատարեցի Արտաշիի դերը:

1881ին Պօյսմի գիւղի դպրոցին եւ Միացեալի ի նպաստ ներկայա-ցուցին Վիքթօր Հիւկոյի Էսսայիս. ես կատարեցի Էսսայիի դերը (Քատերական ազգը թուղթերուս մէջ պահուած է դեռ):

1878էն մինչեւ 1881 զրականութեամբ զրադիկ, զատ, մնայուն կերպով եւրոպացի վարժուհիներէ զաս առնելով, հետեւեցայ անգլիե-րէն եւ օտ որ գրականութեանց պատմութեան: Յովհաննէս Մուրատեան ուսողութեան մասնաւոր դասեր աւանդեց ինձ:

1881 հոկտեմբեր 2ին, Պոլսէն մեկնեցայ Բարիզ, իրուագիտական վարժարանի դասախօսութեանց հետեւելու համար:

Բարիզ չգացած, ազգային պաշտօն ըլլալով վարած եմ Կիլիկեան ընկերութեան Դիւանի առաջին տեսնադարութիւնը: Ատենապետան էր Մինաս Զերազ: Կիլիկեան ընկերութիւնը հիմնեցինք 1879ին Մինաս Զե-րազ, Յովհաննէս Արշակունի, Յովհաննէս Մոսաթեան, Յովհաննէս Շը-նորհրեան եւ ես (Դիմատուերներ էջ 57): Անդամ էի նաև Գարո-ցասիրաց Արեւելեան ընկերութեան, երբ Միացեալը կազմուեցաւ, Կեդ-րոնական ժողովին անդամ ընտրուեցայ եւ Դիւանին Բ. Ատենադպիր (Առաջին տեսնադպիրն էր Տօթթ. Անդրանիկ Այվազեան, որ Ամերիկա գնաց հաստատուիլ թիչ ետրը, եւ հոն մեռաւ վերջերս):

ՈՒՍԱՆՈՂՈՒԹԻՒՆՍ ԲԱՐԻՉԻ ՄԷՋ (1881 և 1884)

1881էն 1884, երեք տարի Բարիզ անցուցի իբր աշակերտ Բարիզի իրաւագիտական վարժարանի:

Աւաջին տարուան քննութեան համար 750ի չափ աշակերտներու մէջ վեց աշակերտ ստացան առաջնութիւնը, հաւատարապէս իրենց բոլոր քննիչներէն բարձրագոյն նօթ առնելով: Այդ վեց աշակերտներէն մէկն էի ես: Մեր մէջն էր Հապօսի որ ետքէն նախագահ պիտի ըլլար Բարիզի փաստաբաններու ժողովին եւ տիեզերական համբաւ պիտի ստանար Տրէյֆիւսի դատով:

Բարիզ գտնուած վիջոցիս նանչցայ երկու պատուական Հազեր, որոնց հոգիները ճշմարտօրէն ազնիւ ու բարձր, մեծապէս ազդած են իմ վրաս: Գրիգոր Օտեան եւ Գաբրիէլ Էգիսեան, երկուքն ալ մեծ սրտի տէր, եւ մտաւոր չքնաղ յատկութիւններով օժտուած:

Բարիզի մէջ, Ուսումնասիրաց ընկերութեան անդամակցեցայ եւ եղայ Գիւանի Ասեմազպիր: Ընկերութեան նպատակը կրթական էր, ան կապ մը եղաւ ուսանողներու եւ վաճառականներու միջեւ, որոնք կը գործակցէին համերաշխօրէն:

1882ին Տիւլջօրիէի մահուան առթիւ այցելեցի Բարիզի կենդանի լիզուներու վարժարանը, ուր ճանչցայ Օկիտա Գառիէուը, որ յաջորդ կարգուած էր Տիւլջօրիէի իբր դասախօս հայերէնի: Այդ այցելութիւնս նկարագրած եմ Մասիսի ուղղած մէկ թղթակցութեանս մէջ (Մասիս 1882, մարտ 5):

ՓԱՍՏԱԲԱՆՈՒԹԵԱՆ, ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ,

ՈՒՍՈՒՅՉՈՒԹԵԱՆ ՇՐՋԱՆ (1884—1909)

1884 նոյեմբեր 9ին Պոլիս դարձայ: Այդ միջոցին գրեցի Գառաւ-Տօրեայ բնակութիւն ի Էօֆուսի յօդուածս գոր տպեցին Արեւելք եւ Մասիս եւ ուրկէ մաս մը թարգմանեց թուրք թերթ մը (Թարիք):

1885ին ընկերակցաբար փաստաբանական գրասենեակ բացի:

1886ին Վիլէն Սէրպիլէնի մահէն քիչ ետքը, Գասպար Չերազ ալ եկաւ ընկերակցիլ մեզ: Տարի մը տուեց այս ընկերակցութիւնը: 1887ին բաժնուեցանք իրարմէ: Ես անցայ Պոլսոյ կողմը: Բասին փաշա խան հաստատուած Գարեգին Մեկիթեանի հետ ընկերակցեցայ, եւ այս նոր ընկերակցութիւնը տուեց գրեթէ երկու տարի: 1889ին Ասատեան Մկրտիչ Էֆէնտիի հետ կալուածներու վարչական գործ մը հաստատեցինք:

1892ին Մասիսը հրատարակեցինք Զօհրապի հետ, երեք շաբաթը անգամ մը: Այս աշխատութիւնը պարզ ժամանց մըն էր մեզի համար, եւ ո եւ է շահու ակնկալութիւն չունեցանք: Հատոյթները ծախսերը գոցեցին. ո՛չ շահ, ո՛չ վնաս:

1892ին իջանք Բերա, ուր բնակեցանք այնուհետև:

1899էն մինչև 1898 յարատեւօրէն գործակցեցանք Կարապետ Իւթիւճեան, Զարեհ եւսուֆեան, Գրիգոր Զօրապ եւ եւ ընկերակցաբար. ես ստանձնեցի իւրագրութիւնը վարել. ինչ որ հարկադրեց զիս թողուլ փաստարանական գրասենեակս եւ ինքզինքս տալ բոլորովին թերթերու հրատարակութեան գործին: Մինչև 1900ի սկիզբը տեւեց խճագրութեան շրջանը, եւ այդ տարին նորէն վերադարձայ Ասասեան էֆէնտիի գրասենեակը ուր շարունակեցի գրադիլ դատական գործերով եւ կայուածներու վարչութեամբ, մեր ընկերակցութիւնը տեւեց մինչև 1909, երբ անդամ ընտրուեցայ Առեւտրական Ծովային դատարանին, եւ բոլորովին թողուցի փաստաբանական ասպարէզը: Գրեթէ քսան տարի Ասասեան էֆէնտիի հետ գործակցութեանս շրջանին միշտ առիթ ունեցայ իր պարկեշտ, ժրաջան գործունէութիւնը գնահատելու:

1895էն սկսեալ, հասոյթի աղբիւքներս եղան նաեւ իրաւագիտական մասնաւոր դասերը Առաջին աշակերտս եղաւ Ֆրանսայի դեսպանին առաջին թարգման Միւսիւ Թուէի զաւակը, Լիւսիէն Թուէ, որ մէկ տարուան մէջ երկու տարուան բննութեան առարկաները ուսանելով զնաց Ֆրանսա եւ Էքսի համալսարանին մէջ բննութիւնները անցուց յաջորդութեամբ. այդ միջոցին աշակերտս գրեց նաեւ Ֆրանսերէն աշխատախորութիւն մը D'absence en droit musulman որ հրատարակուեցաւ յատուկ տետրակով:

1892ին երկրորդ աշակերտ մը ունեցայ Հրանտ Նորատուեկեան, որ քիչ ետքը դիւանագիտական ասպարէզը մտաւ, եւ պետական պաշտօնէս ըլլալով ընդհանուր պատեհագամի սկիզբը Պեիկըտտի դեսպանատան խորհրդականի պաշտօն կը վարէր:

1898ի վերջերը Կեդրոնական վարժարանի բարձրագոյն կարգերու գրականութեան եւ աշխարհաբարի դասախօսութիւնը ստանձնեցի, եւ այդ պաշտօնը վարեցի տասը տարի մինչև Օսմանեան Սահմանադրութեան հուշակումը: Տասը տարուան մէջ մեր նոր սերունդին գրողներէն աշակերտեցան ինծի շատեր եւ արդի աշխարհաբարը ջանացի տարածել անոնց մէջ, լիզուի միօբինակութեան մանաւանդ հոգ տարի, աշխարհաբարի բերականութեան կանոնները խնամքով աւանդելով անոնց:

Ունեցայ հայերէնի ուրիշ մասնաւոր դասեր ալ, որոնց մէջ յիշատակելի են Պելժկայի դեսպանատան խորհրդական Պառօն ար ժընէ, որ հայերէն առաւ իր պատրաստած եւ հրատարակած մէկ աշխատութեան մէջ, հայ եկեղեցւոյ վրայ գիտակցութեամբ գրելու համար. այդ աշխատութիւնը կը ներկայացնէ բոլոր արեւելեան եկեղեցիները իրենց պատմութեամբ, անցիւղով եւ ներկայով: Ուրիշ երկու երիտասարդներ, երկու բն ալ Ֆրանսացի, Պ. Էլուէն եւ Պ. Գինէն, որոնք Բարիզի Արեւելեան կենդանի լեզուներու աշակերտելով, հայերէն ուսնիլ սկսած էին եւ կ'ուզէին բննութիւն անցընել, եկան Պոլիս, եւ իրենց ուսուցչին Պ. Բայանի յանձնարարութեամբ ինձմէ զաս առին, աշխարհաբարի վերադարձան Բարիզ եւ հայ լիզուի բննութիւն անցընելով վկայական առին:

1887ին Ուսումնական Խորհրդի անդամ ընտրուեցայ, բայց հրա-

ժարեցայ, որովհետեւ Մելիբեանի ունեցած բնկերակցութեան կազմ կը հարկադրէր զիս բարձր ժամանակս յատկացնել գրասենեակիստաշխատութեանց:

1890ին ազգային երեսփոխան ընտրուեցայ Պօյաճիզիւզէն, բայց քսանըութը տարեկան էի դեռ, օրինական տարիքը չունէի եւ ընտրութիւնս բեկանեց Քաղ. ժողովը:

1888ին Չերազ եւ Բարաղամեան հրաժարեցան Կեդրոնական վարժարանի Խնամակալութիւնէն, եւ իրենց տեղ ընտրուեցանք Յարութիւն Մոստիչեան եւ ես: 1889ին մինչեւ 1896 խնամակալ էի Կեդրոնական վարժարանին եւ դիւանին անդամ, իբր դեր-ատենադպիր: Կեդրոնական վարժարանին ամէնէն փայլուն շրջանն էր: Խնամակալութեան մէջ էին նաեւ Ունճեան Արիկ, Մկրտիչ Էստեան (Ատենապետ) Յարութիւն Նորատունկեան, Յովսէփ Եւստոֆեան, Յովհաննէս Թորոսեան, Անտոն Լուսին:

1888ին անդամ ընտրուեցայ նաեւ Կտակաց Հոգաբարձութեան, որուն Ատենապետն էր Յովհաննէս Կիւմշեան: Այդ միջոցին մտածեցինք **ԿՐԱՎԻ ՎԱԳՔԻ** զրութիւնը տարածել մեր մէջ, Տեղեկագիր մը պատրաստեցի: Նուրեան եւ Նորատունկեան քննեցին եւ ընդունեցան: Պատրիարքարանը յատուկ տետրակով հրատարակեց կտակի, նուէրի վագֆի վերաբերեալ օրինական արամադրութեանց եւ ձեւակերպութեանց մասին տեղեկութիւններ պարունակող գրուածք մը՝ զոր պատրաստեց Կտակաց Հոգաբարձութիւնը:

1898ին Բերայի մէջ քուէարկութիւն կատարուելով, անդամ ընտրուեցայ Առաջկան Խորհրդին, որ զիս ընտրեց Ա. ատենադպիր ու Յովհաննէս Նուրեանը՝ Ա. ատենապետ: Ես հրաժարականս գրեցի, անոր համար որ Արեւելիի խմբագրութեան հոգեբը թոյլ չէին տար ինձ այդ պատասխանատու պաշտօնը ստանձնելու:

1900ին անդամ ընտրուեցայ Աւսումնական Խորհրդին եւ պաշտօնավարեցի մինչեւ 1908 յարատու կերպով: Նոյն տարին անդամ ընտրուեցայ նաեւ Ղալաթիոյ Խնամակալութեան:

1900ին օժանդակ անդամ ընտրուեցայ Սանատարեան խնամակալութեան որուն քսանըհինգամեայ տեղեկագիրը գրի առած էի 1900ին,

1902ին կազմուեցաւ Ակադեմիայի զեր կատարելու կոչուած մասնաժողով մը, որուն անդամ ընտրուեցան Եղիշէ Արքեպիսկոպոս Գուրեան, Գաբրիէլ Վ. Մենիլիշեան, Թովմաս Թէրզեան, Ռեթէոս Պէրպէրեան, Յովսէփ Եւստոֆեան, Տօրթ. Վ. Թորգոմեան, Բարթող Թէլեան, Յակոբ Գուրգէն, Բիւզանդ Բէչեան, եւ մնայուն քարտուղար որոշուած էր: Այս գործը յետաձգուեցաւ յուշորովին եւ մասնաժողովը գործի չձեռնարկեց: Գործին նախաձեռնութիւնը ստանձնած էր Իզմիրեանց Յաննաժողովը:

1905ին անդամ ընտրուեցայ մասնախումբի մը որուն յանձնուեցաւ բնութիւնը Իզմիրեանց Յանձնաժողովի ներկայացուցած այն ութը գործերուն, որոնք արդի հայերէնի քառարան մը կազմելու համար նախնական տարրեր կը պարունակէին: Եւ որոնք զրկուած էին, ըստ Իզմիրեանց Յանձնաժողովի հրահանգին, մասնաւոր մրցման մասնակցելու

համար Մասնախումբին անդամ էին նաև Բարզէն վարդապետ, Թովմաս Թէրզեան, Խաչիկ Ուղուրիեան, Ռեթէոս Պէրպէրեան:

1908ին Ազգ. երեսփոխան ընտրուեցայ Ֆէրիզիզէն: Հոկտեմբերին մէջ. Ազգ. ժողովի զիւանը ընտրուեցաւ եւ ես կոչուեցայ Ա. ատենագարի պաշտօնին եւ Մինաս Զերագ ալ Ա. ատենագետի պաշտօնին, ինչպէս եղած էր Կիլիկեան ընկերութեան առաջին նիստին, միեւնոյն շէնքին մէջ. քսանընը տարի առաջ, 1879ին:

1884էն 1901ի զրական գործունէութիւնս հրապարակագրի կեանքիս մէջ պիտի ջանամ պատկերացնել. բազմաթիւ յօդուածներէ զատ հրատարակեցի 1900ի եւ 1901ի Հիւանդանոցի Բնդարձակ Օրացոյցները, որոնց երկրորդը կը պարունակէ Կ. Պոլսոյ Հայերը եւ իրենց Պատրիարքները, ընդարձակ ուսումնասիրութիւնս: Այդ շրջանին է որ, 1906ի ատենները, սկսայ աշխատակցի Անգլոյ դեսպանատան երկրորդ քարտուղար George Youngի, Corps de droit Ottoman գործին, ուր ունիմ բազմաթիւ թարգմանութիւններ օրէնքներու եւ ուսումնասիրութիւն մը խալմական ամուսնութեան վրայ: Այս գործին աշխատակցած եմ երկու տարիի չափ: Այդ աշխատութեան հետեւանքով 1905ին կոչուեցայ օսմանեան իրաւագիտութիւն դասախօսելու անգլիական դեսպանատան եւ հիւպատոսարանի թարգմաններուն. եւ այդ առթիւ պատրաստեցի կարգ մը ֆրանսերէն գործեր, որոնք իրենց զուտած ատեն օսմանեան օրէնքներու ճշգրիտ պատկեր մը կը կազմէին: Այդ գործերուն գլխաւորներն են.

Մէծէլլէի 100 յօդուածներուն մեկնութիւնը, Պատժական Դատաւարութեան օրէնքը, պատժական օրինագրքի մեկնութիւնը, քաղաքային դատաւարութեան օրէնքը, առեւտրական օրինագրքի մեկնութիւնը, վրձնագիրներու գործադրութեան օրէնքը, հողային օրէնքը (արագի, վագֆ, կէտիկ). կտակներու վրայ համառօտ տեսութիւն մը. ժառանգական օրէնքի վրայ համառօտ տեսութիւն մը, ծովային առեւտրական օրէնքը, օտարներու օրինական առանձնաշնորհումները, դատարաններու կազմակերպութիւնը:

Դատախօսած եմ մինչեւ 1909 եւ տասնէ աւելի աշակերտ հասցուցած: Այս աշակերտները, ամէնքն ալ Օքսֆորտի համալսարանէն շրջանաւարտ, օսմանեան օրէնքի վրայ քննութիւն անցուցած են հիւպատոսարանին մէջ, եւ դեսպանատան վերին պաշտօնեաներէն գնահատուած:

Այս դասերը ձգելու ստիպուեցայ երբ դատար ընտրուեցայ Առեւտրական Ծովային դատարանին, սակայն 1910ին կամ 1911ին վերականգնայ դատախօսել արտօնութեամբ Դատական նախարարի խորհրդակալին, որ անպատեհութիւն մը չտեսաւ այդ դատախօսութեան շարունակման մէջ:

Կեդրոնական վարժարանի դատախօսութեանց առթիւ պատրաստած Վիմ աշխարհարար մատենագրութեան պատմութեան վրայ մանաւոր դատախօսութիւններ, որոնք հրատարակուելու օսմանուած չեն, որովհետեւ պարզ կմախք մը կը ներկայացնեն: Պետական պաշտօնի գրադուներս արգելք եղան այդ գործը ամբողջացնելու: Նոյնպէս գրած

եմ ընդարձակ ուսումնասիրութիւն մը գրական սեւեռու վրայ որ նոյնպէս կմախք մըն է, եւ հրատարակուելու անյարմար: Եթէ ժամանակս եւ առողջութիւնս թոյլ տան, այդ երկու գործերը կրնան օգտակար ըլլալ, խմբով խմբագրուած եւ ամբողջացուած:

Այդ շքանին՝ պատրաստած եմ կնոջս հետ աշխարհաբարի գարձնական բերականութեան եւ ԹՊանգարաններու հատորները, որոնք բազմաթիւ տպագրութեանց հասած են:

ՊԵՏԱԿԱՆ ՊԱՇՏՏՆԷՈՒԹԵԱՆ ՏԱՐԻՆՆԵՐ (1909 և 1920)

Օսմանեան սահմանադրութեան հռչակումէն թիչ ետքը, 1909 սեպտեմբեր 10ին, անդամ ընտրուեցայ Առեւտրական ժողովին դատարանին:

1910 հոկտեմբերին, առաջին աստիճանի պաշտօններու ընտրութեան յանձնախումբին անդամ՝ իբր յաւելուածական պաշտօն (իլավէի մէմուրիէթ):

1911 հոկտեմբերին, իբր յաւելուածական նոր պաշտօն, անդամ՝ իրավային գրաւմանց դատարանի նախնական ատեանին:

1911 նոյեմբերին, առեւտրական օրէնքի պատրաստութեան յանձնաժողովի անդամ:

1912 մարտ 7ին էնճիւմէնը ատլիէի ժողովին անդամ:

1913 մայիս 13ին քաղաքային դատավարութեան օրինագիրքը սրբագրելու պաշտօն ունեցող յանձնաժողովին անդամ:

1914 ապրիլ 17ին Պետական Խորհրդի անդամ ընտրուեցայ, կայսերական իրատէով: Միւլթիէի ճիւղին մէջ պաշտօնավարելէ յետոյ, 1915 հոկտեմբեր 1ին օրէնսդրական ճիւղին անցայ:

1915 յունուար 21ին ժողովին գրաւմանց վերաբննիչ Ատեանին անդամ ընտրուեցայ, իբր յաւելուածական պաշտօն:

Ժողովին դատարանի անդամներէն Խալիլ ձեւալէտտին պէյի հետ 1910էն 14, չորս տարի տեւական աշխատասիրութեամբ հրատարակեցինք **Մագմաթի** յօդուածներ **ձեւալէի Ապիլէի մէջ**՝ Թուրքոյ օտարականներուն իրատեսութեանց, այսինքն **Բարի Թիւլաթի** օրէններուն վրայ: Այդ յօդուածները յետոյ ամփոփեցինք ստուար հատորի մը մէջ: Այս գործը հրատարակուեցաւ 1915ին արժանանալով թուրք թերթերու գնահատական յօդուածներուն եւ Վճռաբեկ ատեանի այն ատենի նախագահին շնորհաւորութեանը:

Ազգ. ժողովի Գ. ատենապետ եւ ապա Բ. Ատենապետ ընտրուելով քսանէ աւելի ժողովներու ատենապետեցի եւ ինծի վիճակուեցաւ **Բացի ու Գոցի** պատմական նիստին ատենապետելու գերը:

1914 սեպտեմբերին ունեցայ տկարութիւն մը զոր Սիմօնօֆ, Սիւլէյման շնուսան, Նէշաթ Էօմէր, կաթուած նկատեցին: Եթէ ստոյգ էր իրենց ախտաճանաչութիւնը, աջ թեւի թուլացում մը տեսեց ամիսն աւելի, որով չկրցայ բնաւ գիր գրել, լեզուի ծանրացում եւ խօսելու դժուարութիւն ալ ունեցայ: Տունը մնացի վեց ամիս եւ տակաւ առ տակաւ ապաքինեցայ:

1915ին Դնալը կղզի փոխադրուեցանք, եւ սկսայ կանոնաւորապէս շարունակել պաշտօնս Պետական Խորհրդի օրէնսդիր Ճիւղին մէջ աշխատելով:

1919 հուլիսին, կրկին հիւանդացեալով փոխադրուեցայ Շիշլիի հիւանդանոցը, ուր մնացի մինչեւ 1920 մայիս, եւ լուրջ ինտամբներու ենթակայ եղայ, Տօրթ. Մազհար Օսման պէյի, Բէնամ պէյի կողմէ ինչպէս մայրապետներէն ըոյր Անժէյի եւ ըոյր Էօժէնիի կողմէ: 1920 մայիսին փոխադրուեցայ Գնալը կղզի եւ անկէ ի վեր հոս կը վայելեմ ընտանեկան գուրգուրալի խնամքներ որոնք հետզհետէ բարւորեցին վիճակս: Կինս անձնուիրութեան օրինակելի վարմունք մը ունեցաւ ինծի հանդէպ, եւ օրն ի թուն ինձմով կ'զբաղի երկու տարբուկէսէ ի վեր: Արան, (Տիկ. Սլլալիլի եղբայրը) Աարիմէն, Էմման (զաւակները) նոյնպէս իրենց խնամքներով երջանիկ կեանք մը վաժայելել տաին ինծի: Ամէնքն ալ օրհնեալ ըլլան: Հի:նա միակ մտածումս անոնց երջանկութիւնն է ու միակ ցաւս է հիւանդագին վիճակիս շարունակութիւնը, որ անշուշտ իրենց ալ հանգիստը կը վրդովէ եւ իրենց կեանքը կը զառնացնէ:

Վերջին երկու տարուան շրջանին հրատարակեցի հատոր մը **Պիմասուհներ**, զոր մասամբ գրած էի արդէն եւ մասամբ ալ նոր գրեցի: Աստուած ինծի կորով տուաւ որով կրցայ աւարտել զայն: Անկէ ի վեր գրեցի երկրորդ հատոր մըն ալ **Արեւելեան քաւարներ**, որ ամբողջացած է եւ տպագրութեան համար պատրաստ է: Սկսած եմ երրորդ հատոր մը՝ **Գուազներ եւ Յուներ**: Այդ հատորին քանի մը հատուածները պատրաստ են եւ երկու հատուած ալ հրատարակուած արդէն:

Հիւանդութիւնս երկու տարիէ ու ելի անլաւ ըլլալով, բոտ օրինի վերջ տրուեցաւ պաշտօնիս կայսերական իրատէսով:

Այս իրատէսն 18 յունիս 1920 թուականը կը կրէ:

Հոս կ'ընդհատի Հրանտ Ասատուրի ինքնակենսագրութիւնը, որուն կը յաջորդէ իր գրած ըոյր յօդուածներու ժամանակագրական ցանկը բաղկացած 228 զանազան խորագիրներէ:

1920—28 իր գրական գրադումներու մասին ինքնակենսագրութեան մէջ ո եւ է յիշատակութիւն չկայ: Այս շրջանին է որ Հ. Ասատուր պատրաստած է **Իմաստասիրական Ռատարանը**, շուրջ 400 քառերէ եւ 400 էջոկ թողկացած ստուար գործ մը: Այս աշխատասիրութիւնը կը պարունակէ վերջին դարերու իմաստասիրական դպրոցներուն եւ աշունց ներկայացուցիչներու մասին ծանօթութիւններ, որոնք իր անձնական խորհրդածութիւններովը համեմատուած են:

ՏԵՅ ԳՐԵՎԿԱՌԻ

(*)

Կը տեսնեմ ահա.— լուռ երեկոյին
Բարակ ծուխ կ'ելնի իմ հօր օճախէն,
Եւ ուռիներըս մարմանդ(1) կ'օրօրուին,
Ծղրիթը կ'երգէ անտես խորշերէն...

Մեղմ հրագի տակ նստել է տխուր,
Իրերունի մայրըս՝ մանկիկըս զըրկին.—
Մուշ մուշ բնել է մանկիկըս անդորր
Ու աղօթք կ'անէ մայրիկըս՝ լըռին.—

«Աձէնէն առաջ թող ինքը հասնի,
Աձէն հիւանդի, հեռու ճամբորդի,
Աձնէն յետոյ թող ինքը հասնի
Քեզ՝ իմ խեղճ որդի, իմ պանդուխտ որդի»:

Անո՛ւշ ծուխ կ'ելնի իմ հօր օճախէն,
Մայրըս կ'աղօթէ՝ մանկիկըս զըրկին.
Ծղրիթը կ'երգէ անտես խորշերէն
Եւ ուռիներըս մարմանդ կ'օրօրուին:

(Հայրենի աղբիւրից)

ԱՆՆՏԻՍ ԻՍՍՂԱԿԱՆ(2)

Բ Ա Ռ Ե Ի Ծ Ա Ն Ս Թ Ո Ի Թ Ի Ի Ն

1. ՄԱՐՄԱՆԻ: Հին լեզուին ու արեւմտահայերէնի մէջ կը նշանակէ *uros*, կանաչ, արեւելահայերուն մօտ՝ ասուցմէ զատ կը գործածուի նաեւ զով, աղւոր, իմաստով:
2. ԱԼԵՏԻՍ ԻՍԱԿԿԵԱՆ: Արեւելահայ ժամանակակից բանաստեղծ: Փորձած է քնարերգութիւնը, մասնաւորապէս

(*)Այս խորագրին ներքեւ ծանօթ գրագէտ եւ ուսուցիչ Պ. Յակոբ Օճական պատրաստած է Հայ գրական Պատմութեան բարձրագոյն դասընթացի մը, առաջինը իր Տեսակին մէջ, որով անհիպ հասուած մը տրամադրած է, մեր փափաքին վրայ:

ընտանի, գեղջուկ յուզումներով ապրող ընտանիքներ, Սէրը, Կրգը, ամպը, ցօլը, լաւ տինը, ցաւը, մահը, ասոնք գլխաւոր լարերն են այդ եղանակին: Իստհակեան փորձած է նաեւ աշուղական կաղապարներ ու բանաստեղծութեան կերպեր: Իր երգը հաճելի ու պարզ՝ ստար չի գար այդ մարգին վրայ, Ունի հէքեաթներ՝ արձակ ու ոտանաւոր:

Ք Ա Յ Ա Տ Ր Ո Ի Թ Ի Ի Ն

Ա.

1. ՔԵՐԹՈՒԱԾԻՆ ՇՐՋԱՆԱԿԸ
2. ԱՆՁԵՐԸ
3. ԽՈՐՀՈՒՐԴԸ

Ա. ՇՐՋԱՆԱԿԸ

Ա. Գիւղական մը, ոչ ամբողջական, Աւելի ճիշտ՝ ներքնամաս մը ունի: Քանի մը տարտամ գիծեր՝ հիւզակը ներկայացնելու համար: Վասնզի բերթուածին գնացքը նկարչական չէ: Մենք կը թելադրուինք մտապատկերել գայն, քարակ ծուխի մը սինակով որ կը քակուի ու կը քակուի, առանց փլչելու, հայրենի կտուրին վերելէն (երբեմն բանաստեղծները կրնան մասը ամբողջին տեղ գործածել): Ու մենք պիտի բաւականանանք պարզ այդ ցուցմունքով, քանի որ ինքնին տեսարանը իր ամբողջութեամբը պարզ է խորապէս: Ու ճշգնիւր, Գիւղական տնակ մը իր ծխանին զարգամանակովը եւ ծուխին հերոսութեամբը՝ նաեւ: Բանաստեղծը զանոնք կը ճշտէ. — Ուռիներ: Քիչ անգամ գիւղացիին օգտագործող բնագործ տեղ կուտայ անպէտ ծառերու: Ասոնց շուքը՝ նիհար ու թրթուրոտ՝ դժուար կը շահագործուի: Պտուղ չունին: Ու անոնց փայտը ամէնէն նիհար կրակը կը ծօգէ: Եթէ գիւղացիին համար անիկա ուռիներու, ծորակներու, մացառուտ գետիկներու, լճակներու ափը կը վաւտուի իրաւունքով, բանաստեղծները չեն կրնար հրաժարիլ անոր լալկան տերեւներուն, վարսագեղ ճիւղերուն տրտում հրապոյրներէն: Այս է պատճառը որ անիկա տեղի կամ անտեղի կը ցցուի բերթուածներուն մէջ: Ձեռք ուրանար որ մեզ շահագործող հիւղակին մօտիկ ուռենիներ կրնան ըլ-

լալ, Բայց «մարմանդ», բանաստեղծական տեսակէն կուգան մեզի անոնք: Այս տեսարանին վրայ կ'աւելնայ ծայնին տարրը, ծղրիթին տխուր երգը որ կը բերէ պատկերին բաղցր իրականութիւն մը:

Բ. ԱՆՁԵՐԸ

Բնութեան պատկեր մը ողևորելու համար պէտք ունի վարդիպալին սարսիմ: (Շատ քիչ անգամ բանաստեղծները կը յաջողին մեզ շահագրգռել արտաքին գեղեցկութիւններով, երբ մարդ չեն բերեր տեսարան: Արուեստի ամէն գործ մարդոց հոգիին է որ կ'ուղղուի եւ անկէ է որ կ'առնէ իր գոյութեան իրաւունքը): Աւրեմն .

1. ՄԱՅՐԸ
2. ՄԱՆԿԻԿԸ
3. ԲԱՆԱՍՏԵՂԾԸ
4. ԴԺՐԱԽՏԵՆԻ

Քննենք ատոնք .

Ա. ՄԱՅՐԸ. — Ամէնէն համակրելի դէմքը պատկերին: Մէկ տող միայն, ու ատիկա բաւական է որ մենք կարենանք տեսնել յաւիտեանական այն պատկերը որ մօտ է եղած: Ու պատիկ վերադիր մը զայն կը նշգրտէ արծանի մը նման. — Մեծ մայրը, ան՝ որ զիւղերուն մէջ ընտանիքին խարիսխն իսկ է: Մայրը զաւակներ կու տայ տունին, բայց մեծ մայրն է զանոնք շահողը, պարտկողը, ոտքի հանողը եւ ազատողը կանխատես մահէն որ գեղացի պտըտիկներուն համար շատ ձեւակերպութիւններ չունի: (Էջեր պէտք են մեծ մօրը տիպարը լրի վերլուծելու համար): Հոս Տխուր է անիկա: Եւ ս'ըր է որ տխուր չէ հայ կինը: Անիկա հեռու է իր զաւկէն, հասկնալի պատճառներով, որոնք հայ երիտասարդները կը վանեն իրենց բնակարաններէն: Ոչ մէկ աւելորդ երանգ կամ երակ որ այս պառաւին դէմքը յաւակնէր նկարելու: Որքան անհանդուրժելի պիտի ըլլար նման փորձ մը, վասնզի պատիկ այդ քերթուածին մէջ ամէն գիծ իր կշիւր ունի ու երբ անհրաժեշտ չէ, կը ճնշէ եւ կը պղտորէ: Տխուր վերագիրը ընդհանուր ներդաշնակութեան մօթիք մըն է եւ ամբողջ քերթուածին զգայնութիւնը կը ճշդէ, գեղեցկապէս պատշաճելով երկինքին, իրերուն հոգիներուն ու մտածումներուն հետ: Չէ՞ որ իրկունը, այսինքն պա'հը՝ ուր աշխարհը սգաւոր բան մը կը դառ-

նայ, ու ամէնէն անուշ զգացումներն անգամ թեթեւ ու գորշ շղարշով մը կը քողուին: Ու ահա բոլոր տխրութիւններուն ամէնէն սրտառուչը, ծղրիթին երգը որ աշնան մօտերը կը սկսի ու մեռնելիք բնութեան, արեւ օրերուն հրածեշտի հեծկտանքն է, այնպէս միօրինակ, այնպէս յամառ ու սիրտդ սեղմող: Գիւղացին քաշուած է իր բունէն ներս: Յետո՞յ: Բայց ծղրիթին երգին դէմ բռնող Նոյիքան հիւանդ, հեւացող բոցը ճրագին որ լոյս չէ, բայց մութն ալ չէ—կեանքին ու մահուան մէջտեղերը բան մը: Որ կը դողայ առարկաներուն վրայ ինկած ատեն ու հմութիւնով շղարշի մը պէս կ'ընէ՝ մաքուր երեսները պզտիկին: Ու այդ ուրուացումին տակ մեծ-մա՛յրը՝ որ միշտ կը վախնայ լոյսէն (անոր աչքերը տկարացած են ալ):

Բ. ՄԱՆԿԻԿԸ.— Իր անմեղութեան մէջ «մուշ-մուշ» քնացած: Տղաքը կանուխ կը պառկին: Տղաքը աւելի ուշ պիտի հաղորդուին մեծերու ցառին, Այս խաղաղութիւնը ու այս տրտմութիւնը գրական հակադրութիւն մը չեն, արդիւնք ձեռք բերելու համար հնարուած: Այսպէս է եղած մեր կեանքը զուցէ դարերով: Յիշեցէք շատ մօտիկ անցեալը (պանդուխտները):

Գ. ԴժՅԱԽՏՆԵՐԸ.— Պառաւին համար մանաւանդ դժբախտութիւնը օդէ բառ մը չէ: Ան կ'ապրի անոր հետ, ամենօրեայ ընտանութեամբ մը: Վերցուցէք իր կեանքին մեծ ծածկոյթը, իր յիշատակներուն կողքը: Ձեր տեսածը միշտ կողմով մը սեւ էջեր պիտի բլլան: Բայց հիմա պարապօթեան մեծ դուռներուն առջև, անիկա կը հագնի տեսակ մը իմաստութիւն, պարզ ու խորունկ, զոր միայն ապրողները կ'ունենան: Ջրկանք, անօթութիւն, հոգեկան մեծ բզրտումներ անոր սորվեցուցած են ինչ որ աշխարհի մեծ իմաստունները սորվեցան ուրիշ ու նման ճամբաներէ: Ուրեմն մնայուն, անխուսափելի ցաւերուն կողքին՝ ամէնէն սրտակեղեքը հիւանդ ին համար զգացուած ցաւն է: Ձեզի համար բառը չունի այն ահաւոր իմաստը, որով փաթթուած է զհիշբուան մէջ: Ով որ զեղացի եղած է, ան միայն գիտէ թէ, ինչ բտել է հիւանդ մը, նախ՝ հիւանդ ու մահ հոմանիշ են գրեթէ: Վասնզի, այն հիւանդութիւնները որոնք մահացու չեն, զեղացիէն չեն իսկ հասկցուիր: Ոտքի վրայ կը տարուին ու կ'անցնին: Բայց, եթէ հիւանդը պառկի անգամ մը, Աստուծոյ ուժը պէտք է զայն ոտքի հանելու՝ հա՛մար: (Աւետարան, Տէր ողորմեա, մատաղ): Այս պատճառ

ուով է որ հիւանդութիւն մը համայնական դէպք է զեղին մէջ: Բոլոր պառւանները գործի են: Ու եղերականը հոն է որ անոնք տրտում, անդառնալի փորձառութիւններ ունին ու մահը կը վճռեն բժիշկէ մը աւելի ապահով ու անխաբ ծնում մը: Հեռուէն ու մօտէն, բոլոր ծանօթները - եւ ո՞վ իրար չի ճանչնար զեղերուն մէջ - այսինքն ամբողջ գիւղը կը փութայ վերջին այցելութիւնը տալու մեկնողին: Բահանան: Եկեղեցին: Ու այս տազնապններուն վրայ աւելցուցէք միւս կսկածազին պատկերը, հիւանդին թողուցած եղերական ժառանգութիւնը: Գիտէ՞ք որ հիւանդները միշտ երիտասարդներ ու չափահասներ են միայն: Թէ՛ ծերերը չեն հիւանդանար, անոնք մէկ օրէն միւսը կը քաշուին փողոցէն, կը մտնեն անկողին ու Աստուծոյ հաշիւովը աչքերնին կը գոցեն շատ շատ շաքաթ մը պառկելէն վերջը: Անոնց համար մարդ իրար չ'անցնիր: Անոնք իրենք իրենց մարող մախրեր են: ու գեղացին՝ զուա՛րթ կը սերէ թաղել իր լոյսը ամբողջ տուած ու հանգչած կեանքը: Ահա թէ որքան պատկերներ կը պահուըտին ատ պարզուկ բանին հիւանդ բառին տակ: Ու գերազանցապէս մարդկային. հայկական է որ իր տառապանքին մէջ տտանկ կորաքամակ մայրը ազօթէ մանուաւնդ, ամէնէն առաջ, անեւն հիւանդի համար:

Յետո՛յ. հեռու ճախբարդը: Աս ալ սովորական բառ մը չէ: Կա՛յ մեր երկրին մէջ աւելի դժուրակ բան մը քան ճամբորդութիւնը. Ձգեցէ՛ք նիւթական դժուարութիւնները, ճամբաներու անգոյութիւնը, անկանոնութիւնը, Միայն խորհեցէ՛ք ապահովութեան: Ամէն քար, ծառի ամէն հասակ, մացառի ամէն հանգոյց իր ետեւը դարանի չի՞ կանչած մահը: Հապա բնութեան խստութիւնները: Հապա ձիւնին անողոր ու անսպառ մտրակումը, ու անոր խարդախ փափկութիւնները: Ու դուք աւելցուցէ՛ք տակաւին շատ բան: Կը տեսնուի այս բուռածներէն որ երկու այդ պարզ յիշատակութիւնները ինչ հեռանկարներ կը թաղեն իրենց խորը:

Գ. ԲԱՆԱՍՏԵՂԾԸ: Պանդուխտ է անիկա: Ու այս միակ բառը բաւական է քերթուածին նկարագիրը երեւան բերիլու համար:

Գ. ԽՈՐՀՈՒՐԿԸ

Անիկա կը խտանայ տունի մը մէջ (երրորդը): Ու անիկա հայկական է հիմնովին: Տառապահար ու արեւ չտեսած ժողովուրդի մը բարոյականը՝ որ իրած է թէ չ'ընդ-

գրկեր այսօրուան մեր հասարակութիւնը ամբողջովին, բայց գոնէ երեւան կը բերէ անոր լաւագոյն, ամէնէն քիչ խաթարուած տարրին — գիւղացիին հոգին: Մի՛ զարմանար ուրեմն երբ պառաւը ամէնէն աւաջ հրկնային օգնութիւնը պաղատի հիւանդին, հեռու ճակոտոյին, Աստուծոյ վտանգի մեծագոյն աստիճաններուն վրայ կը քալին, Պանդխտութիւնը նուազ ահաւոր աղէտ մը չէ: Բայց անմիջական վտանգ մը չէ որ կը սպառնայ անոր, Ու ահա թիրեւս լիովին չթափանցուած այդ հեռագգածութիւնն է որ կուտայ աղօթքին այնքան լայն, համամարդկային ձեւը: Այլապիտոքիւն, ուրիշիւն հասնիլ, ուրիշիւն ցար իր ընել, աստուծոյ մեր ժողովուրդին քանի մը հիմնական յատկութիւններէն են, որոնց առաւելագէտ կարելի է հանդիպիլ գիւղերու մէջ: Ու հայկական խորհուրդը ըստւածը այս խելօք քաղցրութիւնն է:

Ն

2 Շարադրել Մեծ մայրիկը

Թեզադրութիւններ, Ամէն տղայ պարտաւոր է իր մեծմայրիկը նկատի ունենալ այս աշխատութեան համար, Անոնք որ չեն ունեցած, կրնան թաղին ծեր կնիկներէն մէկը նիւթ առնել: Օգին մէջ չըլլար:

1 Արտափն պահէր: (Ի՛նչ, գոյն, մորթ՝ ձեռքի եւ երեսի, զգեստ եւ ուրիշ մասնաւորող գիծեր, քիթ, աչք, քիչ մը կուզ, քիչ մը կաղ եթէ կայ ատանկ պարագայ մը): Մեծ ուշադրութիւն ընել որ այս տարրերը իրարու հետեւէ ճանկայանան մեզի: Նկարագրութեան մէջ պիտի ջանար ճարտար խաղով մը կեանքը, շարժումը խտնել այդ գիծերուն:

2. Բնատրութիւն ու սովորութիւններ: Բարոյական ամէն զօր խառնեցէք արտաքին տարր մը: Այսպէս պատկերը պիտի շարժի, ապրի ու պիտի ըլլայ մեծ մայրիկ մը:

3. Ձեր եւ մեծ մայրիկին յարաբերութիւնները:

1. Թոյլ է անիկա թոռներուն հանդէպ:

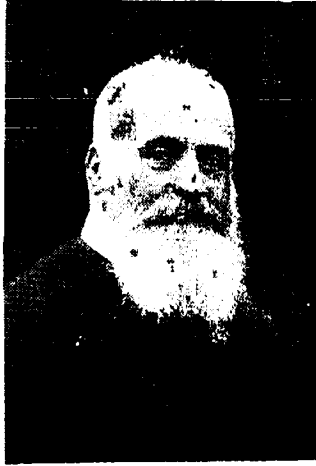
2. Կը միջամտէ միշտ մայրիկին, յաճախ հայրիկին կարգադրութիւններուն ի նպաստ ձեռքի:

3. Իր հոգածութիւնը, կորովը, հիւանդութեան մը պարագային լրջութիւնն ու չոզնող խնամքները:

4. Իր պզտիկ մենագարութիւնները, հովէն, ցուրտէն վախերը, Աղօթքները, Սուրճը, ընթերցումները, ակնոցը, կատուին հետ իր խօսակցութիւնները, (Ինչպէս կը տեսնէք, բոլոր այս կէտերը կեանքի կտորներ կը բերեն ձեր գրելիքին):

Նիկոսիս

Ե. ՕՇԱԿԱՆ

Հ. Ա. ՂԱԶԻԿԱՆ

Օ Ր Մ Ե Ռ Ե Լ Ո Ց

ՅՈՎ. ՀԱՆՆԻՍ ՊԱՍԿՈՒՐ(*)

*Ես կը տեսնեմ (ո՛րրան մըթին է այսօր),
Գերեզմաննոց մը կը տեսնեմ սրտիս մէջ
Որ պատին վրայ բարձր նոցի մը ունի:*

*Ու այն նոցեակը ծրխաշունչ կուրծք կու տայ
Հարաւին դէմ. ամպերն անհուն ու անծայր
Երբեմն երբեմն կը լուծուին արցունքի:*

(*) Իսաիոյ երեք մեծ բանաստեղծներուն երկրորդն էր Պասկուի. (Քարտուչչի-Տ'Անուցիոյ 1855—1912): Իր կեանքը դժբախտութեանց շարք մը եղած է իր փոքր հասակին՝ հայրը կը սպաննուի, մայրը արթին ցաւէն կը մեռնի, եղբայրները իրարու տեսէ կը մեռնին, եւ ինքը՝ անօրի ծաւալ կեանք մը կ'անցընէ: Այդ է պատճառը իր քերթուածներուն մեղամղաձիկ բնոյթին:

Հովուերգութեան քերթուածն է ինք. կը սիրէ զիւր, բնութեան ամենատուրք ու փափուկ ձայները կը լսեցնէ: Իր քերթուածներուն մէջ, իր զործերը՝ արձակ եւ բանաստեղծական՝ 20 հասորը կ'անցնին: —Քարտուչչի մահուրնէն վերջ Պոլոնիայի համալսարանին գրականութեան ուսուցիչն էր, եւ այդ պատճառով մէջ ալ վախճանեցաւ 1912ին, մեծ անուն թողով իսպախական գրական պատմութեան մէջ:

Ո՛վ իմ մարդոց տունը՝ միակ ու տրտում,
Ո՛վ տունը իմ հօրքս՝ միակ ու լըռին,
Ջուր մորբրիկը կ'ողողի, կը շարժի.

Ո՛վ գերեզման ուր այնքան ժանտ ձըմեռներ
Ունիս վըտիտ ու նիհար մօ՛րքս համար,
Այսօր ես քեզ ամբողջ կանանչ կը տեսնեմ

Ու քրիզանթէմ: Ամէն կարմիր խաչէ վա՛ր
Կը կախուի պսո՛ւկ մը՝ զայն գրկին մէջ առած,
Ուրկէ անձրեւը կը ցօղէ արցունքներ:

Արտասուագին հանդէսին մէջ կը շըջէ
Հորձքը հովին, եւ կը ցնցէ ամէն ինչ:
Ամէն մեռել կուշտ յուշերով՝ կը հանգչի:

Ո՛չ իմիններս: Ամէնքն իրար սեղմուած,
Իրարու կիպ ամբողջ մեռած ընտանիքս
Նոճիին տակ որ կը հեծէ, սեղմուած

Ինչպէս ուրիշ գիշերներ շո՛ւրջը կրակին
(Կը բախէր դուռն՝ հէզ աղբատի մը նըման
Հիւսիսին՝ խուժ մըլմըռումով մը խռպատ),

Կ'արտասուեն: Բի՛րը բարեպաշտ ու տամուկ
Մէկալ դէմքերը կը փնտռէ մի առ մի,
Եւ կը կազմէ ուրիշ արցունք մը՝ ճամբան:

Կու լան, ու երբ ճիչ մ'որ կ'ելլէ պրկուած
Հառաչանքով մ', ու կը մնչէ թէ ո՛չ որ...
Խուլ հեծու թիւն մը կը փրթի կուրծքերնէն:

Ճերմակ ձեռքեր կ'վերցնեն ճերմակ դէմքերու.
Ուրիշ ոչ որ՝ լրսելով լացն անսովոր՝
Ջարհուրած գլուխը վեր առած՝ ու չ կը դնէ:

Կ'հանգչի ամէն մեռել, եւ իր բունին մէջ
Կ'որրէ իր մէկ թոռնիկը՝ դեռ չըծընած:
Իմ մեռելներս կը հեծեն, ո՛չ որ, ոչխնչ:

—Ո՛վ եղբայրներս իմ, կը մնչէ Մարգարիտ,
Գրթած աղջիկն՝ որ հողին տակ՝ ձըմեռով
Կեանքի անուրջն երազելով արթնցաւ.

—Ո՛վ եղբայրներս, որ կը խըմէր տակաւին
Լոյսը, որուն ինձ կը պակսին յաւիտեան
Աչքեր, գողտրիկ աշալուշին ծարաւի:

Ո՛վ եղբայրներ, խնայրչըսին ցոյգին մէջ
Երբ կը նեղէր ձեզ լռութիւնն, եւ ունայն
Ըստուերը չորս կողմ սարսափներ կը ցանէր,

Ես կու գայի ձեր սնարներուն քով թեթեւ.
Կ'ըսէի ձեզ քաղցր եւ յուշիկ, ննջեցէք.
Կը ննջէիք կուրծքերնուդ վրայ ձեռուընիդ:

Արդ դագադին մէջ կը դադամ ես մննիկ.
Կորսընցուցի քաղցըր բընական աւյաւէտ,
Անտնց ոչ մէկ խօսքի, առանց համբայրի:

Ու դուք, ո՛վ իմ փոքր եղբայրներըս, ո՛չինչ...
Դուք որ մեծցաք, մինչդեռ ես հոս առյաւէտ
Ես աղջընակ մը մընայի երկնչոտ:

Եկէ՛ք, ցորչափ կը լըռէ ջաղըն անմրելին.
Եթէ եղայ ես ձեզի մայր եւ կոյս բոյր,
Ըսէր ինձի. Մարգրի՛տ, ննջէ հանդարտիկ:

Թող ես լըսեմ ձայնիկը ձեր բարբառին
Արդ որ մրրիկն այլ եւըս չի՛ մըռնչիք.
Պիտի ննջեմ ես խաչածեւ թւերով:

Ո՛չ որ:—Կ'ըսէ. եւ կը սկսի նորէն լացն,
Ու կը շաչէ ջուրը. մոլուցքը հովին
Նոճին ճեղքած՝ կ'անցնի կ'երթայ սուրբ դաշտէն:

—Ո՛վ որդեակներ,— կը հեծէ հա՛յրը՝ ջուրին
Սեւ նուլումին մէջէն—գորս ա՛լ չեմ լըսեր
Այնչափ տարի կ'ընէ. շիրիմ մը ուրիշ

Թերեւս ժողկեց ձեզ, կը կանչէք դուք թերեւս
Ձեր մայրը, մորկ սրբաբնալով զոմիալով
Սուլող շըջող սեւ ջուրերու կոյտին տակ:

Ու հեռաւոր ձեր կայքէն դուք բազուկնիդ
Կը կարկառէք ինձի, ինչպէս ես՝ ձեզի.
Ո՛վ որդեակներ, անյուսօրէն զո՛ւր, նանի՛ր:

Ի՛մ որդեակներ, ես ձեզ տեսայ բնաւ երբևր.
Պիտ՝ ուզէի 'սեղ որ այն մէ՛կ րոպէին
Ձեզ սիրեցի յաւերժութեան մը համար:

Այն րոպէին զեռ տակաւին չըմեռած(*),
Ձեռքըս տարի դէպի գըլուխ արիւննոտ,
Ու ձեզ բոլոր, ի՛մ զուակներս, օրհնեցի:

(*) Բանաստեղծին հայրը 1867ին՝ երբ իր զամբիկն հեծած տունավաճառէ մը կը դառնար՝ կը սպաննուի Անձանօթի մը ձեռքը հրացանի մը գնդակով կ'որբացնէ ապագայ բանաստեղծը՝ իր ճիղմ հասակին՝ որ պիտի անմահացնէր այդ եղբրական պատահարը «Իեղնաշորթ ձայնիկը» բերթուածով: Կարճ միջոցի մէջ յաջորդաբար կը մեռնին ձեծ քոյրն ու մայրը ու յետոյ եղբայրները:

Այն կէտին ճիշ մը արձակեցի. եւ յետոյ
Սիրտըս լացաւ . ի՛նչպէս լացաւ ու լացաւ,
եւ այն ճիշն, այն լացը ձեզի համար էր:

Ո՛հ, ի՛նչ խօսքեր լուռ ու անհուն ըսի ես.
Ո՛հ, ինչպիսի՜ ապշուպումով փշրեցաւ
Կենդանի կեանքը ձեր սիրուն կեանքերուն:

Պահէ՛ մայրն՝ իմ որդիներուս ողորմուկ
Երբեք անոնց հաց ու տանիք չըպակսի,
Ունենան մի՛շտ խորհրդատու, օգնական:

Սպանուած մեռնող հօր մը լըսէ, ո՛վ Աստուած.
Անոնց կեանքին վրայ աւելցուր, ո՛վ Սրհնեալ,
Այն՝ զոր շուպեց անծանօթ ձեռք մը ինէ:

Ներէ՛ մարդուն՝ զոր չեմ ճանչնար ես, ներէ՛.
Թէ անորդի՞ ան չի զիտեր, Տէր բարի...
Թ՛ուների սրդի, ներէ՛ անոնց նունով:

Թող երջանիկ ըլլայ, դիւրէ՛ իր ուղին.
Ոսկի, համբա՛ւ տուր իրեն, տո՛ւր մուացօնք.
Ամէն բան. բայց իմ գաւազներս հաց ուտեն:

Այսպէս ըսի այն փայլակին մէջ անվերջ.
Զեզ կանչեցի, լուռ՝ անարիւն, մի առ մի,
Զիր ամէնէն մեծէն մինչև փոքրիկներն:

Ա՛լ սին դարձած աշխարհն այրէս կ'անհետէր.
Այլ եւս ամբողջ աշխարհի մէջ ոչ ոք կար
Լսի լըսեցի ձեր հեռաւոր հեծկլտանքն:—

Կ'ըսէ. եւ լացը կը սկսի դառնագոյն.
Աւելի սուր ու սառուցիկ եւ մըթին
Կ'ը շաչէ քաղթն անձրեւին սուրբ դաշտին մէջ:

—Ոչ, հա՛յր. կ'ապրի, կ'ապրին:— Խօսողը ո՛վ է.
Զայն մը քողուած՝ վարագուրուած թաղումէն,
Նոր ձայն, ծանօթ ստիպան մըտիկ երբ կ'ընես.

Ո՛վ իմ Լուգուիկըս, ո՛վ ընկեր դու հոգեակ
Կը տեսնեմ ի՛նչպէս կը քսմնիս դուն հովէն
Որ կը զարնէ քեզ, ջրէն՝ որ քեզ կը թրջէ:

Ի՛նչպէս փոխուած. ինչ կը թրբի թէ դուն մերկ
Մանկիկ մըն ես, լի սարսափով՝ սոսկումով,
Որ գիշերով ճամբուն վրբայ կը մուրայ:

—կ'ապրին, կ'ապրի: Ձէ՞ք լըսեր այս գիշերով
Զայն մ'ողբական, ձայնիկ մ'արծաթ՝ ցաւագին
Մինչեւ մեզի բերուած մրրկին մուրցրէն:

Զայնն է անի հեռուն մեռնող քայրիկին,
Որ այս գիշեր, հէզ տառապեալ աղջընակ,
Սուրանոյի բլրէն ձայնիկն է ձրգեր:

Կը կանչէ: Ո՛հ, կարենա՛լ շէկ գանգուրներն
Հոս մեր միջեւ շոյել. հեռու սեւ թանաթն
Ըստօրերկրեայ անդեղախոր վիհերուն:

Ուրիշ ձայնիկ մըն ալ լըսէ դուն, եղբայր,
Քաղցըր, արխուր, հեռաւոր. թո՛ւ Ռու Շճիերդ,
Որուն մէջ, հայր, մեռար ուրիշ հե՛ղ մըն ար:

Վախճանեալները կը խօսին: Ձէ մարած
Սիրտն, ու աչուին չէ՛ փակ անոր որ մեռաւ
Որոնելով, չըլացաւ ցա՛ւն իր ամբողջ:

Եւ արդ մ'ըջափ ալ սուր ըստուերը հովին
Մեզ անջատէր, պիտ' իրրեւ ողջ լըտէի
Երբեմն երբեմըն ես թու ողբդ աղեկէզ:

Ի՛մն Յովհաննէս, որուն տարի հոգ ու խնամ,
Պաշտպանեցի անդու՛ խոնարհ ու բարի,
Ու մեռայ՝ քեզ լաւանց տեսնել կրնալու:

Եթէ փորձած ըլլայիր դուն այն յետի՛ն
Փամուռն այն ցուրտն, եւ թողլըբումն այս ահա,
Մեզի պիտի գայիր դուն դեռ հեծելով:—

—Բայց թէ կ'ապրիր, ինչո՞ւ, մեռած դուր որտե՛ր,
Անարտատուր է, միայն մեր գերեզմանն,
Ու միայն մեր խաչն անձաղիկ, անպըսակ:—

Յակոր այսպէս կը հեծկլտայ. կը հեծէ
Յետոյ.— բունկալն երբոր մընաց անտէրունչ,
Աստուած գիտէ թ'ի՛նչպէս մեծցայ միասին:

Թէ կերակու՛րը խեղճ՝ գթութեան օրէնքով
Բաժնեցի ձեր մէջ, եւ հացին փոքրագոյն
Մասն ինձ թողի՛ որ ամէնէն մեծն էի:

Թէ խըմեցի սպըստամբող արցունքներն
Որ ձեզ չընեմ վաղուին համար մըտահոգ,
Թէ լացի վեց եղբայրներու լացն իմ մէջ:

Թէ՛ դըժնդակ այս հովերուն շըջումին,
Այս ջուրերուն որոտալուն, ցախերով
Եւ ուռերով արծարծեցի բարի բոցն:

Ու ես ամէն դէմք կարմըրուկ տեսներուս,
Եւ փոքրերունը կարմրագոյն, զողալո՛վ
Հանդերձ ցուրտէ՛ կը ժպտէի երեսով:

Բայց ինձ համար չեմ ի լար ես. կուլամ ես
Այս մօրն համար՝ որ ջրին միջեւ՝ կը յուսայ,
Այս հօրն համար՝ որ տղմին մէջ՝ կը տենչայ:

Այս սուրբերուն, ո՛վ եղբայր իմ, որ կ'ապրիս.
Որոնց համար քեզ կ'ըսէի մեռնելու...
Բայց լեզուս թանձր էր, չիմացար դուն թերեւս:

Գերեզմաննոց մը կը տեսնեմ, կը տեսնեմ
Խաւարչուտ բան մը խաւարչուտ ցայգին մէջ.
Կը լըսեմ սղրը շիրիմին, ողբն ու լացն

Աչուըններու՝ մահէն թողուած սեւեռուն.
Լաց սրտերու, գորբա՛ թաղումը թողուց
Ողջ կենդանի, բայց մի միայն ցաւերու:

Ձայն կը լըսեմ, ազատ կ'անցնի արդ. ոչ որ
Կրնայ 'րթննալ, ա՛յնքան զիշեր է, քամին
Այնքան ուժգին է, եւ երկինքն՝ այնքան թուի:

Ոչ որ լըսէ պիտի. 'նտանեակը չըւառ
Կրնայ լալ. ո՛չ որ կրնայ իր ողբումին
Ըսել. ուրիշ է իմ որդիս, իմ աղջիկս:

Կը սպասեն. ո՛հ, ինչպիսի՛ ցայգ մըրկապից
Լի ահաւոր գազանային ոռնոցով:
Ճամբուն վրայ չի՛ լսուիր բընաւ ոտնաձայն:

Մարդ ու գազան, տուներու մէջ, որջերու,
Կը լըռեն, փակ է ամէն ինչ. բացխըփիկ
Կ'ընէ գեղջուկը մուտքը շան խրճեթին:

Կու լան. որոշ կը տեսնեմ ես, կը կենան
Շրջաբոլոր՝ անդուլ ջաղքէն պարուրուած.
Դեռ տակաւին պիտի սպասեն, ըսպասեն:

Մեռած արդաքն անվրէժխնդիր հօրերն'ուն
Են փաթթըլած: Շիրմի մը մէջ կը նստի
(Ես կը տեսնեմ) անոնց միջեւ, իմ մայրիկս:

Աչուին սփոփմամբ կը վերցընէ մեռելոց,
Յետոյ գաղտուկ կը դիտէ ստուերը: Կ'որրէ
Իր ծունկերուն վըրայ մնուած զոյգ մանչեր:

Ջանոնք կ'որրէ կու լայ իր այն աչքերով,
Կու լայ ուրիշ մեռելոց վրայ, իր վրայ՝ բնա՛ւ,
Ու կու լայ, ո՛վ բաղցըր մայր, մե՛ր ալ վըրայ:

Ու կ'ըսէ.— Թե՛րեւս չըզան: Արդ, զըթութիւն:—
Հիմա քու զոյգ աղջիկներդ, ո՛վ անըսփոփ,
Ծունըր դրած կ'ըսեն աղօթք մը բարի:

Թերեւս օժիտ մը կը կարեն ըստիպով.
Ուրիշներու համար. կարիւր օրն ի բուն,
Ու կարերուն հետ հառաչներ են խառներ:

Ու լսկ զիշերը խեղճ աչքերը տըմայն
Վե՛ր են առեր՝ երբ կը հեծեն զանգակներն,
Ու մըտած եր՝ նախանձելով՝ մեռելոց:

Արդ ծնրադիր Աստուածածնայ կ'աղօթին
Բարձր, հեռաւոր զանգակներու զօղանջին,
Հոն հասնողին համար, ճամբան մնացողին.

Թափառողին համար մըրկին թափին տակ,
Անոր՝ որ միշտ ու միշտ անդուլ կը քալէ
Եւ չունի քար մ'ուր իր գլխիկը՝ դընէ:

Գթութիւն որդոց համար զոր դուն կ'օրհնէիր.
Այս զիշերին մէջ որ բնու չի՛ կարճատիր,
Մնուած որդեակք, ողջոց հանգի՛ստ մաղթեցէր:

Ո՛վ մայր, երկինքն արցունք կտրած կը հոսի
Մըթագնօրէն գերեզմանի դաշտին վրայ:

Թրգմ.

Հ. ԱՐՄԵՆ ԴԱԶԻԿԵԱՆ

Միշակ ոտանաւորներն են, միայն, զոր կարելի է ձայնագրել. երա-
ժըշտութիւնը կը գեղեցկացնէ զանոնք: Ընտիր քերթուածները իրենց մէջ
ունին արգէն երաժշտութիւն մը, որ կատարեալ է:

Վ. ՄՕՌԷԱՍ

Մ Ի Ո Ւ Ք Ր Մ Ն Ծ Ե Ր Ո Ւ Յ (*)

Այսօր հոգիդ հագինեաւսն սարսափի,
Բուրվառ միջպէս, անուտ-անուտ կը խրնկէ:
Բուռումներն իր, գոց գոց խուրճներն իր ոսկէ,
Ուրկէ կեանքիդ թոյնն յախտեան կ'արխնի...

'Յրնեա՛յց բընար, սէրեռս կո՛չս գրգարան,
Ուր զեփիւռներն եւ աւաջներն հայեհնի
Կու գան համբոյշ համբոյշի, ու կ'արբեման
Մըզէդ շիբ շիբ, միկնիս ուր եկ'որդ հասնի...

Անեղջ ծաղի՛կ բոցրոյ բազմիկ կը մազիկ
Սքաւերն ի վեր, սրտերն ամեն կը վառին
Ուրկէս բուրվառ, մըզկածարան, յայգով լի...

Հոգիդ այսօր հագինեաւսն վրայ ծրփուն
Մեղեղի մ'է. երանց երանց երկնածին
Միածան մ'է սիրոյդ ննուսած սրտերուն...

6 Յուլիս 1928

ԱԶՈՒՏՈՒՆԾ

(*) Մեծարեցի մահուան բանամետակին առիթով, հերու, յուլիս 6ին, ախազանցուրթիւն մը տեղի ունեցաւ Պալլարի Ազգ. գեղեզմանասունը, ուր իր արուեստն հիացող խոսք մը երկխաւարդներ՝ ու կեղտ-

ԵՆՄԻՊ ԷՂ ԱԸ

Մ Ի Ա Ն Բ Ա Ն Ծ Ի Բ Ե Ծ Ե

ԵՐԿԱՐԱԶԻԳ ԽԱՒԱՑԻՆ ԵՐԿԻՐՐ(*)

Յանկարծ աներկրային սարտինակ փայլ մը շողաց մթին սև-սարանին վրայ . վարդագոյն ցոյարձակութիւն մը՝ հնագնեճեճ մը-թագնեղով կը վերածուէր հրախտ պիտակներու : Խաւարչուճ երկինքը պատսառ պատսառ եղած էր, ու պատռուածֆներուն ընդսեղէն կը սահեճին շոյսի պայծառ յրօշակներ , կարմիր , կապույտ , կանանչ ու սպիտակ գիւնի լննա՛ն . սաքերանգ , շուսաւոր ժապաւեհներ , ծիփն , յողորոշուն ու կայքող , հնագնեճեճ աւելի շայն , աւելի բարձր , աւելի ակնախօսիղ կերպով յուսապայծառ , զարնանահրաշ փառքը կը շողշղար հորիզոնն ի վեր բարձրանալով ու նահանջող մթաւ պերուն մեղին բոցի երկար ճեղքն նետելով : Միլնչու որ փողփողուն ճառագայթներու հրաշալի հրախտութեան մը մեղ , բոցարծարծ սպիտակ կանաւ մը նսնսնեց արեւելքէն արեւմուտք .

նականի առակերտութեան կողմէ պատուիրակութիւն մը խունկ ու կրնդ-բուկ ծխեցին եւ ծաղիկներ դրին իր շիրմին վրայ :

Այդ առթիւ կարդացուած է այս բերբուածը , Տֆ . Օձէլիա Գասապեանի Նիւ Եօրէն դրիւած մէկ ուղերձին հետ :

Նոյն օրը նախապէս Հոգեհանգստեան Պատարագ եւ պատեամունք մատուցուեցան Ղալաթիոյ Ս . Լուսաւորիչ եկեղեցին , նախագահութեամբ Պատրիարք Նարոյեան Արքեպիսկոպի , որ գրական բարձրով մը պանծացուց յիշատակը տաղանդաւոր բերբողին , վեր հանելով մեր գրականութեան մէջ անոր ունեցած անզուգական դերը եւ իր արուեստին յաւիտեանական արժէքը :

Պալատնայ մամուլն եւս իր մասնակցութիւնը բերաւ այս սգահանդէսին : Մասնաւորաբար «Ազդարար» թիւ մը նուիրեց վաղամեռիկ բանաստեղծի յիշատակին :

(*) Մ . Մեծարեց 1907ին անգլիերէն (Քեյմս) բնագրէն հայա-ցուցած է այս նկարագրական անտիպ էջը , զոր խմբագրութեանս տրամադրած է իր բժշկահին Տֆ . Օձէլիա Տ . Գասապեան :

ծովածոցին տեսանելի շայնքը չափելով, ու վերելի սպիտակ շն-
կազագաթներն ի վեր վառվուռն կայծեր ու մարգարսախայշ ու
մարգարսագոյն ցոյքեր սրձակելով: Հո՛ւ էր սպանովսաար Օտինի
ծիածան-կանուրջը, Վարնազս սանող շողշողուն արահետը:

Զիւներբքի ու շողակի երկար, նկարդաւոր քեզի՝ վայրա-
հակ կ'իջնեիս անկէ. գայն երկրին կապող լըձակակն ծաղիկներու
առասաններ. եւ անոր վրայ կ'առկախուէր զեղմնակերպ, միպա-
մածային ձերեակուրթին մը. անպհովանի՝ որուն մեղէն կը քրք-
ռային մեղեմիկի յանկարծածին ցոյքեր: Յետոյ իբր քի այդ կա-
մարը երկրային որսկանի մը ձեռքին շարուած աղեղը ըլլար.
քոսոր ճառագայթներ կ'արձակուէին անկէ, արագ յաջորդու-
թեանք, երկրին մթազին քիրախիս նետուած փխիններու պէս:
Գոյնի այլազան շրջանակները դարձաւորձիկ կը պտուտէին, մերթ
յառաջանալով, մերթ վերջացնելով, մերթ վարի ջուրերը պողո-
վաքիկ դողդոջուն կանանչի մը վերածելով, ու մերթ ալ ձիւնա-
պատ քլուրներուն զարեւելելով միկնել ու կուտակուած մարգարիտ-
ներու եւ արքանակներու սուտակներ քուէին անոնք: Անբողջ
վայրանկարը փոխուած էր, ու ծովալիսն վրայ մարդոց ու կի-
ններու մթասուներ խուլներ, իրենց աշխատութիւնը քողած, ջրձ-
գոյն դիմելներին կը դարձնէին այդ ծիւսնուտ շփոյսներին, ու
ծանր դողերը կ'իջնային իրենց ձեռքին, հսկայական սարդերէ
հիշուած մուսյ ռուսայներու պէս:

Հայագուց

Կեանքը միշտ պիտի ունենայ իր հիւանդները, իր տառապողները, և
անձնական երջանկութիւն մը, հետեւաբար. մեծագոյն անիրաւութիւնը պիտի
ըլլար միշտ անոնց հանդէպ:

*. Ի՛նչ է երջանկութիւն, տերեւի մը խարշափին մէջէն տեսնել սիւ-
զերական զօրութեան գաղտնիքը և այդ փոքրիկ մասնաւորէն մեկնել զէպի
անհունը:

Հունաւորը կը բարձրանայ, կ'երկարաձգուի զէպի անհուն, ինչպէս
արահետ մը՝ որ լերան կողն ի վեր մինչեւ կատարը կը հասնի. ինչո՞ւ սպա-
սել ստորտը ու կատարին գովքը կարդալ, փոխանակ յանձնուելու արահե-
տին որ պիտի բարձրանայ:

Մ. ՄԵՆՏԱՆՆԵՆՑ

ՇՈՂԱԿԱՅ ՄԵՆՈՒՎ

«Ահա մանուկ իմ՝ գոր ընտեցի».

Եւստ

Դուք սրտի եւ արիւնի, դուք վըշտի եւ արցունքի
Բարեկամներ, եղբայրներ, քոյրեր մայրեր, ծերօն հայրեր,
Դուք որ անցաք կեանքին վըշտ ճամբաներէն՝ ա արկածներէն,
Մտիկ ընէք վեղերուս, սփոփանքի խօսքերուս
Ահա՛ մանուկը շողակաթ հրաշքներով սքանչելի
Որ կ'ողորմի եւ ամէնուն բարիք դործել կը հրամայէ:
Ան կը բուժէ Կօսայեալը, կոյրը համրը եւ բորտը:
Ան միշտ կ'ընէ. «Ո՛վ չէ ինձ հետ, հակառակ կ'ըլլայ ինծի»:
Դուք միշտ անկէ անբաժան մընացիք, երջանիկ
Եւ թշուառ օրերուն, դուք հակառակ չեղաք Անոր:
Ան ձեր մահճին քով կը լսէ ձեր ցաւերուն պատարագը:
Կը պատմեմ ձեզ թէ ո՛վ է ան, այդ Մանուկը Շողակաթ:

* *

Այն մանուկն է որ տխտերու ձեռքէն փրկեց մարդկութիւնը:
Բուժեց առանց դեղերու եւ ամէնուն սըրտին մէջ
Շնչեց հագի, խօսքով դործով դիւթեց ամէն Դաւիթային:
Փառքի գանձի, աւագութեան և՛ իշխելու դէմ կանգնեցաւ:
Ան դրաւ նոր օրէնքներ եւ գերագոյն սկզբունքներ:
Հին օրինաց գլուխ ծակեց, թլիփտեցաւ, Յովէլ սուրը
Մերձեցուց, արիւն չեկաւ, հատում չեղաւ ըստ հին պրոցի:

* *

Հրեշտակներու գունդն երկինքէն վար չիջեցուց, Հերովդէի
Ջարդող զօրքին դէմ չի դրաւ, անթագչելին թագուն մնաց,
Տեսանլին անտես մնաց, Ջարդուողները քովէն անցան,
Չայն չի տեսան, Հայրն երկնաւոր՝ ըրաւ Որդին անհրեւոյթ:
Մանուկն այն մերկանալով իր փառքերուն գգեստնալը
Ատուածային, կը հագնէր հող մարմինը մարդային:
Ծընողքին հետ փախստական դէպ՛ Ասկողոն, անկէ Գեբրոն.
Կ'իջեւանէր Եգիպտոս, ճանապարհին չոր ժայռերէն
Ջուր կը հանէր կը իւրցընէր իր Ծարաւի Ծընողաց:
Հրաշագործ մանուկը դեռ երկու տարուան հազիւ կար:
Տայանու դաշտին վրայ կը վազվըզէր եւ քաղցրաձայն
Ծիծաղելով կը խաղար կ'երթար կ'իյնար իր մօր գրեկը:

AVO

Շող Մանուկը կը բողբէր երկու տարին երկու ամիսը:
Իսրայէլ տնուն եգիպտական քաղաքին, Աղեքսանդր
Թադաւորի վայելչաբեղ արքունիքին կողմերը
Տըղայոց հետ կը իսկար, այդ ուերակ պալատէն վեր
կը բարձրանար, կը հարցընէր վարը կեցող ընկերներուն.
«Այ տրեւուն ճառագայթը չուանի պէս բըռնելով
կրնա՞ք արդեօք անվընաս այս բարձունքէն վար իջնալ:
Իերբնականին չկայ ոչինչ անբնական, անոր վրայ երբ
Տղաքնիրը խնդացին, ան իր ըսածը կը կատարէր:
Այս որ տեսան ընկերները ցիրուցան փսիուստ տուին:

Դուսապայծառ լոյս գիշերին ծընողաց հետ ճամբայ ելաւ.
Եգիպտոսի արքունական մեծ քաղաքին պարիսպները
վերջը ի վերջոյ տեսնուեցան, մօտեցան մեծ դուռնի
Որ ունէր արու եւ էգ երկաթէ մեծ արծիւներ,
Ժանիքները պըղինձէ, մէկը աջ կողմ, միւսը ահեակ
երկրորդ դուռն աջ ու ձախ ունէր մէկ մէկ փայտէ քարէ
Առիւծներ եւ գազաններ, իսկ երրորդ դուռը պղինձէ
Երկվար մը վրան հեծած արձան մը Թագաւորի
Ձեռքը բռնած էր արծիւ մը գեղաքանդակ պըրճակուռ,
Ատնք էին Թըլըսըմերը քաղաքին, ասոնք եւ միւս
Հողէ կաւէ շատ արձաններ, տաճարներու հսկայ կուռքեր
Միաբերան աղաղակ բարձրացուցին եւ Եգիպտոս
Ամբողջ հիմէն սասանեցաւ. ու պըղինձէ Թագաւորը
Ձայն բարձրացուց, ըսաւ այսպէս. «Լսեցէք դուք Եգիպտացիք
Պատրաստ եղիք զի Թագաւոր մ'արքայի ահա՛ որդին
Մեր քաղքէն ներս կը մըտնէ իր անհամար զօրքերով:
Պարիսպներուն դռներն իսկոյն կը բըռնեն պահակ զօրքեր.
Ոստիկաններ ստքի կ'եննեն եւ ամէն կողմ կը փնտռուի
Այդ նորեկ Թագաւորը. Յովսէփին կը հարցընեն.
Ըսէ ծե'ր ուստի կու գաս, ի՞նչ ազգէ ես եւ ո՞ր երկրէն:
Յովսէփ կ'ըսէ. «Եմ երկրէն Հրէաստանի Երուսաղէմ՝
Քաղաքէն»: Ըսէ՛ ծե'րուկ. ճամբան տեքա՞ր արդեօք
Արքայ մ'իբր զօրքերով: Անտեսն չէր տեսանելի:
Յովսէփ անոնց կը յայտնէր. «Ձեմ տեսած ամենեւին»: Եւ
եւ այսպէս ան կ'ազատի: Շող Մանուկը ծընողաց հետ
Այդ արքունի քաղաքին մէջ Ապողոնի կուտան քով
կ'օթեւանի, կը կախուի մօրը վիզէն, կը հարցնէ
Թէ ի՞նչ էր այն տեղնուած արձաններով մէծ շէնքը:
Մարիամ կ'ըսէր. Տունն է այն սուտ սընտի աստուածներուն:

Արժուեական տաճարէն ներս Շող Մանուկին մտած ատեն
 Դարձեալ ամէն պըղինձ, երկաթ արձանները կ'աղաղակեն.
 «Թագաւորի ահա՛ որդին իր անհամար զօրքերովը
 Վեհապանծ Ապողոնի տաճարէն ներս մըտեր է:»
 Այս դուժին վրայ, ոստիկաններ հոն կը հասնին, քաղաքն ամբողջ
 Ոտքի կ'ելլայ: Քուրմերը Շող Մանուկին կը հարցընեն
 «Ո՞ւր որդի ես: Ան պատասխան կու տայ այսպէս. «Որդին եմ ես
 Ծեր օտարի մը. ըսէք ինձի, ի՞նչ է ինձմէ ձեր ուզածը:
 Քուրմերը զայն կ'արձակեն, եւ ան լըռիկ տուն կը դառնայ:

Այդ օրն էր տօնն Ապողոնին, տաճարն էր լի բազմամարտով
 Բագինները, զոհարաններն, ատրուշանները դիզուած էին
 Ձոհերով: Մեծ կերուխում կար ի պատիւ պաշտպան կուռքին,
 Քուրմերն ուրախ զուարթ գինին կը կօնծէին. 'Լ Ապողոնին
 Արձանին շուրջ դարձդարձիկ կը խընկէին եւ կ'երդէին.
 Անոնց առանց երեւնալու Շող Մանուկը տաճարէն ներս
 կը մտնէր, ահա՛ դարձեալ ամէն կուռքեր եւ արձաններ
 կ'աղաղակեն իմաց կու տան թէ արքային արքայ որդին
 իր զօրքերով Ապողոնի տաճարէն ներս մտեր է:
 Բազմամարտն ու քուրմերն այս որ լսեցին մոլեգնուտ
 եւ խելագար իրարու վրայ յարձակեցան մէկ մէկու վրայ
 Սուր քաշեցին. իսկ Շող Մանուկն Ապողոնի ոսկի արծաթ
 Բանդակին վրայ այս հետեւեալ գրութիւնը կը կարդար,
 «Այս է աստուածն Ապողոն մե՛ծ, երկնի 'Լ երկրի արարիչը:»
 Դուրս կ'ելլէր տաճարէն, վեր նայելով կ'աղօթէր,
 «Հա՛յր քու որդիդ փառաւորէ, որ որդիդ ալ քեզ փառաւորէ:»
 Չայն կը հասնէր երկինքէն ո՛ր այսպէս կ'ըսէր. «Փառաւորեցի
 եւ միշտ պիտի փառաւորեմ:» Ահա երկիրը կը շարժի,
 կը կործանի կուատունը քուրմերն ամբողջ կը թաղուին.
 Քարուքանդ կ'ըլլան քաղքին միւս ամէն բազինները:
 Դեւերն մարմին հադած կ'ըսեն. «Մանուկ մի փոքրիկ տղայ
 Ձամենեսին առ հասարակ կործանեաց կալարուք զնա
 եւ շարամահ արասցուք:» Եւ խուժանը ձեր Յովսէփին
 վրայ էյնալով, զայն կը նեղէ, անոր ամէնքը կը հարցընեն.
 «Ասա մեզ, ո՞ւր է ՞ ՞ որդին որ զաստուածն մեր կործանեաց:»
 Իսկ Մարիամ իր Մանուկին ոտքն ինկած կ'աղաչէր.
 «Ով Մանուկ որդեակ սիրուն քիչ մը ինձի մտիկ ըրէ.
 Խուժանն ինչո՞ւ մեզի քեզի դէմ կը հանես:» Իր մօր այսպէս
 Տղան կու տար պատասխան. «Ով մայր իմ դու ոչ գիտես
 Որ եւ խօսիս...» Մայրը կ'ըսէր. «Մեռնողներուն յարութիւն տուր:»
 Շող Մանուկը դէպի երկինք նայեցաւ եւ խօսեցաւ.
 «Անյայտն արդ կը յայտնուի, անժամանը կը ժամանէ:
 Մայր իմ, կամքըդ թող ըլլայ, թող հաւատան որ ես եմ որդին
 ձըջմարտին միոյն Աստուծոյ:» Այսպէս ըսաւ եւ հեռացաւ:

Եզրուտացի աւագանիք ժողովք էին կազմած
 Հոն անոնց մէջ գնաց Մանուկը կանգնեցաւ: մտքով մեծ էր
 Հասակով փոքր երեք տարուան չորս ամսուան, անոնք երբ զինք
 Տեսան, աս է ըսին ամէնքը, այս մեր երկրին կործանիչը:
 Երբունի մեծ իմաստունները ապշահար զայն դիտեցին.
 Եւ մէկ մէկու հարցուցին. «Զի՞նչ կամիցի առնել դա»:
 Շող Մանուկը ոգւով քիչ մը զայրացած քարուքանդ
 Տաճարէն ներս դարձեալ մտաւ, բարձր ձայնով աղաղակեց.
 «Զեզ ասեմ քահանայիցդ ամենեցուն որ աստ անկեալ
 կայք մտռեալ... եկայք արտաքս: Ժողովուրդը իմաստուններն
 Սարսափահար ինկան ոտքը Շող Մանուկին, եւ տաճարին
 Քարուքանդ ամէն մէկ քարը շարժեցաւ աներեւոյթ
 Ձեռքով շէնքը սիրուե, առաջուան պէտ կանգնեցաւ:
 Ինկած ջախջախ հոյ՛է կուէ վագաններու արձանները
 Իրենք իրենց գեղաքանդակ շինուեցան, իրենց որոշ
 Խորշերուն մէջ մըտան. հսկայ կուռքերն ալ ամէնն իրենց
 Անշտ մտտերն իրենց ձեռքով հաւաքելով դարձեալ անշունչ
 Առաջուան պէս կանգնեցան: Մեռած քուրմերն իրենց ջախջախ
 Քիթ ու բերանը շըտկելով, ոտքը ինկան Շող Մանուկին:
 Ամբոսին ըսաւ. «Արդարեւ սա է Որդի Աստուծոյ...»:

Մովաքու երկրին մէջ, դեւաքնակ բագիններէն
 Դուրս կու գան դեւերու լէգէտնները, լիռնէն վեր
 կը բարձրանան. հոն կար տաճար մը հոյակապ, աղփի աղփի
 վայելչագեղ նկարներով արձաններով զարդարուած:
 Անոր հսկայ դռնէն, դեւերն ներս կը մտնեն, դուրս կ'ելլեն:
 Անոնք յուզուած եւ տագնապած, մէկը միւրին ցոյց կու տար
 Շող Մանուկը որ քաղքէն ներս կը մտնէր: Սարսափահար
 Դեւերն խուճախ խուճախ եղած, քաղքին մէջ ցրուելով, ճիչ կը բառնան.
 կը կարծէին թէ այդ կերպով ժողովուրդը կ'ապստամբէր
 կը սպաննէր Շող Մանուկը, այսպէս իրենք կ'ազատէին:
 կ'աղաղակեն, թէ թշնամի մանուկ արքայն մէջն է քաղքին:
 Ոստիկաններ զէնքերով քաղքին ամէն կողմ կը շրջին,
 Չեն տեսներ Շող Մանուկը, որ սակայն քաղաք մըտած ատեն
 երկինք երկիր նշան կու տան. մեհանները կը կործանին:
 Աւագ քուրմեր, բագիններու պաշտօնեաներ յիմարացած
 լացով կոծով բագիններու աւերներուն տակ կը թաղուին:
 Դեւերը վա՛յ մեզ վա՛յ մեզ կոչելով կը թաքչին:

Շող Մանուկը չորրորդ տարին լրացուցած էր այն ատեն.
 Դադար չուէր, տղոց հետ միշտ կը խօսէր, ու երբ անոնք
 Իրեճկուելով վէրք կ'առնէին, ան իր ձեռքը վէրքերուն վրայ

Ինչնեւով կը բժշկէր. իսկ չար տղաք անոր վրայ
Յանցանքնին կը նետէին. տղուն մէկը խոր քունին մէջ
Բարձրէն՝ գլխուն վրայ իյնալով կը ջախջախուի կը մեռնի:
Դատաւորին գինք կը մատնեն իբրեւ տղուն ապաննողը:
Դատն երկար կը տեւէ. Շող Մանուկը ալ ճարահատ
Մեռնող տղուն քովը կ'երթայ, բարձր ձայնով կ'աղաղակէ.
«Աբիսս որդի՛ թաժարայ՝ բաց զայն քս եւ պատեա մեզ
Ո՞ եղև պատճառ կորստեան քո:» Տղան խկոյն ոտքի կ'ելլէ.
Կարծես քունէն արթնցած: Շող Մանուկը կը հարցնէ.
Աբիսս պատմէ՛, ո՞վ մեռնելուդ պատճառ եղաւ: Տղան ըսաւ.
Ոչ դուն եւ ոչ ալ ընկերներս, անոնք վախէն կը զրոյպրտեն,
ես քունիս մէջ, բարձրը պատէն վար իյնալով մեռեր եմ:
Շող Մանուկը նայն յարուցեալ տրդուն ըսաւ. «Աբիսս ննջիս՝
Այսուհետեւ. ինդճ տղան, ժընացաւ ա՛լ չարթնցաւ:

••

Շող Մանուկը ա՛լ յայտնի էր Յիսուս Մանուկ-անունովը:
Անցած էին վեց տարիներ. Արիմաթայ քաղաքին մէջ,
Ան իրեն հասակակից ընկերներովը կը շրջէր:
Տասը տարին բոլորած էր, հրաշքներով հրաշացուցած:
Նոյն օրն ան իր ընկերներուն աչքին տուջեւ ամոզերուն
Հասնող հըսկայ բարձր ժայռին հրաման տուաւ, ժայռը նըման
Եղէգի գլուխը խոնարհեցուց, մինչեւ գետին ծըռեցաւ.
Յիսուս Մանուկ անոր վրան երբ բազմեցաւ, ժայռը դարձեալ
Շըռկուեցաւ. ընկերները սաստիկ վախցան, ամէնն ալ
Ժայռին ոտքին փարեցան. Յիսուս վերէն զանոնք օրհնեց.
Ժայռը նորէն գլուխը ծըռեց, Յիսուս իջաւ, իր ընկերները
Սարսափահար տուն փախաւ եւ պատմեցին այդ հրաշքը:

••

Այս է վէպը Շողակաթ Յիսուս Մանուկ Սուրբ Փրկչին
Երազներու պատմութիւն ըստ մարդաշունչ Սուտ Կրոյց:
Մեղքը ճիտը պատմողին, զասոնք ուղիղ համարողին:

••

Բայց դուք թըշուառ հիւանդներ, կողեր կոյրեր, զըրկուածներ,
Անտէր որբեր, քաղցածներ, անմեղ արդար հաւածուածներ,
Հաւատացէ՛ք արեւին Արեւ, Լոյսին Լոյս սուրբ Փրկչին,
Այն Դուկաս, Յովհան, Մարկոս եւ Մատթէոս չորս առաքեալ
Աւետարան գրիչներուն որոնք ուղիղ քարոզեցին.
Որոնք ինձմէ քեզմէ եւ աւելի ինչօք մարդիկ, սքանչելի
եւ գերազոյն հանճարներ կոյր հաւատքով հաւատացին:

ԱՏՐՈՒՅԱԼ

AVO

Վ.Ա.ՀԱՆՆ ԹԻՔԵԿԵԱՆՆ

Ո՛ՒՐ ԱՌԷ ՉՇՐԻՈՒՆՈՒ...

Տէ՛ր, եթէ ի՛մ այ օրբուններս բանա,
Կ'օրհնեմ ըզ՛Քեզ՝ ամէն բանէ առաջ զիս
Մա՛րդ ծրնելուդ համար եւ յոյսդ անհաս
Ռանկ տալուդ համար յոյսով մե՛խա...:

Ըզ՛Քեզ կ'օրհնե՛մ, զի քոյլ տրիւր ինձ յետոյ,
Տաստակներս եւ ժայռերս մէջ անքիւ՝
Մերք նշմարել, գտնե՛լ ծաղիկք սիրոյ
Սւ. հակելով վրան՝ ճնշե՛լ զայն մեղմիւ...:

Տէ՛ր, օրբուններս եթէ բանա՝ կ'օրհնե՛մ Քեզ
Իմ օրերուս հուրին համար եւ ծուխին,
Ռանց մէջեզդ միտն ու հոգիս ողջակէզ

Ոլոր-մայր զիծով մը միտս կ'սպղլլիս
Գէպի կեանք, դէպի բնութիւնն ու մարդիկ
Սւ. անհունին մէջ կը ցուի՛ն հանդարտիկ...:

Գահիրէ:

Վ.Ա.ՀԱՆՆ ԹԻՔԵԿԵԱՆՆ

ԱՄՈՅԻՎԱԵՆՔ

Հին Յունաստանի ամէնէն ազդեցիկ ու տեւական իմաստասիրական վարդապետութիւններէն մէկը եղած է Ստոյիկոթիւնը: Քանի մը դարեր Ստոյիկոթիւնն եղած է մարդոց ուշադրութեան ու մեծարանքին գլխաւոր առարկան: Յունաստանի մէջ սկսաւ եւ ծաղկեցաւ նախապէս.

ԲՐՈՅԱՐՔ ՏԻՔ ՅԱՆՈՒՆԱՆ

ամէնէն աւելի բարգաւանցաւ: Հռովմի մէջ, որովհետեւ աւելի դիւրաւ կը պատշաճէր Հռովմէական խտտամբեր բընաւորութեան քան Հելլենական հեշտասէր կենցաղին: Քրիստոնէական թուականին նոր նշանակութեամբ եւ նոր կերպարանքով մը շարունակուեցաւ ոչ նուազ եւանդով հզնաւորական եւ ներանձնական տարագրով: Որքան նշանաւոր անձեր կան պատմութեան մէջ, որ այս վարդապետութեամբ ներշնչուած են, եւ զայն քարոզած բուն խանդավառութեամբ:

Զենոն եղաւ հիմնադիրը այս դպրոցին: Զենոն Կիպրոս ծնած էր. շորորդ դարու սկիզբները Ն. Ք. Սիթեում կոչուած քաղաքին մէջ, որ փինիկեան ծագում ունէր. բայց Յոյներ էին որ ապա կը բնակէին հոն: Վաճառականի մը որդին էր: Իր հայրը անգամ մը իր հետ բերաւ Աթէնքէն Սոկրատէսի աշակերտներուն գրութիւններէն մէկ քանին: Ասոնց ընթերցումը խոր տպաւորութիւն մը գործեց երիտասարդ Զենոնի վրայ. եւ անոր ապագայ բախտն ու կոչումը որոշեց: Ինքն ալ յաջողեցաւ, վերջապէս. երթալ մինչեւ

Աթէնք, որ այն ատեն ամենափայլուն կեդրոնն էր վաճառականութեան, ինչպէս նաեւ քաղաքակրթութեան: Երկար տարիներ այս կամ այն հռչակաւոր դասատուներուն՝ քով ժրօրէն ուսումնասիրութիւններ կատարելէ վերջ՝ ինքն ալ հիմնեց իր առաջին դպրոցը 249ին Ն. Ք.: Չնոն մեծ յարգ կը վայելէր իր նկարագրին ազնուութեան, իր կեանքի պարզութեան, իր քաղցրաբարոյութեան եւ լրջութեան համար: Աթենացիք ա՛յնքան վստահութիւն ունէին իր վրայ, որ իրեն պահ տուած էին իրենց միջնաբերդին բանալիները, եւ երբ մեռաւ, պղնձէ արծան մը կանգնեցին ի յարգանս իր յիշատակին: Իննսուն եւ ութը տարեկան էր, երբ մեռաւ: Միշտ փափկակազմ եւ նիհար եղած էր. բայց խստօրէն ժուժկալ, թուզ, հաց եւ մեղր ըլլալով իր գլխաւոր, գրեթէ միակ սնունդը:

Աթէնք քաղաքին վաճառատեղիին մօտ կար սրահ մը կամ գաւիթ մը, կամարակապ եւ սիւնազարդ, գոր անուանի արուեստագէտը Փօլիկնօթոս պննած էր որմանկարներով, որ դրուագներ կը ներկայացնէին Տրովադայի պատերազմէն: Այս սրահը երբեմն ժամադրավայրը եղած էր բանաստեղծներու: Յունական բաղաբնիկէն շատերն ունէին այնպիսի սրահներ, որ բացօդեայ ըլլալու առաւելութեամբն հանդերձ՝ յարկածածուկ ըլլալով կը պաշտպանէին անձրեւէն եւ արեգական նաւազայթներէն, եւ հաճելի հաւաքավայր մը կ'ըլլային ժողովրդեան: Հուովի մէջ ալ կային բազմաթիւ եւ յոյժ շքեղ այսպիսի ընդարձակ սրահներ, որք այնչափ գործաւնութեանց կը յատկացուէին:

Աթէնքի այս սրահին մէջ էր որ Չնոն հաստատած էր իր վարժարանը. եւ այդ վայրին Սոզա (սրահ կամ գաւիթ) անունէն Ստոյիկեանք կոչուեցան իր հետեւորդները, այսինքն Սրահեանք: Քա՛նի յորջորջումներ կան, որ արդիւնքն են այնպիսի պատահականութեան մը, եւ որ ծագում տուած են քաջածանօթ անուններու:

Գինօսարկէս (տաճար Սպիտակ Շան) կոչուած գիննազիտն մը, մարմնամարզարան մը կար Հերակլէսի նուիրուած. Աթէնքի արեւելեան կողմը քաղաքէն դուրս՝ որ յատկացուած էր գործածութեանը անոնց. որ գտարիւն Աթենացիներ չէին: Այս գիննազիտին մէջ էր որ կ'ուսուցանէր Անթիսթէնէս, եւ այնպէս ինքն ու իր աշակերտները

կոչուեցան Շնականք, որ նախահայրերը կրնան համարուիլ Ստոյիկեաններուն: Ոմանք, սակայն, այն անուան ծագումը կրվերագրեն մուսուսող, խածատող, խորթ բնաւորութեանը այս դպրոցի հիմնադրին, զոր «Շուներ» կը կոչէին յաճախ:

Դարձեալ, Աթէնքի արուարձաններէն մէկուն մէջ կար պարտէզ մը, կամ պուրակ մը, որ սեփականութիւնն եղած էր Ակադեմոս անուն անձի մը, ոմանք կ'ըսեն այդ անուն հերոսի մը: Վերջը հասարակաց վայր մը եղաւ, մարմնամարզարան մը, սօսիներով, ձիթենիներով, արձաններով եւ ուրիշ գեղարուեստական գործերով զարդարուն: Այս պուրակը նախընտրելի յաճախավայրն եղած էր իմաստասէրներու եւ անոնց որ տրամադիր էին խոկալու: Հոս էր որ Սոկրատէսի հանճարեղ, վսեմախոհ, բեղմնաւոր աշակերտը, Պրդատոն, որ իրեն սեփական գետին մը ունէր մօտը, իր իմաստասիրական դասերը կ'աւանդէր. եւ հոն էր որ իրմէ վերջն ալ իր աշակերտները շարունակեցին նոյն դասերը, եւ այսպէս կոչուեցան Ակադեմական իմաստասէրներ: Կիկերոն ալ Ակադեմիա անուանեց իր ամարանոցը, որ կառուցած էր Բութէօլիի, Քամբանիոյ հռչակաւոր նաւահանգիստին մօտ:

Իսկ Պրատոնի բազմակողմանի, նրբամիտ աշակերտը, Արիստոտէլ իր դպրոցն հաստատեց Աթենքի մօտ յարկածածուկ ճեմերիներով եւ պէսպէս գեղով պահուեցաւ ուրիշ մարզարանի մը մէջ, որ Լիկէում կը կոչուէր Լիկէաս Ապոդոնի մերձակայ մէկ տաճարին անուամբ, ուրկէ Լիկէոն, Լիսէ անունը, որ գործածական է ցարդ Արիստոտէլ սովոր էր իր աշակերտներուն հետ ճեմելով կատարել իր դասախօսութիւններն եւ այս պատճառաւ է որ կոչուեցան «Պէրիպաթէթիք» կամ ճեմական փիլիսոփաներ. ուրկէ եւ «ճեմարան» սովորական բառը:

..

Քարոյական հարցն էր Ստոյիկեաններու ուշադրութեան մասնաւոր առարկան: Ի՞նչ բանաւոր հիման վրայ կարելի էր կառուցանել քարոյականի շէնքը: Ի՞նչ սկզբունքներ պէտք էր որ կառավարէին մարդկային կենցաղը: Այս է ամէնէն էական հարցը, բանի որ մարդու գործնական կեանքը, իր ընթացքը, իր ապրելու եղանակն է. վերջա-

պէս, ամէնին կարեւորը, եւ ասոր ծառայելու սահմանուած են բոլոր միւս ազգականները: Այսպէս կրնանք խտացնել Ստո-
րիկեաններու զաղափարներն այս մասին:

Առաքինութիւնն է միակ նշմարիտ բարիքը:

Մոլութիւնն է միակ նշմարիտ չարիքը:

Ուրիշ ամէն ինչ, այս սկզբունքին համաձայն, զուրկ է որ'եւէ նշանակութենէ ու կարեւորութենէ: Աստղութիւն, կեանք, պատիւ, հարստութիւն, աստիճան, իշխանութիւն, բարեկամութիւն, յաջողութիւն, աստնք ամէնքն ալ, եւ այսպիսիներ, բարիքներ չեն ըստ ինքեան: Մահ, հիւանդու-
թիւն, թշնամանք, չքաւորութիւն, խոնարհ ծագում, աստնք ամէնքն ալ, եւ այսպիսիներ, չարիքներ չեն ըստ ինքեան: Ո՛չ ալ հանոյքը կամ երջանկութիւնը բացարձակ բարիք մ'է ըստ ինքեան: Հետեւանքն է մեր գործունէութեան, եւ երբեք պէտք չէ իբր նպատակ մը նկատել զայն: Մեր կամքէն կախում ունին այս պարագաները. բայց մեր կամքէն կախում ունի թէ ի՞նչ վերաբերում պիտի ունենանք անոնց հանդէպ: Մեր գանտնք գործածելու եղանակէն կախում ունի անոնց արժէքը, անոնց մեր նկարագրին վրայ ունեցած ազդեցութենէն: Ոչինչ են իրենք իրենցմով: Առաքինութիւնն է միայն որ կրնայ երջանկութիւն պարգեւել մեզ:

«Եւ ո՛չ մէկ չարիք կրնայ պատահիլ բարի մարդուն»:

— Այս էր Սոկրատէսի քարոզութիւնը: Երբ առաքինութիւնը կը պակսի ուրիշ ոչինչ կրնայ իբր իրական բարիք մը նկատուիլ: Երբ կայ առաքինութիւնը, ուրիշ ոչինչ կըրնայ իբր իրական չարիք նկատուիլ:

Այսպիսի համոզման մը բնական հետեւանքն էր, անտարակոյս, կատարեալ անտարբերութիւն կեանքի փոփոխական պարագաներու հանդէպ. անկրականութիւն, բացարձակ անզգայութիւն հանոյից եւ ցաւոց. անկախութիւն ամէն կարիքէ, անյողդողդ, անշրդուելի արութիւն հոգւոյ:

Բանականութիւնն է մեր իսկական անձնաւորութիւնը, մեր բուն եւր, մարդկային նշմարիտ կեանքը: Բանականութեան անկէ անժխտելի վեհապետութիւնը մեր էութեան մէջ: Ուրիշ ամէն ինչ օտար է մեզ: Ի՞ բա՛ց օտարը, անկախութիւն օտարէն: Պէտք չէ թոյլատրել որ օտարը անտեղի ու անարժան ոոնձգութիւններ կատարէ. եւ փորձէ բանականութեան տիրապետութիւնը վրդովել:

Այսպիսի օտար մրն է մեր զգայութիւնը: Անտրամաբան, քմահան է զգայութիւնը, որ նոյնքան անտրամաբան եւ քմահան փափաքներ կը յարուցանէ մեր մէջ. փափաքներ՝ որ կը ձգտին մեր անկախութիւնը կապտել, անկանոն եւ փոփոխական ընթացքի մը մղել զմեզ, մեր խաղաղութիւնը խանգարել: Պէտք է ո՛չ միայն զսպել, այլև բնաջինջ ընել այդ անիմաստ զգայութիւնը, այդ դատարկ փափաքները, որ պատրանք ու ստուերներ միայն կը հետապնդեն, որ վաղանգուկ են եւ անիրական, ստութիւն եւ ո՛չ ճշմարտութիւն:

Այլ աւելի խորթ օտարներ են մեզ արտաքին պարագաները, որոնց սնամէջ հրապոյրներով կը կախարդեն մեզ մեր զգայութիւնն ու փափաքները: Գիրին ըլլալ այդ արտաքին պարագաներուն որ անկախ են մեր կամքէն, — ի՛նչ ստորութիւն, ի՛նչ ստրկութիւն, ի՛նչ խեղաթիւրում մարդկային ընտելեան: Միանգամ ընդ միշտ, առնական կորովով, հռչակենք մեր իրաւացի անկախութիւնը այս արտաքին պարագաներէն:

«Բռէ ինձ. Իւտի՛ դէմիւս, չե՛ս կարծիր թէ ազատութիւնը թանկագին ու պատուաւոր բան մըն է թէ՛ անհատին եւ թէ՛ պետութեան համար: — Այո՛, ամէնէն թանկագին բանն է, — կը կարծե՞ս, ուրեմն, թէ այն անձը, որ ինքն իրեն կը թոյլատրէ մարմնոյն հաճոյքներէն կառավարուիլ եւ այսպէս անկարող կ'ըլլայ բարիք գործելու, ազատ մարդ մ'ըլլայ, — Բնաւ երբեք: — Թերեւս դուն ազատութիւնը կը նկատես բարիք գործելու կարողութիւնը, եւ զիտութիւն՝ բարիք գործելէ արգիլուիլ խոչնդոտներու միջոցաւ: — Ճիշտ այդպէս: — Անժուժկալ մարդիկ գերի կ'երեւին քեզ ուրեմն: — Այո՛, յանուն Արամազդի, արդարեւ գերի են: — Ի՛նչ է քու կարծիքդ այն տէրերու մասին, որ արգելք կ'ըլլան բարին գործելու, եւ կ'ստիպեն քեզ չարք գործելու: — Ամէնէն վատթար տէրն է այդպիսին: — Ո՞րն է, ուրեմն. ամէնէն վատթար գերութիւնը. — Այն գերութիւնը, ըստ իմ կարծեաց, որ ամէնէն վատթար տէրո՞ջ մը լուծին կ'ենթարկէ զմեզ: — Ուրեմն, անժուժկալութիւնը վատթարագոյնն է բոլոր գերութիւններէն. — Այո՛, այդ է իրականութիւնը:» (Քսենոփոնի Յիշատակներ Սոկրատայ):

Եպիկղիտիւս, հիանալի Ստոյիկեան մը, ծանօթ իր մաքուր քաջարի կենցաղովն ու իմաստալից գրութիւններովը, յոյն գերի մըն էր երբեմն Հռովմի մէջ: Իր տիրոջ ծառաները սկսան շարաշար հարուածել զինքը օր մը կարծեցեալ յանցանքի մը համար: Յաւի ճիչ մը արծակել կամ բողոք բառնալ անհամաձայն էր, անշուշտ, իր Ստոյիկեան ոգւոյն ու սկզբունքին: «Եթէ այսպէս բուռն կերպով շարունակէք ձեր հարուածները, սրունքիս ոսկորը պիտի ջախջախուի»: Բայտ մեղմութեամբ: Հարուածները շարունակեցին, ոսկորը ջախջախուեցաւ: Ո՛չ ճիկ, ո՛չ բողոք տակաւին: «Ես արդէն կանխաւ ազդարարեցի ձեզ թէ ոսկորս պիտի կտորէք»: Այս բառերը միայն ելան հանդարտութեամբ իր շրթունքներէն:

Հէլվէտիոս Փրիաքիւս հակառակորդ մը կը համարուէր Վեստասնոս կայսեր վարչութեան: Կայսրը լուր դրկեց իրեն, ծերակոյտի նիստերուն չմասնակցիլ: «Դուք հեղինակութիւն ունիք, պատասխանեց Հէլվէտիոս, ծերակոյտէն հրաժարեցնել զիս, բայց ցորչաւի ծերակուտական կը մնամ, պարտաւոր եմ նիստերուն ներկայ գտնուիլ»: «Գնա՛, ուրեմն, Բայտ կայսրը, բայց լուռ կեցի՛ր»: «Եթէ դուք ինձ հարցումներ չուղղէք, ես ալ ձեզ ո՛րեւէ պատասխան չեմ տար»: — «Բայց ես ստիպուած եմ հարցումներ ուղղել ձեզ»: — «Ես ալ ստիպուած եմ պատասխանել ձեզ ինչ որ ուղիղ կը համարիմ»: — Եթէ այսպէս վարուիս. մնուցնել կուտամ քեզ»: — «Ե՞րբ ըսի ես ձեզ թէ անմահ եմ»:

Բայց անհամար են այսպիսի նմոյշներ Ստոյիկեան ոգւոյ եւ կենցաղի:

Ստոյիկեան վարդապետութեան հետեւողներ ու ջատագովներ էին Մարկոս Աւրելիոսի նման Հռովմի մէկ կայսրը: Սենեկայի նման մեծանուն ու տաղանդաւոր Հռովմէացի մը:

* *

Ստոյիկեաններէն մէկ երկու դար առաջ՝ Շնականք արդէն հոչակած էին նմանօրինակ սկզբունքներ եւ ձեռնարկած նմանօրինակ կեանք մը ապրիլ: Անթիատէնէս, շնականութեան հիմնադիրը, Սոկրատէսի աշակերտներէն մէկը եղած էր, եւ ներկայ գտնուած Մեծ վարդապետին մահուան մեծաշուք տեսարանին:

«Անթիստէնէս ինքը դաժան էր, և իր վարդապետութիւնն ալ խտտագոյն: Հպարտ էր և իր վարդապետութիւնն ալ գոռոգ: Յուրտ էր, և իր վարդապետութիւնն ալ անհամբեր ու մեկուսական: Քաջ էր, և իր վարդապետութիւնն ալ ճակատամարտ մը: Կ'արհամարհէր հեշտամուկներուն մեղկութիւնը: Կ'ատէր պալատականներու և շոյոքորթիներու ստորնութիւնը: Առաքինութիւնը կը պաշտէր, բայց վայրագ ու անհաշտ առաքինութիւն:»

Իր արհամարհանքը կը հանդիսացնէր ընկալեալ սովորութեանց մասին, իր հպարտութիւնը տրիշնորէ տարբեր ըլլալուն համար: Մաշած, պատուաւուն վերաբերուով մը կ'երեւէր պարծենկոտ չքաւորութիւն մը ցուցադրելով: Սովորատէս օր մը բսաւ իրեն. «Անթիստէնէս, կը տեսնեմ որ քու անախառութիւնդ քու վերաբերուիդ ծակտիքներէն կը ծկտայ»: Այս վերաբերուն, այս զրգելակն էր միակ հագուստը, զոր կը կրէր միշտ, կը թողուր որ իր մօրուքը անէր արծակ համարծակ: Մախաղ մը ուսը և ցուպ մը ձեռքին մէջ. և ո՛չ մէկ սնունդ ի բաց առեալ ամէնէն պարզը նիստ, արհամարհոտ ու կծու էր իր լեզուն. անվայել ըլլալու աստիճան անզգոյշ՝ էր շարժումները: Իր այս մտայլ ընտթիւնը ա՛յնքան սաստկացաւ իր առաջացեալ տարիքին մէջ, որ այլ եւս անտանելի դարձաւ, և իր բոլոր աշակերտներն ալ լրեցին զինքը, ի բաց առեալ Սինոպցին Դիոզինէս:

Այս Դիոզինէսն է որ թերևս Շնականաց մէջ ամէնէն աւելի հանրածանօթին է, հաւանաբար շնորհիւ այն բազմութիւ միջադէպերուն, որ կը պատմուին իր մասին, և որ այնքան տպաւորութիւն գործած են մեր մտքին վրայ մեր մանկութեան օրերուն:

Ամհնապարզ վիճակին վերածել կեանքը. ատկէ աւելին տանջանք է և յիմարութիւն. — Այս սկզբունքէն երբեք չշեղեցաւ Դիոզինէս: Դիշերները կ'անցընէր Աթէնքի շէնքերուն մարմարեայ կամարներուն տակ, բայց տակառ մըն էր իր սովորական բնակարանը: Այդ տակառին մէջն էր ինքը, երբ Մեծն Աղեքսանդր առթիւ մը այցելեց իրեն, ինչպէս կը պատմուի: «Մեծն Աղեքսանդրն եմ ես» ըսաւ ինքզինքը ներկայացնելով տակառաքանակին: «Ես ալ Դիոզինէս Շնականն եմ», եղաւ պատասխանը: «Կա՛յ բան մը,

գոր կրնամ ընել ձեզ համար», հարցուց երիտասարդ ինքնակալը: «Այո՛, արեւս մի՛ խափաներ ներկայութեամբդ»:

Այս մարդն էր, դարձեալ, որ անգամ մը ցերեկին, վառ լապտեր մը ձեռքը՝ բան մը կը փնտռէր անձկութեամբ քաղաքին փողոցներուն մէջ, երբ հարցուցին թէ ի՞նչ կը փնտռէր. «Մարդ մը» պատասխանեց: Անդադար կը կըշտամբէր իր ժամանակակիցները իրը զուրկ մարդկութեան հանգամանքէն: «Մարդ տեսած չեմ երբեք, կ'ըսէր. Սպարդալի մէջ մանուկներ միայն կան, Աթէնքի մէջ կիներ»:
«Քոլոր մարդիկ թող մօտս գան» բացազանկեց օր մը, եւ երբ ոմանք մօտեցան. վառեց զիրենք իր գաւազանով. «Թո՛ղ մարդիկ ինձ մօտ գան. ըսի ես, դուք կղկղանքներ էք»:

Պղատուն շքեղ ընդունելութիւն մը սարքած էր օր մը իր բարեկամներուն: Դիողիւէս տունէն ներս մտաւ յանկարծ անհրաւէր. եւ «Այսպէս կոխտոնմ գամբարտաւանութիւն Պղատունի», աղաղակեց փարթամ գործերը կոխկռտելով իր ազդելի ոտքերով: «Այլով, իմն ամբարտաւանութեամբ», եղաւ վեհագի իմաստասէրին պատասխանը:

* *

Շնականք եւ Ստոյիկեանք հաւասարապէս այն համոզումն ունէին թէ մարդուն էական հանգամանքն է բանականութիւնը, ուստի բանականութեան կեանքն է մարդուս յատուկ կեանքը: Աւրիշ ամէն ինչ խոտելի է. ունայնութիւն ունայնութեանց, Պէտք է, ճնշել, ջնջել ուրիշ ամէն ինչ որ կ'ընդվզի բանականութեան դէմ, եւ անոր կատարեալ տիրապետութիւնը խանգարելու կը ձգտի:

Բայց Ստոյիկեանները անբաղդատելիօրէն զերազանց էին Շնականներէն: Սկեպտիկներ էին Շնականները, տարակոյսը կը համարէին անխուսափելի բաժինը մարդուս: Ստոյիկեանները կը հաւատային թէ մարդս օժտուած է ճշմարտութեան վերահասու ըլլալու կարողութեամբ: Մարդատեաց էին Շնականները, Ստոյիկեանը՝ մարդասեր: Յուսեալ էին Շնականները, Ստոյիկեանները՝ լաւատես:

Այս հիմնական տարբերութեան պատճառն էր Ստոյիկեաններուն համոզումը տիեզերքի բնութեան մասին:

Մարդուս հայեացքը աշխարհիս բնութեան մասին ի հարկ է իր ազդեցութիւնը պիտի ունենայ անոր ըարոյական բմբունումներուն վրայ :

Ստոյիկեանները կը հաւատային թէ կազմակերպիալ , կարգաւորեալ ամբողջութիւն մըն է տիեզերքը , եւ կարելի չէ երբեք որ մեքենական կոյր ուժերու արդիւնքն ըլլայ ան : Կը հաւատային թէ բնութեան մէջ կայ տիեզերական , համայնապարփակ բանականութիւն մը , ամենիմաստուն , ամենաբարի , ամենակալ եւ անյեղի :

Մարդուս բանականութիւնը մէկ կայծն է այս տիեզերական բանականութեան , որուն բնութենակից կ'ըլլայ մարդս այնպէս :

Ո՛չ միայն բնութենակից , այլ եւ գործակից : «Բնութեան համաձայն ապրիլ» Ստոյիկեանց համար կը նշանակէ բանականութեան համաձայն ապրիլ : Մարդ մէկ մասն է այդ տիեզերական բանականութեան եւ ունի իր յատուկ դերը կատարելու բնութեան մէջ : Իր կոչումն է այդ դերը կատարել անխափան :

Քանի որ այս բանականութեան տիրապետութեան կը հպատակի ամէն ինչ , ուստի ամէն ինչ գործակից է բարբին . բարի է եւ պատշաճ ամէն ինչ որ կը պատահի : Եւ ուստի , կատարեալ անտարբերութեամբ եւ անխտով , առանց ոնէ խօյական ընդվզումի , պէտք է դիտել ու կրել մարդկային կեանքի բոլոր յարափոփոխ պարագաները :

Եւ որովհետեւ բոլոր մարդիկ առհասարակ մասնակից են միեւնոյն բանականութեան , եղբայրակից են բոլոր մարդիկ առանց ցեղի եւ տեղի խտրութեան : Այս էր Ստոյիկեան զաղափարը աշխարհարադաքացիութեան , որ այնքան ցայտուն հակապատկերն էր այն բնդհանուր խորարմատ համոզումին թէ բնականաբար թշնամի մ'է օտարը , եւ որ վաղուց կանխեց մարդկային եղբայրութեան , հաւասարութեան , ազատութեան , մարդկային անկապտելի իրաւանց սկզբունքներն , որ այնքան փայլով պանծացուեցան հուսկ ապա :

* *

Միակողմանի էր Ստոյիկութիւնը , ծայրայեղ բանապաշտութիւն մը , եւ , ինչպէս ամէն ծայրայեղութիւն , ունի իր

ակներեւ թերութիւնները: Հիմնուած էր մարդկային բնութեան երկուութեան գաղափարին վրայ. երկուութիւնը բանականութեան եւ զգայութեան, բանաւորին եւ անբանաւորին, հոգւոյն եւ նիւթին: Չար է նիւթը, անպէտ մնացորդ մը, դիրտ, մրուր: Անհաշտ հակառակորդներ են հոգի եւ մարմին: Քանի որ անհաշտ՝ սատրիսիին, մարմնոյն եւ զգայութեան բնաջնջմամբ միայն կարելի է ստանալ փափաքելի խաղաղութիւնը եւ գերագոյնին յաղթանակը: Այս գաղափարն էր նաեւ կռուանը հզնաւորութեան, որ այնքան մեծ դեր մը կատարեց ի մասնաւորի Միջին Դարերուն մէջ:

Դժխեմ ոտիս մը չէ, սակայն, զգայութիւնը: Անարգ կեղտ մը չէ մարմինը: Մարդուս ճմարիտ կեանքը պէտք է լլլայ ամբողջական, միակ եսի մը կեանքը, բանաւոր եւ զգայուն: Չզայութիւնը չէ իր բնութեամբը շար կամ անբանաւոր, եւ կրնայ կատարելապէս համերաշխիլ բանաւոր եսին հետ: Չզայութիւնը պիտի զոհուի այն ատեն միայն, երբ կը յաւակնի հակառակիլ բանականութեան, որ իսկական յատկանիշն է մարդկութեան:

«Չէ հնար մարդոյ բնաւին ի կարեաց ազատանալ. այլ կարնել մարթի, այլ ամենեւին առանց կարեաց լինել անհրնար է»: (Ռսկեբերան)

Պատոն, որ ջերմնուանդ ջատագովն է եղած մարդկային բնութեան երկուութեան, կը պատկերացնէ սակայն, կատարեալ մարդը իբր բարեկարգ պետութիւն մը: Բանականութիւնն է վեհապետը, եւ անվիճելի է իր հեղինակութիւնը: Բայց զգայութիւնը, զգացումը, բնագոյր, հակումները ունին իրենց դերը: Եւ այն ատեն է որ հասարակաց բարօրութիւնը կ'ապահովուի, երբ բոլոր բաղկացուցիչ տարրերն իրենց յատուկ դերը կը կատարեն գործակցաբար, համերաշխաբար միշտ եւ յօժարակամ հպատակելով վեհապետին ուղղութեան:

«Ազատ կամք, սրտէն առաջնորդուած, բանականութեամբ լուսաւորուած»: (Փ. Ժանէ)

• •

Ստոյիկութիւնը, ինչպէս Շնականութիւնը, հակառակ իրենց ակնյայտի թերութեանց, ամենակարեւոր ծառայութիւն մը մատուցած են աշխարհիս: Ներկայացուցին նկա-

րագրի, կամքի այնպիսի անդրդուելի ուժ մը, այնպիսի անխտոր հաստատամտութիւն մը, վճռականութիւն մը, որ, անտարակոյս, այսոց ուշադրութիւնն ու հիացումը պիտի գրաւէր: Բունն, թերեւս բիրտ, բողոք մըն էր ժամանակակից մեղուութեան ու շուայտութեան դէմ:

Դիւրին չէ անգուսպ հոսանքին դէմ մաքառել, իր միջավայրին տիրող գաղափարներուն եւ սովորութեանց դէմ ծառանալ, լրիկ հասարակաց շաւիղները:

Դիւրին չէ տիրականօրէն իշխել իր անձին վրայ. բընազդները զսպել, զգայութիւնը կարկեցնել, ցուն ու հանոյքը հաւասարապէս արհամարհնել. եւ անկախ ըլլալ անոնցմէ գլխովին:

Դիւրին չէ արհամարհել բոլոր արտաքին պարագաները. յաջողութիւն ինչպէս ձախտրդութիւն, հոխտութիւն, ինչպէս չքաւորութիւն, նախատինք ինչպէս պատիւ, հիւանդութիւն ինչպէս առողջութիւն, մահ ինչպէս կեանք, եւ անոնց ազդեցութիւնէն հողուրիւ կատարելապէս:

Շնականները բրտօրէն արդարեւ, Ստոյլիկեանները աւելի շրջահայեցութեամբ, թէեւ ոչ նուազ ուժգնութեամբ, իրենց վարդապետութեամբը եւ մանաւանդ իրենց կենցաղովը, բարոզեցին խելացնոր աշխարհին թէ հանոյքը չէ ընտւ մարդկային կեանքի նպատակը, թէ բանականութիւնն է մարդկային բնութեան էական ու յատկանշական հանգամանքը. ու բանականութեան անժխտելիօրէն կը պատկանի իրաւունքը վեհապետօրէն տիրապետելու:

ԱՐԲԱՀԱՄ ՏԷՐ ՅԱԿՈԲՅԱՆ

1 Օգոստոս 1928
Ռուպէր Թօլ:6

ԷՐՅՈՒՄ Ը

Բոլոր արցունքներն, արցունքներ ա՛յնքան,
Ուղիստէն բափուած, բափուած անդադար,
Մայեւեան արցունքն որ վերջ չ'ունենար,
Օրօրոցին ֆոյ, մինչեւ գերեզման:

Արցունքները զոր կը բափնի բոլոր
հաղտած կիները, եւ առհասարակ
Ջրկեպալներն ամէն, զըծբախտներն որ ամբ
Արցունքներ ունին միշտ աչերնուն խոր:

Մտախաչին սուրբ մարգարիտներէն,
Մինչեւ հալէնին հեծմունքը զրոյնան,
Կայսին ամօրի արտօսան աննրման,
Եւ ձերին յանկարծ փրկակիլն ինքնիւրեն:

Բոլոր արցունքներն, անտես եւ անեւջ,
Աւշարի մ'արցունքի, ծով մը բախմուտքան,
Ուր սիւսերն ամէն ցատտանց կու լան,
Եւ գանձնք ամբողջ կը գգամ հոգւոյս մէջ:

Եւ գանձնք կը գգամ, զի, առ'դ, գիտեմ
Ու երկիկնք համակ թ: ժըպիս թլլար,
Պիտի չունենար զորով բաւարար
Այննա՛ն զանն հասող արցունքներուն դէմ:

Վ.Ս.ԶԱՆ ՄԱԼԻՉԶԱՆ

ԲԻԻՉԱՆԻ ԲԷՉԵՆԻ

ՊԱՏՄԱԿԱՆ ԱՆՏԻՊ ՄԷԿ ԵՐԿԸ

Տակաւին 27 տարեկան (1886), այն թուականներուն, երբ հայ հրապարակագրութեան ամենէն ուժեղ և ամենէն բազմաթիւն ներկայացուցիչը ողբ. Բիւզանդ Բէչեան իր զմայլելի հմտութեան, խորունկ հետազոտութեան

ՌԻԻՉԱՆ.Գ. ԲԷՉԵՆ.
(27 տարեկանին)

պայացոյցը կու տար Ս. Փ. Ազգ. Հիւանդանոցի յիսնամեայ պատմութիւնով (1888ին տպուած), միանգամայն մարմին կը տրուէր նոյնքան կարեւոր ու շահեկան աշխատասիրութեան մը, որ կը թուի թէ աւելի ընդլայնելու առաջադրութեամբ մինչև այսօր թողուած է անտիպ:

Խմբագրութեանս փափաքին վրայ, Բէչեան ընտանիքի կրտսեր անդամ Գ. Աշոտ Բէչեան ընտրանօք մասեր ու դրուագներ քաղելով այս երկասիրութեան փանազան զուխններէն, մեզ տրամադրեց, ու մենք զանոնք հիւրընկալելու հաճոյքը կ'ունենանք, անփոփոխ պահելով տիրող ոճը:

Նրկար ու խղճամիտ պրոպոսիտ արդիւնք եղող այս յանասիրական գործը,

վաւերական պատմութիւնն է հինէն ի վեր Հայոց մէջ հիմնուած գթութեան յարկերուն, հիւանդանոցներուն և այլ մարդասիրական հաստատութեանց, մինչև Ս. Փ. Ազգ. Հիւանդանոցի շինութեան թուականները, ինչպէս Հիւանդանոցի պատմութեան մէջ, հոս ալ կան պատմական փաստեր, յայտնութիւններ, անտիպ հրովարտականք և կարևոր պաշտանագրեր, վիճակազրական ծանօթութիւններով նորացած:

Յիշուար իտրագիրը կը կազմեն յետագայ բաժանումները.

ԽՄԲ.

**«Գ. ԴԱՐԷՆ ՄԻՆՁԵՒ ԺԸ. ԴԱՐ ԱՁԳ. ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՅՔ ԵՒ ԱՅԼ ԲԱՐԵ-
ԳՈՐԾԱԿԱՆ ՀԱՍՏԱՏՈՒԹԻՒՆՔ ԱՌ ՆԱԽՆԻ ՀԱՅՍ.— ՔՐԻՍՏՈՆԵՒ-
ՈՒԹԵԱՆ ԱՁԴԵՑՈՒԹԻՒՆԸ.— ՀՐՈՎԱՐՏԱԿԵՐ, ԱՆՏԻՊ ՊԱՇ-
ՏՕՆԱԳՐԵՐ.— ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՅՔ Կ. ՊՈՂՍՈՅ, ՆԱԽ ՔԱՆ
ՁՀԱՍՏԱՏՈՒԹԻՒՆՆԵ Ս. ՓՐԿՁԵԱՆ ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՅԻ»**

Հնագոյն ազգերու հետ բաղդատմամբ, չ'երեւիր թէ նախնի Հայոց բարբերը շատ վայրագ եղած ըլլան: Օրինակի համար, Հայոց մէջ գերութեան դրութիւնը մուտ չէ գտած, եւ կուսպաշտ՝ Հայք մարդագոհ չեն ունեցած: «Ողորք» եւ «անաղորք» կը համապատասխանեն ազնուականութեան եւ հասարակ ժողովրդեան ծանօթ բաժանումներուն, մինչ գերութիւնն ու գերեվաճառութիւն անծանօթ մտացած ըլլալ կը թուին ի Հայս: Ունինք բաւական ծանօթութիւն կուսպաշտ Հայոց սովորութիւններուն վրայ. անոնց կուսքերուն, բուրմբուրն, մեհեաններուն եւ մեհեանական արարողութիւններուն վրայ: Մեհեաններու հազուադիտ հետքերը կը ցուցնեն անասնոց զոհարաններ ի վան, օրինակի համար. բայց մարդագոհի յատուկ քրածոյ սեւէ նշան չկայ, ինչպէս յիշատակութիւն ալ չենք գտներ պատմութեան մէջ:

Այսուհանդերձ, բարբերը բիրտ բան մը ունէին ի Հայս նախ քան Քրիստոնէութիւն: Ազգային հին պատմութեան ընդհանուր նկարագիրը զայս կը ցուցնէ: Նախնի հայ մեծամեծաց բռնապետութեան եւ քմահաճ արարքներու յիշատակութիւնն եւս կը ծառայէ նոյն ապացումման: Քիչ շատ ուշադիր դիտող մը դիւրաւ կը համոզուի թէ Քրիստոնէութեան մուտքն ի Հայս կրօնի մը տեղ պարզապէս ուրիշ կրօնի մը հաստատութենէն աւելի բան մը եղած է: Քրիստոնէութիւնը ներգործեր է Հայոց բարբերուն, ընդհանրապէս քաղաքակրթիչ եւ բարոյացուցիչ ազդեցութեամբ: Ժամանակիս գաղափարական եւ կամ իմաստասիրական նորութիւնն է ամէն տեսակ յառաջդիմութիւն վերագրել Գիտութեան եւ Գիտութեան միայն: Պարտինք սակայն յիշել թէ, օրինակի համար ի հաստատութիւն այս տեսութեան Թովմաս Պրքի մէջ բերած բոլոր ապացոյցք անբաւական են բացատրելու երեւոյթ մը, զոր ընդհանրապէս կը ներկայացնէ: Քրիստոնէութեան առաջին դարուն նկատմամբ: Միւս կարուց մէջ, գիտութիւնը նշանակելի յառաջդիմութիւն մը չէր բրած, բայց ընդհանրապէս բարբերուն մէջ դիտելի էր յոյժ քաղաքակրթական բարեփոխում մը: Պրքիէ ո՛չ նուազ երեւելի պատմիչք՝ անոր չափ բացարձակ չեն խօսիր քաղաքակրթութիւնը մի՛ միայն գիտութեան ազդեցութեան վերագրելով: Կեկօ եւ Քրաուտ կը հաստատեն թէ արդի քաղաքակրթութիւնը Քրիստոնէութեան արդիւնք է: Մարօլի, միջին դարուց վրայ խօսելով, Եկեղեցին կը նմանցնէր տապանի մը, որ խաւարին եւ մրրկալից ժամուն պահեց այն սերմերը՝ որոնցմէ ծլեցաւ ու ծաղկեցաւ աւելի մեծ եւ աւելի վսեմ քաղաքակրթութիւն մը: Պան-

քրորէ, Ամերիկացւոց ամէնէն նշանաւոր պատմիչը, բացայայտ կը ցուցնէ թէ Ամերիկա իր ազգային Տիտան հաստատութեան եւ ազատ օրինաց համար պարտական է քրիստոնէական Աւետարանին: Նոյնիսկ անհաւատ պատմիչն Հիււմ, կ'ընդունի թէ Անգլիա իր ազատ հաստատութեան եւ օրինաց համար պարտական է ա՛յն մարդոց՝ որոնց բարքը ուղղուած էր քրիստոնէական Աւետարանով: Իբրեւ պատգամ ընդունելու չենք անհաւատներուն կարծիքը թէ Քրիստոնէութիւնը ազդեցութիւն չէ ունեցեր արդի քաղաքակրթութեան վրայ: Խօսելով մեր ազգին քաղաքակրթութեան նկատմամբ, ուշագրաւ խորոյթիւն մըն է թէ, երբ գիտութիւնը սեւէ յաւաքցիմութիւն չէին ըրած ի Հայս, քրիստոնէութիւնը ներմուծած էր՝ մարդասիրութեան, զթութեան, առաքինութեան եւ ուսումնասիրութեան պատուական գաղափարներն ու զգացումները, որ ամէն ազգի մէջ արդիւնք են քաղաքակրթութեան: Հայոց բարքերուն վրայ Քրիստոնէութեան այս բարեբար ազդեցութիւնը կրնանք պատկերացանել թէ՛ ներքին փաստերով, զորս կ'ընծայէ Քրիստոսի բարոզած Աւետարանն եւ թէ՛ արտաքին փաստերով զորս կը հայթայթէ պատմութիւնը: Քրիստոսի կրօնը ամէն բանէ առաջ սիրոյ կրօն մըն է, աէր եւ զթութիւն հիմն են իր վարդապետութեան եւ կարեւորագոյն մասը կը կազմեն իր բարոյականին:

Ձողորմութիւն կամիմ' եւ ոչ զշահ. այս գոհար սկզբունքը Հին Կտակարանին մէջ Ինք հուշակամ էր: Այնուամենայնիւ, Մովսէսի օրէնքը շատ խիստ էր, իստաբարոյ ժողովուրդի մը յատուկ: Քրիստոս մեղմացուց Մովսէսի օրէնքը, եւ ընկերական ու քաղաքակրթական աւելի բարձր վիճակի մը հասնապատասխանող պատուէրներ տուաւ՝ ողորմութեան, եղբայրսիրութեան եւ հաւասարութեան վրայ:

Ազգային պատմութիւնն եւս ամխտելի ապացոյցներ կուտայ թէ Հայ ազգը իր մարդասիրական հաստատութիւնները՝ կը պարտի Քրիստոնէութեան: Մարդասիրական հաստատութիւն ըսելով կ'իմանանք հիււանդանոց, անկեղանոց, աղքատանոց, որբանոց, յիմարանոց, ուրկանոց, եւլն.: Նախ քան Քրիստոնէութիւն ի Յոյնս մանաւանդ, բոլորովին զուրկ չէր այս հաստատութիւններէն, բայց առհասարակ ամէն քրիստոնեայ ազգի մէջ այս կարգի հաստատութեանց մեծագոյն մըում տոտող շարժառիթը եղած է Քրիստոնէութեան սիրոյ եւ զթութեան կրօնը: Մեր պատմութիւնը կը ցուցնէ թէ այս մարդասիրական հաստատութիւնները Հայոց մէջ հիմնուած կամ պահպանուած մն ծեռա՛մ'ր բարեպաշտ հայրապետաց, քրիստոսագօր իշխանաց եւ առարինազարդ իշխանահաց: Թէ Հայ Եկեղեցին իր ամէնէն բարեկեցիկ, ինչպէս իր ամէնէն դժնդակ ժամանակներուն մէջ յատուկ հոգածութիւն մը ունեցած է այս կարգի հաստատութեանց համար, թէ Հայ ժողովուրդը գրեթէ ամէն դարու մէջ զուրգուրանքով նպատած է պահպանմանը զթութեան յարկերուն: Յաջորդ հատուածներու եւ գլուխներու մէջ ամբողջուած պատմական ծանօթութիւնները ըստ բաւականին կը հաստատեն զայս:

Քրիստոնէութիւնը ներգործեց Հայոց բարքերուն՝ ո՛չ միայն զթութեան օրինակներով, այլ եւ յաւաք բերելով ի Հայս իմացական առաջին շարժումը, որ այնչափ փրկարար ազդեցութիւն ունեցաւ Հայոց քա-

դարակրթութեան վրայ: Քրիստոնէութեան կը պարտինք ուսման սէրը, Հայ այրութեան գիւտը, սոկեղարը ու անոր յաջորդող դարուց գրական գործունէութիւնը, որ եղան առաջին յայտարարք իմացական եւ ընկերական վերածննդեան, եւ հօրաբայն շարժառիթը քաղաքակրթութեան ի Հայս: Ազգային պատմութեան յարուցած ամենէն կենսալի ինդիքներէն մին սա է թէ, ազգային ապահովութեան տեսակէտով լաւագոյն պիտի չըլլար եթէ Հայք չընդունէին Քրիստոնէութիւնը: Բայց քրիստոնէութեան առաջին դարուց մէջ ազգային պայմանաց անաչառ քննութիւն մը ցոյց պիտի տայ որ եթէ Հայք քրիստոնէութիւնը չընդունէին, դրացի Պարսից արեւապաշտութիւնը պիտի ընդունէին, ինչպէս նախագոյն ընդունած էին Յունաց եւ Հռովմայեցոյ կուպաշտութիւնը: Ինդիքը կը վերաբերի ուրեմն գիտնալ թէ Հայք, վիճակակից եւ բախտակից ըլլալով արեւադարձ ազգաց, պիտի գտնէին լաւագոյն պայմաններ ապահովութեան: Չմեզ գրապեցնող նիւթին հետ աւելի անմիջական վերաբերութիւն ունի գիտնալ թէ արեւապաշտութիւնը քան զՔրիստոնէութիւնը աւելի քաղաքակրթիչ եւ աւելի բարոյացուցիչ ազդեցութիւն մը պիտի դրնէ՞ր Հայոց վրայ: Քրիստոնէութիւնը զՀայս հաղորդակցութեան մէջ զբրու ժամանակին բարձրագոյն քաղաքակրթութեան հետ, որ էր Արեւմտեանը, եւ ոչ միայն հելլէն ուսմունք եւ հելլէն դպրութիւնը նպատակցին ազգային գրականութեան մը հաստատման, այլ եւ Արեւելեան եկեղեցւոյ Հարց վարդապետութիւնը եւ քրիստոնեայ մեծ ազգի մը քաղաքակրթական հաստատութիւնը ծառայեցին Հայոց մէջ կազմաորմանը համանման հաստատութեանց:

Քրիստոնէութիւնը ի Հայս հաստատուեցաւ Դ. դարուն մէջ, թէեւ կարի բնական էր որ արեւգահէն առաջ արշարոյսը երեւցած ըլլար Դ. դարէն առաջ: Դ. դարուն մէջ է նաեւ որ կը գտնենք մարդասիրական հիմնարկութեանց առաջին վաւերական եւ մանրամասն յիշատակութիւնը: Բայց Քրիստոնէութեան պէս՝ այս բարեպաշտական հաստատութիւնը եւս չորրորդ դարէն առաջ իրենց գէթ դոյզն նշոյլը ցոյցուցած կը թըւին ըլլալ կուպաշտ դարուց աղջամուղջին մէջ: Դ. դարուն սկիզբը Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Քրիստոնէութիւնը կը բարոզէ Հայոց, բայց Քրիստոսի 280—290 թուականներուն կը գտնենք գոնէ մէկ հատ մարդասիրական հաստատութեան յիշատակութիւնը հայաբնակ երկրին մէջ: Ծանօթ է Ս. Թէոդորոս Սալմուսի, յեկեղեաց գաւառէն, որ **Արքուր Ս. Խորոս** անուամբ դեռ եւս ուխտատեղի վայրն, ուր կը պատմուի թէ սպանուեցաւ իր դիցապաշտ հօրմէն: Այս կողմանց տիրող Սուրբնայ կիին Ագուիթա, հաստատած էր ցաւագարներու դարձմանց մը, ընդ տընօրինութեամբ ծերունի Դոսիկի, որ ծածկապէս կը դաւանէր Քրիստոնէութիւնը, եւ իրեն սիրելի գրադում ըրած էր: **Յուսիկներու մեղուաչան** հնդկիակը, Հ. Ղեւոնդ Ալիշան, իր ամէնէն անտարահիւս հատուածներէն մին նուիրած է ազգային պատմութեան կամ աւանդութեան այս սրտաուռ միջադէպին:

Որչափ կը ներքն դասուլ ազգային դարեգրութիւնը, հնագոյն դարերէ ի վեր Հայ ազգին անձանօթ չեն եղած բարեգործական հաստատութիւնը ընդհանրապէս եւ ի մասնաւորի հիւանդանոցը: Ի շարս բա-

րեզործական հաստատութեանց, հիւանդանոցք կը բռնեն յատուկ դիրք մը, այնու զի հիւանդանոցի գողափարին հետ սերտ առնչութիւն ունին բժշկական գիտութիւնն ու արուեստը: Հիւանդանոցի մը հիմնարկութեան գաղափարը կ'ենթադրէ ուրիշն ո՛չ միայն բարոյական այլ նաեւ իմացական յառաջդիմութեան որոշ աստիճան մը: Արդ, անուտ վկայութիւններ ունինք պատմութենէն թէ այս բարոյական եւ իմացական զարգացման աստիճանը Հայք ցուցուցած են շատ հին դարերէ հետէ: Չորրորդ դարէն առաջ պատմագիր չունինք, եւ ժամանակակից ու ակադեմիկ պատմիչք, ինչպէս Փաւստոս Բիւզանդացին կը յիշեն Դ. դարուն մէջ Մեծն Ներսէսի հիմնած հիւանդանոցներն եւ այլ մեծամեծ գործերը: Նոյնպէս, Յունաց մէջ գրաւոր ականդութիւն կայ թէ ի Կ. Պոլիս, բիւզանդական կայսերաց ժամանակ, այժմ Պահլէ Գարու կոչուած տեղը (Շէրքէրճի Հաճի Պէրիքի խոնութիւն կոչմերը), հիւանդանոց մը կար, Հայոց Տ. Ներսէս Մեծ Հայրապետին անուան նուիրուած, որ կ'երեւի թէ հաստատեր է կամ օժտեր է այս քաղաքի գործական հիմնարկութիւնը, որուն նմանները ինք առաջին անգամ պիտի ստեղծէր հայաբնակ աշխարհին մէջ: Եթէ Դ. դարուն Հայոց անձանթ Վին հիւանդանոցք, աղքատանոցք, որբանոցք, անկիւանոցք, ծերանոցք, եւ այլն, բաւական փաստ մըն է ասիկա՝ ըսելու համար թէ յաջորդ դարերուն Հայք զուրկ չ'առաջին անոնցմէն, ինչպէս պատմութիւնը կը յիշատակէ: Աշտ Ողորմած իր գանձարանը դրամ չ'ըողուց, իր բոլոր ինչքը գործածելով այս կարգի ձեռնարկութեանց, ինչպէս կը պատմէ իրեն ժամանակակից Ասողիկ:

Նախնեաց մտրդասիրական հաստատութեանց ականդութիւնը, ուրիշ պատուական ականդութեանց հետ, առաւել կամ նուազ պահուած են մեր մէջ: Եթէ մանրամասն եւ չարունակեալ ծանօթութիւն մը չ'ենք գտներ այս մասին, սրտախնդիր յիշելի թէ մեր ազգային պատմիչք առաւելապէս արտաքին դէպքերու պատմութիւնը թողած են մեզ, քան ժողովուրդին ներքին վիճակին վերաբերող ընկերային դէպքերու. ըստ օրինակի գրեթէ բոլոր հին պատմիչներու: Այս թիրութենէն զերծ չ'են անոնց նորագոյններն իսկ, Չամչեան եւ Ա. Պլուպէրեան: Իրողութիւն մըն է սակայն թէ Կ. Պոլսոյ Հայք ի վաղուց անտի ունեցած են հիւանդանոցներ: Գիտենք թէ Ս. Փրկչեան Հիւանդանոցցին չ'ինութենէն առաջ Ազըր ունէր երկու հիւանդանոցներ, մին ի Բերա, արդի Ս. Յարութիւն Եկեղեցցին շրջափակին մէջ, եւ միւսը ի Նասրլ Գարու, այժմեան Ս. Յովհաննէս Եկեղեցցին: Ո՛չ նուազ Ճմարտիտ է թէ Նասրլ Գարուի եւ Բերայի սոյն հիւանդանոցք կային անցեալ դարուն մէջ իսկ: Մեր ձեռքը հասած են եւ Պատրիարքարանի հին տոմարի մը մէջ արձանագրուած ու մուգուած կը մնան 1756 (1169) թիւով Օսման Գ. Սուլթանին մէկ հրովարտուողը, եւ 1793 (1207) թիւով Սուլթան Սէլիմի մէկ հրովարտուողը Հայոց Բերայի հիւանդանոցին վրայ:

Առաջին պաշտօնագրէն կ'իմանանք թէ արդէն 1744 (1156) թուականին՝ Սուլթան Օսման Դ-ի եղբայրը ու նախորդը Սուլթան Մահմուտ տուեր է հրովարտակ մը, հաստատող ի մէջ այլոց, Հայ ազգին սեփականութեան իրաւունքը Բերայի հիւանդանոցին վրայ: Սուլթան Օսման

Գ. կը յիշէ՝ ժամանակին Կ. Պոլսոյ Պատրիարք Յակոբ Պատրիարքին մէկ աղերսագիրը՝ որով Ն. Վեհափառութեան ղիմելով յայտներ է թէ չարատիրտ եւ խռովայոյզ անմինք արգելք կ'ըլլան վերանորոգման Հայոց «ի վաղուց անտի, Բերայի մէջ Յունաց գերեզմանատան մօտ ունեցած հիւանդանոցին սենեակներուն», ուր կ'ընդունուին կը պատասպարուին եւ կը դարմանուին թշուառ պանդուխտ հիւանդներ: Յակոբ Պատրիարք կը մերժէ այս անդէպ միջամտութիւնները, յենկով իրեն տրուած պատրիարքական պէրաթին տրամադրութեանց վրայ, որոնք կ'ապահովեն Հայ ազգին իր եկեղեցական, վանական եւ բարեգործական հաստատութեանց վրայ սեփականութեան իրաւունքները եւ որոնց ոչ որ կըրնայ միջամտել: Ն. Վեհափառութիւնը՝ Հայոց Պատրիարքին այս խնդիրքըն ու ղիտողութիւնները համաձայն կը գտնէ Շէրիին եւ պետական արձանագրութեանց, եւ կը հրամայէ Ղալաթիոյ Գատըին որպէսզի գոհացում տրուի Ն. Սրբազնութեան բողոքանաց, եւ ո՛չ մէկ կողմէ միջամտութիւն չըլլայ Հայոց ազգին սեփականութեանց: Նոյն առթիւ կը կրկնէ իր նախորդին հրամանը թէ եկեղեցեաց եւ վանօրէից նորոգութիւնները առանց յատուկ հրովարտակի կատարուելու չեն: Սուրբան Օսման Գ. հազիւ երէք տարի թագաւորեց, եւ իր հրովարտակին վերջին պարբերութիւնը կ'ըսէ թէ Հայոց Պատրիարքը իր խնդիրքը մատուցանելու պատեհութիւն համարեր է Ն. Վեհափառութեան գահակալութիւնը: Տ. Յակոբ Պատրիարք յաջողեր է, ուրիշ կրնանք մակարբերել թէ «արդէն երկուր ժամանակէ հետէ» գոյութիւն ունենալով ազգ. հիւանդանոց ի Բերա, նորոգուեր է 1756 թուականին: Սուրբանին ու գահակալութեան առթիւ պատրիարքական յատուկ աղերսագրի մը նիւթ ընելու համար Բերայի հիւանդանոցին նորոգութիւնը, պէտք է ենթադրել թէ ժամանակին Կ. Պոլսոյ Հայր մեծ կարեւորութիւն կուտային այդ հաստատութեան, եւ ջերմապէս հոգածու էին անոր բարերոքան: Ընդհանրապէս կ'ենթադրուի թէ Բերայի Ս. Յարութիւն եկեղեցին շինուած է դէպի 1730 թուականին. եւ նկատելով թէ 1746 թուին կայս. հրովարտակի մը նիւթ եղած է այդ եկեղեցիին կից հիւանդանոցը, պէտք է մակարբերենք թէ հիւանդանոցն այ եկեղեցւոյն հետ շինուած պէտք է ըլլայ, եթէ ոչ աւելի առաջ: Եւ իրօք, ո՛ր որ հիւանդանոց եւ եկեղեցի միանգամայն շինուած են, եկեղեցին եղած է հիւանդանոցին համար, որպէսզի հիւանդներէն մեռնողները եկեղեցի կարենան տարուիլ անմիջապէս: Ս. Փրկչեան Հիւանդանոցի եկեղեցւոյն շինութեան արտօնութիւնը եւս այս նկատմամբ ձեռք բերուած կը թուի: Հետեւապէս, չարազանցութիւն չենք համարիր բոսի թէ Բերայի Ս. Յարութիւն հիւանդանոցին սկզբնաւորութիւնը մինչեւ 1730 թուականը կրնայ հասնիլ:

Միւս հրովարտակէն՝ զոր Սուրբան Սէլիմ 1793ին ուղղած է Ղալաթիոյ ոստիկանապետին, կը տեղեկանանք թէ Պոլսոյ Զարբիւս Պատրիարքին օրով, Հայք ի վաղուց անտի ունէին հիւանդանոց մը ի Բերա. թէ կայս. կառավարութիւնը հրամայեր է որ ամէն ազգ իր մուրացկանները եւ ախտաւորները դարմանէ եւ պատասպարէ, որպէսզի փողոցներուն ու շուկաներուն մէջ ճանձրութիւն չտան ժողովուրդին: Եւ այս հրամանէն օգուտ րազելով Հայոց Պատրիարքը աղերսագիր մա-

աուցեր է Վիճ. ինքնակալին. յայանելով թէ ազգին հին հիւանդանոցն ի Բերա, ժամանակէ մը ի վեր հինցած ու խաբխած բլլալով չի բաւեր ժողովուրդին պէտքերուն, եւ թէ անոր վերաշինութեան զէմ արգելքներ կը յարուցանեն, որոնց բարձու մը կը հայցէ: Ն. Վեհափառութիւնը ասոր վրայ կը հրամայէ որ ո՛չ մէկ կողմէ արգելք չյարուցուի Հայոց Բերայի հին հիւանդանոցին վերանորոգման, եւ միանգամայն կը պատուիրէ որ վերանորոգման առթիւ յաւելումներ չըլլան շէնքին վրայ, այլ ճշդիւ որ հին շէնքին համաձայն նորոգութիւն մը կատարուի եւ ո՛չ որ բռնադատուի այս նորոգութեան համար դրամ վճարելու:

Մեր պատմութեան հետ ամենամեծ կարեւորութիւն ունին այս երկու պաշտօնագրերը, զի վաւերական փաստեր են անոնք թէ՛ Կ. Պոլսոյ մէջ հիւանդանոցի շինութեան սկզբնաւորութիւնը կրնայ տարուիլ մինչեւ ժԸ. դարուն առաջին րաւորը: Շատերու համար Կ. Պոլսոյ Հայոց միակ հիւանդանոցն է այն զոր կը պարտինք Պէզճեան Ամիրայի վեհ եւ գթած սգիին: Իրազեկ ծերեր գիտեն թէ՛ ազգը անկէ առաջ ալ հիւանդանոցներ ունէր ի Նաուլը Գարու եւ ի Բերա, բայց չեն կարծեր որ մեր դարէն աւելի հին եղած ըլլան: Տօքթ. Մանուէլ Իթիսեան ար Պէզճեան Ամիրայի կենսագրութիւնը հրատարակած է, կ'ըսէ թէ ազգը երկու հիւանդանոց ունէր, մէկը ի Նաուլը գարու, միւսը ի Բերա, որոնք Շնորհք Ամիրայի հաստատութիւններն էին: Բայց, Շնորհք Ամիրայ, որ եկեղեցաշինութեամբ եւ դպրոցաշինութեամբ փայլեցաւ դարուն սկիզբը, չէր կրնար հիմնած ըլլալ հիւանդանոցներ, որոնց հաստատումը ինչպէս տեսանք՝ անցեալ դարուն առաջին կէսէն կը սկսի: Շնորհք Ամիրա, Պէզճեան Ամիրայէն անմիջապէս առաջ յիշուած ամենէն ազգեցիկ եւ ամենէն աւելի բարեգործ մեծատունն է: Իրն կը վերագրուի՝ Կ. Պոլսոյ մէջ առաջին Հայ դպրոցին շինութեան կայս. հրովարտակի ստանալու: Շախատութիւնը ի զուի հանելուս պատուը: Սյո ձեռնարկը տեղի ունեցած է իբր հարիւր տարի առաջ (1786): Աւելի առաջնին ալ դպրոցներ կային ի Կ. Պոլիս, բայց կը նկատուէին իբր եկեղեցիին մաս, որուն հետ կը շինուէին: Շնորհք Ամիրային համար կը պատմուի թէ՛ յատուկ դպրոցի անունով առաջին հրովարտակը ինք ձեռք բերած է: Իր մեծ նարտարութեամբ, կրթասիրութեամբ եւ ազգեցութեամբ իր հիմնած վարժարաններն են ի Լանկա հին Ս. Լուսաւորիչ դպրոցը, Պալաթի Ս. Հրեշտակապետ դպրոցը եւ ի Սամաթիա հին թաղի մը դպրոցը (Պաւստ Պազը կոչուած տեղը), երեքն ալ այրուած:

Անցեալ դարէն մնացած այս հրովարտակները, ի բացակայութեան ազգային ուրիշ արժանագրութեանց, հաստատիք մըն են թէ՛ դար մը ո՛ր դարու կէս առաջ Պոլսեցիք չէին անհաղորդ այն գաղափարներուն եւ ըզգացումներուն՝ որով իրենց թուները զարգաւորով կը պահեն Գթութեան յարկը որ ծանօթ է Ս. Փրկչեան հիւանդանոց անունով:

Նարեկեաց բարեգործական հաստատութեանց վրայ խօսելով, պարտինք յիշել թէ վաղերը հաստատուած են ո՛չ միայն բարեպաշտականքս կրօնական, այլ նաեւ բարեգործական եւ ընկերական նարտակներով: Ճշմարտներ չէին լսի. ո՛չ իսկ շրջակայ ժողովրդեան հոգեւոր պիտոյքը միայն գոհացնելու սահմանուած չին: Դպրեվանդներ

բու յիշատակութենէն բաջ գիտենք որ վանքերը մտային մշակութեան արդիւնաւոր կեդրոններ եղած են: Հայասնակ երկիրը իր յուսաւորութիւնը մեծ մասամբ վանքերուն պարտական եղած է մինչեւ վերջին դարերը: Բայց վանքերը ո՛չ իսկ կրթարաններ էին միայն: Անոնք, եւ անոնցմէ լուսագոյններն, երած են նաեւ որբանոցներ, ծերանոցներ, ագրատանոցներ, պատուպարաններ ամէն տեսակ թշուառութեանց: Մեծն Ներսէսի եւ իր օրինակին հետեւող հայրապետաց եւ իշխանաց հիմնած հիւանդանոցները, աղքատանոցները, եւ այլն, եթէ չթողուցին հետքեր իրր ուրոյն հաստատութիւններ, վանքերը՝ իրր սրտապարաններ, աւելի կամ նուազ շարունակեցին նախնեաց բարեգործական աւանդութիւնները: Նկատելով թէ վանքերն առ նախնիս ի՛նչպիսի ընկերային նշանակութիւն ունեցած են, եւ թշուառութեան սփոփման համար ի՛նչպիսի ծառայութիւններ մատուցանելու կոչուած են: Սահմանադրութեան հեղինակները վանօրէից նպատակին հակառակ տրամադրութիւն մը չէին բնոր անշուշտ, երբ 48րդ յօդուածով կը պահանջէին՝ թէ վանքերը իրենց կարողութեան համեմատ պարտին ունենալ ի մէջ այլոց նաեւ հիւանդանոցներ: Վանքի եւ այլեւայլ տեսակ խղճայիներու պատասպարանի գաղափարը այնչափ սերտ առնչութիւն ունին մեր մէջ, որ Ս. Փրկչեան Հիւանդանոցն ալ կ'անուանուի նաեւ Ս. Փրկչեան Վանք, նմանապէս Ս. Յակոբեայ պատասպարանը: Եթէ հիմակ այս անուններն յայժայ չեն լսուիր, սէտք չէ մոռնալ թէ մինչեւ քանի մը տարի առաջ՝ Ազգ. Հիւանդանոցին սփորական անունն էր Ս. Փրկչեան Վանք: Անոր քոյրը և ողորդ միւս հաստատութեան վրայ դեռ եւս անփոփոխ կը մնայ Ս. Յակոբայ Վանք անունը:

ԲՈՒՋԱՆԴ ԳԼՁԵԱՆ

Անիրաւարար ըսուած է թէ կենց սիրտը փափուկ է: Այո՛, շէրազգած է կենց սիրտը, շուտով կը կարեկցի, դիւրաւ կը վշտանայ, այլ կարծուածին չափ փափուկ չէ: Կեանքի ամէն պարագաներու մէջ, երբ չսիրտը ղեր մը ունի կատարելիք, հո՛ն է կիւնը: Երբ թշուառութիւն մը կայ սփոփելու, հո՛ն կ'երեւնայ, և շատ անգամ հրաշքներ կը գործէ իր քապցը ու սփոփել խրատներով: Եթէ վշտակիր մը կայ միւթարուելու, հո՛ն ալ կը տեսնես դիւքը, ուր կ'ամորէ ցաւերը իր կենարար սպեղանիով: Երտին բոլոր սփոփել գանձերը կը թափէ, և կը յաջողի մեղմացնել վշտացեալ սիրտը: Կի՛նն իր կրած ցաւերուն ալ կը դիմադրէ: Սրտի ամէն պայքարներու մէջ յաղթող կը հանդիսանայ միշտ, և եթէ երբեմն կրի, երբեք չի կորսիր, առակի եղէգին պէս: Երբ թշուառութեան մէջ գտնուի, սրտայինն զ անձնատ կը մարտնչի անողոր ծակատագրին դէմ. ի՛նչ որ այր մարդը պիտի վհատեցնէր, ու կասցնէր, կի՛նն աննկուն կը մնայ անոր մէջ: Եթէ վիշտ մը ունի, այդ վիշտը որբան ալ բուռն ըլլայ, գիտէ դիմադրել անոր: Ընկնիք ընթաց վշտի բեռին տակ: Ուր որ այր մարդը յուսահատ կ'ողբայ, կի՛նը յուսալից կը ժպտի:

Եւ այս բոլորը անոր համար որ հաւատք ունի անկիւս: Եւ այս հաւատքն է որ Սանդուղէն մինչև Կատարիներ, ա՛յնքան վսեմ արարքներ գործել տուած է հայ կի՛ներուն:

ՆԻՓԻՄԷ ՕՏԱՆ

ԱԵՒՆԵԱՅ ԳՈՐԾԵՐ

ՔԻՄԻԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ

Իժեկական գրականութեան մաս կը կազմէ նաեւ Քիմիաբանութիւնը (Alchimie) որմէ ծնունդ առած է արդի Տարաբանութիւնը (Chimie):

Քիմիաբանութիւնը հասարակ մեծադ մը ոսկիի կամ բէարձարի փոխելու արուեստն է, որուն կը հետեւէին նախապէս Յոյներ, յետոյ՝ Ասորիներ, եւ յետոյ Արաբներ, որոնց գործերը բարգմանուած են (ասինքն ռէքի, եւ որոնք էղած են Եւրոպայի մէջ հռչակ հանած Քիմիաբաններու առաջնորդները:

Մեր մէջ ալ էոյնը պատահած է:

Մեր նախնիք՝ յունարէնէ արաբերէնի բարգմանուած բժրեկական գործերը միայն հայացրնելով չեն շատցած, այլ էոյն արաբ լեզուով գոյութիւն ունեցող յոյն եւ ասորի քիմիաբանութիւններն ալ հայերէնի վերածած են, որոնք անսխալ կը մնան ցարդ:— Ասոնցմէ երկու օրինակ ունիմ իսկ:

Կը յիշեմ, Երիսասարդութեանս ժամանակ (1880ին ասեմները) Քիմիաբանութեան հետեւող երկու հայ վարպետներու անդադար բայց միշտ անյաջող փորձերը՝ սնդիկը կարծրացնելով արձարի վերածելու, եւ պղինձը՝ անպի, ծծումբի ու դեղին զառիկի հետ հալեցնելով ոսկիի վերածելու համար:

Այս երկու վարպետներս էին՝ Կ. Պոլսոյ Գասրմ֊փաշայի ձորը բնակող կարգալոյծ Կահանայ մը, եւ էոյնը քաղը բնա-

Կ. Գ. ԿԱՍՏՐԱՅԱՆ

կող զաւառացի կողովագործ մը, որոնց անունները չեմ յիշեր հիմայ :

Մեր նախնեաց Քիմիաբանութեան գործերն ալ՝ յիշեալ վարպետներու գիտական պաշարէն անդին չեն անցնիր: Հոն կը տեսնենք, ժամանակին բնդունուած սովորութեան համեմատ, բնութեան չորս գլխաւոր սարերը, — օդ, ջուր, հուր հող: Հոն են նաեւ մեսադային եօրը ծանօթ մարմինները, նրութիւնուած՝ շաքարուան եօրն օրերուն եւ եօրը մալորակներու . — 1. Ասկի, որուն կեղծ անունն էր՝ Արեգակ, 2. Արձար, որուն կեղծ անունն էր՝ Լուսին, 3. Պղինձ, որուն կեղծ անունն էր՝ Արուսեակ, 4. Անագ, կեղծ անունով՝ Նրեակ, 6. Նրկօթ, կեղծ անունով՝ Հրաս, 7. Սնդիկ, կեղծ անունով՝ Փայլածու: Եօրը գլխաւոր մալորակներու անուններով յիշուած այս կեղծ անունները գործածուած են հոն, որպէսզի քիմիաբանութեան հետ կապ չունեցող մարդոց սչիին ամեն բան խորհրդաւոր երեւայ, եւ ամէն մարդու — այսինքն՝ «ածեմ չածեմ» մարդոց — մասշտիպ չըլլայ այս ծածուկարուեստը:

Իմ ունեցած երկու ձեռագիրներէս մէկը անթուական է, իսկ միւսը կը կրէ 1412 թուականը. բայց՝ գրչութեան տեսակին նայելով՝ տարակոյս չկայ, քէ այս թուականը՝ զբխու նախնական խմբագրութեան թուականն է:

Քիմիաբանութիւնը ժ՛՛՛՛րդ դարուն գիտնականներու ձեռքին մէջ նոր զարկ մը ստացաւ, եւ բաժնուեցաւ երկու բաժնի մէկը եղաւ մեր արդի Տարբարանութիւնը, իսկ միւսը՝ մնաց իր հին հետեւողներուն ժառանգ, իր հին անունով եւ իր հին նպատակին ի խնդիր:

Այս հին նպատակին մէջ յաջողեցա՛ւ արդեօք՝ Քիմիաբանութիւնը: — Այո՛: Այս ուղղութեամբ տասն երկար տարիներէ ի վեր Ներոպայի մէջ լռիկ մնջիկ կ'աշխատէր ժօլլիվէ-Քասարօ, եւ յաջողեցաւ ձեռք բերել նախնեաց դարերէ ի վեր համբերութեամբ սպասած իմաստը, — հասարակ մեսադաները զուտ սպիի վերածող անգին բաղադրութիւնը: Այս բաղադրութեան մէջ ալ, իմ երկու յիշեալ վարպետներու գործածածին նման, կայ ձծուք, դեղին գառիկ եւ անագ:

Ուրեմն՝ յարթանակը տարած են Քիմիաբանները... ինչպէս նաեւ մեր նախնիք:

Բարիք

Կ. Յ. Բաախաշեան

“ Խ Ո Ն Յ Ը ԵՒ Խ Օ Ս Ը ”

ՕՐԱԿՆԵԿՆ ԱՐԲԵՋԵՆԻ

Նախորդ տարի, առիթը ունեցած էինք խօսելու հոգելոյս Օրմանեան Որբազանի անտիպ ձեռագրերուն մասին, որոնցմէ Ազգապատումի Գ. հասորը արդէն իսկ հրատարակուեցաւ: Բնակ Օրագրական Էջերը «ԽՈՆՅ ԵՒ ԽՕՍԸ» տիտղոսին տակ յանձնուած են տպագրութեան: Գործին բուն մասը կը բաղկանայ 480 ութածալ էջերէ, բաժնուած 100 հատուածներու:

Երուսաղէմի Ս. Պատրիարք Եղիշէ Արք. Դուրեան, խմբագրութեանս ղիմումին վրայ, բարեհաճեցաւ տրամադրել Օրմանեան Ս.ի օրագրութեան այն մասը, որ նկարագրութիւնն է Կաթողիկէ Եկեղեցիէն հեռացման պարագաներուն, և որ իր կեանքին ամենէն ցայտուն և ամէնէն նշանաւոր կէտը կը ներկայացնէ:

Օրմանեան Ս. Պոլսէն մեկնելով, 1914 մայիս 19ին կը հասնէր Երուսաղէմ, իբր լիազօր պատուիրակ, կարգադրելու Մրուսաղէմի խնդիրը: Ընդհանուր պատերազմը և Ազգ. Պատրիարքարանի ուղղութիւնը կը դժուարացնեն սակայն իր գործունէութիւնը, որով կը բաւականանայ վանական վարչութեան հսկել և ներքին հանդարտութիւնը պահել: Ասկէ 8—9 ամիս յետոյ (25 փետր. 1915), գաղափարը կ'ունենայ «ԽՈՆՅ ԵՒ ԽՕՍԸ» մակագրութեան ներքեւ գրի առնել իր կեանքին եւ ընթացքին, ինչպէս եւ գործերուն մասին բռնած ուղղութիւնն ու հետեւած սկզբունքը, ըլլայ իր խոստովանութիւն, ըլլայ իբր կենսագրութիւն, յուսալով որ իր աչքը յայսին փակելէն ետք, երբ այդ տղերք ի յոյս ելլան, կարենան իր վրայ ուղիղ դասասան մը կազմելու նպատակով, եւ ուրիշներու ալ օգտակար ըլլալ:

Այս միջոցին Օրմանեան Ս. կը լրացնէր իր կեանքի 74րդ տարին: Իր առողջական վիճակը ի յայտ կը բերէ 28 փետր.ին (1915ին) գրի առած հետեւեալ տողերով.

«Գոհութիւն Աստուծոյ, առողջութիւնս թեղն է, Երուսաղէմի մէջ ալ օգտուեցայ ու չվնասուեցայ, բժշկական զննութիւններ նպաստաւոր արդիւնք տուին, եւ տեսնողներն ալ զիս լաւ կը գտնեն: Բայց ասոր հետ մէկտեղ մարմնոյս մեքենան իր հիւնցած ըլլալը կը յայտնէ: Մագերս քափած, կէս ճաղաս, աչ-

ներս վասացած, ակնոցով ալ համարձակ կարգալ չեմ կր-
նար, ականչներս ծանրացած, ախաններս առևտեսական,
պոռս գոսիի կառօս, ծունկերս յօղացաւով, ոսխիս երակներս
ուռած, առանգական գուլպայի պարտաւորուած, վերջապէս
ամէն մասեր սխարացած: Ներքին կազմութեան կողմանէ ալ
քէպէս բաւական տկուն էի, բայց 1913 օգոստոսի վերջին
օրերու մահացու հիւանդութենէս ետք, շատ փոփոխուեցայ,
եւ ստամոքսի եւ ուղեղի մասին խիստ զգուշութեամբ ապ-
րելու ստիպուած եմ: Այս կէտեր կը յիշեմ, րօշու համար
քէ հիւնցած մեքենան շատով կրնայ խանգարուիլ ու չգործել,
որչափ ալ սիրտս ու քոֆերս բժեկական զննութեամբ առողջ
կը նկատուին:

«Անա այս պարագաները, որ զիս կը յորդորեն ներկայ գրուածիս
ձեռնարկելի, եւ վերջին մտածումներս ու յայտարարութիւններս
հետզհետէ գիրի առնելի»:

Տարի մը յետոյ (1916 Վեա. 15), Օրմանեան Ս.ի տրամադրութիւն-
ները կը լուանան: Ազգապայտուումը շարունակելու և լրա-
ցնելու ճաշնոր կը բորբոքի իր սրտին մէջ: Աշխատութեան
տոկունութիւն, խօսելու և բարոզելու աշխոյժ, շարժումի և
բալբի դիրքութիւն, և ամէն սովորական զրադուսներու ճշ-
դաստիարակութիւն. այս երևոյթները կը բաշխուին զինքը իր
տօրերը առիւնատրելի, աւելի գրական երկասիրութիւններով
քան պատշտական գործերով:

Հայոց Յիկեղեցին ընդունելու դրուագը նկարագրած է 1915 մարտ 10
ապրիլին, շարք օր, հետեւեալ կերպով:—

և.

«Կեանքիս ամէնէն ցայտուն եւ ամենէն նշանաւոր կէտը
նկեղեցի փոխելս է. ուստի առաջ կ'ուզեմ սոյն պարագա-
յին վրայ խօսիլ: Այդ տեսակ փոփոխութիւններ կամ դար-
ձեր, յաճախ բախտախնդրութեան ձեւեր կը ներկայանն, եւ
ես ընելէս առաջ ալ այդ բանը զիտէի, ուստի աշխատե-
ցայ այդ ձեւէն խուսափիլ: Հռոմէադաւան ծնողաց գաւակ
եմ եղած, մանկութենէ անոր մէջ սնած, տասը տարիներ
հազիւ լրացուցած, Հռոմի մէջ Անտոնեանց վանքն եմ մտած,
եւ կատարեալ կերպով անոնց ուղղութեամբ կրթուած, եւ
նոյն միաբանութեան մէջ ուխտադիր կրօնաւորած եմ
տասնուհօթներորդ տարիս լրացնելէ ամիս մը առաջ: Անկէ
ետքը սկսած եմ լատին եկեղեցական վարժարաններու հե-
տեւիլ, եւ հռոմէական կղերին օրրանն եղող Ս. Ապոլոնի-
նարի կամ Հռոմէական Դպրանոցի համալսարանական ուս-

մանց ընթացքն եմ լրացուցած, երկու տարի իմաստասիրութեան, չորս տարի աստուածաբանութեան եւ երեք տարի կանոնագիտութեան դասերը աւարտած եւ երեք ճիւղերու մէջ զատ զատ մագիստրոսութեան (Doctorat) աստիճաններ ստացած եմ: Աստուածաբանութեան ընթացքը աւարտած եմ ցանցաւ տեղի ունեցող, իսկ արեւելցի մրկողմէ բնաւ չկատարուած, հրապարակական եւ հանդիսական քննութեան) Atto pubblico) ձեւով եւ Պապին հովանաւորութեամբ: Հոռմէական Աստուածաբանական Կաճատին ալ անդամ ընտրուած եմ՝ պայմանեալ քննութիւնները լրացնելով: Մէկ խօսքով կաթողիկոսութեան թափանցած եւ անով տոգորուած ու զարգացած անձ մը եղած եմ, անոր մէջ բարձր դիրք մըն ալ գրաւելու ճշմարտանման հաւանականութեամբ: Ասոր հետ մէկտեղ հռոմէադասնութեանէ հրաժարած եմ, ինչ որ շատերուն զարմանալի երեւցած է, եւ ասոր մեկնութիւնն է որ հարկ կը սեպեմ տալ:

«Առաջին միտքը ծագած է յիս, նոյն իսկ ուսանողութեանս օրերէն, քանի տեսած եւ ուսած եմ հռոմէադասնութեան քաշկռտուք պատճառաբանութիւնները, նախապաշարեալ տեսութիւնները, այլայլեալ մեկնութիւնները եւ կամայական եզրակացութիւնները: Այս կէտը այնչափ յայտնի է որ դպրոցական վարժութիւններու մէջ, զուտ հռոմէական վարդապետութիւններու դէմ բռուն առարկութիւններս, դասընկերներուս ալ դիտողութեան առարկան եղած էին, որոնք սովոր էին կրկնել, թէ հերձուածող մը (scismatico) ըլլալս կը տեսնուի, զի անոնց աչքին ամէն արեւելքցի ուղղադասան չէ, զի հռոմէական չէ: Քանի դասարաններու մէջ յառաջեցի, այդ ըմբռնումս ալ անցաւ: Սոյն աճումին հետզհետէ ոյժ տուին հռոմէական պապութեան կամ պապական վարչութեան կողմէ նախ հայ Անտոնեան միաբանութեան, եւ յետոյ հայ կաթողիկ հասարակութեան հանդէպ բռնուած ընթացքները, եւ զանոնք՝ օտարացնելու եւ լատինութեան ձուլելու համար կատարուած գործողութիւններն ու բռնադատիչ միջոցները, միշտ կաթողիկոսութեան պահանջից պատրուակին ներքեւ: Ասոնք իմ վրաս շատ ներգործեցին, եւ աշակերտական միջոցիս ստացած տեսութիւնները զօրացուցին: Տասնըհինգ տարիներ անցուցեր էի ի Հռոմ, 1851էն մինչեւ 1866, երբ առաջին

անգամ Կ. Պոլիս դարձայ, եւ հայ կաթողիկոսութեան ու հայ Անտոնեան միաբանութեան կողմէ պապական վարչութեան հետ յուզուած խնդիրներուն մէջ մտայ, եւ գործով եւ մանաւանդ գրիչով, Հռոմի հետ մաքառելու ասպարէզին հետեւեցայ, եւ ընդդիմադիր լաւ գործիչ մը դարձայ: Պատմական յիշատակներով գրուածս խճողել չեմ ուզեր, բաւական ըլլայ յիշել Անտոնեան կանոնագիրքին եւ միաբանական վարչութեան խնդիրը, Լիբանանի հռոմէական կաթողիկոսութեան գործը, Հասունեանի կաթողիկոսանալը, Ռեւերսուրուս (Reversurus) կոնդակի նորութիւնները, հասարակութեան ընդդիմանալը, 1869ի եպիսկոպոսական ժողովը, Վատիկանի ժողովին բացուիլը, հայ կաթողիկներուն յուզումները, հակահասունեան գործունէութիւնը, որոնց մէջ գտնուած եւ շարունակ, գործիչի եւ գրիչի դերերը միանգամայն վարելով: Ասոնց հետեւանքն էր Հռոմի Անտոնեան վանքը պարպելնիս, եւ Գազանցեան Սուքիաս արքեպիսկոպոսի եւ Զրաճեան Դաւիթ վարդապետի հետ գիշերախառն գաղտագողի Հռոմէ փախչելնիս 1870 ապրիլ 19/1 մայիսին, պապական հալածանքէ եւ սպառնալիքէ ազատելու համար: Երբոր Կ. Պոլիս դառնալով պայքարին գլուխն անցնողներէն մէկն ալ ես եղայ, քանիներ ինծի խրատ կու տային, թէ կաթողիկոսութեան մէջ պապութեան դէմ մաքառիլ հնար չէ, եւ պարտութիւնը ակներեւ է, եւ ապագային չխայտառակուելու միջոցը, կանուխէն ետ քաշուիլն է: Այն թուականէն ես կը պատասխանէի, որ ետ դառնալու պարագան մտածողը թո՛ղ ըստ այնմ գործէ, իսկ ես աւելի առաջ երթալու համար ճամբայ ելած եմ:

«Տարի մը Կ. Պոլիս մնացի, 1870 մայիս 17/29էն մինչեւ 1871 ապրիլ 24/5 մայիս, եւ այդ միջոցին միշտ պայքարին գլուխը գտնուեցայ, եւ բոլոր թղթակցութեանց եւ յայտարարութեանց գիրերը եւ պատրաստեցի, Հինգ օրով նորէն Հռոմ հասայ, ուր հինգ տարի մնացի, մինչեւ 1876 ապրիլ 30/12 մայիս, Անտոնեան միաբանութեան ելեւմտական շահերը պաշտպանելու եւ կարգադրելու պաշտօնով, բայց անկէ աւելի պապութեան դէմ հակահասունեան պայքարը մղելու աշխատեցայ: Կոստանդնուպոլսոյ հետ անընդհատ նամակագրութիւն կատարեցի, Հռոմի լրագիրներուն շարունակեալ թղթակցութիւններ տուի, անշատ հրա-

տարակութիւններ եւ բացատրական յօդուածներ զրեցի, մինչեւ իսկ 307 երեսով Le Vatican et les Arméniens հատոր մը հանեցի: Մահամերձ ուղիղային հիւանդութիւն մըն ալ անցուցի 1875ին, եւ չպակսեցան յետին վայրկեանի մէջ զիս դարձի բերելու փորձողներ, գորս իբր դիակի շարջ հաւաքող ազուաներ որակեցի եւ մերժեցի: Հասուն ինքն ալ, 1875 օգոստոս 27/8 սեպտեմբերին, Վիէննայի մէջ, փորձեց զիս իրեն ձգել, մահացու հիւանդութենէ ազատիլս իբր ապաշխարութեան աստուածային հրաւէր մեկնելով, որուն պատասխանեցի, թէ հանդարտ խիղճով նայեցայ մահուան երեսը, եւ Աստուծոյ կեանքս պահելը կը նկատեմ իբր սկսած նամբաս ծայրը հասցնելու ընծայուած շնորհք:

«Այդ ուստոտուն յիշատակները կը բաղեմ ցուցնելու համար թէ հռոմէադասնութենէ հեռանալու միտքը իմ վրայ, ո՛չ կիրքի մը վայրկենական որոշում եւ ո՛չ շահագիտութեան կեղծիք էր, այլ երկար ատեն խորհուած եւ կշռուած, եւ խոհական քայլերով յառաջացած գործ մը եղած է: Հռոմէ դառնալով Կ. Պոլիս հասած էի 1876 մայիս 7/18ին, եւ Անտոնեանց եւ Հակահասունեանց պաշտօնական գործերուն մէջ մտած էի, բայց որոշ խորհուրդն էր իմ դիտումը, եւ 1877 փետրուար 11/23ին, ճիշդ ծննդեանս 37րդ տարեդարձին օրը, Վարժապետեան Ներսէս Պատրիարքին ներկայացայ, Յովհաննէս Մկրեան աւագ քահանային առաջնորդութեամբ, եւ Հայոց Պատրիարքարանի իրաւասութեան ներքեւ ընդունուիլս խնդրեցի՝ Սիրալիբ եւ պատուադիր ընդունելութեան հանդիպեցայ անձիս նրկատմամբ, բայց խնդիրքիս վերապահութեամբ: Յովհաննէս Կիւմշեան եւ Յարութիւն Նորատունկեան Տեարց ալ ներկայութեամբ Պատրիարքը յայտարարեց թէ մինչ Մխիթարեանք Հայերը իբր կաթոլիկ կ'ուզեն ձեւացնել, Օրմանեան Կաթոլիկները հայ ձեւացնել կ'աշխատի. այս կ'ըսէր, վասն զի կարդացած էր Le Vatican et Les Arméniens հատորս, զոր Հռոմէ իրեն դրկած էի: Ներկաներէն Յարութիւն Նորատունկեան վրայ կը բերէր, թէ ինքն Օրմանեանը ա՛յնպէս նամնցած էր 1863ին, նոյն իսկ Վատիկանին ստուերից ներքեւ: Ներսէս Պատրիարք չուզեց որ անմիջապէս դիտումս գործադրեմ, այլ Հակահասունեանց տազնապի օրեր անցրիւնը զխմնալով՝ պատասխանեց. «Տեղդ կեցի՛ր ու խմորէ՛», մենք քեզ արդէն կը նանչնանք»:

«Այդ օրէն մինչեւ վերադարձիս գործադրութիւնը երկու տարի եւ ութնուկէս ամիսներ անցան, եւ բոլոր այդ միջոցին միեւնոյն նպատակին հետևեցայ, պաշտօնական պահանջները յարգելով: Հակահասունեան պատրիարքարանի մէջ առննադպիրի եւ ժողովական բարտուղարի եւ հաշուակալի պաշտօնները կը վարէի, Անտոնեան միաբանութեան մէջ տնօրէն ժողովոյ անդամակիցի եւ ելեւմտից տեսուչի պաշտօնները կը կատարէի, բայց եւ միանգամայն Հայոց Պատրիարքարանի մէջ Վիճակագրական Յանձնաժողովոյ անդամակիցի, եւ Ազգ. Մատենադարանի տեսուչի պաշտօններուն կոչուած էի: Պատրիարքին մօտ եւ Պատրիարքարանի մէջ կը գտնուէի շարունակ, լրագրական խմբագրութեանց կը յաճախէի, ամէն դասակարգի ազգայնոց հետ մտերմացած էի, թէ ոչ պաշտօնապէս, գործնականապէս Հայոց Պատրիարքարանին կը պատկանէի: Ընդհանուր ժողովոյ գումարումներուն օրերը Ազգ. Մատենադարանի սրահը կը լեցուէր երեսփոխաններով եւ խըմբագիրներով, եւ յարաբերութիւններս կ'ընդարձակուէին հետզհետէ, երջանկայիշատակ Ներսէս Պատրիարքի անպայման համակրութիւնը կը վայելէի: Միեւնոյն միջոցին սկսայ ազգային լսարաններու մէջ ալ բանախօսել, միշտ ազգային նիւթերու վրայ ճառելով, եւ ընդհանուր գնահատումի արժանանալով, եւ խօսածներս հրատարակելով:

«Երբոր Յովնան Բիւրէլեան արքեպիսկոպոս, Հակահասունեանց պատրիարքը, 1879 փետրուար 28/11 մարտին, գիշերախառն փախուստով գնաց Հասունեանի յարեցաւ, Հակահասունեանց դիրքը բոլորովին խախտեցաւ, եւ անկայուն գործին մէջ շարունակելը աննպատակ դարձաւ: Ես այլեւս պաշտօնական քայլեր առնելու քաջալիրուեցայ: Անտոնեանները ամբողջ միաբանութեամբ Հայոց Պատրիարքարանի հպատակեցնելու խորհուրդը առաջարկեցի, բայց հաւանութեան չհանդիպեցայ. ծերեր մէկ տեսակ, երիտասարդներ ուրիշ մտածումներով հա բաշուեցան: Միայն Հայր Պօղոս վարդապետ Պոյնուէյրիան, Եզատամիտ ծերունին, զիս քաջալիրեց, ցաւելով որ իր տարիքը չէր ներեր այդպիսի փոփոխութիւն մը կատարել: Պապութեան ընդդիմադիր Հակահասունեանց դրութիւնը անփոփոխ պահելով, լոկ ազգային տեսակէտէն Հայոց Պատրիարքարանի

միանալու առաջարկն ալ յղացայ, համամիտներ գտայ, Ներսէս Պատրիարքի հաւանութիւնն ալ ստացայ մտերմաբար, Հակահասունեանց ժողովին առջեւ ալ հանեցի, բայց Նորէն ընդունելութեան չհանդիպեցայ: Անձնաւորութիւններ եւ պատճառանքներ յիշել այստեղ զանց կ'ընեմ: Կր մնար համախօսներու խումբ մը կազմել, եւ պարզապէս ազգութեամբ եւ դաւանութեամբ Հայոց Պատրիարքարանին միանալ, եւ այս նպատակին համամիտներ բաւական գրանուեցան, նոյն իսկ ծանօթ անուններ, Յովհաննէս Սազրզեան, Միրբայէլ Փորթուկալեան, Կոմիտաս Բէրմէզզեան: Բայց այս անգամ ալ, երբոր վճռական բայլը պիտի առնուէր, ակնածութիւններ եւ վարանումներ զօրացան, եւ եօթանասուն անձնաւորութեանց ստորագրութիւնները եւ հաւանութիւնները ամուռեցան եւ ցուցադրուեցան, որոնց մէջ կը տեսնուէին՝ Ազնաւորեան, Խորտաճեան, Եսայեան, Կէօզէեան, Ալիշան, Օրմանեան եւ ուրիշ ծանօթ գերդաստաններու անուններ: Եկեղեցականութենէ եւ միայն կը զանուէր, եւ ես էի Պատրիարքին հետ բանակցողը: Բայց այս բոլոր գործողութիւնները բաւական առեւն զրուեցին, եւ վերջապէս սպասեցին որ Ներսէս Պատրիարքն ալ հրաժարականի խնդիրը փակէ, եւ անկէ ետքը որոշուեցաւ պաշտօնական վերադարձի օրը (1879 հոկտեմբեր 25/9 նոյեմբեր), Գիւտ Խաչի կիրակին: Նոյն օրը խմբովին Էմին-էօնիւէ Գումգարտ: երթալնիս, եւ Պատրիարքարանի մէջն ու շուրջը եկեղեցական եւ պաշտօնական եւ ժողովրդական արտաստիճոր համախմբութիւնը, երկու կողմերէն խօսուած ատենաբանութիւնները, եւ նոյն երեկոյնի Մայր Եկեղեցոյ մէջ ծայրագոյն վարդապետութեան աստիճան ստանալս, մեծ ու շքեղ հանդէսի մը կերպարանն առին, եւ կատարուած գործողութիւնը բարձրացուցին:

«Պատմական պարազանները բաւական են հաստատել, թէ ի՛նչպէս խորին համոզման, հանդարտ կշռադատութեան, խելահաս հետապնդութեան, կանոնաւոր յառաջացման գործ մը եղած է իմ կողմէս հոռմէադասան եկեղեցիէ հրաժարելով, հայադասան եկեղեցոյ վերադարձս:

«Թերեւս պէտք էր որ նաեւ վարդապետական տեսակէտէն արդարացնէի իմ համոզումս, եւ կերպով մը հաւատոյ դաւանութիւն մը աւելցնէի այս տողերուն, բայց այս

կէտր լիովին կատարած կ'ըմբռնեմ ՀՍՅՈՑ ԵԿԵՂԵՑԻ ԵՐԿԱ-
սիրութեամբս, զոր գաղղիբէն գրեցի եւ հայերէնի վերածնե-
ցի, եւ որուն անգղիբէն եւ ուսերէն թարգմանութիւններն
ալ հրատարակուեցան: Անոր մէջ կը գտնէ՛ ուզողը Հայ
Եկեղեցւոյ մասին ունեցած կարծիքս, անոր կատարեալ
ուղղափառութեան մասին համոզումս, եւ ուրիշ դաշնու-
թեանց հետ բնորոշական տեսութիւններս, ուստի նաեւ որդ
կը սեպեմ խոնկեալս եւ կոսկեալս մէջ այդ կէտերուն վե-
րադառնալ: Քրիստոնէական սկզբունքներու եւ աւետա-
րանական վարդապետութիւններու խորապէս համոզեալ

ՕՐՄԱՆԵԱՆ Ս. ԻՐ ԱՇԽԱՏՈՒԹՅԱՆ ԱՆՆՆԱԿԻՆ ՄԷՋ

մըն եմ, իսկ անոնց նշդագոյն եւ հաւատարմագոյն դրու-
թիւնը կը ճանչնամ Հայ Եկեղեցւոյ մէջ, եւ անոր հետեւած
եմ ձգնարտութեան հետեւելու նպատակով:

«Աւրախ եմ որ Հայ Եկեղեցւոյ կողմէն ալ անկեղծօրէն
գնահատուած եմ, եւ ներքին գոհունակութեամբ եւ ար-
դարացի պարծանքով կը յիշեմ, որ վերադարձէս վից ամիս
չբացած, Կարնոյ կարեւոր վիճակին առաջնորդ հաստատ-
ուեցայ, յարակից վիճակներու յաւերմամբ, եւ հետզհետէ
Մայր Աթոռոյ ձեմարանին աստուածարանութեան ուսուցիչ
նշանակուեցայ, Կոստանդնուպոլսոյ Պատրիարքութեան,

Դպրեվանքին կազմակերպիչ, վարիչ եւ ուսուցիչ անուանուեցայ, եւ վերջապէս Կոստանդնուպոլսոյ Պատրիարքութեան բարձրացայ. ամէնն ալ փափուկ պաշտօններ, որոնցմէ սփորաբար հետու կը պահուէին հռոմէադաւանութենէ վերադարձողները :

Այսչափը բաւական ըլլայ կեանքիս ամէնէն ցայտուն եւ ամէնէն նշանաւոր նկատուած պարագայի մասին :»

ՄԱՂԱՔԻԱ ԱՐՔ. ՕՐՄԱՆԵԱՆ

Երուսաղէմ

ՈՒՂԵՐՁ ԱՌ. ՕՐՄԱՆԵԱՆ ՊԱՏՐԻԱՐԿ

(Բաժակ ի հանդէս Տօնախմբութեան Աստուածուրեայ Պատրիարքին
Հայոց Տ. Տ. Մաղաքիա Սրբազան Արեւպիսկոպոսի)

**Մեծ Մարգարէն՝ որ լի՛ երկնիւմ՝
Ըզաստ եւ սէր մէկտեղ խառնեց՝
Իւր անուան հետ՝ իւր հոգիէն
Կայծ մը հոգւոյդ մէջ կայլակեց:**

**Ասոր համար, ո՛վ Բաջ հովիւ,
Ի փորսկի եւ յօյ հանդարս՝
Արիաբար դիմես յառաջ,
Սիրա արիւնամ եւ դէմ գուարբ:**

**Մենք ալ՝ սիրով խանդավառեալ՝
Համախմբուած Բու շուրջդ այսպէս՝
Բաժակ ի ձեռն կ'աղաղակենք
«Կեցցե՛ս, ո՛վ Հայր, յաւերժ կեցցե՛ս»:**

1905 (Անհիպ)

ԹՈՎՄԱՍ ԹԷՂԶԵԱՆ

ԲԺՐԵԱ ՐԵՏՆԵՑ ԱԸ

Ս. Փրկչեան Ազգ. Հիւանդանոցը՝ մուտքի դռան քով
կախուած կայ իւղաներկ պատկեր մը, որ գեղարուեստա-

ԳԹՈՒԹՈՒՆՆ ԵՒ ՈՂՈՐՄՈՒԹՈՒՆՆ

կան տեսակէտով արժէք մը չունի, քայց ժԹՐԴ դարու
Հայ բժշկական պատմութեան համար կարեւորութենէ զուրկ

չէ. որովհետեւ՝ այդ պատկերը մեզ կ'ուսուցանէ անունը «Հայ Քահանայի» մը, որ բժշկական դեր մը կատարած է իր կեանքին մէջ:

Կը վերաբերէր ան մեր Ազգային հին Հիւանդանոցին, երբ սա տակաւին կը գտնուէր Նաուր Գաբուի ծովագերբը, արդէի Ս. Յովհաննէս եկեղեցիին ներքեւը ու քովը:

Գրութիւնը եւ ողորմածութիւնը կը խորհրդանշէ. կը ներկայացնէ՝ Տաճարի մը սիւնապարդ ու գմբեթաւոր խորանը, որուն վերելք՝ վարագոյրի մը բացուածքէն դուրս կ'երեւի Յիսուս Քրիստոս, լանջովը շողասփիւռ, աջովը օրհնառաք, ձախովը խաչունակ, երկու կողմերը թեւատարած մէկ մէկ հրեշտակ, որոնք Գաբրիէլեան փողը կը հնչեցունեն: Ամբողջը իմացնել կ'ուզէ թերեւս՝ Մատթէոս Աւետարանչին այն խօսքը, թէ՛ «Եւ տեսնեմ զորդի մարդոյ եկեալ ի վերայ անպոյզ երկնից զօրութեանք եւ իստօք թագեօք: Եւ ստախսից զհեշտակս իւր փողով մեծաւ...» եւ այլն (Մատ. ԻԳ. 31):

Որքանին առաջը կեցած են սաղաւարտաւոր եւ ուրարակիր երկու աւագ Սարկաւագ, որոնք գրկած են բաց Աւետարանը, ուր կը կարդացուի՝ Մատթէոսի ԻԵ. գլուխին 40րդ. համարը, թէ՛ «Որովհետեւ արարիք միւռւմ յիդրացս այսոցիկ փոփրկանց՝ ինձ արարիք»:

Սարկաւագներէն յետոյ խորանին վարը կը տեսնուին երկու կարգի վրայ երեքական զոյգ անձեր, ճառագեալ չը՝ հետն ալ թարեարք եւ թարեարունին: Ասոնք են՝ որ Աւետարանին յիշատակած զթու թեան կամ ողորմածութեան վեց զեղեցիկ գործերը կը պատկերացնեն:

*

Վերի կարգին առաջին զոյգին մէջ ալեհեր ծերունի մը կը տեսնանք. նստած է, ձախ թեւն ու ուսը բոլորովին մերկ, դէմը ոտքի վրայ քողաւոր Տիկին մը՝ որ պնակով կերակուր կը մատուցանէ անոր. ծերունկը անօթին է որ կ'ըսէ՝ ինչպէս կը կարդանք անոր բերնին մօտ. «Զի քաղցեալ եւ ետուք ինձ ուտեք» (Մատ. ԻԵ. 35):

Երկրորդ զոյգին մէջ դարձեալ նոյն ծերունին նախորդ դիրքով, դէմն ալ երկտասարդ մը՝ որ գաւաթով ջուր կուտայ անոր. հոս ծարաւին է որ կը խօսի՝ «Դարաւ եւ եկիք արթուցիք զիս» (Մատ. ԻԵ. 35):

Երրորդ զոյգին մէջ միեւնոյն աղքատ ծերունին նըստակ' բոլորովին մերկ, դէմը ոտքի վրայ Քահանայ մը սպիտակամօրուս, պատկառելի, որ ձեռքը հագուստ ունի հագուեցնելու համար մերկը. ասոր գլխին վրայ կը կարդացուի՝ «Մերկ եւ զգնցուցիք զիս» (Մատ. ԻԵ. 31):

Վարի կարգի առաջին զոյգին մէջ ալ նոյն ծերունին կ'երեւի, այս անգամ հագուած եւ յտան, բովն ալ սեւամօրուս գլխարկաւոր մը, որ անոր ձեռքէն բռնած է իբր իր տունը զայն տանելու. եւ ծերուկը կ'ըսէ՝ «Օսար էի եւ ժողովեցիք զիս»: (Մատ. ԻԵ. 31):

Երկրորդ զոյգը՝ դարձեալ ծերունին հիւանդ պառկած անկողինի մէջ, անարը ունենալով սեղան մը՝ վրան դրուած արգանակ եւ խաշուկ պատրաստելու համար պէտք եղած իրեղէնները, Հիւանդին աջ կողմը գլխարկաւոր անմօրուս անձ մը (բժիշկ արդեօք), որ դգալով դեղ կը մատակարարէ հիւանդին՝ որ իր կարգին կ'արտասանէ՝ «Հիւանդ էի եւ տեսիք զիս»: (Մատ. ԻԵ. 31):

Երրորդ զոյգին մէջ վերջապէս, նոյն աղքատ ծերունին կիսամերկ բանտի մէջ նստած, դէմը ունենալով առաջին շարքին մէջի տիկնոջ նման կին մը՝ որ այցելութեան կուգայ բանտարկալին՝ որ կ'ըսէ, «՛Ի բանտի էի եւ տեսիք զիս»: (Մատ. ԻԵ. 31):

Այս վեց զոյգերէն յետոյ, պատկերին ստորոտը գրուած է երկտող Յիշատակարան մը, որ ինձ համար կարեւորագոյնն է, եւ է հետեւեալը.

«ՅԻՇՄ.ՍՍ.Կ Է ՀԻԻԱՆԴԱՆՈՑԻՍ ՏՆՏԵՍ ՏԷԻ՛»

«ՍՏԵՓԱՆ ՔԱՀԱՆԱՅԻՍ, ՌՄՀԱ.»

Ուրեմն պատկերը գծագրել տուողն ու Հիւանդանոցին զայն նուիրողը եղած է՝ (ՌՄՀԱ=1271+551)= 1822 թուականին, ՏԷԻ՛ ՍՏԵՓԱՆ անունով ՔԱՀԱՆԱՅ մը, որ «Տնտես» տիտղոսն ալ ունի, եւ յայտնի է գրուածէն, թէ այդ Քահանային «Տնտեսութիւն»ը Հիւանդանոցին վերաբերեալ էր:

Պէտք չէ սակայն Տնեսն ըսելով, դպրոցներու մէջ ծառայող «տնտես»ները իմանալ, (մեր մանկութեան տնտեսացիքը) ո՛չ. հոս Յիշատակարանին մէջ յիշուած «ՏՆՏՆԱ»ը այսօրուան մեր գիտցած Տնտեսն է, կամ վերականգնելու կամ լաւ եւս՝ ներքին Հոգսբարձուն, որով, կրնանք անմիջապէս գիտնալ թէ ո՛ր աստիճանի կարեւոր պաշտօն մը ունէր Տէր Ստեփան Քահանան Նարըր-Գաբուի Հիւանդանոցին մէջ:

Ես կ'ընդունիմ թէ նա հոգեւին նուիրող մը եղած է այդ Հաստատութեան, անոր նիւթական անձուկ վիճակին դարման հարեւու համար էր թերեւս որ նկարել տուաւ սոյն պատկերը եւ անպատճառ զայն կախեց Հիւանդանոցին դուռը, որպէսզի այցելուներու ուշադրութիւնը լարէ դէպի այդ յարկը Գթութեան, եւ անոնց առատածեւոնութիւնը գրգռէ. ճշմարիտ տնտես մը եղած է նա, բայց կ'երեւի թէ միայն Հիւանդանոցին տնտեսութիւնը չէր որ կ'ընէր, այլև՝ բժշկութիւնը, բժշկապետութիւնը:

Եւ գլխաւորապէս զիս շահագրգռող կէտն ալ այս է, Տէր Ստեփան Քահանային բժշկական պաշտօնավարութիւնը, զոր օտար մը մեզի կ'աւանդէ, Ֆուստացի Տօքթ. Պոսյէն բժիշկը:

Տօքթ. Պոսյէն 1815—1824, ինը տարի շարունակ Կ. Պոլսոյ մէջ բժշկութիւնը բնելի յետոյ. պոլսական կեանքին, սովորութիւններուն, նիստ ու կացին, եւ զանազան հաստատութիւններուն վրայ գրած երկհատուր սքանչելի գիրք մը կը հրատարակէր «Neuf années à Constantinople» անունով՝ որուն Ա. Հատորին 54րդ էջը կը նուիրէր մեր Նարըր Գաբուի Հիւանդանոցին, եւ անոր վրայ կը գրէր հետեւեալը.

ԹԱՐԳՄ.

«L'Hôpital Arménien de Narli.
«Karou se trouve sous la direction
«d'un prêtre Arménien, qui en est
«en même temps le médecin en
«chef.»

Հայոց Նարըր Գաբուի Հիւանդանոցին Տնտեսն է՝ Հայ Քահանայ մը, ու միակզանայն անոր բժշկապետն է:

Արդ՝ բողոքատելով պատկերին ու Տօքթ. Պոսյէնի թրւականները, վստահարար կրնանք ընդունիլ, թէ Neuf an-

nées à Constantinopleին մէջ յիշուած ՀԱՅ ՔԱՀԱՆԱՆ ուրիշ ո՛չ ոք կրնար ըլլալ, բայց եթէ պատկերատու Տէր Ստեփանը, երբ մանաւանդ նկատի առնենք «Տնտես» բառը որ Հիւանդանոցին մէջ անոր ունեցած մէկ կարեւոր պաշտօնը կը յայտնէ:

Ճաւախ է որ Տօքթ. Պռայէո Քահանային անունը չէ գրած, ո՛ր գիտէ ի՞նչ նկատումով, բայց մեզ համար կասկածի տեղի չկայ եւ պատկերին շնորհիւ կ'ընդունիմ, թէ Տէր Ստեփան Նարլը-Փարուի Հիւանդանոցին նաեւ բժշկապէս ծառայող մըն էր:

Ըստ այսմ՝ դժուար չէ այսօր ըսել, թէ Տէր Ստեփան այդ հիւանդանոցին, անձնուէր բարերարը եղած է եւ հեղինակ անոր բարեկարգութեանը, որովհետեւ՝ Տօքթ. Պռայէո բժիշկը իր աշխատասիրութեանը մէջ քանի մը տող վարը կը գրէ նաեւ սա խիստ ուշագրաւ տողերը՝ թէ,

ՔԱՐԳԱ.

«Quoique défavorablement situé et loin d'égaliser sous aucun rapport les beaux monuments de ce genre que possède maintenant le reste de l'Europe, cet hôpital peut être regardé comme un immense pas fait dans les voies de la civilisation.»

Թէեւ տեղը անյարմար է, եւ բնա՛ւ երբէ՛ք չի կրնար հաւասարիլ Եւրոպայի մէջ այժմ գոյութիւն ունեցող նմանօրինակ գեղեցիկ շէնքերու, սակայն կարելի է ըսել թէ այս հիւանդանոցը խիստ մեծ քայլ մը առած է քաղաքակրթութեան ճանապարհներուն մէջ:

ԵՒ ԿՐ ՅԱՒԵԼՈՒ՝

«Une partie de l'Hôpital est consacrée aux malades ordinaires et l'autre sert de lieu de détention pour les personnes atteintes de folie.»

Հիւանդանոցին մէկ մասը յատկացուած է սովորական հիւանդութիւններու, մէկ մասն ալ կը ծառայէ իբր արատաւան մտային խանգարումի ենթակա եղողներու:

Ըսել է թէ՛ Տէր Ստեփան իբրեւ բժիշկը կամ՝ Պռայէոի բառով բժշկապետը հիւանդանոցին, կը դարմանէր ո՛չ միայն սովորական հիւանդները, այլեւ՝ յիմարները. ո՛րչափ շահեկան եւ հետաքրքրական կ'ըլլար մեզ համար այսօր, տեղեկութիւններ ունենալ այդ մասին եւ գիտնալ թէ ի՞նչ էին անոր գործածած դարմանական միջոցները. թէ եւ՛ վերիվերոյ գուշակելի է՝ որ տեսակ տեսակ ծաղիկներու արգանակները մեծ դեր կը կատարէին՝ առհասարակ բոլոր հիւանդու-

Թիւններու բուժումին մէջ, իսկ յիմարտարանաւարանութեան մէջ, կը գործածուէին՝ զսպողական ամենաբիրտ միջոցները ծեծը, սաստը, շղթաշակապութիւնը, արգելափակութիւնը և այլն. և այս բոլորը ո՛չ թէ միայն մեր խեղճուկրակ հիւանդանոցին մէջ տիրական էր, այլ նաև՝ ամենուրեք ու Փարիզի մէջ, ուր անուանի Բինէլ մեծ բժիշկը անցեալ Դարու սկիզբները հա՛զիւ կրցաւ իր բարոզութիւններով ու դասերով հասկցնել, թէ խնկերը, չիմարները հիւանդներ են՝ չէ՛ թէ յանցապարտներ, որով յաջողեցաւ զանոնք կապկրպոյ ու տանջոյ ծանրակիր շղթաները կտորտել, փշրել տալ, ինչպէս մեր մէջ ալ նոյն բանը ըրաւ անուանին Սերվիէն 1858—1860ի միջոցները

*

Մեծ ապէս երախտապարտ ենք Տօրթ, Պոպլոի, որ այսչափ մը գո՛նէ աւանդած է մեր Նարըլ-Գարուի Հիւանդանոցին, ու անոր բժշկապետին մասին, և ևս այսօր բախտ կուենենամ 19րդ Դարու առաջին քառորդի Հայ բժշկական պատմութեան մէջ անուն մըն ալ աւելցնել, անուն մը՝ որ ինչպստ մոռացութեան պիտի մատնուէր, եթէ՛ Տէր Ստեփան Բահանայ, վերոյիշեալ պատկերին ներքեւ իր յիշատակը արծանագրած չըլլար:

Ամէն կերպ դրուատարիքի արժանի է այս Բահանան, որ իսկապէս եղած է անձնդիր հովիւ քաջ ու կրցած է վարել մեր Ազգային հին Հիւանդանոցը թէ՛ իրբև Տնտես՝ (ըսե՛նք Տնօրէն) և թէ՛ իրբև բժիշկ, և պահել զայն ա՛յնպիսի վիճակի մը մէջ, որ Ֆրանսացի հեղինակ բժիշկի մըն ալ հրապարակային գովութեանը նիւթ է եղած:

Ի՞նչպէս և ո՞ր ստրված էր այս Բահանան իր բժշկութիւնը, չգիտեմ, բայց կենթադրեմ թէ սա ալ տրիշ շատերու նման հին բժշկարաններու աշակերտ եղած ըլլայ, ինքնուս բժիշկ մը, որ զիտցած դեղերուն հետ հարկաւ Նարեկեան աղօթքներ ալ իր հիւանդներուն մատակարարելով, ի պահանջել հարկին ալ կը դիմէր թերեւս կարողագոյն բժիշկներու խորհուրդին, զի անցեալ Դարուն սկիզբները Կ. Պոլսոյ մէջ չէին պակսեր ընչ ու շատ օրինաւոր քանի մը Հայ բժիշկներ, որոնք գուցէ մինչև Նարըլ-Գարու երթեւեկելու դժուարութիւններուն երեսէն, չէին համարձակեր տե-

ւական պաշտօն ստանձնել Հիւանդանոցին մէջ, եւ գործը թողած էին Տէր Ստեփան Քահանային գիտցած գէշ-աղէկ բժշկութեանը:

*

Ազգ. Հիւանդանոցին այս պատկերը, կը ներքեմ ինձ մտնել թէ՛ մեծ խնամքով պահուելիք առարկայ մըն է. թանկագին յիշատակ մը մեր երբեմնի Ազգ. Հիւանդանոցէն, որուն սկիզբը կը կորսուի Նալբան մեծամուռն Յակոբ Պատրիարքին առաջին գահակալութեան օրերուն մէջ:

1912 յուլիսին ես այդ պատկերին մէկ լուսանկարը ֆրանսերէն գրութեամբ մը ներկայացուցի Բարիզի բժշկապատմութեան ընկերութեան, որ զայն բնդուենց մեծ հետաքրքրութեամբ եւ գնահատական նամակով ալ զիս պատուեց:

Պատկերը թանկագին է նաեւ անոր համար, վասնզի ինձ կը թուի, թէ անոր մէջ ներկայացուած աղքատ ծերունիներուն դէմքը Տէր Ստեփանինն է. թէ՛ հազուատ տուող Քահանան, նոյն ինքն Տէր ԱՏԵՓԱՆն է նկարուած, եւ սրբաբախտ ակնյայտի նմանութիւն այս վերջինին ու առաջիններուն միջեւ:

Այս առթիւ հարկ կը համարիմ յայտնել, թէ այս պատկերը Ս. Փրկչեան Ազգ. Հիւանդանոցի հին շէնքէն մնացած մէկ բաժնին մէջ, անկիւն մը նետուած էր իբրեւ անկարելու օր ինչ, եւ ես՝ 1906ին Հոգաբարձութեան անդամ եղած ատենս, այդ կողմերը աչքէ անցուցած միջոցիս տեսայ զայն, դուրս հանել տուի փոշիներու տակէն, տարի նորոգել, մաքրել տուի նկարիչ Սիմոն Յակոբեանի (այժմ հանգուցեալ) եւ շրջանակի մէջ զայն առնելով, յիցի Ազգ. Հիւանդանոց, միտտել եւ յիշատակագրութիւնս ստպէս:

«Ազգ. Ս. Փրկչեան Հիւանդանոցին

«Սեպհական այս պատկերը՝ որ էլծեալ

«Էր եւ խաբարեալ, վերանորոգեցաւ

«Անձնուէր աշխատութեամբ Հայագոյի

«Նկարիչ Սիմոն Յակոբեանի եւ հոգա-

«ճութեամբ բժիշկ Տօֆ. Վ. Յ. Թորգոմեանի:»

ԸՆԵՐԱ ԶՕ Մայիս 1906

106 տարուան հնութիւն մըն է այս պատկերը. զայն դիտելով լիշե՛նք միշտ Տէ՛Ր ԱՏԵՓԱՆ, բազմերախտ քահանան, յիշե՛նք յարածամ գթութեան ու ողորմութեան կարօտ ցաւի եւ հեծութեան Տունը, մեր Ազգ. Հիւանդանոցը, օգնենք մերովսանն այդ պատկառելի հաստատութեան, որուն նախորդը Նարլը-Գարուի ծովափին վրայ հիմնուեցաւ 185 տարի առաջ՝ 1743ին. Նաւեան Պատրիարքի նախածուեցութեամբ, եւ բացումը տեղի ունեցաւ 1751ին Ղափանցի Գէորգ Պատրիարքին օրով, Արդեօր Տէր Ստեփանէ Քահանան այդեր մը չունեցա՛ւ. Հիւանդանոցը Նարլը-Գարուէն Մէտի գուլէ փոխադրելու ծրագիրը յրացողներուն քով . . . Պէզնեան Յարութիւն ամիրային սիրարը շարժողներէն մէկը չեղա՛ւ ան . . . :

Բարից

ՏՕՒԹ. ՎԱՀՐԱՄ Ե. ԹՈՐԴՈՒՄԵԱՆ

Երբ սիրան է որ կը յիտի, փառը ինքնին ցնորբի կը վերածուի:

ՆԱՓՈՒԷՈՆ

Արտը երբ կը կտորի, իր բեկեալ վիճակով կ'ապրի դարձեալ:

ՊԱՅՐԸՆ

Փորձառութիւնը գոհար մըն է, եւ այսպէս կոչել բնական է, վասն զի անիկա ծախու կ'առնուի յաճախ խիստ բարձր գնով մը:

ՇԷՔՍԱՆԻ

Առաջին փորձառութիւնը լաւադոյն բանաստեղծութիւն մըն է:

ԷՄԸՐԱՐՆ

Մէկ վայրկեան իսկ չեմ ցաւիք հաճոյքի համար ապրած ըլլալուս: Իր լռութեանը մէջ ըրի այդ բանը, ինչպէս որ մարդ պարտաւոր է ընել ամէն բան: Զկայ հաճոյք մը զոր փորձած չըլլամ: Իմ հոգիիս մարգարիտը նետեցի բաժակ մը գինիին մէջ: Ծաղիկներու ճամբէն ցացի դէպի ձայնը սրինգներուն: Մեղրին հիւթովը ապրեցայ:

Օ. ՈՒՍՈՒՏ

Ր Ո Ս Ո Մ Ը ՈՒ Մ Ը

Մեր փոզոցի տուներէն մէկէն դուրս նետուած շուն մըն է ան: Չեմ գիտեր թէ քոստած ըլլալուն համար դուրս նետեր են զայն, թէ դուրս նետուելէն վերջն է քոստեր: Խոյզին այն է որ քոստած ըլլալուն համար, ամէնքը կը վաճտեն զայն իրենց տան առջեւէն, եւ տղաք քար կը նետեն անոր, ամէն կողմէն:

Ան ասդին կը վազէ, անդին կը վազէ լեղապատառ ու խոնջասպառ, բայց մեր փոզոցէն չի գատուիր, քանի հոն են իր նախկին տէրերը, որ այնքան կը սիրէին զինքը, եւ չի հասկնար թէ ինչո՞ւ հիմա այդպէս երեսէ ինկած՝ դուրս բրած են զինքը: Մարդկային եսամոլութեան ու փոփոխամտութեան վրայ գաղափար չունի խեղճը, ինք որ հաւատարմութեան ու անձնուրուրութեան մարմնացումն է:

Առտու, ցորեկ, իրիկուն, օրը քանի մը անգամ, մեր փոզոցէն ամէն երթով ու գալուս կը տեսնեմ զինքը: Ստեւները ամբողջովին թափած, մորթը կարմիր պզտիկ վէրքերով ծածկուած, պոչն ու ականջները կախուած, ինքն ալ անկիւն մը կծկուած, նիհարցած, պզտիկցած, սոկոր ու կաշիի կծիկ մը, կը քերուի, կը քերուի, կը քերուի՝...

Առաւօտէն մինչեւ իրիկուն ու հաւանօրէն ալ գիշերէն մինչեւ առտու կը քերուի, կը քերուետի... Ամիսներէ ի վեր կը տեսնեմ զինքը, չէ եղած որ գէթ մէկ անգամ զինքը տեսնեմ հանդարտած, քնացած, անշարժ վեճակի մէջ, Ո՛՛՛, երբե՛ք:

Ան կը քերէ, իր եղունգներով կը քերէ իր գլուխը նոյնքան լերկ որքան մարմինը, նոյնքան վէրքոտ, արիւնոտած, կը քերէ իր մարմինը, կը քերէ իր ականջներն, իր յատակն ու պսլը: Վէրքերը հազիւ թէ բարակ կեղև մը կը կապեն եւ ահա նորէն կը պատռին:

Կը կռան անոնք որքան սաստիկ, որ ան չի կրնար չքերել: Թե՛ւն ալ չի յոգնիր. ինչպէ՛ս չէ. բայց ի՞նչ ընէ. կ'ապրի, կ'ապրի՛, վրան գլուխը կ'այրի, եւ ան կը բռնադատուի իր եղունգներով քերթելու իր վէրքերը: Անէ՛ծք մը կայ կարծես վրան: Ան այդպէս պիտի քերուի, մինչեւ իր մահը, բայց չի մեռնիր ալ. ամիսներէ ի վեր է որ այդպէս է:

Ի՞նչ կ'ուտէ. աղբիւսներ կան փոզոց թափուած. կ'երթայ իր վերապատ դուռնը խոթելու անոնց մէջ, բայց միեւնոյն տեսնի թեւը կը շարժի, մնաքնայի մը նման, զսպանակի մը պէս, կը ճօճի յաւետ, ու կը քերէ, կը քերէ...

Ամէն անգամ, խորշանքով ու մեղքնալով կը տեսնեմ զայն: Ի՞նչ տանջանք. Չեմ կարծեր որ դժոխք կոչուած վայրին մէջ սակէ աւելի տաժանելի պատիժ մը ըլլայ: Այլ սակայն, ի՞նչ է այս խեղճ շնիկին յանցանքը:

Ինչո՞ւ սա պահուս ուրիշ շուներ գուրգուրանքի առարկայ են, երջանիկ են, ինչո՞ւ ուրիշ շնիկներ իրենց տիրուհիներուն ճուղկերուն վրայ նստած կը համբուրուին ու կարկանդակներ կ'ուտեն քնքուշ մտաներու մէջէն:

Ասոր ալ՝ աշխարհի մէջ հաւասարութիւն երազող անմիտներ թող պատասխանեն:

ինչո՞ւ, ինչո՞ւ. ինչու չկայ:
Բայց ամէնէն ահաւորը շուկին դէմքին արտայայտութիւնն է
քերուած ատեն. եւ ե՞րբ չի քերուիր:

Տեսնելու բան է:

Անբանները որչափ ալ անբան ըլլան, մանաւանդ շուկերը ան-
շուշտ ունին արտայայտութեան իրենց եղանակները: Անոնք գիտեն
ուրախութիւն յայտնել, համակրութիւն ցոյց տալ, զայրալից երեւոյթ
առնել:

Օ՛, քոտոտ շուկին արտայայտութիւնը: Ի՛նչ ծամածռութիւն դէմ-
քի, ի՛նչ արտայայտութիւն ցաւի, նեղութեան, յոգնութեան, յու-
սահատութեան, երբ թեւը յաւէտ կը շարժի մեքենական, վերքերու
կեղեւնեքը կը փրթին ու կը թափթփին, արեան սպառած կաթիլներ
ծակծկուած մորթին կը փակցտին:

Ի՛նչ կեանք, ի՛նչ դատապարտութիւն, ի՛նչ սարսափ

ինչո՞ւ չի մեռնիր խեղճը. ինչպէ՞ս կը դիմանայ:

Մահը իրօք փրկարար բան մը պիտի ըլլար իրեն՝ համար:

Այլ սակայն, դժբախտութիւն է որ անասունները այնքան բարի
են, անձնասպան ըլլալ չեն գիտեր:

Միւս կողմէ, մարդիկ որ այնքան չար են, իբր թէ կը մեղքան
ու չեն ուզեր զայն սպաննել:

Ու անոնք որ զիրար կը փողոտեն ջնջին շահերու համար, հէ՛ք
քոտոտած շուկը դուրս նետելէ ետքը կը թողուն որ սպրի ու երկար
ատեն տանջուի:

Ժամ մը միայն այդպէս անդիմադրելի կերպով քերուելու գա-
ղափարը պիտի բաւէր մարդ մը խելայիղելու:

Եւ այս ժամ մը չէ, որ մը չէ, շաբաթ մը չէ, այլ ամիսներ եւ
ո՛վ պիտէ տակաւին որքան պիտի տեւէ:

Որովհետեւ այս պահուս որ ես այս տողերը կը գրեմ, ան դուր-
սը, մեր փողոցի մայթին վրայ կծկուած, քիթը բերանը ձուրտկած,
զարմանալիորէն կակծալի ու լալազին արտայայտութեամբ ան կը
քերուի, կը քերուքտի...:

Յայտնապէս ուտիչ մանրէներ կան վրան որ կը իայտան, կը իո-
ցեն զայն ու կը կրծեն ճշմարիտ մակաբոյծներու նման:

Ինք անդադար կը քերուի, կը կռուի անոնց դէմ: Բայց անոնք
աւելի կը շատնան եւ ինք ա՛լ աւելի կ'այրուի ու կը քերուի:

Եւ ամէն անգամ, միեւնոյն արդահատանքէն ու պժգանքէն
ետքը զոր կ'զգամ, միեւնոյն հարցերուն է որ կը խորհիմ:

Ինչպէ՞ս կը դիմանայ.

Ի՞նչ պատիժ է այս:

Ի՞նչ է յանցանքը այդ հէ՛ք բարի անասունին, իբր պատժուելու
արժանի այնքան յանցաւորներ կան ասուններուն մէջ...:

Եւ քանի ան չէ մեռած ու ազատած դժոխային այդ ցաւէն,
պատկերը չպիտի հեռանայ այնքան առջեւէն, հէ՛ք հիւժած այդ պզտիկ
շան, որ քերուելու ուժ գին պահանջէն, եղունգներովը լիրկ իր մորթը
կը ճանկուտէ, կը փարատէ, կ'արիւնոտէ:

Ի՛նչ մղձաւանջ...:

ՅՈՎ. ՀՈՆՆԷԼՍ ԱՍՊՈՍ

AVO

ՎԷՊԸ ԱՆԽՆԱՅԱԿԵՆ ՎԵՐՈՐՈՒ ԱԷՂ

Վէպը ուշ ծնունդ առաւ Յունաստանի մէջ, եւ անտարակոյս փոխանցուեցաւ ան Արեւելքէն: Այն ստորին մակարդակը ուր կ'ապրէին կիները, ընտանեկան յարկերու թերին՝ բարբերը եւ ընկերութեան կազմաւորման ձեւը, մանաւանդ, հուժկու երազները որոնք երեւակայութիւնը կը փոխադրէին բանաստեղծական հաւատքի մը ուժեղ այլակերպութեան զիրկը, երկրորդական գծի վրայ, հետի պահեցին զրական այն սեռը՝ որ կեանքին մտերիմ, շատ մօտէն դիտուած ճշգրիտ դէպքերու տեսողութիւնով կ'ապրի: Արդարեւ մարդկային գործերու մէջ նուիրապետութիւն չի սեղմիր, բոլորը բոյրեր, բոլորը հսկաներ են երբ անոնք կը ծնին այնպիսի միջավայրի մը մէջ, որ իրենց կր յարմարի: Ես անոնց մէջ չեմ գտներ ո՛չ առաջին եւ ո՛չ յետին: Այսպէս, մենք Ֆրանսացիներս ծնած ենք վէպին համար, ինչպէս Յոյները դիւցազներգութեան համար: Անոնք միշտ դիւցազներգակ եղած են եւ երբէ՛ք ճշմարիտ վիպագիր: Ներկայի ակնարկով՝ անոնց վիպերգութիւնը միշտ կեղծիք է: Սխալ եւ հասարակ պատմուածքներ ընդհանուր առմամբ, որոնք ծնունդ առած են այնպիսի շրջանի մը մէջ, երբ յունական հանճարը մթագնելու վրայ էր: Անոնք արգասիքներն են այն ընկերութեան որ ինկած էր շուայութեան եւ շուայութեան մէջ, որ իր գառամութեան մէջ կը սնունէր թեթեւբարոյ եւ անառակ պատմութիւններով: Հսկայ բանաստեղծներու շրջանը փակուած էր, վիպագիրները Ողբսականին մէջէն շլացնող համբորդութեանց դրուագներ դուրս կը բերէին, արեւելքի այլանդակ եւ օտարուտի հէքեաթները փոխ կ'առնէին, դիցաբանութեան հերոսները եւ երազները կ'ոգեկոչէին, բոլոր այս կարկրտաններով կը կազմէին մութ եւ խեղճ բանաստեղծութիւն մը. որուն մէջ չէր տեսնուեր ո՛չ մէկ ճշգրիտ երանգ իրական կեանքի, որուն հերոսները սառն ու աղօտ պայմանադրական խամաճիկներ էին:

Պէտք է ծանրանալ առաւելապէս յունական գրականութեան ուղղակի սերնդագործութեան վրայ, բանաստեղծութեան եւ վէպին միջեւ :

Անտարակոյս երկրորդները ծնունդն են առաջիններուն : Վէպերը որդիներն են դիցազներգութեանց : Նոյն դիցազներգութիւնները գոյութիւն ունին վէպին մէջ, բայց այս անգամ իրենց բարձրութենէն կործանած, երկրի վրայ սողացող, հասարակ ու ռամիկ :

Ահա՛ այս պայմաններու մէջ Ռդիսակունը ծնունդ տուած է անհաշիւ պատմութեան :

Յոյն վիպագիրները կորսուեցան տափակութիւններու եւ սխալներու մէջ, մնալով յաւէտ բանաստեղծ իրենց բնագոյներով եւ ձիրքերով միայն : Անոնք խօսեցան մարդուն եւ բնութեան վրայ, առանց իրենց շուքը անգամ դիտելու ձանձրոյթի յանձն ամենլու : Ատկէ կը ծնի յոյն վիպագրութեան ընոյթը, Կեղծիքը հոն կը թագաւորէ ընդհանուր առմամբ, սուտը, շլացուցիչ դէպքերով կ'ապականէ զայն անհաւատալիօրէն :

Հեղինակները չեն հետաքրքրուած դնել վէպին մէջ ուսումնասիրուած, ճշգրիտ մանրամասնութիւններ, ընթացիկ կեանքին բոլոր մանր դէպքերը սխալ նկարագրուած են : Եւ այդ գործերը որոնք պէտք էին մեզ նկարել իրենց ժամանակի վարքն ու բարքը՝ ընդհակառակը մեզ կը փոխադրեն առասպելական աշխարհի մը մէջ, ստայոյդ արկածախնդրութիւններու եւ արտառոց դէպքերու միջոցաւ :

Պարզ է որ վէպը Յոյներու մօտ երբեք չէ եղած իրական կեանքի պատկերը, ճշգրիտ գործողութիւններով շքեղանակուած :

Վէպը միջոց եղած է անոնց համար անպատկառ բանաստեղծութեան, երեւակայութիւնը միշտ վառ պահող, որքան գրաւիչ նոյնքան մթին առասպելներով խնդուած :

Նախ կարճ պատմութեան Յոյնացի Յոյներէն «Միլսիականը» անունով ծանօթ : Ասոնք զուտ առասպելներէ կազմուած փոքր պատմութեանքներ էին, քաղցր ոճով մը համեմուտ, ուր կը պատկերանան Ասիացիներ իրենց կրքոտ նկարագրութիւններուն մէջ եւ բուն Յունաստան իր համակրելի եւ քաղցր շնորհին մէջ : Այս պատմութեանքներ մեզի չեն հասած :

Ամենահին պատմուածքներու ապրող հեղինակները եղած են Նիսէ Բարթէնիուս եւ Ֆոնսն:

Մինչեւ չորրորդ դար սպասելու է, գտնելու համար ճշմարիտ վիպագրութիւնը:

Քրիստոնէութիւնը որ նոր ծնունդ առած էր, կը փոխակերպէր աշխարհը, իր բոլոր պայծառատեսութիւնը եւ կորովը սպասելով հաստաքի պայքարին եւ քարոզութեան մէջ:

Առնենք օրինակի համար Էլիօտուի, «Թէաժէնի եւ Քարիկէի սէրը» եւ Լօնկիւսի «Տաֆնիս եւ Քլէօն»:

Էլիօտու, որ յետոյ քահանայ դարձաւ, գրած է այս վէպը անպայման իր երիտասարդ տարիքին մէջ: «Միլիսիականք»ներու հետ բաղդատամբ իր վէպը խելօք է բայց նիւթը կը կազմէ սիրուհիի մը կեանքը շրջապատուած հազար տեսակ վտանգներով, որ կրակի կու տայ իր դէմ հանդիպող բոլոր սրտերը, յաղթելով իր քայլին դէմ հանդիպող հազար արգելքի:

Առանցքը կը կազմէ ճամբորդութիւնը որու միջոցին հեղինակը կը թոյլատրէ ինքզինքին ստեղծելու այն տեսակ դիրքեր իր հերոսուհիին ինչ որ իր երեւակայութիւնը իրեն կը թելադրէ, եւ մենք կը գտնենք այնտեղ յաւերժական աւազակութիւնը, անկատունում փոթորիկներ, եւ այլն:

Գալով երկրորդին, «Տաֆնիս եւ Քլէօն»ին, վէպէ մը աւելի հովուերգութիւն է, գործէ մը աւելի դրուագ մը: Աննկարագրելի շնորհով ազուցուած դրուագ մը, որուն մէջ մտտ կը գործեն անպայման ծովահէններ, որոնք կարծես ըլլային նակատագրական եւ անհրաժեշտ խամանիկները յոյն վիպագրութեան: Միայն արձակուենակ հովուերգութեան մը գոյութիւնը զգալի է այդ փոքրիկ գլուխ գործոցին մէջ, որուն սակայն կը պակսի տեղական գոյնը Դէպքը տեղի կ'ուննայ այնքան դիւթական հողի մը վրայ, եւ բարբերու պատկերացումը այնքան սխալ գոյներով առնուած է, որ մարդ կը շփոթէ գտնել այն թուականը երբ, զրի առնուած է այդ գործը եւ եօթը դարերու անջրպետի մը առջեւ կը տատամսի: Յետոյ կը յաջորդէ «տէքատանս»ը, որու ընթացքին վէպը ինկաւ նողկալի այլանդակութեանց մէջ:

Նիսէ դաս էօթէնիանուս, այդ վէպերուն ակնարկելով կ'ըսէ. «... անոնց մէջ փոթորիկ, յափշտակութիւն, աւազակութիւն, բանտ, ծովահէնութիւն, սով, աննկարագրելիօրէն կ'իշխեն ու կը խափանեն ցերեկի լոյսը...»

Ճշմարտութիւն է Յունական վէպի յաւիտենական ուղե-
գիծը այս կազմած է, անյագօրէն պատմուած, անիրական
եւ տափակ երեւակայութենէ մը ծնունդ առած հերոսներ,
պտտցուած սխալ կերտուած աշխարհի մը մէջ . . . :

Արդ, եթէ վերադառնանք լատին գրականութեան,
Հռոմայեցիներու մօտ կը գտնենք միայն երկու վիպագիր-
ներ, Ա. իւլի Է եւ Բետրօն: Այս վերջինը մանաւանդ կատար-
եալ վիպագիր մը եղած է, մաքուր դիտող եւ խելացի ու
պայծառ նկարագրով մը: Մեզ տուած է, իր «Սաթիրիքօն»ով,
Գլոտի եւ Ներոնի ժամանակակից բարբերու կատարեալ
պատկեր մը: Գործողութեան մէջ կը նշմարուի թէ եւ յունա-
կան դրոշմ, բայց զանոնք հեղինակը միջոց կը գործածէ
նկարելու համար իր իսկ դիտած տեսարանները: Ա. իւլի Էի
«Ոսկի էջր» յոյն վէպին «Տօն Քիշօթ»ն է: Ա. իւլի Է հին գը-
րողներուն աշակերտած է, բայց ան գրած է իր վէպը, ծաղ-
կելու համար իր նախորդ սերունդներուն դիւրահաւատու-
թիւնը եւ աւելորդապաշտութիւնը, Անոր մէջ ազատախօհ
մը կը կերպարանափոխուի իշու մը, իբր պատիժ իր ցան-
կութիւններուն: Յետոյ իր էջը կը պտտցնէ արկածախրնդ-
րութեանց մէջ: Կր վերջացնէ զայն հաղորդակից դարձնելով
«Իսիս»ի գաղանիքներուն:

Այս երկար այլաբանական գործը հեզմանք մըն է իր
դարուն մէջ տիրող մոլութեանց եւ ծիծաղելիութեանց դէմ:

Լրացնելու համար այս էջը, որուն մեծ զիծերը արագ
եւ կարճ տողերով ես միայն ներկայացուցի, պէտք էր միա-
ցրնել զայն օղակ օղակ մինչեւ ֆրանսական վէպի տասնը-
եօթերորդ դար: Այդ ամբողջ ժամանակամիջոցին սակայն
տիրող հանդիսացած է ասպետականութիւնը, որուն ա-
ռանցքը կը կազմէ միշտ յունական վէպը: Նոյն պատկեր-
ները տարբեր քաղաքակրթութեանց մէջ, նոյն անիրակա-
նութիւնները, նոյն տղայամիտ սէրերը, պտտցուած հա-
զար երեւոյթներու տակ, նոյն խեղճ գիւտերով:

Պատկերը կատարեալ պիտի ըլլար եթէ կանգ աննել
ուզէինք այստեղ. պէտք պիտի ըլլար մտնել օտար գրա-
կանութեանց սահմաններուն մէջ, մինչեւ Հնդկաստան եւ
Չինաստան: Սակայն մարդկային միտքը գրեթէ ամէն կողմ,
այդ շրջաններուն մէջ, նոյն կազմը կը ներկայացնէ: Ամն-
նահետաքրքիրը ուսումնասիրելն է, իր ընդարձակ տարտ-
ղութեան մէջ, այն շարժումը՝ որով մարդկութիւնը թօթա-
փած դիւցազներգական կեղծիքը՝ մուտ գործեց իրապաշ-
տութեան մէջ:

ԹԻԳՐ. Վ. Ս. ՆՈՎԱԿ

ԱՄԵՓԷՆ ԱՌԻՐՄԻԿԱՆ

(45 ԱՄԵԱՅ ՅՈՒՆԼԵԱՆԻՆ ԱՌԻՔՈՒԼ)

Ինչո՞ք է 1865ին Պրուսա իր ուսուցիչ կ'ստանայ տեղւոյն Գէորգ-
եան վարժարանին մէջ, որ այդ թուականներուն բարեկարգ վիճակ
մը ունէր: 18 տարեկանին կ'ուսարտէ ուսման ընթացքը, եւ նոյն ատեն
ուսուցչական պաշտօնի կը կոչուի, շարունակելով Տանդերձ մասնաւոր
դասեր առնել թուրք եւ պարսիկ մաս-
նագէտներէ: Արաքական տաղաչափու-
թիւնն եւս կը սորվի պարսիկ գրագէ-
տի մը առաջնորդութեամբ:

1887ին թուրքերէնի ա. ուսուցիչ
կը նշանակուի Գէորգեան վարժարա-
նին մէջ, ու կը վարէ նաեւ դեր-տնօ-
րէնի պաշտօնը: Իսկ 1890ին տնօրէնու-
թիւնը կը յանձնուի իրեն: Հինգ տարի
անընդհատ կը վարէ այս պաշտօնը,
գործակցութեամբ Պոլսէն հրաւիրուած
կարող ուսուցչական մարմնի մը:

Կուրտիկեան Պրուսայի Ուսում-
նասիրաց Միութեան Տնօրէն ժողովի
անդամ եւ ատենագետ կ'ըլլայ երկար
տարիներ: Այս միութիւնը Գէորգ Գ.
Կաթողիկոսի առաջնորդութեան շըր-
ջանին հաստատուած էր, եւ կը հայթայթէր վարժարանին ծախքե-

ՍՅՈՒԹԱՆ ԿՈՒՐՏԻԿԱՆ

(28 Կաթողիկոս)

ջանին հաստատուած էր, եւ կը հայթայթէր վարժարանին ծախքե-
րուն մեծագոյն մասը:

Պրուսա գտնուած տտին կ'աշխատակցի տեղական Յէվլախ
շաքաթաթերթին, պարսկերէն դասեր գրելով ուսանողներուն համար:
1895ին Ս. Կուրտիկեան կու գայ կը հաստատուի Պոլիս, եւ նոյն
տարին թուրքերէնի գլխաւոր ուսուցիչ կը կարգուի Կեդրոնական վար-
ժարանին մէջ, ուր մընչեւ այսօր կը պաշտօնավարէ մեծ ձեռնհա-
սութեամբ: Ինքն է որ Կեդրոնականի մէջ հաստատած է թուրք գրու-
կանութեան պատմութեան դասը: Չուտ արաբերէն եւ պարսկերէն
ճիւղերն ալ ինք աւանդած է: Արաքերէնի համար թուրքերէն լեզուով
քերականութիւն մը պատրաստած է փոխադարձ թարգմանութեան
գործնական հրահանգներով: Գտնուած են այնպիսի աշակերտներ, որ
թուրքերէն գրուած երկար նամակներ յաջողած են վերածել արա-
բերէնի: 900ական թուականներուն տրտքերէն գիտնալը պայման էր,
Պոլսոյ իրաւագիտական համալսարանի մուտքի քննութիւններուն կա-

րենալ մասնակցելու, ինչպէս նաեւ հին թուրք մատենագրութիւնը մասնագիտօրէն ուսումնասիրելու համար:

Սանասարեան վարժարանի աշակերտներէն անոնք որ թուրքերէնի ուսուցչութեան պատրաստուելու համար Պոլիս եկած են, իրմէ դաս առած են, համալսարանի դասաւանդութեանց հետեւելու միջոցին:

Ս. Կուրտիկեան բացի Ազգ. Կեդրոնական վարժարանէն, ուսուցչական պաշտօններ վարած է նաեւ Վենետիկեան եւ Միիթարեան Հայրերու, Սագ Սեպեհի Ս. Լուսաւորիչ, Պէզազեան, Էսսեան, Նոր Դպրոց, Պէրպէրեան վարժարաններուն եւ Մէրճանի իտալիկ մէջ, զանազան թուականներու:

Իր գործունէութիւնը չէ սահմանափակուած միայն կրթական ասպարէզի մէջ: Անդամ եղած է Կեդրոնականի Տնօրէն մարմին, այն ատեն երբ վարժարանը տնօրէն չէ ունեցած: Վարած է ազգային պատուակալ պաշտօններ: 1896—1908 շարունակաբար մասնակցած է Կեդր. Ուսումն. Խորհուրդին, իբրեւ անդամ եւ ատենապետ: Անդամակցած է. նոյնպէս Ազգային եւ Քաղ. ժողովներուն:

Օրմանեան Ս. ի Պատրիարքութեան օրով, արաբալուս գաւառներէն պատրիարքարան եկած արաբերէն գրութիւններու, ինչպէս նաեւ պարսկերէնի պատուակալ թարգմանիչ եղած է: Զանազան պաշտօնական հանդիսութեանց ատեն ալ, Կուրտիկեանի վիճակած է Ազգ. Իշխանութեան կողմէ ճառախօսութիւններ ընել:

Պարսից Շահին Պոլիս այցելութեան առիթով իր արտասանած հայերէն ուղերձը յետոյ ընտիր պարսկերէնի վերածելով մատուցիր է անոր, եւ արժանացած է մասնաւոր գնահատութեան: Արդէն իր պարսկերէնի հմտութիւնը միշտ գնահատուած է եկող գացող գրերէ բոլոր պարսկական դեսպաններուն ու պաշտօնատարներուն կողմէ: Յովհաննէս Խան Արշաղեան զինքը երբ կը ներկայացնէ դեսպան Մահմուտ Էփրէմ Խանին, այս վերջինը հաճոյքով կը կարգայ իրեն ներկայացուած պարսկերէն արձակ եւ ստանաւոր գրութիւններու ձեւագիր հաւաքածոն եւ կը յանձնարարէ հրատարակել զայն **Տէլիքարանը Իրանեանի մէջ**, իբր ընթերցանութեան դասագիրք: Արդարեւ այս հաւաքածոն լոյս կը տեսնէ 1901ին:

Բանաստեղծ դեսպան իշխան Բիզա Տանիշ Խան, պարսկագէտ Տքթ. Թիրեաքեան Խան եւ ուրիշներ մեծ հիացումով գնահատած են իր կարողութիւնը:

Կուրտիկեան ունի նաեւ Հայ եւ Պարսիկ լեզուներու համեմատութեան վրայ շարք մը յօդուածներ (Արեւելք), ուր կարգ մը հայ բառերու ստուգաբանութիւնն ընելէ ետքը, Հայերէնի բարդութեան եւ ածանցման կանոններուն Պարսկերէնի հետ ունեցած սերտ աղերսը ի վեր կը հանէ, անվիճելիօրէն: Լեզուական ու գրական նիւթերու վրայ ուրիշ յօդուածներ եւս կը հրատարակէ **Ճէրիւլէյի Գարբիլէյի, Բիւզազիլիկի եւ Բիւրակի մէջ**, այլեւալ թուականներու:

Կուրտիկեանի թուրքերէն ոտանաւորներն հրատարակուած են Պրոսայի պաշտօնաթերթին **Խիւսալէնի** կարգի, եւ հոս՝ Մալումար գրական շաբաթաթերթին եւ օրաթերթերու մէջ:

Թուրք գրականութեան մեծ վարպետներէն բանաստեղծ Մահմուտ Էքրէմ Պէյ, դնահատած է անոր քերթուածները. եւ երբ կըրթական նախարար եղաւ, Հայերէնի եւ Թուրք գրականութեան ուսուցչի պաշտօն տուաւ Կուրտիկեանի, Մէրհանի Խաստիլին մէջ:

Հինգ տարի առաջ, բանաստեղծ Թէվֆիք Ֆերիթի դամբարանին (էյսուզ) այցելութիւն մը տուին Թուրք գրապէսները Այդ առթիւ Կուրտիկեանի կարգացած գեղեցկահիւս, զգայուն ուղեքննիչ գովեստներու արժանացաւ Թուրքերէն թերթերու մէջ:

Ա. Կուրտիկեան հեղինակած է զուարթ թատերգութիւններ Թուրքերէն լեզուով. անոնք իր աշակերտներուն կողմէ յաճախ բեմադրուած են եւ մեծ ընդունելութիւն գտած: Գրած է նաեւ ոտանաւոր զուարթ տրամախօսութիւններ եւ մենախօսութիւններ, որոնք նոյնպէս աշակերտութեան կողմէ արտասանուած են:

Իր հրատարակած երկերն են.

1. — Միւրաթիւն Նիքեար (լոյս տեսած 1887ին), սր արաբ եւ Պարսիկ բանաստեղծներու, փիլիսոփաներու ընտիր ասացուածքներուն եւ ոտանաւորներուն մէջ հաւաքածոն է, Թուրքերէն թարգմանու-

թեամբ եւ զուրառական հատուածներու վկայաբերութեամբ:

2. — Օսմ. Տաղաչափութիւն, հայաբարբառ, հրատարակուած է 1901ին:

Իսկ իր անտիպ աշխատասիրութիւններն են.

1. — Արաբերէնի եւ պարսկերէնի գործնական քերականութիւնները:

2. — Թուրք գրականութեան համառօտ պատմութիւնը:

3. — Արաբ գրականութեան պատմութիւնը (կիսաւարտ):

4. — Թուրքերէն, պարսկերէն եւ տրաքերէն ոտանաւորներ փիլիսոփայական մտածումներով:

5. — Զանազան դէպքերու առիթով իր կրած տպաւորութիւնները, վշտերը

եւ գնահատումները յայտնող ոտանաւորներ (գրի առնուած 21 տարիներէ ի վեր):

6. — Արեւելեան եւ մասնաւորաբար հայ ու պարսիկ լեզուներու վրայ համեմատական ուսումնասիրութիւն, հայաբարբառ, երկու հատոր, խիստ շահեկան:

7. — Գրաբար ոտանաւորներ եւ գրուածքներ՝ պարսկերէն բնագրէն թարգմանուած:

Յ Ո Ւ Շ Է Ս Ա Ր
ՍՏԵՓԱՆ ԿՈՒՐՏԻԿԵԱՆ

AVO

••

Ս. Կուրտիկեան պետական կարգադրութեամբ, իբր Լիտէի ուսուցիչ 1923էն ի վեր թուրքերէն լեզուն կը դաստիարակէր Ղալաթիոյ Կեդրոնական, Պազարգիւղի Պէզազեան եւ Բերայի Էսսեան վարժարաններուն մէջ, միշտ գնահատութեանը արժանանալով Մէտրիֆի քննիչներուն:

Կեդրոնական վարժարանի ուսուցչական մարմինն միահամուռ փափաքին ու դիմումներն վրայ, Ազգ. Կեդր. Վարչութեան Բաղ. Ժողովը, հերոս, որոշեց ի վարձ իր երկարամեայ արդիւնաւոր ծառայութեան,

45 ԱՄԵԱՅ
Յ Ո Ւ Ե Լ Ե Ա Ն

Ստեփան Կուրտիկեանի կրթական գործունէութեան քառասուն եւ հինգամեայ Յոբելեանը տօնել հանդիսուարութեամբ:

Այս նպատակով ընտրուեցաւ Յոբելեանական Յանձնաժողով մը, գլխաւորութեամբ Ազգային Բնիկ. Ժողովի Ատենապետ Բրոֆ. Աբրահամ Տէր Յակոբեանի: Այս առիթով պատրաստուելաւ նաեւ Յոբելեարին կեանքը, կրթական ու գրական գործունէութիւնը ներկայացնող վերջոյկ մը, ուրկէ քաղուած են այս կենսագրական նօթերը:

*

Ստեփան Կուրտիկեան իբրեւ ուսուցիչ մեր մէջ համարուած է օրինակելի տիպար մը, որ խորապէս ըմբռնած իր ասպարէզին նուիրականութիւնը, անաղմուկ եւ այնքան քեղուն գործունէութեամբ մը մը կրցած է համազգային յարգանքի եւ անխառն համակրութեան արժանանալ:

Թ. Ա.

Պ Ա Տ Ա Ռ Ի Կ Ն Ե Ր

ԹՈՒՐԳ, ԱՐԱԲ ԵՒ ՊԱՐՍԻԿ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԵՆԷՆ

Եթէ ճամառաւորան քափանցող այ՛ր չունիս, քա՛ւ ամբողջ էութիւնդ խաւարի մէջ կը մնայ, լուսամուտէ զուրկ շունի մը պէս, որ սնեքափանցելի կը մնայ շողալու արեւու ճառագայտներուն դէմ:

ՅԻԹՅԱՆՔ ԷՍԵՐՄ

*

Պճախօր այն մարդն է որ զիտութիւն եւ գարգացում կը ստանայ ճգնտեսութեան ձեւեր շառապելու համար:

ՇԻՆԱՍԻ

Յաղրականք անիրէն օգտուելով վրէժ չի բռնիր իր բնա-
միէն: Մարդասէրը իր բողձանքին իրագործումը հակառակոր-
դին ձախողութեանը մէջ չի վնասեր:

ԲԱՆԸՊ ՓԱՇՍ.

*

Սիրքը արտոն է Աստուծոյ. Աստուած Մտին միայն կը
նայի: Նշելու աշխարհի մէջ դժբախտ կ'ըլլայ ան որ սիրս մը կը
հանդէ: Պան ի'նչ որ կը մտածես հեզի համար, ուրիշներու մա-
սին ալ նայնք մտածէ'. ա'յս է չորս նախական գրեհու բովան-
գակվարդապետութիւնը:

ԱՇԸԳ. ԵՈՒՆՈՒՍ(1)

*

Սիրելի'ս, ինչո՛ւ Քե'տպէն շինելու կ'աշխատիս. երէ Աս-
տուծոյ շանարը կը վնասուես, արթի շանար մը շինէ:

ՄՈՒՀԻՊՊԻ (ԳԱՆՈՒՆԻ)

*

Ո՛վ շանարապաշտներ (ուխազնացներ), ինչո՛ւ կը պաշ-
տէ հողն ու հարը. պաշտեցէ՛ք այն շանարը որուն կը բողձա-
յին Աստուծոյ ընտելակները: Սիրուն է Աստուծոյ բնակարանը,
երանի անոնց որ այդ շանարին սիրացան:

ՃԼԷԱԼԷՏՏԻՆ.

*

Սիրա հուռապակոյն՝ արտ է Աստուծոյ:

ԻՈՒԱՄՈՒԹԵԱՆ ՄԱՐԳԱՐԷՆ.

*

Այն փափուկ շունչը զարման սիւրիսն պէս՝ որ բնութենէն
սրտած է հեզի, արիւնոս արթի կոկոնները փրքեցնելու համար
սպառէ՛:

*

Քու արջերուդ արատաւ՝ շնորհուած է իբր դրախտային
անապակ ջուր, որպէս զի ասով կարողանաս ինչ զձոխդ դրախ-
տի վերածել:

*

(*) Խորհրդապատ թուրք բանաստեղծ մըն է, որ Հիմերթի 707 թուա-
կանին կ'ապրէր Անաստուի մէջ:

Թէեւ առերևոյրս մարմնոյ չորս պատերուն մէջ արգել-
յափակուած գերի մըն ես, բայց արժօնուած ես այս պարիսպէն
դուրս ալ սաւառնելու:

Ժամանակին պատուհասող բարբ քու վրայ կը ծանրու-
նայ, սրովհետեւ յանդուգն, գուարհամոլ, անխորձ եւ բմբաս
մանուկ մըն ես դուն:

Թէեւ կռճիկ սանձը քու ձեռքոյ արուած կը քաշի, բայց
այս երեսոյրք պատրտն մըն է: Համբակ, մանուկ, ձիաւորի մը
կը նմանիս դուն, սանձոյ ուրիշի մը ձեռքը կը գնուի:

ՄԻՔ ՍՍ.ԻՊ

Գուն կեանքից սեռոյութեանը մէջ տերն ես միայն այն
վայրկեանին, ուր կ'ապրիս:

Սակն անգամ որ մտող իր այլերը կը բարբէ: Խանոյճով,
իւր մարմինէն բան մը կը մեռնի:

Սակն բռնամի վորձեցի, եւ չտեսայ խելի սպառնացող
բռնամի մը բարկութեան հաւասար:

Ա.ՊՈՒՎ, Ա.Թ.Ա.ՀԻՅԷ

Անոր այսերուն ցոյժէն սուտակի պէս կը կորսնէր այն կու-
ղը՝ ուր կը հանդիպէր ան կամ կ'օնց կ'առնէր: Կարծես, անոր
վարդիթերը այսերէն կարմիր վարդեջուրի շիթեր կը կարկրէին:

ՄՈՒՒՆԻ

Սողէրի անուանով պարսիկ բանաստեղծ մը հակառակ անուր-
ձէք մէկը ըլլալուն՝ խիստ յաւակնուա էր եւ միշտ կը արտեջար
թէ ժամանակակից բանաստեղծներ բանագրութիւն կ'ընեն իր-
մէ: Հռչակաւորն ճաշի իմանալով անոր այս բարբանջանները,
հետեւեալ երգիծանքը գրած է. «Սողէրի կ'ըսէր թէ բանագրու-
մերը իր բանաստեղծութիւններուն փայլուն իմաստները գոյու-
թեամբ իւրացուցած են: Արդարեւ տեսայ որ անոր բանաստեղ-
ծութիւնները ծայրէ ծայր իմաստ չունէին: Ուրեմն ի՞նչ է, երբ
կ'ըսէ թէ իր մտածումները գոյուցած են»:

AVO

Պարսիկ բանաստեղծ *Լուծիլուլան* և իր բարեկամը *Մու'իզ-գէտան* օր մը Նիսասպուրի մէկ գիւղը, պարտեզ մը կ'երթան իրենց փաթրոցները յաւալու համար: Լուլուլէ ետքը փաթրոցներն արեւոտ տեղ մը կը փռեն չորցնելու նպատակով: Այդ միջոցին յանկարծ սաստիկ փոթորիկ մը կը ծագի, և ուժգին հոգը Լուրճուլանին փաթրոցը, զոր դեռ էանի մը օր սառչ գնած էր, կը բշէ կը սանի, այնպէս որ անհետ կը կորսուի: Երբ *Մու'իզգէտան* զարմանք և ցաւ կը յայտնէ, Լուրճուլան անհարբեր կեցող կը պատասխանէ. «Այս է իմ նակատագիրս, ուրիշ անգամ ալ միեւնոյն պարագաներու մէջ մէկ փաթրոցս կորսուեցաւ»: Այս պատասխանէն ետքը յանպատասխից հեռուեալ ստանաւոր կ'արտասանէ.

«Զարմանալի է իմ բախսս, երբ ծով երթամ ջուր փնտռելու, ծովը ցամաք կը դառնայ: Երբ կրակ աննելու համար դժոխք երթամ, կրակը բարացած սառ կը կորի: Երբ լեռներէն խոր մը խլիլ ուզեմ, խորը անգամներ յաւարկայ մը կ'ըլլայ գոհարի պէս: Իսկ երբ պաշտ երթամ հող փնտռելու, հողը հոն կարմիր ոսկիի կը փոխուի: Ասով մէկտեղ Աստուծոյ գոհարիսն պէտէ է ճամ, որպէս զի բախսս աւելի չվատարանայ»:

*

Ապու տուլամէ սեւամար բանաստեղծ մըն էր, և համակրելիին՝ *Մանսուր* հալիճէին, որ Պաղատար շինած էր: Ապու Տուլամէ միանգամայն արամիս կատակախօս և երգիծարան մըն էր: Մանսուրի յաջորդը, *Մէհրի* օր մը բարձրաստիճան անձի մը հետ որ *Սը* կը կոչուէր, որսի գնաց. բանաստեղծն ալ կ'ընկերանար ստանց: Մէհրի վիր մը զարկաւ, իսկ *Սը*ին նետը որսի շահերէն մէկուն հանդիպելով սպաննեց զայն: Ասոր վրայ Մէհրի բանաստեղծին առաջարկեց որ իր չալաւորութիւնը յայտնէ ստանաւորով մը: Ապու Տուլամէ անմիջապէս հետեւեալ տողերը արտասանեց.

«Մէհրի վիրի մը նշան առաւ ևս նետովը սիրտը ծակեց սնոր, *Սը*ին ալ շահն մը արաց: Ամէն մարդ իր զըստէթը կ'ուտէ, երկուքիս ալ անուտ ըլլայ»:

Խալիճէն որ ձիուսն վրայ նստած էր. այնչափ խնդաց որ մտք մնաց իր ձիէն վար պիտի իջնար:

Ս. Յ. ԿՈՒՐՏԻԿԵԱՆ

Ա Ա Ր Դ Ա Ա Ռ

Էսա ծերոց՝ Սայրը օրը

Նախապաշարումը թէ՛ աւանդութիւնը ա՛յլ օրէնրի զիրք մը կազմած էր, մանաւանդ ծերերու, մանկիկներու զոց բերնուց հատուածներովը, եւ փորձառութիւն ու սովորութիւններ գայն աւելի եւս ուժեղացուցած էին. գաւառի մէջ այնքան ալ ճշգրտօրէն հետամուտ բլլալու, գայն յարգելու եւ անոր հպատակելու եւ հպատակեցնելու միշտ այժմէութիւնը շարունակական տեւականութիւնը ազուար հանդերձանք մը կազմած էր դարերու հնութիւնովը, եւ ժառանգարար սովորութիւններովը, եւ դէպքերու կրկնումներովը աւելի զօրեղացած ու ընդհանրացած: Վա՛յ անոր որ չէր հաւատար, վա՛յ անոր որ այդ գաղափարներուն հետ չէր հաշտուեր ու կ'ընդվզէր. եւ վա՛յ անոր որ այնչափ թեթեւօրէն կը վերաբերէր երէկուան այդ հաւատալիքներուն հանդէպ, եւ չէր յարգէր օրինականացած այդ հատուածները զոց բերնուց վտանգը, վնասը, մահապատիժը վրզլիտ կը հասներ, եւ գոյժն ու այժը զբրան սեմին առջեւ կը պրտար ու կը լզուրուտար: Գէտրը, անհրաժեշտութիւնները, միջոցներու անբաւականութիւնը եւ ունենալու անհնարաւորութիւնները զաւառացին զի դացին աւելի ուշիմ, մտացի հնարագէտ բանգէտ բըած էին. շատ անգամ շատ տեղեր դեռ առանց զրի ու ուսմունքի, եւ առանց ուսողութեան ու հաշուեզիտութեան տուած էին հողագէտ, աստղագէտ, չափագէտ, վիրաբոյժ ու թժիշկ, միւտ փորձառական, գործնական, անդպրատուն դպրոցէն, անվարժատուն վարժոցէն Այսպէս անգիր դպրութիւնով, անհմուտ ուղեգով կարգ մը հաւատալիքներու վրայ ալ իրենց որոշ ու անորոշ շատ անգամալ յտակ տեսութիւնները եւ վճիռները ունէին. բիշ անգամ էր սխալած, կամ սխալ հաշուուած կը լինէին: Եկեղեցիի, կրօնի, բարոյականի հաւատալիքներու ըմբռնումի մէջ ալ նոյն աւանդական, ժառանգական դրութիւնը, սովորութիւնը, եւ օրինականացած պարզումները ու շարունակութիւնները ունէին երբեմն շատ աւելի խոր ու միսթիք. երբեմն աւելի ազատ ու լայնամիտ:

Կարելի՛ չէր իրենց այդ ըմբռնումին մէջ խորացած ու հաւատին թրժուած եւ աւանդութիւններուն ամուր ու պինդ փարած վիճակէն շեղումի մը առաջնորդել եւ մէկ մագին իսկ դպչիլ, կամ ծիծաղ մը ունենալ միամտօրէն կամ խփօրէն. եւ կամ արճամարհել, անգոսնել իրենց կազմած ու պարզած պայժառ հոգեւտութիւննին. ահա պատիժը կուգար որպէս նախաճամանեալ հոս աստե՛նականին մէջ իսկ, Անդե՛նականին նախաբայլը:

Վարդավառը սայրլը օր էր. բացարձակ յարգել եւ սուրբ պահել պէտք էր կիրակին. ամէն գործէ՛ աշխատանքէ՛, զբօսանքէ՛ հեռի մնալ պէտք էր. մտնաւանդ զէնք կրել ու գործածելէ. գետեզրը խաղալէ, լուզ տալէ. ժայռերուն ու սարերուն վրայ ման գալէ, եւ որսալէ վըտանգաւոր վայրերու մէջ ու այսպէս շարքով եւ իրօք անսաստողներէն, չյարգողներէն շատեր վնասուած, վտանգուած ու պատժուած են:

Յուլիսի է՛ն բարկ ու խորկ օրերուն է, որ կուգայ Վարդավառը, իր վարդամասն օրով այնքան բշխուն ու նաշխուն, պատուական ու պատմական Տօնովը ցնծուն ու օծուն: Անցեալի այնչափ լիցուկ ու որբան խորունկ յիշատակներովը խնկենի ու սրբենի, սրտեր զարթուցանող, կեանքեր զուարթացնող, հոգիներ վերացնող սնման երգերովն ու յանկուցիչ երգուածքներովը այնչափ անուշիկ ու նմուշիկ: Վարդավառը վարդաբոյր, շուշանաթոյր տօնը հարուստին ու ազրատին, ազատին ու ռամկին, քաղքցուն ու զեղջուկին, մուրիկին ու կուտաւորին, եւ ամէնուն, որոնց կուրծրին տակ կը բարախէ Հայ աստղկան, Հայ բանդուաւանց քնարալար գեղ այտերէն ու թիլթրթիւններէն առաւելոյն: «Ո՛ւ տայր ինձ զձուին ծխանին, եւ զառաստն Նաւասարդին», ամպերը լուրթ, իսկ հմայող գետերու գոռ վազքը ու խոթ զնացքը պահ մը կասեցնող:

Աշխարհախուճբ այս տօնին աշխարհ մը բերքերն ու բարբերն են որ իբր նուէր հէլալ ու արմազան զուլալ կը բերուին Տաճարին ու տօնին Տէրօջ, ոսկեծին, վարդին, ոսկեհասկ խորձ ու որայ անդէն ու անգաստանէնու կեկուլակ, ոսկեպարկիկ ողկոյզր ու ճիւղ կալ ու կութքէն ու դէզ դէզ, խուրձ խուրձ կողովակ ու կովլակով. հո՛ւ հո՛ւ ոտն աւոր, տունն անտր իր անկցիներէն արեւով խարկուած, տօթով եղնձուած, քրտանց ախօսներով ու առուններով խիմուած իր որդիներէն, տօնին ու տաղաւարին երախտաւորներէն, աշխատութեան տաճարորդիներէն: Երախայրին նուիրական մատուցումով, սրբազան սրաշտումով, խմարհ երկրպագութիւնով մը, երախտագիտական շնորհակալութիւն մը, փառաբանութիւն մը Անոր, որ Տէրն ու տիրականն է ամէնուն եւ բոլոր շնորհներուն: Զոյգ տօնին այս չքնաղ ու զեղնաղ՝ քանի՛ պաշտանք, ու աշխարհախումբ այս արեւափառ ծիրանեփառ Նաւասարդի Նուարդ, զուարդ, սիրվարդ ու բիւր վարդ մեծ հանդէսին, պլպուլ ու սմբուլ մեծ աստղկան քանի՛ սրտագին ու խորագին յարգանք ու պարծա՛նք: Մեծ տաղաւարները մեծահանդէս շուրով ու շքեղանքով, վայելչութիւնով ու վայելումով կը տօնուէր, ամէն տօնի իրեն յատուկ պատշաճութիւնովը, եղանակին յարմար այ զարդարանքովը, ցնծութիւններովը, եւ սրտեռանդն ու բարեպաշտիկ ուխտաւորութիւնովը, հոգեխօսիկ այլելունքով, քաղցրաբարձու երգուածքներովն ու բեւեկնի բուրանքովը: Վարդեվառի կիւրակին ու մեռելոցի երկուշարթին մեծ օրեր էին համբուած, եւ սուրբ պահելը պարտաւորիչ դասուած: Ամէն ժամւորի երեսին կը ցոլար մասնաւոր շողանք մը լոյսի եւ բուտրի արեւէն ու վարդէն քաղուած. ամէնդի հոգեպարար զուարճութիւն ու հրճուանք անմեղ եւ

ճաւարոյթ ընտանեկան, ազգականական խնամիական առատ ու ճոխ սեղաններ իրարու կը հրաժցուէին. եւ օրուան մեծ գրօսանքն էր ազաւնեթախքը եւ ջուրի սրսկումը մէկգմէկ խխում ու լօլիկ ընելու աստիճան: Ճարիրի, հասակի, աստիճանի, սեռի խտրութիւն, զանազանութիւն չըկար, ամէն ամէնով կրնային մասնակցիլ ցեղին յատուկ աղուոր ու կարեւոր տօնին ու յիշատակին այս գրօսանքին: Վա՛յ անոր որ քիչ մը զանդաղ ու պատտակ մնար, ա՛լ կը դառնար չիւրմամա. ամէն կողմէ միեւնոյն ժայնն էր այսօր Վարդկվառ է, ամեն ձեռքէ յոյեկուռ ու փարչերու շիշխկոցներ եւ արուեստակեալ տարափը երկրանձրելին:

•••

Էմինենց-ժիժեան-ձանիկ տային, շառաւիղն էր ժիժոնց մեծահամբաւ տան, գերահաջակ պալատական ամիրաներուն մէկին թողնորդին. սա՛ քառասունի մօտիկ մի աղամարդ էր առքենի հասակով, խաժ աչուի գեղ դիմագծերով, սրտոտ էր ու յանդուգն, չսեղ ու զէզ բնաւորութիւնով, իր նայուածքը խաժու, բնաւորութիւնը անհարօրդ ու ոչ համակրելի: Եիմսիմեռու հարագատութիւնը կը պատկերէր լոկ այս եւ միակ կողմով ժիժեան ամիրաներ իրենց արտակարգ բաջարտութեան եւ ծննդավայրի յատուկ յանդգնութեան համար Եիմսիմեռ կոչուած են: Մենք մեր աղայի օրերուն անոնց առասպելային հարստութեանը եւ բաջագործութիւններու այնչափ հսկայական պատմութիւնները ունկնդրած ենք որչա՛փ հետաքրքրութիւնով եւ միշտ խանդակառուած ու ունեցած ենք այդ սերունդին հանդէպ միշտ յարգանք ու խոր համակրանք, երբ ամէն օր ալ իրենց բարեպաշտական ազգասիրական գործերու կոթողները դիտած ենք եւ կանգնեցուցած Մայր տաճարին մէջ երկրպագած, ձանիկ տային հարստութեան մնացած բեկորներն ալ փճացնելու վրայ էր, իր ծոյլ ու գործի սնընդունակ եւ անաշխատ կեանքովը. չար ընկերակցութիւնը խմողներու, եւ հետո բնաւորութիւնը կազ ու կռուի սիրահարութիւնով իրմէ հեռացուցած էին բոլոր ազգականները, որոնց ամէնն ալ հարուստ դասակարգը կը կազմէին. բարեկամութիւն, մտերմութիւն չունէին եւ չէին պահեր շատ շատերը իր յոռի ու մալի կեանք կենցաղին համար: Յառին լայն առումովը բացի սրտոտութենէն ուրիշ ոչինչ ժառանգած էր, եւ կարգ մը ժառանգութիւններ ալ փճացուցած եւ իրմով կը վերջանար դժբախտարար. ձանիկ տային երկու տղայ ունէր ձանօս Յարութիւն ու Կարօս -Կարապետ: ձանօս մեր դասընկերն էր. մօրը նման խելօքիկ սուսիկ փուսիկ տղայ մը, դասերուն մէջ անյաջող էր, հօրը զինովութիւնը հետքեր մզած էր անոր թարմատար կեանքին վրայ... երաժշտութեան մէջ սակայն ամէնուս երեսը պարզ ու պայծառ հանող. եկեղեցիին խօսնակը: պապերուն յիշատակը թնդացնող: Կարօս հօրը հարազատը, խել ու խել, յանդուգն, ո՛րեւէ բանէ աչք չըթարթող մանջուկ մըն էր. յարողին Եիմսի փորձանքը, դասարանին ծոպաւոր վտանգը, ընկերներուն մաշտիկը, սրամիտ էր եւ ընդունակ. բայց աչքը դուրսն էր, սուր, զէնք, մի ու լեռ իր սիրականներն էին. զաշտերը մատ մատ չափած էր, սար ու ձոր ոտրերուն տակը եւ այս կեանքին մղողն էր հարը:

Կարօն եղորօր հակապատկերն էր. եկեղեցիի հետ զորմ չունէր ինչպէս հայրն ալ կեանքին մէջ զունուրեք պատահած է որ Աստուծոյ տունը մտած երկու ծունկ ազօթած, երկու մամիկ վառած ըլլար: Մինչդեռ իր նախնիք քանի տասններու ու շատ մատուռներ կանգնեցուցած են. ինքը լեզու չունէր կրօնի, հաւատի, սրբութեան հետ խօսքի բառուելու. ու լողութիւն երբեք ունկնդրած ըլլալու սրբասացութիւններու: Հաւատով, հարստութիւնով հարուստ նախնիքներուն ամէն ինչով աղքատ տղան: Ազօթքը, եկեղեցին, Աստուածը իր զէնքերն էին եւ Բագոսեան խնկարկութիւնը:

* *

Վարդավառի կիրակին է.՝ Տօնն ու տաղաւարը սիրելի՞ ու այնչափ պաշտելի. Տօնն է նաեւ Մշոյ Սուրբան Սուրբ Կարապետին, եւ ցեղին Նաւասարդի ընծայարեման խնկելի յիշատակը վարդի ու վարդամատի ծաղիկներու. թագուհոյն, գեղ սասողկան ու Թափոր Հերման իրենց բարձր կատարներով դարաւոր վիաները Մեծ Վարդապետին, կեանքի Փրկչին Աստուածային խօսակցութեանը, մարգարէներու ու աւարեայներու խումբովը, Տօն պայծառակերպութեան այլակերպութեան Աստուածորդոյն: Եկեղեցին կրկնակ այս ամենուն համակ ծերանիներով ու ներմակներով զարդարուած է. ամբողջ զարդարանք մետաքսահիւս, վարդասեղ, ոսկեհուռ ու արծաթկուռ, թաւշայեռ ու մարգարտազեղ փունջերով ու ծոպերով լիացած են կուռ բուռ ու գուռ, միշտ թանկագին ու հնդկական պատառներու վրայ: Ժիժոնց նուէր ոսկեծող ըսպաս սեղանի ու խորանի, եւ կանդեղք ու ջահք ձոյլ արծաթեայ իրենց լոյս ցոլերով ու շերտերով մայր տաճարը լիացուցեր են: Տաճարին ներսը լայսի ու վարդի հրդեհ մը բռնկուցած է ամէնը, եւ ջրհեղեղ մը վարդ ջուրի տաճար տապանը ողողեր է, երգ ու կրգուածք ալ դաշտ մը ամբողջ թնդացուցեր ու ու ցնծացուցեր են, որաւ՛փ մեկանոյշ այնչափ մուշ անոյշ, ժամ ու ժամուրք Օրհնեայք եղբուրը լսած նոր օրհնութիւններով ուրախ ու երջանիկ տուն կը դառնային, ու հագլու սեղաններու շուրջը բուրած անուշ ու նուշ պիտի համտեակին դաշտին ու պարտէզին արօտին ու այգիին հարուստ պտուղները, առատ կաթնեղէն ու ընդեղէնը, ահա իրարանցում մը դուրսը:

* *

Եփրատը՛ ալեւոր ծերուկ, արեւու մաղբայէն, Արջու բարի մաղբայի բար ստնեղէն նեղուած ու տորուած կ'ուզէ շնչակ մը առնել, բայց սաղեթի ու Աստուածածնայ քար շարքերէն ու կարկառ ժայռերէն կրքեկին պրկուած ու օղակուած վզէն, «ի գուր միկ ու ճիգ կը հանէ ու պրծիլ կը ջանայ, վասն զի գլխին ալ ցցուած է ու մէջքը ոլորած Վալիսէ Սուրբանին շնորհ Վալիսէ: կամուրջը, երկու բերդակ ու ծեր թաթ տիտան սրունքները, ու կամար նետուած խոշոր հեծանները պուկին փակած օծիքը ոլորած կը գալարեցնեն Կոծողիկէն սկսեալ մինչեւ քար ժայրն ու Սազըղը: Եփրատն ալ սրամտած հոր ու փոս պեղած է ու կը մտնէ խորն ու փորը հողին կրծելով. խամենելով հիմքը տիտանին, եթէ:

հնար է անոր խոչն ու պոչը փրցնելու, կորաբամակ այդ սասառոզին՝ բայց ի զուր մին առիւծ մը դարերու ջրբաշերովը հաս ու յորդ. միւսը տ սրիններու աղուհուսկը կախարդ Տիտան որոջով որջացած մը: Դիւսացի Մաղբայի ու Ռափաթի առջեւը կէս մը ընկողմանած լայն շերտի մը զըրկին թաշ ու ակաւայ ցոյց կուտայ եւ մէյտան կր կարգայ ամէնուն: Եփրատը սէքն ու սիրտիւնը եղերարնակ բնակչութիւններուն, պատուր ու տօթուխօթ անցուցեր է ընդ սուրներու իր քաղցրածոր կաթնահոս ջուրովն համեղ բիւրակնեայ ու եղեմեան. թիչ ալ չին սակայն իր ծոցին ջրահեղձ եղաղներն ալ. անկուշտ առուակներու գետակներու ջրերէն, արտօսրի ու արցունքի շիթերն ու կաթիլներն ալ պատրած ծոցին բնուումն է դարիւ դարիւ:

•••

Կարօն մութն ու լուսուն դաշտ կ'երթայ, որպէսզի դէզ եղած խըրձերը բեռնալով կալ փոխադրէ. ձանօն եկեղեցին կը լեցնէ վարդավառի փառաբանութիւնովը, Կարօն սայլը օրը օրանկիրութեան կը զնայ, խի ձանիկ տային ալ օդի կը ճնկէ: Կարօն որայները բեռցած կամուրջէն կ'անցնի, բայց ինչպէս կը լինի կամուրջի այդ բարձրութենէն եփրատին մէջ կիկնի. կենդամ ին իր դանդաղ քաջիւրովը Ռափաթի ճամբէն կր բարձրանայ թայց առանց օրանկիրի. հարիւրաւոր կանգուն բարձրութենէն երբ կիկնի զգրգալի ծայն մը կր հանէ ու կը լսեն եզրին համբաւաւոր վարի աղբիւր ջուրի գնացողները ու կը փութան լուր տալու թէ՛ գետը մարդ խեղդուեցաւ, նախազգացու մը թէ՛ սայլը օր է, յանդըզնոյնն անշուշտ կը պատժուին. կուժերը ու սերնետն հոս ու հոն կը վազվառտեն այլ այլմէ ելած: Ողջ Բինկեանը կը ցնցուի լուրէն, իրարանցումը կ'սկսի, բայց քիչերն են եղևութեան հասու թէ՛ մարդ խեղդուած է, ով ըլլալուն իրագեկ չեն դեռ: Ամէն կողմէ աղաղակներ. Արուս աղբօրը ծայն տուէր, Արթօ աղբօրն ալ, զի երկուքն ալ նշանաւոր լուրորդներ էին, համբաւնին ամէն կողմ տարածուած. մինչ այս շատ մը տղամարդեր ջուր նետուած էին, բայց ամէնուն աչքը Արուսին կը նայէր կամ Արթօին. Բինկեանը ողջ բնակչութիւնովը հեղինակնեց տան տակէն մինչեւ զոգան քար ծոր եփրատը բուրբած էր, ամէն գիւղէ ծայն աղաղակ, ու սարսուռլի թացագանչութիւններով ու հծծիւնով կ'ողբար Կարօն ու իր պատանեկութիւնը, տղաքներս ալ շնչատ հասու ենք Սալ քար. խոնուած բազմութիւնը աջէն ծախէն հրամանների կուտար ու կուլար: Արուս աղբարը համբաւաւոր լուրորդն ու երգողը կամուրջի քէրագիւղէն ճլօփ... մինչեւ եփրատի խորը նետուած ու ալ երես ելած չէր. նախապէս նետուողներ 'ի զուր լուր կու տային հոս ու հոն ու հետք մը չէին կրցած գտնել: Փափաւորը հնչուորը ծայր տուած էր նաեւ. գանգատ ու սուր բողբոջ ձանիկ տայիին հասցէին. ի՛նչ անզգամ է, մէջ մը երեսը նայէ. կարծես մեծ պահքին ծներ է, ու դայեկն ալ հիչ չէ խնդացեր իր երեսին, ս'էյ օղալ. ի՛նչ օրերու հասանք. երեսի ջրով գերեզման մղտնէկներ տէ՛ ասանկ գէշ բաներու չը հանդիպէինր. ասանկ սայլը օրով մասու մը դաշտ կը զըկե՛ն վրայ տուաւ միւս մը, ի՛նչ տըլլայ հաւատը ջուրնշոյղին, ժամ չգնայողին, կիւր ամէն օր ծեծողին զուլթը պէլաէն

պակաս չըլլար. ազգականներէն երբորդ մը. ա՛խ ի՛նչ կ'ըլլար, գոնէ եւալ-
բուին չբաւարահէր աէ իրեն հօրը հանգալէր անաստուած մարդուն. վրայ
բերաւ աւելի տարեց մը. օղուլ ի՛նչ օրերու հասանք Վարդապետի օրին
մենք ժամէն չէինք ելներ, հիմակ գիտն՞ս ի՛նչ կ'ըսեն ժամուն պատե-
րը մեզը են քոք. սուս սուս քուրուկ Աստուած պէլանիս կուտայ բայց
մենք վրանիս չենք տուներ. շիտակ կ'ըսես քուրուկս բայց մասունքին
մեզըն ի՛նչ էր գոնէ Մայրամ Մարը ազատէր, բովիկն ալ կեցած է,
մար եղած է գիտէ քի ինչ դժուար բան է, հիմակ մօրկանը սիրաբ ի՛նչ
կ'ըլլայ քար ըլլար աէ մար չըլլար: Չայնիրը կը բարձրանան սրտաթունդ
ու Ճանիկ սային է որ ինքիրովն ելած խնդի պէս հոս ու հոն կը
պտուպաւ, մագիրը կը փետտէ Կարօ՛ս Կարօ՛ս կանչելով, ու ծայնը կը
խզողի պուկին մէջ ու հեծկլտանքներուն տակը: Իր այլալլած դէմքը
ցոյց կուտար խղճահարի մը բոլոր գնգնուած պատկերովը, ա՛յս լուս
խոտտովանանք մըն էր որ ամբողջ կեանքովը կը սարսուար մեղաւ որի մը
յանդատարտի մը լիցունոթիսնովը, կրօն ու հաւատ մոռցող, սէր ու
սրբութիւն ուրազող, եկեղեցի կիրակի անտեսող ու իրեններն ալ այդ
մտորանքին մղող ու այժմ ծանր հետեւանքին ու պատժին դէմ յանդի-
ման գունատած ու մոլորած Կարօս կը պուար արդար գալարոյթ մը երե-
սին, բուռն բողբո մը շրթներուն մէջ նետուեցաւ կնրամայրը ու ճանիկ
տայիին ուղից խօսքերը սրտմտօրէն, դուն հայր չէ՛ս, դոհի՛մ մըն ես
այժմ խեղայար պօս չըտալուդ առաջ մագիրդ փետտէիր ու դառնայիր
կնտակ քան հիմակ անմեղ տղուդ արեանը պատճառ ըլլայիր, չէ՛ր զի-
տեր թէ այսօր սայրը օր է. եփրառը միշտ դուրպան մը կ'ուզէ այս-
օրին. քեզի կիսի անաստուած. մեզր որ Տէ՛հներէդ բան մը չը ժառան-
գեցիր ա՛չ հաւատ, ա՛չ կրօն, անոնք ժամեր շինեցին դուն ժամուն կը
բէքես. անօրէ՛ն մարդ: Խալկին առջեւը ջուրին մէջը Արուսը երեւաց
ու կրկին թաղուեցաւ, յու սահատութիւնը անծկութիւնը ծայրագոյնին
ծանր-պցաւ. Թափաթի առջեւը բազմութիւն մը խռնուած ու ահա զե-
տեզրէն դիակ մը դուրս կը բաշէր Արուս աղբարը այնչափ յուսահատ ու
յոգնած ու դիակին առջեւ աղէկուոր նայուածքով բորբոլին պարտա-
սած. ահա Շխիկանց հարուստ Մահմուտ ազային կինը Ձիննէթ խա-
թուն բազմութիւնը հեղքած իր շրթներուն միւլեռոյն բառերը Պէօյէ
սայրը կիւնսէ պէօյէ պիւ մասունքի դուրպան վէրիլի՞ր մը . . . : Արուսին
կը հրամայէ դիակը դէպի գլխի վար շաղկած իրենցը տանիւր ու կ'սկսին
մատտի ու գլխի վար կախած ժամանակ մը ահա կենդանութեան
նշաններ կ'երևուին: Արուսը Կարօն շաղկած գլխիվայր ահա Թափաթ զիւ-
ղէն խալէով դէպի Բիլիկան կը բաշէ օրուան հերտը, աջէն ու ձախէն
հազար գովասանքներ կը տեղան. հապա՛ մամիկներուն օրհնե՛նքը եւալ-
բու Աստուած օրերդ ու արեւդ պահէ, • ցաւ ու գօռ չտեսնես. եւալբու-
ներուդ խէրը տեսնես երխտատարցներն քես իրենց սիրուկան Արուս
աղբարին բովախը մտախեցած ինչն՞ր չէին քոք, իւր հիւնէրներուն վը-
րայ իրենք ալ հպարտ ու շնորհապարտ, ու շեղինենց Կէսիկին՝ ալ ճամ-
բայ չըկար որ քալէր այնչափ ծովացած էր բազմութիւնը: Տղաքներս
այդ պահուն, էմսիհա՛ր մը կը տեսնէինք աղուոր երգող Արուս աղբա-
րը իր այս հերտութեանը մէջ: Կարօն աղբեցաւ ու սայլը օրը ա՛լ
չըմոռցաւ:

ԿԷՈՐԿ ԱՐՊԵՊ. ԱՐՄԱՆԵՆԵՆ

Ս Յ Ն Ա

Հանոյքը ունինք մեր ընթերցողներուն ծանօթացնելու արժէքաւոր հայուհի մը, Օր. Նապուք Նազգուսեան, Տատեան Արթին փաշայի թոռնուհին (այժմ Աթլէնք հաստատուած), որ Միւսէյ ծածկանունով առաջին անգամ երեւցաւ Հայ Կիլի մէջ, ստորագրելով այնքան բնքոյշ, գոյտրիկ եւ զգայուն էջեր: Խմբագրութեան զիմուսին վրայ Ընդարձակ Ֆարեցոյցին ԼԵՍ րեբաւ իր աշխատակցութեան բաժինը:

Օր. Նազգաշեանի գրութիւններուն մէջ ուրախալի է հաստատել արեւմտեան զրականութեան առոյգ սերմերովը ուռնացած տաղանդի մը ինքնատիպ փթթումը, արժանի ամէն զնահատութեան: Խ.

(Մեծ պանդոկի մը հիւրասրահը, Բրիւնսիլոյի մէջ: Վայելալուչ կահեր: Ծաղիկներ: Թզուկ արմաւենիներ: Բազմոց՝ աջակողմը: Խորհիւն՝ մուսֆի դուռ: Զախեկ՝ շայն բացուած պատուհան.)

Ս Օ Ն Ա. յէտոյ Ն Ո Ւ Պ Ա Ր

(Սօնա՝ առանձին, անփութօրէն նստած բազմոցին վրայ՝ կը կարգայ յափճակութեամբ: Նուպար ներս կը մտնէ անտարբերութեամբ մեկուն՝ որ ոչ ոք կը կարծէ զսնել սրտիին մէջ: Կը նշարէ Սօնան, չի կրնար վրիպեցնել բարեղիպ անակնկալի ձեւ մը, եւ կը մօտենայ անոր փութիկոս ու երկչոտ քափի մը հետեւալի խառնուրդով: Նէ կը բարձրացնէ աչքերը, կը ժպտի անոր մեղմիւս: Կը կարկառէ ձեռքը անոր՝ որ զայն կը սեղմէ յարգանքով, շատ վար խոնարհելով:)

ՆՈՒՊԱՐ.— Զեզ կը խանգարե՞մ...

ՍՕՆԱ.— (Դնկոյշ), Ամենեւի՛ն...

ՆՈՒՊԱՐ.— Բայց գեղեցիկ գիրք մը կը կարգալիք անտարակոյս...

ՍՕՆԱ.— (Խանդավառութեամբ) Ո՞հ, սխանչելի... (ցոյց
սաղսլ գիւրջը). Վարուժանի շէքանոս երգերը... (կը դնէ գիւր-
ջը մօտի արոտակին վրայ, եւ սիրուն, պչոտ կերպով մը), Բայց
կը նախընտրէի խօսակցիլ.

ՆՈՒՊԱՐ.— (Դեմի նստարանին վրայ կը նստի). Խօսակ-
ցի՞նք ուրեմն...

ՍՕՆԱ.— (Չուարթօրէն). Խօսակցի՞նք...: (Ժպտուն՝ իրա-
րու կը նային, Լոուիլին):

ՆՈՒՊԱՐ.— Ձեզ չե՞ն արճնեղեր իմ խօսքերս...:

ՍՕՆԱ.— Ո՞ր խօսքեր...

ՆՈՒՊԱՐ.— (Բիջ մը յուզուած). Լոուիլեան խօսքերս...:

ՍՕՆԱ.— (Նսւն յանկաւժ յուզուելով). Ձեմ հասկնար
ձեզ...:

ՆՈՒՊԱՐ.— Գու՛ր կը հասկնամ սակայն ծաղիկներուն ի-
րարու միջեւ ունեցած լուռ լեզուն...

ՍՕՆԱ.— (Գոհ՝ խօսակցութեան նիւթը փոխուելէն). Կար-
դացի՞ք իմ վերջին բանաստեղծութիւնս...:

ՆՈՒՊԱՐ.— Այո՛... եւ սխալմա՛ն՝...: Այդ շուտաններ
որոնք այնքան հեշտալիօրէն կը սիրեն իրենց վարդերը... Այդ
փափկօրէն կրնոս զգացումները... խոստովանութիւնները, զբոս
կ'արճածորեն իրենց բոյրերով... կարելի՞ է երեւակայել աւելի
սիրուն բան մը...:

ՍՕՆԱ.— Ինչե՞ն գիտցա՛մ քե՛ Ալլիսիմսը ես եմ : :

ՆՈՒՊԱՐ.— Միտ՛ս կը գիտցուի ձեզ հետաքրքրող բանը...:

ՍՕՆԱ.— Բայց այնքան կարճ ատենէ մը ի վեր է որ կը
նանչնամ զիս... Տասնընիւց օր կա՞ջ որ դիպուածը մեզ միա-
ցուց միեւնոյն պանդոկին մեջ, հոս, Բրիկֆրօ...:

ՆՈՒՊԱՐ.— Սակայն եւ այնպէս ես ձեզ կը նանչնամ սա-
ւր ճարտան բարեկամի մը պէս...: Ձեր գրութիւններուն
զգլխամբին բնդմեջէն գուշակած եմ ձեր ամբողջ հագին... ձեր
նաշակները, ձեր գնահատումները, ձեր զգացումներուն իսկու-
թիւնը...: Գիտե՛մ ձեր սիրած մեղեդիները... ձեր նախասիրած
վեպերը, ճերբուածները...: Գիտե՛մ ձեր ամբողջ գորովանքը, Գու՛ր
բանաստեղծութեամբ քարտուուն էք...:

ՍՕՆԱ.— (Ժպտուն). Ի՛նչ եղումդ մըն էք...:

ՆՈՒՊԱՐ.— Շոյումո՛ւ...: Օ՞հ, ո՛չ...: Գու՛րք էիջ մը շատ
խանդավառուած ըլլաւ... դու՛ր էիջ մը շատ սաղանդ ունիք...
ուրեմն երկուս ալ կը չափազանցենք...: Սխանչելի՛ է ասի-

կա...: (Յանկարձ՝ կասուռային) Այնպէս չէ՞, որ իմ բարեկամուհիս պիտի ըլլաք...:

ՍՕՆԱ.— (Ժպտուն). Բայց, շե՛մ արդէն...:

ՆՈՒՊԱՐ.— Այո՛... քանի որ, հետս խօսելու համար ձեր ձայնը աւելի կը քաղցրանայ...: Քանի որ, Երեկ, նախընտրեցիք իմ մնալ, պատշաճաբան վրայ, եւ դիտել մայրամուտը, այն պահուն, երբ բոլորը կը պարտին սրահին մէջ...:

ՍՕՆԱ.— Այնքան կը սիրեմ բնանկարներու գեղեցկութիւնը... Եւ Երեկ հոյակապ վերջալոյս մը կար...:

ՆՈՒՊԱՐ.— (Քննչորեմ): Եւ յետոյ, միանակ էինք...:

ՍՕՆԱ.— (Ժպտուն). Ինձի ալ այնպէս կը բուռի բէ. մարդ աւելի հեշտին կը գնահատէ իրերու հրապոյրը, երբ կը դճուռի բարեկամի մը հետ՝ որ զինքը կը հասկնայ, որ իր յուզումը կը բաժնէ...:

ՆՈՒՊԱՐ.— Ես ի զուր պիտի համարձակելի ձեզի խոսուվանիլ բէ՛ անմոռանալի բնու Երեկ իրիկունը՝ այն բանը՝ որ դուք իմ մօտ էիք, ձեր վարդազոյն շրջապահեսալ...:

ՍՕՆԱ.— (Քննչորեմ սջրոս): Եւ երբ կապոյն հագու՞սսս հագած ըլլայի...:

ՆՈՒՊԱՐ.— Իմ խռովս փոխանակ վարդազոյն Եղած ըլլալու կապոյն պիտի ըլլար...:

ՍՕՆԱ.— Այնքան զգայնո՞՞ս ե՛ք ուրեմն...:

ՆՈՒՊԱՐ.— Այնքան... որ ձեր ամենազոյն ժպիտը անկորնչելի հեշտանքներ կը պատճառէ ինձի...: Եւ ահա սա պահուն, երբ կը կարգամ ձեր աչքերուն մէջ մտալլ քաղցրութիւն մը, սիրս կը բարբախտ շուտ շուտ, յիմարի մը պէս...:

ՍՕՆԱ.— Բայց գիտե՞ք բէ զգայնութիւնը 1928ին նկատուած է իբր մեծ տարուքիւն մը, աւելին իսկ, հիւանդութիւն...:

ՆՈՒՊԱՐ.— Իսկ դուք, զգայնո՞՞ս չէք...:

ՍՕՆԱ.— (Ժպտուն) Բայց ես Մելիսիւսն եմ:

ՆՈՒՊԱՐ.— Եւ ես իր բարեկամը...:

ՍՕՆԱ.— (Կէս հեղնական եւ կիւ-յուզուած):

Այս բարեկամութիւնը, այնքան խորունկ, ո՞րքան պիտի տեսէ: Կ'ըսենք բէ այրերը անհաստատ են...:

ՆՈՒՊԱՐ.— (Պանդալտ). Ուրիշները բերելս, բայց ես՝ Նուպար Նուպարեանն եմ...: Երազներու մեկնութիւն գիտե՞ք, Օրիորդ Սո՛նա...:

ՍՕՆԱ.— Բայց, սյո՛, բիշ մը...: Իբր Արեւելցի...:

ՆՈՒՊԱՐ. — (Շանը ձայնով մը, յուզումով ու երագով).
Երեկ գիշեր երագս սեսայ որ... շենդ պարտեզ մը կը գրս-
նուէի... Եղեւինններ որոնք կը բուրեւին... վարդեր ամե-
նուրեւ... քէյավարդեր, սպիտակ վարդեր, կարմիր վարդեր
... ա՛յնպէս գեղեցիկ... Եւ որոնք ազնիւ բոյրեր կ'արտադու-
րէին... Մքնուորս մը միանգամայն շատ խարտաշ Եւ շատ
վարդագոյն... արշալո՛յս եր... վերջալո՛յս եր... չեմ գի-
տեր... Եւ ահա երեւան Ելան քանի մը նեմփաներ մանկատի,
սիրուն, շնորհալի... հագած պարեգօտեր, մազերնին ծը-
փուն... Անոնք կ'երթեւեկէին, քեքեւ, անյագ... կը քե-
րագծէին պարի քայլեր, կը նստէին մարմանդին վրայ, կը
վազվոտէին քերթանիկներուն ետեւէն: Բայց յանկարծ նոր նեմ-
փայ մը երեւան Եկաւ... (կը շե վայրկեան մը, յետոյ կը վե-
րսկսի աւելի անոյ՝ ձայնով մը) Այնքան գեղեցիկ էր ան, այդ
նեմփան, որ բոլոր միւսները, զգլխած, պարուրեցին զայն,
խոնարհեցան անոր առջեւ, ինչպէս քաղուհիի... Իր դէմքը
կը նմանէր... այո՛... բարո՞ւ վիճակ... ձեր դէմքին... Սօճա...
ձեր աչքերը ունէր ան... (Անհուն գորովանով մը կը դիտէ
զայն). ձեր ժպիտը... Դո՛ւք էիք...

(Սօճա զայն կ'ունկնդրէ ինքնակորոյս):

ՆՈՒՊԱՐ. — Միւս նեմփաները իրեն համար կը քաղէին
ամենէն նառագայրով վարդերը, զանոնք իրեն կը նուիրէին,
փունջերով...: Յետոյ, քեքեւոսն, անոնք անյայտացան: Այն
ասէն, փոքրիկ նեմփան, ա՛յնքան սիրուն, յառաջացաւ դէպի
ինձ...: Բարո՞ւ վիճակ մօտս Եկաւ... շա՛տ մօտ, ժպտելէն...: Ծա-
ղիկներ Երկարեց ինձ, հոտոտելու...: Կը հակէի ինչ մը մոզա-
կան փունջին վրան. Եւ զգացի սարածուիլը շուրթերուս վրայ
կրկին արբեցութիւնը իր վարդերուն Եւ ձեռքերուն բոյրին
...: Ու մինչ նէ կը շարունակէր ժպտիլ հետտօրէն, բուն
աստուածային յուզում մը կ'զգլխէր հոգիս...: Կ'զգայի քե
արբեւն էի երանութեամբ: (Պաշտօնորէն նկուն շարժումով մը
անոր ձեռքը կ'առնէ Եւ կը հոտոտէ մեղմորէն...): Իր բոյրն էր...:
Սօճա՛ն... (ձայնով մը որ կը կախապէ հետզհետէ) Եւ այդ յոյզն
էր... այդ երանութիւնը...

(Վայրկեան մը շուրթուն, ուր իրար կը դիտեն վերացած):

ՆՈՒՊԱՐ. — Սօճա՛... Ի՞նչ կը նշանակէ իմ երագս...:

ՍՕՆԱ. — (Շատ ցած Եւ դողողով ձայնով մը) Կը նշանակէ
քե... կը սիրէի զիս.

(Սխրական յուզումների յուրփուն մը):

ՆՈՒՊԱՐ.— (Մտնուել մը): Այդ սէ՛րը... կը սիրե՞ք դուք
զայն, Սօ՛նա...:

ՍՕՆԱ.— (Շշունջ մը) կը սիրե՛մ զայն...:

ՆՈՒՊԱՐ.— Եւ զի՞ս, Սօ՛նա, կը սիրե՞ք զիս...:

ՍՕՆԱ.— (Սէրը կը խոստովանի աչներուն լուրքեամբ,
բայց կ'աւելցնէ շուրքերուն բառերով). կը սիրե՛մ ձեզ...
(Նորէն կախարդական յուրփուն):

ՍՕՆԱ.— (Յանձնորհէ, որպէս երագէ մը սրափեղով) Օհ,
Նո՛ւպար... զերբնական վայրկեաններ եմ ասոնք...:

ՆՈՒՊԱՐ.— Հմայմներու կեանքի մը առաջին վայրկեան-
ներն եմ ասոնք... մե՛ր կեանքին...: (Ձեռները կը բռնէ).
կ'ուզե՞ք զայն... ըսե՛ք, սիրելի՛ Սօնա...:

ՍՕՆԱ.— (Տրտնազին ժպիտ): Եւ երէ հայրս մեծէր ձեր
խնդրանքը...:

ՆՈՒՊԱՐ.— (Ձեռնորհէ) Օհ, անկարելի է այդ...: Աչ-
ներուս մէջ պիտի տեսնէ ա՛յնքան սէր ձեզի հանդէպ, ձեզ եր-
ջանիկ ընելու այնպիսի՛ հաւատարմ մը, որ վշակրած՝ բա-
զուկները անմիջապէս պիտի բռնայ ինձի համար...:

ՄԻՌՈՒՅՑ

Ֆրանս. բնագրէն

Հայացուց

Հ. Մ Ա Ռ Ք

Հ Ե Ա Ս Յ Ա Փ Ո Ւ Մ

Անցո՛րդ, դուն չե՛ս այն երազը զրգալիբ,
Որ միտքիս մէջ կու գայ հիւս
Յակիրթի շունչն ես կ'երագեմ թարթափուն,
Անհուն խաւա՛ր մըն ես դուն:

Կը բրբրի գ՛մայլանքի փունջս համայն,
Ծաղիկները վար կ'իջնան:
Ա՛հ, մի՛ բռներ մատներովդ թերթերէն,
Իրե՛նք իրենց թող մեռնին:

Ատնց մահուան յուզարկաւոր միայն ես,
Պիտի ըլլամ, միայն ե՛ս,
Եւ հովերը պիտի կանչեմ ու բավին,
Որ զան առնեն ու տանին:

Անցո՛րդ, դուն չե՛ս այն երազը զրգալիբ...:

ՀԱՅԿԱՆՈՅՑ ՄԱՌՈՒՅՑ

ՕՇԵՐ ԸՆԹԵՐՅՈՒՄՆԵՐ

ԲԱՆԱՍՏԵՂՄՆԵՐՈՒՆ ՀԵՏ

Աձէն ժամանակներու մեծ բանաստեղծները համախմբուած են որոշ զաւանանքներու և իտէալներու անունով, ծնունդ տալով իմացական հոսանքներու, որոնք յաճախ ստրողը զարեք իրենց ազդեցութեան տակ պահած են մարդկային յիտքը: Այդ բանաստեղծական համախմբութեանց նուիրուած է հետեւեալ յօդուածը, զոր աշխատակից մը բաղած է ֆրանսական ամսաթերթէ մը (L'ոյս, 1908):

ԲԱՆԱՍՏԵՂՄԱԿԱՆ ՀԱՄԱԽՄԲՈՒՄՆԵՐԸ

Առաջին ծանօթ համախմբութիւնը կազմած են եօթը բանաստեղծներ որոնք կ'ապրէին Պաղատէոս Ֆրատէլիի օրով. — Լիքօֆրօն, Թէօկրիաէս, Արաթուս, Նիրամուրա, Արօլմիուս, Ֆիլիք եւ Հոմբրոս կըրսաներ: Յայտնի չէ թէ ո՞վ էր այս համախմբութեան պետը. որովհետեւ ոչ մէկ ստոյգ տեղեկութիւն հասած է մեզի անոնց նկատմամբ:

Բայց ահա՛ ուրիշ համախմբութիւն մը, թերեւս ամէնէն նշանա-

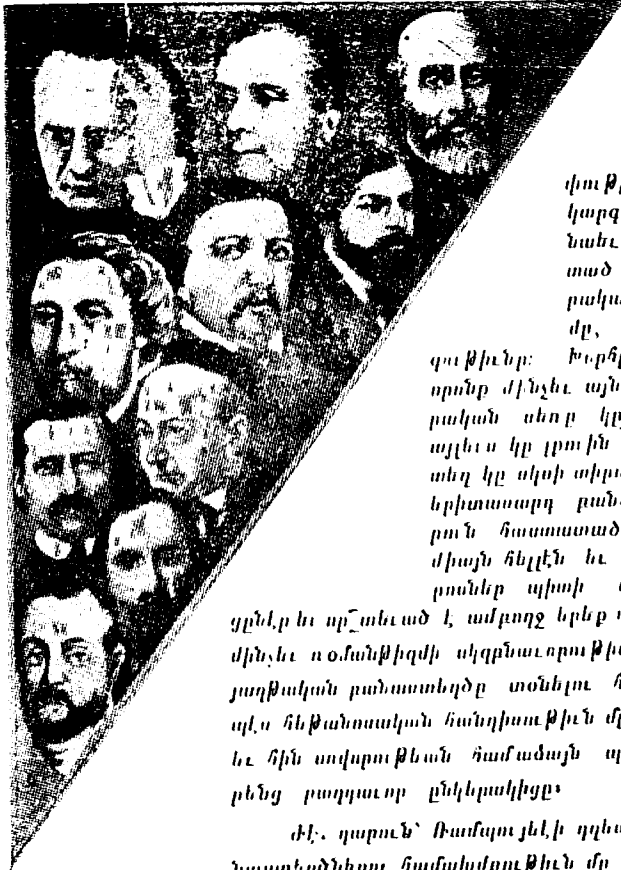

ՍԷՆՊՈՒԻՍԹՆԵՐԸ

ՖՐԱՆՍԻՍ ԶԷՅՄՍ ՀԱՆՐԻՆՏ ԲԵՆԵԿԷ ԺԱՆ ՄՕՐԷԱՍ
ՀԱՆՐԻ ՊԱԹՍՅՆ ԿԻՍԹՈՎ ԲԱՆ

Ըորը: 1554ին վեց ֆրանսացի բանաստեղծներ որոնք մտերիմ բարեկամութեամբ մը կ'ապրուած էին իրարու հետ, կը միանաին տօնելու համար եօթներորդ բանաստեղծի մը յաջողութիւնը: Այդ վեց բարեկամներն էին Բիէր ար Ռօնաու, Ժօարիմ ար Պէլէ, Ռէմի Պէլօ, Նիքօլա Պայիգ, Տը Թիաու ու Տօռա. իսկ իրենց տօնած բանաստեղծն էր Էթիէն Ժօտէլ:

որուն երկրորդ ողբերգութիւնը՝ «Տիտոնի զոհ»՝ ծափերով ընդունուած էր: Ժօաէլի յաղթանակը միանգամայն յաղթանակն էր նաեւ միւսներուն,

որոնք ո՛չ մի այն ֆրանսէրէնն ու ֆրանսական տաղաչա-

փութիւնը բարեկարգած էին, այլ նաեւ հաստատած էին թատերական նոր սեռը, — ողբեր-

գութիւնը: Խորհրդատուները որոնք մինչեւ այն ատեն տիրական սեռը կը կազմէին, այլեւս կը լրտին եւ անոնց տեղ կը սկսի տիրապետել այս երկրասարդ բանաստեղծներուն հաստատած սեռը, որ միայն հելլէն եւ լատին հերոսներ պիտի աստուածա-

ցընէր եւ որչափեւէ ամբողջ երեք ու կէս դար, մինչեւ ոճանթիզմի սկզբնաւորութիւնը: Անոնք յաղթական բանաստեղծը տօնելու համար՝ էսպլո հեթանոսական հանդիսութիւն մը սարքեցին եւ հին սովորութեան համաձայն պատկեցին իրենց բողբոսը ընկերակիցը:

Ճէ. դարուն՝ Ռամպուլլէի զգեստն ալ բաւատեղծներու համախմբութիւն մը հովանաւորեց: Գեղակը արդէն համբաւաւոր զարծած էր իբր ժամադրապարզ այն «բանգիտուհիներուն» (Pidoieuses) որոնք անպատաղիւր մը զարծան նոյն դարուն երգիծաբաններուն համար, եւ զոչո մասնաւորաբար հեզնած է Մոլիէր: Միջակ բանաստեղծներ միայն մասնակցած են այդ համախմբութեան: Բայց եթէ Ռամպուլլէի զգեստն հովանաւորած այդ երկրորդական բանաստեղծները անջնջելի հետք մը չեն թողած, զոնէ՛ այնտեղ խմբուող «բանգիտուհիները», հակառակ իրենց բոլոր

- ՌՕՍԱՆԹԻՔՆԵՐԸ. — 1. Վիլթօր Հիւկօ. — 2. Լամարթին. — 3. Վիլթօր Եր Լարթա. — 4. Ֆրանսուս Վիլթօր Հիւկօ. — 5. Թէոֆիլ Կօփիէ. — 6. Ալբրէս Եր Միւսէ. — 7. ԱԼԵք. Պէօզ. — 8. Տօլ Մէօրիս. — 9. Օկիլսը Վանլըրի. — 10. Բէքրիս Պօրլի:

ծիծաղելի կողմերուն, մեծ ծառայութիւն մատուցած են գրականութեան, գեղեցիկ դպրութեանց սէրը ծառայելով ազնուատոհմ եւ բովանդակ

բարձր
դասու
ընտանիք-
ներուն
մէջ, ու
ներշնչե-
լով հրու-
հրելով շատ
անուանի գր-
բողմեր:

Ասիկ վեր-
ջը կու գայ ու-
սման թիւր բա-
նաստեղծներու համա-
խմբու մը, իր գլուխը
ունենալով Վիրթօր Հիւ-
կոն: Ողբերգութիւնը
նար մեւափոխութեան
մը կ'ենթարկուի Մին-
չեւ այն ատեն միայն
հեղին եւ լուսին հե-
րոսներ կը ներկայացուէին բնափ
վրայ. բայց ահա երիտասարդ Հիւ-
կոն որ ասկաւին հազիւ բանբուր
տարեկան է, իր մէկ ողբերգութեան
հերոս կը դարձնէ մտաւոր ժամա-
նակներու պատկանող սպանիացի
մը: Տաղաչափութիւնն ալ տեղի կու-
տայ այդ նոր հասանքին առջեւ:
Մալքըպէն ի վեր, անձուկ կադապարի
մը մէջ կը չարչկուէր ստանաւորը. բայց
ահա՛ Հիւկոյի մեղքը՝ ստանաւորը. Միւ-
սէի ըսածին պէս, կը սերկանայ «կովի մը
նման ծանրատաղտուկ դասականութեան»
հանգամանքէն, թուէր կը ստանայ. կը բո-
ցափառուի Մեր հրատարակած մէկ պատ-
կերը ցոյց կուտայ թէ որո՞նք մանաւանդ
նշանաւոր դարձան ուսման թիւրներու այդ
համախմբութեան մէջ:

Ռօմանթիկներէն վերջ՝ Պառնասեան-
ները, արուեստի սիրահար ու մեւապաշտ
բանաստեղծները սրոնք ամէն լուծ թօթա-
փած ըլլալու համար՝ երբեք չուզեցին ի-

- ՊԱՌՆԱՍԵԱՆՆԵՐԸ. — 1. Ա ման Սիլվէսթր. — 2. Թեո-
սոբ սր Պանվիլ. — 3. Լը-
ֆօն սր Լիլ. — 4. Պօսլէռ.
— 5. Սթէֆան Մալառմէ.
— 6. Բօլ վէրլէն. — 7.
Ֆրանսուա Գօթէ. — 8. Անրէ
Թլօրիէ. — 9. Անաթօլ Ֆր-
րանս. — 10. Էսֆօն Հա-
րօֆուր. — 11. Սիլվի-Ֆր-
րիւսօն. — 12. Քարիւլ Մէն-
սէս. — 13. Ալպէր կլաքիսէի.
— 14. Մէրա. — 15. Էսֆօն
Ռօսթրան. — 16. Քաղալիս.
— 17. Լէոն Տիէրբա. 18.
Մօրիս Ռօլլիմա:

րենց գլուխը ունենայ Հիւկոյի պէս բունակալ մը: Լըրօնթ ար Լիւ, Քաթիւ Մէնտէս, Յրանսուա Փօրէ՝ իրենց առանձին խտէալը ունէին. գրեթէ ամէն ստապարէզէ մարդիկ կ'ային անոնց մէջ: Մէնտէս հրապարակագիր է, Փօրէ՝ պաշտօնակալ էր, Կաթիլինի՝ դերասան, Մալառմէ՝ ուսուցիչ, Քազալիս՝ բժիշկ:

Աւելի վերջը՝ Մալառմէ պիտի բաժնուէր այդ խումբէն, սէնյօ-լիսթներուն գլուխը անցնելու համար: Բայց նոր բանաստեղծներ կը միանան Պաւնասեաններուն, որոնք այդուս կը լքեն Մէնտէսի բնակարանը, ուր տեղի կ'ունենային իրենց հաւարութենքը, եւ կը խմբուին Լըմէո հրատարակչին գրատունը: Այդ նոր Պաւնասեաններուն մէջն են. Անտրէ Թէօրիէ, Թէօտօր ար Պանփիլ, ու նաեւ Սիւլլի Բրիւտօմ, Վիլիէ ար Լ'Իլ Ատան, Քրօս եղբայրները, ար Լարրատ, Օթրան, Սաւարի, Անաթօլ Յրանս ու վերջապէս Բօլ Վիւլէն՝ որ սակայն առանձին զարոց մը պիտի հիմնէր: Աւելնին այ անասհման սէր կը տածէին արուեստին նկատմամբ. այդ մասին համախա Էին. բայց տարբեր ուղղութիւններ բռնած էին. տարբեր տարբեր վարպետներ կը դասնէին: Մէնտէս՝ Հիւկօն կը պաշտէր. Լըրօնթ ար Լիւ հիլլէն հանձարէն կը ներշնչուէր. Փօրէ՝ լաստստեղծական ընտապաշտութիւն մը կը մշակէր:

Արդի բանաստեղծական համախմբումներուն մէջ նշանաւորագոյնն է սէնյօլիզմը, որուն մեծագոյն ղէմբերը պիտի դաւն ային Կիւսթափ Քան, Ժիւլ Լաֆօրի, եւ որուն պիտի յարէին օտար ծագում ունեցող բանի մը արժանի բանաստեղծներ, ինչպէս ժան Մօրէաս, Յրանսիգ Վիլէ-Գրիֆէն, Շառլ Մուան, Սթիւարթ Մէրիլ, Մէթէրլինկ, Վէրհարն, եւ լաւ Անոնց հետ կը վերածնի ազատ-նստանալ սրբ:

Հ.Բ. Ա. Թ.ՈՒՆ

ՄՕՐԻՍ ՄԷԹԷՐԼԻՆԿԵԻ ԵՐԿԵՐԷՆ:

* *

Անոնք երէր աղջնակներ սպաննեցին,
Անոնց սրտին մէջ եղածը տեսնելու համար:

Առաջինը՝ երջանկութիւնով լեցուն էր,
Եւ հոն ուր իր արիւնը հոսեցաւ,
Երէր օձեր երէր տարի սուլեցին:

Երկրորդը՝ բաղբուրութիւնով լեցուն էր,
Եւ հոն ուր իր արիւնը հոսեցաւ,
Երէր գառնուկներ երէր տարի ճարակեցին:

Երրորդը՝ դժբախտութիւնով լեցուն էր,
Եւ հոն ուր իր արիւնը հոսեցաւ,
Երէր հրեշտակապետներ երէր տարի հսկեցին:

Թ.Բ.Մ. Վ. ՍՏԻՈՒՆԵԻ

ՊԼՈՒՏԱՆ ԵՒ «ՏՅՅՈՒՆՅՐՆ»

Լէ Նույնը Լիբերտոյ մէջ ժազ-էմիլ Պլանց կը խօսի Մօռիս Պառետի վրայ, որուն երեսասարդութեան բարեկամը եղած էր: «Ի՞նչ եղած է, կը հարցնէ ժ. է. Պլանց, անոր սիրային կեանք», եւ կը պատասխանէ.

«Ձայն այնքան ծածուկ կը պահէր, որքան իր պատճառները դեպի իր բնական լուրջին եւ գաղտնապահութիւն: Իր մօտ հանչցած էր, իրական բարեկամութիւններ բայց կը կարծեմ քէ միայն մը-տաւորական էին անոնք, որոնց մէջ անբարոյստի թովչութիւն մը ցոյց կու տար»:

ՊԵՂԱՄ ՏԷՆԵՐՃՅԱՆ

Եւ սակայն ժ. է. Պլանց հանչցած է անոր մէկ բարեկամութիւն, որուն հետ իր հանդիպումը կը պատէ այսպէս.

«Տարաշխարհիկ իրարները կը յուզեին, կը գերազգոյնէին Պառետը: Մ'ը կ'անցընէր իր իրիկունները... Երկար վարա-

նումներէ ետք զիս հրաւիրեց ընթերցու *Կռան Քաֆկի* մէջ, իր գաղտնի բարեկամութիւն հետ, որ շատ ուշ եկաւ մեզի միանալու: Չէինք կեցած իրեն սպասել սեղան նստելու համար. Բայց սիրահարը ոչ զարմանի ցոյց կու տար, ոչ շատ անհամբերութիւն: Այդ նիհար կիներ, այնքան ծոգոյն իր շարժին սակ, հիւանդագին երեսոյթով, Հայուհի մըն էր ըստ իրեն: Յայտնապէս բնականութիւններ կ'առնէր ան: Քննաութիւն, մարած ձայն, եւ այն մասնաւոր տարածութիւնը որ մօրձիկէն առաջ կու գայ: Պառետ կը լռէր, յետոյ կը խնդար, ինչպէս խորհուրդ մը կը հազայ, գորովով խառնուած խնդուրով մը»:

«Այդ Հայուհին, կը հարցնէ *Քաֆկի*, Les Déracinés նունը Ասիեն Արա-Կաճնն է արդեօք»:

Ասիեն Արա-Կաճնն այն խորհրդաւոր հայ կիներէն է որ Պառետի վերոյիշեալ վեպին եւ անոր հերոսներէն Ֆրանսուա Սքիւրեյի կեանքին մէջ այնքան կարեւոր, եւ ըստ Պառետի, բունաւոր դեր մը կը խաղայ:

Պ. ՏԷՆԵՐՃՅԱՆ

“ԵՂՐԻՐ ԵՆՄԱՏՈՒԹՅԱՆ” (*)

ԿԵՐՍՈՒՄ

Երբեմն յանկարծ բոցի մ'հանգսյն կ'երիւնի,
կը մերձենայ հոգիներուն ծարաւի...
Կը ցանցընէ շողիւններ թարմ սէրերու
Ու կ'անհետի բառ չըսած դեռ իրարու...:

Որքա՛ն խօսուն է նըւազն իր զարկերուն,
Կը հընչէ երբ սըրտերուն մէջ բեկբեկուն...
Շուշան մ'ինչպէս կը ձիւնէ ցուքն իր թրթուան,
Ու զերթ ասող մ'ան մերթ կ'երազէ միշտ հեռուն...:

Ինչպէ՞ս թըռչնիկն այդ լուսաբազձ, երգեցիկ,
Երբեմն ալ կը ցօղէ վիշտ ու տըրտուութիւն
Հոգիներուն՝ ուրիշ թերթիկ առ թերթիկ,
Կը թափին վար, բոլոր վարդերն յոյսերուն...:

Ա.ՋԱՅՈՒՆԻ

(*) *Յերբուածներ, Բ. ՇԱՐՔ. Լոյս տեսաւ հերու, Սկիւան ար-
պարանէն:

ԼԻՌ-ՉՈՒՆՆԵՐՈՒՆ ԱՆԵԾ ԸԸ

Գեպր, որ տուն կու սայ մեզ գրի առնելու որսորդի մը ալիքսալի վախճանը, կը յիշեցնէ այն ազգային աւանդութիւնը, ուր հորեհնացիին կը նկարագրէ կասարումը Արաւուզի ուղղուած անեծքին:

Ո՛վ չէր հանչեար Ազնաւուր աղբար, գեղին ամենէն անվախ, հարսար նշանառու որսորդը: Անիկա միեւնոյն ասէն վարպէտ զինագործի համբաւ ունէր: Իր գնդակին եւ արեւիքին զոնները հարիւր չէ հազարներու կը հասնէին:

Մօրը թերանը լնաց յուսած էր կրկնելով. «Ազնաւու՛ր, օղո՛ւլ, մեղուկն եմ աս անմիջօրէ՛. ԿԱՐԶՊԱՆՆԵԱՆ զուկ ձագուկները:»

Ան, յամառօրէն կը շարունակէր անեցչացնել խասուսիկ կամաւները, ազգի ազգի քրոջուները, որոնք կու գալին կը բառէին ծառի մը նոյնիկն վրայ:

Քսան սարի անընդհատ բոչնորսութիւնը ըրած էր Ազնաւուր: Միակ զբաղումը աս եղած էր: Կանուխէն ամուսնացած, երեք զաւկի սիրացած էր, բայց ամենն ալ պակասաւոր ծնած էին: Աղջիկներէն մէկը հաւր էր, միւսը միակամի, իսկ մանչուն երկու ձեռները երեւակսն մաս պակաս ունէին:

Շատեր կ'ըսէին թէ այս դժբախտութիւնը անմիղով քրոջուներուն անէն առաջ էկեր է:

Մայրն ալ չէ՛ր ըսած յանախ. «Ազնաւու՛ր, օղո՛ւլ, մի աներ բանն անօրէն, կը գտնես Երկնաւորէն:»

Մ'սիկ ընո՞ղն ով էր:

Ան շարունակած եր իր սիրական արհեստը ի գործ դնել,
որսալով նաեւ վայրի կենդանիներ:

∴

Օրին մեկը, իր արշաւներու միջոցին, կը հանդիպէր դըժ-
ուարամասոց լեռան կողին վրայ վայրի փերակի մը, որուն
մեղրը կը վազէր աղբիւրի պէս: Այդ հարուստ աւարը օրե-
րով տուն կ'ընց, եւ դուռ դրացիի ալ բաժին հաննէ:

Ազնաւոր սովոր եր յսնախ իր օրտերէն մեկը, եղնիկ
մը կամ նագար մը խորովել շամփուրի վրայ եւ նաշակել
իր բարեկամներուն հետ: Մանկուքեանս, նս ալ մասնակից
եղած եմ այդ որսախնջոյճներէն մեկուն, որուն հասր բերանս
է սակաւին:

Եղնորսութեան վսանգները կ'արհամարհէր միտ: Եփրատի
աջ եզերէն, Նարվերի լեռներն ի վեր ան կը մագցցէր, կը
բարձրանար սեպ սարերուն կասարներ, ուրախ եւ յաղթական:

Օր մըն ալ, մինչ կրկին կը նալածէր եղնիկներու երամ
մը, իր խօս վազին մէջ, հասաւ յսնկարձ գահավեժ անդուն-
դի մը եզրը. ուրկի. ԼՏ դառնալ անհնարին եր: Ժամերով
անդին ինկաւ, անդին ինկաւ, ազատումի ոչ մէկ հնար
կրցաւ գտնել:

Ճզնածամային սնաւոր վայրկեաններ անցուց, մինչեւ
որ իր յուսահատութեան հետ մուրն ալ եկաւ արջուպատել
զինքը: Ստիպուած եր ամբողջ գիշերը ոտքի կեմալ. բերես
առտուան յոյսին հետ յոյսի նշոյլ մըն ալ կը ծագէր:

Առտուն եկաւ անյոյս: Ան ի զուր փորձեց իր ամենէն
բարձր ազադակները, օգնութեան ալիողորմ ձայները ուղղել
հեռունները. ձորամեջերէն սկար արձագանգ մը միայն կը
հասներ իրեն:

Ազնաւոր աղբար ուրիշ գիշերներ ալ լուսցուց, անօրի,
անտուադ: Փրկութեան ամեն յոյս կորսուած եր ալիւս իրեն
համար: Անձնասպանութեան սեւ սեւ մտածումներ ի զուր
սանջեցին իր հոգին: Անոր պակսեցաւ համարձակութիւնը
նետելու ինքզինքը լեռնէն վար, կամ հրացանին փողը ուղ
ղելու իր բերնին: Եւ այդպէս ինքն իր մէջ յաղթուած, սկա-
րացած ու հեւասպառ ինկաւ անկենդան:

∴

Օրեր, շաբաթներ ամբողջ կարելի չեղաւ իր հետքը գտնել:

Ազնաւուր աղբար կորուսած էր. բայց ոչ ոք գիտէր թէ ո՞ւր
էւ ի՞նչպէս : Վերջապէս իրիկուն մըն ալ, որսորդները Տխուր
Խրականուրեան մը հեռապատկերը եկան պատմել գեղացի-
ներուն : Անոնք անմասշէլի լեռան բարձունքին վրայ տեսած
էին անհամար բոչուններու ելլուէջը, եւ ասկի հետեւցուցած՝
թէ կորին բայց անխոհեմ Ազնաւուր աղբոր անշունչ մար-
մինը բգիկ բգիկ կ'ըլլար անվերջ կցցահարումներէ :

Թոչուններուն անեծքը լսելի եղած էր. անոնք լուծած
էին վերջապէս իրենց արդար վրեժը :

Այս եղաւ բոլորին դասաստանը :

ՏՕՔԹ. Տ. ՄԱՐԶՊԱՆԵԱՆ

ՎՊԻՋՆԱԲ ԼԻՐԳԵԼ

Ա՛Տ, կ'ուզեմ՝ երգել գարտ՛ւնն այս ծաղկող
Տաւնկերը վայրի, տատակներն հարբած,
Երգել, ա՛Տ, երգել կոյսերն ազօթող,
Ու սէ՛րն ու գինի՛ն, նոյն իսկ ֆե՛ղ, Աստուա՛ծ :

Երգել... բայց սեմիս վրայ է Ան ահա,
Մա՛հը, իր գեղին կըզակը ցըցած...
Ու մերթ, ա՛Տ, աշնդէ՛ս բիրտ ան կը խընդայ
Որ կ'ուզեմ խեղդել, ինզղե՛լ քեզ, Աստուա՛ծ... :

1922

ՄԱՏԹԻՆՈՍ ԶԱՐԻՅԵԱՆ

Աշխարհիս պատմութեան ամէն դարաշրջանին, մեծագոյն դէպքը, ծնո-
ղը բոլոր միւսներուն, միջէ Մատնողի մը աշխարհ գալը չէ՛ :

ԹՈՒՄԵՍ ԴԱՐԼՈՅԵԼ

ՈՒՃԻՐ ՈՐ

Լազի նեղ զրփիայով ու աւարայով, գլուխը սեւ պաշարի մը կապած, հացթուխ Օվակը, որ նոր պանդխտութենէն դարձեր էր՝ այդ օրը վարի արտերուն կողմը շրջան մը ընելէ ետքը շիտակ առտին պատին տակը ուղղուեցաւ:

Պարտէզներէն եկող ջուրը հոնկէ կը վազէր ու կ'երթար: Հոն գով ու շուք էր:

Օվակը նստաւ, ձեռքը սալթային փոքր գրպանը տարաւ, որուն վրայ փամփուշտներու համար կարգով խորշեր կարուած էին, ծխատուփը հանեց, սիկաւ մը փաթթեց, ու մէջքէն կեռասնիէ երկայն ծխափողը քաշելով անցուց ծայրը, սկսաւ ծխել:

Վերջացուց, ու մնացորդը որ դեռ չէր մարեր, փչեց ավին մէջ, գետինը քարի մը վրայ փակցուց, երկորդ մը պատրաստեց, Ֆետոյ նախորդին մնացորդովը վառեց ու շարունակեց ծխելը: Միաժամանակ բանով մը զբաղած ըլլալու համար քաշեց գօտիէն դանակը, ու ծայրովը, ինչպէս իր ամենօրնայ վարժութիւնն էր, սկսաւ կօշիկներուն մէջի հողերը քերել ու թափել:

Վերէն, ձորին պարտէզներու կողմէն հայհոյութիւններու, պօռալու ձայներ կու գային: Օվակ ականջ տուաւ:

Ան էր, իր մայրն էր, անոր ձայնն էր:

Ի՞նչ կար արդեօք:

—Նորէն որո՞ւ հետ է, ինչի՞ վրայ է,—մտածեց, գիտնալով իր մօրը ամենափուճ բաներու համար կռուելու, վէճ յարուցանելու բնասորութիւնը:

Բայց անէժքներն ու հայհոյութիւնները սաստկացան, ձայնը բարձրացաւ, ու Օվակ ոտքի ելաւ, ձորն ի վեր քալեց:

Իրենց պարտէզը մտաւ ուր իր մայրը ծառաստանին կողմը, վերի անկիւնը, սալթենիներուն մէջ կայներ էր, փայտի չոր ճիւղ մը բռնած կմախացած ձեռքովը, ու բերանը գիւղին կողմը դարձուցած կը հայհոյէր, թէեւ ոչ ոք

կար լսող, Զինքը նշմարելուն պէս ձայնին աւելի թափ տուաւ :

—Մէկ հատիկ մը, մէկ հատիկ մը չեն թողեր... վայ-վայ, վայ-վայ... ես աշխատիմ գիշեր ցորեկ ու ուրիշը ուտէ... թոյն ըլլայ ու ձեզ սատկեցնէ... տուներնիդ չհասնիք ու ճամբորհն մնաք... ցաւէն կասկամ դառնաք ու մէկ ձայն կանչէք...

—Ի՞նչ կայ, ի՞նչ եղեր է, ի՞նչ պատահեր է, մօտենալով հարցոց Օվակ որ անտեղիակ էր անցուղարձէն :

Բայց մայրը փոխանակ պատասխանելու, կարծես իրեն ուղղուած չըլլար Օվակին հարցումը, դէմքը այլափոխուած, թուքերը ցատկեցնելով շարունակեց.

—Աչքիս լոյսին պէս կը պահէի... ևս պիտի բեռնայի, բազաք տանէի ու մանուսա, կտաւ, դերձան պիտի առնէի տեղը, վրայ-գլուխ պիտի ընէի... թո՛ւ, թո՛ւ, թո՛ւ, թո՛ւ... դեռ առտուն վրան էր, բա՛ն մը չկար... Մոլերը կը ճօշային, գետինները կը հասնէին, կը յորդէին վրայէն... ինչ որ եղաւ, ցորեկին եղաւ, երայ տուն գացի, բարձ՛վ չերթայի... ես ասոր համա՛ք կը պահէի ձեզ...

Ու ձեռքին չոր նիւզովը ցոյց տուաւ ծառը :

Օվակ նայեցաւ այն կողմը, Ծիրանիի իրենց մեծ ծառին համար էր, հա՛տ մը չէին ձգեր վրան, թօթուեր, տաբեր էին ամէնքը, գետինը միայն տերեւներ ձգելով :

Օվակ երկա՛ր գիտեց, Բայց հայհոյելը անօգուտ էր : Ո՞վ էր թօթուեր, ո՞վ էր գողցեր, չէին գիտեր : Ի՞զուր աղմկելէն ալ չախորժելով,

—Թող մնայ, ևս քնեմ, փնտռեմ, գտնեմ ընտղը, անկէ ետքը կը խորհինք, ըսաւ ու յանձնարարեց մօրը որ լուէ, տուն երթայ :

Բայց մայրը կը հանդարտէ՞ր, այդպէս երկու բառով համոզուո՞ղ էր :

••

Յանկարծ առուին եզերքէն կոխի մը ձայներ լսուեցան :

Իր մայրն էր նորէն : Բոշի-Յանին հետ էր այս անգամ :

—Ծիրաններս, ծիրաններս... դուն ու տղադ գողցաք... ես չեմ գիտեր... ծիրաններս պիտի բերես, քե՛նէ կ'ուզեմ... կը պօտար :

— Զէ՛յ քու ծիրաններուդ ալ, քեզ ալ... խորհեցաւ Օվակ, երկուքդ ալ գտեր էք իրար, Բոշի-Յանն ալ, դուն ալ...

Կո իւր վերջանալու երեսոյթ չունէր սակայն: Ազատ հայհոյութիւններ կը փոխանակէին երկուքն ալ իրարու, միաժամանակ յայտնի էր որ կը ծեծկուէին: Ամէն կողմնորէն կռուողներուն մօտ կը փութային, Օվակ տահանութեամբ ինքն ալ ոտքի ելաւ ու մինչև պատր գնաց:

Վարը, առուին եզերքը, երկուքն ալ փաթթուեր էին, կը ճանկուտէին մէկզմէկ, Բոշի-Յանին շէկ մագերը քակուեր, թափեր էին, իսկ իր մօրը մօրթը աւելի թխացած ու քաշուած, դեղին աչքերով, չոր ու երկայն մատներով, փակած էր Փոշի-Յանին օձիքէն, ու անզրդուելի էր, կը պօռար, ծիրանները կը պահանջէր:

— Բո՞գ... երիտասարդները գլխէ հանեցիր, ամէն բողոթիւն ըրիր, քիչ եկաւ, հիմա ալ գողութեա՞ն սկսար:

Բոշի-ցանը որ նոյնպէս չէր լսեր, պատասխանեց:

— Զեր անունը ինձի մի տար, բողբ կ'ս եմ թէ հարսդ է... եօթը գաւառ ձայն տուաւ ըրածը... որ պոչ վարտող չըլլար ջաղացքին ճամբան Պօղոսը առաջքը չէր ելլեր: հիմա ձեր անունը ինձի՞ կու տար:

Օվակ որ մինչև այդ վայրկեանը լուռ կը դիտէր, չախորժելով այդ տեսարանէն, ու համարելով կնկան յատուկ, տղամարդու համար անվայել կոխներ, յանկարծ ցնցուեցաւ, արիւնը գլուխը խուժեց: Ի՞նչ, Այն ալ ուրիշներու ներկայութեան, իրեն, իր կնոջ, իր պատուին վրայ այդ լեզուն գործածէր այդ բաժը... Ո՛ր էր ինք...

Մէկ ոստումով ցատկեց ձորը, խոյացաւ վրան, ու ինքնիրմէ ելած, հայհոյելով գոչեց:

— Ի՞նչ ըրիր, ի՞նչ... հեղ մըն ալ ըսէ նայիմ:

Ու գարկաւ գետին, ոտքերուն տակ առաւ, սկսաւ կոխկրտել մարմինը, սպառնալով, հայհոյելով բոլոր անոնց որ կը փորձէին ազատելու իր ձեռքէն:

Վերջ ի վերջոյ ինքնիրեն ալ բա՛ւ համարելով վիրաւոր, արիւնոտ վիճակի մէջ թողուց ու հեռացաւ:

* *

Այնուհետեւ մինչև իրիկուն այդ օրը Օվակ պարտէզներէն դուրս չեկաւ: Կը ծխէր, ոտքի կ'ելլէր կը պտտէր

քիչ մը, յետոյ նորէն կը նստէր ու կը ծխէր զդայնոտու-
թեամբ, ու ատենը անգամ մը կը կրկնէր՝ իր մօրը ակնար-
կելով:

— Զէյ գետնին տակը անցնիս, դուն ալ, ծիրաններդ
ալ, այս ամէնը քու երեսէդ է...

Գիտէր, երկու օր առաջ արդէն պատմած էին իր կը-
նոջը դէպքը: Իր պանդխտութեան միջոցին, նախընթաց
աշուն տեղի ունեցած էր: Իր կինը գիշեր մը մինակը ա-
ղանի կ'երթայ ջաղացքը, Պօղոսը, այն գծուծը, նամբան
առաջըր կ'ելլէ յանկարծ, ու օգտուելով առանձնութենէն
կ'ուզէ իր անարգ ցանկութիւնը գոհացնել: Լեղապատառ
եղած՝ իր կինը չի յանձնուիր, օգնութիւն կը պօռայ բոլոր
ուժովը, այն լիբըր կը փախի, ջաղացքէն կ'իմանան, կը
վազեն ու կ'ազատեն... Երկու օրէ ի վեր արդէն կը ծրա-
գրէր իր ընկիւթին մասին. բայց հիմա բոլորին ներկայու-
թեանը այդ դէպքը փաստ ծառայեցնելով Բոշի-Ցանին ան-
ուանարկութիւնը գերագրգռութեան նուաճներու մէջ նետած
էր զինքը:

Իրիկուան դէմ տուն մտաւ ու նստաւ ներքնատան ան-
կիւնը: Իր կինը որ դաշաղ խոտ քաղելէն կը դառնար
նոյնպէս ներս մտաւ քիչ վերջը: Սպիտակ բուրձ գուլ-
պաներով, կարմիր կտաւէ զգեստներով, հաստ գօտիով,
լաջակին ներքեւէն ամուսնոյն բերած զարդոսկիները ճակա-
տին շարած, քթին ու այտերուն վերնամաշկը արեւէն այ-
րելէն տեղ տեղ փեթուտած, մանգաղը ձեռքը մօտենալով
Օվակին սրտաբեկ երեսոյթով մը հարցուց.

— Ի՞նչ է եղեր, մեր ծիրանները զողցեր են այսօր, կե-
սուրս Բոշի-Ցանին հետ կռի՞ւ ըրեր է, դուն ես զողցեր ը-
սելով:

Օվակ զլսուլը հաստատեց:

— Սեպտեմբեր է այս տարի ալ ծիրան չեղաւ, ծիրան
չունինք, շարունակեց: Որ չգիտեր. չէ տեսեր գողցողը, այն
գէշին, երեսը բոշի ցանոտին հե՞տ ինչու կ'ալի կ'ընէ: Մարդ
անոր հե՞տ ալ կը խօսի Դուն ալ ատոր համա՞ր նեղացեր
ես, տխուր ես:

Յետոյ դրան անկիւնը երթալով արեւները հանեց ոտ-
քերէն, մէջի հողերը թափեց, աթուակն ու պղինձէ սինին
դրաւ. թմրահացերը շարեց շուրջը:

Ընթրիքը լուռ անցաւ, Օվակ զրեթէ չխօսեցաւ, ու անմիջապէս յետոյ մտաւ անկողին:

Անկողինին մէջ կինը թէեւ փորձեց խօսեցնել, բայց քնանալը պատրուակելով լռեցուց:

Երբ քիչ յետոյ լուսնինը տիրեց տան մէջ, Օվակ խորհեցաւ որոշումին վրայ: պէտք էր գործադրել:

Լուսինը ցաթած էր տան կեդրոնը, Առաջին հաւախօսը լուռեցաւ, յետոյ երկրորդը, յետոյ երրորդ հաւախօսը:

Սայլ մը թաւալելով անցաւ դռնէն:

Ատեն էր: Օվակ անշուշտ տոքի ելաւ, հագուեցաւ, ատրճանակը կապեց մէջքը: դաշոյնը առաւ ու դուռը քաշաւ:

Ընդարձակ դաշտը լուսնի լոյսին ներքեւ անձայր, անկզր կը թուէր: ճամբուն երկայնքին թաւուտքի մը ստուերներուն մէջ մտաւ ու նստաւ:

Պէտք էր հասկցնել այս գիւղացիներուն, խորհեցաւ, որոնց հետ ամենափուռն վէճի մը պարագային երեսին պիտի տային իր կնոջ պատահած դէպքը, թէ մ'ով էր ինք: Պէտք էր գիտցնել թէ ամէն դրան չի զարնուիր, ամէն թոչունի միս չուտուիր: Պէտք էր հաշիւը փակել այն անարգին հետ: Խնայել չպիտի ըլլար:

Ծղրիթները իրենց անվերջանալի եղանակը կը կրկնէին:

Նորէն սայլի մը թաւալումը սկսաւ խորունկէն: Ան էր անպատեհաւ, գիտէր որ պիտի գար անցնէր: Ոտքի ելաւ ու ատրճանակը քննեց, վեց խորշերն ալ լեցուն էին փամփուշտով. դաշոյնը քաշեց ու կրկին պատեհանը դրաւ:

Անիւններուն աղմուկը հետզհետէ կը մօտենար:

Պատրաստուեցաւ:

..

Երբ իր գործը աւարտեց Օվակ, գիշերին լուսնինը մէջ հորիզոնը զննեց. իրին այնպէս թուեցաւ թէ արշալոյսը մօտ էր ծագելու արևելքի դիմէն. յետոյ շուրջը նայեցաւ ու հաստատ քայլերով անհետացաւ հեռաւոր լեռներու ուղղութեամբ...:

ՅԱԿՈՒՄ ԿՆՅՈՒՐԻ

Տ Է Յ Է Ա Ո Ւ Ղ Ն Ե Ր

Աշուղ բառը արաբերէն աշրֆ բառէն ծագում առած է. արմատը աշֆ է, որ կը նշանակէ սիր, իսկ աշրֆ՝ սիրահար. այս աշրֆ բառին Թուրքերէն աղաւաղուած ձեւն է աշրիւ, իսկ հայ ժողովրդական լեզուի մէջ դարձած եւ եղած է աշուղ: Թէ ինչո՞ւ այս անունը արուած է հայ երգչին եւ ոչ գուսան, կը բացատրուի անով, որ սկզբնական շրջանին աշուղները եղած են երիտասարդ սիրահարներ, որոնք սիրոյ մէջ անբախա ըլլալով, շրջած են զիւրէ զիւր, քաղաքէ քաղաք, յօրինելով երգերու եղանակներ, մերթ կարօտով, մերթ ողբալով, եւ մերթ ըմբոստանալով իրենց սիրոյն եւ «սիրեկանին» դէմ:

Հին հեթանոսական շրջանին Հայերը ունեցած են գուսաններ կամ գողթան երգիչներ, Երբ ոչ զիր կար եւ ոչ ալ զբականութիւն, յատուկ երգիչներ գրոյցով կամ երգերով տեղէ տեղ շրջելով տարածեր են հայ ժողովրդական բանահիւսութեան այդ լուսագոյն արտադրութիւնները, կոչուած են Գուսանական երգեր: Ասոնք բնդհանրապէս Արաքսի հովտին Սիւնեաց աշխարհի գեղեցիկ եւ զինեւէտ Գողթան գաւառէն ծագում առած ըլլալուն պատճառով գողթան երգեր ըսուած են. ինքնատիպ են, եւ օտար ազգերու տաղաչափութեան ազդեցութեան տակ չեն զրտնուած. թէեւ եւրոպացի բանահիւսներէ ոմանք մեր հին բանաստեղծութեան մէջ Զենդ-Աւեստայի տաղաչափութիւնը գտան. անշուշտ ասիկա հասկնալի եւ ներելի է, երբ նկատի ունենանք այդ ժամանակ Հայերու եւ Պարսիկներու յարաբերութիւնները:

Գուսանները հին ատենները կը կատարէին այն դերը, ինչ որ կատարած են աշուղները, մօտիկ անցեալին մէջ, Անոնք թէ յօրինող. թէ երգիչ, թէ նուագածու եւ թէ մասամբ դերասան էին: Գուսանը ամէն տեղ էր. պալատ, ասպարանք, տաճար, հրապարակ. վերջապէս ամէն տեղ ուր ժողովուրդը

գուարճութեան եւ սփոփանքի պէտք ունէր. նա կ'երգէր ոչ միայն պատմական դիւցազններգութիւններ եւ կրօնական երգեր, այլ եւ սէր. հաճոյք եւ գեղեցկութիւն: Գոյտթիւն ունէին Նաեւ թատերական խաղեր, որոնց կը մասնակցէին գուսաններ: Քրիստոնէական եկեղեցիին համար ասիկա անբարոյականացնող երեւոյթ մըն էր, թէ քնտանեկան բարոյականն ու կեանքը փճացնող եւ թէ պոռնկութիւնը զարգացնող հանգամանք մը ունէր, այնպէս որ Ե. դարու զբրոյններէն ծերունին Յովհաննէս Մանգակունի Կաթողիկոս, իր քսան եւ վեց ճառերէն քանի մը հատը նուիրած է այս թատերական խաղերուն, եւ սարսափահար «գինի, գուսան, սատանայ» ողբալով բացականչած է:

Այս շրջանի սիրոյ եւ ուրախութեան երգերը այլևս չեն լսուիր դարերով երգիչներու կողմէ, որոնց համար այլեւս սիրոյ առարկան եկեղեցին էր իր սուրբերով եւ մարտիրոսներով:

Միջնադարնան հայ երգիչներն ու տաղերգուները կ'ըսկան դարձեալ աշխարհիկ նիւթերու մասին գրել: Կոստանդին Երզնկացի, Յովհաննէս Երզնկացի Պլուզր, Դազար Սիբաստացի եւ Խաչատուր Կեչառեցի քահանան(1) Մկրտիչ Նաղաշ, Յովհաննէս Թլկուրանցի, Գրիգոր Աղթամարցի եւլ. Ասոնցմէ ամէնէն նշանաւորն է եղած Նահապետ Քոչակ. որուն երգերը մեծ մասով զգացումով զեղուն, արեւելեան սրամտութեամբ զարդարուն եւ զուտ հայկական տաղեր են:

Մեր նորագոյն շրջանի երգիչները, որոնց հայ ժողովրդական լեզուով աշուղ անունը կու տան, ԺԷ. դարու երկրորդ կիսուն յայտնուած են: Ասոնց գլխաւորը եղած է Սայեաթ-Նօվա(2): Ճիշդ է որ իրեն ժամանակակից ուրիշ աշուղներ եւս ապրած են, ինչպէս կը հասկնանք Սայեաթ-Նօվայի գրութիւններէն, բայց անոնց երգերէն ոչ մէկը մինչեւ հիմա յայտնի է: Անկէ յետոյ ծանօթ են Աղբար-Աղամ, Միսկին-Բուրջի, Թուրինջ, Թուջար, Շիրին, Ջիւանի, Ֆէրհատ եւլն.:

(1) Խաչատուր Կեչառեցի ծածկանունը Լ. Մ. Պատուրեան կը կարծէ որ Ֆրիկինը եղած ըլլայ, մինչդեռ ասիկա պարզ վարկած մըն է, որ չէ սպացուցուած դեռ. ան «Հայ էջեր» Ա. Չօպանեան:

(2) Սայեաթ-Նօվայի կեանքն ու գործունէութիւնը անսնել 1926ի Ազգ. Հիւանդանոցի Տարեցոյցին մէջ. (Էջ 234—241):

Նոր աշուղութեան հիմը դրաւ Սայեաթ-Նօվան: Մահէն յօս կէս դար վերջ հրատարակ եկաւ կոյր աշուղ մը Յովհաննէս, որ քաղցր ձայն ունենալուն համար Շիրին ա-նունով կոչած են: (1) Սայեաթ-Նօվայի լեզուն եղած է վրացերէն, եւ Շիրինինը՝ թուրքերէն, շատ բիշ անգամ երգած են հայերէն: Հայ աշուղութեան համար մեծ պակաս մըն էր իրենց մայրենի լեզուով չերգելը եւ այդ պակասը եկաւ լրացնել անցեալ դարու երկրորդ կիսուն ուրիշ նշանաւոր աշուղ մը, Սերովբէ Լեւոնեան, որ յետոյ կոչուեցաւ Զիւանի, սա քաջ գիտնալով հանդերձ թուրքերէն լեզուն, երգած է հայ լեզուով եւս, այսպէսով իր հետեւորդները ընդհանրապէս երգած են նոյն կերպով մինչեւ մեր օրերու կոյր Ֆահրատը:

Այսպէս նախաքրիստոնէական գուսաններու, միջնադարեան տաղերգուներու եւ նորագոյն երգիչներու մասին թուուցիկ ակնարկ մը պտտցնելէ յետոյ, աշուղութեան եւ օտար ազգերու մէջ աշուղութեան նշանակութեան մասին հարեւանցի ակնարկ մը եւս կ'արժէ ընել:

Աշուղներու նահապետը կարելի է համարել նախապատմական-դիցարանական շրջանին կէս իրական եւ կէս առասպելական հերոս-երգիչ յայն Օրֆէն, որդի Ապոլոնի եւ Քալիօփիի, որմէ յետոյ Լոյա, Համերոս, որ կոյր երգիչ բանաստեղծ մը ըլլալով, քնարը ձեռքը գիւղէ գիւղ կը շրջէր: Յետոյ կու գան Ռաբստաները, որոնք քնարի ընկերակցութեամբ կ'աստուածացնէին իրենց հերոսները, տօնական օրերուն երգելով ժողովուրդին առջեւ:

Հին Հռոմայեցիները հակառակ գուարճասէր եւ զեղխ կեանք մը վարելուն, չեն կարողացած յայտնի տաղանդ մը երեւան բերել: Արվալեան աստուածներու քուրմերը որոնք տասներկու եղբայրներ էին, ի պատիւ հողի եւ դաշտերու աստուածներուն տարին մէկ անգամ, մայիսի վերջերը, եռօրեայ տօնին իրենց հեղինակած տաղերը կ'երգէին, որպէս զի աստուածները իրենց հուշօճքը առատացնեն:

(1) Զարմանալի զուգարկաբեամբ մը երբ Սայեաթ-Նօվան իր կեանքի վերջին օրերուն վարդապետ կը ձեռնադրուէր ու վանք կը բաշուէր, ընդհակառակը Շիրին կը զանաք բոլորական բարեգիշ մը, և այսպէսով ստի՞ կու տար ցաւալի և դժբախտ եղբայրական կրիւներու և վէճերու:

Գերմանիոյ մէջ Վ. Դարէն սկսեալ Վերին Հռենոսի մէջ սկսած են բանաստեղծ երգիչներ զուրս գալ, որոնք ծանօթ են Մայս Տերզիակեր անունով. ասոնց բով սէրը շատ քիչ տեղ ունեցած է, ամօթ համարած են սիրոյ մասին արտայայտուիլ, անոնց երգերը աւելի շատ կրօնական բնոյթ ունեցած են քան սիրային. տարածուած են Աւստրիա, Զուլցերիա եւ Բրակա, ստիլայն իրենց վերջին շրջանը փակուեցաւ 1830ին Ուլմի մէջ:

Ֆրանսայի մէջ պատկերը բոլորովին հակառակն էր. նոյն ատենները Ֆրանսայի հարաւային մասին մէջ երեսան եկած են տալպաստները, որոնք աւելի կենսաբան ու եւրոպայեան երգիչներ, ընտիր ճաշակի բանաստեղծներ եղած են, սէրը երգած են միայն:

Ռուսիա աշուղի կողմէ բնաւ հարուստ չէ եղած. կան մալո-ուուսական ֆոլգարները, որոնք կոյր հոգատներ են, եւ ունին իրենց յատուկ միատեսակ գործիք մը ֆոլգա կամ պանսուր անունով. այս ֆոլգարները կամ պանսուրիսները գիւղէ գիւղ կը շրջին եւ մուրացկանութեամբ կ'զբաղուին:

Գալով արեւելեան ազգերուն, Արաբները իրենց Մարգարէին ծնունդէն առաջ ունեցած են աշուղ երգիչներ, որոնք կը գովէին իրենց հերոսներն ու կիները. նոյնիսկ աշուղական մրցումներ տեղի կ'ունեննային հազարաւոր անձն ըու ներկայութեան, եւ յաղթողը կ'ստանար իր արժանի նուէրը:

Պարսկաստանի մէջ չի յիշուիր հեթանոսական շրջանի ռեւէ բանաստեղծ երգչի անուն: Վ. Բոզ դարուն Ֆիրտուսի յայտնի է իր անմահ Շահ-նամակով: Նոյնպէս Հաֆիզը, որ միայն սէրն ու կինը երգած է:

Թուրքիոյ մէջ աշուղները ունեցած են իրենց որոշ տեղը, նոյնիսկ Սուլթաններու մօտ մեծ պատիւ կը վայելէին: Նշանաւոր Աշուղներ եղած են Ահմէտ Տալի, Նէճաթի, Ֆազլի, Ֆիւզլի, որոնք երգած են սէրը. վերջինը սիրականին համար կեանք տալը պայման կը համարէ, աշուղ դառնալու համար:

ՏՕՔԹ. Կ. ՇԱՀՆԱՄԱԿ

ՄԻՋՆԱԿԱՐԵԱՆ ՍԻՐՈՅ ԵՐԳԵՐ

Դու եւ նոնֆար ծաղիկ ծովային,
Շուշան վայրենի, հոս սպառանի,
Անյին մարգարիտ ի մէջ ստտափին,
Բոլորեալ լուսին, ասող սուաւօտին:

Երեսը փոփ բան զխայծ խնձոր,
Բերանդ է փոքրիկ, դնչիկ է աղուոր,
Դեղձան մազդ ատեր շիտցդ ոլոր,
Քո սէրդ է արեր զիս շոլոր-ժոլոր:

Հայ, իմ զեղուղէջ արմատենի ծառ,
Մէջիունքդ է ուռիկ, սալուի ու չինար,
Ակամք զարգարած եւ ոսկի խանչար,
Սիրով մի՛ սպաներ զերիդ չարաչար:

Ձծոցդ եւ բացեր զէս զրախտի դուռ,
Ի մէջն է բուսեր նարինջ, թուրինճ, նուռ,
Հոտն անուշ կու գայ զէս խունկ ու զմուռ,
Ձիմ խելքս տարիր, խե կու գամ ի ժուռ:

Ա՛յ, իմ լուսերես կարմիր ու ներմակ,
Աչուիդ խամուամ, ունքերըդ բարակ,
Ծոցըդ լոյս կու տայ, ձծերդ է բամպակ,
Մէկիկն է լուսին, և մէկն արեգակ:

Պայչադ է բուսեր շատ նուռ ու շամամ,
Ի ձիւ և ի ծաղիկ դեռ չեղեր թամամ,
Շատ ցաւոց զիւ և զերմիկ ու համամ,
Քեզ եմ խոտոտցեր ի յուխտ պիտի գամ:

Լուսինն, արեգակն առ ընդ եկեալ են,
Սիրով վարսերըդ ի վայր կախեալ են,
Աստեղքն զճակատըդ ի վայր կախեալ են,
Ձէա նարբամ՝ ի քո սիրուդ վատեալ են:

ՂԱԶԱՐ ՍԵՐԱՍՏԱՅԻ

ԱՐԴԱՐՈՒԹԱՆԸ և ՏՐՈՒՄԱԿՆԵՐ

Ինչ որ է ուղղածիզը ֆիզիքական աշխարհին՝ նոյնն է եւ ուղղա-
մտութիւնը բարոյական աշխարհին համար:

Արդարութիւնը այն միակ ուղիղ գիծն է, որ ուղղահայեաց է ուղ-
ղամտութեան, ինչպէս հորիզոնը՝ ուղղածիզին:

Խնդրիկ խիստ կանուխ հասկցած են իրենց ֆիզիքական բնու-
թեան պահանջները. անոնք փորձառութեամբ գտած են որ, ֆիզիքա-
պէս հանգստաւէտ կեանք մը, կարելի է միայն այն բնակարաններուն
մէջ, որոնք կառուցուած են ուղղածիզին ուղղահայեաց, եւ վեր բարձ-
րացած՝ հորիզոնին ուղղահայեաց, ու չէ՛ թէ այն բնութեան գծերուն,
զոր իւրաքանչիւր հողամաս գծած է իր հակումներով. ահա այս կերպով,
այսինքն ուղղածիզին եւ հորիզոնին ուղղահայեաց կերպով կազմուած
բնակարաններն են միայն որ մարդուս կը պարզուեն հանգստութիւն,
չէնքին՝ զեղիցկութիւն եւ քաղրին ալ ընդհանուր ներդաշնակութիւն.
հակառակ պարագային, այսինքն փոխանակ ուղղածիզ եւ հորիզոնական
գծերուն եթէ հողին զանազան հակեալ ուղղութիւններուն եւ անոնց
վրայ բարձրացած ուղղահայեացներուն հետեւելով շինուին չէնքերը՝
այն ատեն այդ բնակարանները աւելի կամ նուազ չափերով անհան-
գստութեան վայրեր միայն կրնան ըլլալ՝ համեմատ այն աւելի կամ
նուազ շեղումին, զոր այդ չէնքերը կազմող գծերը ունեցած են ուղղա-
ծիզ եւ հորիզոնական գծերէն. եւ այդ կարգի բնակարաններէ կազ-
մուած քաղաք մը կ'ըլլայ իրական լարիւրինթոս մը, որուն լոկ մտա-
բերումը ստիպում կ'առնէ մարդուն:

Բնութեան օրէնքները ինչպէս ֆիզիքական նոյնպէս եւ բարոյա-
կան աշխարհին համար նոյնն ըլլալով անշուշտ, եւ ապահովարար,
մարդոց բարոյական բնակարաններն ալ, այսինքն ընկերային ու քա-
ղաքական օրէնքները միշտ ֆիզիքականին նման՝ տառապանքի բոյ-
ներ, դժոխքներ միայն պիտի ըլլան, եթէ՝ անոնք հիմնուած չըլլան քա-
ղաքականին հորիզոնականութեանը այսինքն արդարութեան վրայ:

Ուղղածիզը հորիզոնին հետ կը կազմէ ուղղանկիւն մը. հողին
բնութեան հակումներն ալ իրենց ուղղահայեաց գծերով կը կազմեն
ուղղանկիւններ, բայց ոչ մէկ ուղիղ անկիւն կարող է սպառնալի բնա-
կարանին հանգստաւէտութիւնը՝ եթէ այդ ուղղանկիւնը ուղղածիզէն եւ
հորիզոնէն չէ կազմուած:

Բարոյական աշխարհին մէջն ալ ուղղամտութիւնը արդարութեան
հետ կը կազմէ ուղղանկիւն մը. արդարութիւնը՝ շեղեալ գծերն ալ իրենց
ուղղահայեացներով կը կազմեն ուղիղ անկիւններ, զոր օրինակ զո-
ղութիւնը ստախտութեան հետ, չարութիւնը թշնամութեան հետ, եւնի,
բայց ոչ մէկ բարոյական բնակարան այսինքն ընկերային ու քաղաքա-
կան օրէնք կրնայ երջանիկ ընել մարդիկը, եթէ՝ անոնց ուղղանկիւնները
ուղղամտութեան եւ արդարութեան գծերովը չեն կազմուած:

ինչպէս կը տեսնուի այս իրողութիւններէն, ըլլայ ֆիզիքական ըլլայ բարոյական աշխարհին մէջ բնականին հանգստաւէտ կազմութեանը համար ուղիղ գիծը արժէք մը չունի, երբ ան հորիզոնական կամ ուղղաձիգ չէ. ուղիղ անկիւնը բանի մը չի ծառայիր, երբ ան այդ երկու կական գծերով չէ կազմուած:

Մեր ֆիզիքական բնականներուն հորիզոնական եւ ուղղաձիգ կազմութեանը համար կը գործածեն հարթաչափը (niveau d'eau) եւ կապար թելը (fil à plomb) եւ ստանք մեզի ցոյց կուտան այն ուղղութիւնը, որուն պէտք է հետեւիլ շէնքին ուղիղ կազմութիւնը ապահովելու համար:

Մեր բարոյական ընտելաններուն ուղիղ եւ երջանիկ կազմութեանը համար ալ բնութիւնը տուած է մեզի հարկ եղած գործիքը, որ է մեր մտաբը. իսկ այն հնգուկը որ այդ գործիքին — մտքին — միջոցաւ մեզի ցոյց պիտի տայ բարոյականին հորիզոնականութիւնը, այսինքն արարութիւնը՝ անկիւն է «գոր ինչ կամիցէք թէ արասցեն Ձեզ մարդիկ, նոյնպէս արարէք եւ դուք նոցա»: Երբ այս հնգուկը կը լեցնէք մտքին մէջ՝ ան շուտով ցոյց կուտայ բարոյականին հորիզոնականութիւնը, որու հետեւելով պէտք է հաստատել բարոյական բնականները՝ զո՞նքնք բնակելի ու հանգստաւէտ դարձնելու համար:

Ինչպէս որ հարթաչափը, որքան ալ փայլուն ու շքեղ եղած ըլլայ, առանց հեղուկին չի կրնար ցոյց տալ հորիզոնականութիւնը՝ նոյնպէս ալ մտաբը առանց այդ բնավճի՞ն (axiome) թէ «գոր ինչ կամիցէք արասցեն ձեզ մարդիկ, նոյնպէս արարէք եւ դուք նոցա», չի կրնար բարոյականին հորիզոնականութիւնը այսինքն արդարութեան ուղղութիւնը ճշդել՝ եթէ նոյն իսկ այդ գործիքը — մտաբը — մարգարտաշար ու թանկագին բան մը եղած ըլլայ, այսինքն դարուն բոլոր գիտութիւններովը օժտուած:

Եւ ինչպէս որ ոչ մէկ ուղիղ գծի հորիզոնականութեան կարելի է ապահով ըլլալ, առանց հարթաչափին դիմելու, եւ ինչպէս որ ոչ մէկ ուղղահայեացի ու դաստիարակութեանը կարելի է վստահիլ, առանց կապարեայ թելին՝ ճիշտ միեւնոյն օրէնքով բարոյական աշխարհին մէջն ալ ոչ մէկ բարի նկատուած գործին արդար ըլլալուն ինչպէս նաեւ ոչ մէկ չար երեւոյթ ու նեցուղ գործին անարդար ըլլալուն կարելի է վստահ ըլլալ, երբ ան չէ շահուած բարոյականին հարթաչափովը:

Ահա այս սկզբունքէն զերծ մտքերու կողմէ կառուցուած բարոյական ճուռ ու մուռ բնականներուն մէջ է որ մարդկութիւնը կը տառապի եւ պիտի տառապի հակառակ այն գիւտերուն որք հնարուած ու կոչուած են մարդկային կեանքը հեշտացնելու: Երեւեկայեցէք ֆիզիքական բնական մը կառուցուած հորիզոնէն եւ ուղղաձիգէն մեծապէս շեղ գծերով եւ զրէք անոր մէջ գեղեցիկ աթուռներ, ջրեղ մահճ սկալներ եւ սիրուն բազմոցներ եւ դուք գացէք գանձեր վայելելու... Երկաթուղի, շոգեխառ, օդանոս, հեռագիր, հեռաձայն, ելին. այս օրուան մեր բարոյական բնականներուն, այսինքն ընկել այն ու քաղաքական օրէնքներուն մէջ՝ միշտ նոյն դիրքն ունին. եւ նոյնքան անօգուտ են մարդկութեան, որքան անօգուտ են հորիզոնէն շեղ բնականներին մէջ գտնուող շքեղ կարասիները, որոնց վրայ ոչ կրնաս նստիլ եւ ոչ ալ պառկիլ. վաճառի կարասիներն հոն այդ ծառ գետնին վրայ իրենք հանգիստ չեն, որ բեզ ալ հանգիստ ընեն:

Գ. Մ.

ԺՈՂՈՎՐԴԵՎԵՆ

ՍԻՐՆՐԳ

Սրբորեն հար երերուն,	նինայէ
Չուն եկեր էր սարերուն,	»
Հալեր կաթեր քարերուն,	»
Խառնուեր էլման գետերուն,	»
Կ'երթէր պաղ աղբըրներուն,	»
Գըլգըլէր մէջ կըժերուն,	»
Ելնէր հարոջ ուտերուն,	»
Թափէր շամամ ձոցերուն,	»
Մայնամ կ'եղնէր խոցերուն:	»
Համբարձման երկու շարթին,	»
Առամ փըցին ու գերնդին,	»
Ընկայ հետ սուտի բլուկին,	»
Ծորեցի ծոր թփեցի,	»
Մանրիկ մանրիկ խորժեցի:	»
Աստուածածուն ու իսպին,	»
Պըպուլն եկու մեր կյին,	»
Քաղեց ալթուն-պարձողին,	»
Լըցրեց ոսկի լանկարին,	»
Գտեր ենք զիրար կ'սուններ,	»
Ձեր տարտն ու ապկն ի՞նչ է...:	»

ԹՆՈՒՄԻՆԵՐ ՆՈՒՆԵՆԱԼԸ կը նշանակէ արժանի չըլլալ բարեկամներ ունե-
նալու:

ԺՈՒՊԷՌ

Իրերը անհունութեան վրայ բացուած պատուհաններ են իմաստասէր
աչքին համար:

ՇԱՐԼԱՅԷ

ԻՐԱՆ. ԻՐԱՆԻ ԿԵՔԱՆՃԻ

(1855 — 1926)

Վերջին քառորդ դարու ժամանակամիջոցին անհետացող արժանաւոր հայ բժիշկներու կարգին, կ'արժէ որ յիշատակութեան բաժին մը ունենայ նաև Տօթ. Գարամանի, թէ իրը խղճամիտ բժիշկ եւ թէ իրը ընդհանուր զարգացումի տէր հմուտ անձնաւորութիւն մը:

ՏՕԹ. Գ.Ա.ԲԱՄԱՆԻ

Տօթ. Ստեփան Փաշա Ասլանեանի այս ձեռնասունը տագրուած էր ինքնայատուկ բարեմասնութիւններով:

Իր համոզումներն ու սկզբունքները այնչափ նուիրական էին իրեն համար, որ տարիներու յեղաշրջումը չկրցաւ զանոնք փոխել, ոչ ալ կեանքի ամփոջական պահանջները կրցան փոքու թեան ենթարկել:

Տասնեակ տարիներ առաջ, Բերայի պարզուկ ղնակարանին մէջ առաջին հանդիպումը ունեցայ իրեն հետ: Չափաւոր հասակ ու բարեմեւ կազմուածք ունէր: Աձիլուած ողորկ ղէմքին բարութիւն կամեցող աչքեր կը

պլնային. իր սսկիթիւ ու նուրբ ակնոցը խոհուն գիտունի մը տալատութիւնը կը ձգէր:

Բժիշկի մը դասական տարազը կը կրէր ան. սև բաճկոն մը, օսլայուած ճերմակ շապիկին վրայ գետեղում փորրիկ սև փողկապով: Զէի կրնար երեւակայել, որ՝ այսքան համեստ մէկը կրնար օժտուած ըլլալ այնպիսի հագուածիւտ ծիրքերով, որոնց շատ քիչերու մօտ կարելի էր հանդիպել:

Հեզարարայ ու չափազանց քաղաքավար էր. իր խօսակցութիւնը հաճելի էր, ու բառերը կշռուած էին, հագուածիւտը, գործածած ֆրանսերէն բառ մը ամբողջ պարբերութեան իմաստը կը լուսաբանէր: Ընկերային կեանքի մէջ լուրջ, խոհական ու վերապահ էր: Շատ քիչերու հետ կը յարաբերէր, ուրիշներու գործերովն ալ երբեք չէր հետաքրքրուեր: Կը խորշէր մարդոցմէ, որովհետև դարուս վարդապետութիւնը իր ըմբռնումին կը հակասէր: Իր ամէնէն մտերիմ բարեկամները գիրքերն էին:

Հեռու ապրեցաւ ընկերութիւններէն. չունեցաւ հանրային կեանք, վանձի չուզեց զոհել իր սկզբունքները ուրիշին, եւ անոնց համար պայքարիլն ալ իր խառնուածքին հակառակ գտաւ:

Տօրթ. Գարամանի իր նախնական կրթութիւնը ստացած էր Ալիսար-Նահապիէի թաղային վարժարանը, յետոյ Պոլսոյ բժշկական վարժարանը մտնելով, յաջորդութեամբ աւարտեց անոր շրջանը:

Առաջին անգամ երիտասարդ բժիշկը պաշտօնի կոչուեցաւ Պէյլերպէյի հիւանդանոցը ու զբաղեցաւ միեւնոյն ատեն Ալիսարի ու Գուզկուսնուէի մէջ թաղային բժշկութեամբ: Ժամանակ մը վերջը յայդ շրջանակը իր յառաջդիմութեան նեղ գոննիով, Ռարիզ մեկնեցաւ, ուր Բրօֆ. Լազէկի ըով մասնաւորաբար ուսումնասիրեց ներքին ու կանանց հիւանդութիւնները: Վերադարձին հաստատուեցաւ Բերա գործելով միեւնոյն ժամանակ իր ծննդավայրին՝ Խասազիդի մէջ, իր հեզահամրոյր բնաւորութիւնը ու զիտական խոր հմտութիւնը չուշացուցին համբաւը, մանաւանդ մասնաւոր համակրութիւնը՝ ժամանակակից Տօրթ. Խօրասանիի ու Փէշաիմպէսեան Փաշայի նման մեծանուն բժիշկներու:

Այսպէսով իր ասպարէզին մէջ հետզհետէ առաջացաւ: Բերայի Աղբատախնամը մեծապէս օգտուած է անկէ, թէ իր բժիշկ եւ թէ հիւանդապահութեան դասընթացքի որպէս ուսուցիչ:

Գործունէութեան ամբողջ շրջանին, բժշկութիւնը միշտ իր քարձութեան վրայ պահէց. խուսափեցաւ ինքզինքը ցուցադրիլ: ու յաջորդութիւնը ուղղամտութեան ու յարատեւութեան մէջ տեսաւ:

ՏՕՐԹ. ՇԱՀՊԱՉ

Արուեստակիցներու հանդէպ չափազանց նշդպակ ու յարգալից էր, ու խուսափեցաւ որեւիցէ պատճառով զանոնք վիրաւորել: Բժշկական պարտականութեան մարմնացումն էր, ու անոր անթերի գործադրողը եղաւ:

Պարապոյ ժամերը ինքնազարգացումի յատկացուց. Հայերէն ու ֆրանսերէն լեզուները քերականական ամէն նրբութիւններով ուսաւ: Յակոր Դուրզէնի յորելեանին առթիւ զրի առած իր քանի մը զբարար ու տանաւորները յիշատակութեան արժանի են:

Ունէր նաեւ աշխարհաբար գողտրիկ ուսանաւորներ, զեղեցիկ շքեղ հաւորական նամակներ ու դամբանականներ: Տօրթ. Խօրասանիի եւ Աճէմեան Պէյի մահուան առթիւ զրի առած դամբանականները նշանակելի են: Ասոնցմէ զատ, պարբերաթերթերու մէջ հրատարակութեան տուաւ զիտական-ժողովրդական յօդուածներ: Ֆրանսիայէն լեզուն մայրենի լեզուն չափ զիտէր. Վոսփորի ու Հայրիի վրայ ֆրանսերէն զեղեցիկ ոտանաւորներ զրի առած է. իր մեռագիրներուն մէջ ունի քննա-

դատական նամակ մը Գուխտոն Լուսինեանի հոյակապ բառերին վրայ: Թուրքերէնը լաւ ուսած էր ու պարսկերէնէ հայերէն ալ ոտանաւորներ թարգմանած էր:

Գիտութեան այս զաւակը որ նմաններուն ցաւերը կէս դար շարունակ ամորիլ աշխատեցաւ, ինքը զրկանքի ու չքաւորութեան մէջ Հիւանդանոցին մէկ անկիւնը փակեց իր աչքերը երկու տարի առաջ:

ՅՕԲԹ. Ե. ԵԱՀՊԱԶ

ՄՈՒՐԱՅԻՎԻՆ ՍՐԻՆՄԷԸ^(*)

Մարած, մեռած, անփայլ, անգարձ բիրիւէ
Խաւարակառ խորերը խեղճ աչքերուն,
Ե գո՛ւր կայծ մը, պլլպլու՛ւ մը կը խնդրեն...
Ս: արինգն է բարգման անոյս ցաւերուն:

Խաւարակառ խորերը խեղճ աչքերուն,
Նեղ կապերուն կցուածքին տակ պարուռուած,
Կը ծածկուին: ինչպէս ամպին ծալներուն
Տակ՝ կը սփռուի վաղուց երարուս մը մարած:

Ե գո՛ւր կայծ մը, պլլպլու՛ւ մը կը խնդրեն
Քրքոզ աչքերն, այլ մտնաւանց ողբազին
Բիւր հառաչանք՝ խոցոս սրտին ալքերէն:
Գուրս կը քռին սուր շեշտերով եղէգին:

Ս: արինգն է բարգման անյո՛յս ցաւերուն,
Սոյը կու լայ, կը հեծե՛ծէ, կ'աղաչէ՛:
Սիւս գալարոզ սարսուռներով կերկերուն՝
Պասա՛ճ մը հաց, զոր արցունքովը քշէ:

(*) Տօքթ. Գարամաճիկի տասնեակ մը անտիպ բերթուածներուն մէջէն ընտրուած են այս երկու ոտանաւորները:

Մ Ո Ւ Է Յ Մ Է Ն Ը

(Ա.Լ.ԽՈՒՆ)

Յոսար Երբունից ա՛յլ հեռացուր աչկերէս,
Անոնք խաւարը ծրծեցին դառնօրէն,
Մի՛ մօտեմար Երբուններուս որ չայրես
Քու այսերուց վաճիկուրիսն իմ կրակէս:

Լոյսի կարից որ աչքիս մէջ կը դողայ,
Համբոյրներէց ինկաւ անօր մէջ, Ալի՛ս,
Շողի վճակներ ու ալի՛ներ հեռատան
Քու խայտանէջ հասցո՛ւր խօն հոգիիս:

Սիրար կ'այրի տառապանէն մարդկութեան,
Մինչ մանկական անփայր հոգից կը խայտայ,
Թո՛ղ ես կրբեմ ցուերուց ալ սպազան,
Սու Կունը զըսար, հոգից պայծառ քող մնայ:

1910

ՏՕԳԹ. ՏԻՐԱՆ ԳԱՌԱՄԱՃԻ

— Կինը այն խորհրդաւոր բեւեռն է, որուն կ'ուղղուի յաւէտ մագնիսացած սիրտը մարդուն:

— Կինը ծաղիկ մըն է չքնաղ, որ սիրոյ արեւին տակ երբ կը բացուի գեղաթոյր, խիստ փափուկ ձեռքով միայն ներելի է անոր հոլի:

— Կնոջ սիրտն ունի ծալրեր՝ բազմապատիկ եւ խորունկ, ուր ամէնէն նուրբ եւ ազնիւ զգացումները կը նիրհեն. նման ծովուն որ իր անդունդներուն մէջ ունի թարուն՝ ամէնէն գեղեցիկ եւ հազուադիւր մարդարիտները: Երանի՛ այն մարդուն, որ՝ իբր ճարտար եւ անվեհեր սուզակ՝ անոր ալբերուն մէջ թափանցելով, կը յաջողի գտնել եւ լոյսին բերել այդ աննման զոհարները:

— Սիրով միացած երկու սրտեր կեանքին ամէն մէկ օրը այնպէս նկատելու են՝ իբր թէ իրենց միացումին առաջին օրն ըլլար, եւ այն մտահոգութեամբ որ մի՛ գուցէ այն վերջինն ըլլայ:

ՏՕԳ. ԳԱՌԱՄԱՃԻ

ԴԵՍՏԻՆԵՐԵԿՈՒԹԻՒՆԸ

ԳՈՐԾՆԱԿԱՆ ԱՅՆՆՐԻ ՏՆԱՄԵՐ

«Դաստիարակութիւնը կեանքն իսկ է» կը պատգամէ Քոլումպիա համալսարանի աշխարհահռչակ փիլիսոփան ձանՏիուվի: Ասիկա լոկ պատկերալից բացատրութիւն մը չէ, այլ կը խտացնէ իր մէջ՝ բովանդակ փիլիսոփայութիւնը դաստիարակութեան:

ՌՐՕՅ.Գ. Ա. ՍՏՐՈՒՆՆԱՆ

Ստուգիւ դաստիարակութիւնը մանուկը կը պատրաստէ որոշ նպատակի մը համար, ա՛յն է լինիլ ապագայ լուսամտի, նկարագրի տէր եւ բազմադիւրեւ մարդը: Սակայն, մանուկը ունի ներկայ մըն ալ, ուր կը շարժի, կ'իյնայ, կ'ելլէ, կը դիտէ, կը կռահէ, կը հետեւցնէ, մեկ խօսքով կը դաստիարակուի: Եթէ այս դաստիարակութիւնը օրը օրին *սուսջնորդուի* ուսուցչին եւ կամ ծնողաց կողմէ, մանուկը ոչ թէ լոկ ապագայի անստեղծ հեռանկարով կը խանդավառուի, ինչ որ դժուար է, ա՛յլ կ'ոգեւորուի ներկայի սնմիջական, նոյն, հրահանգիչ, զբօսալի եւ ինքնակրթութեան առիթներով լեցուն կեանքի ջերմ շունչով: Ասիկա կը նշանակէ ապրի՛լ կրթուելով ու դաստիարակուելով: Ահա այս իմաստով *դաստիարակութիւնը կեանքն իսկ է*:

Բայց կեանքը պէտքիսուն է. այլազանութիւնը մին է անոր բնորոշող յատկանիւններէն: Ուրե՛մն դաստիարակութիւնն ալ պարտի լինիլ բազմաճեսակ. նոյն ու բովանդակալից:

Դժբախտաբար, դաստիարակութիւնը անցեալին մէջ եղած է միակողմանի ու պակասաւոր: Նախնական կրթավայրերն

ցելերու համար դաստիարակութեան նպասակը ոչ այլ ինչ եղած է բայց եթէ ցելին դեռասի սերունդը *վարժեցնէ՝* արեւց սերունդի ապրելու կերպին՝ կարգ մը օգտակար բայց մեքենական ունակութիւններու միջոցաւ: Ունակութիւն, անա՛կիսավայրենի ցելերու դաստիարակութեան նշանաբանը: Արեւմտի դաստիարակութիւնը այլամերձօրէն շեշտած է փիլիսոփայութիւնը: Պլատոնի եւ Արիստոտելի համար դաստիարակութեան միակ նպասակն է՝ յաւիտեանական նշանաբաններ որոնել միայն ու միայն մտքի իմացական աշխարհին մէջ: Միտքը կամ բանականութիւնը, անջա՛նջ փորձառական աշխարհի իրականութիւններէ, կարծես օժտուած է նշանաբաններ զննելու բնածին կարողութեամբ: Այս իսկ պատճառով Արեւմտեան փիլիսոփայութիւնը քայտեւել փայլուն ըստ ինքեան, ռուս միակողմանի պատու. բնագանցական ուսումները շեշտուեցան, գործնական արհեստները արհամարհուեցան: Ազատ արուեստը (liberal education) մեծաւնորհրդարձաւ բնիկ ու հողաբացի Արեւմտեաններու, իսկ արհեստները սեփականութիւնը եղան հասարակ ժողովուրդին: Զարմանալի չէ որ Պլատոն ջանադովեց փիլիսոփաներու գերիշխանութիւնը: Քանզի անոնք իմացական բարձր ոլորտներու մէջ կը սաւառնէին, իսկ արհեստաւորները ճիւրփին առօրեայ հպումով անհաշ կեանք մը կը փակուէին: Ասկէ ծագում առաւ արհամարհոտ վերաբերում մը հանդէպ գործնական կեանքի եւ հետեւաբար գործնական դաստիարակութեան:

Հին Հռոմայեցիք, գործնական ժողովուրդ մը, իրենց ֆաղափակութիւնը պատուաստելով յունական մշակոյթին վրայ, չկրցան զերծ մնալ նոյն արհամարհոտ վերաբերմունքէն, հանդէպ գործնական դաստիարակութեան: Լեզուներ, փիլիսոփայութիւն, նարատասնութիւն, աստիպագիտութիւն եւ ուսողութիւն կը կազմէին ուսմանց առարկան, անկախ՝ զանոնք կեանքի գործնական պէտքերուն կիրառելու մտահոգութենէն: Իտալական վերածնութեան վաղորդայնին, եւրոպական դպրոցներ ալ կաղապարուեցան յունահռոմայեան օրինակին վրայ. հետեւաբար բնագանցական ուսումները բարձր պատուանդանի վրայ կանգնած՝ արհամարհոտ աչքով դիտեցին գործնական կեանքի պահանջները:

Տարակոյսէ վեր է թէ այս պայմաններուն ներքեւ դաստիարակութիւնը հեռու էր կեանքը ներկայացնելէ: Բայց

կեանքին պահանջները յառաջադիմ երկիրներու մեջ խստացան եւ հարկադրեցին դպրոցները, որ հրաժարին լոկ տեսական եւ իմացական սլորներու մեջ մանուկներու միտքը զբաղեցնելու նախասիրութենէն ու ինչ մըն ալ կարելորութիւն ընծային կեանքի գործնական պէտքերուն: Այսպէս՝ զոր օրինակ, Միացեալ Նահանգաց մեջ ժ.է. դարուն ծագում առին ակադեմիաներ՝ որոնց նշանաբանն էր՝ պատրաստել ուսանողը կեանքի համար (prepare for the business of life): Եւ ընդ առաջ երթալով առեւտրականներու եւ արհեստաւորներու պահանջներուն, ուսման առարկաներուն վրայ աւելցուցին տնտեսականութիւն, գրահաշիւ, արդիական լեզուներ, Ֆրանսերէն ու գերմաներէն եւլն. եւլն : Իսկ ամերիկեան բարձրագոյն վարժարանները (High School) որոնք եկան տեղը գրաւելու ակադեմիաներուն, շարունակեցին զարկ տալ գործնական ուսումներու : Երկրաչափութիւն եւ նաւավարութիւն դասացուցակներու մեջ մտան 1821ին, տնտեսականութիւն 1823ին, վաճառականութիւն 1838ին, կար ու ձեւ 1840ին: Իսկ ժ.Ք. դարու վերջին քառեակին ձեռարուեստը (Manual training) գրաւեց իր պատուոյ տեղը, ինչպէս նաեւ զանազան արհեստներ եւ նարարուեստներ մուտ զտան դպրոցներու սեմին ներս :

Ներկայիս Միացեալ Նահանգներու մեջ գործնական արհեստներու եւ նարարուեստներու ուսուցման մեծ կարելորութիւն կ'ընծայուի, քեւեւ սակաւին իմացական ուսումները առաջնակարգ դիրք ունին :

Այսպիսի երկրի մը մեջ իրենու այս յեղափոխութիւնը անհրաժեշտ է: Կեանքի պայտարը յոյժ սուր հանգամանք մը ստացած է : ձարարուեստներն ու արհեստները վերջին ծայր յառաջդիմած են, հետեւաբար կարելի չէ առակէտութեան հին դրութեամբ (apprentrie system) լեցնել պէտքը նոր եւ բազմարդիւն արհեստաւորներու : Դպրոցները հարկադրուած են լրացնել այս պակասը. այլապէս անոնք կեանքի պահանջները դիմաւորելէ դադրած՝ անպէտք հաստատութիւններ նկատուելու սահմանուած են :

Ուստի, իբրեւ ատոր արդիւնք՝ ոչ միայն մասնաւոր արհեստագիտական վարժարաններ գոյութիւն կ'առնեն, այլ նաեւ համալսարանական վարժարաններ օրե օր կ'ստիպուին մասնաւոր դասընթացներ հաստատել անոնց համար՝ որոնք արհեստներու

եւ ճարտարութեան կեանքին կը պատաստուին: Տեղ տեղ արհեստագիտական նիւղերու ուսանողներ կէս օր իրենց ժամանակը կ'անցընեն դպրոցներու գրասեղանին առջեւ՝ սորվելու համար տեսական գիտութիւն եւ կէս օր ալ արհեստանոցներու մէջ կ'աշխատին կիրարկելու համար իրենց ուսած տեսական սկզբունքները:

Գաստիառակութիւնը նոյնացնելու եւ գործնականացնելու այս ամերիկեան շարժումը հոգեբանական ու բնկերա-փիլիսոփայական առողջ հիմներու վրայ կանգնած է: Նախ՝ այս կերպով կը դարձանուի այն սխալը բէ, «լոկ բնագոյնական հայեցողութեամբ կարելի է նմարտութիւններ զտել առանց փորձառական տեսչաներու», երկրորդ՝ ամէն մանուկ օժտուած չէ նոյն կարողութեամբ: ոմանք բնդունակ են ներհայեցողութեան. իսկ ուրիշներ փորձառական ու գործնական աշխատութիւններ բնելու կարող են: Երկուքն ալ անբաժնետես են եւ կարեւոր, մանաւանդ որ ասոնք կոչուած են գիրար լրացնելու: Առանց հայեցողութեան փորձերը (experiments) ամուլ են, եւ առանց փորձերու հայեցողութիւնը օդային հանգամանք մը կը ստանայ: Գիտութիւններ, փիլիսոփայութիւն, ազատ արուեստներ պատուաւոր աշխատութիւններ են. բայց նոյնքան պատուաւոր է գործնական գիտութիւնը, արհեստագիտութիւնը, երկուքն ալ տեղ պէտք է ունենան դպրոցներու դասացուցակներուն մէջ:

Երբ այս կերպով դպրոցներու դասացուցակը նոյն սեղան մը կը հրամցեն, ուսանողը բոս իր մասնաւոր նաշակին եւ իւրայատուկ հակումներուն կը նաշակէ ուսման այն առարկան որ կը խոստանայ լաւագոյն սնունդը տալ իրեն:

Այսպէս՝ «Գաստիառակութիւնը գործնական կեանքի համար» շարժում մըն է, որ բոլոր լուսաւորեալ երկիրներու մէջ հզօր բաժ մը կը ստանայ. անիկա ծնունդն է արդիական կեանքի բազմապահանջ պէտքերուն. ծնունդն է նաեւ ուսմանց առարկաները իւրաքանչիւր ուսանողի ինքնուրոյն բնդունակութիւններուն պատշաճեցնելու անհրաժեշտ կարիքին, որ պատգամն է փորձառական հոգեբանութեան: Իսկ այս կերպով դաստիառակութիւնը կը դադրի լոկ հայեցողութեամբ ապրողներու մեծաւորիքը ըլլալէ, եւ սեփականութիւնը կը դառնայ նաեւ ժողովուրդի բոլոր զաւակներուն, բանուորներուն, ինչպէս նաեւ ազնուական մեծահարուստներուն: Ասիկա ալ պահանջն է արդի բնկերական ըմբռնումներու:

Հայկական դաստիարակութիւնն ալ նեհեւողութեամբ եւրոպական դուրքեանց, եղած է անգործնական, սեսական եւ առաւելապէս գրեւնակ: Մեր դպրոցներուն մեջ մեծագոյն շեշտը դրուած է գրական, ղեղարուեստական ու փիլիսոփայական ուսումներու, շատ քիչ կարեւորութիւն ընծայուած է գործնական գիտութիւններու եւ արհեստներու: Հայ մտաւորականը, մեջն ըլլալով նաեւ այս տղերք գրողը, սեսակ մը արհամարհանով դիտած է արհեստները, նախարարուեստները եւ առեւտուրը: Կարծես քէ ի բնէ զոեհիկ բան մը գոյութիւն ունենար այդ զբաղումներուն մեջ: Այս իսկ պատճառով մեր դպրոցներուն շրջանաւարտները ձգտած են կամ գրագէտ ըլլալ, կամ արուեստագէտ, կամ դաստիարակ եւ կամ եկեղեցական: Արդարե՛ւ ունինք հոյլ մը յոյժ արծանաւոր ներկայացուցիչներ այս նիւղերուն մեջ. բայց սակաւաթիւ չեն նաեւ անոնք՝ որոնք անկարող լինելով ապրիլ սեսեղծագործ մտաւորականի սնաջան կեանքը՝ լոկ կեղակարծ մտաւորականութեան մը պատմուհանը պահելու համար իրենց կոնակը՝ կը փաշտեն ասպարդիւն կեանք մը, գրեթէ սեսակ մը բէռ հայ ժողովուրդի ուսին: Նրէ մեր դպրոցները անոնց սորվեցուցած լինէին, քէ կարելի է փիլիսոփայել նոյնը իսկ կեանքի գործնական ասպարեզներուն վրայ, եւ քէ սեսեղծագործող աշխատանքը պատուաւոր է քէ զբի ու զբչի. եւ քէ՛ մուրնի ու սզոցի աշխատանքներուն մեջ. տարակոյս չկայ քէ՛ առաջըր առնուած պիտի ըլլար բազում յուսախաբութեանց: Ասկէ քէ անհասը պիտի շահեր եւ քէ՛ հայ ժողովուրդը: Հայ ժողովուրդը պիտի շահեր, վասնզի իր ծոցին մեջ չպիտի սրպրդէին այնպիսիներ ալ որոնք մտաւորականի պիտակին ներքեւ հանրութեան միտերը ամուլ կերպով կը յուզեն, հանրային կարծիքը կ'զբաղեցնեն, ամբոյստավարութիւններ կ'ընեն, վերջապէս կ'ապրին անվաստակ կեանք մը, շնորհիւ հայկական միջավայրի թոյլութեան:

Ուրեմն, կ'արժէ որ մեր դպրոցներուն մեջ եւս զարկ տրուի այնքան հայեցողական, գրական ու գեղարուեստական ուսումներու որքան նաեւ գործնական արհեստներու, առեւտուրի ու նախարարութեան: Այս կերպով ամեն դասակարգի հայ մանուկը, բոս իր մասնայատուկ կարողութեան առիթ կ'ունենայ զարգանալու եւ դաստիարակուելու:

Գործնական դաստիարակութիւնը այնքան անհրաժեշտ է մանչերուն համար նոյնքան էլ աղջիկներուն: Վասնզի եթէ դաստիարակութիւնը կեանքն իսկ է, աղջիկները նոյնքան էլ թերեւս անելի լայն առիթներ ունին առօրին կեանքի բազմապահանջ միջավայրին մէջ զարգանալու, սովորելու եւ սովորեցնելու քան մանչերը: Առօրին զիտութիւններ, սնունդի պատրաստութիւն, մանկասածութիւն, կար ու ձեւ ընթանեկան առողջապահութիւնները, եւլն. եւլն. այնպիսի կենսական գիտելիքներ են, զորս ռեւիզի արդիական մայր պարտի գիտնալ թէ՛ սեռական եւ թէ գիտական ու փորձառական մարզերու վրայ: Նոր սերունդի բարօրութեան համար անհրաժեշտ է այս կենսական ուսումները ընդհանրացնել մեր դպրոցներուն մէջ:

Ֆրէզիօ

ԳԼՈՐԳ Ա. ՍԱՐԱՅԵԱՆ

ԻՄ ՊԱՐՏՔԱՒԵՍ ՀԻՐԻԿՆԵՆ

Հոգիս մէջ կ'ուզեմ պահել
Քու բոյրդ, քու շունչդ անօրէ հիրիկ.
Աչքերուս մէջ գեղըդ կիսել,
Մաշտիսի սիրուն շայիկ:

Մըք դալարուս հոգին վրայ
Բիբերդ կոչս բացած փրփրիս.
Քեզ փայփայող համին քոյ գայ
Հովտաւորել եւ իմ հոգիս:

Կարոս քոյրէյ օրքներս օժած
Հեօտրինէյ քոյ զինովմամ,
Սիրականի պէս խոցոսամ,
Սէ արտաւտիմ եւ հեռամամ:

Հ. Վ. ՅՈՎՀԱՆՆԵՂՍԵԱՆ

ԱԿՆԵՐԿ ԱԵ ՏՅԱՔԵՇՄԵՐՏՅԵՐԻՆ ՎՐԱԿԱՆ ՇԵՐԺՄԱՆ ՎՐԵՅ

Ամենահին ժամանակներէ ի վեր, մարդիկ հետամուտ եղած են գտնելու՝ տղան ամէնէն աղէկ, ամէնէն նպատակայարմար եւ ամէնէն ապահով կերպով դաստիարակելու՝ ինչպէս նաեւ ամէնէն աղէկ եւ միանգամայն ամէնէն դիւրին կերպով ուսուցանելու մեթոտները։ ամէն դարու մէջ ապրած են մեծ մանկավարժներ խորհող կամ գործող։ Այս հետամուտութիւնը մտանաւոր սաստկութիւն ստացած է Մեծ Պատերազմէն ասդին եւ նոյն իսկ պատերազմի ընթացքին, խրամներու մէջ։ Սաստկութիւնն աւելի մեծ թիրեւս քան գիտական-արուեստական ոհուէ մարզի մէջ։ Ընկերային հիմնական հարցն է, մեր օրով մանաւանդ, դաստիարակութեան հարցը, այս համոզումը տիրական եւ տիեզերական է այսօր, եւ անոր նուիրում են՝ դպրոցէն առաջ, դպրոցին միջոցաւ, դպրոցին առընթեր եւ դպրոցէն ետք մշակոյթի մեռնարկները։ Մէկ բառով, սղուն դարն է քսաներորդ դարը։

Եւ սակայն, կարելի չէ ըսել թէ գտնուածը գտնուած է վերջնականապէս։ Զարմանալի ալ չէ որ վճռական արդիւնք մը ստացուած չըլլայ տակաւին, այնքան բարդ բան մըն է դաստիարակութիւնը։

Սկզբնական որոշուելիք կէտը սա է թէ դաստիարակութիւնը կրնա՞յ փոխել մարդուն բնութիւնը, կրնա՞յ ազդել ժառանգականութեան վրայ, որ, փութանք ըսել, գիտական նոր հետազոտութեանց համեմատ՝ միայն գէշ բան մը չէ, այլ նաեւ աղէկ բան մը, երբ խնդիրը խորունկ ժառանգականութեան վրայ է, իբրև դրամազուլիս՝ հեռաւոր սերունդներէ մնացած միայն հոս եւ առողջ ոյժերու (զէշերը ինքզինքին ջնջած ըլլալով մէկ երկու սերունդ ետքը)։ Լաւատես մանկավարժութիւնը կ'ուզէ օգտագործել այդ ոյժերը։

Կատարուած ուսումնասիրութիւնները, մեծ մասամբ, ի նպատակ դաստիարակութեան ոյժին եզրակացութեան յանգած են մինչեւ հիմա։ Մասնագէտներու յայտարարութեամբ, հիւանդին հոգեբանական դաստիարակութիւնը կրնայ մինչեւ իսկ գործարաններու բնախօսական փոփոխութիւններ առաջ բերել, ինչ որ ցոյց կու տայ մասային առողջապահութիւնը գիտնալու կարեւորութիւնը՝ դաստիարակներուն եւ ծնողաց համար։

Այս համոզումով է որ մեր օրով ուշադրութեան առարկայ եղած է նաեւ չափահասներու վերադաստիարակութիւնը, որ ծնունդ տուած է բելուսիստ եւ ուրիշ անուններով ծանօթ մեռնարկներու։

Դաստիարակութեան ոյժին մասին հաւատքը արգելք չէ եղած որ մտքնով եւ միտքով առողջ զաւակներ ունենալու խնդրին ալ նուիրուած ըլլայ շատ մեծ կարեւորութիւն, եւ խնամով առաջ տարուն **Eugenics** կոչուած գիտութեան հետազոտութիւնները, նոյն խակ տեղ տեղ կիրարկուին անոնցմէ ըզխող միջոցները:

Դաստիարակութիւնը կրնայ ազդել ժառանգականութեան վրայ: Բայց ինչ ճշգրիտ պայմաններով կրնայ ազդել՝ ամէնէն խորունկ ու ամէնէն նպատակայարմար կերպով. հո՛ս է բուն խնդիրը. խնդիր՝ որ ըստ սրտուած լուծու մը չի կրնար գտնել, մինչեւ որ մարմինին եւ մանուանդ հոգիին բնայթը աղէկ մը եւ կատարելապէս չի ճանչցուի: Կը հետեւի թէ դաստիարակութիւնը լուրջ հիմերու վրայ դնելու ջանքերը կը կեդրոնանան նախ եւ առաջ այս հիմնական խնդրին վրայ: Ամբողջ քաղաքակիրթ աշխարհի մէջ հետզհետէ կը ծաւալին այս ջանքերը, եւ կը հիմնուին բնախօսութեան եւ հոգեբանական աշխատանոցներ, հետազոտութեանց բազմա գիտի մեթոտներով եւ միջոցներով զինուած: Տղուն իրաւանց պաշտպանութիւնը նպատակ ունեցող քաղմաթիւ հոգեբանական եւ մանկ-պարծական միջազգային հսկայ համաժողովներու մէջ, դաստիարակութեան նուիրուած Օրերու կամ Շաբաթներու մէջ, բազմաթիւ պարբերաթերթերու, անհամար գիրքերու մէջ, Փորձառական կրթական հաստատութեանց մէջ ուսումնասիրութեան նիւթ կ'ըլլան Նոր դաստիարակութեան շուրջ դարձող խնդիրները: Նոր դաստիարակութեան միջազգային տեղեկատու դիւաններ՝ այս խնդրին շուրջ տիեզերական շարժման եւ փորձերուն գիտակից կը պահեն շահագրգռ ուղները:

Միւս կողմէ, որովհետեւ կարելի չէ սպասել մինչեւ որ վճռական օրէնքներ գտնուին, դպրոցներ կը փորձեն այդ հետազոտութեանց արդիւնքները, ի հարկին յաւելումներով, յապաղումներով, սրբաբութիւններով: Նոր դաստիարակութեան կիրարկութեան մասին մասնաւոր յիշատակութեան արժանի է Աւստրիան. որովհետեւ, մինչդեռ ուրիշ տեղեր մասնակի կիրարկութիւններ միայն տեղի կ'ունենան, Աւստրիան իր Մանկապարտէզները, Նախակրթարանները եւ երկրորդական վարժարանները ի հիմանէ վերակազմեց պատերազմի վաղորդայինին, իրեն ամէնէն լուրջ միջոց ինքնապաշտպանութեան՝ իր գոյութեան սպառնացող վտանգին դէմ: Ու իր գործը շարունակելու վրայ է, զայն աւարտելու կորովի որոշումով: Ինձի կը թուի թէ ներքին պիտի չըլլար, դպրոցական ո եւ է հիմնական բարենորոգման ձեռնարկելու ատեն, չուսումնասիրել աւստրիական բարենորոգման սքանչելի ձեռնարկը:

Դաստիարակութեան բարենորոգման ի նպաստ այս տիեզերական շարժումին մէջ իբր գլխաւոր կէտեր կը գտնենք՝

Ընտանիքի եւ դպրոցին գործակցութիւնը ապահովել.

Իրենց կոչումին բարձրութեան արժանի դաստիարակներ ունենալ, Տղուն բնախօսական-հոգեբանական պահանջքը ճանչնալ եւ անոնց վրայ հիմնել դաստիարակութիւնը եւ ուսուցումը.— Դպրոցը այնպէս մը կազմակերպել որ կորովի վատնում չըլլայ.

Ցարգել եւ մշակել տղուն ազատութիւնը.— Ինքնավարութեան վարժեցնել տղաքը.

Ամէն տղու, աղքատին ինչպէս հարուստին: Կարելիութիւնը տալ
արտադրելու՝ ինչ որ իր ընդունակութիւնները թոյլ կուտան իրեն ար-
տադրել:

Կեանքին համար պատրաստել տղան.

Տղոց առողջութիւնը.

Երեսի վրայ թողուած տղաք եւ պզտիկ յանցաւորներ.

Ընկերային դաստիարակութիւն.

Աղջկանց դաստիարակութիւնը.

Կապալայ ասպարէզի մասին տղուն ընդունակութիւնները երեւան
բերել:

Միջազգային խաղաղութեան գաղափարով տոգորել տղաքը:

Մասն է աղջիկ խառն դաստիարակելու հարցը.

Սերական դաստիարակութեան հարցը:

Ուսուցման մեթոտ եւ միջոցներ:

Այս խնդիրներուն իւրաքանչիւրին ուսումնասիրութիւնը մէկ մէկ
հատորի պիտի կարօտէր: Բաւականանանք մէկ բանի ընդհանուր եւ
շատ հակիրճ բացատրութիւններով:

Ընտանիքին եւ դպրոցին գործակցութիւնը ապահովել.

Դաստիարակութիւնը ուրիշ բան չէ բայց եթէ նպստակայրմար
զօրաւոր թելադրութիւն (ենթազդեցականին) միջոցաւ. դաստիարա-
կութիւն), որ ի գործ կը դրուի մանաւանդ միջավայրի ազդեցութեամբ:
Յերկուրի վարժարանի մը աշակերտները աւելի մեծ չափով ընտանի-
քին քան դպրոցին միջավայրին ազդեցութեան ենթարկուած են. միւս
կողմէն ընտանիքը աւելի քիչ թիւով տղոց հետ գործ ունի բան դպրոցը,
այս էական երկու պատճառներով, տղան աւելի ընտանիքին քան դրպ-
րոցին ազդեցութեան ենթակայ է: Հետեււարար, բանի որ դպրոցին եւ
ընտանիքին կամքէն կախում չունի բոլորովին՝ փողոցին յոտի ազդեցու-
թիւնէն զերծ պահել տղան, գոնէ պէտք է ընտանիքը եւ դպրոցը նոյնա-
տեսակ միջավայրի մը մէջ ապրեցնեն տղան: Ասկէ կը հետեւի դպրո-
ցին եւ ընտանիքին սերտ գործակցութեան պէտքը, որուն գոհացում
տալու մասին լուրջ ջանքեր կ'ըլլան, ասոնց ամէնէն կարեւորը ըլլալով
ծնողաց եւ դաստիարակներու ընկերակցութիւնները՝ իրենց յատուկ
պարբերաթերթով:

Մէկ կողմէն, մարմինով եւ մտքով առողջ գաւակներու ծնունդ
տալու ատակ ամուսնութեանց, միւս կողմէ ընտանիքին եւ դպրոցին մէջ
միեւնոյն նպատակայրմար միջավայրին ստեղծման շուրջ տեղի ու-
նեցող ձեռնարկները ամէնէն հիմնականները եւ ամէնէն ուշագրաւներն
են՝ տղուն դաստիարակութիւնը նպատակ ունեցող ձեռնարկներուն մէջ:

Իրենց կոչ: Լմին բարձրութեան արժանի դաստիարակներ ունենալ.

Դպրոցական ոեւէ բարենորոգման հիմը դաստիարակներու պատ-
րաստութեան խնդիրն է: Աւուսնց աղէկ դաստիարակի—որ, շեշտենք այս
կէտը, ամէն բանէ առաջ, աղէկ մարդ պէտք է ըլլայ— ամէնէն իմաս-

տուն բարենորոգումն իսկ քան մը չ'արժեր, մինչդեռ արդէ դաստիարակը մեծ չափով կրնայ անկատար կամ նոյն իսկ յոռի կազմակերպութեան մը, ծրագրի մը թերութիւններուն տեղը լեցնել: Ծրագիրը, կազմակերպութիւնը գիրն է, դաստիարակը ոգին է, արդ, զգիրը կ'սպաննէ, ոգին կ'ապրեցնէ:

Երկու տարի առաջ, Վարժապետանոցի երկու Ֆրանսացի տնօրէններ, հարիւրի չափ անձկուր կարծիքը առնել ուզեցին դաստիարակէն պահանջուած երեք հիմնական բարեմասնութեանց մասին: Յուզաբըննութեան արդիւնքին համեմատ, պահանջելի երեք յատկութիւններն են՝ **ողջմտութիւն, խստառիւղութիւն եւ սէր՝** աղոց հանցելով:

Ամէն տեղ, դպրոցական կազմակերպութեան եւ մեթոտներու վերանորոգման գործին համար՝ ջանքեր կը թափուին արդէ դաստիարակներ հասցնելու եւ հիններուն ալ նոր դաստիարակութեան ոգին ներշնչելու համար: Այս ջանքերը այնքան աւելի ուժգնութիւն պիտի ստանան որքան աւելի նոր դաստիարակութեան ոգին թափանցէ պետական, ազգային, հանրային վարժարաններուն մէջ, որոնք միշտ զանդաօրէն, չափազանց զգուշութեամբ, երկիւղով եւ վարանումով կ'որդեգրեն բարենորոգումները:

Տղուն բնախօսական-հոգեբանական պահանջքը նոնչնալ եւ անոնց վրայ իմանել յաստիարակութեան գործը՝ ինչպէս նաեւ ուսուցանելի առաւելակները եւ ուսուցման մեթոդը. — Գպրոցը այնպէս մը կազմակերպել որ կորովի եւ ժամանակի վաճուում ճեղի չ'ունենայ:

«Կուպերնիկոս յեղափոխեց աստեղարաշխութիւնը՝ արեւը արեգակնային դրութեան կեդրոնը դնելով: Նոր մանկավարժութիւնը տղան դպրոցական դրութեան մէջտեղը կը դնէ», կ'ըսէ գիտական մանկավարժութեան եւ փորձառական հոգեբանութեան ժամանակակից ամէնէն կարկառուն դէմքերէն մէկը, Տօրթ. Բլաբարէտ, հիմնադիր Ժընէվի **Institut J. J. Rousseau**ին:

Տղան փոքրիկ չափահաս մը չէ, այլ ունի ինքնայատուկ իմացական բարոյական կեանք մը: հետեւանք բնախօսական իր կազմին: Հետեւաբար, ներքի չէ պահանջել տղէն՝ ինչ որ կը պահանջուի չափահասէն, եւ խաղը, այսինքն խաղի ճեւղով կամ խաղի միջոցաւ (ասոր մէջ հասկնալով նաեւ թատերական ներկայացումները) դաստիարակութիւնը եւ ուսուցումը նոր արժէք մը ստացած են նոր մանկավարժութեան մէջ, նոր կատարելագործումներով՝ Մանկապարտէզէն թափանցելով նաեւ Նախակրթարանի կրտսեր դասարաններուն մէջ: Գեղեցիկ ստացուածի մը համաձայն, տղան «աշխատիլ կը խաղայ»: Աւանդական ուսմանց ծրագիրները, աշակերտներու յատուկ դպրոցական ներքին կանոնադրները այս կարեւոր ճշմարտութեան վրայ չեն հիմնուած: Հետեւանքը եղած է ոյժի եւ ժամանակի վատնում տղուն համար, սրտնեղութիւն՝ դաստիարակին եւ աշակերտին համար:

Ու ոչ միայն տղան փոքրիկ չափահաս մը չէ՝ ընդհանուր կերպով, այլ եւ ամէն մէկ տղայ ունի իր ընդունակութիւնները եւ խառնուածքը:

Հետևաբար, ոչ միայն ամէն մէկ դասարանի ընդհանուր աշակերտութեան պէտք է պահանջուի ինչ որ կրնայ պահանջուիլ այդ տարիքի տղոցմէն, այլ եւ ջանալու է կարելի եղածին չափ անհատականացնել դաստիարակութիւնը եւ ուսուցումը:

Իբր կիրառութիւն այս նկատողութեան, դպրոցական բարբելուն մէջ հետզհետէ մտնել կը ձգտի՝ տղոց իմացականութիւնը չափելու նպատակաւ հիմնուած դեպքերու դրութիւնը, որ եթէ տակաւին բացարձակ վստահութիւն չի ներշնչեր իր արդի վիճակին մէջ, ծառայութիւն մը կը մատուցանէ սակայն:

Հանազան տեղեր, պաշտօնապէս ընդունուած է նախակրթարաններու մէջ նուազագոյն ծրագիր եւ զարգացման ծրագիր անուններով երկատիճան ծրագրի դրութիւնը, սահմանուած՝ իմացական որոշ ընդունակութիւններ ներկայացնող այս կամ այն դասակարգի աշակերտներուն, դեպքերու ցուցումներուն համեմատ: Այս կերպով դառնապարհակ աշխատութեան մը չեն ենթարկուիր, ինչպէս կ'ըլլայ հիմա, այն տղարը որոնց ուղեղը նուազագոյն չափով ուսման մը միայն ընդունակ է: Այս տեսակէտով, թիւադրիչ են Ռուսիոյ: Աւսարիոյ, ժընէվի, Նէօ-շատէլի նախակրթարաններուն մէջ որդեգրուած ուսմանց ծրագիրները:

Պէտք է նանչնալ, նոյնպէս, տղոց հոգին, ընդհանուր կերպով եւ անհատապէս, ըստ այնմ կազմակերպելու համար կարգապահութեան գործը, անտեղի կամ անժամանակ պահանջումներ կուեննալու համար բարոյական-կարգապահական տեսակէտով, եւ չեմծցնելու համար իր մտքին մէջ այն «յանցանք»ները որոնք մասնաւոր կարեւորութիւն մը չեն ներկայացնելու: Դաստիարակին գործին ամէնէն յոգնեցուցիչ կողմը եղած է, աւանդական դպրոցին մէջ, բարոյական-կարգապահական դաստիարակութիւնը. յոգնութիւններէն, սրանեղութիւններէն շատերը անտեղի են եւ պատճառ շատ մը անպատեհութեանց: Մասնաւորապէս սպականած տղոց հազուադէպ պարագաները ի բաց առեալ, «յանցանք» նկատուած շատ մը արարքներ բնական ձգտումներն են տղուն բնութեան, որոնք, իբր այն, բարկութիւն պէտք չէ պատճառեն, այլ պարզապէս ուղղութեան (canalisation) կը կարօտին, խաղաղ եւ սիրալիր միջոցներով: Շատ թելադրիչ են այս տեսակէտով—ինչպէս նաեւ ուրիշ տեսակէտներով—սկաուտոքիւն, équipes sociales, rotary clubs, pathfinders, եւն. անուններով ծանօթ կազմակերպութիւնները:

Յարգել եւ մշակել շուրջ ազատութիւնը.—

Ինքնավարութեան վարձեցնել շղատը.

Ճնշումը դաստիարակութեան ծառայող միջոց մը չէ: Պէտք է, պատշաճ սահմաններու մէջ, թոյլ տրուի տղուն՝ ինքնութիւնը, անհատականութիւնը երեւան բերելու: Դաստիարակութեան գործը պիտի ըլլայ, պարագային համեմատ, քաջալերել կամ համբարաւորութիւն սրբագրել ի յատ բերուած ձգտումները: Մնաց որ, զսպիչ միջոցները ուրիշ բանի չեն ծառայելու բայց եթէ պատճառ ըլլալու որ ներս մղուած յոռի ձրգտումներն աւելի գորանան՝ աւելի աղիտարքի կերպով արտայայտուելու համար յետոյ, այս կամ այն ձեւով:

Կը հետևելի թէ կարգապահական հին ըմբռնումները պէտք է փոխուին, առանց անխիտանութեան ձեռնադրու: Այսպէս կը պահանջէ նոր ժամանակներու ոգին, ու այսպէս կը պահանջեն հոգեբանական նոր ուսումնասիրութիւնները: Աւանդական դպրոցին պատերուն վրայ սպառնացող «աշակերտներուն պարտականութիւնները», հին ըմբռնումով, գահընկէց եղած են արդէն շատ տեղեր, ու պիտի ըլլան անշուշտ հետզհետէ ամէն տեղ, տեղի տալու համար արդարաւիշիւ ինքնավարութեան, հսկում ազատութեան վրայ հիմնուած դրութեան: Մանկապարտէզի մանկավարժութիւնն ալ, մասնաւորապէս Տիկին Մօնղէսօրիի ուժեղ հեղինակութեան տակ, այս ուղղութիւնը առած է արդէն:

Ամէն տղա, աղբաօխն ինչպէս հարուստին կարելիութիւնը սալ արահայրելու՝ ինչ որ իր ընդունակութիւնները քայլ կառ քան իրեն արահայրել:

Միակ դպրոցի այժմէական հարցն է, կը պահանջուի որ, բոլէժներու եւ լիսէներու մէջ ջնջուին կրտսեր դասարանները, ուր ընկերութեան առանձնաշնորհեալ դասակարգի աղաք կը պատրաստուին բուն բոլէժի կամ լիսէի դասընթացներուն: Կը պահանջուի որ, հարուստ եւ աղքատ աղաք, անխափր, հանրային նախակրթարաններու մէջ ստանան իրենց նախակրթութիւնը, ընդունակները, անխափր եւ բով բովի, վայելիլու համար, յետոյ, երկրորդական կրթութեան առաւելութիւնները:

Պէտք է խոստովանիլ որ իր անհամար աղէտներուն հետ, Մեծ Պատերազմը այս տեսակ էական բարիքներու ալ ծնունդ տուաւ: Ու պէտք է յուսալ որ այլևս ժամանակի խնդիր է միայն որ այս կենսական մարենորդումն ալ իրականանայ ու ընդհանրանայ:

Կեանքին համար պատրաստել ազան:

Այսինքն՝

Տղուն ծանօթացնել կեանքը այնպէս՝ ինչպէս որ է, իր աղէկ եւ գէշ կողմերով, աղէկին համար խանդավառելով, եւ գէշին դէմ զգուշութեան պէտքը ցոյց տալով, ի հարկին, իրր անհրաժեշտ չարիք կշռարատելով զայն, ամէն պարագայի մէջ, գէշը աղէկի վերածելու նախանձայուզութիւնը վառելով անոր հոգիին մէջ:

Այսինքն, նոյնպէս՝

Ուսմանց գործնական կողմէ ուշադրութենէ չհեռացնել միշտ, առանց դադրելու ուսուցանելէ այնպիսի մեթոտով մը որ զարգացած էակներ հասցնել նկրտելէ աւելի զարգանալի էակներ հասցնել նպատակ ունենայ, քննութիւնները անխուսափելի չարիքի սահմանին վերածէ՝ անոնց պահանջմանց գոհացում տալու համար, որքան ատեն որ աւանդական ձեռով քննութիւնները, որոնք իրենց օրհասի վայրկեանները կ'ապրին, շարունակեն նկատուիլ ստուգանիշ աշակերտներու գիտցածին:

Քղուն առողջութիւնը

Տղոց առողջութեան խնդրին մէջ, արմատական լուծումը Eugenicքը պիտի բերէր. դժբախտաբար, այս գիտութեան լուծել ուզած

հարցը շատ փշուտ եւ գործնականապէս շատ դժուարաւ լուծելի հարց մըն է: Ուստի, Պետական եւ մասնաւոր ջանքերը միացած են առողջապահութեան շուրջ, եւ, խօսքով, գիրով ու գործով, զանազան մեռնարկերի իրարու կը յաջորդեն ամէն օր, գուրգուրալից հոգածութեան առաւելոյ ընելու համար երախային, մանուկին, պատանեակին, պատանիին եւ երիտասարդին առողջութիւնը: Ամէն ազգ կ'ուզէ որ ո՛չ մէկ մարդկային զրամագլուխ կորսուի, եւ ամէն ազգ կ'ուզէ որ իւրաքանչիւր մարդկային զրամագլուխ առաւելագոյն չափով արտադրող ոյժ մը ըլլայ:

Նոյն իսկ ամէնէն անկարեւոր նկատուած առողջապահական խնամքի մասին անհոգութիւնը ծանր հետեւանքներ կրնայ ունենալ. այսպէս, հաստատուած է որ տղոց յօրացաւերուն եւ **otite** կոչուած հիւանդութեան մեծ մասը առաջ կու գայ գէշ ակումներէն, իսկ **otite**ները՝ իրենք ալ կրնան պատճառ ըլլալ մտային խանգարմանց: Դարձեալ, երախաներուն մարտդական գործարաններուն բարբորումը գլխաւոր պատճառն է ապշութեան եւ լուսնոտութեան:

Երեսի վրայ բողուած տղամ եւ պգտիկ յանցանքներ.

Ո՛չ մէկ մարդկային զրամագլուխ կը կորսուի. ապա նպատակին կը ծառայեն նաեւ այն մեռնարկները որոնք իրենց հոգածութեան առարկայ կ'ընեն երեսի վրայ թողուած տղաքը եւ պգտիկ յանցանքները: Տղոց յատուկ պատանորներ, հայրական զգացումներով տողորուած, կը յորդորեն զանոնք, բարոյական մագնիսացումի մը կը ջանան ենթարկել զանոնք, հեռուէն կը հսկեն անոնց վրայ, վերջապէս ամէն բարոյական միջոց ի գործ կը գնեն՝ փրկելու համար այդ ինկածները, վերին եսին տիրապետութեան տակ գնելով անոնց ստորին ետը, նպատակայարմար միջավայրի մը մէջ ապրեցնելով զանոնք, նպատակայարմար թելագրութիւններով շրջապատելով զանոնք:

Ընկերային դաստիարակութիւն.

Ժամանակակից դպրոցին մասնաւոր հոգիքէն մէկն է տղաքը տագորել համերաշխութեան, գործակցութեան ոգիով եւ նոյն ունակութիւնը տալ անոնց՝ զանազան մեռնարկներու միջոցաւ (ղպրոցական **ֆօօրէբէւալիզմ**ներ, որոնցմէ կազմուած կարմիր Խաչի Միութիւններ եւլն): Յայտնի է թէ Պէյտըն-Բաբուբլ, տղաքը մարմնով եւ միտքով առողջ, ճարպիկ, պարկեշտ քաղաքացիներ ընել ուզող գերազանցապէս մանկավարժական եւ գործնական իր մեռնարկովը, ամենամեծ կարեւորութեամբ կը պահանջէ որ սկսուտը ամէն օր բարի գործ մը կատարէ:

Կը պահանջուի որ Պատմութեան նոր դասագիրքեր ալ այս ոգիով պատրաստուին:

Աղջկանց Դաստիարակութիւնը.

Նորանոր ուսումնասիրութիւնների ցոյց կու տան աղջկանց դաստիարակութեան հիմնական բարեփոխութեան պէտքը, մաշտակական բընազգին ընկերակալ մշակոյթին հիման վրայ, ինչ որ ալ ըլլայ աղջկան ապագայ ընկերային դիրքը, ամուսնացեալ կամ ոչ:

Աղջկանց դատարարակութիւնը ընկերային հարցին առանցքը ըլլալով՝ կը հասկցուի թէ որքան մեծ կարեւորութիւն կ'ընծայուի այս մանկավարժական խնդրին:

**Ապագայ ապարէզին մասին
զրուեց րնգունակուսիւնները երեսն րեւել.**

Մանկավարժութեան նորագոյն ծգտութիւնն մէկն ալ առ է, Լուրջ կողմակերպութեանց (առաջ եւլն.) միջոցաւ, որոնք հետզհետէ կը կատարելագործուին եւ կը ծաւալին, ցանք ի գործ կը դրուի նախակրթարանէն սկսեալ ի յայտ բերելու տղուն շեշտուած ընդունակութիւնները ապագայ ապարէզին մասին, կորովի վստահութիւն, խարխափութիւն եւ ժամտփաճառութեանց առաջըր առնելու համար՝ կարելի է եղածին չափ **the rightman in the right place** սկզբունքին համեմատ:

Միջազգային խաղաղութեան գաղափարով տոգորել տղաք.

Յայտնի է թէ ինչ ջանքեր կ'ըլլան, Մեծ պատերազմէն ի վեր, պատերազմը ջնջելու մասին: Ապահով չերելիք որ **Ազգերու Ընկերութեան** նման ձեռնարկներ բազմացուած արգիւնքը կարեւան ձեռք բերել: Միակ վստահելի միջոցը կը թուի ըլլալ նմահաս սերունդին խաղաղասիրական, հակապատերազմական լուրջ եւ ամուր դաստիարակութիւնը: Եթէ Կալէշի երկրին կամ Ճարնացի տղոց պէս յուրք երկիրներու աշակերտները զօրեղապէս տոգորուին այս մտայնութեամբ, յունսլի է որ գայ ժամանակ մը ուր պատերազմ չկարենայ ծագի՝ առ ի չգոյջ պատերազմուիլի Առ այժմ, Իւրօքի մը կ'երեւի այս շարժումը, բայց չկա՞ն նմանօրինակ խօօրինել որոնք իրականութիւն դարձած են՝ «իրերուն սյծովը»:

Հետեւաբար, Բրահայի մէջ գումարուած հակապատերազմական բրօքականտ նորատակ ունեցող Համաժողովին նման ձեռնարկներ, կամ նոյն նպատակով խմբագրուած Պատմութեան նոր դասագիրքեր, **Էսթ-Ռանցիօի** ծաւալման ի նպատակ ջանքեր: Միջազգային դպրոցական թըրթակցութիւնը բարբերու մէջ մտցնելու մասին աշխատութիւններ՝ այս նպատակով, կրնան սկեպտիկ ծիծաղ մը փթթեցնել ումանց շրթանց վերայ, բայց երախտագիտութեան զգացում մը կ'արթնցնեն ուրիշներու հրգւոյն խորը:

Մանչ եւ աղջիկ խառն դաստիարակելու հարցը.

Մանչ եւ աղջիկ խառն դաստիարակելու հարցը կը կայանայ—կարեւոր է շեշտել այս կէտը— ոչ թէ դասի ատեն միայն մանչերը եւ աղջիկները միացնելուն մէջ, այլ մանչ եւ աղջիկ միեւնոյն դասարանին մէջ խմբելու մէջ, իրրեւ մէկ սեռի պատկանող աշակերտներ:

Բոլորովին նոր չէ հարցը, բայց նոր դաստիարակութիւնը նոր թափ մը տուած է անոր: Անոր պաշտպանները կը ջատագովին երկու տեսակ առաւելութիւններ, մէկը տնտեսական, միւսը մանկավարժական: Այս դրո՞ւթեան կիրառութեան հետեւանք եղող խնայողութիւնը այնքան ակնհայտ է որ աւելորդ իսկ է գայն մատնանիշ ընել: Գալով մանկավարժական տեսակէտին, ջատագովներ— ո՛չ ամէնքը— աւելորդ կը նկատուին:

տեն երկու սեռերու յատուկ տարբերութիւնները՝ իմացական մարզին մէջ, զիւրաւ հարթելի կը գտնեն ինչ ինչ անպատահութիւնները (մասնաւորապէս խաղերու տտեն), իսկ կարեւոր առաւելութիւններ կը զտնեն այս դրութեան մէջ, երկու սեռերուն իրարու վրայ ունեցած բարերար ներգործութեան տեսակէտով:

Բայց անդին կը մնայ փշոտ հարցը, ըստ որում մանչերը եւ աղջիկները հոգեբանական տարբեր տիպարներ ըլլալով, տարբեր դաստիարակութեան կը կարօտին:

«Նոր դաստիարակութեան» միջազգային վերջին Համաժողովին մէջ, որ անցեալ տարի գումարուեցաւ ի Էօքսթընօ, այս դրութեան ի նպաստ արտայայտութիւններ լսուեցան, զայն կիրարկողներու կողմանէ:

Սնուական դաստիարակութեան հարցը.

Մէկ քանի տարիէ ի վեր մանուակագրութեան վիճարանութեանց նիւթ եղած է այս հարցը, որ հիմա կը թափ իր լուծման մտեցած ըլլալի մէջ եւս բազմամասնութիւն (ստանց մ.ջ չէ, ի մէջ այլոց, գերմանացի հմուտ եւ փորձաւոր մանկավարժք, Ֆէօրօպէր, որ նոյնպէս վերապահումներ ունի նոր մանկավարժութեան մասին) կը թուին կազմել անոնք որ համապատասխան են թէ պէտք չէ վարանիլ յարմար ժամանակին եւ յարմար կերպով (քոյտերու եւ անասուններու կեանքէն մեկնելով) նախակրթարանի եւ երկրորդական վարժարանի մանչ եւ աղջիկ աշակերտներուն խօսելու սեռական առողջապահութեան մասին, կանխաւ ծանօթացնելու համար անոնց՝ այն վտանգները, որ կ'ստատան իրենց:

Ուսուցման միտքս եւ ուսուցման միջոցներ.

«Նոր դաստիարակութիւն»ը կը թափ իր անհերքելի ճշմարտութիւն ընդունիլ սա գաղափարը թէ՛ ուսուցման մէջ, զոնէ նախակրթութեան համար, պէտք է առաջնորդուիլ տղոց հետարբերութիւններէն, եւ ուսմանց ծրագիրը եւ ուսուցումը խմբիկ այդ սեռակ հետարբերութեանց կեդրոններու շուրջ: Ըստ այսմ, սարկեցնելիք առարկաները պէտք է ընտրուին ոչ թէ չափահասները հետարբերող նիւթերէ, այլ պոտիկները շահագրգորող դրուագներէ. մինչեւ ատտիման մը, ոչ թէ չափահասներու կողմանէ նախապէս ընտրուած եւ ծրագրուած նիւթերը պիտի ներկայացուին ուսման համար, այլ չափահասները պիտի առաջնորդուին տղուն ներկայ հետարբերութիւններէն: Ուսմանց աւանդական ծրագիրներու դէմ պայքար մըն է որ կը բացուի այս կերպով:

Երկրորդ յեղաշրջում մը կը պահանջուի այս տեսակէտով, սա է թէ, ինչպէս ուրիշ կէտի մը ստիժե մատնանիշ ըրի արդէն, ուսուցումը պէտք է կարելի եղածին չափ անհատականացնել, չափելով զայն իւրաքանչիւր աշակերտի ուղիղին հետ: «Զափու վրայ դպրոց» կը պահանջուի երրորդ բարենորոգում մը որ կը պահանջուի, սա է որ տղան աշխատի գիտունի մը պէս, իր արամադրութեան ասկ դրուած միջոցները գործածելով՝ պահանջուած արդիւնքը արտադրելու համար: Գոց չտրվի մեքենաբար, իբր աւանդ միտքը պահել չաշխատի ուսուցչին ստան-

դիմծ» դասերը, այլ, ուսուցչին առաջնորդութեամբ եւ գիրքերու եւ ուսումնական ուրիշ միջոցներու շնորհիւ ինքր զանէ՛ ինչ որ դասը կը պահանջէ գտնել: Այս տեսակէտով, զանազան հետաքրքրաշարժ դրու-թիւններ ի գործադրութեան են, մասնաւորաւ էս Ամերիկայի մէջ:

Ասկէ զատ, ամէն միջոց ի գործ կը դրուի՝ ուսուցումը կարելի եղա-ծին չափ կենդանի ընելու համար (պտոյտ-դասախօսութիւն, շարժա-պատկեր եւ մոզական լսատեր, ծայնագիր, թանգարան, եւն.):

Կը տեսնուի թէ այս զանազան տեսակները միակ ձգտումի մը կը յանգին, այն է՝ սորվիլ սորվեցնել, քանակէն աւելի որակին արժէք տալ, տղան զարգացեալ ընելէ աւելի զարգացման առակ ընել:

Ու թոյլ չտալ որ ինքզինքը խարէ բառերով-այլ իրողութեանց, փորձերու վրայ հիմնէ իր ուսումը: «Գործօն դպրոց» եւ «գործօն մե-թոտ» կը պահանջուի:

«Նոր մեթոտով պատրաստուած դասագիրքերու մասին զաղափար մը կազմելու լաւագոյն միջոցը պիտի ըլլայ թերեւս՝ ուսումնասիրել Աւստրիոյ մէջ վերջերս հրատարակուած եւ հետզհետէ հրատարակուելու վրայ եղող դասագիրքերը: Ընթերցանութեան գիրքերը, օրինակի հա-մար, հիմնական փոփոխութիւն մը կրած են. 50—100 էջնոց դասագիր-քեր են անուր (կարճ, հետևաբար տարուան մէջ մէկ քանի անգամ փոփոխելի, որպէս զի տղան չձանձրանայ), համարաւոր արուեստա-գէտ Cizekի աշակերտներուն կողմանէ պատկերազարդուած, եւ կազ-մուած ոչ թէ աւանդական «տղոց յատուկ» տափակ կտորներով, այլ տղոց միջավայրէն քաղուած նիւթերով, արժէքաւոր հեղինակներու կողմանէ խմբագրուած:

* *

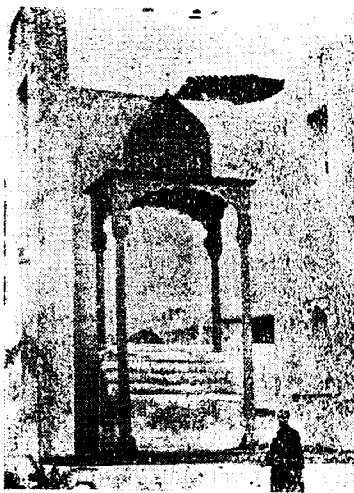
Այս մէկ քանի տեղեկութիւնները շատ անկատար եւ շատ աղօտ պատկերը միայն կը ներկայացնեն՝ դպրոցական բարենորոգման շուրջ տինգերական եւուզեւին: Անկարելի է զպել սրտի սեղմում մը՝ բազ-դատելով մեր դպրոցներուն վիճակը համաշխարհային այս շարժումին հետ: Մեր կրթական գործունէութիւնը—արածնեալ սահմաններու մէջ, աւելորդ է բսել—երբեր այնքան տկար չէ եղած գուցէ՝ որքան է մէկ քանի տարիէ ի վեր, եւ այս պարագան աւելի բուռն կ'ընէ սրտի սեղ-մումը: Ոչ միայն դպրոցական ո եւ է բարենորոգում իրականացնելու մասին ո եւ է ձեռնարկ չկայ, հապա հին ատեններու մանկավարժական գասախօսութեանց պէս ձեռնարկներ անգամ չեն փորձուիր: Մեր դաս-տիարակները չճացեալ վիճակ մը կը թուին ունենայ: Հայ վարժաւորաց մանկավարժական պատուական ամսագիրը հազիւ մէկ տարի քաշկուտեց իր կեանքը: Գասախարակին անբաժան ընկերը անուն մէկ քանի էջնոց գրքոյկը գնորդ չունեցաւ: Մարմնակրթութեան եւ Սկսուտութեան նուիրուած թերթերն ալ ինքզինքնին կը քաշկուտեն:

Սովամահ Աւստրիա՝ իր բերնին հացը կտրեց իր դպրոցը բարենո-րոգելու համար, որովհետեւ ատոր մէջ տեսաւ իր փրկութիւնը: Եոյն հա-մազումը ունին Չեսո-Սլովաքիա, Ռումանիա, եւլն.: Մենք ինչ կ'ընենք «կեանքի կռիւ»ին զիմադրելու համար:

Թ. Թ. ՀԻՆՊԵՆԱՆ.

ՀԱՅԵՐԸ ՄԱՉԱՆԳՐԱՆՈՒՄ ԵՒ ԽՈՐԱՍԱՆՈՒՄ

Հիւսիսային Պարսկաստանի անտառային լեռնոտ, ջրա-
ռատ և արգասարեր մի նահանգն է Մաղանդրանը, որը կ'ար-
տադրէ բամպակ, բրինձ հացահատիկ մի քանի տեսակ ձու-
կեր, նարինջ, լիմոն և փորթուխայ։ Այս նահանգի բոլոր

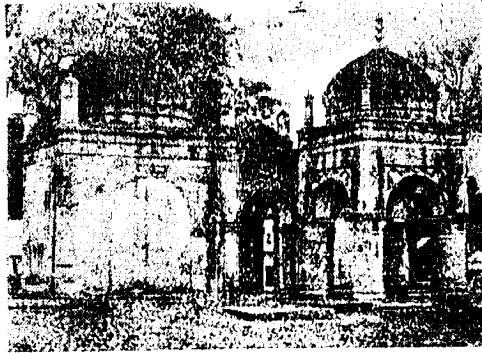

Սուրաթի (Հնդկաստան) աւերակ եկե-
ղեցոյ սեղանի գմբէթը

Հայերը գործակատար և
ներկայացուցիչներն էին
եղբ. Թումանեանց և Լիա-
զանով մեծ առևտրական
հաստատութիւնների, որոնք
սպրում էին շատ երջանիկ
և սիրով։ Ո՛չ եկեղեցի, ո՛չ
գաբոց և ոչ սպիտակին որևէ
հաստատութիւն, քանի որ
ամէն մի քաղաքում և գիւ-
ղում ցրտած հաս ու կտոր
Հայերի համար զժուար էր
այսպիսի հարցերով շահ-
դրուելի։ Հարուստներն
իրենց երեխաներին կ'ու-
ղարկէին կողկաս ուսանելու
խիկ աղքատներ էլ պիտի
ասել որ չկային։ Ամբողջ

Մաղանդրանի Հայութեան թիւը կը հասնէր 250ի ցրիւ-
այս ու այն քաղաքում և գիւղում։ Իրենց աղգային միակ
հաստատութիւններն էին երկու գերեզմանատուներ Բան-
դարգեագում և Մաղադիսէրում։ 1920ին Բանդարգէզի՝ և
Թարֆրուշի Հայերն, որոնք թուով գերազատում էին միւս
քաղաքներիցը. բացեցին մանկապարտէզներ եղած հաս ու
կտոր փոքրիկներին համար, բայց այս էլ շատ կարճ կեանք
ունեցաւ, քաղաքական դառն զէպքերի առթիւ, երբ Մա-

զանգրանի Հայերը թողին փախան ու ընդ սպանով վայրերը Ամէն տարի Զատիկական տօներինց յետոյ Ռաշաի (Գիւան) քանանան կ'այցելէր իրենց, շրջելով բոլոր հայաբնակ վայրերը, կատարելով պատահած պակ, մկրտութիւն և այլ ծիսակատարութիւնները: Այս քանով էլ մխիթար էին: Բոլոր Հայերը կապուած էին մխիթանց գործի տեսակէտով և այս խողովակով էլ միշտ տեղեակ իրար կեանքի և ազգ. ան-

Սուրաթի հանգստարանի մատուռը որ կը կանայ բոլորովին զերծ աւերումից շնորհիւ Հոլանտացիների հսկողութեան: Մերձ 300 տարուան անցեալ ունի Տարիներից ի վեր է Սուրաթումն ո՛չ մի Հայութիւն կայ:

ցուգարծին: Ղարաբաղցի, Ղարադաղցի և մեծ մասամբ էլ Ազուլիսցի և Օրատուբաղցիներ էին սրտնք և կոչուած էին զոկեր: Հիւրասէր, ազգասէր և գործունեայ մարդիկ: Մազանգրանում բացի մեր նշանաւոր երկու հայ առեւտրական ֆիրմաներից ունէինք և Նասիրեան, Տէր Միրաչեան, Կարապետեան, Ասրանեան և Փանեան առեւտրական աներն, որոնք կ'արաահանէին բրինձ և բամբակ:

1. Սարիւն. — Մազանգրանի մայրաքաղաքն է Սարիւն. հին քաղաք է, բառի բուն իմաստով պարսկական մի քաղաք, ուր մանողը պիտի աշխատի ժամ առաջ թողնել և փախչիլ. քանի որ ոչինչ կայ մխիթարական, բացի ազտութիւն, և ո՛չ մի հաճելի տեսարան: Այստեղ ունէին 5. հայ ընտանիք, 4ը օղկործներ 1ը վաճառական:

2. Մաւաղիսէ. — Նշանուոր նաւահանգիստ, փոքրիկ բայց կոկիկ և մաքուր մի քաղաք: 18 ընտանիք Հայեր բո-

լորն ևս բարեկեցիկ: Մալադիսերում նշանաւոր էր Գաւթի Փանեանցի առևտրական տունը: Պ. Դ. Փանեանցը համաստ և հիւրասէր մէկն էր, և որի տունը կատարեալ մի հիւրանոց էր, ամէն օր լեցուն ամէն ազգի հիւրերով, որոնք կը մտնէին Մազանդրան օր և է գործով: Այստեղ էին Լիւզանակովները և Թումանեանների առևտ. տները ճիւղերը, որոնք բոլորն և այսօր աւաղ փառացս կը մտնուան:

Բօմբէի եկեղեցոյ սեղանը

3. Բարձեհուզ. — 13 ըն-

տանիք, բոլորն ևս յիշեալ առևտրական տների ներկայացուցիչներն. 1919 թ. ունեցան իրենց մանկապարտէզն, սակայն շատ կարճ տևեց:

4. Ֆիլակելա. — Եղբարք

Թումանեանց Մազանդրանի կեդրոնը, ուր ունէին ընդարձակ և վայելուչ մի պալատ, անուշահոտ վարդերով և գոյնզգոյն ծաղիկներով մի պարտէզ, ահագին տարածութեամբ նարինջանոց, բամբակաղտիչ մեքենայ, շերամատուն, կաթնատնտեսանոց, և այլն: Այս-

տեղ կը բնակուէր իրենց Մազանդրանի ընդհ. կառավարելը 24 ուրիշ հայ գործակատարներով որոնք սիրալիր եղբայրներ կարծէք լինէին խոհարարից սկսեալ մինչ ընդ. կառավարիչը: «Բոլորս մի հաստատութեան ծառայողներ ենք և հաստատը եղբայրներ: Մեր մէջ չպիտի լինի խորութիւն և տարբերութիւն մի սեղանից կերակրում ենք և ամէն մէկս համաձայն իրեն պաշտօնին ոտնիկ քաշում»: Ահա ընդ. տնօրէնի խօսքերը երբ մի անգամ իրենց մօտ հիւր էին Սեղանը պատրաստ էր: համազամ կերակուրներով, սակայն ո՛չ ոք կը համարձակուէր մօտենայ սեղանին: Ինչո՞ւ կ'սպասէք Պ. Դարուստ. (տնօրէնը) զանդակին, որը պիտի հնչէ տան տիկինը: Հնչուեց զանդակը, կերակուրները բերուեցին, հաւաքուեցին բոլոր ծառայողները, բոնեղով իրմոց ամօտները կարգաւ, ևս և ինքն էլ նստեցինք մեր նախնիներին որը ցուցուց տիկինը. բաց էր մնում կրկին: Ամօտը-

ներս Մժւմ համար են այս Չըւ Խոհարարի և այդեպանի, հիմա կը գան նրանք էլ և յետոյ կ'օրհնէք սեղանը և այսպէս էլ եղաւ Մնացել էի ապշած այսքան համեստ մի մարդու կարգապարտութեանը։ Իսկ երբ իրեն քարտուղարից հարցրի մանրամասնութիւնները, տեղեկացոյ որ այդ տան օրէնքն այդպէս է եղած այն օրից երբ Պ. Փալուստը նշանակուած է եղել տնօրէն։ Ի՞նչ եղաւ այսքան օրհնեալ մի

Հնգց. Յովսէփ Գ. Յովսէփեան բազմաշխատ հսկիչ և երկարամեայ վաստակաւոր երեսգփոխ, Բօմբէի և Սուրաթի եկեղեցեացի

հակառական հաստատութիւնը 1920 ին տակն ու վրայ եղաւ սակն ինչ և այսօր այս բոլորը նուիրուած են Ն. Վ. Ռիզա Շահին Եղը. Թուամանեաների կողմիցը, յարգելի պատճառաւ։

5. Ջուբար. — Տ'ընտանիք, Թումանեանք և սրիչ վաճառականներս Այստեղ կային գեղեցիկ շէնքեր պատկանելի Հայերին և մի քանի բամբակալիչ մեքենաներ։

6. Բանդարեկեալ. — Մազանդրանի երկրորդ նաւահանգիստը և բազմահայ վայրը Այստեղ ևս կային նշանաւոր շէնքեր բոլորն էլ զարդարուած ելեքտրականութեամբ։ Կատարեալ մի հայկական փոքրիկ աւան էր. կային և բազմաթիւ Թուսեր։ Հայերն ունէին իրենց աւան-

ձին ընդարձակ հանդստարանը ուր կը թաղուէին և օտար քրիստոնեաները։ Երջանիկ էին այստեղի Հայերը եթէ չհասնէր 1920 ի քաղաքական փոթորիկը և բոլորին ցիր ու ցան ջանէր և չքայքայէր տնտեսապէս։

7. Ղարսուտ. — Լիազանովենց Մազանդրանի կեդրոն ձկնորսարանը, որը կատարեալ մի քաղաք էր հազարաւոր գործաւորներով։ Տարիներ առաջ այստեղ շինած էին մի նաւամատոյց որն արժեւ էր ուղիղ 3 միլիոն բուրջի։ Հակայ տարածութեամբ մի շինութիւն ուր հանգիստ կ'առնէին իրենց շոգեհաւերը, վերցնելով հազարաւոր բողկաւ ձկնեղէն ու խաւեար։ Կեանքը կ'ետար։ Իսկ իրենց յատուկ քնակարանը ձկնորսարանի կեդրոնում մի չքեղ պալատ էր։

Որքա՞ն ուրախ կը զգայ մարդ իրեն երբ կը դիտէր՝ Հայու այս հաստատութիւնը: Որքա՞ն երջանիկ էին այստեղի՝ ծառայողները մեծից ցփոքր իրենց յատուկ բնակարաններովը և ամէն յարմարութիւններովը: Փոքրիկ Մոսկուս է Ղարաուսն ատում էր մի Ռուս և ոչ ձկնորսարան: Մարդ կը մոռնար որ գտնուում էր Պարսկաստանումը: Բայց, հիմա՞. հիմա ամէն ինչ տակն ու վրայ, բոլորը քար ու քանդ: Հայերը

Ռաշտեցի Պ. Ծերունի Մերգախանեանի երրեակ երեխաները, ծնեալ 1921 թ. գեղորնը աղջիկ տղայի հագուստով, իսկ այս ու այն կողմը եղբայրները, այժմ 7 տարեկան են, և շատ կայտառ ու աշխոյժ:

ցին անդարձ: Մազանդրանը իր հրաժեշտը տւեց մեր Հայերին 1920 դարնանը: Մեր Հայերը պիտի փնտռեն մի նոր Մազանդրան, և վերաշինեն իրենց համար նոր բոյն մեր հայրենիքումն, այն է Արարատի ստորտունումը:

Թողած հեռացած իսկ մնացողներն եւս հագիւ կ'աշխատին իրենց օրէն հացը: Բամբակագաիչ մեքենաներ ժանգոտած, գեղեցիկ ավարթթմաններ աւերակ և առեւտրական աների գոները բոլորովին փակ, իսկ գեղեցիկ պարտէզներն և նարինջանոցները չտրցած: Ախազանովինց և Թումանեանց կալուածներն ու շէնքերը զանազանների կողմից իւրացրուած: Չեմ կարծել որ Մազանդրանը երբ և է հասնի իրեն անցեալ երջանիկ օրերին և հասնի իւր ծաղկեալ վաճառականական դիրքին: Դրժուար է գուշակել և դեռ կարօտ է ժամանակի: Սյլ եւս չի մնացել այն յոյսն որ անցեալներումը կար այդ օրերը գնացին անդարձ:

Խ Ո Ր Ա Ս Ա Ն

Պարսկաստանի բնդարձակ նահագներից մէկն է Խորասանը, սահմանակից՝ Ռուսաստանին: Վաղուց էր ինչ կը ցանկայի անցնիլ այդ նահանգը և հագիւ այդ բանը յաջողուեց

Հին՝ 1920ի գարնանը և խորասանի մայրաքաղաքն է Մառա-
 զը, Մահմետականները նշանաւոր և հաշակաւոր ուխտասե-
 ղին, ուր ճանապարհորդել է իմամ Ռեզան և նահատակուել
 Մաշադում, որի դամբանի վրայ կառուցուած է հսկայ մի
 Մզկիթ մի մեծ և չորս փոքր սակեպատ գմբէթներով, ուր
 նստէն տարի տասնեակ հազարաւորներ ուխտի կ'երթան: Ես
 էլ ուխտի կ'երթայի մեր եղբայրներին այս նահանգումը

Ռոմէի Եկեղեցւոյ սեղանին ճակատը,
 (մարտարկոնից)

կարօտ իրենց հեռաւոր
 ազգայիններին և ազգ.
 եկեղեցուն և այլ հաս-
 տատութիւններին: Հը-
 րաշայի է բնութիւնն
 այս սուրբ նահանգին
 ինչպէս և զեղեցիկ
 են այն բոլոր աղօ-
 թատեղիներն, որոնք
 կառուցուած են ի յի-
 շատակ իմամ Ռէ-
 զային և զանազան անուններով և մակդիրներով: Խորասա-
 նի Հայերը մեծ մասամբ վաճառականներ են և օգեգործներ,
 բայց պիտի շեշտել որ բոլորն իւր յաջող վիճակի տէրեր:
 Ոչ եկեղեցի և ո՛չ էլ զպրոց ունին: Պատահած ասենք
 2—3 տարին մի անգամ Ռաշտի քահանան կ'այցելէ իրենց և
 կամ Ռուսաստանից քահանայ կը հրաւիրեն: Միայն 1919ին
 էր ինչ Մաշադի Հայերն ունեցան իրենց ազգ. զպրոցը և
 կը յաճախէին միայն Մաշադի հայ երեխայքը: Ինչպէս Մա-
 շադի նոյնպէս և միւս վայրերի Հայերն ունին իրենց ազգ.
 կոկիկ և վայելուչ գերեզմանոցը: Խորասանի բնոցն. Հայերի
 թիւն էր 1920ից առաջ մերձ 600. Իսկ այժմ հազիւ 400,
 որոնք ցրուած են հետեւեալ քաղաքներու մը: 1. Մաշա-
 դում 42 ընտանիք, մինչ 4 տարի առաջ Մէշէղում գոյու-
 թիւն ունէր ժողովրդական զպրոցն, ուր կ'ուսանէին 30ի
 չափ երեխեւ. աշակերտութիւն, սակայն ցա.օ.ք սրտի պիտի
 ասել որ ներկայիս փակ է, և մեր փոքրիկները կը յաճախեն
 ոռու զպրոցը, ուր շնորհիւ Ռուսաց հիւպատոս Պ. Գարեգին
 Ապրեսեանի Հայերն իրաւունք ունեցան պահելու մի հայ
 ուսուցիչ իրենց ծախքովը հայերէն դասերիս ամառ: 2. Ղօ-
 օան, 4 ընտանիք բոլորն էլ վաճառականներ, որոնք իրենց
 գործերը ունին Ռուսաստանի հետ: 3. Նիքաբուր 17 ըն-
 տանիք: 4. Սաբգեվար 6 ընտանիք և Շիրվան 4 ընտանիք
 Երջնպէս որ Խորասանումն ունինք շուրջ 73 ընտանիք, որոնք

ՊԱՏՐԻԿ ԿԻՒԼՊԷՆԿԵԱՆ
(20 թաբեկամբին, 1879)

Չ Օ Ն

**Առ ազգային բարեւար
ՎՍԵՄ ՊԱՏՐԻԿ ԿԻՒԼՊԷՆԿԵԱՆ**

Ալբոմիս մէջէն գտայ քու պատկեր,
Թէ հանուրց հուր լոյս կորով արձակէր,
Եօթսուն եւ իննին նկարուած էր ան,
Հազիւ քսանամեայ սէզ կտրիճ պարման:

Տիւց գարնան մէջ համակ վարդ էիր,
Վարդ Պատրիկ ասպետ անուն կրէիր.
Ամբողջ քու մարմնով վարդ էիր օծուն
Արգասի աչքէդ լոյս ցոլար զուարթուն:

Կեանքի կայանէն անցար կորովով
Կայանէ կայան յաջող անվրդով,
Բայց անգուժ մահեր մէջքըդ կը գրեցին
Եւ անժամանակ քեզ ձերացուցին:

Եւ կեանքն ապաքէն մեծ օրհնութիւն մ'է,
Որ ի մեզ տեղայ Արարչին կողմէ,
Բայց թէ մեր անցեալն անհնա մտաւ
Վիշտի կսկիծի օղակ մ'է անբաւ...:

Բայց դու ամբակուռ զերթ կաղնի հսկայ,
Գիտցար որ ամէն բանի վերջ մը կայ.
Մանուկ հասակէդ շընորհ մեծ ութեան
Վըրադ տեղաց զինչ արփի երփներփուն:

Դիմեցիր էին ըսփոփ խնդրեցիր,
Արեւ քեզ ետ իր պարզեւ երկնաձիր.
Բարիք Գործելու եղար սիրահար,
Բարեաց դրուագներ յայթուին շար ի շար:

Լաւ ըմբռնեցիր կեանքի մեծ արժէք.
Արժէք՝ ոյր Գին չիք, ինչքա՛ն որ ուզենք,
Լաւ ըմբռնեցիր կեանքը ճշմարիտ,
Յաւե՛րժ դու ապրէ՛ արժան մեծ փառքիդ:

Փա՛ռք, պատի՛ւ, պարծանք, տոհմիդ շքեղ զարդ
Վարդէ՛ յընթակներ կուտակուին բարդ բարդ,
Դու պիտի ապրիս որպէս արի այր
Բարեօք՝ առլցեալ, կենօք ամս յամսյոր:

1927 Քաւրիզ

ԽԱԶԻՍՍԻ (*)

(*) Խաչիկ Խան Սարածեան, որ երկու տարի առաջ մեռաւ Քաւրիզի մէջ, իր վերջին տարիներուն զրի առած է այս ոտանաւորը, որուն տեղ կու տանք հաճոյքով, ի յարգանս ազգասէր բարերարին, որուն ձօնուած է, եւ ի յիշատակ հանգուցեալին:

ԱՆՈՒՄՆ Ա. ՎԱՅՏՅԱՆ

Ծնած է Ազնի իր նմիրնակա՞ն ուսուցիչ կ'ստանայ՝ Դննդավայրին Աւետարանականներու դպրոցին մէջ. յետոյ կ'աշակերտի Խարբերիչ Ամերիկեան (Նփրատ) գօլէճին, որուն ընթացքը կ'աւարտէ 1881ին:

Ա.ՎԱՅՏՅԱՆ Ա. ՎԱՅՏՅԱՆ

Շուրջ 10 տարի առեւտրական գործով կ'զբաղի Ազնայ մէջ, ուր 4է 1892ին կը հեռանայ, ու կը հաստատուի Մանչեսթրու Լոս մինչև 1911 ընկելէ յետոյ կը փոխադրուի Լոս Անճէլէս: Իր ընդգրկած աւագարէզը ոչ մէկ կերպով կը նուազեցնէ՝ այն խորունկ սէրն ու հակումը, զոր ան ցոյց կու տայ կանուխէն գրին ու գրականութեան համդէպ: 1880 ազան թուականներուն Ա. Վայցտյանի արձակ եւ ստանաւոր գրութիւնները երեւցած են Աւետարանի եւ Ռիւսոկի մէջ:

Իսկ իր գլխաւոր անուիպ երկասիրութիւնը եղած է 10-րդէ՝ բազկա-
ցած գիւցազներգութիւն մը, Ա. Երզնիսի դասատւական անուսով, 7 գըր-
քերը Ակնայ մէջ գրի առնուած եւ 4ը հոն իրենց տան հրդեհին աշ-
քած են:

Զանազան թուականներու Ա. Ժամկոչեան հրատարակած է նաեւ
անգլ. թարգմանութիւններ, Խոչնակի եւ այլ պարբերականներու
մէջ:

Աւետիս Ժամկոչեան ժանօթ է նաեւ իր բարեսիրական ձեռնարկ-
ներով:

1901ին, իր ընթացաւորութեան քանոնաճակին առիթով, կա-
րեւոր նուիրատուութեամբ մը Թարբերդի գօլէճին մէջ կը հիմէ
Փամկոչեան ճօնաը, որ հաստատութիւնը փակուելու պարագային
պիտի փոխանցուէր Ա. Փ. Ազգ. Հիւանդանոցին: Ահա այս դժուարին
փոխարէն էր որ ի յարգանս նուիրատուին Հիւանդանոցին մէջ հերու
հաստատուեցան «Փամկոչեան» մահիճները:

Տարիներ առաջ հոգացած է նաեւ շինութեան ծախքը Թարբերդի
Ամերիկ. Հիւանդանոցի չորս յարկաբաժիններէն մէկուն, որ կոչուած է
Փամկոչեան յարկաբաժին:

Ա. Ժամկոչեան ունեցած է նաեւ ազգային եւ հասարակական
կեանք:

Մանչէսթըր գտնուած տանն, երբ կիպրոսի մէջ որբանոց մը հիմ-
նելու եւ ծախքերը հայթայթելու նպատակով խնամակալութիւն մը
կազմուեցաւ, ինքը մտայուն ատենապետն եղաւ, եւ ունեցաւ օգտա-
կար գործունէութիւն մը:

Թէեւ վերջերս դադրած է հրագարակային կեանքէ, բայց միշտ
բերած է իր մասնակցութեան բաժինը ազգային բարեսիրական ձեռ-
նարկներու: Ա. Ժամկոչեանի գործունէութիւնը յիշատակուած է Ման-
չէսթըրի Հայ գաղութըն անուն գրքին մէջ:

Ա Ր Գ

ԱՐԵՐԱԾԱԳԷՆ ԱՌԱՋ (*)

(ՇԱՄՈՒՆԻ ՀՈՎՏԻՆ ՄԷՋ)

Հմայ մ'ունի՛ս կասեցնելու Առօրեան
Իր գառիվար առեւտանկէն, այնքան՝ երկայն...
Կը բախի ան դադար տանել քաւ հերարափ
Եւ ակարկու գագարից վրայ, ո՛վ իւխան Պլան:

(*) Այս հատուածը նախամասն է երկարաշունչ թարգմանութեան մը,
որ մեր փափաքին վրայ տրամադրուեցաւ Պ. Ա. Ժամկոչեանի կողմէ: Խ.

Ստորոտեղ վառակներ Առվէ եւ Առվիքոն
Կը մաքնչնն միտ, բայց տախ'չ դու տառելու,
Կը բարձրանաա դուն լուս ծովէն մայրիներու
Ի'նչ վեհաբեամբ. բոլորտիքոյ ու քնովէ վեր
Օղբ գործ է. մքրին, մքուայ, նրանմասաւտեր,
Բարոյ զանգուած մ'եքեմտի: Կը բաւի ինձ
Թէ կը սուգիս վէմի մ'հանգոյն, բայց երբ կրկին
Կը հայիմ քնդ. եւ տունն է ան անդարածին,
Բիւրեղափայլ եւ խորանր բարձրակախար:
Քու բնակարան յախեցնից մինչ յախանան:

Ո՛վ լեռ տեղ ու չրտակեաց, հայեցայ քնդ.
Մինչեւ որ դու, քէն ներկայ բզգայօրէն,
Անհետ եղար իմ խորհուրդէն, եւ մասնիտ
Ու երկուզամ աղօթքներուս մէջ պատեցի
Աներեւոյթն անտես աչքին մակտանացոյին:

Այստեանցեւրձ, զերբ մեկեղի երազուրիչ,
Այնման անուտ, որ չգիտեմք քէ ուտ դնենք.
Դու հոյն ժաման խաւերում եւ խորհուրդներուս.
Այս', կիտնիս ու իմ զաղտնի երեսուններուս,
Մինչեւ որ իմ լայնցամ եղիս յախտակուած
Քովէն անցնող երգոր տալէն, ետ իր բնական
Տեղիին մէջ կը տարածուի մինչեւ երկին:

Ջարթի'ր, եղի'ս, դուն կը պատիս ոչ քէ միայն
Անձայն գովես, ոչ ալ արցունք խնդրտան,
Ոչ մուսնչ գովես, ոչ ալ բախան գմայլում միայն
Ջարթի'ր ձայնիկ, անուտ երգի, զարթի'ր, սիրտ իմ,
Կանանչ ձորեր, սար, գտաւանց, միայնէ'ք երգիս:

Քրդ. Ա. Մ. ԺԱՄԿՈՉԵԱՆ

ՔՕԼԲԺ

ՊՈԼԱՔՏԵՐ

Պոլսահայութիւնը, գնահատելի աւանդապահութեամբ մը դարերու ընթացքին կրցած է պահել, պահպանել և նիւթապէս ու բարոյապէս մատակարարել իր լաւաթիւ եկեղեցիները, կրթարաններն ու բարեգործական հաստատութիւնները, սրոնց հանդէպ ցոյց տուած իր նախանձախնայիք ու

գուրգուրոտ վերաբերումը պատիւ պիտի բերէր սէկ բաղաբակիրք ժողովուրդի: Պոլսահայուն կենցաղը, հանրօգուտ գործունէութիւնը պէտք է բննել իր ամբողջութեանը մէջ, և ոչ թէ մասնակի պրպտումներով եզրակացութիւններ հանել: Դարերով, միջազգային մրցակցութիւններու մէջ, Պոլսահայութիւնը կրցած է պահել իր տոհմիկ աւանդութիւնները, մշակել հոյակապ գրականութիւն մը՝ իր բոլոր ճիւղաւորումներով, և այդ կերպով ցոյց տալ կենսունակութեան յարատեւ ոգի մը:

ԹՈՐԿՈՒՄ ՊՕՅԱՃՅԱՆ

Հարկ է մասնագէտի աչքով գնահատել պոլսահայ ճարտարապետը, ոսկերիչը, երկաթագործը, մեքենագէտը, դերձակը ու ձեռական ամէն կարգի աշխատութեանց, արտադրութեանց համեստ գործաւորները, գաղափար մը կարենալ՝ կազմելու համար անոնց բնածին ընդունակութեանց մասին:

Մասնաւորաբար վաճառականութեան, սեղանաւորութեան ու ելմական ամէն մարզի մէջ, Պոլսահայութեան ձեռներեց ոգին հանրածանօթ է:

Պոլսահայ տարրը, որքան ալ զանազան գաւառներու եկուորներէն կազմուած, սակայն մէկ երկու սերունդ յետոյ, իր միջավայրի հպլոցին մէջ, բարեշրջման օրէնքով դարձած է նրբամիտ, շէնշույ, լայնախոհ, սիրող, ընտանեկ գաղափարական, արտադրող ու ծախսող ժողովուրդ մը, տարբեր բնագաւառի վիճակէն:

Պոլսահայն ու Պոլսահայուհին իրենց բնածին ընդունակութեանց համաձայն, զանազան հարեւաններու զրական ու բացասական բոլոր յատկութիւնները իւրացնելով, հայացուցած են զանոնք, և այդ կերպով հիմակուան ֆիզիքական ու՜րբարոյական ներդաշնակութիւնը ձոռք բերած են, ինքնայատուկ դիրք մը ապահովելով բաղաբակիրքութեան ճամբուն վրայ:

ԹՈՐԿՈՒՄ ՊՕՅԱՃՅԱՆ

ՄԻՋ-ՕՏՐԱՆԻՆ ԿՐԺԱՅՐ ՕՏՐԱՆԻՆ

Հայ ստղանդաւոր երգիծարան երուանդ Օտեան, իր պատանեկութեան շրջանին, 1880 տկան թուականներուն, անտիպ նամակներու շարք մը ստացած է իր հօրեղբորմէն մեծանուն Գ. Օտեանէն: Ասանցմէ, մեկը, զոր խմբագրութեանս տրամադրեց Պ. Գասպար Նեմցէ, հանոյրով կը հրատարակենք: Խ.

ԳՐԻԳՈՐ ՕՏԵԱՆ

Սիրելիյ իմ երուանդ,

Այս քանի՛ շարքս է նամակ չես գրած. արդիոք անո՞ր համար որ շատ մտախոհ չես կրնար կոր գրել. գրե՛ որ քո՞ն զեղիւ չըլլայ գիրդ: Գրե՛ մանաւանդ ինչ որ միտքիդ անցնի ու արեւդ թիւի, չըլլայ որ գրես ինչ որ ուրիշները տուն տուն:

Ես անո՞ւ միտք եմ նորեւ. այլ ո՛ր այն մեր միտքն, ուր կատիկ նստած կը պստիկնէ երիւմն փողոցները, խրչնակն աչ շուններն ու դաշտերը: Հիւստ փողոցները կարծես քի կեանք չկայ. կանաչները կանաչ չեն. ստուակները շուններու մեջքն չեն հոսիլ գզգզալով, փայլիլդալով. անրերը, շունները, դաշտերն ու անտառները իրարու չեն յաջորդեր վառ գոյներով ու փոփոխ տեսարաններով. երկիւմն ու զեղեցիկ կա՛ւայք իրարու նայեղով չեն ծիծաղիլ, չեն ծիծաղիլ ծառերը, չեն ծիծաղիլ բոյսերը, եւ ծաղիկներն որ կը բուրեն, անուշ չեն հոսիլ,—գի դու հոս չես:—Այլ ի՛նչ հոգի է քեզիմ, միտքն անապատ քո՞ն ըլլայ. կողմն կը շեկցնես եւ Հօթարդ աչ ստանց երուանդի քո՞ն մնայ. ո՞վ ըստ իրեն ե՛ր զնա՛:

Ուրեմն ես աչ ստիտե մը կամ երկու ստիտե կ'ըլլամ կու գամ. կամ երէ կ'ուզես, դո՛ւ ելիր եկո՛ւր, ո՛րք կ'ընես: Կամ քե կ'ըսե՛ս արդիոք, զորն հոն կեցի՛ր, ես աչ հո՛ւ մնամ: Պատասխանը դուն գրե՛, ուրիշին մի՛ հարցներ:

ՎԻՇԻ (Ճրանաս)

AVO

DENIZDE MEHTAP(*)

Ufuklardan denize o damlayan inciler
Sanki aşık koynuna dökülen göz yaşıydı . . .
Ufuklardan denize o damlayan inciler
Bir genç kız parmağından düşen elmas taşıydı . . .

Ziyasını ay böyle sahillere sererken,
Denizin açık mavi atlası oldu dal dal.
Meltemin busesinden vücüdü örperirken,
Ahenkli bir nağmeyle geçti mechul bir sandal . . .

IDRIS AHMET

ԼՈՒՍՔՆԸ ԾՈՎՈՒՆ ՄԷՋ

Հորիզոնէն դեպի ծով կաթկթող այն մարգարիտները
Կարծես սիրահարի մը զիրկը քափող արցունքներն էին . . .
Հորիզոնէն դեպի ծով կաթկթող այն մարգարիտները,
Դեռ ստի աղջիկն մը մասնէն վար իյնող աղանակներն էին . . .

Լուսինը, մինչ իր լոյսն այսպէս ծովեզերքին կը արտեր,
Մովուն քայ կապոյտ պատմանակն երբ ծաղ ծաղ,
Ձեփելունին հասկոյրէն մինչ իր մարտիկը կը դողդոջար,
Ներդաշնակ երգով մ'անցաւ հաւասկ մ'անձամբօք . . .

Թրգմ. Թ. Ա.

ԻՏՐԻՍ Ա.ՀՄԼ.Տ

(*) Լատին տառերու որդեգրումը, որ տեղի ունեցաւ վերջացող տարուան ընթացքին, թուրք ընկերային կեանքին ամէնէն մեծ ու յատկանշական երևույթներէն մէկը կարելի է համարել: Շահեկան համարեցինք իբր նմանը նոր տառերով ներկայացնել այս բերթումը:

ԿԵԱՆՔԻՆ ԲՈՐԹՈՒՆԵՑ

Կեանքս նրման ժամերս մեծ զանգակին՝ է միմակ . .
Կը քրոջի երգս անկէ, հոմ հրաւէ՛ր անմեկին,
Որ կը կանչէ բաւեպօս, լուս հոգիներն... Ե՛կ՛ր քոչնա՛կ՝
Ջօր չեմ կրնար ա՛յ պսակէ հոգիս մէջ վանդակին...:

Մրգս կա գայ վերեւէն, ինչպէս քոչնա՛ն տարժուար,
Վերաւորուած՝ իցնայս կանանչին մէջ ստեղծան,
Ու մեր կ'ապրի էիջ մ'այնեկ, բազանքով մինչև որ
Իր ճեպոյ ճիղմ մարմնին ներնայ կրողն ազազան:

Ա՛հ, մօտենա՛յ կը սրեմ այն գրգռանքին որ ինծի
Նմանցընէ պիտի չար կեանքս տակա՛ս հասունցած
Ողկոյզներու, յոյսերու, ուրիշ չարամ ու շահ ջած:

Շշուկներս որ բլլա՛ն իմաստի մօր զանճարան...
Սա գոզանչե՛մ, ես կանչե՛մ անդոյ մարդեր մաճրան
Եւ ա՛յն ասն լոկ լրտեմ երբ արձագանջո՞րս ապրի:

Կեանքս՝ նրման ժամերս մեծ զանգակին՝ է միմակ...:

Տ Խ Ո Ւ Ր Ե Ղ Բ Ա Յ Բ Ո Ւ Թ Ի Ի Ն Ը

Լուսքիւնը եմայ՛մ մ'է ծաղիկներուն մէջ պսակուած,
Որուն կա տայ երեկոն մեծ քոչունի մը ձեւեր,
Որուն կ'ըլլայ երեկոն գաղտնիքն ու բարձր կանկած
Ջօր կը քոչուն հոգույն մէջ վերջալոյսներ կարեկէր...:

Հորիզոններն ընթացոյ ամպերուն վրայ կարնեպէն,
Հորիզոններ կաճքոյ ամպերուն մէջ լուսածիր
Հրեօտակներս ձեւեր վէս կ'արձանաճան խորեւէն...
Թրամ մասները բերնին ու գաղտնիքի մ'ունկընդիր...:

.

Մահն ու խաւարն են այնեկ... կը խօսակցի շամբուէն...:

Կը լքէ խօ՛սքը անոնց՝ ո՛վ կը գոցէ այ՛նքն իր
Ու խաւարին դարձուցած դէմնն իր յաւէս չի՛ խօսիր:

Խա՛ւարն է այն որ երբ գայ չարժաններով գեղապինդ
Մահէն էիջ մը անոնց մէջ խաւարն կ'ըլլայ, ծածկամիտ
Թրամանեկ մը ինչպէս, խարդախ՝ ծրնած լոկ օրէն...:

(Իր անտիպ ձեռագրերէն)

ԿԵՂԱՄ ԹՎԲՁԵԱՆ

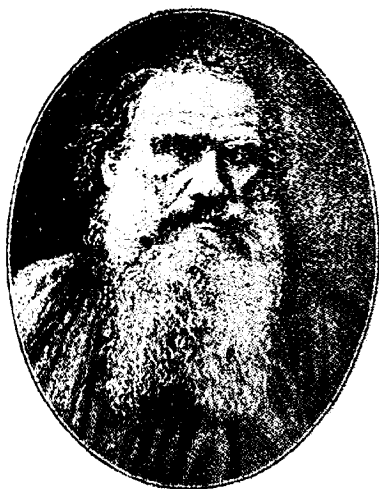
ՎՈՐԱ ԼԵՆ ԹՈՒՍԹՈՅԻ ԾՆՆԻՆԵՆ ՏՆՆԻՆԵՆ

Հերոս, բովանդակ Խ. Ռուսիոյ մէջ, մեծ հանդիսութիւններով տօնուեցաւ ժԹ. դարու մեծագոյն անձնաւորութեան, Կոմս. Լ. Թոլսթոյի ծննդեան հարիւրամեակը: Այս արժանի մեծարանքին իր բաժինը բերաւ ամբողջ միջազգային մամուլը, անոր կեանքին ու գրական գործունէութեան նուիրելով շահեկան գրուածականներ և ուսումնասիրութիւններ:

Այս առիթով, կարեւոր համարեցինք տալ ամբողջ ուրուագիծը մեծ արուեստագէտի կեանքին:

Խ.

Լէօն Թոլսթոյ ծնած է 9 սեպտ. (հին տոմարով 28 օգոստ.) 1828ին Եասնայա Բօլ՛անայի մէջ, Թաւլայի մօտ:

ՎՈՐԱ Լ. ԹՈՒՍԹՈՅԻ

բով. Անոնցմէ Տիկին Էլիզաբայա ունեցաւ մեծ ազդեցու-

Րնտանեկան ծագումը գերմանական էր, իր նախահայրերը Մեծն Պետրոսի օրով հաստատուած ըլլալով Ռուսիոյ մէջ: Իր հայրը Նիքոլայ, ամուսնացած էր իշխանուհի Վոլքօնսքիի հետ, որմէ ունեցաւ հինգ զաւակ: Լէօն որ չորրորդն էր անոնց մէջ, երեք տարեկանին կորսնցուց իր մայրը եւ վից տարի յետոյ ալ իր հայրը:

Թոլսթոյ եւ իր եղբայրները մեծցան իրենց մօրաքոյրներուն խնամ-

Թիւն Լէօնի վրայ, զոր ուղարկեց Քազանի համալսարանը: Թուլսթոյ չկրցաւ լրացնել համալսարանը, որուն խիստ կարգապահութեան դէմ ըմբոստ էր իր հոգին: Կը սիրէր կարդալ Ժան Ժար Ռուսօն. կը տեսակցէր զիւզացիներու եւ բանուորներու հետ եւ երբ Բեթերսպուրկ վերադարձաւ, ծայրայեղ մտքերու տէր ընկերներ ունէր:

1851ին Լէօն Թուլսթոյ, նիւթական հարկերու ստիպմամբ, զնաց գտնել իր եղբայրը, որ կը ծառայէր կովկասեան բանակին մէջ: Թիֆլիսի մէջ անցուց իր զինուորական քննութիւնը եւ թնդանօթածգութեան տեղակալի աստիճան ստացաւ: Սակայն զինուորական կեանքը իրեն համար չէր: 23 տարեկանին արդէն հրատարակած էր իր առաջին պատմուածքը, «Մանկութիւն», եւ ինքզինքը գրականութեան տալու կը պատրաստուէր, երբ Խրիմի պատերազմը ծագեցաւ: Այն ատեն վերստին դարձաւ զինուորական ծառայութեան Կօրչաքովի բանակին մէջ, որ Դանուբի վրայ կը քալէր: Մասնակցեցաւ Սիլիսթրէի պաշարման եւ քիչ մնաց որ Սեփասթարօլի մէջ մնար, եթէ մասնաւոր առաքելութեամբ մը զրկուած չըլլար Բեթերսպուրկ:

1855ի թուականն էր: Ազերսանդր Բ.ի գահակալութիւնը մեծ շարժումի մը նշանը կու տար. հողային զերիներու ազատագրութիւնը: Թուլսթոյ իր գրիչը ի սպաս կը դնէր՝ զրկուածներու դատին: Յետոյ երկու անգամ կը համբորդէր դէպի Եւրոպա, այցելելով Գերմանիա, Իտալիա, Ֆրանսս, Զուիցերիա, յետոյ Սնգլիա: 1852ին կը ծանօթանար Մոսկուայի մէջ Պէհր ընտանիքին, որուն երկու անդիկներն ալ կը սիրահարուէին իրեն: Թուլսթոյ կը նախնորէր՝ Սօֆիին եւ կ'ամուսնանար անոր հետ: Ամուսնութեան առաջին տարիներուն Թուլսթոյ երջանիկ էր, եւ քաշուած Եսանայա Բօլիանայի մէջ՝ արտագրեց իր գլուխ գործոցները, «Պատերազմ եւ Խաղաղութիւն» եւ «Աննա Քաբլիին», որոնք համաշխարհային համբաւ մը ապահովեցին իրեն:

Թուլսթոյի ազնուական ծագումին անհամապատասխան էին իր գաղափարները, որոնց տիրապետութեան տակ ան վերջ ի վերջոյ կը հագնէր «մուժիք»ի տարազը, ինք իսկ կարելով իր կօշիկները եւ բրիստոնէական համակերպութիւն: 1872ին կը կորսնցնէր իր երկու զաւակները, բայց

այս եւ ուրիշ դժբախտութիւններ զինք չէին հեռացնել այն հնուատրէն, որ հետզհետէ աւելի խոր կը դառնար իր մէջ եւ իրեն կը թուէր ըլլալ՝ միակ ապաւէնը կեանքի բոլոր դժուարութեանց դէմ: Ասիկա այն շրջանն էր, երբ Թուսթոյ կը գրէր «Աւետարանները», «Խնչ քանի մէջ կը կայանայ հաւատքս», եւ այլն:

Եսանայա Բօլիանա արդէն ուխտովայր մը դարձած էր: Թուսթոյ կը նեղուէր իր ջերմեռանդ հետեւորդներէն, շրջապատուած ըլլալով ազնուականութեան բոլոր պայմաններով, իր տանը մէջ: Մուժիքի հագուստով առաքեալին սեղանին վրայ սպասարկութիւն կ'ընէին ներմակ ձեռնոցով ծառաներ: Թուսթոյ ինքզինք իր տանը մէջ օտար կը զգար: Արդէն կ'նոջը հետ տարակարծութիւններ ունէր, համոզուած ըլլալով որ ամուսնական կեանքի պատճառով իր ժամերը չէր կրնար ազատօրէն յատկացնել իր գրական պարապումներուն: Կիներ չափազանց կը սիրէր զինք եւ կ'ուզէր իր գարբուրանքով շրջապատել ամէն վայրկեան իր ամուսինը: Թուսթոյ ասիկա եսասիրական, անհանդուրժելի կը գտնէր եւ հակառակ բազմաթիւ գաւակներ ունենալուն, — ինչ որ աւելի կը կնճռոտէր իր բնտանեկան կեանքը՝ զինք ընկճելով հայրական պարտականութեանց բռնին տակ, — քանիցս փորձած էր հեռանալ տունէն եւ քաջուիլ անձանօթ անկիւն մը: 1888ին ան հրաժարեցաւ իր սեփական կալուածներէն, ինչ որ մեծ աղմուկ յարոյց: Անկէ ետք հասաւ 1890ի սովը եւ եկան 1895ի հալածանքները: Թուսթոյ իր ժողովրդական համբաւը ի սպաս դրաւ աղէտեալներուն: 1900ին գրեց իր «Յարութիւն»ը. սա պատճառ եղաւ որ Օրթոտոքս եկեղեցին զայն բանադրէ:

Թուսթոյ ծնրացած էր, եւ կ'նոջը հետ ունեցած իր յանախակի վէճերը մեծապէս վլասած էին իր առողջութեան: 1910 հոկտ. 28ի գիշերը մեկնեցաւ Եսանայա Բօլիանայէն, իրեն համար անհրաժեշտ մէկ քանի առարկաներ տանելով ծրարի մը մէջ, ուսին վրայ: Բօսթարովայի մէջ, ուր գտած էին իրենները իր թագստոցը, երկու շաբաթ ետք, մահը կը հասնէր եւ նոյեմ. 10ին Թուսթոյ կը մեռնէր 82 տարեկան հասակին մէջ:

*. Թուլթոյի զրական գործը հսկայ կոթող մըն է ինքնին: Անոր պատմելու ձեւը ինքնատիպ, ոճը պարզ եւ տիպարները գերազանցապէս իրական են: Ջինք ներշնչողը իր նմաններուն տառապանքն է, զոր սիտիելու կոչումը ունի:

Հակառակ Թուլթոյի տարածած համակերպութեան քրիստոնիւմայել սկզբունքներուն, ռուսական վերջին յեղափոխութիւնը զայն կը համարէ իր հայրը, ինչպէս ժան ժար Ռուսո համարուեցաւ հայր ֆրանսական յեղափոխութեան:

Թուլթոյի ծննդեան հարիւրամեակին առթիւ Մոսկուայի մէջ ձեռնարկուեցաւ հրատարակութեանը անոր անոր ամբողջական գործին, որ պիտի պարունակէ անտիպ ձեռագիրներ:

Հարիւրամեակի հրատարակութեանց մէջ ուշագրաւ են Մարսիմ Կորրիի նօթերը այն տեսակցութիւններուն մասին, զորս ան ունեցաւ 1902ին Խրիմի մէջ, Թուլթոյի հետ, եւ որոնք նախապէս կորսուած, զանուեցան 1922ին:

(Ա.)

ԹՈՒՍԹՈՅԻ ՄՏԱԾՈՒՄԵՐԷՆ

Այլասիրութիւնը փոխանցիկ ըլլալուն համար մանաւանդ զեղեցիկ է. մարդ մը երբ տեսնէ թէ ինչպէ՛ս ուրիշ մը իր վերջին հացի կտորը բաժնած է անօթի մնացողի մը հետ, ինք ալ իսկոյն միւլնոյն բանը պիտի ընէ: Ինչպէս որ մոմ մը ուրիշ մոմ մը կը վառէ և մոմ մը հազարներով մոմ կըրնայ վառել, այնպէս ալ սիրտ մը ուրիշ սիրտ մը կը վառէ և հազարներով սիրտ կրնայ վառել:

* Արուեստը կեանքի պայման մըն է, ու նոյն ատեն հաղորդակցութեան միջոց մը մարդոց միջեւ:

* Մարդիկ կը ծնին ոչ թէ իրենց համար աշխատիլ տալու, այլ իրենք իսկ աշխատելու համար:

* Խոստովանուած մեղքերու համար տրուած թողութիւնը վտանգաւոր չատրանք մըն է, որ կը բազալերէ անբարոյականութիւնը և կ'անհետացնէ յանցանքի հանդէպ ամէն վարանում:

* Երջանկութեան առջին պայմանն է այն տեսակ կեանք մը, որուն մէջ, մարդուն կապը բնութեան հետ չէ իրզուած, երկրորդ պայման, մարդուն իր ընտրած աշխատութիւնը. երրորդ՝ ընտանիքը, չորրորդ՝ մարդոց փրարու հետ ազատ և սիրով յարաբերութիւնը, հինգերորդ՝ առողջութիւնը և առանց հիւանդութեան մեռնիլը:

Պարզ Բուդաբալտի Յրփորներու Մէջ

Պարզ գեղարուեստներուն ամէնէն արտայայտիչն է: Ազգի մը կեանքին փրկութեամբ ինքնը, մշակոյթը եւ իստեղծութիւնը կ'ըմբռնուի իր պարելու կերպէն: Սուսմասիքեցէք զոր օրինակ հին եւ իսպտական պարերը ու պիտի ըմբռնէք այդ ժողովուրդին հոգեբանութիւնը: Արդիական պարերը, կը մատնեն սպիտակ ցեղերու շղայնոտ վիճակը

ՕՐ. ԱՐՈՒՍ ԱՅՍՏԵԱՆ.

Եւրոպայի եւ նամանաւանդ Ամերիկայի մէջ: Միայն հին Յունաստանն էր որ իր սկեդարուն պարելու մէջ գերազանցեց գեղեցիկին գաղափարականով. ոչ մէկ երկրի ժողովուրդ այնքան գեղեցիօրէն եւ ազատօրէն պարած է, որքան պարած են Յոյները: Անոնք հոգեւին ստորուրուած արուեստին իտէալով, կ'ստեղծէին իրայն ինչ որ գեղեցիկ էր եւ ազնիւ:

Իմ առաջին դրութեամբս շօշափած էի վայրենիներու պարի սգին, որ մեծ չափով կրօնական էր եւ մանկական՝ իր արտայայտութեան մէջ: Ներկայիս կ'ուզեմ պարի կենսագրականը ընել հին քաղաքակրթութեանց մէջ, կը կարծուի թէ պարը ծագում առած է եւ իսպտոսի մէջ. իր աւելի կազմակերպեալ ձեւին տակ Մանեթու (Manetho) Հէլիօքօլիսի հռչակաւոր քուրմը, որ ապրեցաւ 500± Ն. Բ., առաջին անգամ ակնարկած է պարին եւ իր կատարած դերին: Նոյնպէս յոյն պատմաբանը Հերոդոտոս, կը հաստատէ թէ եւ իսպտոսից կը պարէին ի յարկան Օսիրիս եւ իսիս չաստուածներու նուիրական Աբիս (Apis) ցաւի տօնախմբութեան առթիւ: Այրիս եւ կիներ միասին կը պարէին քուրմերու առաջնորդութեամբ: Հանդէս, հարսանիք, ծնունդ եւ յուզարկաւորութիւն կը կատարուէին պարերով ինչպէս է մինչեւ այսօր: Եգիպտոսից երկնային մարմիններ պաշտելով՝ իրենց տաճարներուն մէջ թատերաիդեր կը կազմակերպէին բնական եւ արտեղագիտական նիւթերու շուրջ: Աստղայլմի պարը (Astual) գերազանցապէս երեւակայական եւ խորհրդաւոր էր: Մինչ եւրոպա ստանապատ ու անսահման դաշտ մըն էր վայրենի, Թափառական ու բարբարոս ժողովուրդներով լի, անդին

AVO

Եգիպտացիք prima fallerina մը ունէին որ կը ներկայացնէր արեւը, շրջապատուած պարող արքանեակներով:

Եգիպտոսի քուրմերը անհասկնալի ձեւակերպութիւններով կը ծանրաբեռնէին իրենց կրօնական ձէսերը եւ պարերը, որպէսզի, հասարակ ժողովուրդը զանոնք չհասկնալով իրենց կարօտ ու հնազանդ մնալ միշտ: Գիշարուհիտներն արգէն իրենց սեփականութիւնը կը համարուէին, թէեւ Փարաւոններ մերթ իրենց պաշտօնութեամբ պարը ժողովրդական ընել կը ջանային: Կղեպատորա թագուհին անընդհատ պարող մըն էր իր ըմբռնած կերպով, այսինքն բոլորովին մերկ եւ կէս մութ ու շքեղ սրահի մը մէջ նուրբ մետաքսեայ վարագոյրներու ետեւ ու գեղեցկայոյն կանթեղներու լոյսին տակ: Այս գգվիկ միջոցները բաւական չհամարելով, ծանր ու անուշ հոտեր կը սրտկէր ներկաները խորունկ յափշտակութեան մասնելով: Եգիպտոսի մէջ պարի բազմութիւն դարձողներ կային, Հասունի պարերը կ'արտայայտէին անասնական մտայնութիւն, մինչ Ալմէիսի (Almeis) պարերը աղնու եւ հմուտ վարպետներու ստեղծումներ էին: Նոյն իսկ այսօր Ալմէիսի պարերը մեծ հիացումով եւ յարգանքով կը դիտուին, թէեւ անոնք զգալի կերպով կորսնցուցած են իրենց անցեալի հմայքը:

Հրեաներն ալ եգիպտական պարի սգին իւրացուցին իրենց գերութեան օրերուն, անոնք կը պարէին տաճարներու եւ տուններու մէջ: Արգէն Ս. Գիրքը լեցուն է այդպիսի միջադէպերով: Զոր օրինակ, Մովսէս կարմիր ծովէն ապահով անցնելէ վերջ խորայլի որդիներէն իւրեղոնց որ պարին ի նշան ուրախութեան եւ երախտագիտութեան: Գուրիթ եւ Սողոմոն պարը ներկայացուցին իրենց արքունիքին եւ տաճարներուն մէջ: Առաջինը իբր թատերախաղի վարիչ, քնարն ի ձեռին կը պարէր այր եւ կին պարողներէ շրջապատուած: Մովսէս խտօրէն արգիլած էր Ասկիէ հարիւն պարը: Ապալմէի պարը, որ Յովհաննէս Մկրտչի մահուան պատճառ եղաւ, ամէնէն երեւելին կը համարուի, աւելի ճիշտը ամէնէն եղբարականը եղած ըլլալու է իր արդիւնքէն դատելով:

Արաբացիները արեւելեան սղգերու մէջ ամէնէն ինքնածին ձիրք եւ բնագր. ցուցնող պարողներն եղած են: Սպանիոյ մէջ իրենց Տոյակապ շինութիւնները գծերու եւ համեմատութեան խորունկ ըմբռնում կը յատկանշեն, ունենալով գեղեցիկ եւ նուրբ ճաշակ, միայն կըրօնական ուղիներէ տարուած չէին պարեր: Պարը եղած էր ժողովրդական զբօսանք: Գատիզի (cadiz) արաբացի դասատուները մարմնոյ ճշկունութիւնը եւ սրունքներու դիւրաշարժութիւնը կը մշակէին նորահասներու մէջ: Նմանողական արուեստներու մէջ շատ ճարպիկ էին: Սպանիոյ Մէվի քաղաքի խալիֆաները յիսուն երեւելի պարողներ կը պահէին իրենց պալատին մէջ: Ափրիկեան կիթառը որ Արաբական հրեանք մըն է, ազգային նուագն էր: Ամէնէն երեւելի պարողները կիներ էին, բայց անոնց շարժումները անասնական զգացումներ արթնցընող բնոյթ ունէին: Զարմանալի է դիտել որ այս կիները կը նախընտրէին առանց այր ընկերներու պարել: Արգի սպանիական պարի եղանակները մեծ մասով արաբական ժառանգութիւն են: Արաբական

հարէմներու մէջ պար եւ ասեղնագործութիւն կիներու համար երկու կարեւոր զբաղումներ էին երջանիկ եւ գրաւելի մթնոլորտ մը ստեղծելու տեսակէտով, Ամէնէն տղաւորիչ կէտը արաքական պարերու բընատիպ ճիւղութիւնն է, որ կը տարբերի արմատապէս միւս արեւելեան ազգերու պարերէն: Անոնք մեծ չափով ցեղին կրօնա, անհանդարտ, երեւակայական ու տաքարիւն յատկութիւնները կը ներկայացնեն մինչեւ այսօր:

Հնդկաստանի մէջ պարը տաճարներէն ներս ամէնէն կարեւոր տեղը կը գրաւէ: Հին յունական եւ եգիպտական աշխարհը դէպի գեղեցիկը ձգտելով չափագիտական եւ համերաշխական օրէնքով կազմած էին իրենց պարերը: Սակայն Հնդկաստան ասոնք աննկատ թողնելով նաց արտայայտիչ իր փիլիսոփայական ոգին, եւ միաթիքական գիտութիւն մը իր պարերուն միջոցաւ: Մէկ խօսքով, պարը խորհուրդի եւ կեանքի նշանակալի երեւոյթերու նկարագրականը եղած էր: Հնդկական պարերը եւ գեղարուեստները զուարթ ու լաւատես հանդատներէն զրկելով Արիւմուտըցիին կը ներշնչեն նոստութիւն եւ յուստեսութիւն: Իրենց երաժշտութիւնը դժուարացուցած է պարողին գործը իր գանազանութեամբ եւ բարդ բաժանումներով: Հնդկի **ballerina**ին նպատակը մտածում եւ ազնիւ զգացումներ արթնցնել է. թէեւ եղած են պարուհիներ, որոնք իրենց արուեստը ստարնացուցած են դժբախտաբար:

Հնդկաստան իրապէս առասպելներու եւ հագարաւոր կրօնքներու երկիրն է: Ամէն բանի մէջ խորհրդանշան մը գտնուելով, անհատը մշակած է ներքին բնութեամբ կարողութիւնը. անոնք ֆիզիքական գործունէութենէ աւելի կը նախընտրէին իրողում եւ միացում տրեզորական անասն բայց ներկայ ուժերուն հետ: Իրենց պարերն ալ կը ներկայացնեն խորունկ գաղափարներ: Անկարելի է գնահատել Հնդկաստանի պարերը առանց հնդիկ փիլիսոփայութեան տեղեակ ըլլալու գէթ չափով մը: Պարողը առհասարակ միեւնոյն տեղը կը մտայ իսկ թեւերը եւ մարմինը շարժելով եւ տպաւորական դիրքեր բռնելով: Հնդիկ պարող մը կը կոչուի պայասեր (**Bayaderes**), բայց տաճարի պարողները կ'անուանուին ռէվաճազիս (**Devadazis**), որ կը նշանակէ «կոտորուած» դերիներս, իսկ փողոցի կամ ընկերական պարուհիներու անունը կ'ազգայնացնէ գրեթէ. պարի դպրոց մը աւարտելէ յետոյ քահանաներու կը յանձնուին ցկեանս ծառայութեան համար: Այս միտքիքական երկրին մէջ պարողներ մեծ պատիւ կը վայելին եւ իշխանական խնճոյքներու ատեն իսկ մեծ հիւրերու տեղը կ'առնեն. անոնք առանց մճարումի իրաւունք ունին հիւր ըլլալու տուներու եւ պանդոկներու մէջ:

Փառքներու պարերը որ մերթ զապրելի ու սոսկալի են, տեղի կ'ունենան մուրաբիլի ու խիտաւորներու կողմէ: Հիւսիսային Հնդկաստան լեցուն է անոնցմով: Բացարձակապէս մերկ, հերարձակ կ'ողբան, կը պոռան եւ կը հեծն, մերթ վայրենաբար վեր վար ցատկելով ու ձեռքերին թօթուելով: Այս մոլեռանդ շարժումներէն վերջ ֆաքիրը ինք-

զինքը կը վրաւորէ դանակներով կամ տաք երկաթներով, մինչեւ որ զգայազիրկ գետին իյնայ, ասիկա մահուան պարի պէս բան մըն է: Ճաքիրները զատ ցեղի մը կը պատկանին. անոնք բուն Հնդիկներէն տարբեր են իրենց պաշտամունքի կերպերուն մէջ: Գոլոմպիա Տամալսարանի Բրոքէսէօրներէն Տր. Մէյսըն (Mason) իրաւամբ կ'ըսէ թէ, ամենք Արեւմուտքցիներս դաստարակուած ենք կեանքի դրական գաղափարով: Մեզի համար գեղեցկութիւնը հրճուածք է, մինչ Հնդիկներուն համար վիշտ է: Հնդիկ պարող մը որ զինք դիտողները կը լացնէ, մեր վրայ սեւէ տպաւորութիւն չպիտի թողուր: Իրապէս ներքին նշանակութիւններ հասկնալ անհրաժեշտ է գնահատութեան համար:

Որքան ալ այս պարերը անփոփոխ մնացած ըլլան, գէթ իրենց արտայայտութեան մեթոտը գեղեցիկին գաղափարը մասամբ որդեգրած ըլլալու է: Սեղանիս վրայ ունիմ պատկերագարը յօդուած մը(*), որուն հեղինակն է գեղեցիկն Ռակինի (Ragini) աշխարհահռչակ հնդիկ պարուհին: Այս պատկերներուն մէջ նա Քրիշնայի (Krishna) աստուածային սրնդահարին երջանիկ ու շնորհալի դիտեքը կը ներկայացնէ:

ՀՆԴԻԿ ԵՐԿՆԱԳԻՆ ՊԱՐՈՒՆԻ
(Գիւրիպ)

ներկայացնէ: Ռակինի իր ցեղի դիմագծային ազնուութեան տիպարն է միանգամայն, արդէն հնդիկ դէմքերու ամէնէն ցայտուն արտայայտութիւնը խաղաղութեան զբաղումն է: Պրահմայիններու կրօնը կազմուած է գեղեցիկ առասպելներով եւ վէպերով, անոնք կը հաւատան թէ պարը առաջին օրհնութիւնն էր որ Պրահմա (Brahma) շնորհեց մարդու իրենցին կը դրէ թէ Շիվա (Shiva), արարիչն երկնի եւ երկրի, առաջին պարողն էր. թէ Քրիշնայի սրինգը երկնային երգ երգոցնէ անհատին սպին առ Աստուած կանչելով: Իրենց հէքեաթները լեցուն են աստուածներու եւ աստուածուհիներու վէպերով:

Կարծէ որ Ռակինիի իմաստակց բառերը կրկնենք հաս. նա կ'ըսէ. «հնդկական մշակոյթը կը սորվեցնէ յուզումներու զարգացում»

(*) East West Magazine, Nov. Dec. 1926.

երած շուքեան եւ պարի միջոցաւ, ոչ միայն պաշտամունքի եւ հոգեկան հասկացողութեան միջոց մըն է, այլ եւ անհրաժեշտ մեթոտ մը նկարագրի մշակման: Նկարագրի կը նշանակէ լաւ կանոնաւորուած յուզումներ: Պար եւ նուագ սքանչելի կանոնաւորիչներն են յուզումներու: Անսանձ յուզումներ կ'աւերեն կեանքը եւ կը ջնջեն երջանկութիւնը: Իրաւի գործնական հոգեբանութեան առաջին ծննդավայրը շնորհաստան եղած ըլլալու է:

Ձինացիներն ալ եղած են պարող ժողովուրդ մը, բայց ոչ չընդհանրացնողներուն չափ: Իրենց նպատակը եղած է մարդկային կիրքերը եւ յուզումները խեղդել փոխանակ մշակելու եւ կանոնաւորելու: Այս վարժութիւնը դարերու ընթացքին սպաննեց ցեղին երեւակայութիւնը, եւ իրենց մշակոյթին տուաւ նիւթապաշտական նպատակ եւ երեւոյթ: Չափազանց աշխատասիրութիւնն ալ ոչնչացուց կարծես վիպային եւ բանաստեղծական ոգին, կեանքը մատնելով տաղտկալի միօրեւնակութեան մը: Ձինացիները կը պարեն դանդաղօրէն, թեւերը շարժելով եւ գլուխը թօթուելով: Իրենց փելիստիաները պարը քաջալիքած են իբրեւ միջոց զօրացնելու միտք եւ մարմին: Կը սլատուի թէ Յու վէճնկ կայսրը, որ սպարեցաւ Քրիստոսէ 1100 տարի առաջ, հեղինակեց շատ պարեր ու եղանակներ: Ճաբոնական պարը իտրուկ տպաւորութիւն թողած է չինացի պարողներու վրայ: այնպէս որ երկու երկիրներու պարերը նման երեւոյթներ ունին: Հին ատեններ առ հասարակ մարդիկ կը պարէին, բայց ներկայիս կիները մեծամասնութիւն կը կազմեն: ծանր ու շքեղ տարազներ կը հագնին ու նոյնիսկ բուսկի ստքեր չեն թոյլատրուիր: Պարող Մանտարիները մասնաւոր դասակարգ մը կը ներկայացնեն: Թէեւ անցեալի մէջ ինչոյցներու ատեն ընտանիքի անդամներ կը պարէին, այսօր նոյն իսկ հարսն ու փեսան չեն պարեր, ասպարէզը թողնով վարձկաններու: Ձինացիներ թէեւ կ'ատէ ընկերական պարերը, եւ սակայն կ'ուզէ զանոնք դիտել: Ամերիկայի մէջ Ձինացիները ճարպիկ պարողներ են: Իրենց համալուսական զգացումները լաւ մշակուած են, եւ սեւէ բան կրնան ճշտօրէն եւ արագօրէն օրինակել:

Պարը ճաբոնի մէջ ազգային եւ կրօնական երեւոյթ մըն է, եւ շատ սերտ յարաբերութիւն ունի դիցաբանութեան հետ: Այս ժողովուրդին պարի դաղափարը կ'սկսի շատ սիրուն եւ հետաքրքրական առասպելով մը: Կ'ըսուի թէ անմահներու շարքին մէջ կար գեղեցիկն Ամ-Նո-Ազում (Ame-No-Azume), որ զրկուած էր պարելու երգելու քարայրի մը անցքին մօտ: Ամաթէրասու (Amaterasu) աստուածուհին որ պահուցած էր այդ քարայրին իտրերը, մերժելով մօտենալ ժողովուրդին, չկրնալով դիմանալ հմայիչ երգին ու նուագին: Դուրս գալու մտիկ ընելու եւ դիտելու պարուհին ժողովուրդը երբեք չէ մտաբաժ այս դէպքը, եւ Ամ-Նո-Ազումի երախտապարտ է, իմ չաստուածուհին ետ բերելուն համար: ճաբոնական պարերն ալ ներքին նշանակութիւններ ունենալով՝ դժուար է հասկնալ ու մեկնաբանել: Զոր օրինակ, ձեռքերը աչքերուն վրայ դնել կը նշանակէ թէ պարողը կու յայ, մէկ ձեռքը երկնցել՝ կը նշանակէ թէ պարողը հետ:

ուռ երկիր ապրողի մը վրայ կը խորհի, եւայն, եւայն՝ Տեղի անձ-
կութիւնը կ'ստիպէ որպէսզի դառնանք Յունաստան, օրրանը
արեւմտեան գեղարուեստներու ու գեղեցիկի գաղափարականին:

*
* *

Արեւմտեան ազգերու համար Յունաստանի քաղաքակրթութիւնը
աղբիւրն է ներկայ փիլիսոփայութեան, գրականութեան եւ գեղար-
ուեստներու: Յունական պարերու մասին բաւականաչափ տեղեկու-
թիւններ տրուած են Համերոսի, Արիստոտէլի, Պլատոնի, Արիստօֆանի
եւ Հէսիոսի գործերուն մէջ: Իրօք հին Յայները, սրնոց նմանը դեռ
երեւցած չէ աշխարհի վրայ, կատարելապէս ըմբռնած էին պարին հո-
գեկան ու գեղեցկագիտական նպատակը, ու դայն նախապէս կը գոր-
ծածէին մտքին ու մարմնին ազատ մշակման համար: Ուրիշներ ճամ-
բորդութեանց մէջ կը կարդանք պարող աղջիկներու եւ իշխանուհիներ-
ու մասին: Հոմերոս պարէն յափշտակուած զայն կը կոչէր «անպար-
սաւելի»: Աթէնքի մէջ առանց պարի սեւէ հանդէս կամ լինձոյք տեղի
չէր ունենար, աստուածներն ու աստուածուհիները բազմութիւն էին:
մէկուս հանդէս տալ եւ միւսին չտալ անկարելի համարելով, Յայները
գրեթէ ամէն օր պարելու առիթներ ունէին: Նոյնիսկ այսօր իրենց
սուրբերուն անվերջանալի տօնախմբութիւնները պարմանալի են: անոնք
կը թուին ըլլալ պարելու եւ սիրաբանելու առիթներ: Միթէ չափու-
զանցութիւն պիտի ըլլար ըսել թէ այս պատճառով Յայնը գործնական
տեսակէտով լուրջ անձ մը չէ, ան ամէն բանէ աւելի խօսելու, պար-
րի եւ շարժումի մարդը եղած է մինչեւ այսօր: Ի հարկ է բացառու-
թիւններ անպակաս եղած են, բայց նոյնիսկ Միացեալ Նահանգներու
մէջ կասկածելի ընդթով ժողովրդական պարասրահներ վարող Յայներ
բազմութիւն են:

Յունաստանի գեղարուեստական կեանքը հմայիչ է ինքնին, նա
մանաւանդ՝ զգայուն ու զարդացած ինթերցողը կը յափշտակուի ա-
նոր գեղեցիկ, նուրբ, ազատ ու անմեղ արտայայտութիւններէն: Անոր
անցեալը պրպտելի իսկ խորհուրդի եւ վպացումներու մշակում կը նը-
շանակէ, ու դիտելի է օր յունական հին մշակոյթի անպիտակ ան-
ձերու մէջ երբեմն կը պակսի գեղարուեստական նրբութիւն եւ վպա-
ցումներու փափկութիւն: Պարելու արուեստը այնքան կը յարկ ունէր
այս փոքրիկ բայց պարմանալի երկրին մէջ, որ նոյնիսկ թուաւորներ
եւ իշխաններ պարուհիներու հետ կ'ամուսնանային: Ամէնէն վարպետ
պարողները կու գային Արքատիպէն: Պարողին վրասուր նպատակն էր
ներկայացնել մարդկային մարմնին զանազան մասերուն մէջ՝ դժբու-
կատարեալ ճկունութիւն: Դատակարգ մը չկար որ չպարէր, նոյնիսկ
Արիստօֆան, կատարելագոյն բանաստեղծը կը պարէր ժողովուրդին առ-
ջեւ իր խազերու ներկայացման տեսն: Թէեւ յունական պարերը ինք-
նուրոյն կերպով հասած են մեզի, սակայն անոնց եղանակները չեն
պահուած եւ լոկ մէկ քանիներ գոյութիւն ունին այժմ:

Խմբովին երգել ու պարել (chorus) յունական մասնաւոր սովո-
րութիւն էր: Պատերազմական, անասուններու պարեր կարեւոր տեղ

մը կը գրաւէին. սակայն Յոյները միշտ գեղեցիկին ու անմեղին չճե-
պեւեցան: Իրենց կրօնքին բնոյթը այնպէս էր, որ նուիրական պարերը
նոյնիսկ այսօր ամէնէն մեզի անձերն իսկ պիտի գայթակղեցնէին: Մաս-
նաւորաբար տօնական պարերը իրենց նախնական գեղեցկութիւնը
կորսնցնելով շնական եւ գութհիկ բնոյթ առին: Այրեր ու կիներ միա-
սին կը պարէին թոյլ զգեստով, բաց թեւերով ու սրունքներով: մերթ-
աղջիկներ եւ մանչիւր զատ կը պարէին, բայց երկու սեռերն ալ ազա-
տօրէն կը խառնուէին ժողովրդական հաւաքոյթներու միջոցին: Բա-
ցօգեայ պարերու ազդեցութեան տակ անոնք սքանչելի մարմիններ
ունեցան եւ զանոնք ցուցադրելու մարմաջէն տարուած՝ նախընտրի-
ցին մերկ պարել տաճարներու, թատրոններու եւ ժողովրդեան առ-
ջեւ: Ահա այս պատճառով յունական արձաններ աւելի մերկ են:
Թէրբօրքօր չաստուածուհին հիանալի կերպով կը պարէր եթերային
շարժումներով եւ ձեռքը ծաղիկ մը բռնած. շատ նուրբ շղարշ մը կը
ծածանէր իր սիրուն գլխին շուրջ: Յոյն առասպելի մը համաձայն
այս չքնաղ պարուհին երգող հրապուրիչ ոգիներու (sirens) մայրն էր:
Ինչ գեղեցիկ ու ստեղծագործիչ երեւակայութիւն: Համերոս օրով քը-
նարը հասարակ նուագն էր, յետոյ սրինգ եւ միներգներ աւելլան:
Հիբօրքէմայի պարը որ ամէնէն հինը կը նկատուի, երգելով եւ պարե-
լով տեղի կ'ունենար իմբերլի օգնութեամբ: *Gymnopaedia* որ ա-
ւելի վերջը հնարուած էր, եւ որ Լակէտէմոնացիք չափազանց կը սի-
րէին, ամէնէն ազնիւն ու հիանալին կը նկատուէր: Նախապէս միայն
այրեր ու տղաք կը պարէին բայց վերջը կիներ ու աղջիկներ ալ մաս-
նակեցան: Առաջնորդը ծաղկազարդ պսակ մը կը կրէր եւ իմբերգ-
ներու ծախքերուն պատասխանատու էր: Թէեւ բացարձակապէս մերկ
կը պարէին, սակայն այդ միջոցին գեռ մագբուր մտքեր ունենալով,
անպատկառ զգացումներ դոյութիւն չունէին, եւ ընդհակառակը այս
պարը մասնաւորաբար շատ բարձր համբաւ ունէր:

Սպարթացիք պատերազմատէր ժողովուրդ մը ըլլալով, Բիռիք
(pyrrhic) պարերու շատ կարեւորութիւն կու տային: Պարողներ ամէն
տեսակ գէնքեր կը գործածէին: Անկարելի պիտի ըլլար նոյն իսկ յու-
նական պարերու ամենազլխուարները յիշել: Ղտանդի անոնք այնքան
բազմաթիւ են: Յունական գեղջուկ երգերը ու պարերը շատ ճոխ են,
արդէն աւելի ազնիւ (classical) պարերը անոնցմէ ծագում առած
են: Աղտոլտի եւ Աֆրօդիտի նուիրուած պարերը շատ շնորհալի, մեղմ
եւ գեղեցիկ են: մինչդեռ Բագոսի պարերը աւելի արագ, լիքք եւ
տէրղ: Յոյները գինի խմելէ վերջ ամէնէն ազնիւ պարին մէջն իսկ
խայտառակ նպատակ մը կ'աւելցնէին, ինչ որ բնական պիտի ըլլար
ինքզինքնին կորսնցուցած անհատներու: Յունական պարերը ուսումնա-
սիրող մը առաջին անգամ կը յաջողակուի անոնց գեղեցկութենէն ու
ազատութեան գաղափարէն: Սակայն տակաւ կ'սկսի տեսնել հոս ու
հոն տգեղ երեւոյթներ որ դոյացան երբ իրենց անմեղութիւնը կոր-
սնցնելով, պարողներ եւ դիտողներ իրենց ուշադրութիւնը կեդրո-
նացուցին մարդկային մարմնոյն վրայ, պիղծ իտրոնքներով: Ահա
այս կերպով էր որ յունական գեղեցկին իտէալը իր գերեզմանը իջաւ:

ՀԵՐԱՏՈՒՆԻ ԵՒ ԶԵՒՆԻ ԶԵՆ ՊԵՐՏԻ

AVO

միտքը ու ոգին իջնելով իրենց բարձունքէն, խորհուրդի կեանքը տեղի տուաւ կիրքերու կեանքին:

Հիթերաներու (hetera) մուտքը Աթէնքի մէջ մեծ վնասներ յառաջ բերաւ ընտանեկան հաստատութիւնը ջնջել սպառնալով: Ասոնք մեղկ ու անպատասխանատու պարուհիներ էին, որոնք պարելով կը շահէին իրենց արուեստը: Բէրիկլէսի օրով 500 հիթերաներ կային Աթէնքի մէջ, ասոնք իրենց բնակարաններուն մէջ այցելու կ'ընդունէին յաճախ, զանոնք իրենց կիներէն հեռացնելով: Ասիկա նոր երեւոյթ մըն էր եւ գայթակղութեան տեղի տուաւ ի սկզբանս: Այս անպիտան սովորութիւնը մինչեւ այսօր գոյութիւն ունի Եւրոպայի մէջ: Այս կիներուն մէջ Սաֆօ, Աբասիա, Քլէօնիքա ամէնէն երեւելիներն էին: Աբասիա Բէրիկլէսի հարձն էր, անոր կիջը ըլլալէ առաջ. եւ ասիկա այնպիսի ատեն մը՝ երբ ամբողջ ազգը իրեն կը նայէր իբր իմաստուն եւ ազատամիտ առաջնորդի: Զարմանալի չէ որ Յոյները իրենց մեծութիւնը կորսնցուցին այնքան հրաշալի սկիզբ մը ընելէ վերջ: Այլասերունքը կ'սկսի մարդոց եւ կիներու անձնական կեանքէն ու կը տարածուի ազգին մէջ: Հիթերաները կրթուած ըլլալով շատ աւելի վտանգաւոր էին, որովհետեւ իմաստասէրներ, արուեստագէտներ եւ քաղաքագէտներ անոնց ձեռքը կ'իյնային: ու կ'ապականուէին: Այս միջոցին յոյն կիներ իրենց տուներուն մէջ կը մտային, միայն տօնախմբութեանց ատեն մարդոց հետ խառնուելով: Բայց իրենց ամուսինները այս վարպետ պարուհիներուն հետ կը յարաբերէին, անոնց հետ գեղարուեստական եւ փիլիսոփայական նիւթերու վրայ խօսելու պատրուակին տակ...: Սաֆոյի եղբորական վարձանք բանաստեղծներ ներշնչել: իրենց պարերը կը նմանէին Միլոնէդի, կալօտի եւ Բալլանի, սոքորին կը հագնէին սանտալներ, որ պարի ատեն համաչափ աղմուկ մը կը գոյացնէին. երբեմն կը գործածէին փոքրիկ թմբուկ մը: Ինչպէս Եփիպտոսի նոյնպէս Յունաստանի մէջ անհամար պարի դպրոցներ կային: Անթիւ եղած են գովելի ձեւնարկներ, որոնք ձեռք են ազնիւ գաղտնաբերող բայց այլասերած նպատակի փոփոխութեամբ: կեանքի մէջ ամէնէն գլխաւոր ձեռնարկն է մշակել բարձր գիտակցութիւն եւ զայն պահել կրքերէ, նոյնիսկ սրտէն ու մտքէն վեր: Միայն այս դիւցազնական ջանքն է որ կ'ապահովէ յարատեւ գեղեցկութիւն, բարութիւն եւ երջանկութիւն:

Քաղաքակիրթ Յունաստանի օրով Հռովմայեցիները բարբարոս փողովուրդ մըն էին: Անոնք յունական դեղարուեստներ, փիլիսոփայութիւն եւ պարեր որդեկրեցին առանց անոնց ազնիւ ու գեղեցիկ սրին ըմբռնելու: Հռովմայեցիները շատ բան չաւելցուցին, վասն զի իրենց մշակոյթը ստեղծագործիչ չէր. անոնք Զինացիներուն պէս նմանունք էին: Միայն դիմակաւոր եւ տրամագրիկ պարերը յաւելուեանք եղան: Պարը Հռովմայիցիներու առաքինի օրերուն շատ յարգուած էր, բայց գեղութեան եւ մղութեան շրջանին իր բնոյթը փոքրելով եղաւ պատճառ կայսրութեան կործանման: Երբ մարդիկ անցեալի փորձառութեանն չեն սորվիր, պատմութիւնը կը կրկնէ իր էջերը նոյնիսկ ազգերու կեանքին մէջ: Հանրապետութեան օրով պարը ոտիպողական էր, նոյնիսկ քաղաքագէտներ ստիպուած էին պարել. ան

դատարարակութեան կարեւոր մէկ մասը կը կազմէր, իր ընկերական ընտյթը անբաղձալի եղած ըլլալու էր որ կրկերոն ըսաւ. «Զգատտ մարդ մը չի պարեր, եթէ յիմար չէ»՝ վերջապէս ինդերը այն աստիճանին հասաւ, որ տանտիկին մը կը մեղագրուէր իր տունը պարող մը աննկուն համար: Իրենց կայսերուն օրով ներքին կռիւնի իսկ ծագեցան այս կամ այն պարողներու անձին շուրջ: Իրենց մշակատակները եւ զինուորական պարերը ինչպէս նաև մայիսի օրուան հանդէսները շատ գեղեցիկ էին Արդէն իտալիա եղած է արդի Թատերախաղին (ballet) կեդրոնը:

Իրենց կրքոտ բնասութեան պատճառով մարդիկ ու տղաք կրկերոն գեղերը կը կատարէին մշակատակներու մէջ, քննած Յոյներու պէս ինքնազուգում չունէին. պարմանալի է որ նոյն իսկ այսօր այդ հիանալի առաջինութիւնը կը պակտի իրենց մէջ զգալի չափով: Պարը եւ իր ստեղծած պայմանները այն աստիճանին հասան, որ Թիւլէրիոս կայսրը, պարստէր մը ըլլալով հանդերձ, ամբողջ պարողները չեղմէն վռնտեց: Աւելի վերջ Օգոստիանոս կայսրը Գատիչէն բերել տուաւ պուլսնիներ, որոնք իրենց ներկաները հմայել գիտէին Ասոնց մէջ Գօբիօյա հարիւր տարեկանէն աւելի էր երբ կայսեր սեջիւ պարեց: Աւելամաթուլա, 120 տարեկան էր երբ Ներոն կայսրին համար պարեց. այս Գատիչի պարուհիները արաբական կիրքերու եւ սպանիական շքանորհներու մարմնացումն էին: Ուրիշ ազգերու պէս չեղանկարներն ալ խմբին իրենց զգլխիչ գիւնին ու պարեցին մինչեւ առաւօտ... Բայց օր մըն ալ, արեւը չժողեցաւ, օդը ամպոտ ըլլալուն, օտարները արդէն քաղաքին տիրացած էին, այս գործունէայ ժողովուրդը դարերու ստրկութեան մատնելով: Պարի, երգել, վաւարճանալ բարի ու անողջ մտքով իրաւունքներն են ամէն բնական (normal) արարածներու. բայց գիտակցութիւնը հարկ է պահել բարձր. մթնոլորտը՝ մաքուր եւ ներշնչող:

Ինտիմանարօլիս

ԱՐՈՒՍ Հ. ԱԶԱՏԱՆ

Նախորդ տարի Օր. Արուս Ազատեան ուսումնասիրած էր Պարի ողին վայրենիին մէջ (էջ 179—84): Այս անգամ հոգեբան-դաստիարակի նուրբ վերլուծումով մը կը մօտենայ արդիական շրջաններուն, խոստանալով յառաջիկային առանձին կերպով ներկայացնել նաև միջնադարեան և արդի պարերու աղբսը տիրող ընկերային պայմաններու և բնութեանը:

Լ Ի Ն Ն Լ Մ Ե Ն Ա Կ

Գրգուռ: Կէմբրա հողմը բրնձոյ,
 Ամպերում հանգաւ հաւը կամփր,
 Եւ ևորից տես մեզմ ու անոյց
 Իջաւ երեկոն, փառեց ամփր...

Չորս կողմից մուրք պարզում է ինձ
 Կըզուսնում մեզմ ու սիրափափափ.—
 Վերջին վայելք իմ, իմ վերջին իղձ՝
 Լիճեկ հեռաւօր, լինել մեճակ...

Թրգմ. Վ. ՏԵՐԵԱՆ ԳԱԼԵՐԻ ԲՐԻՒՆԸ

իր բեմական գործունէութենէն, մասնաւորաբար կողիասի մէջ ունեցած իր կեանքէն:

Տիկ. Սիրանոյշ ոսկի շղթայ մը եղած ու մէկզմէկու միացուցած է արեւելահայ եւ տրեւմտահայ թատերական աշխարհները: Բեմի բոլոր մեծ վարպետներէն անձնական յիշատակներ ունի, զորս կը պահէ, գուրգուրանքով: Մեծ կ'ըլլայ ուրախութիւնս, երբ կը յայտնէ թէ՛ մտադրութիւն ունի զրի աննելու իր ինքնակենսագրութիւնը, որ պիտի շօշափէ վերջին կէս դարու հայ թատրոնի պատմութիւնը: Այսպիսի աշխատութիւն մը, որուն արդէն իսկ ծնունարկած է, ամենաթանկագին յիշատակարանը կ'ըլլայ ձօնուած հայ բեմին մշակներուն: Վասն զի, Տիկ. Սիրանոյշ միակն է որ անձնապէս ծանօթ է ժամանակակից իւրաքանչիւր դերասանի կեանքին եւ արուեստին. գիտէ կարողութեան աստիճանը անոնցմէ ամէն մէկուն, մանաւանդ, զիտէ խիստ շահեկան դրուագներ, որոնք, առանց իր արտայայտութեան, կորստեան դատապարտուած են:

Օճէլիայիչիբեի մէջ

Տիկ. Սիրանոյշ կը յայտնէ մօտ աստիճան արտատաճման մեկնելու իր մտադրութիւնը: Նախ եզրկատու, ուրիշ հրաւերներ ստացած է, կազմակերպելու թատերական խումբ մը: ԵՊԷՊ է գնում Զրամսա, յետոյ Գեւմանիա, այնուհետ Գեւմանահայերի խաղալու «Գեւմանական խումբ»:

Արտատաճմանի Հայութիւնը սիրով ու խանդաղատանքով պիտի ողջունէ վերերեւումը մեծատղանդ արուեստագիտուհիին, անոր՝ որ զիտցաւ սերունդներ իր հմայքին ներքիւ պահելու եւ անտարակոյս զարթոթահայութիւնը պիտի չուշանայ իր մեծարանքի պարտքը կատարելու հայ բեմի փառքին, անոր գործունէութեան յիմամեակի սեմին վրայ: Թէեւ, Տիկ. Սիրանոյշ գնայիչի համեստութեամբ մը, եւ շատ անկեղծօրէն, կ'ուզէ բաւականանալ իր երեսուն եւ հինգ ամեայ յոբելեանով, որ տեղի ունեցաւ 1909ին: Կովկասի մէջ, այնքան վայելուչ հանդիսութիւններով եւ մասնաւոր յիշատակարանի մը հրատարակութեամբ:

Հետեւեալ ուղերձը մէկն է այն բազմաթիւ դրուատականներէն ու ձօներէն, որոնք նուիրուած են կովկասահայ մտաւորականութեան կողմէ այդ առիթով:

Հաճոյքով կը հիւրընկալենք Տիկ. Սիրանոյշի անտիպ գրութիւնները (Բեմը, Գեղարուեստի սէրը, Իմ մուսան եւ Նօքեր Աղամեանի կեանքից), որ յատկապէս տրամադրուեցան Տարեկոյցին համար:

Թ. Ա.

Թիճիսի հայ հասարակութիւնը աչտօր, երբ լրանում է մայրենի բնմին մասուցած Ձեր վառատօր ծառայութեան 35 ամեակը, սղջւնում է Ձեզ, իբրև փայլուն զարդ այդ բնմի, իբրև ինճնասեղծ թաղանցի, եւ իբրև ախոյեանի կանանց ինճնուրոյն ախոսանքի:

Ձեր Յօրելեանը միայն Ձեր բազմաբեկուն զործունէութեան

Համլէրի դերին մէջ

Յօրելեանը չէ, այլ մի փոքր ազգի հաղտաներութեան թօնն է, ազգի՝ որ իրաւունք է ստանում գրաւել իր սրտատօր թեղը ախոսարհի միւս կալստուրական ազգերի մէջ, ճնորհիւ իր ազգային թաղանցների եւ հանրամարդկային հաղտաներութեան մէջ մտցրած իր մասն զանմի: Ահա դաւ, յարգելի Տիկին Սիրանոյշ, այդպիսի թաղանց էք, որ բերում էք ազգային սեղծագործութեան յաման համախոսարհային կալստուրայի զանմանակի մէջ: Դա է Ձեր մեծագոյն արժանիքը: Ձեր թաղանցը— արդիօտուտ գեղարուեստի բճաւուտ թաղանց— փայլում է անկեղծութեամբ, սեղծագործութեամբ, ճնորհիւ, միմիկայի հոխոտութեամբ: Ձեր սեղծած թիպերի զալլէրէան պարունակում է իր մէջ մարդկային բնութեան բոլոր կողմերը, նորա բոլոր կրքերի, ախոսերի եւ վեհ արտայայտութիւնների մէջ: Դաւ մեղեացրիք մեր սառչ մարդկային եղաւ բոլոր հարագաառիւնները: Ձեր մեկերի եւ զզգացմանց արտայայտութեան համար զուք գործ էք դնում մի լեզու՝ ճաւ գեղեցիկ եւ հաղցրահնչիւն:

Ձեր թօնախմբութիւնն է թօնախմբութիւնը մի կնոջ, որ անզաղար սառչ է գնում, ինճնուրոյն կեռպով հարբում է իր համար հանապարհ եւ դիւր է նաճում կեանքի կոխի մէջ, ու արթօսըր եւ ծիծաղը, յարբանակները եւ գեռեզմանները միաճասակ ազաւորէն սպասում են յանդուզն մարտնչուկներին:

Աւ քող ուրեմն Ձեր երաժօտական ճայնք զեւ շահ սարիներ հնչայ մեր մայրենի բնիկն վրայ, քող Ձեր վայլուն շաղանցի սյժերը շարունակին անբնկեալ զարբեցնել մարդկային ետգալ աւագոյն կողմերը եւ քող Ձեր առակերտներն ու առակերտ-հիններն երկար շարքը՝ կոչված այժմ կուլտուրական կեանքի քիւրճակայում ձեռք ձեռքի սուտ Ձեզ հետ՝ բարձր բռնկով զեղարու ետք շողողուն զտեք, անդադրում աշխատի հայկական եւ նրա հետ՝ հանրամարդկային կուլտուրայի բարգաւաճման համար:

Թիֆլիսի հայ եւսարարութիւնը, որ երկար սարիների ընթացում բազմ եւ կանոնք է ունեցել գնացելու Ձեր շաղանցով զհետաետելու հայկական բնձը, յանձին Ձեր, այսօր իր խորին յարգանքն է մատուցանում Ձեր կորովի շաղանցին եւ յոյս է տածում տեսնել Ձեզ այստեհեւ եւս նոյն կորովով եւ եւանցով աշխատելիս մայրենի բնիկ համար:

ՉԼ Յունվարի
1903 աթի

Ի զիմաց Թիֆլիսի Հայ եւսարարութեան

Ի Եփանուհի Մատամ Թումանեանց

Գարրիէլ Մանգալեան

Հ. Մատթիսեան

Ի Եփան Դէրբց Թումանեանց

Ի Եփան Լեւոն Թումանեանց

Թիֆլիսի հայաբնակիցի պատճառաւար

Ալ. Բաթիսեան

Ալ. Բաթիսեան

Ա. Բաշատուրեան

Լեւոն Բարսեղեան

(Ուղերձին ներեկը Հայ եւ օտար ԾՕ կարեւոր անձնաւար-
տութիւններ ստորագրած են):

ՏԻԿ ՍԻՐԱՆՈՅՇ ԿԸ ԽՕՍԲ

Բ Ե Ր Ը

Ես սիրում եմ կարողիկե Ս. Եկեղեցին. սիրում եմ Ս. Պատարագի արարողութիւնը, պաշտում եմ այն անարդացեալ Աստուծոյն, որուն բարձր խորհուրդները մեզոյս շօտիկու անգամ չեն հանարձակիր: Հաւայն մարդկութեան հաւար իր զոհաբերելու յօժարութիւնը չեն կարող յիշել առանց աշխարհուելու: Սիրում եմ սուրբ սեղանը, պաշտանւնքի խորանը. բարի Աստուծոյ եւ արքայան յիւմ հարց. իբրեւ ղեւ հոգեւոր հարող-չի. ինչպէս սիրում եմ բասրոնական ղեւը, իբրեւ ղեւ աշխարհական հարողչի:

Ինչպէս Եկեղեցին արքայան է. նոյնպէս Թասրոնը նուիրական է ինձ հաւար: Երբ Եկեղեցին ցոյց կու տայ մարդու հոգւոյ անհետաւորեան ու յարիւնական շերտեան հետեւի ճանապարհը, միւս կողմէ, ղեւհաւնոր մարդկութեան զարգացման անհետեւեմ աստար էղող բասրոնը նոյնքան շուտաւորում է մարդուն «բարոյական կեանքի» անապարհը. զարգացում է միտքը.

քարձայնում է սիրել ու հոգի՛ն ազնուարյուն; վսեմ զգացումներ
 րով; և պատասխան է հասարակության օգտակար անդամներ
 և պատուաւոր ֆուֆայիներ՝ վնէ՛ գաղափարներով տոգորուած:
 Մասադ սերունդի՛ն ցոյց կու տայ բարեհուռ բարոյաշից և յոթի
 կողմերը. ներկայացնում է ամբողջ կեանքի պատկերները ուսկից

«Արծառիկի դերին մէջ»

մարդիկ օգտուում են բարո-
 յապիւ և զանազանում են
 ջարն ու բարին: Տեսնում են
 սիւսց ֆայի մը հետեւանիով
 խաղաղ շնտանկիան կեանքի-
 րուհւստակտուրը, երիտաւու-
 դական սխալունքի մը գոն,
 անմեղ աղջիկներու անկուրը,
 անկորձ երիտաւորի մը ան-
 բարոյ կեանքի՛ն հետեւանիով
 սուսց եկած ֆիզիքական ֆայ-
 ֆայուրը, և յն.:

Շատ ցաւաշի՛ է աստիճի
 որ մինչ բոլոր հեղինակները
 մանկից շնոյ իրենց գրութիւն-
 ներով անուանանում են, զրժ-
 բոսիստար դերասանները,
 ջնայելով որ իրենք են յեան-
 կան սոյ գրուածքները պատ-
 կերացնողները, մտքի ու արտի
 վրայ ազդող և իշխանները,
 անունի իրենց շնտաից ջնն

թողնում այն կեանքի պատկերը կամ յուզից արտայայտութիւնը,
 ինչպիսի իրական կեանքի, որ գիրենք անհամարներ: Եւ անունի կը
 կորստիս, անունից թողնելու իրենցիկ վերջը յետէ հետ կամ յի-
 շատայ. և կարծիք հոյի իսկ սուսնից յետէ արգասաւոր ծառայու-
 թիւն մը մասուցած ըլլալու: Անունից դատն աշխատանքով, անքուն
 գիշերներու՝ անցաշից ուսումնասիրութիւններով և իրենց հի-
 ւանց ջիւղերի ֆայֆայունով սեղծուած դժուարիս գործերը միայն
 3-4 ժամ կ'ապրին, կեցցեաներով և մեծ աղմուկներով, հաւա-
 իւրեւում որոշ հասարակութեան մը ներկայութեան: Եւ երբ
 յանկարծ միւս օր հոյն արուեստագիտք մեռնի, մեռած է նաեւ
 նրան բոլոր աշխատանքը, բացի իր նկարներից, որոնք ոչինչ ջնն

խօսիր, չեն յուզուիր, չեն սառապիր, ինչպես ինքն է խօսեր, ինքն է յուզուեր ինքն է սառապեր: Բայց եթէ միայն սինենայի միջոցաւ կասարեղագործութի նաեւ ձայնի եւ յետոյ արսասանութեան յաղութեան արուեստը, այն ժամանակ շատ ցարալի չպիտի ըլլայ դերասանի մը յուզիչ, սանջալից աշխատանքը. ներկայ երդող հասարակութիւնը պիտի չսէ անոր սքանչելի արսասանութիւնը,

«Գլարայի վերին մէջ
(Դարբնոցապէս)»

գեղեցիկ ձայնի ելեւեղները. շնչասպարտ, յուզումնալից ու խեղդուկ արսասուները, սառապանները, կաւ կասսադի բայց զապուած բարկութիւնը, իր ձայնին ազդու ելեւեղներովը: Եղներ նաեւ երգչուհիներու համար, որոնց քաղցր ձայնին գողտրիկ դայրայիկը պիտի շուրի, եւ իրենց արուեստը պիտի յանձնուանայ: Անոս այս տեսակ կասարեղագործութիւններով միայն դերասանը պիտի կրնայ անմահանայ:

[Գ Ե Ղ Ա Ր Ո Ւ Ե Ս Տ Ի Ս Է Ը Ը]

Իմ յնութեան գլխաւոր պահանջն է եղած ուսումնասիրել «Ատր» մարդ արարածի «ստր»ը, յնութեան «ստր»ը, կենդանիների «ստր»ը, եւ սանեւագլխաւորը՝ գեղարուեստի «ստր»ը: Ինչպես շունը կեանքի պահանջն է, այնպէս ալ ուսումնասիրութիւնը պահանջ մըն է, հոգեկան բարարութեան համար...: Որովհետեւ, երբ ես գրկուած եմ գործելու հնարաւորութիւնից, սնդադար ուսումնասիրութեանը կ'անցրնեմ օրուայ գրեթէ յոյր ժամերս: Ես ուզու եմ անվերջ ուսումնասիրել կեանքը, յնութեան անոյց ներդաշնակութիւնը, նաեւ արհաւիրները, մարդկային զգացումներու խորը հոգեբանութիւնը եւ հոգեկան հիւանդներու երեւակայական սարսափներն ու տանջանները: Այս բոլորը իմ մտքիս ու արտիս մէջ կը բանան այն

սեասկ շայնածաւալ հորիզոններ, զորս իմ հոգոյ եւ մտաց աչե-
րով կը տեսնեմ, կ'զգամ զանոնք, կ'ապրիմ, կը խորասուզուիս
անասակ անդունդներ, կը թոյլիմ դեպի ծոցը, անհունութեան
ովիկանոսը... տես ա՛յս ե իմ սերը, միանգամայն իմ մղձա-
ւակը...:

Զգիտեմ ինչո՞ւ կ'ուզեմ այսֆան սանցումիդ, որ նոյն
իսկ իմ մտնից յետոյ կը բաղձամ նորից ծնուել իմ կեանքի քո-
չոր դառնութիւններով, միմիայն գեղարուեստի ծակը, բաց սի-
րաբորոյք ուսումնասիրութեան ծաւալը յագեցնելու համար...
սրովնեմ, գեղարուեստը անվերջ ուսումնասիրելու եւ անսպառ
սեղծագործելու վտա սերը կը մաշկեմ գիւ, կ'այրեմ գիւ ու-
սումնասիրութեան տեղը, անտար ե ուրեմն այս բնագոյնի
հուրը. ես երբե՞ չգլխի իսաւարի...: Յորդառուս աղբիւրները
չեն կարող մարել այդ երկնանուէր կայծը:

Ի Մ Մ Ո Ւ Ս Ա Ն

Մութ գիշերին, երբեմն յանկարծ բաց աչեքիս երեւում է
կարծես փայլակի շոյսով սպիտակ ձի մը. դիւն է կանգնած,
գեղեցիկ, խոշոր աչեքը շայն բացած, ուղղաձիգ հայեացքը յա-
նած ինձ վրայ, վրնջելով ասում է. «Իսկ ես... ես ի՞նչ ընեմ,
ո՛ւր երթամ այսուհետեւ... ո՛ր դաշերը արշաւեմ ես առանց
քեզ...»:

Այս ձայնէն ետ սքափուելով, սարսուելով գոչում եմ. «Դա
իմ մոռսն է... իմ պաշտելի գեղարուեստի մոռսն», որի ձայ-
նը կոչում է ինձ կրկին իր հետ արշաւել դաշտագեղ դաշը՝
գեղարուեստի ֆաղցր պայքարի... Միտքս կը փայլասակի, ու-
ղեղիս մէջ կայծակներ կը խփի գնացական զգացմունքներու, յոր-
դառուս արցունքներ կ'ողողեն այտերս, ինչպէս զարեւմուտիս անձ-
րեւ... ես ապրում եմ:

ՍԻՐԱՆՈՅ

Քիտեբական բեմը կանաչագարդ գեղեցիկ դաշտ մըն է կուռի, ուր կը
պայքարին լոյսը իսաւարի հետ, բարին չարի հետ, մէկ կողմը բանասեղ-
ծական, վերացական երազական է, միւս կողմը... դառնութիւն ե հիւանդ
հոգւոյ բզբտուած ջիղերու յուսահատ զալարումներ:

Ս:

ՆՕՐԵՐ ԱԳԱՄԵԱՆԻ ԿՈՒՆԵՔՑԻՑ

Իրիւ գեղարուեստի հարազատ զաւակի կը փափարթիմ երկտող մը, նուիրել իր թանկագին յիշատակին, օգտուելով այն բարեպատեհ հանգամանքից որ ես բախտ եմ ունեցել շատ անգամներ իրեն ընկերակից եւ իր հետ խաղակից լինելու:

Ես չպիտի ուզէի զրել անոր գեղարուեստական հսկայ արժէքի մասին. դ՛ու ա երչոյ էլ լինէր, բանի որ թէ հայ, եւ թէ օտար շատ քրն-

ՍԻՐԱՆՈ ՅԵ (16 տարեկանին)

ՊԵՏՐՈՍ ԱԳԱՄԵԱՆ

նագատներ գրած են. եւ հայ ժողովուրդը պաշտած է հայ գեղարուեստի կուռքը. նոյն իսկ զինքը չի տեսնողներ, անչտախհամներ, մինչեւ անգամ մանուկ սերունդն ալ այսպէս պիտի պաշտէ անոր անունը. աւանց կարենալ պատկերացնելու իր երեսակայութեան մէջ թէ արդեօր ի՞նչ էր Աղամեանի այն կախարդիչ ազդեցութիւնը որ հմայում էր զինքը տեսնող եւ լսող հասարակութիւնը: Ես, հոս ընդհակառակը կ'ուզեմ նկարել եւ շեշտել իր բացարձիկ բնատրութեան ընդհանուր զիծերը, գաղափարները, զգացումները, մի խօսքով, նրա մէջ, ներքին մարդը:

Աղամեան իր ներքին եւ արտաքին բոլոր ներդաշնակութեամբ ծնւած էր գեղարուեստի համար. նա ոչ միայն դերասան էր, այլ նաեւ բանաստեղծ եւ բաւական լաւ նկարիչ. այս աստիճան կ'ուզեմ յիշել այն բանի մը խօսքերը որ Աղամեանը րսած է, Ռուսաստան, երբ հասած էր իր փառքի գագաթնակէտին, այն ուսանողներուն որոնք այցելութեան եկած էին իրեն: Անոնցմէ մէկը տեսնելով որ ան նկարելով գրողած է, ասում է:— Դուք ոչ միայն դերասան այլեւ նկարիչ, եւ բանաստեղծ էք... — Այո՛, տղա, պատասխանում է Աղամեան, մի րիչ նկարիչ, մի

AVO

րիչ բանաստեղծ եղայ, միայն դերասան չի կրցի ըլլար Այս խօսքերը կ'ապացուցանեն թէ որքան մեծ եւ զժուարին է բեմական արուեստը, համեմատուելով գեղարուեստի այլ ճիւղերու հետ, թէ որքան ճոխ եւ անսահման է, եւ դերասանը որքան ճանապարհ երթայ, այնքան աւելի կը հասկնայ իր ճանապարհի անվերջ լինելը, ուստի ան համոզուած է որ երբք չպիտի կարենայ կատարելագործուիլ. եւ թէ խելօր դերասան մը ինքզինքը պիտի նկատէ միշտ գեղարուեստի առաջին աստիճանին վրայ. ան պիտի չհուտայ երբք իրեն եղած գովեստներուն, մտածելով որ բըն-նապատենքը չեն կարող հասկնալ այնքան որքան ինքը, գերասանը, իր ներկայացուցած տիպարները նայիսկ զանանք ստեղծող եւ նկարող հեղինակը չի կր'արարտաբերել այնպէս ինչպէս ինքը. որով երթնալ. զգրտասանը իր խաղով կը հիացնէ հեղինակը. Կերասանին որեւէ տիպար մը ստեղծելու խորին աշխատանքը ոչ միայն ֆիզիքական. այլեւ հոգեկան տաքնամարտեր, սրտի յուզումներ, ջիզիւրիտ քայքայում եւ մտաւոր ծանր յոգնութիւն կը պահանջէ, եւ դերասանի համար դաս է մտածիլ որ իր մարմնաւորած տիպարներուն բոլոր վերապրումները զգալով, եւ անոնցմով տառապելով, ամէն օր իր կիանրից մի մաս կը սրկէ եւ իրեն համար քաղցր այս վերապրումներու արտադրութիւնը կը գրուի միմիայն սառչոյցի վրայ եւ իրմէ յետոյ ոչինչ չի մնար, իբր ապացոյց կամ մի նըմայշ իր ստեղծագործութենէն. Աղամեան ունէր անսահման սէր դէպի իր արուեստը, եւ իր մէջ գոյութիւն ունեցող այդ ուժեղ սիրով համակուած, չունէր իր սրտի խառնելն ոչ մի անկիւն այլ սիրոյ նուիրուեալ. եւ անոր մէջ ամէն մէկ զգացմունք մտերեւութային եւ շատ անգամ կեղծ կարելի էր համարիլ. գուցէ պատճառն այն է որ մանուկ հասակում կորցրել է իր ծնողքը եւ զրկուած է եղել այդ անփոխարինելի սիրուց. շատ երիտասարդ հասակում մեռել է իր քոյրը, որ իր հարգատենրից միակն էր մնացած. ամուսնացած ալ չէր որ գոնէ ընտանեկան նուիրական զգացումներով կապուած լինէր. սիրահարական լուրջ եւ խորին սիրոյ համար իր սրտին մէջ տեղ չունէր. ուստի իր բոլոր սրտութիւնը գեղարուեստն էր. սակայն այս սիրագուրկ հոգին լցուած էր առարինութեամբ. ոչ մի աղարտ ունէր իր վարք ու բարքին մէջ որ իր արժանապատուութիւնը նսեմացնէր իր մէջ արեւոտութիւն մը կար միայն, այն է գրողանում ունեցած գրամը անհաշու ծախսել. իրեն համար շատ բնական է դիւրին մի երեւոյթ էր շուայթըն ծախսելուց յետոյ դիմել ծանօթ կամ բարեկամների եւ սկսիլ. — Օ՛, սիրելի քարեկամ, Պ. Մանթաշեան, նստարանով մը, երեսակայեցկը եւ մի փոքրիկ գուճարի կարիք ունենալով դիմում եմ Պ. Բիթայէվին(*), եւ խնդրում եմ ինձ 200 ռուպլի տրամադրէ. ինչ էր կարծում, կարծիք է այն աստիճան միամիտ լինել չի հասկանալու համար որ, քարիսը յաճախ բացառիկ ծախսեր կ'ունենայ, իր գիրքը կը պահանջէ բարձր թօնով ապրիլ եւն. մինչդեռ ես յիմարս, փոխանայ մտարեղելու իմ ամենալաւ բարեկամս Պ. Մանթաշեանին, որ գեղարուեստը հասկացող եւ գնահատող է:

(*) Պ. Բիթայէվ եղած է Տփղիսի Արիւստիական թատրոնի հիմնադիրը, թատրոնը սիրով եւ հասկացող մեծահարուստ մարդ, ամուսնացած էր ուսու դերասանուհիի մը հետ:

փոխանակ նրանից խնդրելու որ նոյն իսկ առանց խնդրանքի էլ կը վճարէ, այնպէս չէ՞, թանկագին Գ. Մանթաշեան, — Գ. Մանթաշեան ծիծաղելով ասում է.— «ես գտնում եմ որ շատ իրաւացի են ձեր ասածները, թէ եւ ես գեղարուեստից շատ հասկացողութիւն չունեմ, բայց զնահատում եմ արդիստներին:— Չանզը տալուց յետոյ շարունակում է.— նախ մենք անցնինք սեղանատուն, նստցեալք արդէն կարգադրում է:— Եւ ամէն անգամ որ այսպէս հաճելի տրամադրութեամբ կը դիմէր մի ուրիշ բարեկամի, իւրայատուկ կենցաղագրտութեամբ իր խնդիրը ուրախութիւնով կ'ընդունուէր. իսկ ինքն ամենեւին թոյլ չէր տար իրան ստացած դրամները վերադարձնելու. նոյն իսկ յիշելու, հաժազուած լինելով որ դա վերստորանք կը լինէր թէ իրան եւ թէ փոխատուին համար. իր համազումն այն էր որ բոլոր հարուստները մեծ մասամբ անընդունակութիւններ ու տգիտութիւններ են. ուստի եթէ Աստուած մէկին տաւ զքանզ է տալիս եւ միւսին դրամ, ունեցողն իր ունեցածէն չունեցողին պարտական է: Իմ կարծիքով ես մի քիչ կ'արդարացնեմ նրան խակական գեղարուեստի մարդը մանր հաշիւներով եւ սահմանափակ միաբերով չէ կարող զբաղիլ, որովհետեւ սովոր է առատորէն ստանալ եւ այդպէսով ծախսել. բայց Աղամեան նոյնիսկ զրպանը 40 դրուշ ունեցած ժամանակն էլ կ'ուզէր 40 ոսկիի նուէր կամ հիւրասիրութիւն ընել. որովհետեւ կը սիրէր հիւրասիրել: Մի օրինակ նրա հիւրասիրութիւններից: Ես Հազիւ 12 տարեկան էի, մենք մի մեծ ընկերական խումբով Միջագիւղի, Բերայի եւ Գ. Գիւղի մէջ հայերէն ներկայացումներ կը տայինք. խումբը ներկայացումէն վերջ Գ. զիւղ, Օթէլ Ֆիթրէի մէջ կը գիշերէր ու կ'ընթեր: Ըստ սովորութեան. մի անգամ, խումբի անդամները ձիւնագնդակ խաղալով, որովհետեւ մտեռ էր, հիւրանոց հասնելէ վերջ շարուեցան ճաշի մեծ սեղանին շուրջ, մինչ ամէն մէկը կ'ուզէր ընտրել իր ապսպրանքը, Աղամեան՝ որ շատ զուարթ էր այդ գիշերը, առաջարկեց ամբողջ խումբը հիւրասիրել իր հաշույն. այդ առաջարկը բոլորի կողմից նախ մերժուեցաւ. բայց Աղամեանի ստիպմամբ յետոյ ընդունուեցաւ: Ամէն մէկը, ըստ սովորութեան, մի մի բաժին միայն ապսպրելէ վերջ քսժակները լեցուեցան եւ խմեցինք բոլորս մէկ Աղամեանի կենացը. ինք անմիջապէս փոխադարձեց խմքի կենացը. ամէնքս ալ չսփազանց զուարթ տրամադրութեամբ քաշուեցանք մեր ննջարանները: Հետեւեալ առաւօտ մեր խմքի թանկագին հերոսը ձեռքերը զըրպանը կ'իսելով պէտք եղած դրամը չի գտնելուն քիչ մը անախտժ դրութեան մէջ, մատներով մօզերը դէպի ետ ուղղելէն վերջը, սիլիւսորը զլուխը, առանց պիւֆէլին հանդպելու կ'ուղղուի դէպի պանդոկին ելքի դուռը եւ իր խօսքով ըրած հիւրասիրութենէն գոհունակ, սուս ու փուս, նաւամատուցի ճամբան կը բռնէ: Դերասանները դուրս գալու տունն իրենց սննեակներուն վտրժը վճարելէ վերջ, ընթրիքի հաշիւներն ալ կը պահանջուի իրենցմէ: Աղամեան իր հաշիւն ալ չէր վճարած: Դերասաններէն մի քանիսը սեղանալով, միւսները ծիծաղելով կը վճարեն, ենթադրելով որ փոխանակ Աղամեանէ հիւրասիրուած լինելու իրենք զայն հիւրասիրած ըլլան:

ՍՈՒՐԱՆՈՅՇ

ԵՆԵՆԳԻԻՂ (ՎՌԱՓՈՐ)

ՎԵՆԵՏԻԿԻ ԵՐԱԺՇՏԱՆՈՅԻՆ ԱՍՏՂԸ

ՊԱՐՏԻԶԱԿԻ ՀԱՅ ՕՐԻՈՂԴ ՄԸ

Վենետիկի փորրիկ հայ գաղութը անցեալ տարի իր մէջ ուղղունց կանխահաս տաղանդի մը փթթումը՝ երաժշտական արուեստին մէջ։ Դեռատի Հայուհի մը, Օր. Մառի Գոտտերեան, անակնկալ յայտնութեամբ մը, կու գար յաջուութեան դասին իլիլ երաժշտանոցին մէջ, դաշնակի իր զնայելի նուագահարութեամբ, արժանանալով մասնաւոր

ՕՐ. ՄԱՐԻ ԳՕՏՈՒՐԵԱՆ

բարտր իտալական ժամուրն անվերապահ գնահատութեանը։ Ծանօթացնելէ առաջ այս տաղանդուոր օրիորդը, հոս տեղ կու տանք այն դրուատական տողերուն, զորս նուիրեցին իրեն մէկէ աւելի թիրթիր միանգամայն։

Վենետիկյ լրագիր (Gazzetta di Venezia) «Բրոֆ. ձինոյ Թալիափիէթրայի դաշնակի դպրոցին սգնուականութիւնն ու ազդուութիւնը (efficacia) ցածրեցին անգամ մը եւս մեծ պայծառութեամբ ճաշակէն (saggio) եօթներորդ շրջանի աշակերտահի՛ Մառի Գոտտերեանի. որ Լիլիլ 12րդ Ռափսոտիան նուագելուն՝ փայլատակեցուց նմանապէս քնական ամենացայտուն յատկութիւններ, եւ ասանցմէ գատ, իրապէս նշանաւոր հասկացողութիւն մը արտայայտութեան (intelligenza d'interprete), Կորովի եւ ինքնաբեր թափը, որով

դիմագրուեց ան կտորին դժուարութիւններուն, եւ հարուստ գունաւորումը (colorazione), որով ուզեց զայն ներկայացնել, մեղի պատեհութիւն տրուաւ, գնահատելու իրենց բոլոր արժէքին մէջ թէ՛ հնայքնորը փափուկ (morbido) եւ ուժեղ (robusto) հարուստներուն (tocco), թէ՛ վճիտ, ճշմարիտ եւ շատ զարգացած մեքենականութեան մը արժանիքները։ Որով եւ շատ արժանաւոր եղան սմինաջերմ, ծափերն ու դրուատիքները, որ արուեստան իրեն։»

AVO

Կամեքքինոյ (Gazettino). «... Օր. Պօտուրեան թերնիքի ու-
ժեղութեամբ (robustezza), հարուածի պայծառութեամբ եւ գունագեղ
(colorita) արտայայտութեամբ նուագեց, շայտով յոգնախումբն ունկրե-
ղիրներուն ամենաջերմ համութիւնն ու ծափածայն դրուատիրները»

*. Հերու, Յունիս Յին տեղի ունեցող այս նուագահանդէսէն ետք,
իր բրօֆէսէօրը, երբ յուզուած ծափատը կը համբուրէր. կ'ըսէր.

«**Hai suonato con anima,** հոգիս'զ նուագեցիր»

Երաժշտանոցին տեսուչը Մ. Ակոստինի եւ Երաժշտանոցին Վար-
չական Խորհուրդին նախագահը Ա. Գազէլլաթի շնորհաւորեցին հայ
աղջնակը. վերջինը երբ հարցուց թէ Իտալիա՞ ծնած է.— «Ո՛չ, վեց տա-
րիէ ի վեր հոս եմ», կը պատասխանէր իրեն: Նոյնպէս Փոնջկարատա,
Ճիւրատա, Եսչէրտոթի, Պիանի Մանսիրոյ բրօֆէսէօրնէն եւս ջերմ
շնորհաւորութիւններ ըրին ատղանդաւոր Հայուհիին, որուն երեսին
անկիւնէ մը կը ժպտէին նաեւ չորս գեղեցիկ ծաղկեփունջեր:

Օր. Պօտուրեանի այս յաջողութիւնը **La tribune de Jenivei** մէջ
արծազանգ կը գտնէր այսպէս. «Վենետիկէն կը հարորդին մեզի փայլուն
յաջողութիւնը երիտասարդ Հայուհիի մը. Օր. Մատի Պօտուրեանի, որ
աշակերտած է դաշնակի Բրօֆ. Քակիլա Փիէդրայի: Տակաւին շատ ե-
րիտասարդ, աչս դաշնակահարուհին բացառիկ միջբերով օժտուած,
Երաժշտանոցի աշակերտութեան եւ ունկնդիրներու առջեւ նուագած էր
Լիցի 12րդ ռաբոտային եւ վենետիկեան մամուլին գնահատութեամբ ար-
ժանացած է: Օր. Մատի Պօտուրեան ընտրողին է Միխիլարեան Նշա-
նուար Հ. Արսէն Ղալիկեանի, որ շատ մը հին ու նոր գլուխ գործոցներ
հայերէնի թարգմանած է»:

..

Օր. Մ. Պօտուրեան. շատ կանուխէն, 7—8 տարեկանին Պոլիս,
Մարապետներու վարժարանը յստիսած ատեն կը հետեւի դաշնակի,
եւ արտակարգ ընդունակութիւն ցոյց կուտայ: Կարճ միջոց մը կ'աշա-
կերտի նաեւ Մայլաթիոյ Էսկառ Մանասի:

1922ին Վենետիկ կը մեկնի եւ հոն 3 ամիս դաշնակահարուհիէ մը
մասնաւոր դասեր առնելէ վերջ, կը մասնակցի Երաժշտանոցի մրցման
ընձութեան: 35 հոգիի մէջ անաշնութիւն կը շահի, յաջող ընձութիւն
մը անցընելէ յետոյ երեք բրօֆէսէօրներու առջեւ:

Երաժշտանոցին ամէնէն փայլուն աշակերտը կը հանդիսանայ. բո-
լոր աստիճանքի քինութիւններուն 3 աստի ալ **Harmonie**ի կը հետեւի,
եւ աս ալ կը լինցնէ յաջողութեամբ:

Օր. Պօտուրեան Երաժշտական արուեստին հետ կ'ուսանի նաեւ
իտալերէն. լեզուն ու զրականութիւնը, ինչպէս զանազան ճիւղեր, չորս
տարուան ընթացքով մը, զոր կ'ստարտէ մեծ յաջողութեամբ, արժանա-
նայով առաջին մրցանակի, 20 ընթացաւարտուհիներու միջեւ: Երաժշ-
տանոցի վարչութիւնը կը վարձատրէ առաջին մրցանակ առնողները եւ
գիրհնք հաստատութեան ծախքով կը զրկէ ուրիշ քաղաքներ այցելելու:
Օր. Պօտուրեան Միլան եւ Քորինայ երթալու հրաւէրը չընդունիր. բա-
ւականանալով բարոյական վարձատրութեամբ:

Հայ տալանդաւոր դաշնակահարուհին այժմ հագիւ 17 տարեկան է,
իր Երաժշտական արուեստը յատկանշող գծերն են՝ ամենամուրր
սողութիւն, սակի ձեւերը (**mani d'aro**), Երաժշտական խառնուածք,
խոր զգացում եւ հասկացողութիւն, նաեւ հրաշալի ծայն (տակաւին
չմարզուած):

ևս.

ՍՈՒՅՈՒՆԹ՝ ՊԵՏԼԵԱՅԿՆԵՐ ՄԵ

ՄԵՐԲԵՆԻ ՍՈՒՐԵՆԱՆՆ

(1843 — 1899)

Ամէն անգամ որ անյայտ արուեստագէտներու ճակատագրին կ'անդրադառնամ, չեմ ուզեր մեղադրել այն հասարակութիւնը որ մտայած է զինքն այլ կը դատապարտեմ մանաւանդ թուն իսկ արուեստագէտը՝ որ ամենամայրայեղ համեստութեամբ մը, մեծաշունչ սէզլամներ ընել տալ չէ ուզած իր անմին շուրջ: Մէկուսի ապրած եւ լսիկ գործած է: Թէ այս ինքնատուերացումը ի՞նչ կը նշանակէ իտէպի նուիրուածներուն համար, կսրծեմ աւելորդ է քայտարիք:

ՍՏԵՓԱՆ ՍՈՒՐԵՆԱՆՆ

1870էն սկսեալ Պոլսոյ մէջ փայլեցաւ Ս. Սուրէնեան երաժշտագէտը: Մինչեւ իսկ Տիգրան Զուհաճեան խոստովանած է անոր գերազանցութիւնը, ըսելով որ Սուրէնեանի նուագին մէջ անզրկի ճարտարութիւն մը կայ:

Միւսիւ էրթիկն յայտնութիւն մըն է, աստուածաշնորհ վարպետ մը, հանճարեղ հսկայ մը: Ինչո՞ւ մտցուած ըլլար այսպիսի անմաւարութեան մը յիշատակը:

Չոս հատուած մը կ'ուզեմ արտատպել նախ 1872ի, Մասիսի յունվար 15ի թիւէն՝ «Անցեալ շարթուան Բալէ տը Բրիտիպոլի երաժշտակեսն երեկոյթէն չը պակսեցայ»:

Չեմ ուզեր հաս նկարագրել այն շքեղ երեկոյթին ամէն պարագաները, կը բաւուի անմամ միայն յիշելով որ հայ զաջնակահար մը, Պ. Սուրէնեան, միս զարնոյնիւրէն աւելի զմայլեցուց հանդիսականները: Վարագոյրին փշնալէն հարը տիրութեամբ կը մտածէի այս երիտասարդին վրայ զոր ծառայնէրը կը ծափահարէին այնչափ եւ անդով, մինչդեռ հոգիս նանչցուած էր վեր ազգայիններէն իբրեւ մի յաջողակ դասատու դաշնակիւ Այս միջոցին ըսովիս օթեակը եղող Խտարցի մը, զոր Բերայի զաջիմներն, մեկուն մէջ արդէն նանչցած էի, սթափեցուց զիս

մտածութիւններէս՝ կռնակիս թեթեւ հարուած մը տալով եւ ըսելով, երեկոյթին նախագիծը ձեռքը բռնած:

—Պարո՛ն, գիտէ՞ք որ Պոլիս նոր եկած եմ, եւ հետեւաբար մեր տաղանդաւորները չեմ ճանչնար: Ըսէ՛ք ինձ, կ'աղաչեմ, ո՞վ է այս երիտասարդը որ իտալացւոյ մը պէս կը զարնէ դաշնակը եւ ինքզինքը Սուրէնեան կը կոչէ:

—Սուրէնեանը Հայ է եւ դաշնակի ուսուցիչ, պատասխանեցի:

—Իրա՞ւ, Հա՞յ է, ըսաւ խօսակիցս քիչ մը զարնանալով եւ կտրեց խօսքը...:

* * *

Սուրէնեան ծնած ըլլալ կը կարծուի Սարայ Իչի (Կլտիկ-Փաշա) 1843ին: Հայրը՝ Գալուստ աղա, կօշկակար էր. Տիփրիկէն սերած, իր ալ քօլամուլութեամբը՝ բայց նաեւ իր արտակարգ բարութեամբն ալ հանրածանօթ: Ստեփանիկի ուսուցիչ եղած է ի մէջ այսոց հայկաբան Յովսէփ Մալգեան պատուելին: Պատանեակին ուշիմութիւնը վրիպած չըլլալով բարեխնամ ջոջերու ուշադրութենէն, Փարիզի Հայկազեան վարժարանը կը զրկուի, ուր իրեն դասակից կ'ունենայ նշանաւոր Թադէոս Պէկեանը: Կենթադրեմ որ Ստեփանի պաշտպան կանգնած է Մուրատ ամիրա Սուրէնեան՝ որո՞ւ մասին ալ քիչ բան գիտենք: Հասանական է նաեւ որ 50 ական թուականներու վերջերը Փայիզ հրատարակուող հայ թերթեր Ստեփանի դպրոցական յաջողութիւնները յիշատակած ըլլան: Ստեփան Պոլիս կը դառնայ, Այդ միջոցին Իտալիայէն **Lanza** անունով քունէրվաթուարի վարպետ մը Պոլիս բերուած էր արքայազուններուն դաշնակ սորվեցնելու համար: Ստեփան այս իտալացիին կ'աշակերտի: Լոստ եմ նաեւ որ թատերախաղեր ալ հեղինակած է, որոնք փճացած են հրդեհէն: Միհրան Մարաշեան ծանօթ ազատ-նաղիլը կը պատմէ թէ ինչ ոգեւորութեամբ, ջղուտ ցուցամատը ճօճելով կ'արտասանէ եղեր իր խաղերը: Ըսեմ նաեւ որ լաւ պատմագէտի ու քերթողի ձիրքեր ալ ունեցած է, եւ Բերայի ուսումնական միջազգային շրջանակներու մէջ մեծապէս փնտռուած է իր ներկայութիւնը:

1876ին Պէրպէրեան վարժարանը բացուած ըլլալով Գատը-գուղ, ուսուցիչ կ'անուանուի հոն. Այդ թուականէն սկսած ըլլալու է ուսուցչապետին հետ իր սերտ բարեկամութիւնը:

Իր համբաւը կը ծաւալի արագաթեւ: Դասեր կու տայ սուլթանական աւագանիին, ամէնազգի ազնուականութեան, Սերպ դեսպանին աղջկանց, Պալեան, Տատեան, Ունեան, Մուրատեան, Սմբատեան, Փափագեան, Պօյաճեան, Տօրթ. Պարոնիկ Մատթէոսեան, Գարակէօզեան գերդաստաններուն: Տիգրան Դարակէօզեան, եղբարախոտ հօրեղբայրը ազգային բարերար Միհրան եւ Արշակ հարագատներուն՝ աշակերտած է նմանապէս Սուրէնեանի, ինչպէս եւ Տիկին Պօղոս Նուպար փաշայ, (ծնեալ Տատեան) որուն կարծեմ մէկ եղբայրը մտերմագոյն բարեկամը եղած է Ստեփանի: Վերջապէս Ռուպէթ Քոլէճ ալ պաշտօնավարած է իբրեւ **instructor in Music**: Դիմեցինք այս վարժարանին, մեզի պատասխանուեցաւ թէ թուականը վերջնականապէս ճշդել անհնար եղած է: Ինչո՞ւ արդեօք:

եղիային ալ մտերիմը եղած է. անոր Լեւկրագունցին մէջ կ'երեւան Սուրէնեանի բանաստեղծութիւնները: Կը պատմուի թէ սովորութիւն ունի եղեր իր անկողինն մօտ միշտ թուզթ ու մատիտ պատրաստ պահել, որպէսզի իր մուսային գիշերային ներշնչումները կարող ըլլայ մշտնջենաւորել թուզթին յանձնելով անմիջապէս: Պ. Ձերագ՝ որուն զինամ էի Լեւկեր քաղեբու համար, կը գրէր ինձ. «Տաղանդաւ որ նուագահանին բարհամարայր նկարագիրը միայն մնացած է յիշողութեանս մէջ:» Տարթ. Թորգոմեան ալ կը գրէ. «Բարի մարդուկ մըն էր, զուարմասիտ, լաւ ֆրանսերէն խօսող, մանաւանդ տաղանդաւոր դաշնակահար:» Պ. Հրանտ Առատուր ալ կը հաստատէր թէ զայն ճանչցած է որպէս ազնիւ, պատուական երիտասարդ մը, եւ բաշ ֆրանսասիտ:

..

Իր բեղմնաւոր կեանքը վերջացած է սակայն շատ եղբիւ: Կ'ս. պարագաներու տակ:

Բողոքարկներու ազգային Յայտնանի երեք աղջիկներէն երիցագոյնին (ըստ ողբ. Լ. Ասատուրի) զատախօս կը կարգուի Թեոքեւ իր աշակերտութիւնն ընդունակութիւնն է որ իր համակրութիւնը կը գրաւէ, որով Սուրէնեան բուն կերպով կը սիրահարի օրիորդին: Կարծեմ այս վերջինն ալ միտ սէր մը կը տածէ իր վարպետին հանդէպ: Աղջկան քնտանիքը կ'ընդգրկեմանայ սակայն այս սրտակցութեան, հակառակ որ նախապէս համամտութիւն ալ յայտնած էր: Ի՞նչ պատճառով արդեօք: Ստուգելի պարագայ...: Խեղճ արուեստագէտը խորապէս կը զգածուի այս արգելքէն, որ անհունապէս նուաստացուցիչ էր իրեն համար: Իր վշտին սատուութեան հետեւանքով մտային խանգարման կ'ենթարկուի վերջ ի վերջոյ: Գրիգոր Չօհրուպ նորապէսի մը նիւթ ըրած է այս զրժբախտ սէրը—որ թիչ մը կը յիշեցնէ տիեզերահուշակ աւտորիացի քոմփոզիթէօր Անթոն Գրուրնէրի սիրովէպը Իսա Պուհց գերմանուհիին հետ—Ասասիլը խորագրով նորապէսի մը մէջ՝ 1892ի Մասիսին մէջ հրատարակուած: Օր. Չօյանեան ալ կը մեռնի Ստեփանէն թիչ վերջ:

Որքան որ առեղծուած մըն է աղջկան ծնողաց այս ընդդիմութիւնը, նոյնքան կսկծալի է որ դժբախտ արուեստագէտը տարիներով տառապած է այդ մտմտքի մերժումէն: Այդ միջոցին Ստեփան Խասգիւղ քնակած է: Իր յայն մէկ բարեկամը շատ զազիր դեք մը խաղացած է: Սուրէնեանէն առատ դրամ կորցած է պարբերաբար, զինք ապահովցնելով որ պիտի ջանայ աղջկան ծնողքը տարհամոզել...:

Սուրէնեան նախ Ս. Յակոբայ (Բանկայթի) անկեղանոցը տարուած է եւ անկէ փոխադրուած է վերջապէս Ս. Փրկչեան Հիւանդանոցը, ուր իր հոգին աւանդած է 9 Հոկտ. 1899ին, լքուած ու անտեսուած, ինչպէս իր բովանդակ կեանքն եղած էր արդէն անաղմուկ ու անսեթեւեթ: Պոլսահայոց ծանօթ գրասէր մը՝ Միհրան Քիրքեան, 1900ին ձեռնարկած է Սուրէնեանի մասին ուսումնասիրութեան մը: Ձեռագիրը զրկած է վեներտիկ՝ Վազմապէտի այն ժամանակուան խմբագիր Լ. Սիմէօն երեւելանին: Բայց ուղարկը Հայր Սիմէօնի ձեռքը չանցնիր դժբախտաբար: Թէ ի՞նչ եղած է այս աշխատութիւնը, անլուծելի առեղծուած մը կը մնայ մինչեւ այսօր:

AVO

ԷՄԿԵՌՈՒ ՄԵՆԵՍԻ «ԻՇԽԱՆԵՅ ԱՂԶԻՆՍԵՐԸ»

Պոլսոյ Թուրք Երաժշտանոցի ուսուցիչներէն երգահան Պրն. Էտ-կառ Մանաս որ ծանօթ է տարեցոյցի ընթերցողներուն, վերջերս լոյս ընծայած է (տալ. Բարիզ) երաժշտական գործ մը՝ **Իշխանաց Կղզի-նեք** (Les Iles des Princes) խորագրով:

Այս երաժշտական քնարերգութիւնը, դաշնակի համար յօրինուած, ըր բաղկանայ 4 մասերէ: Խլարքանչիւրկ հատուած կը կրէ անունը այդ կղզի-ներէն մէկուն. հեղինակը ներշնչուած է անոնց մէջ կատարած իր պտոյտնե-րու ընթացքին կրած տպաւորութիւն-ներով:

Է. ՄԱՆԱՍ

Աւաջին հատուածը՝ **Ռոտի** (Գնա-լը), ժողովրդական քաղցր երազներու փայփայանքը ունեցող քնարերգութիւն մըն է:

Երկրորդ հատուածը՝ **Անթիկանի** (Պուրկազ), գեղջկական պար մըն է, ծովեզրին վրայ. դեռատի աղջիկներու եւ մանչերու խօլ պարը, ախրներուն շուրջը: Իր զվաւոր յատկանիշը կը կազմեն աշխուժութիւն եւ արեւելեան ընտյթ:

Երկրորդ հատուածը՝ **Հալի** (Հէյակլի), երազ մըն է քնքոյշ, շոճի-ներու քրքրին վրայ: Կ'սխի զգայուն ու տպաւորիչ եղանակով մը, եւ կը կրտսուի հեռաւորութեան մը մէջ, իրական երազի մը պատրանքը տալով:

Իսկ չորրորդ հատուածը՝ **Ռեիւնիք** (Մեծ կղզի), կը ներկայացնէ տանախմբութիւն մը, զուարթ, սգեւորիչ շրջանակի մը մէջ. Դանդաղ, նուազուճ եղանակ մը, որ հեռագիտէ աւելի քնքոյշ, հովուական բնոյթ մը կ'ատանայ. եւ յանկարծ խանդո գառութիւն կ'ստեղծէ իր շուրջը:

Այս դասական երկին ոճը, իր ընդունար գիծերուն մէջ ուժեղ անճաատականութիւն մը կը մտանանշէ: Ծայրէ ծայր քաղցր ներդաշնա-կութիւն մըն է. ինչ որ կ'ապացուցանէ թէ Պ. Էտկառ Մանաս լուա-տեղիակ' է արդիական երաժշտութեան (Musique moderne) նրաւ-թիւններուն:

Մեր երաժշտաւէր ընթերցողներուն համար Պ. Էտկառ Մա-նաս իր մէկ անտիպ երաժշտական կտորը տրամադրեց, զոր կը հրա-տ սրախե՛ր հանոյրով:

Խ.

pour Piano à 4 mains

Andante

Andante

The image shows a handwritten musical score for piano four hands. It consists of seven systems of staves. Each system has two staves for the right hand and two for the left hand. The music is written in a single system with a common time signature. The tempo is marked 'Andante'. The score includes various musical notations such as notes, rests, slurs, and dynamic markings like 'mf' and 'f'. There are also some performance instructions like 'rit.' and 'fa tempo'. The handwriting is clear and legible.

AVO

Գ Կ Բ Բ Ի Է Լ Ե ր Ե Ն Ե Կ Ն

Պ Ի Ի ր Ժ Ե Մ Ե Ն Ե Կ Ի Ս Ե Կ Ն Ե Ի Ր Ի Զ Գ Ե Յ Ր Կ Ն Ե Ր Ե

Մեծանուն երաժշտագէտ Արիստակէս Յովհաննէսեանի (1812—1878) օտաշին առակերտներէն մէկն էր սա, որուն բնկերակիցներն եղած էին՝ Համբարձում Զէրչեան (1828—1901), Պապո մականուանեալ Գաբրիէլ Կաննեան (1833—1903), ապա Աւագերէց Սիլուարի Ս. Կաչ Եկեղեցիին. Աստիկ Համամեան (1832—1912), որ վարպետ երգեսան եւ անուանի երգիչ մը եղաւ՝ Արեւելեան բազմազան եղանակներու մէջ ունեցած փազաւոր հմտութեամբ:

Գաբրիէլ Մուսեան (1827—1862) մանկական կասկէն մեծ հակում մը ցոյց կուտար երաժշտութեան. եւ որովհետեւ իր ծրնողը Գուսգարու՝ Յունաց Հափուզը Եկեղեցիին զիմացը կը բնակէր, անոր բուն փափաքը նշանաբերով այդ գեղարուեստին նկատմամբ, Մայր Վարժարան դրին զայն, որ ան ստացաւ իր նախնական կրթութիւնը: Միջոցեւ երեք եղբայրներն ու երկու եղբորը յիշուագիտութեանց մէջ կը յատաչանային, ինքը ամէն ուսումներէ աւելի յարած էր ձայնագիտութեան. ան իր բոլոր ջանքովն հետեւեցաւ լոկ այդ գեղարուեստին եւ էիջ ժամանակուան մէջ իւրացուց ո՛չ միայն Հայկական ձայնագրութիւնը, այլեւ Եւրոպականը՝ որ այն ատեն Եսթոնիայի Բալթիկ ծագող էր:

Իր ազգականներէն մէկը (Յովհաննէս Զանճէսեան) կը պատմէր թէ անոր ծնողը տեսնելով որ Գաբրիէլ բնաւ չի կենտրոնացնէր իր վարժարանին մէջ աւանդուած սարքեր ուսումներու, ստիպուեցաւ զինքը դպրոցէն հանելով առակերտութեան դիմել իր մօտեղբոր՝ Նանճէսի Անդրեասի ֆոլ, որպէս զի գո՛նէ ատենորական գործաւնութեանց վարժափ: Յղելը խիստ վիրաւորուած այս զրկանէն, արտասուալից աչքով կ'աղաչէր իր ծնողէն՝ որ ունեցած այս ստատիկ բաղձանքին զոհացում տայ՝ վերստին զրկելով զինքը Մայր Վարժարան, կատարելագործելու համար իր կիսկատար բողած ձայնագրութիւնը: Հայրը նախելառաջ անտարբեր կը մնայ տղուն պաղատանքին, սակայն ի վերջոյ տեսնելով որ Գաբրիէլ երբեք միտում չի յայտնէր առեւտուրի մէջ յաջող աղիւսներ ձեռն ձգելու, եւ բնօրինակաւ կը միջոցեւ իրիկուն կ'առաջարկէ ձայնագրուած բողոքի մը վրայ որոհարար միջոցներով այդ գրուած եղանակը, կը հարկադրուի դա՛րձեալ նոյն

վարժարանը դրկել զինքը, ուր ամենայն եռանդով կը ջանայ կատարելագործել իր կիսատարա ուսումը, զվել՝ անցնելով բոլոր բնկերակիցները:

Այս վաղամեռիկ երաժիշտը՝ հազի՛ւ երխտասարդական հասակը բեւականա՞մ, ա՛յնքան զարգացաւ եւրոպական երաժօտութեան մէջ ցոյց առած կանխահաս ռադանդին շնորհիւ, որ իր ուսուցիչին բնկերանալով՝ 1868ին սկսաւ հրատարակել եւր. ձայնանիւթերով «Քնար Արեւելեան» ամսօրհարը, որ կը պարունակէր զանազան եղանակներով նոխայցած՝ ամբողջ Հասարկներու շարք մը, եւ որուն նպասակն էր Սերոպացուց մէջ մտցնել տեւելեան բազմաթիւ եղանակներու ճաշակը: Դժբախտաբար չկարենալով սոյն պարբերական հանդէսը շարունակել՝ նկարական տնտեսին ծախսերու պատճառաւ, ասորիէ մը ստիպուեցաւ դադարեցնել զայն՝ 10,000 դր. վնասի մը ենթարկուելով:

Զվիտանցաւ Մշակման եւ 1861ին վերստին սկսաւ հրատարակել կիսամսեայ «Քնար»ը, իր առաջնակարգ աւակերս՝ Նիկողոս Թաճեանի (1841—1885) զործակցութեամբ: Թէեւ, նախկին հրատարակութիւնը աստար պրակ մը կը կազմէր, բանի որ սահմանուած էր դաշնակի, ջուրակի, եւ այլ նուազարաններու համար՝ բարձր, հայ, գաղ. եւ յունարէն լեզուներով. բայց այս վերջինը մէկ երկու քերթիւք բաղկացած էր միայն, զիստուր նպասակ ունենալով Հայ ձայնագրութեան սկզբունքներն աւանդել բոլոր բաժանորդներուն, որոնց դիւրութեան համար կիրակի օրեր ձրի դասախօսութիւններ հաստատած էին՝ Ալիւսար, Օրբակէօյ, Պէճիկբաօ, Վերա, Խասպիզ, Պալար, Դարակէօմբիկ, Սամարիա եւ Եէնիգարս՝ ազգային վարժարանները, ուր կ'ուսուցանէին Համբարձում Չէրչեան, Դարբիէլ Մշակման, Սղիա Տնտեսան. Ռեթէոս Փափագեան, Դարբիէլ Խաննեան եւ Նիկողոս Թաճեան, ի՛նչպէս բացառած ալ էին կիսամսեայ «Քնար»ի մէջ, որ հազիւ վեց ամսուան կեանք ունեցաւ:

Այս ձախտութիւններէն վերջը՝ գ. անգամն ըլլալով դարձաւ ձեռնարկեց հրատարակութեան, աշխատակցութեամբ անուանի երաժօտագետ՝ Տիգրան Չուխանեանի (1836—1898), այլ սակայն զգալով որ անհասական ուժերով չպիտի կրնան յարառուել այդ գովելի ձեռնարկը, երաժօտական բնկերութիւն մը կազմեցին. որուն կ'առաջնակցէին՝ Գրիգոր Աղաթօն(1823—1868), Նահապետ Ռուսինեան (1819—1876), Գրիգոր Օտեան (1834—1837), Յովհաննէս Միլիտէնոսեան (1816—1891), Յարբիկ Նէվրուզեան (1898), Յակոբ Կէօշեան (1820—1895), եւ ուրիշ երեւելի ազգայիներ, որոնք Ռուսումնական Յանձնաժողով մըն ալ ունէին օժանդակ, բաղկացած ժամանակին ուսումնականներէն՝ Մկրտչի Պէճիկբաշեան (1828—1868), Թորոս Նազարեան (1831—1878), Սեփան Փափագեան(1839—1888), Սրապիոն Հէֆիմեան (1832—1892), Մատթէոս Մամուրեան (1829—1901), Յակոբ Ռսկան

(1825—1907), եւն., որոնք զանազան բաղբուռ մէջ Մասնատոյժներ եւ ձրի դասախօսութիւններ ունէին:

Ասոնք ամէնքը միանալով սկսան երասարակի «Քնար Հայկական» ամասքերը՝ միայն հայերէն լեզուով, ի հանդէս ամենով Յոսեանեանի, Մրանեանի եւ Յոսիկիի (խալ.) հեղինակած ազգ. երգերը: Գծրախաւար Գարբիէլ Մրանեան չկրցա՛ւ այս օգտակար ձեւնարկին մէջ հարկ եղած օգնութիւնը բարունակել՝ իր վարդապետ եւ անակնկալ մահուամբը, որ տեղի ունեցաւ 1862 հոկտ. 13ին, ժխտը սպաւորութեան ներքեւ բողով ամբողջ ազգը: Այս ցաւալի կորուստով քէեւ գլխաւոր ուժերէն մէկը պակսեցաւ, բայց Մրանեանի Ընկերութիւնը ուզելով անմահացնել հիմնադրին յիշատակը, ջանաց նոր մղում մը ապ գործին եւ այս նպատակով նոյն տարուց դեկտ. 21ին ի յիշատակ Գարբիէլ Մրանեանի եւ ի նպատակ «Քնար» հանդէսին՝ ներկայացում մը կազմակերպեց Արեւելեան քաւարոնին մէջ, որով կարողացան քիչ մը աւելնել Եւ բարունակել երանեանեան սոյն ամասքերը:

Թէեւ Եւա՛ւ կարն եղաւ Մրանեանի կեանքը, բայց բազմաթիւ հեղինակութիւններ բողուց, որոնց մէջ կը յիշուին «Մարտի մեռեալ» Յարութեան մեղեկին եւ «Մ.մէն Հայր սուրբ»՝ Պէյաթի Արապան եղանակով(*) նոյնպէս իրեն կը պատկանի մի՛յլ մեծամասն զոյ լեզու գողտրիկ երգը՝ գոր բարապետ Մկրտիչ «Քշիկբաւեան. եւ եղանակեց Գարբիէլ Մրանեան, աւանց երբեք մտերմուն անցրնելու՝ քէ շուրջ 60 տարի մերը հանդիսաւորապէս պիտի երգուէր 1912ին, Մալու եկեղեցիին մէջ սարեւում գիւրեւ գիւրեւ Յոսիկեանին առթիւ, զուգարուրեքամը եւ զեկաւարութեամբ տարաբախ կամիտաւ Մարգարեանի, որ երգել տուաւ իր կազմած 100ի մօտ երկուս երգախումբի անդամներուն. ներկայ գտնուող հայ եւ օտարազգի հազարաւոր հանդիսականներէն բուն ծափահարութիւններ խելով:

Հանգուցեալ երանեանը՝ ժողովրդեան ռամիկ պատակարարէն «Նօթանի Գարբիէլ» անուամբ կը յարարուէր, որոտուելու համար հաննեան Գարբիէլէն՝ որ «Քիչիս Գարբիէլ» կը կոչուէր, քերեւ այն աւելնել իրենց մականուններով կոչելու սովորութիւն չըկարուն:

ԱՐԻՍՏԵԱԿԷՍ Ա. ՔԷ. ՀԻՍՏՐԻՍՏԵՆ

(*) Յովհաննէս ճանֆէսեան (1904), որ այս տողերը գրողին սըրտակից բարեկամն ու Պետրոս Գուրեանի եւ Գարբիէլ Մրանեանի մօտիկ ազգականն էր, շատ անգամ պատմած է մեզ հետեւեալ անէկթօտը: Անմահ հեղինակը երբ օր մը իր եղանակած յիշեալ «Մ.մէն Հայր սուրբ» կ'երգէ Մայր եկեղեցիին մէջ, ներկայ գտնուող Ամիրաներէն մէկը ա՛յնքան կը յափշտակուի որ Ս. Պատարագի արարողութեան աւարտումէն վերջը Մրանեանը իր ըզզ կանչելով՝ թղթադրամի 1000 դր. նոց ծրար մը կը նուիրէ, պատուիրելով միանգամայն որ աւելնել կիրակի այլ «Քիչ» Հայր սուրբը երգել տայ, որպէսզի թէ՛ ինքը եւ թէ ժողովուրդը հոգեկան վերացումով ունկնդրէ այդ գմայելի եղանակը եւ գոհունակութեամբ չվերադառնայ:

Վ. ՄՐՈՒՆՁՏԵԱՆՑ ԵՒ ԻՐ ՀԱՄԵՐԳՆԵՐԸ

Հոգեկոյն Մրուանձսեանց Ս.ի երթորդին և Կոմիսսա Վրդ.ի արժանաւոր ամենեւէն Վաղարշակ Մրուանձտեանց, վերջին քանի մը տարւոսն ընթացքին, մասնաւորաբար Եզիպոսի մէջ անեղծամ զեկարուեստական կեանքով, խանդավառութեամբ, իր յօրինած երգերով ու համերգներով կը ներկայանայ Հայ երաժշտութեան արդիւնատու մշակներէն մէկը:

Վ.Վ.ՍՐՇԱԿ
ՄՐՈՒՆՁՏԵԱՆՑ

Զորս ընկերակիցներու հետ, Մրուանձսեանց հետեւած է Փարիզի մէջ R. Lenormandի, Harmonieի եւ Contre pointի դաստանդութեանց: Յետոյ անցած է Պերլին ու մտած պետական Երաժշտանոցը: 1924ին աւարտած է Compositionի և ղեկավարութեան դասընթացները: Իր ուսուցիչներն եղած են Prof. Klatte, A. Wilner, A. Fielitz: Այս օրջանին Մրուանձսեանց անցը եղած է Արանեակ Համբարձումեանի:

Գահիրէի և Աղեկաանդրիոյ մէջ տուած իր համերգներէն զատ, Վ. Մրուանձսեանց մեծապէս ներպատում է մեր երգահանութեան, յօրինելով բազմաթիւ արժէքաւոր

երգեր: Ասանցմէ լայն ժողովրդականութիւն կը վայելին Նոր Ալազեազ, Տըլէ Եաման, Սիրուհիս, Հայրենի Գարուն, Վշտի Ծիծառ, Յայդային, Անդարձ Երջանկութիւն, և ուրիշներ:

Ունի նաև զեղեցիկ դաճնաւորումներ ժողովրդական երգերու: Ծանօթ են Երեւան բող եւ տաւր կը Առ Հայաստանը:

Վ. Մրուանձսեանց հրատարակած է 7 երաժշտական տետրակներ, որոնք կը պարունակեն յիսունի չափ ինքնուրոյն երգեր և ժողովրդական երգերու դաճնաւորումներ: Ունի բազմաթիւ անհիպ աշխատութիւններ, որոնց մէջ կան երաժշտական նշանաւոր երգերու գոգարիկ բարգմանութիւններ:

Երիտասարդ, խոտովալից երգահանէն կ'սպասուի նորաւոր յաջողութիւններ և արժէքաւոր ուրիշ երկասիրութիւններ: Խ.

Վ. Արուսեանեանցի Ազգեամերիոյ եկեանա երգչախումբը

ԿՈՄԻՏԱՍ ՎԱՐԳԱՊԵՏԻ ԵՐԱԺՇՏԱԿԱՆ ԵՐԿԵՐՐ

Տեսք Ա. — ՊԱՐՈՐ

ԵՐԱՆԳԻ (Երևանյ), ՈՒՆԱՔԻ (Շուշուայ), ՄԱՐԱԼԻ (Շուշուայ), ՇՈՒՇԻԿԻ (Վաղարշապատի), ՅԵՏ-ԱՌԱՋ (Կարնոյ), ՇՈՐՈՐ (Կարնոյ):

Տեսք Բ. — ՄԵՂՆԳԻՆՆԵՐ

ԳԱՐՈՒՆ (Արօրն ասաց), ՕՐՕՐ (Աղստայ), ՁԻՆԱՐ ԵՄ (Էս առուն շուր է գալիս):

Տեսք Գ. — ԳԱՅԼՆԵՐԳԻ (Սիփանայ բազեր)

ՄԵՆՆԵՐԳԻՆՆԵՐ (Գաշնակի ընկերակցութեամբ)

ԾԻՐԱՆԻ ԾԱՌ, ՆԱԶԱՆՔ (Պարերգ), ԷՐԻՈՒՄ ԵՄ, ԽՆԿԻ ԾԱՌ, ՔԷԼԷՐ ՅՈՒԷՐ, ԿՈՒՆԵԿ ՈՒՍՏԻ՞ ԿՈՒ ԳԱՍ:

ՀԱՅ ԳՆՂՋՈՒԿ ԵՐԿԵՐ

Թիւ 13—22 (ՔԷԼԷՐ ՅՈՒԷՐ, ՔԷԼԷ՛ ՔԷԼԷ, ՍԱՐ ՍԱՐ, ԿԱՆՁԷ՛ ԿՈՒՆԵԿ, ԵՍ ՍԱՐԷՆ ԿՈՒԳԱՅԻ, ՁԻՆՁ ՈՒ ՁԻՆՁ, ԱԼԱԳԵԱՋ, ԽՆԿԻ ԾԱՌ, ԱԼ ԱՅԼՈՒՂ, ԿՈՒԺՆ ԱՌԱՅ):

Թիւ 23—32 (ԱՌԱՒՕՏՈՒՆ ԲԱՐԻ ԼՈՒՍ, ՇՈՐՈՐԱ՛, ԱՆՈՒՇ, ՀՈՎ ԼԻՆԻ, ԿՈՒԺՆ ԱՌԱՅ, ՍԱՐԷՆ ԵԼԱԿԻ, ԴՆԱ ԳՆԱ, ՕՐՕՐ ԱԴԻՆՕ, ՍՕՆԱ ԵՄ: ԲՈՒՄԱՐ, ՔԱՂՀԱՆ):

Այս երաժշտ. երկերը կը վաճառուին տարաբախտ ճեղի՛ակին ի նպաստս Դիմել Հայ. Կրթ. Հիմնարկութեան

The Bookstore Armenian Educational Foundation
331-4th Ave. NEW-YORK

ՄՐԲԶԸՆՆ ԸՐԵԺՆՈՒԹԻՆԸ

Սրբազան երաժշտութիւնը ծագում առած է առաջին քրիստոնեաներէն, որոնք գետնափոր տեղեր հաւաքուելով կ'երգէին եւ կ'աղօթէին Գիտնափոր մութ տեղերու մէջ եղած երաժշտութիւնը սակայն մթութեան մէջ մնաց, ինչ որ կորուստ մըն է. վասնզի, հոն կը յուսայինք գտնել կապը որ կը գտնուի հին եւ նոր երաժշտութեան միջեւ:

Վ. ԻՆՌՈՒԻՃՆԱՆ.

Ճշմարտանման ենթադրութիւնը այն է թէ՛ այս երաժշտութիւնը իառնուրդ մըն էր լատինական, հրէական եւ յունական երաժշտութեանց, տրուած ըլլալով որ շրեաներն եւ Հուսիսայեցիները առաջին անգամ ընդունեցին Քրիստոնէութիւնը: Ճշմարիտ է նաեւ որ նախնական այս երաժշտութիւնը diatonique եւ omophone ըլլալով միմիայն vocale էր: Եկեղեցական երաժշտութիւնով զբաղուներէն առաջիններն են Hilarion Կալիսկոպոսը S. Clement d'Alexandrie եւ S. Basile ր:

Silvestre Ա. Պապին որով հիմնուեցաւ երգի առաջին դպրոցը: Երկու մեծ իտալացիներ ի յայտ բերին երաժշտութեան արուեստը: Նախ S. Ambroise Միլանոյի եպիսկոպոսը

գրի առաւ եկեղեցական նախնական երգերը, ինքն ալ քանի մը տաղեր յորինելով: Gregoir Ա. Պապը Յրդ դարուն վերջը եկեղեցական երաժշտութիւնը կազմակերպեց, ներմուծելով լաւագոյն գործեր, որոնցմէ շատերը՝ ինքը յորինեց եւ այսպէս ծնաւ antiphonaleը, որ իր հեղինակին անունը առնելով (chant gregorien), Սրբազան երաժշտութեան հիմը եղաւ, Concentus, Sequentia, Responsorii, Accentus բաժանումներով:

Միջին դարու եւ հին արուեստին միջեւ եղած շրջանը իթէ նկատենք պատմական շրջանը, այնուհետեւ կ'սկսի Քրիստոնէական շրջանը:

10րդ դարու վերջը իտալիոյ Pomposah վանքին մէջէն Guido Arezzo աբեղան հնարեց երաժշտութեան գիծերը եւ նօթերը որոնք ընդհանուր աշխարհի մէջ կը դործածուին մինչեւ հիմա: Այս գիւտին վրայ երաժշտութիւնը սկսաւ հսկայաքայլ յառաջդիմել:

Հոս երաժշտութեան բոլոր շրջաններուն հետեւելով մանրամասնութիւններ տալ կարելի չըլլալով, կը բաւէ ըսել թէ 13րդ. դարուն վերջը երեւան եկաւ երաժշտական նոր մեթոտ մը, որ **Contrepoint** անունը սուսաւ 14րդ դարէն 16րդ դար **Contrepoint**ը որ իր սկզբնական շրջանին թուաբանական շքմարիտ *étude* մը եղած էր, սկսաւ կատարելագործուիլ եւ հասնիլ արուեստին բարձրութեան:

14րդ դարուն Հռոմտալի մէջ սկսած էր ծնունդ առնել կատարեալ երաժշտական շրջան մը, որ **École Flammande**ին ծնունդ տուաւ, եւ այս դպրոցին վարպետները Հռոմի քահայապետական եկեղեցիէն հրաւիրուեցան եւ եղան բազմաձայն եկեղեցական երգերու հեղինակները: Այս հին վարպետներուն մէջ կրնանք յիշել **Guillaume Dufay** որ Հռոմի Ա. Պետրոս եկեղեցիին վարիչը եղաւ երկար ատեններ: Իրմէ վերջ կրնանք յիշել **Busnois, Fauques, Brossart, Ockenheim, Եւն, Եւն.** յիսոյ **Josquin Desprez (1450-1521)** որ Ֆլամինեան դպրոցին գլխաւոր վարպետներէն մէկը եղաւ եւ գրեց շատ մը եկեղեցական **Messe**եր եւ տաղեր: Այդ շրջանին երաժշտութեան իշխան կոչուեցաւ **Roland de Latre** Եւ. 1520ին, որ շատ մը եկեղեցական **Messe**եր եւ **Mottett**ներ գրեց: Կ'արժէ յիշել **Martin Lutero** որ **Choral** երաժշտութեան զարկ տուաւ: Սրբազան երաժշտութիւնը ամբողջ աշխարհին փայլեցնողը եղաւ **Pier Luigi du Palestrina**, որ ծնած է **Preneste** մէջ, Հռոմի մօտ, 1526 թուականին: Գաղափար մը ստուար համար երաժշտութեան մասին, կը բաւէ յիշել թէ 94 **Messe** գրած է (որուն մէջէն **Papa Marcello**ին **Messe**ը եւ **Assumpta est Maria in caelum**ը գլուխ գործոցներ են), նաեւ ունի շատ մը **Motessi-**ներ եւ **Offertorio**ներ, որոնք բաւական են տարի մը երգուելու: **Psaumes**եր եւ **Hymnes**եր: Իր նշանաւոր ժամանակակիցներն եղան **Mannini, Animuccia, Anerio, Soriani, Gregoire Allegri (1586-1652)** նշանաւոր իր **Miserere**ով, **Bernabei, Benevoli**, եւ այլն:

Palestrinaով սրբազան երաժշտութիւնը իր բարձրութեան գագաթնակէտին հասած էր ուրիշ անդին երթալ անկարելի էր. իրմէ յետոյ եկեղեցական երաժշտութիւնը սկսաւ ալլափոխուել: Այս շրջանին գտնուեցան վարպետներ, որոնք միմիայն եկեղեցական երաժշտութեան յօրինողներ չըլլալով դարձեալ արտադրեցին նշանաւոր գործեր: **Cavalli (1600-1676) Giacomo Carissimi (1604-1674)** որ **Oratorio**ն կատարելութեան հասցուց: **Alessandro Stradella (1645-1681)** հիվանակը «**Pieta Signore**» նշանաւոր եղանակին. **Giovanni Battista Pergolesi (1710-1736)** որուն **Miserere, Messe de requiem**ը եւ **Stabat Mater**ը նշանաւոր են աւելի մեզ մօտ **Mozart** իր երկնային **Requiem**ով:

Սրբազան երաժշտութեան մէջ լաւ տեղ մը պէտք է տանք **Orgue**ի վարպետներուն, որ այնքան գեղեցիկ կտորներ գրած են. վասընզի. **orgue**ը այդ շրջանին նուագներուն թագաւորը կոչուած էր. հնարուած 5րդ դարուն **Ctesibis** հռոմէականցիին կողմէ, եւ որուն զաւակը **Herone** կատարելադրածեց: Բիւզանդացիք շատ կարող **orgue** արտաստողներ եղան լաւ **organist**ներուն մէջ կրնանք յիշել **Claudio Merulo, Gabrieli, Volpe, Banchieri, Parabosco**, եւ ամենէն

Գերեզմանը **Girolamo Frescobaldi** (1583-1644), որուն համար կը պատահին թէ առաջին անբաժնի երգ շարքը Ս. Պետրոս եկեղեցիին մէջ նուագեց, 30 հազար հոգիներ գաշին ունկդրելու. ինք մեծ **compositeur** մը եղաւ եւ կատարելագործեց **Fugues**, Արժէքաւոր **organiste**ներ եղան **Bernardo Pasquini**, (1637-1710) **Lotti**, **Vinacece**, **Casini**, եւն: Վերագրուելով եկեղեցական երաժշտութեան, կը գըտնենք **Emmanuele Astorge**, **Antonio Caldara**, **Baldasare Galuppi** (1706-1785) **Pitoni**, **Gasparini**, **Pasquini**, մանաւանդ **Benedetto Marcello**, որուն 50 հատ **Psaumes**ները նշանաւոր են, անուանի է **Pere Martini**ն (1706-1784) որ ունեցաւ երեւելի աշակերտներ **Gluck**, **Mozart**, **Pere Mattei**, եւլն:

Գերմանական **compositeur**ներուն մէջ կը գտնենք շատ մեծեր **Haendel** (1685-1759) որուն **Messiah** օւաթօւիօն անմահ գլուխ գործոց մըն է: **Bach** (1685-1750) **compositeur**ներու հսկան որուն աշխատութիւններէն շատերը դժբախտաբար կորսուած են. ինչ որ մնացած է զլուրի գործոցներ են, որոնցմէ կրնանք յիշել իր **Oratorio**ն **Passion de S. Matteo**, **si mineur**ի **Messe**ը եւ շատեր: **Haydn** որ 800է աւելի գործեր ունի, զանազան տեսակ, որոնց 19 հատ **messe** եւ 4 **oratorio** կը գտնուի: **Mendelsohn** իր **psaumes**ներով եւ **օւաթօրիօն**երով, **Paulas**, **Elia**, եւլն:

Ճրանսայի գաղով՝ Տոն կը գտնենք **Lulli** (1633-1687), որ եկեղեցական կտորներով եւ նամանաւանդ **miserere**ով նշանաւոր է: **Rameau** (1683-1764) թատերական վարպետ մը ըլլալէ առաջ գրած է եկեղեցական գործեր: **Luigi Cherubini**ի **fah** վրայ **Messe**ը, իր **requiem**ը եւ **օւաթաձայն credos** եղան սրբազան գոհարներ:

Մեր ժամանակները հասնելէ առաջ, չմոռնանք յիշելու Մեծն **Beethoven**ը իր **Remesse**ով եւ իր **Crist all Oliveto** օւաթօրիօյով, ինչպէս նաեւ **Rossini** իր **Stabat Mater**ով, որոնք սրբազան երաժշտութեան մէջ պատուոյ տեղը կը գրաւեն:

Ժամանակի ընթացքին, ինչպէս վերը յիշուեցաւ, սրբազան երաժշտութիւնը սկսաւ կորսնցնել իր **liturgique style**ը եւ թատերականին մօտենալ քանի տարիները կ'անցնէին այնքան զգալի կ'ըլլար ձևակառակ անոր որ 19րդ դարուն կը հանդիպինք **Gounod**ի **Saint-Saens**ի եւ **խալիօյ** մէջ **Busi**, **Mancinelli**ի եկեղեցական երաժշտութիւնը սրբազան ըլլալու ոչինչ ունէր:

Այս վիճակին վերջ տալ պէտք էր: 1905ին **Pio** 10րդ Պապը հրապարակ հանց նշանաւոր **Motu-Proprio**ն, սրբազան երաժշտութիւնը վերստին կարենալ բերելու համար իր նախնի աստիճանին եւ արժանիքին, իրեն անխոնջ գործակից եղաւ **Lorenzo Perosi**, որ շինեց շատ մը **messe**եր եւ **Mottetti**ներ յետոյ ասոր վրայ ուրիշ վարպետներ ինչպէս **Luigi Bottazo**, **Oresta**, **Ravenello**, **Giovani Tebaldini**, **Enrico Bossi**, **Salvator Galloti**, **Mattioli**, **Mitterer**, **Haller**, **Hartman** եւ շատեր սկսան գրել սրբազան երաժշտութեան կտորներ:

Այս բոլորը կ'ապայտեցան թէ սրբազան երաժշտութիւնը պարտաւոր է միշտ վերանորոգուիլ եւ ընթանալ ժամանակին հետ զուգընթացաբար, բնաւ ետ չմնալ, գտնուիլ միշտ իր բարձրութեան վրայ եւ կատարել իր գերը:

Վ.Ա.Հ.Ի.Ի.Ի.ՃԵԱՆ.

Բ ր օ Ֆ . Մ Ի Ի Տ Ե Ն Մ Ի Ս Ե Ն Ս Ի Ի ր Ա Ռ Ի Կ Կ Ե Ռ Ի Մ Բ Ը

Ձինադադարի յաջորդ տարին, Առնաուուտդիւղի մէջ քանի մը երաժշտասէր երիտասարդներ քով քովի գալով **Salon-orchestre** մը կազմելու գաղափարը յղացան, ղեկավարութեամբ **Պ. Միւհէնտիսեանի** Համեստ քայներով, այս նուագախումբը հետզհետէ առաջացաւ, եւ տարիներու ընթացքին յաջողեցաւ շօշափելի արդիւնք մը երեւան բերել:

Պ. Միւհէնտիսեանի նուագախումբը, լուրջ աշխատութենէ մը յետոյ, առաջին անգամ երեւցաւ 1926ի սկիզբները, Ռ. Գօլէճի սրահին մէջ, յայտագիր ունենալով գրման եւ ռուս արուեստագէտներու ընտրելագոյն գործերը: Տարի մը յետոյ, աւելի ճոխ ու դժուարին յայտադրով մը երեւցաւ Ֆրանսական Թատրոնին մէջ եւ անսպասելի խանդավառութիւն առաջ բերաւ: Իսկ վերջին պաշտօնական նուագահանդէսը, որ արուեստը անցեալ տարի ապրիլին, ընդհանուր հետաքրքրութիւն արթնցոց **Պոլտոյ** հասարակութեան մէջ, եւ դործեց այն տպաւորութիւնը, ինչ որ պիտի ընէր եւրոպական լուսագոյն **orchestre** մը: Այս պարագան հաստատեցին օտար արուեստագէտներ եւս, որոնք իրենց մասնակցութիւնը բերած էին նոյն նուագահանդէսին:

Նուաւախումբը, որ իր գոյութիւնն ու կատարելութիւնը կը պարտի **Պ. Միւհէնտիսեանի** յարատեւ եւ անխոնջ ջանքերուն, այսօր երաժշտական դպրոցի մը երեւոյթը ստացած է, հասցնելով բազմաթիւ երկսեռ աշակերտներ, արուեստի սիրով խանդավառ:

Պ. Միւհէնտիսեանի նուագախումբին տեւականութեան կարեւորագոյն ազդակներէն մէկը կարելի է համարել տիրոջ կարգապահական ոգին: Երիտասարդ երաժշտագէտը իր իւրմբով բարձր եւ անխիւ նպատակ մը կը հետապնդէ. այն է զարգացնել երաժշտական արուեստը այս միջավայրին մէջ. քաջալերելով անոր հետեւող նոր ուժերը: **Պ. Միւհէնտիսեանի** ուսուցման ինքնուրոյն մեթոտը ուշագրաւ է: Այն աստիճանական յառաջդիմութիւնը, որուն հասած է իր կազմակերպած իւրմբը, միանգամայն ցոյց կու տայ որ ան քաջատեղեակ է երաժշտական արուեստի նրբութիւններուն:

Ա. Գ.

Տրոճ. Միջնակարգի (մէջնորդ) եւ իր նախադասները

ՀԱՅ ՀԱՆՁՈՐԸ ՆԿԱՐՉՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՄԷՋ

ՎԱՐԴԱՆ ՄԱԽՈՒՍԵԱՆ

1925ին ծրանո. Հանրապետութիւնը ի յարդանս եւ ի գնահատութիւն ծովանկարիչ Վ. Մախոխեանի, կը շնորհէր Լէժիոն Տ'օնէօրի շքանշանը: Այս առթիւ թերթերն ու հանդէսները համակրական յօդուածներ նուիրեցին հայ մեծատաղանգ արուեստագէտին, որ հեռուստր արուեստներու վրայ իր ցեղին պատիւը կը բարձրացնէր իր մոգական արուեստով:

Վ. ՄԱԽՈՒՍԵԱՆ

թիւնը եւ կիրքը, բնութեան անդուսպ ուժերն ու ներդաշնակութիւնը: Դեռ բնաւ տեսած չէի այս նիւթը, այս ահարկու կեանքը այդչափ ճշտութեամբ եւ այդպիսի գծագրութեամբ ներկայացուած. անոնք անմրցելի կը մնան»:

Օգտաւ Միլի կ'ըսէ. «Մախոխեան խորապէս կը ճանչնայ արեւելի գեղարտիւղ անդամագննութիւնը, եւ անհրկիւղ կը լեցնէ անով միայն ամբողջ կտաւ մը, ինչպէս օր. Երազդէկաթի մէջ, մեր աշխարհուն առջեւ կը կեդրոնացնէ շարժում՝ կեանք կու տայ, հրաշալիօրէն կը խորհրդանշէ անդունդներէն ծնող եւ ահաւոր շարժիչ ուժը: Ապա վեհօրէն կ'ելլէ եւ ո'րչափ բարձրանայ ա'յնչափ կ'այլակերպի, գրեթէ եթերային՝ աննիւթ կը դառնայ մութ կապոյտէն թեթեւ փրփուրի եւ անտեսանելի պղպղակներու վերածուելով, ապա կ'իյնայ նետահար դիւցազնի մը պէս: Բուն իսկ այսպիսի յարմար պահու առնուած նկարը հազուագիւտ քնքշութիւն մ'ունի»:

Ահա իր «Ջվնարաները՝ լուսնկային» նկարը: Զոյգ մը ձկնորսի նաւակներ վէտ վէտ ալիքներու ծփումով անդորր անդորր դեռերուան լուսեթեան մէջ կ'օրօրուին անվրդով: Արծաթանման լուսնոյ բիծ սմպերու մէջէն, անոնց աւելի խորհրդաւորութիւն տալով, կը սփռէ

Ջվնարաները՝ լուսնկային (Չ. Մախոխեան)

իբ լոյսը իտալական մեղամաղձոտ երկնքին վրայ: Բաղըր երազներով զեզուն նկար մը:

*** Մախոխեանի նկարներէն շատերը արժանավայել տեղեր գրաւած են թանգարաններու մէջ, իբր կատարելութեան եւ ուժեղութեան օրինակներ:

Մախոխեանի մենամարտը արուեստի յաղթանակներ կու տայ՝
 կը զուգէ զգացման՝ թեքնիք, աշխատութեան՝ հաւատք, տաղանդին՝
 բարոյական ազնուականութիւն, ու այս բոլորն ալ կատարեալ ձեւով:

Սեյիվոմուսիւնի Պատրէկոսը (Վ. Մախոխեան)

Անցեալ եւ ժամանակակից ու ամէն դարերու մեծ շարքին մէջն է
 ան. ովկիանոսի այս մեծ բանաստեղծը, որ կու գայ անմահացնել հայ
 հանճարը բոլոր օտար գեղարուեստի աշխարհին մէջ:

(Գ.)

Հ. Վ. Խ.

ՆԱԽԱԵՐՆԱՅԻՆ ԳԵՂԵՅՎՈՒԹԱՆՆ Ա Ր Յ Ո Ւ Մ

Հերու, յունիս 4ին, Ամերիկայի Քերասս նահանգին Կարլսբաքն քաղաքին մէջ տեղի ունեցաւ աշխարհի գեղեցկութեան մրցումը: Մըրցումին մասնակցելու համար իրենց գեղութիւնները դրկեր էին եւրոպա-

ՕՐ. ԲԷՍՄԱՆՏ ԱՆԼԷՆ

կան եօթը երկիրներ, Ֆրանսա, Գերմանիա, Պելճիկա, Իտալիա, Սպանիա եւ Լիւսաշնպուրի:

Գեղեցկուհիները դատաւորներուն ներկայացած էին երկու տարագով: Մովային լոգանքի բարակ հագուստով՝ մարմինն ձեւն ու գեղեցկութիւնը ցուցադրելու. եւ երեկոյթի արդուգործով՝ փայլութիւնն ու շնորհքը արտայայտելու համար:

Քառասունըմէկ մրցողներուն մէջ առաջինը հռչակուեցաւ Շիրակոյի գեղուհին Օր. Էլլավան Հիւզըն (Միս Շիլակո), իսկ երկրորդ ելած է Ֆրանսայի գեղուհին Օր. Բէյմոնտ Ալլէն (Միս Ֆրանս):

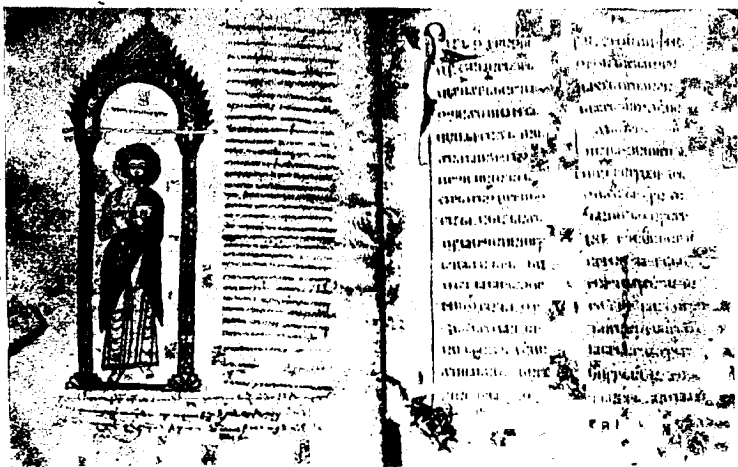
Օր. Բէյմոնտ Ալլէն 17 տարեկան է, պարագայ մը որ իր աննպաստ ազդեցութիւնը ունեցած է մրցումին մէջ, արուած ըլլալով որ մրցողները 18 տարեկան պէտք է ըլլային: Օր. Ալլէն ազգիկն է փաստարան Պ. Ալլէն Տիւրօթի. որ ներկայիս գործէ քաշուած է եւ դերասանութիւն կ'ընէ: Միս Ֆրանս ալ ընտ ելած է առաջին անգամ Օտկոնի մէջ:

ՄԻՍ ՇԻԼԱԿՈ (Օր. Էլլավան Հիւզըն, 1928ի գեղեցկուհիներ)

ՄԱԿԱՂԱՔԵԱՅ «ՍԱՍԱՆՑԻ» ԱԻՆՏԱՐԱՆՆԵՐ

«Սասանցի» անունով երեք մագաղաթեայ աւետարանն էր կային Ակնայ մէջ: Ասանցիք երկուքը այժմ կը մնան անկորուստ: Առաջինը՝ կամարակապի եկեղեցիին նուիրուած, կը ներկայացնէ հնագիտական այժէք: Յիշատակարանը պատճառաւ ըլլալուն, յայտնի չէ թէ ո՞ր թուին, որո՞ւ կողմէ գրուած է: Սակայն տեղ տեղ չեն պակսիր ապացոյցներ, որոնցմով կարելի կ'ըլլայ

Կամարակապի «Սասանցի» Աւետարանէն երկու էջ

հաստատել որ ՓԱ. դարու գործ է, և վանքէ վանք նուիրուելէ յետոյ եկած է Ակն:

Երկրորդը՝ Ապուլչեխի «Սասանցի» նոր դարերու գործ է, և աւելի գեղարուեստական արժէք ունի քան թէ հնագիտական: Առաւելութիւններէն զլիաւորները այն է որ նկարապարզ է: Շուրջ 75 գունազեղ զմայլելի նկարներ կը զարդարեն անոր էջերը: Յիշատակարանին համաձայն, «ԳԻՅԵԱՆ ԺԱՂԿԵՍԱՆ ԵՆ յՈՐԻՆՅԵՍԱՆ Ի ՔՈՒՅԻՆ ՀՈՅՈՅ ՌՃՁԸ» Սևրաստիացի տիրացու Բարսեղի և Յակոբի կողմէ: Ապուլչեխի Ա. Նշան եկեղեցիին նուիրուած է այս աւետարանը Ակոլննց Մհտս: Օհաննէսի որդի Խոժայ Գրիգորին կողմէ:

«Սասանցի» աւետարանները մեծ յորդ կը վայելէին, մասնաւորաբար իրենց բուժիչ հանգամանքով:

Ազուցիսի «Մասունցի» Աւետարանէն ճիար մը

Յ Ի Շ Ա Տ Ա Կ Ա Ր Ա Ն

ՄԵԼԻՏԻՆԷԻ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՅԻՆ ԱՆՈՒԿԱՆ ՄԱԴԱՂԱԹԵԱՑ ՓՈՐՐԱԿԻՐ ԱՒԵՏԱՐԱՆԻՆ

«Շնորհիւ Տոն. սխեւալ է ողորմութեամբ նորին, յանգեչեալ աւարտեցաւ մատենան աստուածային Երկրպագելի և համբուրելի Ս. Աւետարանս յամի ԶԺԷ Երոբղի թուարեութեանս Հայկազեան Տոմարի: Յաստուածապահ գրեակս Հոովմկլայ, ընդ հովանեաւ Ս. Տաճարիս և Ս. Լուսաւորչին մերոյ հրամանաւ եւ ծախիւք երջանիկ հայրապետին Հայոց

ՄԵԼԻՏԻՆԷԻ մագաղարեայ Աւետարանէն երկու էջ

Տոն. Կոստանդեայ՝ որ զաստուածահաճոյ վարուց և բարի անուանս, անհամեմատ ունէր զպատմութիւնս Որ և ի կեանս իւր ի ձեռն բազակրօն բահանային թորոսի եղբոր որդւոյ իւրոյ, ետ գրել զա իմոյ անարժանութեանս թորոսի մականունն Ռաւօլին կոչելոյ եւ նուիրեաց զա կտակ հոգւոյ իւրոյ և ծնողացն և զեղեցիկ մանկան Հեթմոյ որդւոյ Լեւոնի որդւոյ Հեթում թագաւորի, եւ ինքն կատարեալ զկեանս իւր հանգեաւ Քս. կալեալ զաթոռ Հայրնպետութեանս զամս Խե.՝ Որ և ի շնորհացն Աստուծոյ եւ հրամանաւ թագաւորին Հեթմոյ յաջորդէ զաթոռն Ս. Տ. Յակոբ այր բարի և վարդապետ Հին և Նոր Կտակարանաց, անապատական վարուք եղնեալ

Ի ժամանակի յայսմիկ Մեծն Անտիոք գերի վարեաց զրազումս անօրէն

արքայէն Եգիպտացւոց, և բազումք եղեն սպանեալք և գերիք նորա, և կսկիծ աստուածարնակ Ս. և հռչակաւոր տաճարացն որ ի նմա: Զոր ոչ է պատմել զհրաշատեսակ վայելչութիւն գեղոյ նոցա որք հրով սպառեցան: Յայսմ երկիւղէ և չարալուկ համբաւայ զարհուրեցան բազում զաւառք և առաւել աշխարհս կիլիկեցոց. և մինչ յայսմ մեծի տազնապի և դողման էաք, բացաւ առաւօտ խաղաղութեան մարդասիրին Աստուծոյ, և Մեծն Լեւոն թագաժառանգն Հայոց, զերծել եղեւ ինամբն Աստուծոյ յերկաթի հալոցացն ի ծառայութենէ և ի ձեռաց նոյն արքային Եգիպտացւոց և բազում պատուով և ընծայիւք եկն յաշխարհ և ի հայրենի աթոռ իւր և եղեւ խաղաղութեան երկրիս և ինդութիւն Քրիստոնէից: Ի սոյն աւուրս եղեւ զրչագրչութիւն սորա զանազան նիւթաք եւ երանգ երանգ գունակք առ ի սիրալի լինել որդւոյ սրբոյ եկեղեցւոյ: Վասն որոյ աղաչեմ զՁեզ ով որդիք լուսոյ Մայր Սիոնի, որք վայելէք սովաւ յիշեսցիք աղօթիւք ի Տէր զարժանաւորսն ամենայն բարեաց յիշատակի զՍ. Հայրապետին զՏ. Կոստանդին ստացող սորա և զժառանգող սորին զծիրածանին մանուկն Հեթում և զՀայրիտ Լեւոն թագաժառանգ և զմայրիտ բարեպաշտուհի նուիրեալ ի թագուհի Հայոց Կեռան կոչեցեալ: Բարեպաշտ անեացն Հեթում եւ բախտագործ Հայոց և ինձ անարժանիս, որդոր և զստերօք և ամենայն զարմիւք: Որոց ննչեցելոցն հանգիստ և ողորմութիւն պարգեւեսցէ Քս. Աստուած և զմնացեալսն անխռով խաղաղութեամբ պահեսցէ և երկնաւոր թագաւորութեանն հաղորդս արասցէ ամէն:

Յիշել աղաչեմ և զարիագոյն քահանայն Թորոս, որ զժախս զրոցս երկրորդեաց զոսկի:

Յապա անմեղ զրիչս աղաչեմ յիշել զանարժանութիւն իմ և զծնողս և զորդիս իմ, և զուսուցիչն և զամենայն երախտագործս իմ և զկազմող սորա:

Ս. Քս. Ած. զմեզ յիշեսցէ ի զալստեան իւրում որ է օրհնել ընդհօր եւ Ս. Հոգւոյն այժմ և միշտ և յաւիտեանս ամէն:

Արձքն եկեղեցւոյ երանի ում թողութիւն և Քս. որդի Աստուծոյ, ամէն:

Զկազմող սորա զԱռաքել Լնագանդենց և զծնողսն իմ և զհարազատսն իմ զԿարապետ բնոյ. զհանգուցեալսն ի Քս. աղաչեմ յիշել ի Տէր ի թուին ԶԺԿ:

Ա.Ղ.ՔԱՍԱԼՆԱՐ ԸՆԿԵՐՈՒԹՅՈՒՆ
 ԲԱՐԻՁԻ ՀԱՅՈՑ
 Գրասխանային և Բյուջայական
 հիշագրական կրթություն
 1928 - Ա. ՏԱՐԻ

1. Տիկ. Արմենուհի Ճիլանեան (Կարնեցի), 2. Օր. Զապէլ Զիլին-
 կիբեան (Պոլսեցի), 3. Տիկ. Վարդանույշ Զուլազեան (Ալ-
 վազցի), 4. Օր. Եւսեփյ Տազեան (Իզմիրցի), 5.
 Օր. Տիգրանուհի Մրամեան (Գարահիսարցի)

Բարիզի Աղբատահնավին Օժանդակ Նէօյեիի Հայ Օրիորդներու
 Միութեան նախաձեռնութեամբ կազմակերպուած «Առաքինութեան Մրցա-
 նակներու բաշխումը (2000ական ֆրանք) տեղի ունեցաւ հերու 2 յունիսին,
 նախազահութեամբ Տ. Վոսմշապուհ Սպա. Բիպարեանի, ըստ գնահատու-
 թեան ըննիչ մասնախումբին, բազկացած Տիկիններ Մ. Արամպուլեանէ,
 Ե. Լ. Ճէվահիրեանէ, Հ. Խոսրովեանէ և Յ. Լսաեանէ:

AVO

ՖՐԱՆՍԵԱԶԱՅ ԳԱՂՈՒԹՐ

Ե Ր Է Կ Ն Ի Ա Յ Ս Օ Ր

Ֆրանսահայ գաղութը այնքան հին է մերքան կարհնանք անցեալը վերարտադրել, հետախուզել պատմական փաստացի տուեալներով, ինչ որ ներկայ դարու ժամանակակիցներուս համար շատ դժուար գործ մը չէ:

Արդարեւ մեր երկրին դիրքը առաջին օրէն իսկ պատճառ դարձած է գաղթականական ստուար խումբերու սա կամ նա, հեռու կամ մօտ օտար հողամասերու վրայ տեղափոխման: Կասկած չկայ որ գաղթող Հայերէն ոմանք պիտի հաստատուած ըլլան ի մէջ այլոց Ֆրանսա, ինչ պէս Լեհաստան, Ռումանիա, Պետարապիա, Խրիմ, Աւստրիա, Թրակիա, Կալիցիա, Նոլմասա, ելն.: Արդէն այդ գաղթիւրէն աւելի առաջ ունեցած ենք օտար երկիրներու հետ առեւտուրով շաղկապուող հայ առեւտրականներ. որոնք գործի բերումով իրենք կամ իրենց հայ ներկայացուցիչներն ունեցած են այդ երկիրներու գլխաւոր քաղաքներուն մէջ:

Գժախտաբար մեր ազգային աղբիւրները շատ տկար են, այդ ուղղութիւնով լոյս սփռող, մինչդեռ պրպտելով օտար աղբիւրներ, կը տեսնենք որ շատ ծածուկ եւ հետաքրքիր դէպքեր ու դէմքեր երեւան կը հանեն: Մասնաւորելով Ֆրանսայի հայ գաղութին՝ ֆրանսական հուղամասը ոտք կոխող առաջին Հայը կը համարուի հայ եկեղեցական մը: Առուզիւ այս իրողութեան հաղորդակից կ'ըլլանք **Tours**ի աստուածաբան եւ պատմաբան **Grégoire** եպիսկոպոսէն, որ լատիներէն գրած «Ֆրանկներու Պատմութեան» մէջ կը մատնանշէ 591 թուականին Ֆրանսա եկած հայ եպիսկոպոս մը Սիմոն անունով, եւ կ'աւելցնէ թէ, նոյն ինքն այդ եպիսկոպոսէն լսած է «Բառասուն Մանկանց» չարչարանքներու պատմութիւնը:

Պատմական որոշ տուեալներով Ֆրանսա մուտք գործող ու ապրող երկրորդ Հայը կը յիշատակուի Լիոնն թագաւոր Լուսինեան 1384ին, որ կը վախճանի 1393 Նոյ. 29ին եւ կը թաղուի Կեղեցիտինեանց վանքին եկեղեցիին մէջ: 1789ին Ֆրանսակ յեղափոխութեան ընթացքին շատերու կարգին իր տապանաբարը միայն կը տեղափոխուի Սէն-Տընիի Աբբայարանը:

Իսկ մեր ազգային պատմութիւնը վերլուծելով կը տեսնենք թէ, զանգուածային գաղթ մը տեղի ունեցած է Անիի կործանումէն անմիջապէս վերջ ժՒ. դարուն դէպի Արեւմուտք՝ եւրոպական երկիրներ: Եւ արդէն ժԲ. դարուն հայ վաճառականներ կ'երեւին ո՛չ միայն Թրիէսթէ, Վենետիկ, Իտալիա, այլ նաեւ Ֆրանսայի հարաւային ծովեզերքը, որոնք ապա դարբերու. ընթացքին կը կազմեն քանի մը տասնեակ տուն-

ուոր հայ գաղութներ: Սա որոշ է որ Ֆրանսայի առաջին հայ գաղութը կը կազմուի Մարսէյլ եւ յետոյ Բարիզ ու Լիօն:

ԺՁ. դարէն ի վեր մնացած Մարսէյլի առեւտրական սենեակի ղիւանաթղթերը բաւական լոյս կը սփռեն ու երեւան կը հանեն ֆրանսահայ գաղութներու գոյութիւնը: Հայ վաճառականներ կարելիք դեր ստանձնած են ֆրանսական առեւտուրի մէջ, որոնք կը զբաղէին մասնաւորաբար աղամանդի եւ ուրիշ թանկագին քարերու եւ զորգի առեւտուրով, իսկ Լիօն այցելող հայ առեւտրականներ մետաքսի գործով: Այս վերջինները գլխաւորաբար Հնդկաստանէն աժանագին մետաքսներ կը բերէին ֆրանսացիներուն նախանձը զրգռելու աստիճան: ԺԷ. դարուն է որ ֆրանս. կառավարութիւնը շնորհիւ հայ վաճառականներու Արեւելքի քրիստոնէսայ ազգերը ճանչցօ՞ւ է «Հայ» անունով:

Յովհ. Ալթունեան անունով հայ մը (Jean Althen) Պարսկաստանէն իր հետ Ֆրանսա բերած է Տորոնի հունտը (քէօր պոյա=garence) եւ մշակած: Ֆրանսացիք շատ օգտուած են ատկէ եւ ի պատիւ այդ անձին Avignon քաղաքի մէջ կանգնուած է: Արձան մը 1848 թուին կրկին Հայեր են եղած ֆրանսացիներուն մէջ սուրճի գործածութիւնը ընդհանրացնող, թէ՛ Բարիզի մէջ եւ թէ՛ Մարսէյլի մէջ առաջին սրճարաններն ալ իրենք են բացած: (Բարիզ՝ Յարութիւն անունով հայ մը 1872ին, իսկ Մարսէյլ՝ Յովհաննէս՝ 1712ին), (Տե՛ս՝ ֆրանս. Տարեգիրք 1927):

Ֆրանսայի մէջ հայկական առաջին տպարանը կը բացուի ի Մարսէյլ Ոսկան վող. Ղլըջինց Երեւանցիի կողմէ՝ արքունի հրովարտակով 1673ին «Տպարան Ս. Էջմիածնի եւ Ս. Սարգսի Զօրավարի» անունով, որուն վախճանումէն վերջն ալ շարունակած են մինչեւ 1710 թուականը: Երկրորդը կ'ըլլայ Արամեան տպարանը, Բարիզի մէջ հիմնուած ճանիկ Արամեանի կողմէ՝ 1846ին, որուն ձեւակերտած համանուն գրերը նշանաւոր են:

Ֆրանսայի առաջին հայկական վարժարանը կը բացուի Բարիզի մէջ. Մուրատեան անունով, 1849ին, եւ կը շարունակուի մինչեւ 1870: Անկէ վերջ կը միացուի Վենետիկի Ռաֆայէլեան վարժարանին: 1856ին Մխիթարեան Մխարաններու միջեւ անհամաձայնութեան մը պատճառով, երեք միաբաններ՝ Ն. Գաբրիէլ Այվազովսքի, Ն. Խորէն Գալֆայեան եւ Ն. Ամբրոսիոս Գալֆայեան կը վերադառնան մայրենի եկեղեցի ու Բարիզի մէջ կը հիմնեն «Հայկազեան» վարժարանը, որ եւս կարճ կեանք մը կ'ունենայ:

Ֆրանսայի առաջին Հայկական Միութիւնը կը կազմուի «Արարատեան» անունով Բարիզի մէջ, 1849ին, որուն անդամները ասպ կը դառնան Ազգ. Սահմանադրութեան հիմնադիրները:

ԺԸ. դարը առհասարակ Ֆրանսա եղած է Հայոց գիտութեան վառարանը, կ'ունենանք նշանաւոր անձնաւորութիւններ, բժիշկներ, փաստաբաններ եւ զիւղատնտեսներ, որոնք իրենց ուսումը կը կատարելագործեն Բարիզի, Մօնթէլիէի, Լիօնի, Պօրտոյի եւ Նանսիի համալսարաններուն մէջ:

Այսպէս թէ այնպէս 1860էն առդին երեւան կու գայնախ Մարտէյի մէջ եւ ապա ի Բարիզ եկեղեցական կազմակերպութեան հարցը: Առաջինը կ'ունենայ իր վարձու մատուրը մինչեւ 1928 եւ երկրորդը իր սեփական եկեղեցին:

Մինչեւ Չինադադարի սկիզբները, (1918), բովանդակ Ֆրանսայի մէջ կը հաշուուէր հազու 2000 հայ, որոնց կարելոր մէկ մասը ուսանողներ էին, Բայց կիլիկոյ պարպումէն եւ Իզմիրի դէպրէն անդին տեղի կ'ունենայ զանգուածային գաղթը եւ քիչ ատենուան մէջ Հայութեան թիւը կը հասնի մօտաւորապէս 50,000ի, որոնք զիխաորաբար կը կեդրոնանան Բարիզ ու իր շրջականները, Լիօն ու իր շրջականները եւ Մարտէյլ ու իր շրջականները:

Ս. Էջմիածնայ Վեհափառ Հայրապետը՝ Տ. Տ. Գէորգ Ս. Կաթողիկոսը այս ամէնէն իրազեկ, օգտուելով Պալաքեան Ծ. Վրդ.ի Էջմիածին ներկայութենէն — որ գացած էր եպիսկոպոսանալու — Հայրապետական կոնգակով կաթող. պատուիրակ նշանակեց Եւրոպոյ հայ գաղութներուն վրայ, 1925ի սկիզբը:

Կաթող. պատուիրակը գաղութային միօրինակ կազմակերպութեան կարելոր ձեռնարկները ընել քանաց եւ թեմին գործերը խորհրդակցաբար վարելու համար մինչեւ իսկ ձեռնարկեց վարչական կազմակերպութեան եւ ժողովներու կազմութեան, բայց ցաւալի է որ չկրցաւ իրմէ ակնկալուած վարչական կարողութիւնը ցոյց տալու քրէսթիօք բարձր պահել անկողնակալօրէն: Միւս կողմէ կուսակցութիւնները իրենց համար հիւանալի կուսախնձոր մը դարձուցին եւ անոնց կարգին հարուստ գասակարգն ալ, որոնք ամէն գնով ջանացին վիժեցնել ամէն տեսակ օրինական կազմակերպութիւն: Որով եւրոպահայ գաղութները իրենց ծնունդի օրու ընէ՛ ա՛յ աւելի անկիրպարան վիճակ մը ստացած են. անոնցմէ խելացիները իրենց զլիւռն փրկութիւնը կը նային, իրենք իրենց մէջ կազմակերպուելով:

Ֆրանսա բաժնուած է 3 հովուական շրջանակներու, կեդրոններ ունենալով Բարիզ, Լիօն Մարտէյլ:

Բարիզի հոգեւոր շրջանին մէջ կը մտնեն Հիւս, Ֆրանսա, մինչեւ Տիփօն եւ կը հաշուուի մօտաւորապէս 18,000ի մօտ Հայութիւն:

Լիօնի հովուական շրջանին մէջ կը մտնեն Ֆրանսայի կեդրոնական մասը, որ կը հոգայ նաև Ժընէվի հոգեւոր պէտքերը, կը հաշուուի մօտաւորապէս 12,000 Հայ:

Մարտէյլի հովուական շրջանին մէջ կը մտնէ Հարաւային Ֆրանսան ամբողջ, ուր կը հաշուուի մօտաւորապէս 20,000 Հայութիւն:

Ըօինք թէ նշանակուած թիւերուն մէջ կը մտնեն նաեւ Հայ Աւետարանական եւ Հայ Կաթողիկէ հասարակութիւնները, որոնք եւս ունին իրենց ինքնուրոյն կազմակերպութիւնները, աւելի ծիւղաւորեալ ու լուրջ քան Աւարելիականները, որոնք դժբախտաբար կուսակցական էնթրիկներու խաղալիկ դարձած են:

Լ. — Բ Ա Ր Ի Զ

Այս շրջանին մէջ Հայերը զիխաւորաբար ցրուած են Բարիզի թաղամասերը եւ մերձակայ գիւղերը: Ազգային կեանքը շատ վառ է եւ

եւ գաղութը զրոյթէ տեղացի դարձած է մեծագոյն մասով իր սեփական գործերով, Հոս ունինք Ս. Յովհաննէս Մկրտիչ անուն հոյակապ եկեղեցին, Բարիզի ամէնէն հարուստ եւ փայլուն թաղամասին մէջ, Եկեղեցիին գետինը զնուած եւ շէնքը կառուցուած է մէկ միլիոն ֆրանքով, բարեբարութեամբ նաֆթի իշխան Տիար Աղեքսանդր Մանթաշօֆի (Տփղիսեցի)։ Չեւնարկուած է 1902 թուին եւ օծուած է 1904 հոկտեմբերին ձեռամբ Եւրոպիոյ Հայոց Առաջնորդ Հոգեւորչոյ Տ. Գէորգ եպս. Իւթիւճեանի։ Այս եկեղեցին՝ աղօթարան ըլլալէ զատ՝ Բարիզի Հայութեան ազգ. տունը կամ կեդրոնատեղին է. Եկեղեցիի հիմնարկութենէն քանի մը տարի առաջ Կ. Պոլսէն հրաւիրուած է Բարիզի եւ Պեմֆրայի Հայոց հոգեւոր հովիւի պաշտօնով Վաւաշապուհ քհնյ. Գրիգորեան, որ հետզհետէ բարձրացած է Աւագութեան, ծայրագոյն վարդապետութեան Երուսաղէմայ Ս. Պատրիարքէն, եւ այժմ եպիսկոպոսութեան։ 28 տարիներէ ի վեր կը հովուէ անձնուիրութեամբ Պեմֆրա այժմ զատուած ու հոն յանձնուած է Ներսէս քհնյ. Գանճեանի։

Բարիզի եկեղեցիին մէջ կը պաշտօնավարին ծխատէր 4 քահանաներ՝ Տ. Բարթող Ա. քհնյ. Թազրմճեան, Տ. Վահան Ա. քհնյ. Խոյհան, Տ. Թովմաս քհնյ. Մնացականեան եւ Տ. Թաթուր քհնյ. Գեղուհի։ Կան նաեւ 3 հատ ալ անպաշտօն քահանաներ՝ Տ. Վարդան, Տ. Գարեգին եւ Տ. Արիստոմ։

Եկեղեցին ունի Հոգաբարձութիւն մը, որ կ'ընտրուի եկեղեցական տուրք վճարող ազգայիններու ընդհ. ժողովէն, Ներկայ Հոգաբարձութեան կազմը կը բաղկանայ հետեւեալ անձերէն.—

Խաչատուր Ներսէսեան (ատենապետ), Յակոբ Գալըպեան (ատենապետ), Աղոկոս Կէլբէկ (զանձապետ) եւ Արմենակ Համբարձումեան։

Եկեղեցին ունի նաեւ 2 երաժշտապետներ, մկկր՝ Գոյոյ մճեան եւ երկրորդը՝ Նշան Սէրքոյեան։ Այս վերջինը կը վարէ բազմաձայնի խումբ մը, Բարիզի մէջ զօրեղ կազմակերպութիւններ են Հայ Բարեգործական Ընդհանուր Միութիւնը, Հայ Մարմնակրթական Ընդհանուր Միութիւնը եւ Հայրենիքի Օգնութեան Կօմիտէն։ Ասոնցմէ զատ յիշատակութեան արժանի են. Հայ Տիկնանց Միութիւնը (հիմնուած 1923ին) որ կը բաղկանայ Կարմիր Խաչի, Ուսանողաց օգնութեան եւ Գաղթականաց բաժիններէ. Աղքատախնամ ընկերութիւնը, որ կը հասնի բազմաթիւ կարօտներու. Հայ Բժշկական միութիւն, Հայ Արուեստագէտներու խումբակցութիւն (հիմնուած 5 յունվար 1926ին). Հայ Զափահաս Որբերու միութիւն (հիմնուած 16 դեկտ. 1925ին). Տրամաթիւր թատերախումբը ղեկավարութեամբ Տրդատ Նշանեանի, եւ այլ գեղարուեստական միութիւններ։

Բարիզի մէջ հաստատուած է Հաւրքտ Գարակէօզեան Հօմը, Գուգլուճնուզէն տեղափոխուած 1924ին, որ կը մատակարարուի հանրածանօթ մեծ բարերար Նիւ-եօրքանքնակ Գարակէօզեան եղբայրներէ։ Գարոցատէր Տիկնանց Միութեան Որբանոց, որ հիմնուած է 1879ին Պոլսոյ մէջ եւ Նաան մը Սեւանիկ եւ Մարսէլլ գործելէ վերջ այժմ հաստատուած է Բարիզ, որուն վարիչներն են Օր. Թագուհի Պալթագարեան եւ Տիկ. Ա. Պօյաճեան։

Բարիզի արուարձաններէն Ալժորվիի օդատուն գիւղին մէջ կան 2000 Հայեր, մեծ մասով սեփականատեր ու իւրաքանչեւ: Հոս կայ այժմ ժամատուն մը, որուն համար Բարիզի եկեղեցիէն կ'երթայ քահանայ մը: Կրնանք յիշել Սաւսէլ, ուր եւս բաւական թուով Հայեր կան: Իսկ հովուական շրջանակի մէջ ինկող քաղաքներէն եւ գիւղերէն առհասարակ իւրաքանչեւը բանի մը տասնեակ Հայեր կը պայրուակի:

Ազգ. նախալրթարան մը յանալու հարցը չէ իրականացած համալուսմբ'իայ ընտանիքներ չգտնուելուն համար:

Բարիզի մէջ եթէ առաջին տպարան բացողը Արամեան ձանկին եղած է, Ֆրանսայի մայրաքաղաքին մէջ ալ առաջին թերթ հրատարակելու նախածնունդները կը պատկանի Արմաշցի Ա. Մուրատեանի, որ ֆրանսահայ առաջին թերթը յոյս կ'ընծայէ «Փարիզ» անունով իրրեւ շաբաթաթերթ 1880 յունուա: 6էն սկսեալ ձանկի Արամեան-տպարանէն, ուր ինքը թէ՛ կը խմբագրէր, թէ՛ կը շարէր եւ թէ՛ կը ցրուէր: Կանոնաւորաբար կը շարունակէ մինչեւ 1863 յունիս ամիս եւ՝ անկէ վերջ կը դադրեցնէ, իր խաղաղուած առողջութեան պատճառաւ: (Արարհաւ Մուրատեան 1850ին «Հայրենասէր» թերթը հրատարակած է ի Պոլիս, իսկ 1865ին «Արմաւենի» թերթը ի Գահիրէ, որով աշխարհի 3 երկրամասերու վրայ Կիւթէ՛մպէրի աշխատաւոր մը եղած է):

Այժմ Բարիզի մէջ յոյս կը տեսնեն՝ «Ապագայ» եռօրեայ թերթը խմբագրութեամբ Ա. Թէրզիպաշեանի, Ա. Սաֆրաստեանի եւ Ա. Զօպանեանի «Երեւան» խմբագրութեամբ Տիկ. Զապէլ Եսայիանի, եւ օրեայ: «Նոր երկիր» շաբաթաթերթը խմբագրութեամբ Վարդգրատի եւ Դաւիթբէկի: «Յաւաճ» ամենօրեայ խմբագրութեամբ Շաւարշ Միսաբեանի: «Կապուօշ» երգիծաթերթը՝ Երուանդ Խօլայեանէ, «Հայ բուժանք» բժշկական հանդէս՝ Տօրթ. Գօլօեանէ, Տօրթ. Թորգոմսանէ եւն, իսկ Տարեգիրքերէն՝ «Թէոդիկի Տարեցոյց» եւ «Կապուօշի տարեգիրք»:

Կան նաև կարեւոր հայկական տպարաններ, գրածուլարաններ եւ գրատուններ կատարելագործեալ, Եւրոպացւոց հետ մրցող ու հաւասարող:

Բարիզի կաթողիկէ հասարակութիւնն ալ ունի ժողովրդապետութիւն մը, որ կը վարէ Գաղատիոյ երբեմնի առաջնորդ Տ. Գրիգոր եպս. Պահապանեան եւ Տ. Պետրոս Քէտիճեան, այս վերջինը եկեղեցական եւ վարչական իրաւասութիւններով:

Իսկ հայ Աւետարանական հասարակութիւնը սկսած է կազմակերպուիլ 1927ի վերջերը շնորհիւ Մարտիկի Պատուելի Յովհ. Հազարոսեանի:

2. Լ Ի Օ Ն

Լիօն եղած է ժամանակին ինչպէս իօսուեցաւ արդէն ժամադրավայրը արեւելքէն մետաքսեղէն բերող րանի մը տասնեակ հայ վաճառականներու: 1923էն ասդին Հայութիւնը կը բազմանայ եւ այսօրուան բազմամարդ գաղութները կը գոյանան իր մէջ եւ իր շուրջ:

Լիօն կեդրոն ունենալով, անոր հովուական շրջանին մէջ կը մտնեն

Վիէն, Փօնտիէրի, Շաս, Տէսին, Աէնթ'էֆիէն, Աէն Շամօն, Կրօնօպլը, Լան-
սէյ, Բրոգօ, Վալանս, Փօնտօպրնա. Լը բուզէն եւն...:

Լիճն.— Ռօն նահանգի մէջ, Ռօն եւ Սօն գետի վրայ շինուած հոյա-
կապ ճարտարարուեստական քաղաք մըն է: Հոս կը հաշուուի մօտաւորա-
պէս 4000ի չափ Հայութիւն:

Ամենահին Հայերէն կը յիշուի Ստեփան Կարապետ օղլու եւ Արման
Շարի (Արմենակ Չարրեան): Առաջինը 1894ին Կէլլէէն եկած ու հաս-
տատուած է Լիճն: Երօժ է առաջին ազգային միութեան նախագահ: Իսկ
Երկրորդը Իզմիրցի մետաքսի վաճառական մըն է:

Հիւսուած եղէնի եւ մետաքսի գործարանատէրներէն կարելի է յիշել Բ.
Աթոսեան, Գ. Գարազաշեան, Մ. Միրայէլեան, Մ. Սրմաքէշեան եւ ընկ.
Ղ. Տէրփիւսն եւն, որոնք բարձր ալ 1923էն վերջ քացուած են: Առեւ-
տուրով զ'ապրիներ անպակաս են, իսկ գործաւոր դատակարգը մեծ մա-
սամբ յաջո՛րած են ձեռք բերել մոքրնագիտական արհեստներ:

Հայ եկեղեցիի հիմնարկութեան թուականն է 1925 յունիս 13.
կը գտնուի ամերիկեան զինուորներու նախկին շէնքին մէջ՝ Ave-
nue Berthelot, 75, որուն շուրջ կը բնակին նաեւ հայ ընտանիքներ:

Լիճնի եւ շրջականերու հոգեւոր հովիւն է 1927ին Պալաքեան Ա.էն
ժօննադրեալ Տ. Վարդան քհնյ. Ժամկոչեան, որ կը ջանայ կարելին
ընել հասնելու գաղութին ամէն պէտքերուն: Ազգ. կազմակերպութեան
տեսակէտով, ունի ժողովրդային ազատ քուէարկութեամբ ընտրուած
գաւառ. ընդհ. ժողով մը, որուն կ'անդամակցին, Սերփիւ. Փա-
փազեան (Ա. Ատեննապետ) Գրիգոր Տիրատուրեան (Բ. Ատեննապետ) Սի-
րական Պօյաճեան (Ա. Ատեննապետ), Մովսէս Փաշաեան (Բ. Ատեննա-
պետ), Սուրէն Բէլարսլեան, Յարութիւն Թիւֆէնկեան, Կարապետ
Սանտօճեան, Արմենակ Տէր Գէորգեան, Մամաս Արբաճամեան, Յակոբ
Վարժապետեան, Մարտիրոս Ահմատեան, Խաչիկ Գարիպեան եւ Համ-
բարձու Թաթարեան: Ազգ. Կեդր. Վարչութիւնը կը կազմեն Տի-
րան Արմաքէշեան (Ատեննապետ) Համբարձու Թաթարեան (Ատեննա-
պետ), Ղուկաս Տէրփիւշեան (Գանձապետ), Յարութիւն Թիւֆէնկեան
եւ Գուրգէն Քիւչիւրեան (խորհրդականներ): Գաւառ. ժողովի ընտրու-
թիւնները կ'առավարութենէն վաւերացուած են 12 յունիւլ, 1928ին, իսկ
Վարչութիւնը 26 յունիւլ, 1928ին:

Եկեղեցւոյ Դպրաց Դասի վարչութիւնը կը կազմեն. Յակոբ
Վարժապետեան (դպրանպետ), Արամ Սանտօճեան, Պօղոս Սարգիս-
եան, Սիրաք Պաղտասարեան, Տիրան Իսրայէլեան, Արշալիր վարդապ-
եան, եւ Մկրտիչ Սօմուճեան:

Հոգեւոր հովիւը հիմնած է «Կրթատէր Հայուհեաց Միութիւն» մը,
որուն միակ նպատակն է հիմնել մանկապարտէզ մը ձուլման վտանգին
առաջըր առնելու համար:

Արդէն իսկ միութիւնը դիմած է Հայ Բարեգործական Ընդհ. Միու-
թեան Կեդր. Վարչութեան, որ խոստացած է յաւաքիկային նկատի առ-
նել եղած ազգօգուտ դիմումը: Յիշեալ միութեան կազմը կը բաղկացնեն
Տ. Վարդան Բիւլ. Ժամկոչեան (նախագահ), Տիկին Ոսկի Թօփսազաբեան
(Ատեննապետուհի դիւանին): Իսկ վարչութիւնը կը կազմեն Օր. Յիլօմէն

Տէրմանեան՝ (ատենապետուհի)՝ Տիկին Պերճուհի Զարէոսեան՝ (ատենա-
 դարուհի), Տիկ. Արմաւենի Հապէշեան՝ (գանձապետուհի), Տիկ. Իսկուհի
 Թաւշանեան՝ (հաշուակալ), Օր. Ճիւր Պետրոսեան՝ (հաւաքիչ), Տիկ.
 Արշալոյս Ժամկոչեան եւ Օր. Թագուհի Թաւշանեան՝ (տորհրդակահաներ):

Լիօն ունի նաեւ Հ. Մ. Բ. Մ., Հ. Օ. Կ., Կարմիր Խաչ, Հ. Բ. Բ. Մ.
 «Արար» նուագախումբ եւ թատերական խումբեր, հայրենակցա-
 կաններ՝ Պոլոյ, Պոլուի, Սերաստիոյ, Բալուի, Մալաթիոյ, Մարաշի,
 Արարիլիի, Խարրերդի եւլն:

Վիեն. — Իզլ.ր նահանգին մէջ Ռօն գետի վրայ: Հոս ունին 600ի
 չափ Հայութիւն մը. մեծ մասամբ ա-
 մուրի, կ'աշխատին կօշիկի կաշիի.
 կերպուսեղէնի եւ թուղթի գործա-
 րանները:

ՍԵՐՈՎՈՂ Վ.Վ.Վ.

Ժողովոյային ընտրութեամբ
 չափում է Ազգային Ս. Ս. Բ. Բ. Բ.
 Կ. եւ այլն միութիւններ: Հոս կը
 հովուէ Տ. Գևորգ Քնյ. Դատիթեա:

ՓՕՆՏԻՇԷՐԻ. — Ռօն նահանգի
 մէջ Լիօնէն ժամու մը չափ հեռու,
 ուր կը հաշուուի 500ի չափ Հայու
 թիւն մը. ամուրիներ սակաւաթիւ
 են: Հոս կայ մասնաւոր մատուռ մը,
 ուր կը պատարագէ Լիօնէն հրա-
 ւիրուած քահանան: Գոյութիւն ունի
 Ազգ. մարմին մը: Աշխատանք կը
 գտնեն զխաւորաբար ելեքարա-

ան թելեր պատրաստող գործարանին մէջ:

ՇԱՍ. — Լիօնէն մէկ ժամ հարաւ, զեղեցիկ զիւղաբաղար մը, ուր
 կը բնակին Հաճնցի 40ի մօտ հայ ընտանիքներ: Ազգ կազմակերպու-
 թիւն գոյութիւն չունի զեւ:

ՏԷՍԻՆ. — Լիօնէն կէս ժամ հեռու, կան 400ի մօտ Հայեր որոնք
 կ'աշխատին արուեստական մետաքսեղէնի աշխատանոցը. գործարա-
 նաւորը արամադրած է սրահ մը 40ի մօտ հայ մանուկներու մանկա-
 պարտէզի համար: Երբեմն Պատարագ մը մատուցուի Լիօնէն զրկուած
 քահանայ հօր կողմէ:

ՍԷՆ. Թ՛Է՛ԹԻԷ՛Ն. — Լուսու նահանգին մէջ, նշանաւոր քաղաք, ուր
 կ'ապրին 600է ունի Հայեր, որոնք կ'աշխատին անձրահները եւ կօշի-
 կի գործարաններու մէջ: Կան նաեւ փարթիկ խանութպաններ. եւ ինք-
 նաբաւ արհեստարարներ: Հոս կը հովուէ Վիէնի հովիւը:

ՍԷՆ. ՇԱՍՄՕՆ. — Լուսու նահանգին մէջ Ս. Էթիէնէն կէս ժամ հեռու,
 ուր կան 1000ի չափ Հայեր մեծ մասը ընտանիք կազմած: Կ'աշխատին
 երկաթի եւ կապիչի գործարանները: Ձեռնարկ եղած է, ազգ. կազմա-
 կերպութիւն մը մարմնաւորելու համար: Հոգեւոր գործերը կը մատա-
 կարարէ Վիէնի հովիւը:

ԿՐԸՆՕՊԼԸ.— Իզէր նահանգին մէջ, ուր կան քաղաքին մէջ եւ զիւղերը ցրուած 100ի չափ Հայեր, ասոնք կ'աշխատին ագարակներու եւ այլ գործարաններու մէջ: Իզէրի նահանգին մէջ կը գտնուի Եղուարդ Էսսեսնի հիմնած խոհանոցի առարկաներու գործարանը:

ԱԼԱՍԷՆ.— Կրկին Իզէրի մէջ՝ Կրնօպլիէն ժամ մը հետու, ուր կան 300ի չափ Հայեր, որոնք կ'աշխատին թղթի գործարանին մէջ մասնաւորաբար: Ազգային տեւէ կազմակերպութիւն չկայ:

ԳՐԷՕԶՕ.— Սօն ու Հուառ նահանգին մէջ, ուր կը գտնուին 400ի մօտ Հայեր, որոնք կ'աշխատին երկաթեղէնի գործարաններու մէջ: Զուրկ է ազգ. կազմակերպութենէ:

ՎԱԼԱՆՍ.— Տրօմ նահանգին մէջ Բօն գետին վրայ գեղեցիկ քաղաք մըն է: Կան 2500է աւելի Հայեր, որոնցմէ մեծագոյն մասը կ'աշխատի երկաթեղէնի, խմորեղէնի եւ թղթի գործարաններ: Հետզհետէ կ'աւելնայ սեփական գործերու լծուող Հայոց թիւը: Հոս կայ ազգ. մարմին մը, նաեւ Հ. Մ. Բ. Մ. եւ Հ. Օ. Կ.: Ունին նաեւ մատուռ մը, ուր ամէն կիրակի կանոնաւոր Ս. Պատարագ կը մատուցուի: Հոգեւոր հովիւն է Տ. Գալուստ քհնյ. Մովսէսեան:

ՓՕՆՏՕՊԸՆԱ.— Արտէզի նահանգին մէջ, ուր կը հաշուուին 600ի չափ Հայեր 1924էն ետքը հաստատուած. Ունինք հոս մատուռ մը եւ Հոգեւոր հովիւ մը՝ Տ. Եսայի քհնյ. Աթուռեան:

ԼԸ ԲՈՒՋԷՆՍԱ.— Արտէշ նահանգին մէջ, ուր կան 400ի չափ Հայեր, որոնք կ'աշխատին երկաթեղէնի գործարաններ: Ունինք մատուռ մը, որուն հոգեւոր հովիւն է Տ. Արսէն Ե. Վրդ. Ղըրճեանը, էջմիածնական: Ասիկէ թիչ հետու՝ ԱՐԺԱՆԹԷՌԻԻ մէջ կան 100է աւելի Հայեր, որոնք մտատարի մանարաններու մէջ կ'աշխատին:

Տալուսին կարելի է յիշել հովուական այս շրջանին մէջ բազմաթիւ գիւղեր, գիւղաքաղաքներ, ուր կը գտնուին Հայեր, ինչպէս **ԼՕՔԷՔ**, **ԿԻԷՐՏՕՆ-ՃԷՐՐԱՅ**, **ԲՕՄԱՆԱ** եւլն., Լիօնի մէջ հայկ. մամուլ գոյութիւն չունի, բայց կան երկու տպարաններ:

3. Մ Ա Ր Ս Է Յ Լ

Որոշ տուեալներ չունինք թէ ո՞ր թուականին ինչքա՞ն բնակչութիւն ունեցած ենք հոս: Բայց եւ այնպէս մինչեւ Զինադադարի շըրջանը կ'ունենանք զլիաւորաբար հայ-լայճ դասակարգ մը: Եր սեփական առեւտրական գրադումներով մեզ կը ներկայանայ, Զինադադարէն առջին Ամերիկա որպէս գաղթի իջեւան կ'ըլլայ եւ ապա գօթայի սեղմումներու պատճառով շատեր կը ստիպուին տեղաւորուիլ, իսկ յաջորդական զանգուածային գաղթերը Մարսէլլ ու շրջակայքը համախմբած են բաւական թիւով Հայութիւն մը:

Մարսիլահայ գաղութը բաղդատմամբ Լիօնի եւ Բարիզի աւելի լաւ կազմակերպուած է եւ մեծագոյն մասը տէր գարձած սեփական գործերու եւ տուններու: Քաղաքին դիրքը եւ կլիման շատ գեղեցիկ են. գրեթէ ամէն կողմ համախումբ կ'ապրին հոս Հայերը:

Մարսէլլ Բարիզէն առաջ ունեցած է իր վարձու մատուռը եւ հո-

գեւոր հովիւը, եւ այս վերջինը նախապէս կը մատակարարէր ամբողջ ֆրանսայի եւ գլխաւորաբար Բարիզահայերու հոգեւոր պէտքերը: Առաջին մատուռը կը հաստատուի 1882 յունուար 8ին, իսկ առաջին հոգեւոր հովիւը կ'ըլլայ Տ. Սահակ քհնյ. Իւթիւճեան: Մարտէլ յաջորդաբար ունեցած է հոգեւոր հովիւներ:

2.— Տ. Սահակ Ծ. վրդ. Այվատեան 1890 — 99:

3.— Տ. Գէորգ եպս. Իւթիւճեան 1899 — 1900

4.— Յովհան քհնյ. Մանդակունի 1901 — 1909:

5.— Եղիշէ քհնյ. Գալլընճեան 1910 — 1917:

6.— Արէլ վրդ. Արքահամեան 1917 — 1918:

7.— Մատթէոս քհնյ. Հէքիմեան 1920 — 1923:

8.— Տ. Գէորգ քհնյ. Նիզամեան 1923 — 1925:

9.— Տ. Մամբէր վրդ. Գալֆեան 1925 — 1927:

10.— Տ. Գրիգորիս եպս. Պալարեան 1927ին վերջերը կը կոչուի:

Մարտէլի մէջ Հայու ձեռքով առաջին թերթը լոյս կը տեսնէ Եզրու Տէմիրճիպաշեանի կողմէ, որ Մարտէլ եկած էր առեւտրական վարժարանի ընթացքին հետեւելու Aniteur Littéraire et Financier անունով իրբու շարաթաթերթ 1876ին: Իսկ հայկական առաջին թերթը լոյս կ'ընծայէ Մկրտիչ Փորթուգալեան 1885 թուին: «Արմենիա» շարաթաթերթը՝ որ Վինչու իր մահը 1921 անկէ ալ քիչ վերջ կը շարունակուի ու կը զարդեցուի:

Այժմ լոյս կը տեսնէ «Հայ Սիրտ» շարաթաթերթը, որ շա՛տ հեռու է գաղութին ծայրը ներկայացնելէ եւ զգալի է կարեւոր թերթի մը պահասը: Նաեւ կան պարբերականներ՝ «Բանրեր», «Յօղ», «Ծովակ», «Հաճըն» եւլն. որոնք աւելի փորձեր են քան թէ գրական թերթեր:

Մարտէլ տարուան մը աշխատանքէն վերջ պիտի օժտուի հոյահապ եկեղեցիով մը էջմրածնայ Մայր տաճարի իսկական տիպարով, շնորհիւ Ազգ. բարերար մեծանուն Վահան Խօրասանճեանի. հիմերուն օժու մը կատարուեցաւ մեծահանդէս, փետրուարին մէջ:

Նսիս քան անցնիլը Մարտէլի հոգեւոր հովուութեան շրջանին մէջ մտնող հայ գաղութները, պատշաճ է անդրադառնալ քաղաքին շրջակայ արուարձաններուն վրայ, որոնք հայաշատ կեդրոններ են դարձած այսօր:

Սէն-Անթոնիւս.— Ս. Անթուանի մէջ կայ 250է աւելի տուն Հայու-թիւն մը, որ ունի մատուռ եւ մանկապարտէզ: Հոս ֆրանսացի հողատէր մը որ իր հողը մաս առ մաս ծախած է, վերջին անգամ 400 մէթր հող նուիրած է ազգ. սեփական եկեղեցիի մը շինութեան համար, Հոս գրեթէ 230է աւելի հայկական տուներ շինուած են սեփական, քաղաքէն հանրակառքով կէս ժամ: Մանկապարտէզին մէջ կան 50ի չափ երկսեռ փոքրեր:

Սէն-ԼՈՒԻ.— Այս գիւղն ալ նոյնքան մը Հայութիւն կը պարունակէ, կրկին մեծ մասով սեփականատէր: Ունին իրենց մատուռ մանկապարտէզը վարձու: Քաղաքէն հանրակառքով քսան վայրկեան: Մանկապարտէզ կը յաճախեն 40—50 փոքրեր:

Սէն-Ճիֆիլիէն ԵՒ ՊՕՄՕՆ.— Ուր կան 1000է աւելի Հայեր,

շատերը սեփականատէր, ունին վարձու գեղեցիկ եկեղեցի մը յանուն Ս. Գրիգոր Լուսաւորչի, ուր ամէն կիրակի կանոնաւոր եկեղեցական արարողութիւն տեղի կ'ունենայ ու մտադրութիւն կայ սեփական քահանայ մը պահելու: Այս մատուռը քաղաքինէն վերջ առաջինն է որ հիմնած ու բացած է նախորդ հովիւ Տ. Մամբրէ Վրդ. Գալֆայեան իր իսկ ջանքերով: Այս գիւղը օրի առողջութեան տեսակէտով բժիշկներու կողմէ յանձնարարուած է թոքախտաւորներու քաղաքէն հանրակառքով կէս ժամ:

Մանկապարտէզ մըն ալ ունին, ուր կը յաճախեն 40—50 երկսեռ փոքրեր:

Սէն ՊԱՌՆԱՊԷ.— Հոս եւս 200ի մօտ Հայեր կան: Հանրակառքով քսան վայրկեան: Կապուած են Ս. Ժիւլիէնի:

ՇԱԹՕ-ԳԱՄՊԷՆ.— Այս գիւղին ճամբուն վրայ Սէն Փէրօմ կը բնակին սեփականատէր 300—350 Հայեր: Հանրակառքով քսանըհինգ վայրկեան քաղաքէն:

Տ. ՎԱՐԳԻՍ ԳԻՆԵՎԵՆ
ԺԱՄԷԿՈՉԵԱՆ

Սէն ԼՈՒ.— Հոս 1000է աւելի Հայեր կան, որոնք ունին իրենց սեփական մատուռը ու մանկապարտէզը: Այս արուարձանը մեծագոյն մասը Հայեր են եւ կը նկատուի հայկական գիւղ մը: Հանրակառքով քաղաքէն կէս ժամ: Մանկապարտէզ կը յաճախեն 50ի չափ փոքրեր:

Տակաւին կարելի է յիշել ուրիշ մօտակայ արուարձաններ ուր եւս Հայեր հաստատուած են եւ միշտ իրենց սեփական տուներն ունին եւ շատ քիչեր են որ վարձակալ կ'ըլլան: Վարձակալներ կան միայն քաղաքին մէջ, այսպէս՝ Մօնթօիլվէ, Մալբասէ, Սէն-ժիւսք, Սէն Մաքսէլ, եւլ.:

Մարսէյլ ունի գաւառ. ժողով մը, որուն կ'անդամակցին Յակոբ Սէլեան, Գարեգին Շահլամեան, Վրթանէս Ղազարեան, Հայկազուն Գուլումճեան, Տիրան Թէրէեան, Արամ Թէրէեան, Յարութիւն Ժամկոչեան, Նշան Լիքեան, Արշակ Թորոսեան, եւլն. եւլն.: Իսկ վարչութիւնը, Ուսումն. Խորհուրդը, Հոգաբարձութիւնը եւ Աղքատախնամը ամէն ամիս փոփոխութեան ենթակայ ըլլալուն աւելորդ կը նկատենք իրենց կազմը ի շատակել:

Ազգ. վարժարան մը գոյութիւն ունի, որ հիմնուած է 1925ին. իր առջի շրջաններուն շատ արդիւնաւոր եղած է եւ ունեցած է մինչեւ 200 ուսանողներ երկսեռ, իսկ այս տարի շատ ինկած է անկարող ու անձեռնհաս ուսուցիչներու պատճառով. ներկայիս վրժբն.ը ունի 26 աշակերտ: Քաղաքին կեդրոնը կայ Նաեւ մանկապարտէզ մը, ուր մօտաւորապէս 200 երկսեռ փոքրեր կը յաճախեն: Իսկ Ֆրանս, վարժարաններու մէջ ունինք 2500 երկսեռ ուսանողներ:

Մարսէյլի մէջ կը քահանայադրօծեն Տ. Սահակ քհնյ. Շամբեան, Տ

AVO

Մերոպ Քհնյ. Աւետեան, Տ. Գէորգ Քհնյ. Նիզամեան եւ Տ. Կարապետ Քհնյ. երեւանեան.

Քաղաքին մէջ զօրեղ կազմակերպութիւններ են Ղ. Մ. Ը. Մ. Ը խմբապետութեամբ ֆրանսացւոց մէջ մեծ անուն հանած եւ պատերազմական նախարարութեան պատուանշանով զնահատուած Մկրտիչ Մալումեան: Հայ Տուն Միութիւնը նախագահութեամբ Տօթթ. Սարգիս Աթթարհանի, Ղ. Բ. Ը. Մ. եւ Ղ. Օ. Կ. Ը. Կան նաեւ 100ի չափ հայրենակցականներ եւ թատերական խումբեր: Մարտէլլի կաթողիկէ Հայերու ժողովրդապետն է Ղ. Յովհ. վրդ. Չուհանեան: ունին գեղեցիկ մատուռ մը ֆրանսացւոց կողմէ տրամադրուած:

Մարտէլլի հովուական շրջանակին մէջ կը մտնեն. Կարտան, Մարքիբ, Լա Սիթա, Թուլօն-Լաւէյն, Պոլլէն, Նիս, Քասթելլաբազէն, Քիւմէն Տէրազվիլ, Պոնսօ, Կրաս, Ավիենօն, Տրակիենան, Արլ, Թուլուզ, Եւլն.

ԿԱՐՏԱՆ.— Մարտէլլէն մէկ ժամ հեռու երկաթուղով Կան 500—600 Հայեր. ամուրիները քիչուոր են: Գլխաւոր զբաղումնին է ածխահանքը եւ կը բնակին հանքատիրոջ կողմէ շինուած ածանաղին տուներու մէջ: Կայ մատուռ մը ուր երբեմն Պատարագ կը մատուցուի այցելու քահանայի մը կողմէ: Գիւղին գերեզմանատունը կը հանգչի Սեբաստիո վերջին առաջնորդ Տ. Սարգիս եպս. Անէմեան: Մանկապարտէզը գոցուած է կառավարութեան կողմէ:

ՄԱՐԹԻՔ.— Մարտէլլէն ժամ մը հեռու երկաթուղով: Հոս հաստատուած են 400ի մօտ Հայեր: Գեղեցիկ նաւահանգիստ մըն է, ուր կ'աշխատին զլիաւորաբար երկաթի գործարանը: Հոս եւս պատահական Պատարագ կը մատուցուի Մարտէլլէն ղրկուած քահանայէ մը:

ԼԱՍԻՕԹԱ.— Մարտէլլէն մէկուկէս ժամ հեռու նաւահանգիստ Կան 250-300ի չափ Հայեր, որոնց թիւը միշտ փոփոխական է եւ կ'աշխատին զլիաւորաբար տեղոյն նաւարանին մէջ: Ազգ. կազմակերպութիւն գոյութիւն չունի:

ՔՈՒԼՕՆ-ԼԱՍՏԵՅ.— Մարտէլլէն 2 ժամ հեռու նաւահանգիստ ծոցի մը երկու եզերքներուն վրան, որոնք իրարու հետ հաղորդակցութեան մէջ են շոգեմակոյկով եւ հանրակառքով: Այս երկու քաղաքներուն մէջ կը բնակին 200ի մօտ Հայեր, որոնք կ'աշխատին Լասէյնի նաւարանին մէջ: 1924ին կար ազգ. միութիւն մը որ հազիւ տարի մը կեանք ունեցած է: Մինչեւ 1927, 3-4 պատարագներ մատուցուած են նախորդ հովիւներու կողմէ:

ՊՕԼԼԷՆ.— Մարտէլլէն 3 ժամ հեռու: 250-300 Հայեր կը բնակին. որոնք կ'աշխատին աղիւսի գործարաններու մէջ զլիաւորաբար: Ազգ. կազմակերպութիւն նախորդ հովիւներու օրով տեղի ունեցած է եւ այժմ գոյութիւն չունի:

ՆԻՍ.— Այս աշխարհոյշակ ծմեռանոց քաղաքը ունի 100է աւելի մեծածախարուստ հայ ընտանիքներ քաղաքին կեդրոնամասը. իսկ քաղաքին մէկ անկիւնը Մատլէն կոչուած թաղամասին մէջ սեփականատէր 300ի մօտ Հայեր հաստատուած են եւ Ֆրանսայի կը ճանչնան այդ հողամասը Cité Arménienne անունով: Մեծածախարուստ Տիգրան Չամբէթլէն հոս կառուցանել կու տայ հայկական եկեղեցի մը, որուն հիմ-

նարկաթիւնը եղաւ 1928 մարտին: Գործաւոր դասակարգը կ'աշխատի շէնքերու շինութեան մէջ. կան սեփական գործերու տէր բազմաթիւ Հայեր: Հոս նախորդ հովիւը յաճախ Ռուսաց եկեղեցիին մէջ հայկական ծէսով պատարագած է: Գոյութիւն ունի եկեղեցական հոգարարութիւն մը. Ն. Մ. Մ. ելին...: Ձեռնարկ եղած է մանկապարտէզ մը բանալու եւ հոգեւոր հովիւ մը ունենալու:

ՔԱՍԹԷԼ ՍԱՐՐԱՋԷՆ.— Գլտիկ գիւղաքաղաք մը, ուր կան 200 Հայեր. որոնք կ'աշխատին տեղւոյն երկաթի գործարանը:

ՖիիՄէի.— Լօ եւ Կարօն նահանգի մէջ գեղեցիկ գիւղաքաղաք մը, ուր կը հաշուուին 250—300ի չափ Հայեր. ասոնք երկաթի գործարանը կ'աշխատին: Հոս առաջին անգամ պատարագած է նախորդ հովիւը՝ Տ. Մամբրէ Վրդ. Գալֆայեան 1927ի վերջերը: Ազգ. կազմակերպութիւն չկայ կուսակցական պայքարներու պատճառաւ:

ՏէՔԱՋՎԻԼ.— Հոս քաղաքէն դուրս հանքատիրոջ կողմէ շինուած տնակներու մէջ կը բնակին 90—100ի չափ Հայեր, որոնք կ'աշխատին ածխահանքերու մէջ: Կղզիացած վիճակ մը կը ներկայացնեն:

ՊՕՌՏՕ.— Ատլանտեանի վրայ այն առաջնակարգ նաւահանգիստին մէջ այսօր կը հաշուուին մօտաւորապէս 100—150 Հայեր, որոնք զանազան գրադմանց կը հետեւին, սկսած են ընկերական հանդիպումներ ունենալ երբեմն:

ԿՐԱՍ.— Նիսէն 40 բիլոմէթրօ հեռու, ուր կան 50—100 Հայեր, որոնք գանազան գործերու կը հետեւին:

ԱՎԻՆԵՕՂ.— Այդ երբեմնի պապական քաղաքը, ուր այսօր կը կանգնի մեծատուն Յովհ. Ալթունեանի (պարսկահայ) արձանը, իր **garrenceի** մշակութեամբ մեծ ծառայութիւն մատուցած ըլլալուն համար Ֆրանսայի կը գտնուին 100—150 Հայեր, մեծ մասամբ ամուրի, որոնք կ'աշխատին ազարակներու մէջ գլխաւորաբար:

ՏՐԱԿԻՆԵՆԱՆ.— Վար նահանգի մէջ, ուր կը բնակին ազարակային աշխատութեամբ 100է աւելի Հայեր: Հոս ատեն մը հովուած է Տ. Սահակ Բհնյ. Շամխան, որ այժմ Մարսէյ կը պօշտօնավարէ:

ԱՐԼ.— Մարսէյէն 2 ժամ հեռու, Կան 150—200ի չափ Հայեր, որոնք կ'աշխատին իւղի գործարանը եւ ազարակներու մէջ:

ԹՈՒԼՈՒՋ.— Հօր Կարօն նահանգին մէջ, ուր կան 100ի մօտ Հայեր: Կան տասնեակ մը հայ ուսանողներ, իսկ տեղւոյն «**télégramme**» օրաթերթի մէջ կ'այ հայ խճագիր մը, Բրգնիկցի Պրն. Բասպալ Տէր Պօղոսեան:

Կարելի է յիշել նաեւ ուրիշ բազմաթիւ գիւղեր եւ քաղաքներ այս շրջանին մէջ, ուր թիւ թէ շատ Հայեր հաստատուած են, ինչպէս էֆս, Մօնբէլիէ, Օս. Գան, Իզէս, Նիմ, ևլն:

Մարտիլիս

ՅՈՎ. Հ. Յ. ՎԱՐՃԱՊՈՏԵԱՆ

ԼՈՒՆՔԻՆ ՏՔՅ ԿՊՐՈՅԸ

Առաջին հայ դպրոցը կրք եւ ի՞նչպէս հիմնուեցաւ. հարց մը՝ որ որչափ կարեւոր, նոյնչափ ալ դժուար է. նպատակս չէ նկարագրել այն դաստիարակութիւնը զոր ազգային սովորութիւններ, հաստատութիւններ, կրօնական հուատալիքներ կանուխ դարերու մէջ կու տային

ՄԻՆԱՍ ԶԱՆԵԱՆ

հայ պատանիներուն: Նմանապէս նախատակս չէ նկարագրել այն թագաւորական վարժարանները, ուր աւագանիին զաւակները կը կրթութուէին. ինչպէս ընդհանուր սովորութիւն էր հին ազգերու մէջ: Նարուգոդոնոսոր Բրիստոսէ 7 դար առաջ հրեայ պատանիներուն ծաղիկները արբունիքին մէջ հրահանգել կու տար Գաղղէական բոյոր ուսմանց եւ գիտութեանց մէջ: Ստրարան եւ Քսենոփոն (*) կը վկայեն որ աբեայից աբեան իր

արբունիքին մէջ կրթել կու տար իշխանազունները: Եւ Բրիստոսէ 8 դար վերջ Մեծն Կարտրոս վերահաստատեց այս սովորութիւնը, իր արբունիքին մէջ պահելով դպրոց մը, որ իբրեւ կեդրոն մը լուսաւորութեան, իր շուրջը սփռեց ուսմանց լուսաշող սառազայթները:

Պիտի չխժսիմ նաեւ Գրիգոր Լուսաւորչի եւ Մեծն Ներսէսի հիմնած դպրոցներուն վրայ, որովհետեւ այն վերջին երկու դպրոցներուն հիմնադիրները կէա նպատակի ունեցան զըլխաւորաբար պատրաստելու կրօնի պանշտծնան Յոյն եւ

(*) Anabasisին մէջ:

Ասորի դպրութեանց միջոցաւ . այլ նպատակս է խօսիլ այն դպրոցին վրայ , ուր կրօնք , ուսում եւ գիտութիւն ազգայնացան , ուրիշ բառերով՝ դպրոցին բոլոր ուսումնները սկսան աւանդուիլ հայ տառով եւ շնորհով կամ փոխ առնելով Կորիւնի մէկ բացատրութիւնը՝ հոն ամէն ոք կը դառնար հայաբարձու եւ հայերեւելացի :

Շատ շահեկան նիւթ մը պիտի ըլլար յառաջ բերել՝ պատմական փաստով՝ աստիճանական զարգացումը այն ոգիին որ ծնունդ տուաւ՝ Ե . դարուն սկիզբը՝ հայդպրոցին : Անցողակի միայն կը դիտենք որ Դ . դարուն մէջ իսկ այս ոգիին գոյութեան կարկառուն ապացոյցներն ունինք քանի մը ուշագրաւ դէպքերու մէջ : Բարձր անձնաւորութիւն մը՝ տակաւ զարգացող այս ոգիին ներկայացուցիչը կը հանդիսանայ Ներսէս հայրապետի մահէն վերջ՝ դադրեցնելով հայ եպիսկոպոսը ձեռնադրութեան համար Կեսարիա դրկելու սովորութիւնը եւ այսպէս հաստատելով հայ եկեղեցոյ անկախութիւնը օտարին թեւարկութենէն : Այս եկեղեցական անկախութեան պիտի յաջորդէր ուշ կամ կանուխ ուրիշ անկախութիւն մը , ոչինչ նաւազ կարեւոր քան առաջինը , ըսել կ'ուզեմ այն գրական յեղաշրջումը , որ ազատեց ազգը Ասորի եւ Յոյն դպրութեանց գերութենէն :

Ազգային այս ձգտումը եթէ հաճելի չէր կրնար ըլլալ ասորի եւ յոյն ազգերուն , սիրով պիտի ողջունուէր Պարսից կողմէ որոնց քաղաքական ազդեցութեան ենթարկուած էր այն ժամանակ հայ ազգը եւ այս պատճառով Պարսիկները արգելեցին Հայոց մէջ Յունական դպրութեան մշակումը , որպէս զի Հայերը՝ իմացական հաղորդակցութեան խզումով միշտ իրենց հետ քաղաքականապէս կապուած մնան , չմտերմանալով Յոյներուն հետ :

Պարսից կողմէ եղած այս արգելքը պիտի մղէր մեր նախնիքը ինքնաբաւութեան փրկարար սկզբունքին , մշակել տալու ազգային ուրոյն գրականութիւն մը :

Այս եւ այսպիսի պարագաներու տակ զարգացաւ գրականապէս անկախ , ինքնաբաւ ըլլալու ոգին , ձգտումը , որուն ներկայացուցիչը եղան մեր երջանկայիշատակ հայրերը , Սահակ եւ Մեսրոպ :

Առաջին խնդիրը՝ զոր կը փափաքէի նկատի առնել , սա է . Սահակ եւ Մեսրոպ ի՞նչպէս պատրաստուեցան հայրե-

նիքին մէջ եւ արտասահման, իրագործելու համար իրենց փառաւոր գրական ծրագիրը:

Սահակ եւ Մեսրոպ ստացան իրենց նախնական կրթութիւնը Մեծագործ Ներսէս հայրապետի խնամքին տակ, շատ հաւանական է որ երբ դեռ մանուկ էին, մտերմացան իրարու, կրեցին խորապէս ազդեցութիւնը Ներսէսի, անոր բարեգործ, կրթասէր, հայրենանուէր կեանքը մեծ ներշնչումներու աղբիւր եղաւ. մէկտեղ երագեցին, միեւնոյն խոյանքը ունեցան դէպի բարձրագոյն ոլորտներ, եւ օր մը բախտը ունեցան մարմին ու ձեւ տալու իրենց վսեմ երագին:

Մեսրոպ մանկութենէն Հելլէն դպրութեան մէջ հրահանգուած⁽¹⁾ էր, երիտասարդական հասակին մէջ արքունի քարտուղար եղաւ մինչեւ 392 թուական, երբ ընդգրկեց կրօնաւորի կեանքը, զնաց քարոզել կենաց բանը Գողթն եւ Սիւնեաց գաւառները. այս միջոցին էր որ իր ժողովուրդը Ս. Գրոց թարգմանութեամբ օժտելու գաղափարը յղացաւ. հայ տառեր գտնելու պէտքը ակներեւ էր. զիտ մը՝ զոր յաջողեցաւ կատարել նիւթական եւ քարոյական աջակցութեամբ ուսումնասէր Վաւաճապուհի եւ իր համախոհ գործակցին Սահակ Կաթողիկոսին:

Սահակ եւ Մեսրոպ արտասահման ալ գացին իրենց ուսումը կատարելագործելու: Սահակ նախ զնաց Կեսարիա եւ ապա Բիւզանդիոն: Հայ պատմագիր մը կը վկայէ որ Սահակ կը գերազանցէր նոյն իսկ Յոյն վարդապետները, հմուտ էր երաժշտութեան, փիլիսոփայական արուեստին եւ էր պերճաբան հռետոր⁽²⁾:

Մեսրոպ ալ առիթ ունեցաւ (420) երթալու Բիւզանդիոն, ուր սիրալիբ ընդունելութիւն գտաւ Փոքր Թէոդոր կայսրէն եւ Պատրիարքէն որ ընդունեց զայն ակումբիտներու⁽³⁾ կարգին մէջ: Մեսրոպ պատեհութիւն ունեցաւ ուսումնասիրելու Բիւզանդիոնի վանական դրութիւնները, դպրոցները եւ անոնց ծրագիրները, տալու իդարծին՝ լաւագոյն կազմակերպութիւն մը այն դպրոցին՝ զոր հիմնած էր իր գործակից հայրապետին հետ:

Բիւզանդիոնի մէջ բոլոր իմացական կեանքը կեդրոնացած

(1) Կորիւն, էջ 13:

(2) Ղ. Փարպեցի, էջ 47:

(3) Ասոնց վանքը կը գտնուէր Ասիական եզրերը, Սթենիայի դիմացը:

էր վանքերու մէջ , ուսուցիչները վանական էին , փրիխուփա
եւ վանական հոմանիշ բառեր էին , այդ դարուն մէջ .

Բիւզանդիոնի ուսումնական ծրագիրը աւելի ճոխացաւ ,
երբ Թէոդոր Բ . կայսրը հիմնեց (425) հաստատութիւն մը
որ՝ արդի բառով՝ կրնայ հատարարան կոչուիլ : Ուսուցիչ-
ները՝ թիւով՝ 31 տիրացած էին իրենց դասախօսած ճիւ-
ղերուն : Կար նաեւ հասարակաց դպրոց մը կոչուած Ճեւե-
րան երկոչասան ուսուցչաց . այս դպրոցներուն մէջ կ'ա-
ւանդուէին ծրիապէս մարդկային զիտութեանց բոլոր
ճիւղերը : (1) :

Բիւզանդիոնի այս դպրոցներուն մէջ էր որ Սահակ-
Մեսրոպեան աշակերտները իրենց ուսումը կատարելագոր-
ծեցին : Յիշատակարան մը՝ իր հնութեամբ նշանաւոր , պա-
պէս կը նկարագրէ աշակերտներուն աշխատութիւնները
Բիւզանդարանի մէջ . «Կը տքնէին , հարցասէր կ'ըլլային ,
ուսանելով , պատրաստելով իրենց անձերը օգտակար եր-
կերու . ոմանք տառերու զծագրութիւն կը սորվէին , ոմանք
Իմաստութիւն , ոմանք Չափագիտութիւն , Բնագիտութիւն ,
Երկրաչափութիւն , Թուաբանութիւն , Երաժշտութիւն , Աս-
տեղաբաշխութիւն , Քերականութիւն եւ Բանաստեղծու-
թիւն , գործնական եւ տեսական Իմաստասիրութիւն , ելն . (2) :

Այս ուսումնատենչ աշակերտները , երբ դարձան հայ-
րենիք , ճոխացուցին իրենց ուսուցիչներուն փափաքին հա-
մամատ՝ ուսմանց ծրագիրը , ուսուցանելով ինչ որ ուսած
էին Բիւզանդիոն կամ այլուր :

Հիմնուած դպրոցը վանքի մը կազմակերպութիւնը ու-
նէր ժամանակի ոգիին համաձայն : Բիւզանդիոն հարիւրա-
ւոր վանքեր կային , Յովհան Ոսկեբերան վանական մը
եղած էր , եւ եթէ պատրիարքական զահուն վրայ վանա-
կան խտամբեր կեանքի մը արտաքին ձեւերէն հրաժա-
րած էր , իր գործերն ու զրութիւնները կը մնան պերնա-
խօս վկաններ իր անխառն հիացումին , զոր ունէր վանա-
կան կեանքին հանդէպ : Նոյն իսկ Փոքր-Թէոդոր , ինչպէս
կը պատմէ եկեղեցական պատմագիր , Սոկրատ , իր պա-
լատին վանական հաստատութեան մը ձեւը տուած էր :

(1) Les moines de Constantinople par Abbé Marin .

(2) Թարգմ . Նախնեաց , էջ 108 :

Այս ոգին կը տիրէր նաեւ Հայոց մէջ, բայց վանականութիւնը հսկայական թռիչք առաւ Մեծագործ Ներսէսի հայրապետութեան օրով ⁽¹⁾։ Արդարեւ Ներսէս խորապէս ազդուած էր Բարսեղ Կեսարացիին— Արեւելքի վանականութեան այս նահապետին — վանական եւ գիտական գործունէութենէն։ Ներսէս գործնական միտք մ'ունէր. զիտցաւ հաշտեցնել վանական կեանքի պայմանները գործնական աշխարհի պահանջներուն հետ, հաւատարմաբար գործադրելով սա սկզբունքը. «Լաւ է գործ մշակութեան Աստուծոյ քան մննատորութիւն բնակութեան յանապատս»։

Կը թուի որ Մեծն Ներսէսի հաստատած նախկին վանական դրութիւնը վերակազմուած է տարբեր տիպարի մը համեմատ Սահակ-Մեսրոպի օրերուն։ Վանականները նախկին տարազը այլեւս չեն կրեր, ⁽²⁾ Մեսրոպ խարազնագրեստ ⁽³⁾ է, աշակերտները՝ ըստ նմանութեան մայրաքաղաքացն (մայրավանացն) սպուտէից ⁽⁴⁾ արք կրօնաւորք, խարազնագեստք, երկաթապատք, բոկագնացք ⁽⁵⁾։

Ո Ւ Ս Մ Ա Ն Ց Ծ Ր Ա Գ Ի Բ Ը

Ամէն դար իր բարացուցական հանգամանքը ունի, կայ բան մը որ յատկանշական էր այդ դարուն։ Դարուն քրիստոնէական ուսմանց զլսաւոր կեդրոնները— Աթէնք, Բիզանդիոն, Արիքսանդրիա, Անտիոք, Եդեսիա, եւլն. մտաւոր հաղորդակցութեան մէջ էին, կարծիքներ, վարդապետութիւններ որոնք իրրեւ ծնունդ մեծ կամ համբաւեալ մտքերու, անունի հմայքը ունէին, կ'որդեգրուէին զանազան տեղերու մէջ։ Այս իրողութեան դիւրաւ պիտի համոզուինք, եթէ բնկներ Եդեսիոյ ասորի, եւ Բիզանդիոնի յունական դպրոցները, ուր ընդհանրապէս ուսան Սահակ-Մեսրոպ եւ իրենց աշակերտները։

Ասորական գրականութիւն անունով երկասիրութեան մը

(1) Հ. Գեղցերի

(2) Փաւստոս Գ. 14։

(3) Կորինէ էջ 15։

(4) Սպուտէի (ժրջան) կը նոյնացուին բանի մը նշանաւոր բանասէրներէ, Ակուլմիս (անբուն) կոչուած նշանաւոր վանականներու հետ։

(5) Մ. Խորենացի էջ 507։

հմուտ հեղինակը ⁽¹⁾ ապաէս կ'ամփոփէ Եղեսիոյ դպրոցին ուսմանց ծրագիրը. «Փեշիքօ (Եբր. Ս. Գրքին ասորի թարգմանութիւնը) առաջին գիրքն էր որ կը տրուէր աշակերտներու... ապա յոյն եւ ասորի եկեղեցական հայրերուն գիրքերը: Ուսուցիչները կը գործածէին նաեւ Արիստոտէլի հինգ ստորոգրութիւնները (Catigeries)... այս ծրագիրը գործածուեցաւ նաեւ Մծբինի դպրոցին մէջ»:

Բիւզանդիոնի դպրոցներուն մէջ ալ Ս. Գիրքը ընդհ. ուսման գլխաւոր մասն էր. «Ս. Գրոց ուսման ընդհ. հիման վրայ պատրաստուած էին սրբազան գիտութեան բոլոր ճիւղերը.— եկեղեցւոյ Հայրերուն Ս. գրոց մեկնութիւնները, դաւանաբանական, ջատագովական... սրբոց կեանքերը»:

Հետեւցնենք ուրեմն Abbé Marinի հետ թէ՛ ուսմանց ծրագիրը նոյն էր ամէն տեղ միեւնոյն դարուն: Այս միեւնոյն եզրակացութեան կը յանգինք, երբ ուշադրութեամբ քննենք հայ դպրոցին հիմնադիրներուն գրական աշխատասիրութիւնները:

Աստուածաշունչ. — Մեր նախնեաց առաջին երկարաշունչ աշխատութիւնը եղաւ Ս. Գրքի հայերէնի թարգմանութիւնը: Ղ. Փարպեցի իր ժամանակին բանի մը եկեղեցականներու տգիտութիւնը նշաւակելով կ'ըսէ թէ՛ մեր վարդապետները Ս. Գիրքը երեք, չորս անգամ գոց սորվեցուցած են մեզի:

Մեկնութիւնք Ս. Գրոց. — Հայ դպրոցին դասախօսութեան երկրորդ նիւթն էր Ս. Գրոց մեկնութիւնը: Ես զանց կ'ընեմ յիշել այն բազմաթիւ մեկնութիւնները, որոնք պատրաստուած են հայ դպրոցին հիմնադիրներուն միջոցաւ: Պարզապէս հիանալի է մեր նախնեաց տքնաջան աշխատութիւնը որ, քառորդ կամ առաւուսելն կէս դարու մէջ, ծնունդ տուած է ոսկեղինիկ լեզուով բազմաթիւ ստուար հատորներու:

Հարանց վարժ. — Ուրիշ բառով՝ Վարք սրբոցը յետոյ այնքան ճոխացաւ որ ոմանք վիպասեւր կոչուած են, որովհետեւ սրբոց կեանքեր ամփոփած են ստուար հատորներու մէջ:

Պատուաբան. — Մ. Խորենացի կը վկայէ որ Եւսեբիոսի

(1) R. Duval:

եկեղեցական պատմութիւնը ասորերէնէ հայերէնի թարգմանուած է Մեսրոպի հրամանով:

Հ. Ա. Ճարեան, հմուտ Մխիթարեանը, որ սոյն երկը յունարէն քնագրէն հայերէնի թարգմանած է, կը դիտէ իր յառաջաբանին մէջ թէ՛ «Այս գործը թարգմանչաց դասուն արդիւնական գրչի մը թարգմանութիւնն է»: Եւսեբիոսի միւս պատմ. գործն ալ, Քրոնիկոն, թարգմանուած է հայերէնի:

Փիլիսոփայութիւն. — Ի յառաջագունէ դատելով՝ կ'ըսենք թէ՛ փիլիսոփայական ուսումներ՝ որոնց կարեւորութիւնը այնքան զգացուած ու շեշտուած է յոյն եկեղեցական Հայրերէ, աւանդուեցան նաեւ հայ դպրոցին մէջ:

Մեր յօդուածը չստուարացնելու համար կը բաւականանանք յիշելով,

(1) Եզնիկ Կողբացին որ իր աշակերտներուն կը բանասուսէր փիլիսոփայական զանազան դրութեանց վրայ (Նղծ Աղանդոց էջ 24):

(2) Մեր հին մատենագիրներէն շատերուն ինչ ինչ ակնարկութիւնները կ'ենթադրեն հմտութիւն փիլիսոփայական դրութեանց:

(3) Պրոպրետիոսը որ երկար տարիներ ուսուցած էր⁽¹⁾ Աթէնքի մէջ եւ որուն, ինչպէս կը գրէ իր կենսագիրը, Եւնոպիոս, բոլոր Պոնտոս եւ անոր շրջակայ ազգերը իրենց աշակերտները կը դրկէին, հիանալով անոր վրայ իբրեւ իրենց աշխարհին սեփական զարդին վրայ:⁽²⁾

Քերականութիւն. — Դիոնեսիոս Քրակացիին Քերականութիւնը, շատ կանուխ թարգմանուած հայերէնի, մասնաւոր կարեւորութիւն ստացած էր. նիշտ այս պատճառաւ քանի մը ուսուցիչներ, ինչպէս Յովհան Երզնկացի, Պրիգոր Մագիստրոս, եւլն. պատրաստած են քերականութիւններ թերեւս դիւրացնելու համար ուսումը քերականութեան, զոր հայ թարգմանիչը խթնացուցած էր իր չափազանց հեղինակաւ լնգուով:

(1) Իրեն աշակերտած էին Յուլիանոս, Ս. Բարսեղ եւ Ս. Գրիգոր Նազիանզացի եւլն.:

(2) Օտար բանասէրներէն հայագէտ Prof. Conybeare ընտիր ուսումնասիրութիւն մը հրատարակած է հայ իմաստասիրական աշխատութեանց վրայ (A collation with the ancient armenian versions of the greek Text of Aristotle's catigories:

Ահա առաջին հայ դպրոցը իր համառօտ գիծերուն մէջ, հիմնուած Սահակ-Մեսրոպէն, կազմակերպուած ըստ սպտտէից եւ ուր առաջին անգամ հայացած ամառուեցան Ս. Գրոց ուսումը եւ իր մեկնութիւնը, Հարանց վարք, Պատմութիւն ընդհանուր եւ եկեղեցական, Փիլիսոփայութիւն⁽¹⁾ Երաժշտութիւն, Տարրական գիտութիւն, Քերականութիւն, Հոնտորութեան եւ գրչութեան⁽²⁾ վերաբերեալ ինչ ինչ արուեստներ :

Փակենք մեր յօդուածը ներկայացնելով քանի մը նկատողութիւններ հայ դպրոցին հիմնադիրներուն գործելու կերպին վրայ :

Ա. Սահակ եւ Մեսրոպ լաւ, նպատակայարմար նախապատրաստութիւն տեսան իրենց դպրոցին կազմակերպութեան համար : Մեսրոպ՝ նախատեսելով իր ապագայ գործակիցները կը պատրաստէր, մէկ մասը զետեղելով Եդեսիոյ առաջի դպրոցին և մէկ մասն ալ Եփրատի վրայ Սամուսատ քաղաքին յունական դպրոցին մէջ, յետոյ իր ամէնէն յաջողակ աշակերտները դրկուեցան արտասահման, իրենց ուսումը կատարելագործելու : Դարձեալ՝ պատրաստուեցան թարգմանածոյ, երկարաշունչ երկասիրութիւններ, գործածուելու իբրեւ դասագիրք համաձայն դարուն ընդհոգիին :

Բ. Սահակ եւ Մեսրոպ ունեցան իրենց դպրոցին համար որոշ հաստատուն ուղղութիւն մը, իրենց աշակերտներուն իմացական զարգացման հետ զուգընթացաբար յառաջ տանելով նկարագրի կերտումը, ընելով զանոնք հայրենանուէր, յամառ աշխատող, եւ մէկ բառով՝ նշմարտապէս հաւատացեալ քրիստոնեայ, գորօրինակ չաւանդելով անոնց հեթանոս գրականութենէն ինչ որ կրնար թերեւս տկարացնել իրենց աշակերտներուն հաւատքը, յարումը քրիստոնէութեան եւ այս՝ կը հաստատուի քանի մը կէտերու մէջ :

(1) Հոմերի Իլիականը եւ Ոդիսականը մեծ յարգ կը վայելէին Յունաց եւ Հռոմէացւոց մէջ . Քուինտիլիոս կ'ըսէր . «Շատ պատուական սովորութիւն մըն է ընթերցանութիւնը

(1) Այս մասին աւելի ընդարձակօրէն խօսուած է մեր «Արտարին կամ հեթանոս մատենագիրք» էջ (52) յօդուածին մէջ (1. Եր. 1906, էջ 257) :

(2) Դ. Փարպեցիին վկայութիւնը «բազմացան դասք զրչաց ելեւելլաւանելով զմիմամբք» :

սկսիլ դպրոցներու մէջ Հոմերով եւ Վերգիլիոսով: Աշակերտին միտքը թո՛ղ բարձրանայ դիւցազնական տաղերուն վսեմութեամբ, ոգևորուի նիւթերու բարձրութեամբ եւ տոգորուի ամենազնիւ զգացումներով»:

Այսպէս կը խորհէին նաեւ եկեղեցւոյ Հայրերէն Ս. Բարսեղ Կեսարացի եւ Գրիգոր Նազիանզացի, թէ առանց հաւատալու հեթանոսական գաղափարներու կարելի էր ըմբռնել լեզուի բաղդրութիւնը, պատկերներու դիւթանքը եւ այսպէս ջատագովելով հեթանոս մատենագիրներուն ուսումը կ'ըսէին. «Գրականութեան համար կայ օգտակարութիւն մը արտաքին գիտութեանց մէջ ալ. ասոնք կը շինեն աշակերտին միտքը եւ կը պատրաստեն աւելի լաւ հասկնալու Ս. Գիրքը, Մանաւանդ Հոմերի տաղերը առաքինութեան շարունակական ներքող մըն են: Արտաքին գիտութիւնը պարտի ծառայել սրբազան գիտութեան»:

Հայ դպրոցին հիմնադիրները, հակառակ որ Իլիականն ու Ոդիսականը մեծ յարգ կը վայելէին յոյն, լատին դըպրոցներու մէջ, նաեւ խնամով կ'աւանդուէին վանքերուն մէջ, քնաւ չբռնէին զանոնք իրենց ուսման ծրագրին մէջ:

Դրացի ազգ մըն ալ, Ասորիք, իբրեւ միաստուածեան քնազդով օժտուած, ինչպէս դիտած է Ռընան, չբազալերեցին Հոմերի գրքերուն թարգմանութիւնը, չսխործելով անոր աստուածներէն եւ դիցուհիներէն, մինչեւ որ Բ. դարուն մէջ այս գրքերը երեւցան այս անգամ այլափոխուած ասորի տարազի տակ, որով Թէոփիլէ Եդեսացին կրցաւ զանոնք ծպտեցնել (1):

(2) Մեր նախնեաց նպատակը որոշակի կը տեսնուի նաեւ Ալիթոնիոսի (2) հարտարախօսութեան թարգմանութեան մէջ: Հայ թարգմանիչը դուրս ձգած է ըլլոր հեթանոս դիցաբանութեանց անհարկութիւնները եւ ասոնց մէջ զործածած է Ս. Գիրքէն առնուած օրինակներ:

Սահակ-Մեսրոպեան դպրոցը հիանալի հետեւանքներ ունեցաւ: Նախ՝ այս դպրոցը միացնելով Պարսկահայքը Յունահայքին հետ լեզուով, տառով եւ գրականութեամբ, փրկեց զանոնք ձուլումէ կամ կորուստէ ազգային տեսակէտով:

(1) Barhebraeus (Liter. syr. 325):

(2) Ասոր երկասիրութենէն բաղուածարար պատրաստուած է Պիտոյից գիրքը»:

Երկրորդ՝ այս դպրոցը ազգայնացուց Քրիստոնէութիւնը: Դ. Փարպեցին կը գրէ այս ժամանակին համար. «Հայոց բոլոր երկիրը լեցուեցաւ Տիրոջը զիտութեամբ»:

Երրորդ՝ Մեսրոպ այնքան փարած էր իր դպրոցին որ մերժեց եկեղեցական նուիրապետութեան մէջ բարձր դիրք մը, այսինքն եպիսկոպոսութիւն, որ իր կրթական գործունէութիւնը պիտի սահմանափակէր ըստ օրինի թեմի կամ վանքի մը մէջ. վարդապետութիւնը իր օգտակարութեան գաղափարին աւելի կը համապատասխանէր, ինքը իբր կրթական քննիչ պիտի երթար ուր որ իր ներկայութիւնը անհրաժեշտ էր, հոս դպրոց մը բանալու, հոն դպրոց մը կազմակերպելու, վերջապէս անշէջ պահել հայ դպրութեան ջահը զոր վառեց իր պատուական գործակիցին հետ հայ աշխարհի մէջ:

«Գրականութիւնը ազգի մը անհատականութիւնը պահպանող առաջնակարգ ոյժն է»:

Մաղթենք որ ներկայ սերունդը գնահատելով այս սխրալի գործը, սիրէ հայ լեզուն, տառերը, (*) զբականութիւնը: Այս պիտի ըլլար ամէնէն սիրելի առհաւատչեան իր երախտապարտ զգացումներուն հանդէպ մեր բազմաբախտ հայրերուն:

ՄԻՆԱՍ Գ. ԾԱԼԵԱՆ

(*) Խ. Հ. կառավարութիւնը փորձ մ'ըրաւ այլափոխելու մեր պատուական լեզուին ուղղագրութիւնը. պահ մը յոյս ունեցանք, երբ խնդիրը յանձնուեցաւ ձեռնհասներու քննութեան, ըստ կը ցաւինք որ կառավարութենէն ընտրուած չորս մասնագէտները համաձայն չգտնուեցան իրարու, այս խնդրին մէջ:

Մեր խոնարհ կարծիքն է որ այս աշխատութիւնները սահմանուած են բոլորովին ձախողելու, քանի որ հիմնուած չեն լեզուաբանական օրէնքի վրայ և խանգարելով լեզուական նախկին օրինական և նուիրական ուղղագրութիւնը, եթէ ոչ անկարելի գէթ շատ դժուար պիտի ընեն լեզուին ստուգաբանական աշխատութիւնները:

ԵՐՇԱԿԼՈՅԱ

Կ Ա Մ

ԱՐԴԻԱԿԱՆ ՕՐԻՈՐԴԸ ԱՐԴԻԱԿԱՆ ԽՈՂԱՆՈՅԻՆ Մէջ

ՏԻԿ. ԵՐԱՆՈՒՇԻ	47	սարեկան
ՕՐ. ԱՐՇԱԿԼՈՅԱ, Աղջիկը	22	»
ՕՐ. ՊԻ, ԸճԿԵՐՈՒՄԻՆ	21	»
ՄԱՐԻԱՄ, Սպասուհի	49	»

ՄԱՐԻԱՄ. — Աչքիդ մէջը ցատկեմ աղջի, ինչանկ պի'նիմ օգուլ...

ԱՐՇԱԿԼՈՅԱ. — Շատ պարզ և խիստ գիւրին է... մի' շուարիլը: Խոհանոցին ինչպէս նաեւ սենեակներու մէջ աւել պիտի չլորձածես: Թաց լաթով պիտի սրբես, մաքրես: Ես քեզի ցոյց կուտամ:

ԵՐԱՆՈՒՇԻ ԶԱՆԸՄ. — Մարիամ աղջիկս, իմ սենեակս գնա', հագուստներս և էֆէնտիին կօշիկները խողանակով լաւ մը մաքրէ'...

ԱՐՇԱԿԼՈՅԱ. — Ո՛չ մամաս: Մարիամ, մօրս հագուստները, պապայիս կօշիկները մաքրէ', բայց ո՛չ սենեակին մէջ այլ պատշգամբ... փոշիները տունէն դուրս: Քե՛զ տեսնեմ Մարիամ շուտ, արագ դորժիդ գլուխը... (Մարիամ դուրս կ'ելլէ):

ՏՕՔԹ. Ա. ՄԵԶՊՈՒՐԵԱՆ

ԵՐԱՆՈՒՇԻ ԶԱՆԸՄ. — Արշալոյս', աղո՛ւոր աղջիկս, այս կերպով մէջէն չենք կրնար ելլել, խելքդ գլուխդ ժողուէ: Եւրօպայէն դեռ նոր վերադարձար, հոս տեղի սովորու-

AVO

Թիւնները թիրեւս մոռցած եւս Այժմ Պոլսոյ մէջ սպասուելի
զտնելը շատ դժուարին է : Գտնուածներն ալ ծայր աստիճան
խտապահանջ են : Քիթերնին վեր . . . խեղքէ միտքէ դուրս :
Վարդանոյշ մը ունէլինք տեսնէիր, ինծի միշտ կը հրամա-
յէր . . . : Ուշադրութիւն ըրէ՛ , Մարիամին հետ հրամայական
եղանակով մի խօսիր . . . : Միշտ փետուրնին վար շոյելով :
Չես գիտեր այս երկու երեք տարուան մէջ ինչեր քաշե-
ցինք ձեռքերնին . . . :

ԱՐՇԱՆՈՅԱՆ.— Մամա՛ս, դուն հոգի մի՛ ընել, ես տունը
արդիական կանոններու համաձայն կարգի պիտի դնեմ : Պիտի
տեսնես թէ Բարիլի մէջ, ինչպէս կը կառավարեն արդիա-
կան տունը զարգացած միջավայրերու մէջ, առողջապահա-
կան պահանջներու և պատուէրներու հետեւողութեամբ : Եր-
կու տարի Ֆրանսայի տիկիններու վարած Վառդը սննդա-
նոթքանն ակնդեմի դասընթացքին հետեւեցայ . . . : Տեսական
ու գործնական դասերու . . . : Ամէնէն մեծ իրձս էր, Պոլիս
վերադառնալ ու մեր տան մէջ, տեսածս սովորածս զորձքով
ձեռքերովս ու մասներովս ցոյց տալ ու պատրաստել : Պա-
պայիս հետ այս մասին երկարօրէն խօսակցեցանք : Հիմնովին
ամէն կերպով համակարծիք էինք . . . : Բացարձակ ազատու-
թիւն տուաւ պարտ ու պաշտօնը տնօրինել . . . : Արդէն,
մամա՛ս, ձեր բժիշկին հետ տեսնուեցայ զո՛ւն՝ ինչպէս հայ-
րըս, մասնաւոր կերպովս մի մը պէտք է հետեւիք : Ես բժիշ-
կին պատուէրին համաձայն Մարիամին ձեռքով ճաշերը պատ-
րաստել պիտի տամ . . . :

ԵՐԱՆԻԿ ՀԱՆՐԱՄ.— Այն ժամանակ, աղջիկս, պահեցու-
ղութեան սկսելէ առաջ, քանի որ դուն ալ, մեզի հետ, քու
սիրական կերակուրներէդ պիտի զրկուիս, չմտած՝ մատնե-
րովս տերեւով փաթուցիկ մը կերցնեմ, կանաչ սալորով :
Սրականջի լիցք մը շարեմ համով հտտով : Արդեօք ո՛րքան
կարօտցած ես համեմունքով մտազնդիկները, կյօրիկները,
ծափիկները : Երբ փոքրիկ աղջիկ մըն էիր, ի՛նչ ակորժա-
կով կը լափէիր . . . : Սխտոր քացախով -- Տօքթ . Շ . Այվադ-
եանին ականջը խօսի -- այժի խաշտտիկներ եփեմ կերցնեմ . . .
հայրդ ալ շատ կը սիրէ , հոգի կուտայ խեղճը . . . : Մեր ծա-
նօթ նպարավաճառ դարամանցի Ղարաւամպսէն երկու քաշ
անաջնակարգ երշիկ ապսպրեցի . . . ականջը հարկաւ կը խօսի
հիմա, ի՛նչ բարի մարդ մըն է՝ զուարճախօս, ինք չուտեր

մեզի կը բերէ . . . : Աստուած ողորմի հոգուն, հայրը՝ հօրս մտերիմ բարեկամն էր . . . : Ղայսերցի Հաճի Աստիկ աղան, Բարիղէն վերադարձդ եթէ իմանայ, անպատճառ իր սիրական «Ղայսերի կիւլի»էն, ազնուագոյն տեսակէն, մեծկակ կտոր մը ապուխտ, անպատճառ կը ղրկէ . . . վստահ եմ որ քու վերադարձէգ տեղեկութիւն չունի . . . : Տարըճացի Տիմիթրաքիին ալ 500 հատ չիրող ապսպրելու է : Կուշտ ու կուռ, գարեջուրով ուտենք խմենք, կարօտդ լաւ մը առնես . . . անկէ ետք պահեցողութեան մասին կը խօսինք : Անանկ չէ՞, աղուսրիկ աղջիկս . . . : Շունշանորդի չիրողին հօտը իրմէն անուշ է . . . :

ԱՐՇԱՆՈՅԱՍ. — Ո՛չ մամաս, կը սխալիս, բացարձակապէս ո՛չ : Որքան որ քու և մեր մամիկներուն պատրաստած հնաւանդ, խնամեալ ու համեղ կերակուրներուն հանդէպ խորին յարգանք մը և մասնաւոր պաշտամունք մը կը պարտինք, պէտք է սակայն ժամանակին պահանջներուն առջեւ ծնրադրենք և խոնարհինք : Այդ շարած ուտելիքներէն ոչ մէկը ես կը փնտռեմ, ոչ ալ կարօտցած եմ, և ոչ ալ բերանս կը դնեմ . . . և ոչ ալ կը թողում որ բերաննիդ դնէք : Մեզի յատուկ արեւելեան կերակուրները, ընդհանուր կերպով առողջապահական տեսակէտով ֆլուսակար ու ախտաբեր են մեր կազմին, մանաւանդ ձեր տարիքին մէջ : Երէկ երեկոյեան լրագիրը չկարդացի՞ր : Կրթական գործաւարութիւնն անգամ չըջարեական մը ղրկած է բոլոր վարժարաններուն, յայտնելով թէ աշակերտներուն ճաշը եւրոպական կերակուրներէ բազկացած պէտք է ըլլայ . . . Արեւելեան ու արեւմտեան խոհակերական պայքարը վերջացած է այս վերջնայն յաղթութեամբ :

ՄԱՐԻԱՄ. — (Ներս մտնելով) Հանրմս, շեշտ բան մը բերաւ մարդը . . . պեղ պող մը . . . Թախտիմէն է՞քէնտի մը ղրկից կ'ըսէ . . . պաշխիջ կ'ուզէ այնի . . . : Զեռքը նամակ մը ունի, երեսիս կել ըրաւ . . . պեճիտ բան մի է . . . :

ԱՐՇԱՆՈՅԱՍ. — Հասկցայ, պապայիս ղրկած կշիւն է : Ես ապսպրեցի : Մամա՛, տասը դրուշ նուէր տուր բերողին : Մարիամ, թուղթը բեր ստորապրեմ, ստացագիր է . . . (Կը ստորագրէ) : Թուղթը իրեն յանձնէ, դուռը գոցէ և ծրարը հոս բեր : Այս օրուընէ սկսեալ տան մէջ, ուտելիքի վերաբերեալ ամէն ինչ կշիւով պիտի գործածենք և պատրաս-

տենք: Խոհանոցին մէջ սեղանին վրայ պիտի չափէ ինչ որ կերուխումի յատկացուած է:

ՄԱՐԻԱՄ.— Հոգիդ ուտեմ օղուլ, աս ինչանկ ըսիմ քի ինջանք ըլլայ... ինջանք պի'իլլի նը...:

ԱՐՇԱԼՈՅՍ.— Աշխարհիս վրայ ամէն ինչ չափու կշիռով կը գործէ և կը շարժի: Որոշ չափով կը ծնինք ու կը մեծնանք: Կշիռով և չափով առ ու ծախ կ'ընենք: Հացը, միսը՝ քիլոյով կամ օխայով, ջուրը, գինին, դարեջուրը՝ լիտրով: Հաղուստեղէնի կերպասները մեզբով կամ արջընով կը գնենք: Իեղերը դգալով կամ կշռուած դեղահատներով կուլ կու տանք: Մեր մարմինին բոլոր գործառնութիւնները, բնութեան բոլոր շարժումները նախատեսուած կազմակարգով, չափացանկով կը գործեն: Այսպէս ալ մեր ճաշաչափը պէտք է ըլլայ որոշ, հակակշռուած և ուսումնասիրուած: Մենզառական կարգապահութեան մը կանոններուն պէտք է հետեւինք ու հպատակինք: Շատ չխօսինք ու գործքով ցոյց տանք մեր ընելիքը... (Մտաբը կը բանայ): Այս գործիքը մինչև 5 քիլօ կրնայ կշռել: Առաջնակարգ ու ճշգրիտ կշիռ մըն է... որովհետեւ երկու թաթերու մէջտեղի ասիզը ուղղահայեաց և ճիշտ կեցրոնը ցոյց կուտայ՝ հաւասարակշռեայ: Այս տուփին մէջ են կարգաւ շարուած կշռօնները՝ 500, 200, 100 և մինչև մէկ կրամնոցներ... Ատոնք ալ լման քիլօններն են: Քիլոյով պիտի կշռենք, կրամով պիտի ուտենք և ոչ օխայով ու տիրէմով: Կշռասեղանին վրայ փոքրիկ յուշատետր մըն ալ պիտի պահենք, որուն մէջ պիտի արձանագրենք մեր ամսներուն կշիռները՝ ծանօթ ապրանք... Օրինակի համար՝ կերակուրի սովորական պնակ մը կը կշռէ 325 կրամ: Եթէ միսով պնակը 500 կրամ կշռէ, զուտ միսը՝ 500—325=175 կրամ է: Եթէ կշիռը կամ ապրան անծանօթ ամսնի մը մէջ մաքրուած ու կեղուուած գետնախնձորին քանակութիւնը ուզեմ գիտնալ նախ գետնախնձորը պնակով կը կշռեմ. յետոյ առանց գետնախնձորին պնակը. այսպէս յայտնի կ'ըլլայ մեր փնտտածը: Հեղուկներու մասին պիտի վարուինք միեւնոյն եղանակով: Մէկ երկու աստիճանաւորեայ սրուակներ ալ պէտք է ունենանք: Կշիռը, Մարիամ, պիտի մաքրես, սրբես փայլեցնես ամէն օր: Խաղերը պիտի իւզտես: Ինչպէս ըսի այս կշիռը առ առաւելն 5 քիլօ կը կշռէ, որով այդ ծանրութենէն աւելի որ և է առարկայ, ուտելիք պէտք

չէ փորձել... գործիքը իր ճշդութիւնը կը կորսնցնէ: Հաս կցա՞ր, Մարիամ...:

ՄԱՐԻԱՄ.— Հասկցայ օղուլ, հասկցայ արեւդ սիրեմ, օղուլ:

ԱՐՇԱՆՈՅԱ.— Ուրիշ պատուէր ժըն ալ՝ կշռուելիք աւարկան միշտ ձախ թափին, իսկ կշռոնները աջին վրայ, պէտք է զետեղել, որպէս զի աջ ձեռքով կշռոնները տեղափոխելու և տեղաւորելու գործը զիւրանայ: Կշռոններու գոււմարը արձանագրելէ ետք միայն զանոնք պէտք է շարել մտանայատուկ տուփին մէջ: Կշիւտով պիտի հայթայթենք մեր մարմինն պիտանի և անհրաժեշտ տարրերը: Կշիւտը իր թափերով պէտք է հսկէ, ինչ որ մեր բերնէն վար իջնելու սանձմուտած է: Որովհետեւ գիտական տուեալներու վրայ հիմնուած պատա էրներու ճամաձայն, քնարանօք պիտի հաւաքենք ու պատրաստենք, պարզ խնայողական խոհարարութիւնով մարմնային պահանջները գոհացնող ստորեայ ճաշկերոյթները: Խոհարարութիւնը՝ նուրբ, խիստ նուրբ, կենսական արուեստ մըն է: Հիւանդին, քաջատղջին, ակարակազմին, մանուկին, չափահասին, տարբրութիւն պէտք է հրամայել իր վիճակին, կազմին, տարիքին համեմատ մասնաւոր սննդաբուծիւն մը: Միեւնոյն ժամանակ պէտք է ջանալ հրամայել ակտիւ գլուխով, գրգռող պատտօնիկներ և ամէնէն պտուարանաձ քիմքերու անգամ հաճոյք պատճառել...:

ԵՐԱՆԻԿ ՀԱՆՁՄ.— Այջի՛կս, կը վախնամ որ մեզ ամէնօրս ալ անօթի պիտի ձգես:

ՄԱՐԻԱՄ.— Մեր կտտիքը, կտտիստանը ինչպէ՞նկ կ'ընէին այնի... թափէ սոխ, սխտոր, իլիկ ձուկ, զալորով սառը պալլրիս պի չ'ուտեմ օղուլ...:

ԱՐՇԱՆՈՅԱ.— Աստղապահական խոշակերութեան նպատակն է մարմինին տալ միմիայն, ո՛չ առաւել և ոչ պակաս, ինչ որ անհրաժեշտ է՝ ամենաթեթեւ, զիւրամարս ձեւին տակ: Օրուան մէջ որոշեալ չափով քալորի (Ջերմոյթ) կ'սպասենք, որոշեալ չափով քալորի պէտք է ստանանք: Աստիք են որ մեզ պիտի հայթայթեն, մեր կազմին՝ ջերմութիւն, սպիտակային, շաքարեղէն, ճարպային և ազային մարմիններ: Մամա՛ս, այս բացատրութիւնները թերեւս քիչ մը անհասկնալի կը թուին քեզ, բայց օրը օրին կրկ-

նելով պիտի բացատրեմ և պիտի տեսնես թէ այնքան ալ
կնճռոտ չէ մարմնային բարւոք գործառնութեան հարցը...
Թէ՛ առողջին և թէ՛ հիւանդին ճաշը պատրաստած միջոցին
պէտք է գիտնալ որոշակի, օրինակի համար թէ՛ քանի՞
կրամ շաքար կամ քանի կրամ աղ պէտք է աւելցնել...
հիւանդը կամ առողջը քանի՞ կրամ շաքարի կամ աղի պէտք
ունի օրական... Սա կամ նա բանջարեղէնը, կաթնեղէնը և
կամ մսեղէնը պէ՞տք է կերցնել՝ պաղ թէ՛ տաք, հում, թեր-
խաշ և կամ շատ երիած : Կերակուրներու բաղադրութեան
գիտակցութիւնն ալ խիտ կարեւոր և անհրաժեշտ է...
Հետաքրքրուիլ և ուսումնասիրել, բաւ է, մնացածը շատ
գիւրդին է : Հարիւրաւոր գիրքեր հրատարակուած են ու կը
հրատարակուին ամէն տարի այս նիւթին շուրջ՝ առողջա-
պահիկ կերակուում : Ես իմ սովրածս ու գիտցածս օրէ օր,
ատիճանաբար պիտի ցոյց տամ ու բացատրեմ : Մէկ եր-
կու ամիսէն պիտի տեսնես, մամա՛ս, Մարիամը՝ հիւանալի,
ճաշակաւոր, համեղ գիտական ու արդիական ճաշեր պիտի
պատրաստէ իմ հսկողութեանս տակ :

ՄԱՐԻԱՄ. — Ուսումնքդ սիրեմ օղուլ, գիրդ սիրեմ օղուլ
աղջի, թարխանա ապուր պի չուտեմ... :

ԱՐՇԱԼՈՅՍ. — Քանի՞ տարեկան ես Մարիամ :

ՄԱՐԻԱՄ. — Քստուսը անցուկ եմ քա՛... :

ԱՐՇԱԼՈՅՍ. — Յիտուն տարեկան ալ կաս, Մարիամ :
Որ և է անհանդատութիւն չի՞ս զգար :

ՄԱՐԻԱՄ. — Խելքս գլխուս մէջ կ'ոլորի ծոած չաղս... :

ԱՐՇԱԼՈՅՍ. — Ես քեզի մեր բժիշկին պիտի յանձնեմ,
որպէս զի քեզ լաւ մը քննէ, և առողջ ապրիս... : Հանդիստ
ու երկար ապրիլ չե՞ս ուզեր... : Կ'ուզե՞ս ժամ առաջ ցաւա-
տանջ մեռնիլ :

ՄԱՐԻԱՄ. — Չէ՛ օղս՛ւլ, Ամելիկան աղջիկ, թո՞ս ունիմ,
Գորֆու կղզին կարգուած աղայ ունիմ... : Գիշեր ցորեկ կա-
րօտէս արունէն արցունք կը թափիմ, ի՞նչանկ մեռնիմ օ-
ղուլ, օլուխս չոճուխներս չտեսած, խալուշմիջ չեղած, օճախս
մարեմ... :

ԱՐՇԱԼՈՅՍ. — Այն ժամանակ անհող եղիր : Ո՛րքան
ժամայիս և պապայիս, նոյնքան քեզ համար անհրաժեշտ է՝
առողջապահական ու նախազգուշական ճաշկերութիւնը :
Մեր քով կ'աշխատիս, առողջ հանգիստ : Ես քու աշխատու-

Թեանդ ամէն կերպով պիտի աջակցիմ: Դրամ կը խնայես, կը հաւաքես և յետոյ քու սիրական հոգեհատորներուդ քովի կը երթալու մասին կը խորհինք, կարգադրութիւն մը կ'ընենք: Նամակներդ ալ կը գրեմ: Հիմա խոհանոց երթանք ու ամէն ինչ կարգ ու կանոնի գնենք, իմ փափաքած ձեւով... Մարիա՛մ, կշիւը ա՛ն և խոհանոց տա՛ր: Մամա՛ս, դուն ալ մեզ հետ... քու ներկայութիւնդ մեզ համար մեծ արժէք մը ունի:

ԵՐԱՆԻԿ ՀԱՆՆԵՄ.— Աղջիկս դուք գացէք, ե՛ս գիտես տկար եմ, տաքի վրայ շատ չեմ կրնար մնալ, շունչս կը բռնուի, մէջքս, ստքելս կը ցաւին: Պապայիդ ձերմակեղէններն ու գուրպաները պիտի կարկտեմ:

ԱՐՇԱԼՈՅԱ.— Անուշիկ մամա՛ս, այդ դործերը ետքէն միտակդ կը տեսնենք, նախ մեր խոհանոցը քննենք ու կարգի գնենք...

(Արշալոյս մօրը թեւը կը բռնէ, դէպի խոհանոց կ'ուղղուին): Մարիա՛մ, լաւ մտիկ ըրէ, աղտոտ խոհանոցի մէջ մաքուր կերակուր կարելի չէ պատրաստել: Մամա՛ս, աթոռին վրայ նստէ... Ամէն առաւօտ, Մարիամ, նախ՝ վառարանը պիտի մաքրես խողանակով: Աւերորդ մոխիրը աղբատուփին վրայ պիտի թափես ու տանիս: Ամէն առաւօտ՝ այս թիթեղատուփը գոնապանին ձեռքով աղբահաւաքին յանձնելէ և սրարպելէ ետք ջուրով լաւ մը պիտի լուսաւորես, յորցնես, յետոյ տակն ու խորը հատակիկ թերթ մը պիտի զետեղես, սրպէս զի իւրտ կամ խոնաւ ու թաց աղբաշիւղեր չփակին: Թեխապատ ճաշադարակը, մամա՛ս, սխալ ու անյարմար տեղ դրած էք՝ արեւուն ճառագայթներուն ղէմ... Ա՛յս կողմ պէտք է զետեղել, որ աւելի զով և օգասուն է: Անձեռոցները ջուրի ծորակին մօտիկ պէտք է կախել, Մարիա՛մ: Երեք սրբիչ պէտք է տաս, մամա՛ս: Մէկը՝ գաւաթներուն, երկրորդը՝ պնակեղէններու, իսկ երրորդը՝ մաքրուած ամաններու և սաներու համար: Մարիա՛մ, մամաս քեզի անձնական մաքրութեանդ յատուկ՝ ձեռքերուդ, դէմքիդ և այլ մասանց համար անձեռոցներ պիտի տայ, ասոնցմով բնաւ երբեք խոհանոցի վերաբերեալ որ և է առարկայ պէտք չէ որբես կամ մաքրես: Ամէն քուրջ իր պէտքին... շատ պարզ սակայն խիստ կարեւոր: Շարաթը անգամ մըն ալ լողանք, հասկցա՛ր:

ՄԱՐԻԱՄ.— Հասկցայ օղուլ :

ԱՐՇԱՂՈՅԱ.— Ձեռքերուդ յատուկ օճառ, խոզանակ մը
և եղնգակրկիտ մը պիտի գնեմ: Ճաշերը պատրաստելէ թէ՛
առաջ և թէ՛ վերջ յաճախարար պէտք է ձեռքերդ լուսա-
կշիւը այս սեղանին վրայ պիտի մնայ: Միս, իւղ, կարագ,
պանիր, ձուկ թխապատ ճաշադարակին մէջ պիտի պահես:
Ձովացուցիչ պահարանի մըն ալ պէտք ունինք: Այս մասին
պապայիս հետ պիտի տեսակցիմ: Ձուրի զտիչ մըն ալ առնե-
լու ենք: Փոքրիկ պարզ պիւֆէ մըն ալ ունենալ անհրաժեշտ
է խոհանոցին կենտրոնը, որուն մէջ պիտի պահենք, մաս-
նաւոր տուփերու մէջ՝ շաքար, չոքուլա, անուշեղէն, քաղց-
րաւէնի, պիւքիւրի, և այլն: Հացը կամ այս զգրոցին մէջ
պիտի պահես և կամ մասնայատուկ հացամանի մը մէջ...
Խոհանոցին պատերը, այս՛, ալտոտ չեն, բայց նախընտրելի
է անդամ մըն ալ մաքրել տալ: Գետինը գոնէ օրը անգամ
մը պիտի լուսառ ու սրբես առանց աւելի: Տոպրակը հան-
քային օճառով ամէն գործածումէ հտք պէտք է մաքրել և
լուալ անմիջապէս: Իւղոտ կամ ալտոտ պէտք չէ թողուլ և
ոչ ալ թո գլծով միտան սրբել, ինչպէս կ'ընեն ընդհանրապէս
մեր տիկիկները կամ սպասուհիները: Միտի մեքենան նմա-
նապէս պէտք է ուշադրութիւնով մաքրես գործածելէ ետք,
առանց ժամանակ կորսնցնելու: Ճաշամաններն ու սաները
սեւ օճառով ու խողանակով պէտք է լուալ ու մաքրել:
Մարիամ, ուշադրութիւն մաքրութեան ամէն բանի...
մաքրութիւն, դարձեալ մաքրութիւն, միշտ մաքրութիւն,
պիտի բռէր Տանգոն: Վրայ գլլուխդ նաև միշտ մաքուր
ու կոկիկ: Խոհանոցին մէջ միշտ զոպնոց մը պիտի հագնիս.
Իմ գոգնոցս պատրաստ է: Գլխանոց մը պիտի կարեմ մազերդ
պահպանող: Եթէ պապաս յօժարի և իմ ցոյց տուած ծախ-
երը սիրով հանդուրժէ, այն ժամանակ քաջալերուած՝ ձեռ-
քերը պաշտպանելու համար զոյգ մը ձգախիթապատ ձեռնոց-
ներ պիտի խնդրեմ որ գոնէ, սեղանամանները լուացած մի-
ջոցիդ գործածելու համար: Փոքրիկ հայիկի մը և պատի ժա-
մացոյց մը խոհանոցին մէջ... :

ԵՐԱՆԻԿ ՀՈՒՆԴՄ.— Սոխ կտրտած ժամանակ գործածե-
լու համար գոնէ ակնոց մըն ալ ա՛ռ աղջիկս որ կատարեալ
ըլլայ քաղաքակրթութիւնը... :

ՄԱՐԻԱՄ.— Մարիկ՛դ դուրը վար կ'առնեն այն ի... :

(Մարիամ կը վաղէ դուռը կը բանայ և շնչասպառ կը վերադառնայ):

— Պօեալը, զապուն, շեշիտ, չաքըը հարս մը պզտի հանըմը կ'ուզեմ կը պոռայ...:

ԱՐՇԱՆՈՅԱ.— Հիւրանոցը առաջնորդէ, Մարիամ, հիմա կու գամ:

(Ձեռքերը կը լուայ, մազերը կը զարդարէ: Երկու վայրկեան ետք Արշալոյս և ընկերուհին դէմ գիմաց են:)

Արշալոյս և Եղիսաբեթ մէկ բերան օ՛հ, օ՛հ... կը ձայնեն ու կը համրութունն):

ԱՐՇԱՆՈՅԱ.— Ներսուլութիւն, հաղար ներսուլութիւն անուշիկա, քեզ սպասողացի...: Այսօր խոհանոցով և տնական գործերով կ'զբաղիմ...:

ԵՂԻՍԱԲԵԹ.— Խոհանոցով... Բարիդէն վերջ: Ձեռ հաւատար, կը կատակես անշուշտ:

ԱՐՇԱՆՈՅԱ.— Ո՛րքան կարօտցած էի քեզ Եղիսաբեթս...:

ԵՂԻՍԱԲԵԹ.— Հապա մ՞ս քուրիկս...: Գիտե՞ս Արշալոյս, չեմ գիտեր որ արդեօք անդիտակցաբար այս անունը քեզ տալով, քու փափուկ և բարիզախառն արժանապատուութի՛ւնդ չ'կը՞ վիրաւորեմ...: Գիտես, աւազանի անունս Եղիսաբեթ է: Մայրս, հայրս, մօտիկ սղգականներս Եղսաբեթ կը կոչէին զիս, դեռ մինչև երեք տարի առաջ: Յրանսացիքօրերու վարժարանը յաճախած միջոցիս անունս էլիզապեթի. միջոց մըն այ էլիզի փոխուեցաւ: Յետոյ գիտես, անդլիական վարժարան չ'յաճախեցի, երկու տարի, քեզ գրած եմ: Հոն նախ Պեթի, յետոյ՝ Պեսի, Պես և վերջապէս Պի կոչուեցայ: Հիմա Պի կը գործածեմ և Պի կ'ստորագրեմ, չի՛ր չէ՞:

ԱՐՇԱՆՈՅԱ.— Կարծեմ...:

ՊԻ.— Արդէն մեր յուրօր ընկերուհիները անուննին փոխած են: Մարիքան, շնախ՝ Մարօ, յետոյ Մառի, այժմ Մերի եղած է: Տեսնես ի՛նչ սիրուն աղջիկ մը եղած է: Արշալոյս, Բարիզի մէջ անտարակոյս անունդ փոխեցիր, արդեօք ի՛նչ սիրուն, արդիական և ճաշակաւոր անուն մը որդեգրած ես...:

ԱՐՇԱՆՈՅԱ.— Երէկ՝ Արշալոյս, այսօր և վաղը՝ դարձեալ Արշալոյս:

Պի. — Ձեւմ հաւատար :

ԱՐՇԱՂՈՅՍ. — Եղիսաբեթս, ա՛հ ներողութիւն սիրելի Պիս, եթէ չես նեղանար հարցում մը պիտի ուղղեմ քեզ : Ինչո՞ւ քեզ տկարակազմ ու նիհար կը տեսնեմ... : Եւրօպա մեկնելէս առաջ որքան կուճտիկ, կայտառ առօրեայ էիր... : Արդեօ՞ք... :

Պի. — Բնաւ երբեք... շատ առողջ կ'զգայեմ ինքզինքս : Գիտե՞ս չորս տարի առաջ 55 քիւօ կը կշռէի : Երեւակայէ անուշիկս 55 քիւօ... : Որքա՛ն տխմար եմ եղեր... ծիծաղելի տակառ մը անբարեձեւ : Տքնաջան ու յարատեւ բէժիմի մը շնորհիւ, աստիճանաբար տարուէ տարի՝ 40, 38, ... այժմ 37,5ի իջած եմ : Պիտի աշխատիմ 35 քիւլայի իջնել : Բոլոր ընկերուէիներով հաց չենք ուտեր : Սեղանի վրայ՝ մէկ տեսակ կերակուր, կարելի եղածին չափ քիչ... : Ամէն երեկոյ ճաշի ժամանակ տունը տակն ու վրայ կ'ըլլայ : Հայրս, մայրս, մեծ մայրս կը պուան, կը կանչեն, կը քարոզեն... : Բարիզի մէջ սակաւակերութիւնը արդեօք ո՞րքան յառաջդիմած է : Արդեօք ո՞րքան նուրբ ու թեթեւակշիռ ճաշացանկեր պատրաստած են... : Նրբամարմին Բարիզուհին կ'իմանամ որ միայն օրը անգամ մը կը ճաշէ, հազիւ երեք պատատիկ... : Արդեօք ո՞ր կերակուրները ժամ առաջ կը նիհարցնեն սրարշաւ... :

ԱՐՇԱՂՈՅՍ. — Բուրիկս շատ կը սխալիս : Փրանսացին, Ֆրանսուհին միշտ կերակուրի և լաւ պատրաստուած կերակուրի սիրահար են : Տեսնես ճաշարաններու, տուներու մէջ որքա՛ն ուրախ գուարթ խօսակցելով ատրոմակով կը ճաշեն : Միայն վերջերս ուժգին հոտանք մը կ'երեւի ասողջապահական կերութեամբ ի նպաստ : Գիտնաս ինչ համով, ճաշակաւոր կերակուրներ, անուշեղէններ կը պատրաստեմ : Առողջապահական խոհակերութեան օկադեմիի մէջ երկու տարի ծերացայ... : Օր մը եկուր միտակող ճաշենք... : Կիտնայի մտաջուր մը պատրաստեմ... : Վստահ եմ սր կեանքիդ մէջ ասանկ համով ապուր չես կերած :

Պի. — Բարիզեան մագերու նորաձեւութիւններու և հերահատութեանց ու զարդարումներու մասին... :

ԱՐՇԱՂՈՅՍ. — Կ'աճեմ 125 կրամ կովի միս, 125 կր. հորթ, 125 կր. հում ժամպոն, 125 կրամ հաւ, 1 լիտր ջուր և 3 կրամ աղ : Նախ չորս միսերը մանր մանր կը կարտեմ

ու կը ջարդեմ, քառորդ ժամ պաղ ջուրի մէջ կը թողում: Յետոյ միջակ կրակի մը վրայ կ'եփեմ ջուրին մէջ, երկու ժամ: Քերուած ստեպլին մըն ալ կը նետեմ... Փրփուրը հեղուկին վրայէն կը հաւաքեմ... աղը կ'աւելցնեմ, միսերը լաւ մը եփելէ վերջ: Ամանը կրակէն վար կ'առնեմ, մաղէ կ'անցնեմ, մէկ լիտրը կ'ամբողջացնեմ եռացած տաք ջուրով:

Պի.— Մետաքսեղէններէն... քրէք տ'ամուռները և կամ...

ԱՐՇԱՂՅԱՅԱ.— Քրեմ Շանթիյեի մըն ալ պատրաստեմ յատկապէս քեզ համար, կեր և ուրախ լիւր... Նախ 125 կրամ սեր, մէկ կամ երկու կրամ դազի խէժ, այսինքն *gomme edragante*, թրքերէն քիմրա կ'ըսեն, գիտե՛ս... 125 կրամ թարմ կաթ, երկու հաւկիթի սպիտակուց, 50 կրամ նուրբ փոշի շաքարի, 5 կրամ համեմուտկով (վանիլիա) խնկաւէտ շաքար կը պատրաստեմ: Նախ սերը հուս կաթին հետ կը խառնեմ, կ'աւելցնեմ գազի խէժը և մեքենական խառնիչով կը զարնեմ ու կը ձեծեմ: Երկու վայրկեան այսպէս խառնելէ ետք կ'աւելցնեմ կաթիլ կաթիլ 50 կրամ կաթ: Դարձեալ կը խառնեմ, 2—3 վայրկեան, յետոյ կ'աւելցնեմ նախապէս զարնուած երկու հաւկիթի ձերմկուցը: Խառնելով կ'աւելցնեմ շաքարը անուշահոտ: «Քրեմ Շանթիյեի»ն պատրաստ է: Զով տեղ մը կը պահպանեմ: Թարմ-թարմ պատրաստուած, նոյն օրը՝ 24 ժամը չանցած պէտք է ճաշակել: Հիանալի կ'ըլլայ, թէ՛ դիւրամարս է և թէ անողարար: Պիս՝ երեքշաբթի անպատճառ քեզ կ'ոպատեմ ճաշի: «Քրեմ Շանթիյեի»ի երկրորդ ուրիշ տարազ մըն ալ գիտեմ...:

Պի.— Պոլսոյ մէջ այս օրերս նորեկուկ պարի մը մասին մեծ գովասանքով կը խօսին, արդեօք Բարիզի պարասրահներու մէջ և կամ պուլվարներու...

ԱՐՇԱՂՅԱՅԱ.— Խորոված հաւ մը կերցնեմ... հիանալի, քուրիկս, հիանալի, որքան պարզ ու դիրիւն...

Պի.— Սինէմայի ո՞ր աստղերը տեսնելու երջանակաւէտ առիթը ունեցար: Մուլէն — Բուժը քունի՞ անգամ այցելեցիր: Ի՞նչ տպաւորութիւններ բերիր, խօսէ՛, խօսէ՛, անհամբուրութեամբ փքացած՝ ալ պիտի ճաթիմ ու պայթիմ:

ԱՐՇԱՂՅԱՅԱ.— Հարցումներուդ պատասխանեմ, անուշիկս, կարճ մաղերն ու շրջագիտքը, Ֆոքսդորդն ու չարլսդոնը

միշտ ի պատուի են և ի Բացակայութեանս չորս տարուան միջոցին՝ հինգ անգամ սինէմա գացած եմ, եօթն անգամ ալ պարեցի ընտանեկան հաւաքոյթներու մէջ ։

Պի. — Զարմանալի և տարօրինակ, հաւատալս չի գար. . . Ուրեմն Արշալոյս, ի՞նչպէս զուարճացար ի՞նչպէս կ'անցընէիր ժամերդ. . . Երանի՛ քեզի. . . Խղճալի վիճակ. . .

ԱՐՇԱԼՈՅՍ. — Անուշիկ Պիա. Բարիդի մէջ կարելի է անգործ, անշարժ սպրիլ ։ Ուսանելու, օգտուելու միջոցները չեն պակսիր՝ թատրոն, մուսէոն, պատմական շէնքեր ու յիշատակարաններ, նուագահանդէս, պարահանդէս, պատկերահանդէս, Սորպոնի համալսարանի, Աննայի, Էայնի, դասախօսութիւն, բանախօսութիւն, ատենախօսութիւն, գիտինչե՛ր. . . կարգաւ այցելէ, ժամանակդ չի բաւեր ։ Իմ ամէնէն մեծ հաճոյքս էր Բարիդի շրջակաները այցելել՝ քիթս հովին երազուն ։ Մեր դրացուհի Տիկին Պուարիէի հետ, ի՞նչ հմայիչ, ս'ըքան հաճելի պոռոյաներ ունեցած ենք ։ Բարեկիրթ, ուսեալ, զեղաղէմ կ'ին մըն է Տիկ. ժամէթ Պուարիէ, երիտասարդ, հազիւ 27 տարեկան, երկու անուշիկ մանչուկներու մայր. . . Տնական զբաղումներէ ետք, յետ միջօրէի գրեթէ ամէն օր զուրս կ'ելլէինք ։ Մեր նախընտրած վայրերն էին Աէն-Գլու, Մօնմօրանսի, Շանթիյի, Շուազի, Վերասոյլ և շրջակաները ։ Քանի քանի անգամներ կոխտեցինք Մեծ ու Փոքր Դրիանոնի՝ գեղածիժազ պատմական պարտէզները ։ Մեծին մէջ մատամ Բամբատուր լ՛Փոքրին մէջ Մարի Անդու անէթ թաղուհին իրենց շքախումբով հանդէսներ կը սարքէին. . . մանուանդ զուարճասէր Մարի Անդուանէթ. . . Պատմական գիրքեր կ'առնէինք միատեղ, կը կարդայինք, կ'երազէինք, այն ժամանակուան, մէկ երկու դար առաջ, անցուզարձերը այքերնուս առջև, և երեւակայութեանէն իրական աշխարհ կը փոխադրուէինք ։ Մարի Անդուանէթը կը տեսնէինք բազմաճոխ յգիանքներու մէջ հովուուհիի տարազով իր գոմերուն, կովերուն, սլխարներուն չուրջ ։ կը նստէինք այն կանաչեղէններուն վրայ, ուր թագուհին իր սիրական ընկերուհիներուն և բարեկամներուն հետ, հիանալի արդուզարդերով, կաթ կը խմէր, չեւակ կ'ուտէր, թել* կը մանէր. . . Իր թատրոնը կը տեսնէինք, թագուհին բնօրին վրայ, իր գերասանուհի, կարեւոր զեքեր ստանձնած. . . իր մտերիմներէն շրջապատուած, իր թատերախումբին դե-

րակատարները... Անգամ մը թագաւորը, Լուի 16րդ, ներկայ դռնուած է թագուհիին ներկայացման և երբ այս վերջինը բեմին վրայ իր դերը կը կատարէր, զգայուն արտայայտութեամբ և տպաւորիչ շարժումներով, յանկարծ իր նստած տեղէն, անշուշտ կատակելու համար՝ կը սուլէ... թագուհին բեմէն կը պոռայ՝ «Եթէ զո՛հ չես դուրս կորսուէ, տունակալսճառը դրամդ ետ պիտի տայ...» Երկուքն ալ կառափնատին վրայ իրենց վերջին շունչը արձակեցին։ Հիանալի վայրեր, սքանչելի անցեալ... :

ՊԻ.— Արշալոյսս, ո՞ր մարզանքներու նախապատուութիւն կու տան այժմ Եւրոպայի մէջ... Մենք հոս բաւական հետաքրքրաշարժ մրցումներ ունեցանք, այս վերջին ժամանակներս... : Յիշարձը եւ Շիլան 5 առաջին մրցանակներ շահեցան։ Մեր փոքրիկ Ալիսը տեսնես, շնորհալի օրիորդ մը եղած է՝ զուարթ, տպաւորիչ։ Անցած օր բարձր ոստումի մրցումին առաջին մրցանակը շահեցաւ և նրբաճաշակ գողտրիկ նուէր մը ստացաւ, քստակ մը... Երեք ֆիդ, 11 ինչէս ցատկեց... քիչ մըն ալ... որքորը չաթըը չութըը պիտի կտորէր։ Հարիւր եարտտ վազքի մէջ ալ առաջնութիւն շահեցաւ։ Պէտքըսը և Ալիսը 220 եարտային հաւասար եկան... : Ներսողմիտ գանուխ, Արշալոյսս, պիտի մեկնիր... : Ձեռն դիտեր որքան ուրախ եմ քեզ տեսնելուս։ Եթէ կը փափաքիս յետ միջօրէի ժամը երկուքին գամ քեզ առնել... : Միտեղ տեսիր երթանք։ Շիլլի Չքմազ աղա փողոց, արարմաններէ չըջապատեալ սիրուն մարզագաշտ մը գտած ենք, խիստ զուարճալի ժամադրավայր մը... :

ԱՐՇԱԼՈՅՍ.— Ժամը երկուքէն սկսեալ աննիս... :

ՊԻ.— Ամէն օր... մինչև երեկոյ ժամը ութը։

ԱՐՇԱԼՈՅՍ.— Պիս, ազուրիկ էզսաբեթս, շատ կը ցաւիմ պիտի չկրնամ այսօր... : Կէս օրուան ճաշէս ետք, կէս ժամ տիւանդորր... յետոյ Բարիդի ընկերուհիներու նամակներ պիտի գրեմ։ Ժամ մըն ալ պիտի թղթատեմ գիրքերս ու լրագիրներս։ Յետոյ քիչ մըն ալ նստալ ու զծապրութիւն ժամը 5ին ժամադրութիւն ունիմ պապայիս հետ, Սարայ-Պուրնուի Բարզը պիտի այցելենք։ Կը փափաքիմ ծովը դիտել մօտէն, այդ գեղածիճազ անկիւնէն։ Արեւմուտը դիտուած ծովափէն, արեւուն խոնարհումը ոսկեքաղաքին դէմ։ Լիաթոք շնչառութիւն վոսփորի մթնոլորտին մէջ, կապոյտ կամարին տակ... բոսորափայլ։

Պի. — Ըսեցի և Արշալոյսը պիտի նկարէ վերջալոյսը...
Բարքը պիտի այցելես պապայիդ հետ...: Յայտ զարմանալի և
բանաստեղծական կը վերագոնեմ քեզ Բարիզէ վերադարձիդ:
Սխառ լուրջ, տարբեր բուրբովին տարբեր Արշալոյս մը
դէմս . . . :

ՄԱՐԻԱՄ. — (Ներս կը մտնէ) մեր հանըմը կը պոռայ
հանրմս... Անօթի կը մեռնիմ այնի... :

ԱՐՇԱՆՈՅՍ. — Քիչ մը համբերեցէք... :

ՄԱՐԻԱՄ. — (Արշալոյսին թեւէն քաշելով, անկիւն մը
կ'առաջնորդէ): Ատ ինչանկ կը խօսի մա՛րիկ, մանճըլըի
պէս օղուլ... : Հանըմիկս, խալկինները, ամանները, տեսա-
ները խոսս մը սուղանեցի... : Եկած չազդ տեսնես օղուլ,
տինկոզ բան մը եղաւ աղջի, պարկենքք սիրեմ, հոգիդ ու-
տիմ օղուլ... :

ԱՐՇԱՆՈՅՍ. — Մարիամ, խոհանոց վերադարձիր, հիմա
պիտի գամ... :

ՄԱՐԻԱՄ. — (Դուրս կ'ելլէ երգելով)

Մեր սան էթն պայր է
Եքրաճներ չայր է .
Արտօրեկէ՛ք աղջիկներ,
Հարս ըլլալու ատր է:

ԱՐՇԱՆՈՅՍ. — Կը ցաւիմ... բարեկրթութիւնը դժբախ-
տաբար բացարձակօրէն կը բացակայի... :

Պի. -- (Ոտքի կ'ելլէ) Արշալոյս, մնաս բարով, ալ կը
մեկնիմ. մէկ երկու օրէն վերստին պիտի գամ քեզ
տեսնելու, այն ժամանակ մտերմօրէն, աւելի երկա-
բօրէն կը խօսակցինք, աւելի կարեւոր ու հոգեբանական
նիւթերու շուրջ: Տեսնենք քանի՛ յազթանակներ տարած
ես: Արդեօք քանիներո՞ւ սիրտերը խորտակած՝ Բարիզի մայ-
թերուն վրայ կաս սարոններուն մէջ... Արդեօք պայտաս-
կիդ մէջ քանի՞ սրտարեկտրներ կը բերես արիւնլուայ... : Իմ
մասիս ալ պիտի խօսիմ, երկարօրէն... : Ինչե՛ր ունիմ խօ-
սելիք և հաղորդելիք... : Այս օրերս սարսափելիօրէն ջղայ-
նացած եմ, անուշիկս... :

(Կը համբուրուին):

ԱՐՇԱՆՈՅՍ. — Քիցայէն ի՞նչ լուր :

Պի. — Ա՛խ... : Բուրիկս, չե՞ս գիտեր... : Խեղճը կոր-
սնցուցինք, մնաւ Բայց ի՞նչպէս և ինչէ՞ն, չհասկցուե-
ցաւ :

ԱՐՇԱՒՈՅՍ . — Ի՞նչ կ'ըսես . . . :

ՊԻ . — Անցած ապրիլին՝ ընկերուհիներով Մեծ Կղզի պոստյոի գոցած և ծով մտած է . . . : Քանի մը օր վերջ՝ ջերմ, հազ, անախորժութիւն, ակարուքիւն, հիւժոււ . . . : Երեք ամիս ևս . . . : հողին յանձնեցինք ծաղիկներու մէջ : Հիւանդութիւնը չհասկցուեցաւ . . . : Խեղճ աղջիկ, խեղճ Քիցա . . . : Որքա՛ն գեղեցկացած, որքա՛ն նրբամարմին, արդիական ու խոստմնալից օրիորդ մը եղած էր վերջերս . . . : Չես կրնար երեւակայել իր մօր, հօր ու եղբօր ողբն ու ցաւը :

ԱՐՇԱՒՈՅՍ . — Հէ՛գ աղջիկ, հէ՛գ Քիցա . . . : Յտեսութիւն եղաբեթս :

(Արցունքներու մէջ կրկին կրկին կը համբուրուին, ՊԻ կը մեկնի) :

(Առանձին) . — Արդեօք քանի՛ քանի՛ ցաւատանջ դառնութիւններ մեզ կ'սպասեն դեռ . . . :

ԻՆԻՍ

ՏՕԳԹ. Ա. Ն. ՄԵԶՊՈՒՐԵԱՆ

Մա՛ր ցաւազին լուծումն է այն հանգոյցին, զոր սերունդները նեշտանքով կը հիւսեն : Մեր գոյութեան հիմնական սխալանքին ուժգին ջախջախումն է ան, մեծ չբացումը պատրանքին :

* Ամուսնութիւնը թակարդ մըն է, զոր բնութիւնը մեզի դէմ կը լարէ :

* Կեանքի ամէն գործունէութեան վախճանը, կ'երեսայ թէ հրաշալի թեթեւացում մըն է այն ուժին համար որ այդ գործունէութիւնը վառ կը պահէ, ասով է որ կը բացատրուի թերեւս քաղցր պայծառութեան այն արտայայտութիւնը որ մեռեալներու մեծ մասին դէմքին վրայ կը տարածուի :

* Արուեստը ազատում մըն է : Ան կ'ազատէ կամբէն հետեւաբար և ցաւէն : Կեանքին խաբկանքները թողչութեամբ կը լեցնէ : Իր առաքելութիւնն է կեանքէն յառաջ բերել բոլոր երանգները, բոլոր երեւոյթները :

* Իր էութեան մէջ մարդս վայրի անասուն մըն է, գազան մը : Մենք կը նանչնանք զայն միայն զսպուտ վիճակի մէջ, ընտանի դարձած, ինչ որ կը կոչուի քաղաքակրթութիւն : Այս պատճառով է որ մենք ստակուժով կ'ընկրկինք անոր բնութեան դիպուածական պոթկումներուն հանդէպ : Թո՛ղ օրինական կարգին նիգերն ու շղթաները իյնան : Ինչ ձեւով որ ըլլայ : Թո՛ղ անխախտութիւնը պայթի, և այն ատեն է որ կը տեսնուի թէ մարդ ըսուածը ի՛նչ է :

ՇՈՒՆՇԱՍՈՒՐ

ՅՈՐԵԼԱՆԻ ԱՍՏՈՐՎ Զ. ԱԵԹԵԱՆՅ

Նոյ. 4ին Կալիֆորնիայի մէջ տնտեսաբան Մեթուէն Յ. Սեթեանցի կրթական ու գրական շարժումներու քառասունամեայ յոբելեանը: Յիշեալը ծանօթ է մեր նախնեաց յարթաւով քերթերու եւ հանդիս-

ՄԵԹՈՒՎ Զ. ԱԵԹԵԱՆՅ

ներու մէջ: Նմանապէս ինքնուրուի քառասունամեայ յոբելեանը: Նախագահած է Հայ Կրթական Թեմ. Միութեան:

Սեթեանցի առաջին երկասիրութիւնն էր «History of the armenians in India» գոր հրատարակած է 1895ին. աւտոր յարոյրած էն ուրիշ հրատարակութիւններ, որոնք մեծապէս գնահատուած են, այնպէս որ Կալիֆորնիայի, Լոնտոնի եւ Բարիզի «Asiatic society»ները զինքը շնորհակամ են իրենց մէջ: Իսկ հնդկիկ կառավարութիւնը չորս տարի առաջ զինքը անդամ նշանակած է «The Indian Historical Records Commission»ին, որուն տարեկան գումարումներուն առթիւ կատարած է շուրջ քսանապատու-
թիւններ: Մ. Յ. Սեթեանց իր յոբելեանին առթիւ ստացած նուէր-ները յատկացուցած է ազգ. գրական եւ կրթական հաստատութիւն-ներու:

Բ. Մ Ա Ս

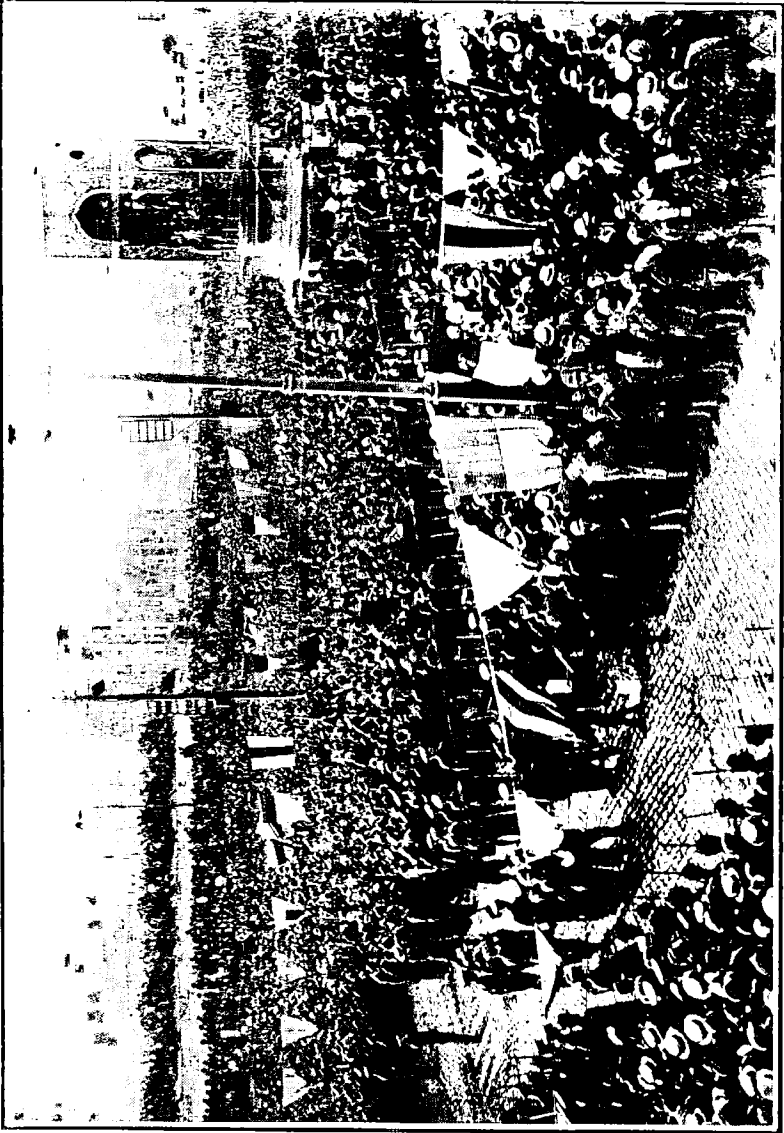
ԳՆՄԵԿԵՎ
ԵՒ
ԸԶԳԵՅԻՆ ԿՆԵԱՐ

ՍԻՆՏԱԿՍԻԿԱԿԱՆ
ՄԵԼԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԳՈՐԻՍ

ԳԵՒԵՌՆԵՐԸ
ԵՒ
ԸՐԺԵԱՍԵՏՆԵՆ

ՄԵՐՈՒՆ ԸՆՅՐԵՐԸ
ՍԵՏԵԳՐՈՒԹԻՒՆ

ԲՈՒՆԻՔԻ ՀԱՆՆՈՒՊԵՏՈՒԹԵԱՆՆԵՐ ԳԵՇԱՍՏԱԿԱՆՔԻՆԵՐ

ԼԻՈՒՐ յ ԻՈՅ ՏՆԱՐԱՊՈՆՈՒԹԻՒՆԸ

Հանրապետության Նախագահ ԿԱԶԻ ՄՈՒՍԹԱՅԱ ՔԷՄԱԼ ՓԱՇԱ
Ազգ. Մեծ Ժողովի Նախագահ ՔԵԱԶԻՄ ՓԱՇԱ

ԳՈՐԾԱՎԱՐՆԵՐՈՒ ԽՈՐՀՈՒՐԻ

Վարչապետ ԸՍՄԷԹ ՓԱՇԱ
Արտաքին Գործավար ՏՔ. ԹԷՎՆԻԳ ՐԻՇՏՏԻ ՊԷՑ
Ներքին Գործավար ՇԻՒՔՐԻ ԿԱՅԱ ՊԷՑ
Ազգ. Պատգամաբեան Գործվար

Եւ Ծովային Գործվարութեան փխնրդ. ՄՈՒՍԹԱՅԱ ԱՊՏԻՒԼ ԽԱԼԻԳ ՊԷՑ

Կրթական Գործավար ՆԷՃԱԹԻ ՊԷՑ
Դատական Գործավար ՄԱՀՄՈՒՏ ԷՍԱՏ ՊԷՑ
Հանրօրուս Շինութեանց Գործվար ԲԷՃԷՊ ՊԷՑ
Ելեւեմական Գործավար ՍԱՐԱՃ ԹՂԼՈՒ ՇԻՒՔՐԻ ՊԷՑ
Երկրագործական Գործավար

Եւ Առեւտ. Գործավարութեան փխնրդ. ՐԱՀՄԻ ՊԷՑ

Առողջապահական Գործավար ԲԷՅԻԿ ՊԷՑ

ՊՈԼՍՈՑ ԿՈՒՍԱԿԱԼՈՒԹՅՈՒՆ

Փոխ-Կուսակալ Եւ Քաղաքապետ ՄՈՒՀԻՏՏԻՆ ՂԷՑ
Գ. Զօրաբանակի հրամանատար ՇԻՒՔՐԻ ՆԱՅԻԼԻ ՓԱՇԱ
Կրթական Վերահսկիչ ՊԷՀՃԷԹ ՊԷՑ
Ոստիկանական ՏՅօրէն ՇԷՐԻՖ ՊԷՑ
Խալի Կուսակց. Պալսոյ Ներկցիչ. ՀԱԳԳԸ ՇԻՆԱՍԻ ՓԱՇԱ

ԴԵՍՊԱՆՆԵՐ ՕՏԱՐ ՊԵՏՈՒԹՅԱՆՑ ՄՕՑ

Աթէն՝ ՃԷՎԱՏ ՊԷՑ
Ալպանիա՝ ԹԱՀԻՐ ԼՈՒԹՅԻ ՊԷՑ
Եգիպտոս՝ ՄՈՒՀԻՏՏԻՆ ՓԱՇԱ
Թէրան՝ ՄԷՄՏՈՒՀ ՇԷՎՔԷԹ ՊԷՑ
Լոնտոն՝ ՖԷՐԻՏ ՊԷՑ
Հոոմ՝ ՍՈՒԱՏ ՊԷՑ
Ճաբոն՝ ՅՈՒԱՏ ՊԷՑ
Մոսկուա՝ ՎԱՍԸՅ ՊԷՑ
Ուաշինգթոն՝ ՄՈՒԽԹԱՐ ՊԷՑ
Պերլին՝ ՔԷՄԱԼԷՏՏԻՆ ՍԱՄԻ ՓԱՇԱ
Պեռն՝ ՄԻԻՆԻՐ ՊԷՑ
Պրիստէլ՝ ՀԻՒՍԷԻՆ ՐԱԳԸՊ ՊԷՑ
Պելկրաս՝ ՆՈՒՍՐԷԹ ՍԱՍՏՈՒԼԼԱՀ ՊԷՑ
Վարուխա՝ ՏՔ. ԻՊՐԱՀԻՄ ՊԷՑ
Վիեննա՝ ՀԱՄՏԻ ՊԷՑ
Փէրթա՝ ՊԷՀԻՃ ՊԷՑ

ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆԸ

Հանրապետութեան Յիշատակարանը, որ թուրք ազատագրական շարժումը պատկերացնող գեղարուեստական կոթող մըն է, կառուցուեցաւ անցեալ տարի Թագսիմի հրապարակը, եւ իր բացման հանդէսը տեղի ունեցաւ օգոս. 8ին. Դշ. օր, աննախընթաց ոգեւորութեան ու խանդավառութեան մէջ:

Կէս օրէն սկսեալ Պոլսոյ ամէն կողմերէն անհամար բազմութիւն մը շրջապատեց յիշատակարանը, որ վերէն վար սպիտակ, աստղազարդ ծածկոցով մը պատուած էր:

Ժամը ճին մօտերը, ժամանեցին հրաւիրեալներն ու պաշտօնական ներկայացուցիչները: Առաջին շրջանակին մէջ կեցան կառավարական պաշտօնական ներկայացուցիչներն ու հրաւիրեալները. ետեւը՝ զինուորական եւ քաղ. դպրոցներու երկսեռ աշակերտները, յետոյ զինուորներ եւ ոստիկաններ, որոնց ետին ժողովուրդը:

Ներկայ էին Ազգ. Մեծ Ժողովի նախագահ Քեազիմ փաշա, ընդհ. սպահակոյտի նախագահ Ֆէվզի փաշա, կրթական գործավար Նէնաթի պէյ, փոխ կուսակալ եւ քաղաքապետ Մուհիտտին պէյ, Գ. Վորաքանակի հրամանատար Շիւքրի Նայիլի փաշա, ոստիկանական տնօրէն Շէրիֆ պէյ, Պոլիս գտնուող երեսփոխանները, ինչպէս նաեւ քաղ. եւ զինուորական բարձրաստիճան անձնաւորութիւններ:

Խալքի ընդ. քննիչ եւ Պոլսոյ երեսփոխան Հազգը Շինասի փաշա, ճառով մը բացաւ հանդէսը: Իսկ Կրթական Գործավարը իբր կառավարութեան ներկայացուցիչ, հայրենասիրական յուզիչ ճառով մը վեր հանեց յիշատակարանին նշանակութիւնը:

Յետոյ Ազգ. Ժողովի նախագահ Քեազիմ փաշա ծածկոյթին չուանը քաշեց եւ յիշատակարանը երեւան ելաւ իր ամբողջ շքեղութեամբ, մինչ ժողովուրդը որոտընդոտ ծափերով կ'ողջուէր:

ԹՈՒՐ ԸՐՈՅ ՏԵՆՐԵՊՈՒԹԵԱՆ

ԱՐԻՒ ՕՐԵԱ ԲՆՈՐԸ

(1927—1928)

Հետեւելով մեր սովորութեան, այս տարի եւս համառօտ ու հակիրճ ակնարկ մը կ'ուղղենք Թուրք Հանր. կառավարութեան 1927—1928 տարուան օրէնքներուն վրայ:

Թուրք հայրենակցութեան (հպատակութեան) օրէնքը, որ 17 յօդուածներէ կը բաղկանայ, հրատարակուած է 4 յնս. 1928 թուականի եւ 904 համար պաշտօնաթերթին մէջ:

Իրաւական

Այս օրէնքը, 1 յնվր. 1929 թուականին գործադրութեան պիտի դրուի:

Նախորդ օրէնքը, միջազգային պետութիւններէն ընդունուած եւ հրատարակուած էր 1869ին: Ասկէ զատ կան նաեւ 3 Ապրիլ 1917 թուականի եւ յաւելեալ օրէնք մը:

Իր կարեւորութեան համար, կը նշանակենք օրէնքին քանի մը կէտերը:

Ա.— Թուրք հօր մը զաւակները, ուր որ ալ ծնած ըլլան, Թուրք հայրենակիցներ են:

Թուրք հայրենակից են նաեւ Թուրքիոյ մէջ ծնած այն զաւակները, որոնց ծնողները անծանօթ են եւ կամ ո՛ր եւ է երկրի հպատակ չեն: Ինչպէս նաեւ այն տղաքը, որոնք՝ արտասահմանի մէջ կը ծնին, առանց օրինաւոր ամուսնութեան, Թուրք հօրմէ կամ մօրմէ:

Բ.— Թուրքիոյ մէջ օտար մօրմէ կամ հօրմէ ծնած եւ այս երկրին մէջ բնակող տղաքը 18 տարեկանէն սկսեալ մինչեւ երեք տարի կրնան Թուրք հայրենակցութիւնը պահանջել եւ Գործավարներու Խորհրդոյ որոշմամբ ընդունիլ:

Գ.— Օտար դեսպաններէն, եւ ասոնց պաշտօնեաներէն, կցորդներէն, օտարահպատակ հիւպատոսներէն եւ ասոնց պաշտօնատարներու զաւակներէն զատ, 1 յնվր. 1929էն սկսեալ, Թուրքիոյ մէջ ծնող օտարի մը տղան՝ Թուրք է: Ասոնք, 18 տարեկանին՝ վեց ամսուան ընթացքին կրնան իրենց հօր եւ մօր հպատակութիւնը ընդունիլ: Բայց այս պարագային, առանց արտօնութեան օտարահպատակութիւնը ընդունած նկատուելով, Գործավարներու Խորհրդոյ որոշմամբ, Թուրք հայրենակցութենէ կը զրկուին, եւ ասոր հետեւանքով Թուրք

քիոյ սահմաններէն կը վտարուին, չեն կրնար վերադառնալ եւ գոյ-
քերնին ալ կառավարութեան միջոցաւ հաշուեյարդարի կ'ենթար-
կուի:

Դ.— Թուրքերու հետ ամուսնացող օտար կիներ՝ Թուրք հայրե-
նակից կ'ըլլան:

Օտարներու հետ ամուսնացող Թուրք կիներ՝ Թուրք կը մնան:

Ե.— Օրէնքին մատնանշած պայմաններով, անոնք որ Թուրք
հայրենակցութիւնէ կը վտարուին, սահմանէն դուրս կը հանուին, չեն
կրնար վերադառնալ, գոյքերնին հաշուեյարդարի կ'ենթարկուի:

Լեռնաքար, Թուրք հայրենակցութեան իրաւունքը պահելու
համար անհրաժեշտ է, 1.— Առանց արտօնութեան օտար հպատակու-
թիւն չընդունիլ: 2.— Օտար պետութեան բանակին՝ մէջ իբրեւ կա-
մաւոր կամ զինուոր չծառայել: 3.— Օտար պաշտօնէ մը հրաժարե-
լու համար, երբ Թուրք կառավարութեան միջոցաւ ազգարարուի,
համակիր պիլ: 4.— Առանց արտօնութեան՝ Թուրքիոյ հետ պատե-
րազմով տէրութեան պաշտօնին մէջ չլտնուիլ: 5.— Առանց բանաւոր
պատճառի զօրաշարժին չպատասխանել, կամ բանակ զրկուած միջո-
ցին դասակիք չըլլալ: 6.— Օրափոխութեան կամ պաշտօնով օտար
երկիր գացող սպայ կամ զինուորները, եթէ բանաւոր պատճառ չու-
նին՝ պայմանաժամէն՝ յետոյ վերադառնալ: 7.— Օտար երկիր մէջ
բնակողներուն համար հինգ տարին անգամ մը Թուրք հիւպատոսա-
րան դիմել եւ արձանագրուիլ:

Օրէնքներուն եւ կանոնագիրներուն հրատարակութեան, ազգա-
րարութեան եւ գործադրութեան թուականը ճշդող 17 յօդուածներէ
բազկացեալ 1322 համար օրէնքը, հրատարակուած է 4 յունիս 1928
թուակիր պաշտօնաթիւրի մէջ:

Ներկայ 1927—1928 տարեշրջանին, Ազգ. Մեծ Ժողովը վաւերա-
ցուցած եւ գործադրութեան դրած է հետեւեալ դաշնագիրները.

1.— Զեխոսլաւաքիոյ եւ Զուիցե-
րիոյ բնակութեան եւ առեւտրական
պայմանագրութիւնները:

2.— Մեքսիկայի եւ Պրագիիոյ բարեկամական դաշնագիրները:

3.— Իտալիոյ շրջուն վաճառորդներու վերաբերեալ պայմանա-
գրութիւնը:

4.— Սթանիոյ նաւարկութեան պայմանագրութիւնը:

5.— Պուլկարիոյ առեւտրական եւ նաւարկութեան պայմանա-
գրութիւնը:

6.— Ալպանիոյ հիւպատոսական պայմանագրութիւնը:

7.— Վրաստանի՝ արօտավայրերու պայմանագրութեան չորս ա-
միս եւս երկարաձգումը:

8.— Պուլկարիոյ հետ 18 Հոկտ. 1925 թուակիր բարեկամական
դաշնագրին յարակից ճրտթագոյնին շրջ հատուածին համաձայն,
Պուլկարիոյ մէջ իրենց կալուածները ձգողներուն տրուելիք գոյքերու
մասին պայմանագրութիւնը:

9.— Ֆրանսայի շրջուն վաճառորդներու պայմանագրութիւնը:

10.— Պեւեռի քայի եւ Լիւքսէնպուրկի մասքային մրութեան հետ առեւտրական եւ նաւարկութեան դաշնագիրը:

Ա.— Թուրք Հանրապետական կառավարութեան 1928ի հաշուեկշռի ծախուց բաժինը՝ 207,169,388 սկի, իսկ եկամուտը՝ 207,173,199

Ելմտական

թրք. սկի նախատեսուած է. որով,
նախորդ տարիէն ծախքը 12,714,761,
եւ մուտքն ալ՝ 12,592,645 սկի աւելի է:

Բ.— Ընդհ. հաշուեկշռի (միլվազէնէի ումուլիյէ) օրէնքին 5րդ յօդուածին համաձայն, 1928ի միջոցին Օսմ. դրամատան հետ՝ պետական գանձուն ընթացիկ հաշիւէն զատ, կարճ պայմանաժամերով ավանս եւ ընթացիկ հաշիւներ բանալու եւ առ առաւելն 6 ամսեայ գանձային պոնտոներ) (խազինէ պոնոյարը) հանելու, Ելմտական Գործավարին իրաւասութիւն տրուած է: Յիշեալ տոմսերուն սահմանը՝ մընչեւ հինգ միլիոն սկի է:

Գ.— Մետաղ սկիւդրամէն զատ, ռուսական թղթադրամ, արծեթուղթ եւ չինի ներածուումը արգելող 12 ապրիլ 1335 թուակիր Գործավարներու Խորհրդոյ որոշմագիրը 1334 թիւ օրէնքով ջնջուած է: Հետեւաբար, այդ տեսակ ռուսական դրամ ու արծեթուղթերուն մուտքը ազատ է:

Դ.— Նոտարներու օրէնքին 84, 85, 87, 88 91, 92, 95, 111րդ յօդուածներով նշանակուած ծախքերը (1 Յունիս 1928 թուականէն սկսեալ) կրկնուած են, 7րդ յօդուածով ցոյց տրուածն ալ քառապատկուած է:

Ե.— Կալուածական տուրքի 14 յունիս 1326 թուակիր օրէնքին 4րդ յօդուածով նշանակուած բացառութեանց շարքին 5րդ հատուածին տեղ «կառավարութեան ծանօթ կրօնքներու յատուկ աղօթատեղիներ» ըսուած է:

Զ.— Սպառման տուրքը, կամքէն առկախ պատճառներով գոցուած վայրերէն չի դանձուիր: Հրահանքին 10րդ յօդուածը՝ Գործավարներու Խորհրդոյ որոշմամբ այս իմաստով փոխուած է:

Է.— Դրոշմաթուղթի չին օրէնքն ու հրահանգները ջնջուած եւ 29 յունիս 1928ին գործադրութեան դրուած է 1324 թիւ օրէնքը: Ասիկա ունի բաւական նորութիւններ, Հանրութեան առօրեայ կեանքին հետ սերտ առնչութիւն ունեցող այս օրէնքը, անհրաժեշտ է միշտ արամադրութեան տակ ունենալ, զերթ մնալու համար օրինական հետապնդումէ եւ հաւանական տուգանքներէ:

Ը.— Տուրքերու գանձման օրէնքին համաձայն, ելմտական պաշտօններու կողմէ դրուելիք արգելքի (հանգ) եւ յարակից գործողութեանց մասին դատարանին ըլլալիք բողոքները անլսելի պիտի մնան (դատ. գործավարութեան շրջաբերականը):

Ա.— Վճուաբեկ ատեանը 1221 թիւ 13 յօդուածոց օրէնքին համաձայն, հետեւեալ ձեւով պիտի կազմուի (Պ. 14 Ապրիլ 1928 թ. 863):

Դասական

Գործադրական եւ մէկ առեւտրական ճիւղեր պիտի ունենայ: Ամէն մէկը մէկ նախագահ եւ չորս անդամներ կ'ունենայ: Նախագահներէն՝ գերաւորմ:

առաջին նախագահ մըն ալ կը գտնուի: Ասոնց ամէն մէկուն պարտականութիւնները յիշեալ օրէնքով ճշդուած են:

Բ.— Գործադիր մարմնոյ վերաբերեալ օրէնքը 21 ապրիլ 1928էն ի վեր սկսած է գործադրուիլ, որուն համեմատ պարտապահանջները ուղղակի գործադիր մարմնոյ (ինքա) միջոցաւ կրնան պարտատէրներուն ազդարարագիր ուղղել: Պարտատէրը եթէ չպատասխանէ կամ խոստովանի, պահանջուած գումարը ուղղակի օրինաւոր գործողութեամբ կը գանձուի իսկ, ուրանչալու պարագային՝ անհրաժեշտ է դատարան դիմել: Դատավարութեամբ երբ դատապարտուի, 0/0 տասը աւելի կը վճռուի իբրեւ տուգանք, եւլն.:

Գ.— Դատական ծախքերը աւելցուած են (10 մայիս 928 թ. 825):

Դ.— Գործադիր մարմիններու կողմէ գանձուած դրամէն նախ 0/0 2, յետոյ 0/0 5 եւ այժմ 0/0 10 կ'առնուէր եւ պահանջատիրոջ հաշուէն վար կը դրուէր: Այդ գումարը 1233 թիւ օրէնքին համաձայն ասկէ վերջը պարտատէրներէն պիտի գանձուի:

Ե.— Արեւելեան նահանգներու մէջ, որոշ ժամանակամիջոցին գործուած ռճիրներու հետապնդումը եւ պատիժներու գործադրութիւնը յետաձգուած է:

Զ.— Ծածկագրի (ցիմրէ) մեքենաներուն ներածումը, գործածութիւնը, շինութիւնը արգիւտած եւ այդ իրաւունքը կառավարութեան վերապահուած է: Հակառակ պարագային, ներածող, շինող, առնող ու ծախող, քովը պահողները մէկ տարիէն մինչեւ 3 տարի պիտի բանտարկուին եւ առնուակն. 300 սսկի տուգանքի պիտի դատապարտուին (Պ. 3 յնս. 1928 թ. 903):

Է.— Թեթեւ բանտարկութեամբ դատապարտուողները, մէկ տարուան մէջ, երկրագործութեան շրջանին, հաստատ ապահովութեամբ պիտի արձակուին (Պ. 21 փետրվ. 1928 թիւ 820):

Ա.— 26 մյս. 1926 թուակիր եւ 854 թիւ օրէնքին համաձայն, ցկեանս պաշտօնէ զրկուելու դատապարտուողներ եւ 25 սեպտ. 1339ի

Վարչական

օրէնքին 1 եւ երկրորդ յօդուածներով զինուորական աստիճանէ վտարուողներու մասին տրուած որոշումներուն վերաքննութեան համար, բարձրագոյն ատեան (ալի գարաբ հիյէթի) կազմուած է: Այս ատեանը մէկուկէս տարուան մէջ քննութիւնը պիտի աւարտէ:

Բ.— Պաշտօնական ընդհանուր գրութեանց մէջ 1 յուն. 1929էն սկսեալ միջազգային թուանշանները պիտի գործածուին:

Ա.— Որոշ պայմանաժամին, Թուրք Հանր. կառավարութեան կողմէ վաւերացման չենթարկուող 163 հեղինակութեան տառնձա-

Առևտրական

շնորհումները (ինքիբա պէրաբր) ընջուած եւ անուաններն ալ պաշտօնաթերթին մէջ նշանակուած են:

Նոյնպէս այն վաճառանիշերը (Ա՛լամէթր Շարիֆա) որոնք 16 մարտ 1336էն մինչեւ 20 մարտ 1338 առնուած եւ լօզանի դաշնագրին 91րդ յօդուածով որոշեալ պայմանաժամին չեն նորոգած, ընջուած են:

Բ. 18 փետրվոր. 1925 եւ 28 ապրիլ 1304 Թուակիր վաճառականներու եւ հեղինակներու իրաւունքներու կանոնադիրներուն գործադրութեանց ձեւը որոշող հրահանգ մը հրատարակուած է:

Գ.— 1339 Թիւ օրէնքին համաձայն, ո՛ր եւ է պատճառով ազգ. պաշտպանութեան շրջանակէն հանուած սպաները, զինուորական պաշտօնեաները մինչեւ 5 տարի չեն կրնար՝ ուղղակի կամ անուղղակի ընկերակցութեամբ կամ ներկայացուցիչի հանգամանքով, տէրութեան պաշտպանութեան յատուկ շէնք ու գործիքներու վերաբերեալ յանձնակատարութիւն ընել: Հակառակ պարագային 3 ամիսէն մինչեւ 3 տարի կը բանտարկուին եւ 100 ոսկիէն մինչեւ 500 ոսկի տուգանքի կը դատապարտուին:

Դ.— Արտածուելիք պարանքներէն ոմանց համար 15 նոյ. 1341 (1925) Թուակիր, Գործավարներու Խորհրդոյ որոշմագրով, մասնաւոր վաճառանիշ եւ նախնական առեւտրական անուններով յորջորջուելու իրաւունքը ընջուած է:

Ա.— Թուրք մօշկուհիները, տասը տարուան պարտաւորիչ ծառայութեանէ զերծ են:

Բ.— Դեղագործերու 964 Թիւ
Առողջապահական օրէնքը 4 յնվ. 1928 Թուակիր շրջա-
մերականով գործադրուած եւ բաւա-
կան Թուով դեղարաններ գոցուած են:

Գ.— Բժշկութեան 82 յօդուածնոց օրէնքը հրատարակուած է 14 ապրիլ 1928ին, կը պարունակէ ատամաբույժներու, դայիակներու, հիւանդապահուհիներու մասին մասնաւոր տրամադրութիւններ:

Դ.— Դեղագիրներու պատրաստութեան մասին 1262 Թիւ օրէնքը հրատարակուած է 26 մայիս 1928ին:

Ա.— Գիշերօթիկ ձրի աշակերտներուն պարտաւորիչ ծառայու-
թեան օրէնքը հրատարակուած է 14 մյս. 1928ին:

Բ.— Թուրքիոյ մէջ, Թէ վար-
ժարաններ եւ Թէ անոնցմէ դուրս
կազմուելիք մարմամարզական ընդ-
հանուր կազմակերպութիւններ հաս-
տատուելու իրաւունքը, մասնաւորապէս Թուրք հայրենակիցներու կը
պատկանի: Ասոնք ալ, կրթական Գործավարութեան հրամանով կը
կազմուին եւ անոր հակակշռին ենթակայ են:

Բ.— Ժողովրդային դաստիարակութեանց եւ բանասիրութեանց
(Ինժեքնային) 29 յօդուածներէ բաղկացած կանոնադիրը, Գործավար-
ներու Խորհրդոյ որոշումով 19 յնս. 1928ին հրատարակուած է: Ասոնք
օր, պարտաւորիչ դաստիարակութեան տարիքը լրացուցած են, կամ
բրեժէ կարգաւ գրել չեն սորված, կրնան այդ դաստիարակութիւններէն
օգտուել:

Գ.— Արհեստի մը հետեւելու յատուկ վարժարաններու շինու-
թեան համար, մինչեւ երկու միլիոն ոսկի ծախսելու արտօնութիւն
տրուած է կրթական Գործավարութեան:

Ա.— Այլուր փոխադրուած անձերուն, լքեալ դոյք, պարտք ու պահանջներուն հաշուեյարդարութեան վերաբերեալ 13 սեպտ. 1331

(1915) եւ բարեփոխեալ 15 ապրիլ 1339

Լ Բ Ե ա յ Գ ո յ Բ Ե ր

(1923) Թուակիր օրէնքները, եւ Լօ-

զանի դաշնագրին սրամագրութեանց

համաձայն հրատարակուած հրահանգ-

ները, մի միայն լքեալ անշարժ գոյքերու մասին դրուած ըլլալով, այդ տեսակ անձերուն պահանջք ու շարժուն գոյքերուն համար ո՛րեւէ տրամագրութիւն չունենալուն, ասկէ առաջ ոչ փոխանակելի անձերուն վերաբերեալ եւ դրամատունները դառնուող աւանդներուն ոտնձգութիւն չըլլալու մասին որոշուծ տրուած էր: Հետեւաբար, այդ անձերուն, յիշեալ դաշնագրէն վերջը, անշարժ գոյքի փոխարէն եղած պահանջքին համար ալ այսուհետեւ պետական գանձին կողմէ չկրնար հետապնդուիլ (24 հոկտ. 1927 Թուակիր Գործավարներու Խորհրդոյ որոշումը):

Բ.— Կորսուող անձերուն այն լքեալ գոյքերը՝ որոնք նախապէս դաղթականներուն տրուած են, իրենց տիրոջ կամ ժառանգորդներուն կողմէ ետ առնելու որոշումներ կը տրուին դատարաններէ: Այս պարագային, այդ կալուածները նոյնութեամբ ետ չեն կրնար տրուիլ, այլ արժէքները գնահատուելով կը վճարուին (Գործավարներու Խորհրդոյ 13 յն. 926 Թուակիր հրահանգին դ. հատուածը):

Գ.— Փոխանակութեան ենթակայ եղող կամ չեղող դաղթականներուն եւնի օրէնքներուն համաձայն յատկացուած անշարժ գոյքերուն թեթիւն (սեփականաթուղթ) տրուելու մասին 12 յօդուածներէ բաղկացեալ 1331 թիւ օրէնքը, հրատարակուած է 30 մայիս 1928ին: Օրէնքին 7րդ յօդուածը «13 սեպտ. (1915) եւ 15 ապրիլ 1339 (1928) Թուակիր (լքեալ գոյքերու) օրէնքներուն համաձայն գրաւուած եւ գրաւուելիք անշարժ գոյքերը, թէ փոխանակելիներուն յանձնուած եւ յանձնուած ըլլան, եւ թէ պետական գանձուն վրայ գանուին, դատական որոշմամբ հաստատուելիք իրաւագէտներուն (միւսթանիզլէրիէն) չեն վերադարձուիր», այլ, անոնց գնահատուած արժէքները, 15 ապրիլ 1341 (1925) Թուակիր օրէնքին համաձայն՝ պետական գանձէն կը վճարուին ըսուած է:

Ուրեմն, լքեալ գոյքերու վարչութեան կողմէ գրաւուած կալուածներէն, անոնք որ փոխանակելիներուն պիտի վերադարձուին եւ ներկայ օրէնքին հիման վրայ սեփականաթուղթի (թախու) կապուած են, նոյնութեամբ ետ չեն տրուիր, այլ գնահատուելիք արժէքները կը վճարուին:

Դ.— Ներկայ տարեշրջանին մէջ ալ գործադրութեան դրուած է 1341 (1925) ընդհանուր հաշուեկառի (միւլազէնէի ումուլլիէ) օրէնքին 23րդ յօդուածին մէկ հատուածը, որուն համաձայն «ոչ-փոխանակելի բարոյական հաստատութիւններէն լքեալ ամբողջ անշարժ գոյքերը, բոլոր իրաւունքներով ու պարտականութիւններով իրենց գտնուած կառավարութիւններուն մասնաւոր վարչութեանց— (խարէի իսուսուլլիէ)ներուն— կը փոխանցուին»:

Այդ հիման վրայ, ձեռնարկուած է Պոլիս գտնուող գաւառապատկան եկեղեցիներու կալուածներուն կուսակալութեան մասնաւոր վարչութեանց կողմէ յանձնաձմարան:

Ասիկա, մեր կարծիքով օրէնքին սիւալ մեկնաբանութեան արդիւնքն է:

Վասնզի, այն հաստատ համոզումը ունինք թէ, Պոլսոյ մէջ ազգապատկան լքեալ գոյք կարելի չէ ըմբռնել, քանի որ, օրէնքով ու թուրք Հանր. Հաւաքարութեան կողմէ ձանչցուած բարոյական մարմիններու ընդհանուր օւկանները կը մասն Պոլսոյ մէջ: Ինչպէս որ, անցեալ մարտ ամսոյն, կեդրոնէն հաղորդուած է պաշտօնապէս, Հայոց բարենպատակ հաստատութեանց սեփական կալուածներուն անձեռնմխելի մնալը:

Յետոյ, յիշեալ 23րդ յօդուածին գործադրութեան մասին հաղորդուած հրահանգով ըսուած է որ, կուսակալութեան չեն կրնար փոխանցուիլ այն անշարժ գոյքերը, որոնք համայնքի կամ բարենպատակ հաստատութեանց կը պատկանին եւ սակայն փոխ անուամբ (նամը միւսըստ՝ իրա) արձանագրուած եւ քրասնիքի գայս չեն եղած...:

Մինք իրաւունք ունինք ըսելու որ, Պոլսոյ մէջ գտնուող ազգապատկան կալուածի մը գրաւումը սիւալ հասկացողութեան հետեւանքը կրնայ ըլլալ, ինչպէս որ, թուրք հանր. կառավարութիւնը զգալիօրէն մասնանշած եւ աղքատարած է վերոյիշեալ մասնաւոր շքշաքներականներով ու հրահանգներով պատկան մարմիններուն:

Հետեւաբար, այս խորհրդածութիւնը մեզ կը ներշնչէ, լուսագոյն շքշան մը յառաջիկայ տարուան համար, այն վստահութեամբ թէ, բարոյական ու բարենպատակ հաստատութեանց անշարժ եկամուտները յատկացուած պիտի մասն իրենց նպատակին, բիւրուոր անտէր ու անոք թշուառներուն:

ԼՈՒԹՁԻԿ ԿՈՒՅՈՒՄՃԵԱՆ

ՊՈՒՍՅ ԲՆԵԿՉՈՒԹԻՒՆԸ

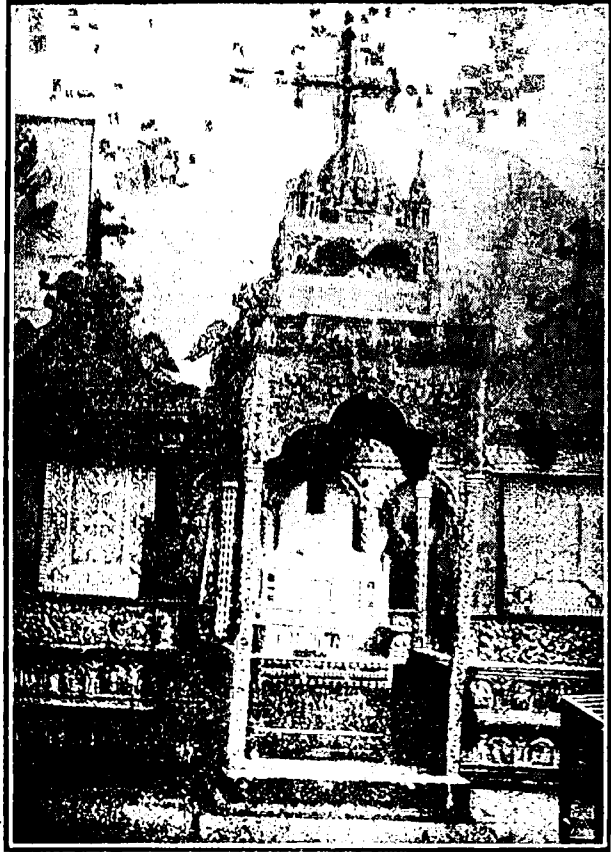
Վիճակագրութեան ընդհ. տնօրէնութիւնը «Վիճակագրական Տարին» անունով գիրք մը պատրաստած է որմէ կը բաղեն հետեւեալ տեղեկութիւնները Պոլսոյ բնակչութեան մասին:

Պոլսոյ ընդհ. բնակչութեան թիւն է 690,735 հոգի, որուն 625,400ը թրքահայատակ եւ 65,335ը՝ օտարահպատակ: Օտարահպատակները կազմուած են հետեւեալ երկիրներու հպատակներէն.— Յունաստան՝ 25,419, Իտալիա՝ 7196, Ռուսիա, 5674, Պուլկարիա՝ 3470, Սերպիա՝ 3046, Անգլիա՝ 2475, Ֆրանսա՝ 2245, Գերմանիա՝ 1387, Ալպանիա՝ 1355, զանազան երկիրներ՝ 5412, ասիական եւ ամերիկեան երկիրներ՝ 6840, հպատակութիւնը յայտնի չեղողներ՝ 463:

Հայերու ընդհ. թիւը.— Պոլսոյ մէջ ընդամէնը 52,576 հայ կայ: Ասոնք լուսաւորչական արձանագրուածներն են:

Օրթօտօքսներուն թիւն է 99,077, կաթոլիկները՝ 22,568, բրիտոնեայ՝ 15954, բողոքական՝ 4298, հրեայ՝ 46,698: Մէջ մասին ալ (1833) կրօնքը յայտնի չէ: Այս բոլորին ընդհ. գումարն է 242,995: Իսլամներուն թիւն ալ 447,740 է:

Կարաբիկաւարանի եւ Մալբե Տաճարի խաչկալը

ՆԱՅՐԱԳՆՄՈՒԹԻՒՆ ՆԱՅՈՅ

Տ. Տ. ԳԷՈՐԳ. Ծ. (Սուրենեանց)

Ծայրագոյն Պատրիարք եւ Կաթողիկոս ամենայն Հայոց Ծն. Թիֆ. լիս 28 օգոստ 1847. Եպիսկոպոս ձեռնադրուած 1882ին, բնտրուած Կաթողիկոս 13 դեկտեմբր, 1911ին եւ օծուած՝ 1 յուլիս 1912ին:

ՀՈԳԵՒՈՐ ԳԵՐԱԳՈՅՆ ԽՈՐՀՈՒՐԳ

Նախագահ
Անդամներ՝

,
,

Հուսարարապետ՝
Օգնականներ՝

Վերահսկիչ գանձարանի
Գանձապահ

Տ. Տ. Գէորգ Ծ. Ս. Կարպիկոս
Մեսրոպ Արքեպիսկոպոս
Խաչէն Արք. Մուրաճեան
Բագարուս Արք. Վարդապետեան
Գաւեգիճ Արք. Յովսէփեան
Գէորգ Արք. Զարէֆեան
Խաչէն Արքեպիսկոպոս
Տ. Թաղէս Ծ. Վարդապետ
Արիստակէս Ծ. Վարդապետ
Գէորգ Արք.
Թաղէս Ծ. Վարդապետ

Վ. Ա. Ն. Ա. Կ. Ա. Ն. Վ. Ա. Ր. Զ. Ո. Ի. Թ. Ի. Ի. Ն.

Գանիէլ Ծ. Վարդապետ
Սահակ Ծ. Վարդապետ
Թաղէս Ծ. Վարդապետ

ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ՀԱՅՈՅ ՏԱՆՆ ԿԻՒԻԿԻՈՅ

Տ. Տ. ՍԱՀԱԿ Բ. ԽԱՊՍՅԵԱՆ

Ծնեալ Խարբերդ 1849ին, ձեռնադրուած Եպիսկոպոս 1885ին, Կաթողիկոս 1902 հոկտեմբ. 12ին (այժմ Սուրիա):

ՊԱՏՐԻԱՐՓՈՒԹԻՒՆ Ս. ԱԹՈՒՈՅՆ ԵՐՈՒՍԱԿՒՄԱՅ

Տ. ԵՂԻՇԷՆՆԻ Ս. ԱՐՔԵՊ. ԳՈՒՐԵԱՆ

Պատրիարհ Ս. Աթուռյն Երուսաղիմայ

Ծնեալ Պոլիս 1860ին, ձեռնադրուած Եպիսկոպոս 1898ին եւ ընտրուած Պատրիարք 1921ին:

ՄԻԱԲԱՆՔ Ս. ԱԹՈՒՈՅՆ

Տ. Եղիշէ Եպս. Զիլինկիւեան, Ծն. Խարքերդ, վարդապետ ձեռնադրուած 1886ին եւ Եպիսկոպոս 1909ին:

Տ. Մկրտիչ Եպս. Աղաւնուհի, Ծն. Պարտիզակ 1863ին, վարդապետ ձեռնադրուած 1890ին եւ Եպիսկոպոս 1910ին:

Տ. Ամբաս Եպս. Գազազեան, Պոլսեցի, վարդապետ ձեռնադրուած 1902ին, Եպիսկոպոս 1924ին: Պատրիարքական Փոխանորդ Երուսաղէմի:

Տ. Մեսրոպ Եպս. Նւանեան, Պոլսեցի, վարդապետ ձեռնադրուած 1893ին. Եպիսկոպոս 1924ին: Լուսարար պետ եւ Տեսուչ Ժառանգաւորաց Վարժարանին:

Տ. Մատթէոս Եպս. Գայրզնեան, Պոլսեցի, վարդապետ ձեռնադրուած 1886ին եւ Եպիսկոպոս 1924ին: Ելմտից Տեսուչ:

Ա. Աբանա Վրդ. Ապանեան, Մալաթիացի, ձեռնադրուած 1892ին:

Տ. Գառուբիւն Վրդ. Պարոնեան, Շ. Գարահիսարցի, ձեռն. 1922ին:

Տ. Համագասպ Վրդ. Ղազարեան, Բաղիշեցի, ձեռնադր. 1892ին. ժամօրհնող:

Տ. Եփրեմ Վրդ. Պէգիբնեան, Սեբաստացի, ձեռնդր. 1892ին: Տեսուչ Ս. Հրեշտակապետաց վանուց:

Տ. Վրթանէս Վրդ. Գառապարեան, Զէյթունցի, ձեռնդր. 1898ին, գանձապետ:

Տ. Վարդան Ծ. Վրդ. Գառապարեան, Մալաթ-չայցի, ձեռնդր. 1898ին:

Տ. Գեորգ Վրդ. Զանուրեան, Մարաշցի, ձեռնդր. 1902ին: Տեսուչ Եաֆայի վանուց:

Տ. Գրիգոր Վրդ. Յովհաննէսեան, Իզմիրցի, ձեռնդր. 1902ին:

Տ. Ասեակ ձ. Վրդ. Աստուածասուրեան, Պոլսեցի, ձեռնադր. 1903ին. գաւազանակիր Պատրիարքի:

Տ. Խարէն Վ.րդ. Փասոսյան, Բղեցի, ձեռնդր. 1909ին. Տեսուչ Ս. Յարութիւն տանարի:

Տ. Մուսեղ Վ.րդ. Հայրապետեան, Երզնկացի, ձեռնդր. 1909ին. Տեսուչ Ս. Փրկչի վանուց:

Տ. Աստ Վ.րդ. Սարգսեան, Սէւէրէկցի, ձեռնդր. 1909ին. Աւագ թարգման:

Տ. Անդրէաս Վ.րդ. Լօմախան, ձեռնդր. 1909ին: Խոստովանահայր:

Տ. Ներսէս Վ.րդ. Թորոսեան, Բղեցի ձեռնդր. 1913ին:

Տ. Յակոբ Վ.րդ. Թառնեան, Պոլսեցի, ձեռնդր. 1913ին:

Տ. Ներսէս Վ.րդ. Տօլապեան, ձեռնդր. 1917ին: Տեսուչ Լաւորիկէի վանուց:

Տ. Զաւէն Վ.րդ. Վարժեան, Օվանըզցի, ձեռնդր. 1908ին: Տեսուչ Ս. Ծննդեան վանուց Բեղլէհէմի:

Տ. Սարէն Վ.րդ. Քէմխանեան, Պոլսեցի, ձեռնդր. 1918ին. Տեսուչ Պէյրութի վանուց:

Տ. Արսէն Վ.րդ. Յովսէփեան, Էտիրնէցի, ձեռնդր. 1918ին: Հովիտ ի Սայտա:

Տ Վահան Վ.րդ. Գէորգեան, Դամասկոսցի, ձեռնդր. 1919ին. Տեսուչ Դամասկոսի վանուց:

Տ. Յովհաննէս Վ.րդ. Ասատուրեան, Կիրիլիցի, ձեռնդր. 1922ին:

Տ. Տրդատ Վ.րդ. Պէրպլերեան, Կեսարացի, ձեռնդր. 1922ին: թարգման:

Տ. Գաբրիէլ Վ.րդ. Մալխասեան, Պոլսեցի, ձեռնդր. 1922ին:

Տ. Ատոմ Վ.րդ. Առաքելեան, ծն. Գօրի, ձեռնդր. 1922ին:

Տ. Մամբրէ Վ.րդ. Գալճայեան, Իզմիրցի, ձեռնդր. 1923ին:

Տ. Կիւրեղ Վ.րդ. Իսրայէլեան, Նոր-Ջուղայեցի, ձեռնդր. 1923ին. ուսուցիչ Ժառանգաւորաց Վարժարանին:

Տ. Սաայի Արեղայ Ա. Լոյարհեան, ծն. Զարմահալ (Նոր Ջուղա) 1881ին, ձեռնդր. 1925ին. Ժամարար ի Ֆոպպէ:

Յովհաննէս Սարկաւազ Դարակէօզեան, ծն. Դամասկոս 1877:

Նուայր Սարկաւազ Փողարեան, ծն. Այնթապ 1904:

Անդրանիկ Սարկաւազ Պիւլպիւլեան, ծն. Այնթապ 1903ին:

ՊԱՏՐԻԱՐՔՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅՈՑ ԹՈՒՐԿԻՈՅ

Տ. ՄԵՍՐՈՊ Ա. ԱՐԲՆՊՍ. ՆԱՐՈՅՆԱՆ

Պատրիարք Հայոց Թուրքիոյ

Ծնեալ Յարդերդ գիւղ (Մուշ) 1875ին, ծնունդ. Եպիսկոպոս 1913ին,
Պատրիարք ընտրուած 1927 յունիս 26ին:

Տ. Սմբատ Եզս. Գազազեան,

Պատրիարքական ֆոխանորդ:

Կ Ր Օ Ն Ա Կ Ա Ն Ժ Ո Ղ Ո Վ

Տ. Սարգիս Եզս. Տ. Սարգիսեան	(Ասենապետ)
Տ. Տանառ Ա. Քինյ, Փառայեան	(Ասենաղապիր)
Տ. Տանաս Ծ. Վրդ. Պաամանեան	
Տ. Հմայեակ Ա. Քինյ, Էֆտերեան,	
Տ. Տրդատ » » Պոյանեան	
Տ. Ալահաւաք » » Յակոբեան	
Տ. Արիսակէս » » Հիսարեան	
Տ. Արսեւաք » » Էպէեան	
Տ. Յուսիկ Քինյ, Ղազարեան	
Տ. Երեմիա Քինյ, Մէհանեան	
Տ. Թովմա » Երկաեք	

Ք Ա Ղ Ա Ք Ա Կ Ա Ն Ժ Ո Ղ Ո Վ

Արքուր Մաղաքեան	(Ասենապետ)
Պետրոս Ասրունի	(Ասենաղապիր)
Տէր. Ա. Էնճիլէեան	(Բ. Ասենապետ)
Յովհաննէս Տէրունի	(Բ. Ասենաղապիր)
Բարսեղ Եղիանեան	
Դէտրդ Գայտերեան	
Եղաւորդ Երիւնեան	

ՍԱՐԳԻՍ ԵՊՍ. Տ. ՍԱՐԳԻՍՅԱՆ

**Թաղար Արեւեան
Յարութիւն Գիմնասեան
Մարգիս Գնահեան
Մարգիս Էսմէեան
Մարգիս Թուրուզեան**

ՏԵՍՈՒՉ ԽՈՐՀՈՒՐԳՆԵՐ ԵՒ ՀՈԳԱԲԱՐՉՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Տնտեսական Խորհուրդ

**Թորգոմ Դոյանեան (Ասեմապետ)
Արմենակ Տուխանեան (Ասեմադպիր)
Սուրէն Ճաղուպեան
Աւետիս Սարաճեան
Սեփան Փափազեան
Թաղար Թաղարեան
Միսաք Թարաբեան**

Վանօրէից Խորհուրդ

**Վարդան Ա. Բնյ. Գերձակեան
Յակոբ Արապեան (Ասեմապետ)
Գառնիկ Սիւանեան (Ասեմադպիր)
Հայկ Յէրմանեան
Արեամ Սարաճեան**

Ուսուցչաց Օգնութեան Եւ Խնայողական
Սնունքի Հոգաբարձութիւն

Մինաս Մալեան (Ա. Ասեճապետ)
Տէր. Վահէ Հինդեան (Բ. ,)
Վահրամ Չէրչեան (Կանձապետ)
Գուրգէն Թուրաթխան (Ասեճապետ)
Յուսարդ Ինճեան (Հաւուակալ)
Օննիկ Մալեան
Պողոս Պողոսեան

Կսակաց Հոգաբարձութիւն

Տ. Մեսրոպ Ա. Բնյ. Տ. Մեսրոպեան (Ասեճապետ)
Վարդան Ազիլ (Ասեճապետ)
Տ. Եղիազար Ա. Բնյ .Տ. Բարթոլմէոսեան
Տ. Եսայի Բնյ. Ալլաւան
Տէր. Պողոս Վարձապետեան
Արմենակ Սարգեան

Նլմսից Հոգաբարձութիւն

Արմենակ Չպուֆեան (Ասեճապետ)
Արսաւէս Չամեան (Ասեճապետ)
Ռաճայէլ Թախթապետեան
Ներսէս Դ. Ներսէսեան
Ասեփան Խաչեան

Դպրեվանուց Խնամակալութիւն

Բրձ. Արսեմ Տէր Եսայի (Ասեճապետ)
Երանկ Տառեան
Լեւոն Բանիկեան
Վահրամ Չէրչեան
Զարեհ Եսայի
Ժիրայր Խորասանեան

Մայրենի Լեզուի Դասընթացի

Պատասխան Թանձնաժողով

Տիկ. Զապէլ Ասատուր
Մինաս Մալեան (Ասեճապետ)
Մանաէ Ալլաւան (Բ. Ասեճապետ)
Արամ Նիկողոսեան
Հրանտ Տ. Անդրեան (Ասեճապետ)
Գուրգէն Թուրաթխան
Թուրոս Ազապետ

Գարակեօղեան Որբանոցի
Խնամակալութիւն (Շ ի շ լ ի)

Մուսնոյ Սուսուճեան (Ասեմապետ)
Տօքր. Ա. Մեղպուրեան (Ասեմաղպիր)
Սյուսարդ Գարակեօղեան (Գանձապետ)
Աւետիս Ռէմմիզեան
Զգօն Խորասանեան
Գառնիկ Սուսուճեան .

Գալճայեան Աղջկանց Ազգ .
Որբանոցի Խնամակալութիւն (Խասգիւղ)

Տիկ. Վասիլյոսի Գարակեօղեան
՝ Վ. Ասարեան
՝ Ա. Տէլիբմէնեան
՝ Ս. Գալստէրեան
Տիար Արամ Գարակեօղեան
՝ Սարգիս Գնանեան
՝ Զգօն Խորասանեան

Պալըզլի Ազգ . Գերեզմանասան Յանձնաժողով

Տ. Սարգիս Սպա. Տ. Սարգիսեան (Նախագան)
Լեւոն Փամպուզեան (Ասեմապետ)
Սէր-Սեփան Լօզմանեան (Ասեմաղպիր)
Օննիկ Զիլինկիբեան (Գանձապետ)
Եարուրիս Ֆէրիսեան
Միքեան Միսախեան
Անիան Փափազեան
Եարուրիս Բէշիբեան

Ալիւսարի Ազգ . Գերեզմանասան
Յանձնաժողով \

Տ. Վահրամ Ա. Գինյ. Եախորեան (Նախագան)
Եախոր Ալլահվերտի
Հայկ Քէլիզեան
Միսոն Երթւնեան
Նուպար Խաչատուրեան
Սարգիս Փափազեան
Սարգիս Սազմանեան

ԱԶԳԱՅԻՆ ՊԱՏՐԻԱՐԲԱՐԱՆԻ ՊԱՇՏՏԵԼՈՒԹԻՒՆԸ

- Ազնի Տէր Ահարոնեան .** — Գործակատար եւ վկայագրերու ղիւանիւն պէս:
- Միկրան Զօւեանեան .** — Դիւանապէս եւ փարսուղար՝ իսան եւ Քաղաքական ժողովներու եւ քրթակցութիւններու:
- Արիկ Մուպտեհեանեան .** — Քա. տուղար Ընդհանուր ժողովի եւ Կսակաց Հոգաբարձութեան:
- Արամ Քինյ Պամահեան:** — Քարտուղար Կրօնական ժողովի եւ նշանախօսութեանց:
- Թորոս Ազապեան .** — Քարտուղար Ուսումնական Խորհուրդի եւ Ուսուցչաց Ոգնութեան Խնայող. Անուկի Հոգաբարձութեան:
- Օրամ Սրապեան .** — Քարտուղար Տնտեսական Խորհուրդի եւ Ըրանսերէն, անգլիերէն վկայագրերու եւ քրթակցութիւններու:
- Արմենակ Թէլլապեան .** — Տեսուչ արձանագրութեանց եւ քրթածրարներու ղիւանիւն:
- Հրանտ Յէրուխիան .** — Համարակալ-նշուէքնիչ եւ փարտուղար Ելմսից Հոգաբարձութեան:
- Արամ Շիբինեան .** — Արկղակալ եւ Օգնի. փարտուղար Թուրքերէն վկայագրերու:
- Յակոբ Վարժապետեան .** — Քարտուղար Փոխանորդարանի:

Բարապաններ եւ սենեկապաններ

Պօղոս Սրապեան	Բարապանապէս
Դրիգոր Սուրեան	Բարապան
Մանուկ Մարտիրոսեան	Բարապան
Յովհաննէս Հիւսեան	Դռնապան
Յարութիւն Կօժէարեան	Սենեկապան

Թ Ա Ղ Ա Յ Ի Ն Մ Ա Ր Մ Ի Ն Ն Ե Ր

ՂԱԼԱԹԻՈՅ ԽՆՍՄՍԿՍԼՈՒԹԻՒՆ.— Տօբ. Գր. Քէ-
ժիժեան (առնապետ), Գուրգէն Լլվաճեան (ասնապարհ), Ժի-
րայր Խորասանեան (զանձապետ), Տօբ. Յր. Տրեսուրեան,
Սիմօն Զիլինկիբեան, Լեւոն Տնտեսեան եւ Յարութեան Յա-
կոբեան:

ԲՆԲԱ.— Տօբ. Անտէ Վսեմաճ (առնապետ), Յարութեան Քէչէնեան (ասնապարհ): Մկրտիչ Երբիլեան (զանձա-
պետ) Արաւոճա Տնապետ, Գրիգոր Արաւոճեան, Պեթոս Ճա-
նիկեան, Կարապետ Կիւլպոյեան եւ Տօբ. Ջրան Միւսեան:

(ԿՍԼՈՒՍԾՈՅ ՀՈԳԱՆԱԿԸՉՈՒԹԻՒՆ ԲՆԲԱՅԻ.)— Մազ-
սուտ Նարեան (ասնապետ), Գեորգ Կիւրեղեան (ասնապարհ)
Պաղտատր Գազանեան, Աւետիս Բէմէլեան, Փառասրան՝
Կարապետ Բարսեղ:

ՃԷՐԻՊԻՒՂ.— Արաւոճա Էջմեան (ասնապետ), Գառնիկ
Վարձապետեան (ասնապարհ), Արմենակ Զգովեան, Միքեան
Ալվանեան (զանձապետ), Յակոբ Զինարեան, Յովնան Պա-
լապետեան եւ Յակոբ Գանիլեան:

ԳՈՒՄԳԱՅՈՒ.— Յարութեան Համբարեան (ասնապետ),
Յակոբ Դրալեան (ասնապարհ), Յովնանեա Բալիկեան, Գառ-
նիկ Աարգիսեան, Լեւոն Փառկովեան, Արաւոճա Ուննեան,
Լեւոն Խանեան, Արամ Շիրիլեան եւ Պաղտատր Գառնիկեան:

ԳՈՒՄԳԱՅՈՒԻ ԳՈՒԲՍ.— Աարգիս Յովակիմեան (առն-
ապետ), Յարութեան Զարուղեան (ասնապարհ), Խաչիկ Նա-
զրեան, Գառնիկ Պրորիլիկեան, Գաբրիէլ Տիւրկեան, Մա-
նակ Եղիսէեան եւ Տանաս Քիւչիլիկեան:

ԿԷՏԻԿ ՓՍՇՍ.— Արաւոճա Սահակեան (ասնապետ),
Յակոբ Տ. Միլանեան (ասնապարհ), Տօբ. Պօղոս Վարձա-
պետեան, Յրաւանց Ծեղեկեան, Օննիկ Կիւրակոսեան, Քրիստո-
ստր Մկրտիչեան եւ Մազսուտ Համակեան:

ՃԷՆԻ ԳԱՅՈՒ.— Յակոբ Եջմեղեան (ասնապետ), Մի-
րան Բիլեարեան (առնապարհ), Աղաման Յովնանեան (զան-
ձապետ), Խաչիկ Զննարեան, Լեւոն Սիմէլեան, Օննիկ Գրիգոր-
եան եւ Բիւզանց Սիմոնեան:

ՆԱՐԼԸ ԳԱՅՈՒ.— Շնորհ Աարգիսեան, Միքեան Կազ-
մեան, Կարապետ Նալպանեան, Արիկ Արխողոմեան, Հաչիկ
Տ. Խաղեան, Օննիկ Քէօհանեան եւ Յակոբ Եննեան:

ՍԱՄԱԹԻՍ.— Յոսէփ Աւետիսեան (առննապետ), Տիգրան Ծառուկեան (առննաղպիր), Արմենակ Աօրզեան, Մելիք Պիւբիւնեան, Արմենակ Քէօֆնեան եւ Գարուբին Յովհաննէսեան:

ՊԱՔԳՎԻՒՂ.— Գարուբին Վարդեան, Գեորգ Իսխանեան, Տիգրան Նիկոլեան, Թորոս Պէրպէրեան, Ճիպրայիլ Գասապեան, Յակոբ Յակոբեան եւ Հրանտ Փափազեան:

ՆԷՇԻՂ ՔԷՕՅ.— Ներսէս Ներսէսեան (առննապետ), Կարապետ Փանգոսեան (առննաղպիր), Միխայէլ Կ. Փափազեան, Գրիգոր Զարիճեան եւ Միսաք Խաչատուրեան:

ԹՕՓ ԳԱՅՈՒ.— Միհրան Ասենեան (առննապետ), Յովհ. Գարուբինեան (առննաղպիր), Գարուբին Քէշիշեան, Լեւոն Մախարաբեան, Յովհ. Մարտիրոսեան, Խաչիկ Թաֆաշեան եւ Տիգրան Գօլաննեան:

ՊԱԼԱԹ.— Օհան Կոկանեան (առննապետ), Գարուբին Քէօֆիլեան (առննաղպիր), Գրիգոր Մանկեան, Գրիգոր Մկրտիչեան, Համբարձում Նէմէնիսեան, Ասատիկ Սերոբեան եւ Թորոս Սիւննեան:

ԽԱՍԳԻՒՂ.— Միրիան Մանուկեան (առննապետ), Տիրան Միխայէլեան (առննաղպիր), Գրիգոր Սուրեան (զանձապետ), Միհրան Հէլվանեան եւ Յակոբ Ասատուրեան:

ՊԷՇԵԿԹԱՇ.— Աղեմանցի Փիւրանեան (առննապետ), Ռաճայէլ Թախթապուրեան (առննաղպիր), Մելիքն Կիւրիւնլեան, Գալուստ Արլլեան եւ Միհրան Փիլատեան:

ՕԲԹԱԳԻՒՂ (առժամեայ թաղ. կորիւնդ).— Միհրան Գիւրգենիպետեան (առննապետ), Արմէն Սիմոնեան (առննաղպիր), Մանուէլ Պէրպէրեան, Կիրակոս Բարսեղեան եւ Հայկազուն Կարապետեան:

ԳՈՒՐՈՒՉՅԵՄԷԼ-ԱՐՆԱՎՈՒՑ ԳԻՒՂ.— Հրանտ Պէնկլեան, Կայեանիկ Գավաճեան, Աւետիս Գիւրգենեան եւ Զարեհ Սարբեան:

ԲՈՒՄԷԼԻ ԷԻՍՍԵ.— Սարգիս Կարապետեան (առննապետ), Միհրան Աբրահամեան (առննաղպիր), Հմայեակ Վարձապետեան, Պօղոս Ալմուխանեան եւ Գասպար Թիւյսիւղեան:

ՆԷՆԻ ԳԻՒՂ.— Վահան Վարդանեան, Ազարիս Օրմանեան եւ Նազարէթ Գալոբեան:

ՊԷՕՅԻՒՔՏԷՐԷ.— Տիգրան Խաննեան (առննապետ), Խաչիկ Սգեկիլեան (առննաղպիր), Ս. Գաբամանեան, Պետրոս Գալճայեան եւ Նսան Օհանեան:

ԱԿՒՏԱՍՐ-ՍԷԼԱՄԻՈՆԷ.— Կարապետ Պոյանեան (ատենապետ), Արամ Տ. Թովմասեան (ատենադպիր), Անդրանիկ Գույումեան եւ Հայրապետ Անտոնեան:

ԳՈՒԶՆՈՒՆՃՈՒԹ. ԻՃԱՏԻՆԷ.— Սիրուն Տիփեան (ատենապետ), Սիմոն Զեօմէլեան (ատենադպիր), Կարապետ Աւետիսեան, Արեակ Բիրբեան, Յակոբ Բոթոբեան, Թագաւոր Շախիբեան, Յովհաննէս Տ. Յակոբեան, Միրինեան Գըլլեան եւ Նուպար Խաչատրեան:

ԱԿՒՏԱՍՐ ՆՈՐ-ԹԱՂ.— Հայկ Տիպէրեան, Մազաւա Պապանեան, Քրանիկ Բիւշիւկեան, Սեփան Պարոնեան, Օննիկ Սիմոնեան, Կարապետ Բոլաշեան եւ Միհրան Պարսամեան:

ԳԱՏԸ ԳԻՒՂ.— Յակոբ Արապեան (ատենապետ), Հրանդ Բիւշիւկեան (ատենադպիր), Ներսէս Ներսէսեան, Հմայեակ Թուլուզեան, Գառնիկ Ասլանեան, Նարայր Յովակիմեան:

ԳԸՆԱԼԸ ԿՂԶԻ.— Լեւոն Արսլանեան (ատենապետ), Գր. Խաննեան (ատենադպիր), Արեակ Էսէրեան, Շախիբեան եւ Գանիկ Յովհաննէսեան:

ԳԱՆՏԻՒԼԻԹ.— Գանիկ Գուկասեան, Արամ Յովհաննէսեան:

ՊԷՅԳՈՋ.— Ռուբէն Պէնեղեան (ատենապետ), Վահրամ Էլբասեան (ատենադպիր, Համբարձում Վարժապետեան, Միհայէլ Փափազեան եւ Ներսէս Պիւլպիւկեան:

ԳԱՐԹԱԼ.— Թորգոմ Մուրաճեան (ատենապետ) Հրանդ Յովակիմեան (ատենադպիր), Հայկ Աքրահամեան, Մրտանդ Թաղազեան:

ԷՅՈՒՊ Ս. ՆՂԻՍ.— Գարեգին Փամպուլեան (ատենապետ), Արամ Բիրբեան (ատենադպիր), Յովսէփ Սաղբեան եւ Առս Պոյանեան:

ԷՅՈՒՊ Ս. ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆ.— Ոսկիան Մուրաճեան (ատենապետ), Յարութիւն Սաարճեան, (ատենադպիր) Միսաք Զիլիկլիրեան եւ Լեւոն Համամեան:

Ա Ջ Գ Ա Յ Ի Ն Խ Ն Ա Մ Ա Տ Ա Ր Ո Ի Թ Ի Ի Ն

Վ Ա Ր Չ Ա Կ Ա Ն Ժ Ո Ղ Ո Վ

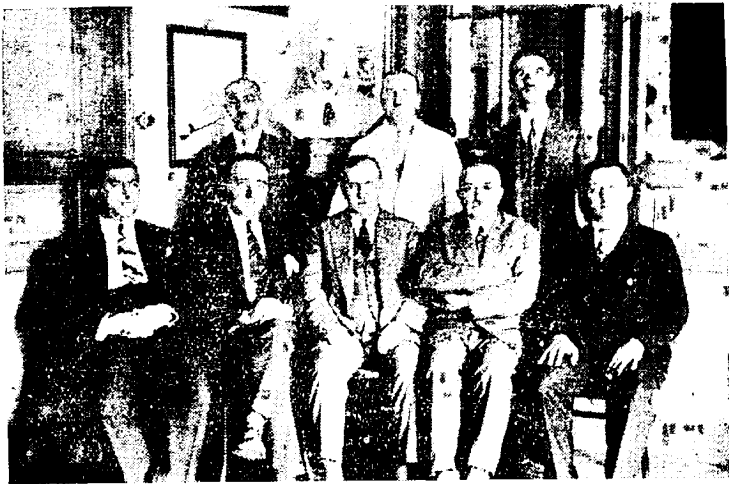
Մկրտիչ Իսիւհեան (ատենապետ), Տօքթ. ՄԼիքօճ Փիքանեան (ատենադպիր), Միհրան Ալանանեան (գամնապետ), Բնաէլ Մարգարեան եւ Սեփան Կէօիկեան:

Ս. Փ. ԱԶԳ. ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՅ

ՆԵՐՔԻՆ ԿԱԶՄՍԿԵՐՊՈՒԹՒՆ

Նախորդ Հոգաբարձութեան կազմալուծումէն հտքը, Ազգ. Կեդր. վարչութիւնը վերակազմեց արդի մարմինը եւ անոր յանձնեց Հիւանդա-

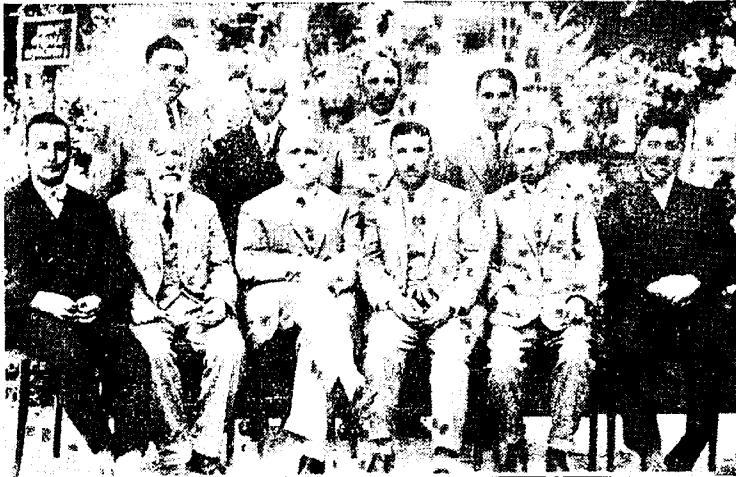

ՀՈԳԱԲԱՐՁՈՒԹԵԱՆ ԱՐԴԻ ԿԱԶՄԸ. — Զախէն աջ նստած՝ Կ. Բարունի, Ս. Կիւլպէնկեան, Տօֆր. Կիւլպէնկեան, (հր.) Ա. Բարադամեան, Տօֆր. Փէօսիմայեան, կանգնած՝ Մ. Գարամանեան, Հ. Գաբօլանեան (հր.) եւ Խ. Պարմանեան,

նոցի մատակարարութեան դժուարին գործը: Մէկ երկու անդամներու հրաժարումով, Հոգաբարձութեան արդի կազմը կը ներկայացնեն հետեւեալները. —

Սեփեան Կիւլպէնկեան (ատնադպիր)
Արմենակ Բարադամեան (գանձապետ)
Սիրուն Տիոնեան
Կարապետ Բարունի
Տօֆր. Հրանտ Փէօսիմայեան
Սյուրադ Գարամանեան
Խաչիկ Պարմանեան

ԳՐԱՍԵՆՅԱԿԻ պաշտօնէութեան մէջ հիմնական փոփոխութիւններ տեղի ունեցան. Տեսչութեան պաշտօնին կոչուեցաւ Կարապէտ Համբարձումեան: Երկար տարիներ իրր քարտուղար, համարակալ եւ տեսուչ պաշտօնավարող Յովսէփ Մանուէլեան հանգստեան կոչուեցաւ: Մնացեալ պաշտօնէութիւնը կը կազմեն՝ Միհրան Քոռոսեց (հաշուակալ): Գարեգին Ներսէսեան (օգն. քարտուղար եւ հաւարիչ), Օճնիկ Մեսրոպեան (գործակատար), եւ Քոռոս Յովնանեան (մատակարար): Զորս տարիէ ի վեր Հիւանդանոցի դատական գործերը ստանձնած է փաստաբան Վարդան Ազիլի՝ իրր իրաւագէտ խորհրդական Հոգարարձումեան:

ԲԺՇԿԱԿԱՆ ՄԱՐՄԻՆ.— Նստած աջէն՝ Տօփր. Պ. Մանուէլեան, Տփր ձեղպիւրիան, Տօփր. Ս. Նահապետեան, Տօփր. Լեւոն Մալխաս, Տօփր. ձէրսեան, Տօփր. Գ. Եսեմագար, կանգնած՝ Տօփր. Ի. Պասմանեան, Տօփր. Ռզունեան, Տօփր. Մարաբեան եւ Տօփր. Վալյոսեան

ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՅԻ ՏՆՕՐԷՆՈՒԹԻՒՆԸ կը վարէ Մարտիրոս Այվազեան: Իսկ գլխավոր պաշտօնէութիւնը կը ներկայացնեն Օր. Նուարթ Թավադեան (ընդհ. հսկող), Աւոս Յ. Պարոնեան (ղիւանապետ), Յովհաննէս Ծալեան (քարտուղար) եւ Յարութիւն Ղազիկեան (քարտուղար): Հոգեւոր հովիւն է Տ. Գեղամ Գննյ. երկրպետ:

ԲԺՇԿԱԿԱՆ ՄԱՐՄԻՆ

Տօփր. Սարգիս Նահապետեան (բժշկապետ)

Լեւոն Մալխասեան (վիրաբուժապետ)

- Տօք. Յակոբ Տատուր (ըթի. ակնօջի եւ կոկորդի մասնագէտ)**
- > **Սդուարդ Շահպազ (ակնն բոյժ)**
 - > **Տեղեմաք Ճէգայիրեան (ջլտխտարոյժ)**
 - > **Պազտատար Մանուէլեան (վիրաբոյժ)**
 - > **Ներօէս Ռզուցեան (մանրէաբան)**
 - > **Պարեգին Շահնազարեան (մորթային եւ վննեքական)**
 - > **Դաբրիէլ Գրգցեան (մանկաբարձ)**
 - > **Ա. Մխիթարեան (օգն. վիրաբոյժ)**
 - > **Գ. Պառմանեան () յիմարաբոյժ)**
 - > **Նուայր Վալլօեան (ատամնաբոյժ)**
 - > **Սարգիս Մարազեան (օգն. բժիշկ)**
 - > **Մասիս Իւրիւնեան (հեքթապահ)**
 - > **Գրիգոր Ճէրանեան ()**
 - > **Պապատինեան (օգն. բժիշկ)**
 - Ռսկան Յակոբեան (դեղագործ)

Խումբ մը եււանդապատուիներ ընդի. եակողին հետ

ՀԻՒԱՆԳԻԱՊԱՀՈՒՀԻՆԵՐ

Հռիփսիմէ Յովսէփեան, Զապէլ Ալթունեան, Էօժէնի Ճէգայիրեան, Զարուհի Էքմէքեան, Տիգրանուհի Դարբինեան, Սիրվարդ Մալիսոզաբեան, Մաննիկ Մարինանեան, Եղուարդուհի Վասարմանեան, Աննա Գալթարեան, Մարիամ Ալթուղլանեան, Գոհարիկ Մինասեան, Եւնիկէ Աստարեան, Մարիամ Շահինեան, Հայկանոյշ Սօֆեան, Նուարդ Յովհաննէսեան, Շնորհիկ Տօնիկեան, Էլմաս Շէհիրլեան, Մարբուհի Էթ-

AVO

հէժէզեան, անիէլ Սիմոնեան, Մաղթիկ Էսկիճեան, Մարրուհի Շահ-բիկեան, Աղունի Ներկարարեան, Հայկանոյշ Յարութիւնեան, Աննա Վարժապետեան, Շողիկ Էլվէհան, Հայկուհի Արսլանեան, Մարիամ Մխիթարեան, Մարիամ Արիկեան, Բարսեղ Օհանեան, Սուրէն Ստե-փանեան, Գէորգ Գուլբան եւ Հ. Փէշտիմալեան:

ՕՃԱՆՆԻՍԱԿ ՄԱՐՄԻՆՆԵՐ

1.— **Պօսքընի Օժ. Միւսրեան Վարչուրիւն.** — Ատենապետ՝ Համբարձում Պամպեան, *ատենադպիր՝* Զարեհ Քիրիւբեան, *գանձապետ՝* Կարապետ Աւագեան, *խորհրդականներ՝* Տիկ. Ս. Աւագեան, Գրիգոր Ալոյանեան, Կարապետ Պէրպէրեան եւ Օսկար Պապեան:

2.— **Բերայի Մասնախումբ.**— Պատ. նախագահ Բեւեյ Մար-գարեան, *ատենապետուհի՝* Տիկ. Հերմոյե Պ. Յակոբեան, *ատենադպիր՝* Թ. Ազատեան, *գանձապետ՝* Հրանտ Զօփուրեան, *բ. ատենապետ՝* Պետրոս Ճանիկեան, *գ. ատենապետ՝* Կարապետ Թէրզեան, *բ. ատենադպիր՝* Օր. Նուարդ Հանէսեան. *հաշուակալ՝* Արսուէս Փոփսագեան, *անդամուհիներ՝* Տիկիճներ Զարուհի Ֆէրուհիան, Էլիզ Իննիսեան Արշալոյս Նիւզուպետեան, Զապէլ Կիւլպօյեան. Արուսեակ Զէլեգեան Օրրորդներ Ասրլե Տօւէլեան, Էմմա Հ. Առասուր. Արմենուհի Զարբեան, Արեակունի Տալիսեց, Թա-զուհի Սինէմեան եւ Սիրվարդ Շահպալ:

3.— **Գոսթըղիւի Մասնախումբ.**— Պատ. անդամ՝ Տօֆ. Անա-րոն Մարեան, *ատենապետ՝* Տ. Երեմիա Քինյ. Մերճանեան, *ատենադպիր՝* Տիկ. Նեվրիկ Սեպուհեան, *գանձապետ՝* Զարեհ Յակոբեան, *անդամուհի՝* Օր. Շաֆէ Մանասեան:

4.— **Սկիւտարի Մասնախումբ.**— Ատենապետ՝ Ալիքան Միսաֆ-եան, *ատենադպիր՝* Օր. Շաֆէ Մանուէլեան, *գանձապետ՝* Օր. Մերուհի Պարոնեան. *համարակալ՝* Օր. Զապէլ Պոյանեան, *անդամուհի՝* Օր. Սիւզան Սերոբեան, Օր. Նոյեմի Գէորգեան եւ Տրդատ Տ. Գարիէլեան:

5.— **Օրբաղիւի Մասնախումբ.**— Ատենապետ՝ Տիկ. Մառի Զէրչեան, *ատենադպիր՝* Տիկ. Արեմ Սիմանեան, *գանձապետ՝* Միհրան Քիւրճիւպետեան, *անդամուհիներ՝* Տիկիճներ Նուարդ Անտոնեան, Արուս-եակ Մուպանեանեան, Պէաթրիս Պէրպէրեան, Օրժ. Հայկանոյե Արզուման-եան, Արիիճե Կարապետեան եւ Արշալոյս Տէօփմէնեան:

6.— **Պէճիկբաշի Մասնախումբ.** — Ատենապետ՝ Տ. Թովմա Քինյ. Շիկահեր, *ատենադպիր՝* Օր. Զապէլ Փիրանեան, *գանձապետ՝* Ա. Անտոնեան. *հաշուակալ՝* Տիկ Եւփիմէ Գրազիբեան, *անդամուհիներ՝* Տի-կիճներ Հերմոյե Ուննեան, Զարուհի Փէջիկեան եւ Օր. Մառի Աւեան:

7.— **Գումգարուի Մասնախումբ.**— Ատենապետ՝ Լեւոն Բամ-պուզեան, *ատենադպիր՝* Օր Ռէժին Արսլանեան, *գանձապետ՝* Սեփոն Փախապեան, *անդամուհիներ՝* Օր. Լուսին Քիպարեան եւ Տիկ. Հեղիճէ Թօփալեան:

8.— **Կէօիկ Փառայի Մասնախումբ.** — Նախագահուհի՝ Տիկ. Մ. Կիւմիւսեան, *ատենապետ՝* Տօքթ. Մարաշեան, *ք. ատենապետ՝* Պ. Տրբէնկեան, *ատենադպիր՝* Ե. Գամբարոսեան, *ք. ատենադպիր՝* Ս. Մանուէլեան, *հաշուակալ՝* Յակոբ Զիլինկիրեան, *գանձապետ՝* Յարութիւն Զանգեան, *խորհրդականներ՝* Օրհ. Ա. Եալոյ Զափանեան, Ասողիկ Եագոյեան եւ Օննիկ Եաղնեան:

9.— **Մամարիոյ Մասնախումբ.** — *Ատենապետ՝* Յարութիւն Ներսէսեան, *ատենադպիր՝* Օր. Վերոն Պալգնեան, *գանձապետ՝* Տիկին Մասլէն Մելիքեան, *հաշուակալ՝* Ժիրայր Գաբրիէլեան, *անդամուհիներ՝* Օրհ. Լուիզ Պերպլեան, Տէր Գեորգեան, *անդամներ՝* Զարեհ Քիւրճեան եւ Գեղամ Ինկիլիզեան:

10.— **Պաղբոյի Մասնախումբ.** — Նախագահուհի՝ Տիկ Ալթր. փարմագ *ատենապետուհի՝* Տիկ. Ռ. Իսազույեան *ատենադպիր՝* Օր Ա. Եալոյ Երիւնեան *գանձապետ՝* Տիկ Թագուհի Ա. Թէլլալեան, *հաշուակալ՝* Օր. Զ. Պերպլեան, *անդամուհիներ՝* Տիկլններ Ա. Կէլզալեան, Ա. Իւրիւնեան, Ա. Գալուսեան, Օրհ. Զ. Փափազեան, Ն. Իսազույեան Ա. Կարապետեան եւ Ա. Կէօզիւմեան:

11.— **Պալարի Մասնախումբ.** — *Ատենապետուհի՝* Տիկ. Նուարդ Գաբիպեան, *ատենադպրուհի՝* Տիկ. Պէտրիս Բաբիլուսեան *գանձապետուհի՝* Օր. Արուսեակ Գլնեան:

ԲԵՈՒՂ ՄԱՐԻԱՆՆԵՐ

Ազգային կրթական եւ բարեփութական հաստատութեանց նիւթապահ սասարող Տիար Բեւեղ Մարգարեան, որ Ազգ. Խնամաստութեան եւ Ազգ. Հիւանդանոցի իր ծառայութիւններէն զատ, պատշաճաբար անդամ է նաեւ Բերայի եւ Խաւիւղի Աղիւսախնամ մարմիններուն:

ՏԱՐԵԿԱՆ ՏԵՂԵԿԱԳԻՐ (*)

(ԱՄԲՈՂՋԱԿԱՆ ՊԱՏՃԷՆ)

«Ամենապատիւ

Սրբազան Պատրիարք Հայր

եւ յարգելի հանգիստակաճճեր

Ս. Փ. Ազգ. Հիւանդանոցիս 96րդ բարեբաստիկ տարեդարձն ալ հանդիսաւորապէս տօնելու բարխտաւորութիւնը կ'ունենանք այսօր, 26ր Սրբազնութեան եւ յարգելի հիւրերու ներկայութեամբ:

Նուիրագործուած պարտականութիւն մը որդեգրած է Հոգաբարձութիւնն՝ Հաստատութեան տարեդարձին մասնակցող մեր յարգելի ազգայիններուն ներկայացնել իր գործունէութեան տարուան մը համարատուութիւնը:

Նախ քան այս սակայն, երախտագիտական պարտք մը ունինք կատարելիք յաւուր հաստատութեան հարիւրաւոր պատասպարեալներուն, անկար եւ հիւանդներուն, մեր բարեխնամ թուրք հանրապետական կառավարութեան Վսեմ. Նախագահին՝ Մեծ Կազիրին եւ իմաստուն վարիչներուն հանդէպ:

Նուիրական պարտականութիւն է նաեւ մեզի համար յարգանքով եւ երախտագիտութեամբ պանծացնել յիշատակը հաստատութեան հիմնադիր երջանկալիշատակ Յարութիւն Ամիրայ Պէզմեանի, ինչպէս նաեւ Տատեան, Պալեան Կիւլպէնկեան, Յակոբեան. Ունեմեան, Գարակէօզեան, Բահթապարունեան, Խորասունեան, Մելքոնեան, Կիւմիւշկէրտան, Եւսուֆեան, Իւսայի մեծանուն բարեբալներուն:

Յարգանքի մեծ բաժին մըն ալ կը պարտինք նաեւ մեր ժողովուրդին՝ որ իր սրտին մօտիկ այս նուիրական տան հունդէպ միշտ հոգածու գտնուած եւ տուած է տեւական ապացոյցներն իր բարեգործութեան:

Հաստատութեան պիւտճէն. — Ներկայ 1928 յունուար 1էն սկսեալ գործադրութեան դրուած եւ առ ի վաւերացում Վարչութեան մատուցուած ելեւմտացոյցը յարմար կը դատենք հակիրճօրէն ներկայացնել. —

Հատոյցներ

1. Եկամուտներ (կալուածներէ եւ կտակաբաժիններէ)	35,110
2. Անկար հիւանդներու դարմանագին բարեբարներէ	32,100
3. Հիւանդանոցի հասոյթ	17,250
4. Վաճառմունք (Տարեցոյց, Օրացոյց, Անասնարան եւլն.)	10,100
	94,560

(*) Հիւանդանոցի հիմնարկութեան 96րդ տարեդարձին առթիւ անասնաբան սեղանին վրայ, հերու, մայիս 18ին (ուրբաթ) կարդացուած է Հոգաբարձութեան կողմէ:

Ծախքեր

1. Պաշտօնէից թոշակ	21,030
2. Դիւանական ծախք	2,996
3. Պատասպարման եւ պահպանման (Անասնարան, ուտեստ, դեղորայք, փառելանիւթ, ելեկարականութիւն, հանդերձեղէն, լուացք եւ մաքրութիւն, գոյք եւ կարասիք, նորոգութիւն)	59,904
4. Շահագործման (Տարեցոյց, Օրացոյց)	1,650
5. Կալուածական ծախքեր (պետական տուրք, ապահովագրութիւն, եւ զանազան ծախքեր)	5,500
6. Յատկացեալ կտակարածին	414
	<hr/>
	91,460
Աննախատեսելի ծախքեր	3,100
	<hr/>
	94,560

**Փակոյցեան մասիներու բացման հանդիսութիւններ
նախագահութեամբ Պատրիարք Ա.ին**

Հաստատութեանս ներկայ տարեշրջանի պիտեմէն այս տարի 12 հազար ոսկի յաւելում մը կրած է: Այս անհրաժեշտութիւնը յառաջ եկած է պաշտօնէից նոր գատրոյի մը կոգմութեան, վտիտ ամսականներու յաւելման, ուտեստեղէնի ըստ կարելոյն բարելաման, եւ կալուածական տուրքերու յարմուն յաւելման պատճառաւ:

Հաստատութեանս պիտեմէն հասոյթներու տեսակէտով, հարիւրին 40ը միայն հաստատուն, իսկ մնացեալը երբրուն ըլլալով, Պոլսոյ եւ

արտասահմանի բարերար ազգայիններու նախաձեռնութիւնով կը հաւատարակուի:

Հոգաբարձութիւնս, իր պաշտօնավարութեան շրջանին միշտ հոգածու գտնուած է, Հիւանդանոցը ժողովուրդին գորգուրանքին աւարկան դարձնելու, եւ այս հաստատութիւնը սիրցնելու, որչափ մասաւոր այնչափ ալ հեւաւոր ազգայիններուն: Ուրիս հեր յայտարարելու որ այս մարզին մէջ Հոգաբարձութիւնս յայտուած է ձեռք բերել յայտնի եւ անյայտ բարերարներու նախաձեռնութիւնները Հաստատութեան օգտին:

Ըստ պետական վերջին օրէնքներու տրամադրութեանց, մեր բոլոր ստամբները եւ գործառնութիւնները թուրքէն լեզուով կը կատարուին:

Անկար հիւանդանոցը յատկացումներ

Հայ ժողովուրդին լուսմաներով իր գոյութիւնը պահող Հաստատութեանս, մէկ տարուան ընթացքին բարերար ազգայիններու կողմէ եղած նախաձեռնութիւններէն կարեւորագոյնները կը յիշատակենք —

Լօս Անճէլօսարնակ ծանօթ բարերար՝ Տիար Ա. Մ. Ժամկոչեան ամբրիկեան Պօրտ ընկերութեան միջոցաւ զրկած է 6190 սկիփ գումար մը:

Ժամկոչեան Գօնտի հիմնադրամը կազմած է 250 սթերլին: Յիշեալ գումարը 12 տարուան տոկոսներով բարձրացած է 3216 տուրք 77 սէնթի եւ ըստ բարերարի փափարին, ներկայ տարուան սկիզբը յանձնուած է Հոգաբարձութեան:

Ի նշան երախտագիտութեան, Հոգաբարձութիւնս Ունճեան հիւանդանոցին մէջ 2 մահիճներ յատկացուցած է յիշեալ բարերարին անուան, եւ Մ. Պատրիարք Հայր մասնաւոր պատարագ մատուցանելով պաշտօնական բացումը կատարած է վերջերս, եւ ամէն տարի իր ճնդդաց հոգոյն համար մասնաւոր պատարագ պիտի մատուցուի:

Մզիպատարնակ Միլիքոնեան հարսգատներու կողմէ յատկացուած 500 անգլ. սկիփ:

Լուսնուարնակ ծանօթ բարերար Տիար Ներսէս պէյ Կիլիկիականի կողմէ, 3000 թրք. սկիփ:

Նիւեօրթարնակ Տեարք Պատրիկ եւ Յարութիւն Կիլիկիական եղբայրներէ, 2300 թրք. սկիփ:

Նիւեօրթարնակ Ա. եւ Մ. Գարակիօզեան եղբայրներէ 2586 սկիփ:

Կալկարայարնակ Տիկ. Ժ.

ՊԱՏՐԻԱՔ ԷՔ ԿԻՒՂՈՎՆԵՆԱՔ Զրահանի կողմէ, իր հանգուցեալ ամուսնոյն անուամբ հիմնուելիք անաթօրիօսի յարկաբաժնին առաջին մասնավճարը 1393 թրք. սկիփ:

Բարիզարնակ Տիգրան Խան Քէլէկեանէ 1000 ոսկի:

Աղէճաւորիարնակ Արմենակ պէյ Կամսարականէ 472 ոսկի:

Հայ Ռաբբոգործակաւն Ը. Միւթեան կողմէ 467 ոսկի:

Քարիզարնակ Տիկ. Էգնատեանէ 370 ոսկի:

Ասոնց վայ աւելցնելով մնացեալ նպաստները, ընդհ. գումարը կը յա՛զի 32,175 ոսկիի. անցեալ տարի յանգած էր 22,457 ոսկիի:

Կուակներ

1. Ազգ. բարերար՝ հանգուցեալ Գր. Կիւմիւշկէրտան, Բերա, Թար-սիմ փաղոց թիւ 7 տունը իր կտոջ մահէն վերջ, Ազգ. Հիւանդանոցին հաստթաբեր կալուած ըլլալու պայմանաւ, իր կենդանութեանը մասնաւոր կտակագրով մը կտակած էր Տիկ. Կիւմիւշկէրտանի մահուամբ յիշեալ կալուածը սեփականութիւնը եղաւ հաստատութեանս:

2. Տիկին Կիւմիւշկէրտասի մահուամբ ժառանգութեան տիրացող քոյրը՝ Տիկ. Մ. Մէրամէթեան, իր կենդանութեան եւ վաղածնոսիկ զաւկին անունով, յարկաբաժին մը յատկացուելու պայմանաւ, իրեն ինկած հարստութիւնը կտակած է հիւանդանոցին: Ի նշան երախտագիտութեան, բարերար Տիկնոջ Ազգային յուղարկաւորութիւն մը կատարած է Հոգաբարձութիւնս Ամեն. Ս. Պատրիարք ոօր նախագահութեամբ:

Օժանդակ մասնախումբերու գործունէութիւն

Պոլսոյ զանազան թաղերու մէջ կազմուած օժանդակ մասնախումբերը՝ եռանդով մը լծուած են իրենց նուիրական պարտականութեան: Ամէնուն յայտնի է թէ՛ անոնք շատ օգտակար եղած են նախ՝ թաղերու մէջ Հիւանդանոցին անունը սիրցնելով եւ ժողովրդականացնելով եւ յետոյ կարեւոր օժանդակութեան բաժին մը բերելով: Հաստատութեանս Ետեանոց-անկելանոցներու արդիական վիճակը կը պարտինք մեր Օժանդակ մարմիններու եռանդուն աշխատութեանց: Հոգաբարձութիւնս՝ վերջերս իսառն նիստ մը ունեցաւ օժանդակ մարմիններու լիազօր ներկայացուցիչներուն հետ, որոնց հետ խորհրդակցեցաւ ծրագիր-կա. նոնագրի բարսփոխնի յօդուածներուն շուրջ, եւ իրենց թելադրութիւնները լսեց:

Պօսքնի օժանդակ մասնաճիւղ

Արտասահմանի մէջ մեր միակ օժանդակ մարմինն է այս՝ որուն ժրաջան անդամ եւ անդամուհիները իւրովսանն նուիրուած են նպաստահաւարութեան գործին եւ մեր ճգնաժամային շրջաններուն հասցուցած են կարեւոր գումարներ: 1927 Դեկտ. 30ին, ի նպաստ Հիւանդանոցին կազմակերպած են պարահանդէս մը, ուրկէ գոյացած 510 տօլար գումարը դրկած են ամերիկեան Պօրտ ընկերութեան միջոցաւ:

Բացի վերոգրեալ գումարէն, վաճառուած տարեցոյց-օրացոյցի եւ զանազան նոսէրներէ գոյացած 861 ոսկի գումար մ'ալ դրկած են Հոգաբարձութեանս: Օժանդակ մարմինը վերջերս բարեսէր ազգայիններու մօտ դիմում կատարած է, մերմակեղէնի անունով, նպաստ հաւաքելու (*):

(*) Արդէն իսկ Պոլիս դրկուեցաւ 20 հակ կտաւ, (շուրջ 5000 ոսկի արժողութեամբ), որով հաստատութեան քանի մը տարուան ճերմակեղէնի պէտքը հոգացուած կ'ըլլայ: Պատրիարք Ս.ը օրհնութեան գիր մը դրկեց այս գործունեայ մարմինն:

Անհուն գոհունակութեամբ յիշատակելով Պօսթընի օժանդակ միութեան ազիւ ջանքերը, մեր խորին շնորհակալութիւնները կը յայտնենք իրենց անխնայ ճիգերուն եւ նուիրումին համար:

Կանանց Ծերանոցէն խումբ մը պատասպարեալներ

2. — Բերայի Օժանդակ Մասնախումբ

1927 մայիս 1էն մինչև 1928 ապրիլ 30, մէկ տարուան ընթացքին այս մասնախումբը՝ իր արդիւնաւոր գործունէութեամբ առաջնութիւնը շահած է՝ 3031,21 սկի կարեւոր գումար մը հայթայթելով:

Մասնախումբին հասոյթի զլիստ որ աղբիւրները եղած են պնակ, գանձանակ, նուիրատուութիւններ (Ծնունդի, Ձատկուան եւ Ծերանոցի յարդարման առթիւ), տարեցոյց եւ այլն Վերոգրեալ գումարէն՝ մէկ մասը ծախուած է ծերանոցի, մէկ մասը զրկուած է զրասնեակ, իսկ մէկ մասով ալ գնուած կաթնտու կով մը:

Վերջին անգամ կազմալուծուած Ֆէրիզիւղի օժանդակ մարմնոյն տեղ, Հոգաբարձութեանս կողմէ նոր ընտրուած 5 նոր անդամ եւ անդամ հիներու յաւելումով (Բերա-Ֆէրիզիւղ, Շիշլի-Նշանթաշ) միացեալ օժանդակ մասնախումբ մը կազմուած է):

3. — Ֆէրիզիւղի մասնախումբ

Սոյն մասնախումբը 1927 մարտ 31էն 1928 փետր. 25 օգտակար գործունէութիւն մը ունեցած է, պնակէ, տարեցոյց եւ օրացոյցներու վաճառումէն հաւարած է շուրջ 1317 սկի, 69 դրշ:

4. — Գեաղգիւղի մասնախումբ

1927 մայիս 1էն մինչև 1928 ապրիլ 30, մէկ տարուան մէջ, խկազէս արշիւնաւոր եւ գետնտնի գործունէութիւն մը ունեցած է: Հասոյթի աղբիւրները կազմած են պեակ, ախտահան գանձուած հացագիններ, Ս. Ծննդեան եւ Ս. Զատիկի նուէրներ, տարեցոյց, եւ օրացոյցի փոխարժէքներ: Ընդհ. գումար 1247 սոկի 8 դրշ., որ պարբերաբար յանձնուած է կնքում, իսկ ատնցմէ գուրս, նիւթեղէն նուէրներ

Արամը Ծննդանդէն պատասպարեալներ

հատարուած են գանձուած բարեսիրտ ազգայիններէ: Վերոգրեալ գումարին մէջ է նաեւ բարեյիշատակ Տիկ. Հարենցի նուիրած 300 սոկին:

5. Սկիւտարի միացեալ մասնախումբ

Սկիւտարի հրկիզեալ թաղին մէջ 1927 մայիս 1էն մինչև 1928 ապրիլ 30 մէկ տարեշրջանի ընթացքին, բաղդատարար նախորդ տարուան, աւելի հասութեան հղած է օժանդակ մասնախումբին գործունէութիւնը: Իր հասոյթի աղբիւրները կազմած են պեակ, գանձանակ, տարեցոյց եւ օրացոյցէ գանձումներ: Ընդհ. գումար 241 սոկի:

6. — Գուրու-Չեօմէ Արեւալուազիւղի մասնախումբ

1927 մայիս 1էն 1928 Ապրիլ 30 մէկ տարուան մէջ մասնախումբը օրինակելի ջանադրութեամբ, Կաղանդի, Ս. Ծննդեան եւ Ս. Զատիկի տօնական օրերու առթիւ մասնաւորապէս ոյժ տուած է պնակի հասոյթին: Գոյացած ընդհ. գումարն է: 405 7/2 սոկի:

7. — Օրբազիւղի մասնախումբ

1927 մայիս 1էն մինչև 1928 ապրիլ վերջ, բաղդատմամբ նախորդ տարիէն աւելի թեղուն եւ արդիւնաբեր եղած է իր գործունէութիւնը: Հասոյթի աղբիւրներու համագումարը եղած է 518 սոկի 86 դրշ.:

8 — Պէտիկրաւի մասնախումբ

Անցնող տարեշրջանին այս մասնախումբն ալ աւելի թափ տուած է կանոնաւորապէս վճարող հարկատուներ ապահովելու, հա-

կառակ որ թաղին քնակչութեան մեծամասնութիւնը զաղթակուններէ կը բաղկանայ: Ամսական 25—30 ոսկի կրցած է մեծ ճիգերով հաւարել, նաեւ զանազան իրեղէններ:

9.— Պաճրգիւղի մասնախումբ

Հազիւ չորս ամառուան կեանք ունեցող մեր այս նոր մասնաճիւղին անդամուհիները, շատ քիչ ժամանակուան մէջ արտակարգ ճիգերով կրցած են բաւական կարեւոր զուամար մը մէջտեղ բերել, պնակներէ եւայլնէ գոյացած է 505 ոսկի 32 դրշ:

Մասնախումբը Մարկոսեան յարկարամնին մէջ 20 անկողիննոց սրահի մը հոգածութիւնը ստանձնած է:

10.— Գում Գարուի մասնախումբ

1927 Մայիս 1էն 1928 Ապրիլ վերջ, մէկ տարուան մէջ մեր այս մասնաճիւղն ալ ժրաջան գործունէութիւն մը ունեցած է: Պնակներէ գոյացած է 428 ոսկի 14 դրշ-ի զուամար մը:

11.— Պալարի մասնախումբ

Մէկ տարուան մէջ մասնախումբիս եւանդուն անդամուհիներուն ջանքերը պատիւաւած են յաջող արդիւնաւորութեամբ: Ընդամէնը գոյացած է 264 ոսկի:

Մեր շնորհակալութիւնները կը յայտնենք բոլոր օժանդակ մարմինները կազմող ազիւն Տիկին, Օրիորդ եւ Պարոններուն՝ որոնք ինչպէս անցեալին մէջ, մէկ տարուան ընթացքին ալ անձնուիրաբար աշխատած եւ Հոգարարձութեանս մատակարարական դժուարին գործը դիւրացուցած են: (*)

ՀԻՌԱՆ ԳԱՐԱՆԷՆ ՆԵՐՍ

Անցեալ 1927 տարուան մայիս 1ին Հիւանդանոցիս ընդհ. պահ տապարելոց թիւն էր 381, որոնցմէ 226 կին, 155 այր հետեւեալ՝ բաժանուեալներով: Երկսեռ հիւանդ 130, ջլախտաւոր 105, ծերեր եւ պատապարեալներ 14: Գումար 381:

Նոյն թուականէն սկսեալ մինչեւ 1928 Ապրիլ 30 ընդունուած են 1274 անձ, հետեւեալ բաժանուեալներով: Երկսեռ հիւանդ 873, 30 յիւար, 58 ծեր եւ պատապարեալներ:

Մէկ տարուան մէջ մեռնողներուն թիւն է 293, որոնց մեծագոյն մասը, մահամերձ վիճակի մէջ բերուած հիւանդնելը կը կազմեն:

1928 Ապրիլ 30ին հիւանդանոցին մէջ կը գտնուին 487 անձ հե.

(*) Աւելի Փառացի մասնախումբն ալ իր յարատեւ ջանքերով կրցած է 1926—1928 շուրջ 512 ոսկիի զուամար մը գոյացնել, այլ եւ այլ հատոյթներէ:

տեւեալ բաժանումներով երկսեռ հիւանդ 154, ջլախտաւոր 102, ծերեր
ևւ պատասարեալներ 145 եւ 86 պաշտօնեաներ:

Ներքին հիւանդութեանց բաժին

1927 մայիս 1ին պատրաստ կար 73 երկսեռ հիւանդ, նոյն թու-
կանէն մինչեւ 1928 ապրիլ 30 ընդունուած են 607 երկսեռ հիւանդներ
զուժար 680: Մէկ տարուան ընթացքին յիշեալ հիւանդներէն 258ը
բուժուած, 120ը բարւոքուած 58ը արժակուած 143ը մեռած են:

Տօրթ. Մալխաս, հաստատութեանս վիրաբուժապետի Մայունհան-
գամանքը պահելով հանդերձ, Տօրթ. Պ. Մանուէլեանի տուած է ար-
տաքին բաժինը վարելու իրաստութիւնը հիւանդանոցիս վիրաբոյժի
հանգամանքով:

Վիրաբուժական զործողութեան մը ատեն

Մեռնողներուն մեծագոյն մասը մահամերձ վիճակի մէջ բերուած
հիւանդներ—շատ յառաջացեալ թորախտաւորներ, եւ զանազան բրօ-
նիկ ախտերէ վարակեալներ կը կազմեն: Սուր հիւանդութիւննելէ վա-
րակուած 579 հիւանդի վրայ 6 մահեր պատահած են, որոնց մին գառով
թունաւորուած, որով մահին համեմատութիւնը կը ներկայանայ 0/0,1:

Դարմանուածներուն մէջ կը գտնուին 20 թուրք մահմետական, 1
պելճիբացի եւ մէկ յայն անձեր:

Արտաքին հիւանդութեանց բաժին

Հիւանդանոցիս արտաքին բաժինը 1927 մայիս 1էն մինչեւ 1928
ապրիլ 30 505 երկսեռ հիւանդներ ընդունուած են, որոնցմէ 370ին
վրայ զործողութիւն կատարուած է: Հիւանդներէն 403ը բուժուած, 13ը

բարերորւած եւ մեկնած ուն: 20 հիւանդներ իրենց՝ վիճակներուն՝ բեր-
մամբ ուրիշ յարկաբաժիններ փոխադրուած, իսկ 40 հիւանդներ ալ ա-
ռանց գործողութեան ենթարկուելու մեկնած են: Մէկ տարուան ըն-
թացքին 23 մահ պատահած է, որոնց մեծ մասը ծխերած եւ յառաջա-
ցած տարիքով ծերեր, իսկ մնացեալները յուսահատական փորձով մը
գործողութեան ենթարկուած հիւանդներ կը կազմեն:

Մայրանոցի բաժին

1927 մայիս 1էն մինչեւ 1928 ապրիլ վերջ, Հիւանդանոցիս՝ Նա-
զենեան Մայրանոցին մէջ տեղի ունեցած են 68 ծննդաբերութիւններ,
որոնցմէ 35ը աղջիկ եւ 33ը մանչ:

Մայրանոց

Ասկէ զատ, մէկ տարուան ընթացքին յղութեան եւ ծննդաբերու-
թեան պատճառաւ հիւանդացած 14 կիներ ընդունուած են Մայրանոց,
որոնց վրայ կատարուած են գործողութիւն եւ կամ դարմանում: Ո՛չ
մէկ մահ չէ պատահած այն բաժնին մէջ:

Զլախտաւորներու բաժին

1927 մայիս 1էն մինչեւ 1928 ապրիլ 30, մէկ տարուան ընթացքին
երկսեւ յիմարանոցներու բաժիններուն մէջ ընդունուած են 83 ջրխ-
տաւորներ, որոնցմէ 13ը բուժուած, 35ը բարերորւած 4ը արձակուած
իսկ 33ը մեռած են:

Այժմ երկսեւ յիմարանոցներու մէջ կը դարմանուին 50 այր եւ
58 կին ջրախտաւորներ:

Աջի հիւանդութեանց բաժին

1927 մայիս 1էն 1928 ապրիլ 30, մէկ տարուան ընթացքին 270 հիւանդներ զիմուժ կատարած եւ դարմանուած են, անոնցմէ 18ը Հիւանդանոցին մէջ դարմանուելով կարելոր գործողութիւններու ենթարկուած են:

Ականջի, քթի եւ կոկորդի բաժին

Մէկ տարուան ընթացքին (1927 մյս. 1էն 1928 ապրիլ 30) ընդունուած են 180 հիւանդ, հետեւեալ բաժանումներով. 50ը քթի, 45ը կոկորդի, 73ը ականջի, 7ը բերնի եւ 5ը զանազան. իսկ ընդհանուրին վրայէն 15 անձ զանազան գործողութիւններու ենթարկուած են:

Լապտարուառի բաժին

1927 Մայիս 1էն 1928 Ապրիլ 30 մէկ տարուան ընթացքին արիւնի, ողնաջուրի, մէզի, խուխի, եւ զանազան փտաւոր նիւթերու յատուկ 503 լապտարաթուռի քննութիւններ կատարուած են:

Մորթային եւ վեներական հիւանդութեանց բաժին

Մէկ տարուան ընթացքին 17 վեներական եւ 20 մորթային հիւանդներ ընդունուելով դարմանուած են: Ներկայիս կը մնան 2 մորթային եւ 1 վեներական հիւանդներ, որոնք դարմանման տակ են, իսկ ասոնցմէ զատ մորթային եւ վեներական հիւանդութեամբ վարակուած 62 երկանո հիւանդներ այցելութեան ձեւով քննուած եւ հարկ եղած դարմանումը կատարուած է:

Աճամբարուժական բաժին. 1927 մայիս 1էն 1928 ապրիլ 30 մէկ տարուան մէջ 113 փտած ակուայ քաշուած, 61 ակուաներ եւ 22 բորբոքած լինտեր դարմանուած, 38 բերնի եւ ակուայի մաքրութիւն, 16 բերնի եւ ակուայի զանազան ապսէներ դարմանուած, ընդհ. զու՛մար 240:

Վերջացնելով իր տեղեկագիրը, Հոգաբարձութիւնը ստանձին առանձին առանձին շնորհակալութիւն յայտնեց Ս. Պատրիարքին արտասահմանի եւ Պոլսոյ բարեգործ ազգայիններուն, եկեղեցական հայրերուն, Ազգ. Կեդր. Վարչութեան եւ ազգ. բոլոր մարմիններուն, մամուլին, Հիւանդանոցի բժշկական մարմին, պաշտօնէութեան, հիւանդապահներուն, անոնց ընծեուած բարոյական ու նիւթական օժանդակութեան համար:

ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԻՃԱԿԱՅՈՅՑ ԱԶԳ. ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑԻ

1927 Սեպտեմբեր 1ի պատրաստ

Հիւանդներ	72 այր + 57 կին	=	129
Յիմարներ	47 » + 54 »	=	101
Ծերք եւ պատսպարեալք	58 » + 98 »	=	156

386

1927 Սեպտ. 1էն 1928 Սեպտ.

1 ընդունուած

Հիւանդներ	560 այր + 541 կին	=	1101
Յիմարներ	35 » + 36 »	=	71
Ծերք եւ պատսպարեալք	24 » + 53 »	=	77

1249

1635

Նոյն տարուան մեջ մեկնողներ

Հիւանդներ	445 այր + 417 կին	=	862
Յիմարներ	21 » + 16 »	=	37
Ծերք եւ պատսպարեալք	10 » + 26 »	=	36

935

Նոյն տարուան մեջ մեռածներ

Հիւանդներ	115 այր + 103 կին	=	218
Յիմարներ	14 » + 15 »	=	29
Ծերք եւ պատսպարեալք	26 » + 38 »	=	64

311

1246

1928 Սեպտեմբեր 1ի պատրաստ

Հիւանդներ	72 այր + 78 կին	=	150
Յիմարներ	47 » + 59 »	=	106
Ծերք եւ պատսպարեալք	46 » + 87 »	=	133

389

1635

ՏՅԱՅՏՐԸ ԱՍՏՐՄԱՆ ԳՆԱՆՈՒՆԵՐՈՒ ՄԵՋ

ԿԵՄԱՐՈՒԱ ԲՆԱԿՈՂ ՀԱՅԵՐՈՒՆ ԹՈՒԱՀԱՄԱՐԸ

Ներկայիս՝ բնիկ քաղաքամէջի Հսյերբ խառն գլուղացիներով կր կազմեն 335 տուն. (384 այր, 565 կին, 459 մանչ, 422 աղջիկ. համագումար 1930 հոգի): Անցած տարի 2348 անձեր կային Կեսարիա. իսկ այս տարի իջած է անոնց թիւը 1930ի. հետեւաբար 429 պակասով փակուած է տարին. Ասոնցմէ բնիկ Կեսարացիներն են 140 տուն. (144 այր, 190 կին, 186 մանչ, 180 աղջիկ. համազումար 700 հոգի):

Խառն գիւղացիներ, **Բուճեյիմ**՝ 65 տուն. (77 այր, 120 կին, 94 մանչ, 75 աղջիկ. համագումար 366 հոգի):

Եյաւլի՝ 8 տուն. (9 այր, 19 կին, 9 մանչ, 8 աղջիկ. համագումար 45 հոգի):

Ուզունլու՝ 12 տուն. (19 այր, 27 կին, 25 մանչ, 25 աղջիկ. համագումար 96 հոգի):

Պուրուն Դրբլա՝ 4 տուն. (5 այր, 11 կին, 7 մանչ, 4 աղջիկ. համագումար 26 հոգի):

Դունգուլու՝ 6 տուն. (8 այր, 12 կին, 4 մանչ, 4 աղջիկ. համագումար 26 հոգի):

Մաներլուն՝ 6 տուն. (7 այր, 12 կին, 15 մանչ, 5 աղջիկ. համագումար 39 հոգի):

Մուննուսուն՝ 8 տուն. (3 այր, 7 կին, 3 մանչ, 6 աղջիկ. համագումար 19 հոգի):

Կէմէրէկ՝ 8 տուն. (8 այր, 14 կին, 8 մանչ, 7 աղջիկ. համագումար 37 հոգի):

Տէնալի՝ 5 տուն. (8 այր, 11 կին, 8 մանչ, 8 աղջիկ. համագումար 35 հոգի):

Պուրհան՝ 3 տուն. (3 այր, 6 կին, 6 մանչ, 4 աղջիկ. համագումար 19 հոգի):

Թէքմէկ՝ 3 տուն. (3 այր, 3 կին, 3 մանչ, 3 աղջիկ. համագումար 12 հոգի):

Չար՝ 5 տուն. (6 այր, 11 կին, 10 մանչ, 4 աղջիկ. համագումար 31 հոգի):

Թավլուսուն՝ 5 տուն. (5 այր, 7 կին, 10 մանչ, 4 աղջիկ. համագումար 26 հոգի):

Փախաւլը՝ 3 տուն. (3 այր, 4 կին, 3 մանչ, 1 աղջիկ. համագումար 11 հոգի):

ԿԻՐԱՅԻՆՆԵՐ՝ 9 տուն. (10 այր, 14 կին, 10 մանչ, 9 աղջիկ, 43 հոգի):
ՊԵՏՐՈՍՅԱՆՆԵՐ՝ 3 տուն. (3 այր, 3 կին, 4 մանչ, 4 աղջիկ, 14 հոգի):
ԿԻՐՈՍՅԱՆՆԵՐ՝ 4 տուն. (6 այր, 6 կին, 12 մանչ, 7 աղջիկ, 31 հոգի):
ՄԷՆՏԻՆՅԱՆՆԵՐ՝ 2 տուն. (2 այր, 6 կին, 8 հոգի):
ՊԵՏՐՈՍՅԱՆՆԵՐ՝ 1 տուն. (1 այր, 2 կին, 1 մանչ, 1 աղջիկ, 5 հոգի):
ՆԻՍԻՆՅԱՆՆԵՐ՝ (Նիկոլայ) 1 տուն. (2 այր, 2 կին, 2 մանչ, զուամար 9 հոգի):
ԹԱՎՐԱՆՅԱՆՆԵՐ՝ 1 տուն. (1 այր, 1 կին, 3 աղջիկ, զուամար 5 հոգի):
ԿԵՐԻՄՅԱՆՆԵՐ՝ 5 տուն. (7 այր, 8 կին, 3 մանչ, 10 աղջիկ, զուամար

28 հոգի):

ՊՕՂԱՎԱՆՅԱՆՆԵՐ՝ 2 տուն. (2 այր, 3 կին, 3 մանչ, 1 աղջիկ, զուամար 9 հոգի):

ԿԵՐՈՍՅԱՆՆԵՐ՝ 1 տուն. (1 այր, 1 կին, 2 մանչ, 1 աղջիկ, զուամար 5 հոգի):

ՍԱՐԵ ՕՂԱՎԱՆՅԱՆՆԵՐ՝ 1 տուն. (2 այր, 1 կին, զուամար 3 հոգի):

ԷՃԲԵՐԷՆՅԱՆՆԵՐ՝ 2 տուն. (3 այր, 4 կին, 2 մանչ, 4 աղջիկ, զուամար 13 հոգի):

ՏԵՐԷՎԱՆՅԱՆՆԵՐ՝ 1 տուն. (2 այր, 2 կին, 2 մանչ, 1 աղջիկ, զուամար 7 հոգի):

ՄԵՆՏԻՆՅԱՆՆԵՐ՝ 1 տուն. (1 այր, 1 կին, 1 մանչ, 3 աղջիկ, զուամար 10 հոգի):

ՊԻՆՏՆԱՆՅԱՆՆԵՐ՝ 1 տուն. (1 այր, 5 կին, 1 մանչ, 3 աղջիկ, 10 հոգի):

ՄԷՆՏԻՆՅԱՆՆԵՐ՝ 1 տուն. (1 կին, 1 մանչ, զուամար 2 հոգի):

ՍԱՐԵՆՅԱՆՆԵՐ՝ 4 տուն. (7 այր, 10 կին, 8 մանչ, 6 աղջիկ, 30 հոգի):

ՍՈՍՈՍՅԱՆՆԵՐ՝ 3 տուն. (6 այր, 9 կին, 3 մանչ, 7 աղջիկ, 25 հոգի):

ԷՅԵՆՅԱՆՆԵՐ՝ 3 տուն. (5 այր, 6 կին, 2 մանչ, 8 աղջիկ, 21 հոգի):

ԹԵՐՊԵՆՅԱՆՆԵՐ՝ 1 տուն. (1 այր, 6 կին, 3 մանչ, 2 աղջիկ, 12 հոգի):

ՉՈՒՐԱՎԱՆՅԱՆՆԵՐ՝ 1 տուն. (2 այր, 2 կին, 4 հոգի):

ՉՈՒՐԱՎԱՆՅԱՆՆԵՐ՝ 2 տուն. (3 այր, 6 կին, 3 մանչ, 3 աղջիկ, 15 հոգի):

ԳԱՐԵՎԱՆՅԱՆՆԵՐ՝ 2 տուն. (3 այր, 3 կին, 2 մանչ, 2 աղջիկ, 10 հոգի):

ՍԱՐԵՎԱՆՅԱՆՆԵՐ՝ 1 տուն. (1 այր, 1 կին, 2 մանչ, 3 աղջիկ, 7 հոգի):

ՍԵՐԱՍՏԻՊՅԱՆՆԵՐ՝ 1 տուն. (1 այր, 3 կին, 2 աղջիկ, 6 հոգի):

ՉԷՎԻՆՅԱՆՆԵՐ՝ 2 տուն. (2 այր, 2 կին, 2 մանչ, 1 աղջիկ, 7 հոգի):

ԷՐԲԻՆՅԱՆՆԵՐ՝ 1 տուն. (1 այր, 1 կին, 2 աղջիկ, 4 հոգի):

ՍՐՎԻՂՅԱՆՆԵՐ՝ 1 տուն. (1 այր, 1 կին, 1 աղջիկ, 3 հոգի):

ԿԵՍԱՐԻՈՑ ՎԱՐՃԱՐԱՆՆԵՐԸ

Կիւմուզեան վարժարանը մանչերու եւ աղջիկներու այս տարի ալ ըրչ մը աւելի պիւտօնէով եւ գրեթէ միեւնոյն ուսուցիչներով շարունակած է իր կրթական ընթացքը: Միայն մանչերու վարժարանի դաստիարակ ուսուցիչն էր այս տարի Կէմէրէկցի Պ. Վահան Չէլլպեան, եւ աղջիկանց վարժարանի դաստիարակ վարժուհին էր Օր. Մարեամ Տ. Յակոբեան, իսկ Պ. Յակոբ Թաշճեան մանկանոցի դաստիարակ ուսուցիչը եղած էր այս տարի Կրթական հունձըր զոհացուցիչ իղամ է ներկայ տարին ալ:

Կիւմուզեան վարժարաններու երկնեւ ուսանողութիւնն է իբր 270: Կը դասախօսեն 5 այր ուսուցիչ եւ 3 ուսուցչուհիներ:

**ՆԿԵՂԵՑՈՑ, ՎԱՐԺԱՐԱՆՆԵՐՈՒ ՆԻ ՈՐՐԵՐՈՒ
ՄԵՏՏԱԿԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ**

Եկեղեցւոյ, վարժարաններու եւ որբերու մատակարարութիւնը կը կատարէ Առաջնորդարանի կողմէն ընտրուած մասնաւոր մտքմին մը ազգ. խնամատարութիւն անունով. որ կը մատակարարէ ազգ. բոլոր հաստատութիւնները Առաջնորդարանի վերին հսկողութեան տակ: Երկու եկեղեցականներ կը գտնուին շուրջ 9 տարիներէ ի վեր, Առաջն. փոխ. Տ. Սերովբէ քհնյ. Պուրմայեան եւ որբանոցին տեսուչ Տ. Սմբատ վրդ. Սալեան, որոնք օրինակելի եղբայրակցութեամբ կը կատարեն իրենց հոգեւոր եւ բարոյական պարտականութիւնները:

ԷՎԷՐԷԿ ՖԷՆԷՍԷ

Կեսարիոյ թեմին կորեւոր գաւառամասը կը կազմէ Էվէրէկ-Ֆէնէսէ միացեալ թաղը, Տէվէլուի գալմագամութեան տակ: Այս վայրը իր զիւղերով ունի այսօր հետեւեալ թուահամարը:

Էվէրէկ. — 106 այր, 147 կին, 49 մանչ, 58 աղջիկ=360 հոգի
 Ֆէնէսէ. — 205 այր, 228 կին, 54 մանչ, 65 աղջիկ=552 հոգի
 Թօմարգա. — 44 այր, 55 կին, 22 մանչ 24 աղջիկ=145 հոգի
 Ճիւնիւն. — 14 այր, 18 կին, 9 մանչ 15 աղջիկ= 56 հոգի
 Համագումար 1113 հոգի:

ՆԿԵՂԵՑ ԵՒ ԿՐԹԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔԸ

**ԳՐԻԳՈՐ ԳԷՆՑ.
ՊՆՏՐՈՍԵԱՆ**

Էվէրէկ-Ֆէնէսէի միակ եկեղեցին Ս. Թորոս որ 7-8 ամիսներէ ի վեր փակուած էր, Ս. Մեսրոպեան երկսեռ վարժարաններուն հետ, վերարացուեցան ժողովուրդը այնքան ատեն է ի վեր հոգեւոր եւ կրթական կեանքէ զրկուած էր:

Կեսարիոյ Առաջնորդարանի կողմէ հաստատուած Թաղ. Խորհուրդի անդամներն են՝ Տիարք Նիկողոս Քէլէճեան (Ատենապետ), Արշակ Սէմիզեան (Ատենաղպիւր), Նշան Իսկէնտէրեան (գանձապետ), Փիլիպպոս Միթէվէլլեան, Խաչատուր Արզումանեան, Կարապետ Օհանեան, Յարութիւն Գահրամանեան՝ անդամներ:

Տեղւոյն հոգեւոր պաշտօնեան է Տ. Գրիգոր քհնյ. Պետրոսեան Արմաշցի՝ Կեսարիոյ Առաջնորդարանէն կարգուած: Տեղւոյն եւ շրջակայից մէջ, կը գտնուին 24 կոշիկակար, 8 դերձակ, 18 երկաթագործ, 16 նպարավաճառ, 24 երկրագործ, 5 սափրիչ, 7 հիւսն, 10 կլայեգործ, 14 Կտաւազործ, 13 ատաղձագործ, 11 մանիֆաթուրաճի, 2 հացագործ: Մեծ մասով արհեստաւորները Էվէրէկ-Ֆէնէսէցիներն են: Ասոնք ընդհանրապէս թուրք դրացիներու գործակցութեամբ կ'աշխատին ու կ'ապրին: 15

AVO

ՍՆՐՈՎՐԷ՛ ԳՅԵՂ. ՊՈՒՐՄԱՅՍԱՆ

Թախա

Կեսարիոյ չքնող թագուհի Թարասի մէջ Հայերը, գրեթէ անցեալ տարուան թիւը կը ներկայացնեն, բայց ասոնք ալ, հետզհետէ ցըրուելու վրայ են անգործութեան եւ ապրուստի չգնալու թեան հետեւանքով:

ԷՃԵՒԷ:

Էֆրէրէի մէջ կը գտնուին, 12 տուն) 9 այր, 17 կին, 10 մանջ, 14 աղջիկ, =50 հոգին: Մեծագոյն մասով երկրագործութեամբ եւ տուները ծառայութեամբ կ'ապրին, այլեւս զուրկ եկեղեցիէ եւ դպրոցէ: Հոս կը գտնուի երբեմնի վարդապետ պարտիզակցի Տիար Սահակ Կիւլջէնեան շատ աղքատ ու լքուած վիճակի մէջ:

**ԱՒԱԳ. ԳՆՆԵ.
ՃԵՌՎԱԿԻՄՅԱՆ**

AVO

ԿԵՍԱՐԻՈՅ ՈՐԲԱՆՈՑԻՆ ՀԱՍՏԱՏՈՒԹԵԱՆ ՄԷԿ ՈՒՐՈՒԱԳԻԾԸ
(1922 - 1928)

1921 օգոստոսին կառավարութեան յանձնարարութեան վրայ եւ անոր մասնաւոր ծախքովն ու հոգածութեամբը Պաղչէ Պաշրի աղջկանց Արամեան վարժարանէն որբանոցը փոխադրուեցաւ կաշիսաւ նորոգուած Ս. Կարապետի վանքը, 750 որբ-որբուհիներով, որոնց ամսական ծախքերը՝ 3500 ոսկի կը վճարէր Թալասի ամերիկ. Բըլիֆը: Տնօրէն Լ. Սմբատ Սալեան իր պաշտօնեաներով հաստատութիւնը այնպիսի նախանձի դիրքի մը վերածեր էր որ, տակաւ հոգեւոր Տրդատ սրբազանի նախանձայոյզ ոգին սկսեց էր կարծես սաւառնիլ իր հիմնած հրաշալի վարժարանին ու շէնցուցած վանքին մէջն ու շուրջը: Վանքը այլևս ներսի ու շուրջի ժողովուրդով յատուկ նշանակութիւն մը կ'ստանար իր հոգեւոր բարոյական եւ նիւթական կեանքով: Եւ այս ամէնքը կ'ըլլային շնորհիւ թուրք հպատակատէր կառավարութեան թոյլատու ոգիին: Եւ այս կը շարունակուէր մինչև 1922 նոյ. 1, յորմեհետէ երկիրը բոլորովին խաղացած, հատրաները բացուած, որբանոցն ըսէր 1000ի մօտ որբերով բեռնաւորուած ու յոգնած, հարկ կ'զգացուէր փոխադրել տղարը Պէյրութ:

ՍԱԼԵԱՆ Վ.Ր.Գ.

Եւ ուստի, Առաջնորդարանը իր ժողովականներով խորհրդակցելով ամերիկեան Բըլիֆի ներկայացուցիչներուն հետ, նոյն տարւոյն եւ ամսոյն՝ այսինքն 19 նոյ. 1922 կիրակի օր, համաձայնովի կը վերցուէր Ս. Կարապետի որբանոցը 1000ի մօտ իր որբ-որբուհիներով: Նոյն առիթով միասին կը վերցուէին Պողոզլեանէ, Ագտաղ Մատէնի, Խօզկատի որբանոցները, Թալասի որբանոցներուն հետ. մօտաւորապէս 3000 որբ որբուհիներով: Այս կերպով ամերիկեան Բըլիֆին պարտականութիւնը լրացած ըլլալով, այդ թուականէն կը բաշտուէր ան վերջնականապէս Թուրքիոյ ներքին գաւառներէն:

1922 թուականէն ետք կարիլի չէր եղած փակել որբանոցը. հակառակ Ս. Կարապետ վանուց որբանոցին փակման, երեք օր ետքն իսկ 25 երկսեւ որբեր կու վանր, քանի մը օր ետք 15 եւս, մինչև յունվար՝ 100ը կ'անցնէր արդէն եկւոր որբերուն թիւը: Ինքնին որբանոցը հաստատուեր էր ուրեմն: Այսպէս թէ այնպէս եկ'որներով ու գաղթականներով Կեսարիոյ Առաջնորդարանը կատարուած իրողութեան առջև կը գտնուէր: Սակայն դժուարին էր գործը վարել այլևս, որով-

AVO

Բըլիֆի բարերար հոգածութիւնը չկար: Ուստի հաւարուած 250 որբ-որբուհիներն եւս միսիօնի ծախքով ու հոգածութեամբ ճամբու կը դրուէին 1924 ղեկտ. Յին ղէպի Պէյրութ:

1924 - 1928 ՎԵՐՋԻՆ ՇՐՋԱՆ

Քանի մը տողերով ներկայացուցինք 2 տարուան (1922-1924) այս շրջանը. բայց հակառակ մեր այս համառօտագրութեան, բսնը միայն թէ ս'ըքան ղժուարութիւններ բաշուած են, այդ շրջանին 350 որբերու ելելու տէ՛ղն մնաւած 250 հոգիներու մինչեւ Պէյրութ բերուիլը: Աւելորդ պիտի բլլար ձանդամանել հաստատուն ողբիւր չունեցող եւ միայն պատահական նուէրներով կտաւարուող հաստատութեան մը կրած նեղութիւններուն պատմութիւնը: Անցնելով մեր բուն բսելիքին, կը յայտնենք թէ՛ 1924ի ղեկուին բոլորովին պարպուած չէր որբանոցը, այլ հիւանդկախ որբեր—, ծեր, պառաւ, կաղ, կոյր, հաշմանդամ եւ ապուշ, խենթ եւլն. ղժարող բեկորներ, իրենց հեռաւոր ազգականներուն տարուելու շնորհէն ղրկուած, մեծ ցաւով կը տուայտէին, աշխարհի իբր ամենադժբախտ ախարածները նկատելով ինքզինքնին: Բայց երբ իրենց նմանները հետզհետէ գալ կ'սկսէին, մխիթարուեր էին խեղճերը արղէն: Այս վերջին շրջանը սակայն երկաթէ հատիկներ կրծելու չափ ամենագժուարին եթէ ոչ անկարելի էջեր կը պարունակէ: Նիսիական նոյն անձկութիւնը ամենայն աստիճանով, եւ ուրիշ ձախողութիւններ ղառնացուցեր էին Առաջնորդարանը: Վերջին շրջանի ընթացքին, համաժառարար սակուաթիւ այս պատասարեալները աւելի քան թշուառ ու մերկ եւ անօթի մնալու ղատասարտուեր էին, նպասաներու անբաւականութիւնէն: Ստաջնորդարանը յաճախ կոչեր վը հրատարակէր, որոնք երբեմն արղիւնաւոր եւ երբեմն ալ ապարղիւն կ'անցնէին: Բարեւէրներ եւ աւելի Ազգ. Պատրիարքարանը՝ լծուած էին օգնութեան գործին համար գրելու ողորմածներուն: Աւելի վերջերը պուրստայ մամուլը միահամուռ լեզու կարած սրտայոյզ կոչեր կ'ընէ ղրուատելով Կեսարիոյ որբանոցին կատարած գործին կարեւորութիւնը երկար տարիներու ընթացքին: Այդ կոչերուն շնորհիւ, արղար ըլլանք ըսելու որ ազնուական հոգիներ իրենց մխիթարական լումաներով Կեսարիոյ որբերը յայտնի փճացումէ ազատեցին: Մամուլը իր բարերար ղերը բատ ամենայնի արժեցուցած էր: Այսպէս որբանոցը նիւթական ղժուարութիւններու մէջ շարունակեց իր ընթացքը, մինչեւ որ վերջերս վանք եւ որբանոց կը վերածուին ղիմուորական հիւանդանոցի եւ որբեր ու պատասարեալները թիւով 120 կը փոխարուին Կեսարիոյ Ս. Լուսաւորիչ եկեղեցին ուր անոնք կ'սպասեն պետական թոյլտուութեան՝ փոխարուելու համար Պէյրութ Բէլէկեան Որբանոցը: Այս կերպով կը փակուի նաեւ Կեսարիոյ որբանոցի հաստատութեան համառօտ պատմութեան մէկ ուրուագիծը, իբր 10 տարուան բեղմնաւոր շրջան մը բոլորելէ ետք:

ՍԵՐՈՎԱԷ ԳՂՆՅ. ՊՈՒՐԿԱՅԵԱՆ

ՍԵՏԱՍՏՈՒՈՅ եւ ԵՐ ակայ իւզերու մէջ

գանուող Հայերը

Սերաստիոյ քաղաքին մէջ 145 տուն Հայութիւն կայ, համագումար 450 հոգի. ասոնց հինգ տները միայն տեղացի են ու բնակարան ունին. միւսները այլ եւ այլ տեղերէ տարագրեալներն ու վերջերս շրջակայ գիւղերէ եկած հաստատուածներն են: Ասոնցմէ երկուքը վաճառականութեամբ կ'զբաղին, ասոնց զրամազուխը իրենց թուրք ընկերներուն է: 15ի չափ կլայնգործ արհեստաւորներ կան, այդչափ մըն ալ որմնադիրներ ու ատաղձագործներ, 12—15 երիտասարդներ ալ պարզ գործաւորներ են: Քսանի չափ պատանի թէ երիտասարդներ ալ աղաներու բով մշակ ու ծառայ են: 80էն աւելի ծեր ու ղեռատի այրի կիներ ալ այլ եւ այլ հաստատութիւններու մէջ կ'աշխատին. մէկ մասը փուռերու ալիւրցուի ցորեն գտելով. մաս մը շինութեանց մէջ գործաւորութիւն ընելով. մինչեւ իսկ հիմ փորելով ու պատ ծեփելով, եւլն.:

ԿՈՐԻԻՆ ՔԷՆՅ.

Ա. Դ. Ա. Ճ. Ա. Ն. Ե. Ա. Ն.

մէջ գտնուած փայտաշէն Ս. Սարգիս Եկեղեցւոյ մէջ. 160ի չափ երկսես փոքրիկներ կան առանց ուսումի:

Շրջակայ գիւղերու մէջ կը գտնուին 120 տուն Հայութիւն, համագումար 420 հոգի. չունին եկեղեցի, դպրոց, երկրագործութեամբ կ'ապրին. ասոնց մշակած գետինները զրեթէ մարդգութեամբ աղաներու կը ստականին. կրօնական պարտականութեան համար Առաջն. Փոխանորդը տարին երկու անգամ կ'այցելէ իրենց, Բալուի, Չարշանճագի ու Տէրսիմի գիւղերու մէջ ալ 160 տուն Հայեր կը գտնուին. համագումար 700 հոգի: Ասոնց մէջ կան արհեստաւորներ. բայց մեծ մասամբ երկրագործներ են աղաներու բով ծառայող: Ասոնք ալ չունին եկեղեցի, դպրոց. մինչեւ իսկ, տարագրութենէ ազդին քահանայի երես չեն տեսած:

ՏԻԱՐՊԷՔԻՐ

Բնակչութիւն.—Տիրապէքերի մէջ, այժմ կան 60—70 տեղացի հայ ընտանիքներ, նոյնքան ալ ոչ տեղացի: Քաղաքէն դուրս, 2-3 ժամ հեռու քանի մը փեղզերու մէջ կը գտնուին 60-70 տուն ընտանիքներ,

AVO

որոնք կ'զբաղին երկրագործութեամբ, իսկ աւելի 10.15-20 ժամ հե-
ռուս, քանի մը գիւղերու մէջ կայ (Լճէ, Հազրոյ, Պշերիկ) 250—300

**Տ. ԱՃՈՏ ԿԷՆՅ.
Փ Ա Փ Ա Ջ Ե Ա Ն**

տուն Հայութիւն մը, որուն գլխա-
ւոր զբաղումն է հողագործութիւնը,
գիւղացիներու մեծամասնութիւնը,
թէպէտեւ բարեկեցիկ վիճակ մը ունի
այսօր, Բայց, ցաւալի է ըսել որ, ա-
նոնք բոլորովին զուրկ են հոգեւոր
միջնակարգութենէ, ու իրենց կրօնական
պետքերը կը հոգացուին ասորի վա-
նականի մը կողմէ:

Եկեղեցի

Տիրապէքիբի մէջ կան երկու եկե-
ղեցի, Ս. Սարգիս, որ այժմ կիսաւեր
է, եւ Ս. Կիրակոս, որ ասկէ հինգ
տարի առաջ հիւանդանոցի վերած-
ուած էր, իսկ այժմ զօրանոց է: Կրօ-
նական պաշտամունքները կը կատար-
ուին փոքրիկ տան մը մէջ միայն կի-
րակի օրերը:

Պարոց

Պարոցն ալ գոյութիւն ունենալէ դադարած է վկայուած ու-
սուցիչ եւ ուսուցչուհի չկայ. հայ մանուկները մեծամասնաբար կը
յաճախեն Թուրք Թաղային դպրոցները. իսկ մնացածները կը դեգերին
փողոցները, հակառակ անոր որ Տիրապէքիբի Ժողովուրդը չափազանց
դպրոցասէր է բայց բախտազուրկ է այսօր:

Կայ Թաղական Խորհուրդ մը, եօթը անձէ բաղկացեալ, որոնք են.

Արամ Տ. Պետրոսեան (ատենապետ), Դառնիկ Պառլեան
ատենադպիր), Տօնապետ Դէոբգեան (գանձապետ) Խաչատուր
(Թարսեան (անդամներ) Յովհաննէս Եամլեան, Յովհաննէս
Քլեմանեան, Կարապետ Կիրակոսեան, որոնք կը խնամեն ու
կը պատասխարեն հարիւրէ աւելի ազգին աղքատները, ու կը մտա-
կարարեն ու կը անտեսեն, աղքատական կալուածներ, որոնցմէ գո-
յացած արդիւնքսն է որ կը սնանին ազգին չքաւոր բեկորները:

Հայ-կարայիկ

Տիրապէքիբի մէջ, այժմ կան 20—25 տուն հայ կաթողիկէ Եկե-
ղեցի, դպրոց չունին քանի մը կտոր կալուածներ կան, զորս կը մտա-
կարարեն իրենց ձեռքովը: Հոգեւոր հովիւն է, բնիկ Տիրապէքիբցի
Յովսէփ վ. Ամիրխանեան, 29 տարիէ ի վեր կը պաշտօնավարէ տեղ-
ւոյն մէջ:

Հայ-բողոքական

Հայ-բողոքականներ հաս 4—5 տունէ կը բաղկանան. ունին քա-
րոզիչ մը, որ միայն կիրակի օրերը կը խօսի Թուրքերէն լեզուով:

Արհեստներ

Տեղւոյն դիտաւոր արհեստներն են. երկրագործութիւն, կօշակարուցիւն, ժամագործութիւն, հիւսնութիւն, որմնադրութիւն, մանրավաճառութիւն. իսկ գեղապոսութիւնը ընդհանուր առմամբ հողագործութեամբ կ'զբաղին:

Հողեւորականներ

Տեղագլխի կուսակալութեան մէջ Հայերուն միակ եկեղեցականն է Տ. Աշոտ քահանայ. Փափաղեան, 45 տարեկան, որ կը վարէ նաեւ առաջն. փոխանորդի պաշտօնը: Զեռնադրուած է էլ Ազիզի նախկին առաջնորդ Տ. Գիւտ Եպիսկոպոս Մխիթարեանէ:

ՊՈՂԱԶԼԵԱՆ գաւառի (Յոզղաս) կեդրոնին

Եւ գիւղերու Հայուքիւնը		
Պողազլեան	100 տուն	600 անձ
Պողգշլա	85 »	600 »
Մէլէզ	5 »	20 »
Իյտէլի	8 »	25 »
Ֆադրալը	20 »	80 »
Պէօյիւք Չաթ	15 »	110 »
Կիւրտէն	16 »	90 »
Պէլլէրան	20 »	60 »
Մէնթէշէ	12 »	45 »
Իւրնէք	16 »	55 »
	297 տուն	1685 անձ

ԱՐԱՌԿԻՐ. — Քաղաքը իր շրջակայ գիւղերով ունի 1000ի մօտ բնակչութիւն, ընդհանրապէս բարեկեցիկ: Դպրոցէ զուրկ է: Առաջն. փոխանորդն է Տ. Գուրգէն քահանայ. Հաճէթեան: Արաբկիրի եկեղեցին բաց է, ուր առաւօտ, երեկոյ կրօնական պաշտամունք կը կատարուի: Արտագաղթի հետեւանքով ժողովուրդը հետզհետէ կը նուազի:

ԱԿՆԱՅ Եւ արուարձաններուն մէջ. — Հարիւր յիսունի մօտ բնակչութիւն մը կայ մեծ մասամբ կիսներէ բաղկացած, որոնք նիւթական անձուկ վիճակի մէջ կը գտնուին ու կարօտ են հոգեւոր մխիթարութեան:

ՄԱԼԱԹԻՍ. — Ունի 1200էն աւելի բնակչութիւն մը, որ կ'զբաղի արհեստներով եւ երկրագործութեամբ:

ԱՄԱՍԻՍ. — Ունի նոյնքան բնակիչ, որ կ'ապրի միեւնոյն պայմաններուն մէջ:

ՏԻՎՐԻԿ. — 130 հայ բնակչութիւն ունի. մեծ մասամբ կարօտ վիճակի մէջ եւ զուրկ հոգեւոր եւ կրթական կեանքէ:

ԵԿԵՂԵՑԱԿԱՆ ՅՈՒՆԵԼԵԱՆՆԵՐ

ՊՈԼՍՈՅ Մ Է Զ

1.— Գուճգարուի Մայր եկեղեցւոյ վերաբնութեան

հարիւրամեակը

Հերու, հոկտ. 8էն սկսեալ մինչեւ հոկտ. 14, կրօնական հանդիսութիւններով տօնուեցաւ Գուճ գաբուի պատրիարքանիստ Մայր Եկեղեցւոյ վերաշինութեան հարիւրամեակը:

Մայր եկեղեցին վերաշինող ազգային մեծ բարերար Յարութիւն ամիրայ Պէղճեանի (Գազազ)

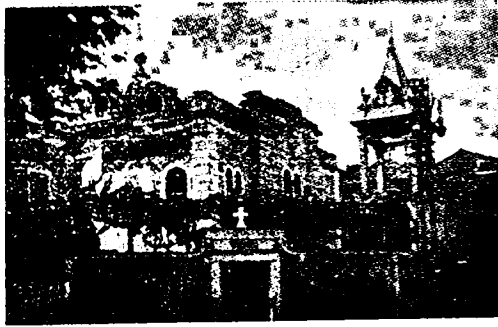
շերմին վրայ հոգեհանգստեան մասնաւոր պաշտօն կատարուեցաւ նախագահութեամբ Պատրիարք Ս. Հօր եւ մասնակցութեամբ բազմաթիւ եկեղեցականներու: Վերջին օրը (հոկտ. 14), կիրակի, պատարագեց Ս. Պատրիարքը, նմանը քիչ անդամ տեսնուած իւրուն բազմութեան մը ներկայութեան: Նոյն օրը մատաղներ զնուեցան եւ բաշխուեցան ժողովուրդին: Մայր եկեղեցւոյ յօբելինական հանդիսութեանց առթիւ լոյս ընծայուեցաւ պատմական ուսումնասիրութիւն մը, զոր պատրաստած էր Պ. Յակոբ Վարժապետեան:

ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ԱՄԻՐԱՅ ԳԱԶԱԶԵԱՆ

2.— Գառըզիլի Ս. Թագաւոր եկեղեցիին հիմնադրութեան 70ամեակը

1858 Սեպտ. 30ին օծուած՝ Գառըզիլի Ս. Թա, աւոր եկեղեցիին հիմնադրութեան 70ամեայ յօբելինան եւս տեղի ունեցաւ մեծ շուքով եւ հանդիսութիւններով Պատարագեց Ս. Պատրիարքը, մատաղներ զնուեցան եւ բաշխուեցան ժողովուրդին:

Այս եկեղեցին հիմէն կառուցուած է Կարնեցի Կարապետ ազա Մուրատեանի կողմէ (1858), որուն, ինչպէս նաեւ իր կողակցին մարմինները թաղուած են եկեղեցիի շրջափակին մէջ:

Ա. Թագաւոր եկեղեցի (Գասըզիւղ)

Սամաթիոյ Աղբառախնամին յորհրեանք

Անցեալ տարի, ապրիլ 27ին (ուրբաթ) Սամաթիոյ Աղբառախնամի քառասնամեայ յորհրեանը տեղի ունեցաւ տեղին Ս. Գէորգ եկեղեցիին մէջ, մեծ հանդիսութիւններով: Այս առթիւ պատմական ուսումնասիրութիւն մը պատրաստուեցաւ Արիստակէս Ա. Քհնյ, Հիսարլեանի կողմէ:

Տ. ՏՐԻԱՏ Ա. ՔՀՆՅ. ՊՅՍԱՆՆԱՆ

Ենած է Ակն 1868ին: Կանուխէն ընդգրկած է եկեղեցական աւպարէզը: Աւելի քան երեսուն տարիներ անընդհատ ունեցած է օգտակար եւ անբասիր գործունէութիւն մը:

Տ. ՏՐԻԱՏ Ա. ՔՀՆՅ. ՊՅՍԱՆՆԱՆ

ճեան տարիներէ ի վեր ամենայն ձեռնհասութեամբ կը վարէ Մայր եկեղեցւոյ աւադերէցութիւնը:

Մասնակցած է Կաթողիկոսական ընտրութեան, ուղեւորելով Էջմիածին, իր ծննդավայրէն իբր պատգամաւոր:

Տ. Տրդատ Ա. Քհնյ. անդամ ընտրուած է Ազգ. Ընդհ. Ժողովոյ եւ զանազան շրջաններու կոչուած է կրօն. ժողովոյ եւ այլ ազգ. մարմիններու անդամակցութեան:

Ընդհ. պատերազմի ընթացքին Կաթող. Պատր. Փոխանորդի օգնական եղած է: Պատր. Փոխանորդներու բացակայութեան շրջաններուն եւս փոխանորդած է անոնց:

Հայրապետական պարզեւատրութեամբ լանջախաչի արժանացած եւ ծաղիկեայ փիլոն կրելու արտօնութիւն ստացած է, ի վարձ իր եկեղեցանուէր ծառայութիւններուն: Տ. Տրդատ Ա. Քհնյ. Պօյա-ձեռնհասութեամբ կը վարէ Մայր

ՊՈՒԼԱՏՅՔՅ ԿՐԹԱԿԵՆ ՏՆԱԲՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Ա. ԵՐԿՐՈՐԳԱԿԱՆ Վ.Ա.ՐԺ.ԱՐԱՆՆԵՐ

Կեդրոնական-Սանասարեան Լիսե

Հիմնադիր՝ Խաչէն Ճաճնեան, Տնօրէն՝ Պետրոս Աստուրի
Վարժարանը Լիսեի ամբողջական ծրագրով բոլորեց արդիւնաւոր
չրջան մը (1927-28), եւ տուաւ չորս ընթացաւարտներ. —

Պ. Պ. Վահէ Մեսիսեան (Չանկըրը), Սարգիս Պալեան (Ինէ-

Ազգ. Կեդրոնական վարժարանի արջանաւարտներ՝
իւրեց Տնօրէնին հետ

պօլու), Յովհաննէս Ասեփանեան (Գասթէմունի), եւ Օճնիկ Բա-
լուեան (Պոլիս):

Իսկ այս տարի պիտի տայ 9 շրջանաւարտներ:

կեդրոնականի կրթ. պաշտօնէութիւնը, նոր տարրերով զօրացած, կը բաղկանայ 8 մնայուն եւ 27 այցելու ուսուցիչներէ (7ը թուրքերէնի):

1928-29 տարեշրջանին սկիզբը եւս տեղի ունեցան կարգ մը անհրաժեշտ նորոգութիւններ, որով, այսօր անթերի ու տիպար հաստատութեան մը վերածուած է կեդրոնականը, շնորհիւ զսյգ խնամակալութեանց Ղալաթիոյ եւ Սանտասրեանի) գնահատելի քանքերուն եւ հոգածութեան:

Աշակերտութեան թիւը 200էն 260ի բարձրացաւ: Շէնքը անբաւական ըլլալուն, կարելի չեղաւ ամբողջութեամբ ընդունիլն զիմուդ աշակերտները:

Մանկապարտէզը, որ վարժարանին յարակից յարկաբաժին մը փոխադրուեցաւ, ունի 30 երկսեռ փոքրիկներ:

Սանասրեան խնամակալութիւնը կը շարունակէ հոգալ իր ձերիավարժ սաներու ցերեկուան ճաշը, որ կը տրուի նոր ճաշարանին մէջ, արդիական, եւ վճարովի աշակերտներուն համար ալ դիւրամատչելի:

Աշակերտներու թիւին առաւելութեան պատճառով երկու զուգընթաց դասարաններ (ե, եւ է.) եւս բացուեցան:

Կրթասէր ազգայիններու ձեռնտուութեամբ բոլոր գրասեղանները վերստին շինել տրուեցան:

Հաստատութեան մարզարանէն զատ, նոր գրաստան մը եւս շինուեցաւ տղոց համար, Դասարաններու տախտակամանները ծածկուեցան ամբողջ քաղցրահամով, վերջացող տարուան մէջ ուժ տրուեցաւ գրագարանի ձորացման, նաեւ աշակերտութիւնը պատեհութիւնը ունեցաւ, արձակուրդներէն ետք, յաճախ, ունինգրելու եւրոպական եւ արեւելեան երաժշ. ընտիր կտորներու, կոմիտաս վրդ. դաշնակին միջոցաւ:

Պեզազեան Լիւս (Պագրգիւղ)

(Յերեկեայ եւ գիօեօրիկ)

Հիմնադիր-Տնօրէն՝ Պօղոս Պեզազեան: Իր հիմնարկութենէն ի վեր անընդհատ ծառայած է հայ կրթական մշակոյթին, հասցնելով (1907էն սկսեալ) 306 երկսեռ շրջանաւարտներ երկրորդական բաժնէն, եւ 50 ալ՝ Լիւսէն:

Պետական արտօնութեամբ Լիւսի վերածուծը տեղի ունեցած է 1926ին:

Պեզազեան վարժարանի 1927—28ի ընթացակարտներն են, —

Օրք. Հերմինէ Պալապանեան, Իսկուսի Թորոսեան, Նըւարդ Ռաճայէլեան, Գարէրին Ամպեկիտիս, Պ. Պ. Բիւզանյ Շամլեան, Սյուարդ Գերձակեան, Արամ Պարոնեան, Յարութիւն Յարսեան, Նուպար Փէտիմալեան, Յակոբ Սարբան եւ Մելիք Գօջուեան:

Վարժարանը 1928—29 տարեշրջանին ունեցաւ նաեւ իր մանկապարտէզի բաժինը:

Էստեան (Քերտ)

**Հիմնադիր՝ Գառնիկ Պեղազեան, Տնօրէն՝ Աւետիք Մե-
րուցեան:**

Շուրջ 1200 երկօեռ աշակերտութիւն ունի, Մանկապարտէզի,
Նախակրթարաններու եւ Աղջկանց երկրորդական բաժիններով: Ու-
սուցչ., մարմինը (մեայուն եւ այցելու) կը բաղկանայ 85 հոգիէ, որուն
13ը թուրքերէնի ուսուցիչ-ուսուցչուհիներ են, իսկ 12ը մանկա-
պարտիզպանուհիներ:

Էստեանի 1927—28 տարեշրջանի ընթացաւարտներն են.

ԼՐԱՑՈՒՑԻՉԻ ԲԱԺԻՆԷՆ.— Օրք. Անտիա Մեխիանա
(Սվազ), Աննա Յնօզեան (Թիֆլիս), Արմենուի Մուպարէեան
(Անթալիա), Արմինէ Շաաուրեան (Պոլիս), Արեալոյս Սինանեան
(Պարտիզակ), Սելիկէ Հազարեան (Կեսարիա), Զապէլ Տէմրեան
(Պոլիս), Հրանոյս Երիթեան (Պաֆոս), Սարենիկ Հազրոյեան (Պո-
լիս), Սիւզան Ղազարեան (Պոլիս), Վեհանոյս Բարազամեան
(Պարտիզակ):

ՆԱԽԱԿՐԹԱՐԱՆՆԵՐԷՆ.— Օրք Արմենուի Գազան-
եան, Սեզինէ Գամպէրեան, Սպրաֆօէ Կամիկեան, Արմենուի
Տամլամեան, Մառի Հացցեան, Սիրվարդ Գալիախեան, Յա-
միկ Թիւրքլեան, Նուրեանիկ Թումայեան, Ալիս Ղազար-
եան, Ենօրիկ Գրիգորեան, Անգիլնէ Մէհրէրեան, Վարդուի
Խանպէկեան, Նուարդ Յիւանեան, Լուիզ Գալուսեան, Ալիս
Ճէրլեան, Ենօրիկ Երիթեան, Բերկրուի Կարապետեան,
Սպրուի Թաւեան, Մարիս Ուղուրլեան, Սիրվարդ Բիւր-
նէրեան, Վարդապարդ Տիւրիկեան, Նարկիզ Թէրզեան, Սիւ-
զան Բարունակեան, Վ. Ճինկեօզեան: Պ. Պ. Ժիրայր Սրամ-
պօլեան, Սեփան Պաշէկեան, Նուպար Պաւրսեան, Վա-
հագն Ա. Ասլանեան, Պերն Իւրլեան, Նուպար Գաապեան,
Կասան Մանուէլեան, Սիւարդ Ժամկոչեան, Կարապետ Փէ-
լիվանեան, Յալիբ Իզմիրլեան եւ Սիւարդ Կիւլպէկեան:

* * Հոստեան աղջկանց նախակրթարանի ընթացաւարտուհիները
մեծ մասով կը հետեւին երկրորդական ուսման Մտադրութիւն կայ
աղջկանց բաժինը լիւրի վերածելու: Ասիկա անհրաժեշտութիւն մըն
է Բերայի պէս կեդրոն թաղի մը համար, մանաւանդ տրուած ըլլալով
որ Հոստեանը աղջկանց միակ աղբային կրթական հաստատութիւնն
է որ կրնայ ուսուցչուհիներ եւ մանկապարտիզպանուհիներ հաս-
ցընել Պոլսահայ վարժարաններուն համար:

Կատանի Բական բաժնէն շրջանաւարտ են նաեւ Օրք. Առ-
խէն Մեխիակեան, Գոհարիկ Քիւրցեան եւ Վեհանոյց Շիւ-
մանեան:

Նոր Գպրոց (Նշան թաշ)

Հիմնադիր՝ Յովհաննէս Հինդլեան, պատ. Տնօրէն՝ Յ. Մէր-
սանեան:

Շուրջ 20 տարիէ ի վեր ըսիկ մշիկ արդիւնաւոր շրջաններ բո-
լորած է, ծառայելով կրթական իտէալին: Ունի 100ի մօտ ներեկեայ
եւ գրչերօթիկ աշակերտութիւն մը, Բ. սկան եւ Նարակրթարանի բա-
ժիններով, նաեւ Մանկապարտէզի բաժին:

1927-1928ի ընթացաւարտներն են Պ. Արամ Յալլարեան (Պոլիս)
Մարգար Պարսամեան (Պոլիս) եւ Յակոբ Ծախիմեան (Սվազ):

Բ. Ն Ա Խ Ա Կ Ի Թ Ա Բ Ա Ն Ն Ե Բ

Պեղեկեան-Մայր (Գուլ գաթու)

Հիմնադիր՝ Տօթթ՝ Հրան ֓եւոյն ֓եւոյն, Տնօրէն՝ Տիգրան
Նապասեան:

1927-28ի շրջանաւարտներն են.— Օրք. Հերմինէ Թօփալեան,
Նուարդ Չարքաշեան, Մատեն Շէհիրլեան, Լուսին Իմէզեան, Արմե-
նուհի Յովհաննէսեան, Արփինէ Չաքրեան, Մեղինէ Թէրղեան, Կատա-
րինէ Նիլիրճեան, Արշալոյս Սարգիսեան, Ազնիւ Սիւպեան, Պ. Պ. Բե-
րովբէ Գանտիլճեան, Ստեփան Սուլթանեան, Գամբր Անտոնեան, Նա-
զարէթ Գուլուճեան, Արա Գոշուհեան, Հմայեակ Տէօքմէճեան, Տիրան
Համբարձուժեան, Պօղոս Վարժապետեան, Գաւնիկ Անաթասեան,
Բարգէն Թուրքեան, Յովսէփ Տ. Յովսէփեան, Մարտիրոս Աղաւնեան
եւ Պետրոս Խըլէեան:

Մեսրոպեան (Կեսիկ փաշա)

Հիմնադիր՝ Տօթթ. Պօղոս Վարժապետեան, Տնօրէն՝ Միսափ
Թարաբեան:

1927-28ի շրջանաւարտներն են.

Օրք. Ա. Բարսեղեան, Ա. Բարունակեան, Ա. Մուրատեան, Գ.
Արսլանեան, Է. Աճէմեան, Մ. Ազնաւորեան, Մ. Տ. Գրիգորեան, Ն.
Ծառուբեան, Վ. Թորոսեան, Վ. Մաքսուտեան, Վ. Թօմպագճեան, Վ.
Տօնիկեան, Վ. Պայրամեան, Վ. Պապօյեան, Մ. Պամաճեան, Պ. Պ.
Ա. Գուլուճեան, Ալիքսան Գալճեան, Մ. Հաճեան, Յար. Աճէմեան,
Յովհ. Դիճեան, Ն. Անանիկեան, Վ. Կիրակոսեան եւ Փ. Խանճեան:

Արամեան Ուննեան (Գասըգիշ)

Հիմնադիր՝ Ներսէս Ներսէսեան, Տնօրէն՝ Մաթթէոս Թարոս-
եան:

1927. 8ի շրջանաւարտներն են.— Օրք. Անժէլ Բիւրճեան, Արսի-
նէ Պարոնեան, Մարլինէ Ժովկոչեան, Անահիտ Սիւրմէեան, Պերճուհի
Արսլանեան, Հ. Բիւրճեան, Աղաւնի Սարաֆեան, Ալիս Ճիւլպէրեան,
Պ. Պ. Գեղամ Աղապարպեան, Ստեփան Ոսկեան, Եղուարդ Կիւլլապ-
եան, Յարութիւն Յակոբեան, Ջաւէն Թուրքեան, Կարապետ Բօլառ-
եան, Յովսէփ Խորոզեան, Յարութիւն Եսայեան, Աւետիս Տէրտէրեան
եւ Նուպար Պիլրեան:

Ներսիս Երմոնեան (Սկիւսար)

Հիմնադիր՝ Սիբուս Տիմոնեան, Տնօրէնուհի՝ Տիկ. Նոյնիի Գրիգորիսեան:

1927-Ցի շրջանաւարտներն են.— Օրք. Բերկրուհի Խիւտավէրտեան, Հերմիդէ Պետրոսեան, Մաքրուհի Մաղմանեան, Շաքէ Աղասեան, Շահինէ Գալէնտէրեան, Պ. Պ. Նուրհան Գալֆայեան եւ Սարգիս Խասագէտեան:

Ճեմարան (Սկիւսար)

Հիմնադիր՝ Սուրբա Սուրբաեան, Տնօրէն՝ Միսաք Սուրբեան:

1927-Ցի շրջանաւարտներն են.— Օրք. Շ. Գալֆայեան, Բերքոնէ Մատթէոսեան, Էկլան Յատկալուրեան, Սիրվարդ. Ներսէսեան, Վարդուհի Սանտքեան, Արաքսի Տէօքմէճեան, Արփիդէ Տիլպէրեան, Սօնա Փէշտիմալճեան, Վարդուհի Քիւրքճեան, Պ. Պ. Վարդան Արիանեան, Դէսրդ Բանթօճեան, Սուրէն Գալֆայեան, Մկրտիչ Զէփիճեան եւ Լեւոն Պօյաճեան:

Սուրբ Խաչ (Սկիւսար)

Հիմնադիր՝ Յովհ. Ազնաւոր, Տնօրէնուհի՝ Տիկ. Կիլիկ Հալէպլեան:

Ներսիսեան (Գնալը)

Հիմնադիր՝ Սեփան Եսիկեան, Տնօրէն՝ Համբարձում Հալանեան:

Թարգմանչաց (Օրթագիւղ)

Հիմնադիր՝ Խորէն Սարգիսեան, Տնօրէն՝ Միհրան ՊիւլՊիւլեան:

1927-Ցի շրջանաւարտներն են.— Օրք. Հաիփսիմէ Քիւթնիերեան, Հայկանոյշ Յարութիւնեան, Աղաւնի Թաշճեան, Պ. Պ. Մինաս Թէօլէօլեան, Աթանաս Քէօթահալլեան, Գրիգոր Թօփալեան, Ռուբէն Մեսրոպեան, Զարեհ Մեղքոնեան, Թաղէս Թաղէսեան, Հրանտ Բարունեան, Օննիկ Յովհաննէսեան, Վարդգէս Սեղրաքեան, Կարապետ Քէպապճեան, եւ Հայկազուս Կրճիկեան:

Թարգմանչաց (Առնաւուզգիւղ)

Հիմնադիր՝ Հրանտ Պէնկլեան, Տնօրէն՝ Միհրան Անանեան

Փաղեռան (Ր. Հիսար)

Հիմնադիր՝ Սարգիս Կարապետյան, Տնօրէն՝ Օր. Մանթի Չրափեան:

1927-8ի շրջանաւարտներն են.— Օր.Ք. Արշալոյս Կարապետան, Ատրինէ Յովհաննէսեան, Անդրինէ Տէյրովէնճեան, Արեւալոյս Զ. Փափագետան, Նարկիս Կարապետեան, Հերմինէ Մալլմեան, Սրբուհի Վ. Փողարեան, Պ. Պ. Արմինակ Թումաճեան, Երուանդ Փոստճեան, Կարապետ Դազիկեան, Յակոբ Է. Աստոնեան, Յակոբ Շիրինեան, Նուպար Կարապետեան, Վարդգէս Գաբրիէլեան եւ Վահագն Նահապետեան:

Մաքրուհեան (Պեշիկթաշ)

Հիմնադիր՝ Ռաճայէլ Թանրապրունեան, Տնօրէն՝ Կարապետ Մխնեան:

Մերհամէթեան (Ֆերիզիդ)

Հիմնադիր՝ Ազիս Տէր Ահարոնեան, Տնօրէնուհի՝ Օր. Էլիզ Էլմասնեան:

Պողոս Վառվառեան (Գում-գարուի յուրսը)

Հիմնադիր՝ Գրիգոր Գոյունեան, Տնօրէն՝ Սամուէլ Քեօսէեան:

Հայկանուշեան (Եհնիզաբու)

Հիմնադիր՝ Սողոմոն Եղիսնէեան, Տնօրէն՝ Խաչիկ Ջեմոբեան:

Սահակեան (Սահաթիս)

Հիմնադիր՝ Տօֆ. Դըրբգնեան, Տնօրէն՝ Արիփար Մարգարեան:

Տասեան (Պագրզիդ)

Հիմնադիր՝ Եակոբ Եակոբեան, Տնօրէն՝ Օճնիկ Սրապեան:

Ներսէսեան (Մասզիդ)

Հիմնադիր՝ Հայկազն Սէմէրնեան, Տնօրէն՝ Կարապետ Կարահան:

Լեւոն Վարդուհեան (Թօփգարու)

Հիմնադիր՝ Օճնիկ Եարուփունեան, Տնօրէն՝ Նազարէթ Եազմանեան:

Պեգնեան (Գարթալ)

Հիմնադիր՝ **Տօբ. Թէրզեան, Տնօրէն՝ Կարապետ Պոտիկեան:**

Խորհնեան (Պաշաք)

Հիմնադիր՝ **Նեւոն Մելիքեան:**

Տիպար Կրթարան (Գասըզիւղ)

Հիմնադիր-Տնօրէն **Յէր եւ Տիկ. Սուլբանեան:**

1927-8ի շրջանաւարտներն են.— **Օրք. Արշալոյս Փամուլուքճեան**
Նուարդ Տիւրքեան, Պ. Պ. Վարդան Իճմալեան, Յակոբ Հաֆճեան,
Ժիրայր Աճէմեան, Ժիրայր Մէրտինեան եւ Գառնիկ Միքայէլեան:

Գ. Ո Ր Բ Ա Ն Ո Յ Ն Ե Ր

Ազգ. Գարակեօզեան (Շիշլի)

Հիմնադիր՝ **Ծղուադ Գարակեօզեան, Տնօրէն՝ Արամ Նիկո-
ղոսեան:**

1927-8ի շրջանաւարտներն են.— **Պ. Պ. Վաղարշակ Ժամկոչեան**
(Չմշկածաբ), Կարապետ Գանտիլճեան (Մարզուան), Արմենակ Ալիքսան-
եան (Պոլիս), Նուպար Գերճակեան (Պոլիս), Խորէն Միրաքեան (Պոլիս),
Նեւոնն Ծատուրեան (Ատաբազար), Հայկ Մաքինաճեան (Պրուսա),
Յակոբ Պէյլէրեան (Ետլովա), Աւետիս Թօղճեան (Գասթէմուշ), Օննիկ
Ամիրխանեան (Չմշկածաբ), Յովհ. Շ. Բաբգէնեան (Տէնիզլի) եւ Մը-
կրտիչ Միճեան (Կեսարիս):

Գալճայեան (Խասղիւղ)

Հիմնադիր՝ **Աղանի Մայրապետ Բէօուէեան, Տնօրէն՝ Հմայեակ
Ուղուրեան:**

ՀԱՅ ԲՈՂՈՔԱԿԱՆ ՀԱՍԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ

Ազգապետի փոխանորդ

Օ Թ Ո Ն Ճ Ի Լ Ա Ճ Ծ Ա Ն

Վարչական Ժողով

- Վ. Ե. Ս. Պ. Մանուկեան** (Ասեմապէս)
- Միհրան Ա. Ճէնիգեան** (Ասեմադպիր)
- Ռ. Գահվէնեան** (Գանձապէս)
- Ե. Ս. Մարտիկեան**
- Յովհաննէս Ալիբաանեան**
- Տօբ. Տօնիկեան**

Կէսիկ Փաշայի Ազգ. վարժարան

Հիմնադիր՝ **Վ. Ե. Ս. Մանուկեան, Տնօրէն՝ Լեւոն Այնեան:**

ՀԱՅ ԿԱԹՈՂԻԿԷ ՀԱՍԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ

ՅՈՎ. ՀԱՆՆԷՄ ՊԷՅ Ա.Լ.ԻՐԱՆՆԵԱՆ
Պատր. Տեղապահ Կարդիկէ Հայոց

ԸՆԴՀ. ԺՈՂՈՎ, (Նախապէս Աւագանիներու Ժողով)
(Կը բաղկանայ 34 անդամներէ)

Վարչական Ժողովոյ կազմը

Ալան Պօղոս (Ասեմապէտ)
Հանեան Պօղոս (Ասեմադպիր)
Ազարեան Սեդրակ
Դամպուրեան Անրուան
Գասապեան Ժօզէճ
Գասապեան Տօքր. Վէնսան
Կուսարեան Ռուբէն
Սիրունեան Վահան
Յիւլմէնեան Փիէր

Պատժողական

Ռուբէ Էլուսարան	(դիւանապէս)
Գրիգոր Իսկէնէր	(քարտուղար)
Մխիթար Մխիթարեան	(բարապան)

Թաղ. սորհուրդներ եւ Հոգաբարձութիւններ.
(կազմուած են հետեւեալ սեղերու համար)

1.— Ս. Յովհան Ռուբերեան Սկեպեցի	(Թախմ)
2.— Յիսուս Փրկիչ	(Ղալաթիա)
3.— Ս. Գ. Էլուսարիչ	(Միջագիւղ)
4.— Անուստ Երուսթիան	(Սամաթիա)
5.— Գերեզմանասան Խորհուրդ	(Շիբի)
6.— Կրք. Հրիտակաց	(Սազրգ Աղան)
7.— Ս. Յակովբայ Հիւանդանոց	(Բանկալիք)

Ս. Յակովբայ Հիւանդանոցի
Բժշկական մարմին եւ Տնօրէնութիւն

Տօքթ.	Վէնսան Գասապեան	(Բժշկապէս)
»	Էլեոն Մալխաս	(Վիրաբուժապէս)
»	Ռուհանեան	(Օգն. »)
»	Զահրէնեան	(Հերթապան)
»	Ս. Շահապազ	(Ակնաբոյժ)
»	Գ. Զաքար	(Ռէտնոսկէն)
»	Ռ. Գունեան	(Քիմիազէս)
»	Տասուրեան	(Քիքի եւ ականջի)
	Յելսէի Եօնուզեան	(Տնօրէն)
	Պիպիեան	(հաշուակալ)
	Պ. Թովնեան	(քարտուղար)

Հետեւեալ քաղաքներու մէջ կան
Կղերական Առաջնորդներ եւ Ժողովրդապետներ

- 1.— Էմիլիւրի
- 2.— Յիարպէֆի
- 3.— Քէօքսիեան
- 4.— Ա. Գանա

ՎԻՃԱԿԱՑՈՅՑ ՄԷԿ ՏԱՐՈՒԱՆ

ՆԵՐՔԻՆ ԵՒ ԱՐՏԱՔԻՆ ՀԻՒԱՆԴՈՒԹԵԱՆՑ

Ս. ՅԱԿՈՎԼԵԱՅ ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑ - ԱՆԿԵԼԱՆՈՑԻ

ՀԻՒԱՆ ԴՈՒԹԻՒՆՆԵՐ	ՄՈՒՑՔ			ԵԼՔ					
	Յունուար 1-ին պատրաստ	Մէկ տարուան մտակ	Թիւ ընկի. կիւմպաց	Գործողութիւն	Բաւուած	Բարւոյն	Մեւած	Գէկ. 31-ին պատրաստ	ԳՈՒՄԱՐ
Թողային	• 16	16		• 14	• 2			• 16	
Շնչառական գործարանաց	8	55	63	• 50	• 8	5	63		
Սրտի, արեան երակներու	1	49	20	•	• 13	5	2	20	
Մարտդական գործարանաց	• 14	14		3	9	3	1	1	14
Երիկամունքի եւ միգին գործանաց	8	57	65	4	30	24	10	1	65
Չղային եւ ուղեղային	4	16	20	•	• 7	11	2	20	
Ոսկորներու եւ յօդերու	2	16	18	2	4	10	1	3	18
Զանազան	4	40	44	• 41	• 2	1	44		
Աղեթափութիւն	1	6	7	• 6	• 1		7		
Աղեթի իցում	• 4	4		2	1	• 2	1	4	
Սրբանի	• 4	4		4	4	•	•	4	
Գանսէր	1	4	5	•	• 3	2	•	5	
Աչքի	• 6	6		6	6	•	•	6	
Արգանդի	1	4	5	1	5	•	•	5	
Ֆիւրոսի Սարգոսի, Ֆլէկոն	• 3	3		3	• 2	1	•	3	
Գիթի	• 1	1		1	1	•	•	1	
Գումար	30	265	295	26	171	62	46	16	295

ԱՌԱՋ ՆՈՐԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԵՒ

ՏՈԳՄԵՈՐ ՏՈՎՈՒՌԹԻՒՆՆԵՐ

ԵՒՐՈՊԱՅԻ ԹԵՄ

Բարիզ-Պիլիբա.— Հոգեւոր հովիւ Վաւաճապուի Եպսկ. Բիպարեան:

Մարսիլա.— Հոգեւոր հովիւ Գրիգորի Եպսկ. Պալաֆեան,
Մանչէսթը.— Հոգեւոր հովիւ Ղևոնդ Եպսկ. Գուրեան:
Լոնտոն.— Եկեղ. պաշտօնեայ Միքուման Բինյ. Տ. Խոսրով:

ԱՄԵՐԻԿԱ

Պոսթըն.— Առ. Տեղապահ Սերուրէ Ա. Բինյ. Ներսապուի:
Գալլիֆօրնիա.— Առաջնորդ Գարիգին Եպսկ. Խաչատուրեան:
Պուէնս Այրէս.— Հոգեւոր հովիւ Յովի. Բինյ. Ամիրեանց:

ԵԳԻՊՏՈՍ

Գահիթէ.— Առաջնորդ Թորգոմ Աբէ. Գուտակեան:
Ազեբսանդիա.— Առաջն. Փոխ. Մ. Ծ. Վրդ. Սիրուհեան:

ՍՈՒՐԻԱ

Հալէպ — Առաջնորդ Արաւապ Չ. Վրդ. Սիւրէեան:
Էյբրոս.— Առաջն. Փոխ. Սուէն Վրդ. Բէմիանեան:
Կիպրոս.— Առաջնորդ Պեթրոս Աբէ. Մարանեան:

ՀՆԿԵՍՍԱՆ

Կալկարա.— Հոգեւոր հովիւ Վահան Բինյ. Ազանեան:
Պոմպէյ.— Հոգեւոր հովիւ Յովակիմ Բինյ. Բարսեղեան:

ՀԱՊԷՇԻՍՏԱՆ

Ասիս Ապապա.— Հոգեւոր հովիւ Յովակի Չ. Վրդ. Կարայեան:

ՊԲԱԶԻԼԻԱ.— Հոգեւոր հովիւ Գարրիէլ Բինյ. Սամուէլեան:

ՊԱՐՍԿԱՍՏԱՆ (Արապասկան)

Թաւրիզ.— Առաջնորդ Ներսէս Աբէ. Մելիքբանդեան:

ՌՈՒՄԱՆԻԱ. ՊԵՍԱՐԱՊԻԱ

Պուրէէ.— Առաջնորդ Յուսիկ Եպսկ. Զօհրայեան:

ՊՈՒԼԿԱՐԻԱ

Սօֆիա.— Առաջնորդ Ստեփաննոս Աբէ. Յովակիմեան:

ՅՈՒՆԱՍՏԱՆ

Աթէնք.— Առաջնորդ Կորապետ լԵպսկ. Մազլմեան:
Թրակիա.— Առաջնորդ Մուսանդ Եպսկ. Փէրսահեան:

Մեկքոնեան կրթանոցի տնօրէնութիւնը կը վարէ Պ. Գ. Գիրակոսեան, աջակցութեամբ շատ կարող ուսուցչական մարմնի մը:

Որբանոցին կից է նաեւ բարերար Կարապետ Մեկքոնեանի հիանալի ապարանքը, ուր բարերարը ամառուան քանի մը ամիսները անցընելու սովորութիւնը ունի: Սոյն հոյակապ շէնքերը, որ Նամայն Կիպրոսի լաւապօյն շէնքերն են ու հիացում կ'ազդեն օտարներուն՝ ձեռակերտն է Նուչակաւոր ճարտարապետ Պ. Կարօ Պալեանի:

Ազգային վարժարանը ունի իր «Սանուց եւ Սանուհեաց» միութիւնները, որ իրապէս կը սատարեն մատաղ սերունդին մտամշակումին, իրենց սարքած գրական լսարաններուն ու փոքր գրադարանին շնորհիւ:

Ունինք նաեւ Լ. Մ. Բ. Մ.ի Կիպրոսի մասնաճիւղը, որ ծանօթ է իբր աշխարհիս բոլոր կողմերը գտնուած 97 մասնաճիւղերէն մէկը:

Լ. Մ. Բ. Մ.ը մարմնակրթական բաժինէն զատ, ունի նաեւ գիշերային դասընթացք մը: 1927—1928ի շրջանին, Լ. Մ. Բ. Մ.ը սարքեց քանի մը ընտիր մարզահանդէսներ, ղեկավարութեամբ վաստակաւոր մարզիչ Պ. Օ. Եազմաճեանի: փութացին նաեւ հազարաւոր օտարներ:

Լառնաքայի ու Ֆամակուստայի մէջ, ունինք միութիւններ ու գրադարաններ, որոնք բոլորն ալ կը ծառայեն Կիպրահայուութեան մէջ ստեղծելու գրական եւ մտամշակութային շարժում:

Նիկոսիա

ՆՈՒՊԱՐ ՄԱԿՍՈՒՑԱՆ

ԴՊՐՈՑԱՍԷՐ ՏԻԿՆԱՆՑ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ

49 տարիներ առաջ, Պոսոյ մէկ արուարձանին, Օրթաքէօյի մէջ կազմուած է այս ընկերութիւնը, նախաձեռնութեամբ քանի մը տիկիններու եւ օրիորդներու, որոնք այն ժամանակ իսկ զգացած են թէ ժողովուրդի մը բարոյականին ազնուացումն ու բարձրացումը կարեւոր ունի կնոջ դաստիարակութենէն:

Իսկոյն համեստ յարկի մը տակ կազմակերպած են բարձրագոյն վարժարան մը՝ ուր ընդունած են աղքատիկ, չքաւոր ընտանիքներու ուսման ընդունակ աղջիկները:

Այդ դրութեամբ երկար տարիներ Դպրոցասէրը օրինակելի յարատեւութեամբ առաջ տարած է իր գործը, շարունակաբար հայթայթելով ազգին կարող ուսուցչուհիներ, որոնք ղրկուած են մանաւանդ գաւառները հայ մանկան դաստիարակելու:

Եկած են փոթորիկներու, խորշակներու դժնդակ շրջաններ: Դպրոցասէրը արիաբար կուրծք տուած է ամէն խոչընդոտի եւ միշտ

պահած իր հաստատութիւնը կարելի եւ նոյն իսկ անկարելի չմիջոցնե-
րով. հաւատարիմ իր նպատակին, Համաշխարհային պատերազմէն յե-
տոյ, երբ որբերու խուճաբը դիմեցին Պուլս, իսկոյն Դպրոցասէրը իր
հիւրընկալ յարկին գուշերը բացաւ ու ողջագուրանքով ընդունեց այդ
անոթ եւ անսուաղ աղջիկները իր ծոցին մէջ, մայրական ինամքի ու
գուրգուրանքի առարկայ ընելով զանոնք: Յանդպնութիւն մըն էր
թերեւս իրենց նեղ պիւտճէով 300 որբուհի ընդունիլը, բայց այդ տի-
կիները չգիտցան վհատիլ ու դիմեցին ժողովուրդին որ օգնութեան
ձեռք կարկառեց միշտ իրենց: Դպրոցասէրը պահ մը կրկին ուսումնա-
բան մը վերակազմեց որբանոցին մէջ, մինչեւ այն թուականը, ուր
ստիպուեցաւ մեկնիլ Յունաստան միշտ ծանրաբեռնուած իր 300 սա-
նուհիներով: Յունաստան աննպաստ ըլլալով իր պայմաններուն, անկէ
անցաւ Մարսէյլ, ուր գաղթական թէ բնիկ սղագակիցներ լաւագոյն
ընդունելութիւնը ըրին իրեն, եւ այժմ վերջ տալու համար իր թա-
փառայած կեանքին, եկած հաստատուած է Բարիզի մօտիկ արուար-
ձաններէն Տէնսիի մէջ, ուր բաւական թիւով հայութիւն կայ:

Բոլոր այն ազգայինները որոնք կ'երթան այցելել Տէնսիի վար-
ժարան-որբանոցը, սրտերնին ուրախութեամբ լեցուն կը մեկնին ինչ
հրաշք է այդ որ, այդքան նիհար պիւտճէով կարելի կ'ըլլայ այդ-
քան լաւ կազմակերպուած հաստատութիւն մը պահել, ունենալ 250
սանուհիներ, ամէնքը կայտառ, զուարթ եւ ուրախ, բարեկեցիկ ծնողաց
զաւակներուն պէս. կը խնդան, կ'երբեն, կ'ուսանին ու օրերը կը
սահին երջանիկ: Երբեմն ալ հարմիրքներ կ'ըլլան: Տրամսայի մէջ
պանդուխտ երիտասարդը երբ ամուսնութեան ելլէ, կը դիմէ Դպրո-
ցասէր, լաւագոյն հայ աղջիկը հոն է, համեստ, կրթեալ ու ընտա-
նասէր:

Եւ ով որ դեռ կը տարակուսի թէ հայ կինը բան մը կրնայ ընել,
գործ մը գլուխ հանել, կ'ամչնայ իր տարակուսանքէն, երբ այցելէ
Դպրոցասիրաց վարժարանը:

Վերջերս Բարիզի մէջ կազմուած է Դպրոցասէրի կեդր. վար-
չութիւնը հետեւեալ անդամուհիներէն.

Փատ. նախագահ՝ Յիկ. Նոյնի Դափամանեան, Տիկիներ՝
Յեւելիեան եւ Էվնիան (պատուոյ անդամուհի), Ա. ատենապետ՝
Յիկ. Անայրս, Բ. ատենապետ՝ Օր. Թ. Պալքազար, Ա. ատենադպիր՝
Յիկ. Աժօհէրեան Բ. ատենադպիր՝ Յիկ. Մ. Ալգունեան. Գանձա-
պետ՝ Յիկ. Ս. Խանկեան, Ընդհ. տնօրէնուհի՝ Յիկ. Մարա. Խոր-
հրդականներ՝ Յիկ. Ս. Սատրեան. Օր. Ն. Սիմօնեան Յիկ. Զ.
Սարգիսեան եւ Յիկ. Զ. Պարթիզպանեան:

ԳՐԱԿԱՆ ՀՈՒՆՁՔԸ 1928ԻՆ

Տարեցոյցին էջերը թոյլատու չըլլալով առանձին առանձին ներկայացնել վերջացող տարուան հրատարակութիւնները եւ վերլուծել անոնց գրական արժէքը, կը բաւականանանք յիշատակել միայն այն երկերն ու թարգմանութիւնները, որ տրամադրուեցան խմբագրութեանս՝ իրենց հեղինակներուն եւ թարգմանիչներուն կողմէ:

Խ.

ԱՆՑԱԾ ՕՐԵՐ (Վ. ՄԱԼԷ ՆԱՆԻ)

Յուշամատենան Գատրգիւղի գրական երեկոյթներու (1892—94), ժամանակակից գրական եւ ազգային դէմքերու յուշագրութիւններովը եւ գրչի սիրուն խաղերովը համեմուած յիշատակարան մը, պատկելագարդ, որ լոյս ընծայուած է Բարիզի գեղարուեստական հայ տպարանէն, մաքուր տպագրութեամբ:

Յառաջաբանը գրի առած է Պ. Արշակ Զօպանեան:

ՍԻԴՕՆՆԱ (ՆՇԱՆ ՊԷՇԻԿՈՒԱՇԻՆԱՆԻ)

Տպագր. ՆԵՐՍԷՍ, Բարիզ: Հատորը արդիական արուեստով զինակարած է Պ. Մ. Քէպուպեան: Սկիզբը դրուած է Պ. Սրտաշէս Յովհաննէսեանի մէջ գրական ուսումնասիրութիւնը, որով ի յայտ կը բերուի երկտասարդ հեղինակին գրական դիմագծութիւնը, իր ամբողջական երեսներով:

Նշան ՊէշիկՊաշլեան, իր այս հոգեբանական երկով, որ քաղուած է Յիսուսի կեանքէն, իր ընկեր Շահագարով եւ իր երգիծական ինքնատիպ գրութիւններով ուշագրու յայտնութիւն մը եղաւ մեր նոր գրականութեան մէջ:

ՄԱՏԱՄ ՊՕՎԱՌԻ (Կ. ՅԼՕՊԷՆՈՒ)

Թրգմ. ՅՈՎԱԷՓ ԿԷՇԻՇԵԱՆ

Տպագր. Մ. Յովակիմեան: Տարուան կարեւորագոյն թարգմանական երկը կարելի է համարել Ստուար հատոր մը. սկիզբը դրուած են շահեկան ծանօթութիւններ Կ. Յլօպեանի կեանքէն:

Արդի աշխարհաբարին նրբութիւններուն ծանօթ՝ Պ. Յ. Քէշիշեան յաջողած է կենդանի ու բարախուն լեզուով մը պահպանել վէպին հարազատութիւնը, թէ՛ իր ոգիին եւ թէ՛ իր գրական արժէքին արտայայտութեանը մէջ:

ՓՐԿԱՐԱՐ ՎԷՍՈՒԹԻՒՆ (ԵՊԷԹՓՓՈՅԻ)

Թրգմ. Օր. ԱՐՇԱՒԱՆՈՅ 2. ԱՆՏՈՆՆԱԿՆ

Տիկ. Զ. Ասատուրի (Սիպիլ) խոստմնալից աշակերտուհին Օր. Ա. Անտոնեան, բաւագոյն, ճաշակաւոր ընտրութիւնը ըրած է, մեր լեզուին վերածելով այս քնքուշ վէպը, որ իր հրահանգիչ գրուագներով եւ իր ազնիւ ցանկութիւններու վսեմ խտէարով ողիցոյց մը կրնայ ըլլալ նորահաս սերունդին համար:

Արդի աշխարհարարին թարմ եւ առողջ տարրերը կը զանենք այս թարգմանութեան մէջ՝ լեզուի մաքրութիւն եւ քառերու նորը ընտրութիւն, գաղափարական եւ արտայայտութեան ընդհանուր ներդաշնակութիւն, որոնք յատկանիշն են յաջողագոյն երկի մը. (Տպագր. Յ. Մ. Սէթեան):

ՎԻՔԹՕՐԻԱ (ԿՆՈՒՑ ՀԱՄԱՌՆԻ)

Թրգմ. Տ. Ա. 2.

Նորվեկիացի մեծանուն գրագէտին այս գմայելի վէպը, որ Նուպէլեան մրցանակին արժանացած է, կարեւոր տեղ մը գրաւեց հայ թարգմանական գրականութեան մէջ, թէ՛ որպէս արուեստի զորք եւ թէ՛ յաջող արտայայտութիւններէն մէկը՝ արդի աշխարհարարին:

Տպագրութիւն Մ. Յովակիմեան:

ԱՐՐԱՅ ՔՕՆՍԹԱՆԹԷՆ (Ե. ՀՆԷԷԳԻ)

Թրգմ. ՆԻՓԻՄԷՆ ՕՏԵԱՆ

Մեծանուն գրագէտ Գրիգոր Օտեանի յատարանով վրասին լոյս ընծայուեցաւ 2. Կոշտարեան գրատան կողմէ: Թարգմանուած երկը ծնուած է ամբողջ Օտեան գեղատանի յիշատակին իր ճշմարտութեամբ ու խնամով մեր լեզուին վերածուած այս վէպը յանձնարարի է բոլոր գրասէրներուն:

Նոյն գրատունը լոյս ընծայած է նաեւ Արփիար Արփիարեանի Խնդամալիկ Աղջիկը (վէպ ազգ. կեանքէ), Տօրթ. Փաշայեանի Աղջկան մը յիշատակաւմը, Մոլիէրի Աէր Բօլիէլ է, Պետրոս Դուրեանի Սև Հողերը (ազգ. պատմ. թատերախաղ) եւ Ա. Քոնիէի ու Կ. Սօրպէի Թագաւորը կը ձանձուակայ կատակերգութիւնը (թարգմանութեամբ Զ. ՆեՄՅէի):

ԱՐՄԼԱՆՆԱՆ ԱՐՔԵՊԻ ԵՐԿԵՐԸ

Քէորզ Արք. Արարանեան անցնող տարուան մէջ լոյս ընծայեց երկու գրքեր. 1.— Կեանքի դասը մայրաքիւններու համոյեպ, եւ 2.— Աշուխացից եօրնեակ (Տպագր. «Գլխիմպէրկ» Կ. Ն. Մագասնեան): Երկու նրատարակութիւններն ալ, առաջինը աշխարհական եւ երկրորդը եկեղեցական մարզին մէջ կը ձգտին իրենց հրահանգիչ բովանդակութեամբ մարութ կենցաղի մէջ թելադրանքը բերել հանրութեան: Երկու գործերուն մէջ ալ երեւան կու գան Արարանեան Ս.ի ինքնայատուկ ոճը ինքնեկ արտայայտութիւնը: Կեանքի դասը ծծուած է իր եղբոր հոգեւոյս Վարդան քնյ. Արարանեանի, իսկ երկրորդ երկը՝ Հայ Կղերին:

Հ Ե Յ Կ Ի Ա

**ՊԵՄԿԵՐԷԶԵՐԴ ԿԵՆԱՅ ՏԵՄԻԷԱ,
Կ Ի Ա Ե Մ Ա Ն Ե Յ**

Միակը իր տեսակին մէջ 10րդ ՏԱՐԻ

Տիր եւ Տնօրէնուհի ՀԵՅԿԵՆՈՅՑ ԱՆՈՒՐ

Տարեկան բաժնեգին 400 դր. Եւրոպա 75 ֆր.

Եզիպց. 1 եզ. եւ Ասերիկա 3 1/2 տար

ՀԱՍՅԷ.— Պոլիս, Յերա Բոսթրակի 192

**“ Հ Ա Յ Ի Օ Ս Ն Ա Կ ”,
ԿՐՕՆԱԲԱՐՈՅԱԿԱՆ ԵՒ ԳՐԱԿԱՆ
Ա Մ Ս Ա Գ Ի Բ**

1929 յունվարին, սոյն ամսօրեայ պարբերագիրը կը թեւակոխէ իր հինգերորդ տարեշրջանին մէջ, նպատակ ունենալով ժողովրդեան նանչցնել ու սիրցնել Հայ. Ս. Եկեղեցին, իր մարտը դաւանանքով եւ Ս. Խորհուրդներով, ու կազմել մասնաւորապէս նոր սերունդին մէջ առողջ նկարագիր, բարոյական, շահագրգրական ուսուցումներով եւ պատմուածքներով:

Տարեկան բաժնեգին՝ Թուրքիա 200 դր. Արտասահման 2 աօլար:

Հասցէ՝ Զարմայր Ա. ֆնյ. Կեզիւրեան, Տնօրէն-Խմբագիր Հայ Խօսնակի, Պոլիս, Բանկայթի, Բօսնիարկղ Թ. 16:

ԱՆԴԱՐՁ ՄԵԿՆՈՂՆԵՐ

Շ Ո Ւ Շ Ա Ն Ի Կ Կ Ո Ւ Ր Ղ Ի Ն Ե Ա Ն

Նախորդ տարի, արգեն իսկ լոյս տեսած ըլլալով Տարեցոյցը, կարելի չեղաւ արձանագրել մահը Տիկ. Շուշանիկ Կուրղինեանի, չոր առաջին քերթողուհին է Կովասահայերուն մէջ: Անիկա իր քնքոյշ

Տիկ. Շ. ԿՈՒՐՂԻՆԵԱՆ.

ու սրտայոյզ քնարը 90ական թուականներէն ի վեր թրթռաց առաւելապէս թշուառներուն, բանուորին, գիւղացիին եւ աշխատանքի զոհներուն համար: Իր երգերը ամէնքն ալ սրտագրաւ, կը զիզուն անկեղծութեան, գորովի ու տառապանքի բաբախուն շունչով:

Տիկ. Շուշանիկ Կուրղինեան ծնած էր 1876ին Աղէքսանդրաբոյ: 16 տարեկանին սկսած է երեւալ արեւելահայ պարբերականներու մէջ: 1907ին լոյս ընծայեց բանաստեղծութեանց հատոր մը, «Արեւալոյսի Ղօղանջներ» խորագրով: Այնուհետեւ շարունակած է աշխատակցիլ զանազան հանդէսներու, տարեցոյցներու եւ օրաթերթերու:

Իր թաղումը 1927 նոյ. 27ին տեղի ունեցաւ Կովասի մէջ, սըրտառուչ հանդիսաւորութեամբ: Տաղանդաւոր քերթողուհին իրենց վերջին յարգանքը ընծայեցին «Հայ դրական ընկերութեան», «Հայ աշխատաւոր դրողների միութեան անդամներն ու բոլոր պարուխտ գըրողները, ուսանողներ եւ գրականասէրներ:

Հ Ր Ա Ն Տ Ա Ս Ա Տ Ո Ւ Ր

Յունիս 5ին մեռաւ Գնալըի մէջ: Յուզարկաւորութիւնը տեղի ունեցաւ Բերայի Ս. Երբ. եկեղեցիին մէջ, նախապահութեամբ Ս. Պատրիարքին իրենց վերջին մեծարանքը ընծայեցին ազգ. մարմիններու, մամուլի ներկայացուցիչներ, մտաւորականներ, եւայլն:

(Հրահա Աստուրի ինքնակենսագրութիւնը տեսնել էջ 30—37)

Հ. ԽՈՐԷՆ ՍԻՆԱՆԵԱՆ (Մխիթարեան)

Ծնած է Կոտայնա, 1867ին: 17 տարեկանին սրեմ կը կրէ Ս. Ղա-
գարի վանքը և 1892ին բահանայ կը ձեռնադրուի: Հ Սինանեան տարիներ
ուսուցչական պաշտօն կը վարէ Մխիթարեան (Գատաղիւղ) և Մուրատ Ռա-
ֆայէլեան վարժարաններուն մէջ: Ուսողութեան և աստեղագիտական ճիւղե-
րուն մասնաւոր հակում ցոյց տուած ըլլալուն համար, կը զրկուի Բատուայի
համալսարանը, ուր կը զարգացնէ այդ գիտութիւնները:

Հ. Խորէն Սինանեան գիտական տեսութիւններ և ուսումնասիրու-
թիւններ հրատարակած է Բազմավէպի մէջ: Վախճանեացա վերջացող տար-
ուան առաջին ամսուն Պոլսոյ մէջ:

Թ Լ Ո Դ Ի Կ (Լավինցեան)

Ծնած է 1873 մարտ 5ին Սկիւտար: Իր ուսումը ստացած է ձեմա-
րան, Նոր դպրոց և Պէրպէրեան վարժարաններուն մէջ: Ուսանողական

շրջանէն սկսած է աշխատակցիլ
պոլսահայ թերթերու և պարբերա-
կաններու: Ուսումնասիրած է Պոլ-
սոյ գաւառաբարբառը, որ «Պոլսոյ
Հայեվարք» անունով, ստուար գործ
մը (անտիպ), արժանացած է Իզ-
միրեանց գրական յանձնատողի
Ա. մրցանակին:

1907ին Թէոդիկ ձեռնարկած է
հրատարակութեանը իր Ամէնուն
Տարեցոյցը-ին, որ միայն բանի
մը տարուան ընդհատումով, միշտ
շահեկան պէսպիսութիւններով շա-
րունակուած է՝ մինչև 1929: Այս
տարուան հատորը զեռ չհաւարած
վակեց իր աչքերը (25 մայիսին)
Ռարիզի մէջ, ուր հաստատուած էր
վերջերս:

Թէոդիկի հրատարակած ու-
րիշ երկերն են Տիպ ու Տառ, Կա-

ղանդը (պատմութեան), Յուսարձան, Եւն. Եւնու: Կը թողու նաև անտիպ
աշխատութիւններ և զանազան գրութիւններ՝ ցրուած օրաթերթերու և պար-
բերաթերթերու մէջ:

Թէոդիկ երկար տարիներ իբր համարակալ պաշտօն վարած է առեւ-
տրական հաստատութեանց մէջ: 1922ին Գործու մեկնելով, հոն պաշտօն
վարեց իբր ուսուցիչ նախ Արիլէոնի Ռելիֆի և յետոյ Լօրտ մէլլըս Ֆօնտի
որբանոցներուն մէջ: Յետոյ 1926ին Կիպրոս փոխադրուեցաւ իբր համարու-
կալ Մելքոնեան կրթական հաստատութիւններուն:

Թ Լ Ո Դ Ի Կ

ՆԵՐՍԷՍ ՔԷՆՅ.

ՆԵՐՍԷՍ ՔԷՆՅ. ԶԻՒՄՐԻՒԹԵԱՆ

Բնիկ Պրուսայի ձերբահ գիւղէն, եղած է ուսուցիչ և տարիների առաջ քահանայ ձեռնադրուած է Յովհ. Արքեպ. Արշարունիէ: Տարագրութենէ Պոլիս վերադարձին Ֆերիզիզի Եկեղեցիին մէջ քահանայագործելու կոչուած ու իրրև հոգեւոր հովիւ ու պարտաճանաչ պաշտօնեայ վայելած է թաղեցիներուն համակրութիւնը: Ներսէս Քենյ. նախագահն էր տեղին Հիւանդանոցի Օժ. Մասնախումբին:

ԳԱՐԻԻԷԼ ՔԷՆՅ. ԽԱԶԱՏՈՒՐԵԱՆ

Բնիկ Պրուսացի. ձեռնադրուած է քահանայ 1888 թուականին: Կը քահանայագործէր Իզմիրի Մայր Եկեղեցւոյ մէջ, առաջնակարգ ձայնագրագէտ էր և ունէր հնչեղ ձայն. վերջերս զաղթած էր Ամերիկա, ուր Թորոնթոյէն անոր սպրուստը ապահոված էր ծանօթ բարերար Տիար Լեւոն Պապեան: Վախճանած է Եռուսայն Սիթիի մէջ:

ՆԵՐՍԷՍ ՔԷՆՅ. ՔԱԶԵՆՅ

Բնիկ Կիլիկեցի. եղած է ուսուցիչ զանազան վարժարաններու մէջ. վերջերս ձեռնադրուած էր քահանայ Գատըզեղի Ս. Թագաւոր Եկեղեցւոյն վրայ, ուր կոչուած էր կարեւոր դեր մը ունենալ իր հոգեւոր նոր պաշտօնին մէջ. երբ անողոթ հիւանդութիւն մը եկաւ այնքան կանուխ վերջ տալ իր կեանքին:

ՏԻԿԻՆ ՅՈՒՍԻԱՆԷՆԷ ՏԻԼՊԷՐ

Հայ բարձր դասու և օտար ընկերական շրջանակներու մէջ իխտ յարգուած դէմք մըն էր Տիկ. Յ. Տիլպեր, օժտուած ազնուական յատկութիւններով: Տիկ. Տիլպեր ժամանակին իր օգտակար ծառայութիւններն ի սպաս դրած է ազգին, իբր գործօն անդամ Հիւանդանոցի Տիկնանց Խնամակալութեան, Օրթագիւղի Աղջկանց Որբանոցի Խնամակալութեան, եւլն:

AVO

Գ Ր Ի Գ Ո Ր Թ Է Ր Զ Ե Ա Ն

(Ֆիզէնկաճի պաշտ)

Ծնած է 1878 թաւն. նախնական կրթութիւնը կ'ստանայ Բերայի

Գ Ր Ի Գ Ո Ր Թ Է Ր Զ Ե Ա Ն

մեծ համբաւի կը տիրանայ, 10 տարի մտալէ վերջ կը դառնայ Պոլիս եւ կրկին կը մտնէ պետական ծառայութեան մէջ: Արժանացած է ք Մէճիտիյէ եւ Օսմանիյէ պատուանշաններուն:

Վերջին տարիները հանգստեան կոչուած անշուք կեանք մը կը վարէր ի Պէոյիւքտէրէ, ուր մեռաւ խոր ծերութեան մէջ:

Գ Ա Ս Պ Ա Ր Զ Ե Ր Ա Ջ

Ծնած է Խասգիւղ, իբր կարող իրաւագէտ մեծ յարգ կը վայելէր թէ՛ հայ եւ թէ՛ օտար շրջանակներու մէջ: Հմուտ էր Հայերէն, թուրքերէն եւ ֆրանսերէն լեզուներու: Գրած է հմտալից յօդուածներ իր մանկական յիշատակներէն, և մանաւանդ Խասգիւղի կեանքէն, ուր այնքան մօտ և ժամանակակից գտնուած է Վարժապետեանի, Շահնազարեանի և Արժրունիի նման երեւելի դէմքերու: Վարած է հանրային պաշտօններ իբրեւ Հոգաբարձու Խասգիւղի վարժարանին և իբրեւ անդամ Դառաստ. Խորհրդի, Կտակաց Հոգաբարձութեան և Քաղաքական Ժողովի:

Բ Ա Ր Ս Ե Ղ Կ Ի Ի Լ Պ Է Ն Կ Ե Ա Ն

Բնիկ Կեսարացի, վկայեալ փաստաբան և եռանդուն ժողովական. իր բնակութիւնը հաստատած էր Իզմիր, ուր իր արուեստը ի գործ դնելով հանդերձ՝ մասնակցած է տարիներով Գաւառ. և Քաղաք. Ժողովներու:

Բ կիւլպէնկեան համոզումներուն վրայ հաստատ, բարեկամական շարժանակի մէջ դիւրահաղորդ ու ազգին շահը ճանչցող անձնաւորութիւն մըն էր:

AVO

Պ Օ Ղ Ո Ս Կ Ի Ի Լ Պ Է Ն Կ Ե Ա Ն

Որդին է Լօնտոնաբնակ ծանօթ բարերար Տիար Ներսէս Կիւլպէնկեանի և թուր ազգային մեծանուն բարերար Տիար Պատրիկ Կիւլպէնկեանի Կընքեց իր մահկանացուն 14 տարեկան ծաղիկ հասակին մէջ, անմխիթար սուզի մէջ թողլով իր վշտահար ընտանիքը և ազգականները:

ՏԻՔՐԱՆ ՏԷՐ ՆԵՐՍԷՍԵԱՆ

Բնիկ Կարնեցի, շատ տարիներ առաջ Պոլիս հաստատուած ու իր ձեռներէցութեամբ կարեւոր դիրք գրաւած է, վայելելով հայ և թուրք շքրջանակներու վստահութիւնը: Եղած է Քաղաքապետութեան Ժողովի ինչպէս նաև Քաղաքական Ժողովի անդամ և միանգամայն Պատրիարքարանի առաջին գործակատար Օրմանեան Արքազանի Պատրիարքութեան օրով:

Լ Ե Ի Ո Ն Ա Ս Ա Տ Ո Ի Ր

Կրտսեր եղբայրն էր ողբացեալ Լրանտ Ասատուրի և իր կեանքին մեծագոյն մասը անցուցած էր Պոլսոյ մէջ: Տարիներ է ի վեր հաստատուած էր Փահիրէ և կը պարապէր առեւտրական գործով, համակրութեան մթնոլորտ մը ստեղծելով իրեն համար հայ և օտար շքրջանակներու մէջ: Անդամակցած է ազգային այլեայլ մարմիններու:

Երկար տարիներ գործունեայ անդամ եղած է Բարեգործականի Վարչական Խորհուրդին, որուն կողմէ բնիչի պաշտօններ ալ վարած է և մասնակցած է ազգային բոլոր կարեւոր ձեռնարկներու:

Ա Ր Թ Ա Ք Ի Ս Ա Ր Ա Յ Ե Ա Ն

Բնիկ Արաբկիրցի Կանուխէն Պոլիս եկած ու ընտանեկան բոյն մը կազմելով, իր ձեռներէցութեամբ պատուաւոր դերք մը շինած էր իր ոսկերիչ արհեստակիցներուն մէջ ու յարկուած՝ միանշամայն ամէնուն կողմէ: Իբրև Քարեպաշտ քրիստոնեայ կը սիրէր իր եկեղեցին ու մօտակարայէս քսան տարի ծառայեց անոր՝ իբրև անդամ Ընդհ. Ժողովի, Թաղ. Խորհուրդի եւ Ղալաթիոյ Խնամակալութեան, որուն մասնաւանդ երկար տարիներ դարձակցեցաւ բարոյանուէր աշխատութեամբ:

ՅԱԿՈՐ ՊԷՅ ՊԷԿԵԱՆ (Գնդապետ)

Հայ գինուորական բժիշկներու երիցագոյնն էր: 65 տարի առաջ մը ստած էր պետական ծառայութեան մէջ: Հմուտ անձնուորութիւն մըն էր: 1911 թուականէն սկսեալ երեք տարի անդամակցած է Ազգ. Հիւանդանոցի Հոգաբարձութեան:

Ա Ր Ի Ս Տ Ա Կ Է Ս Պ Օ Յ Ա Ճ Ե Ա Ն

Ծնած է Պոլիս, եղած է ուսուցիչ և անօրէն ազգային զանազան վարժարաններու մէջ, մօտակարայէս 35 տարի, մանաւանդ իբր թուրքանութեան և պատմութեան ուսուցիչ համբաււոր եղած է: Հեղինակ թուրքանութեան դասագրքերու:

ՎՐԻՊԱԿ.— Էջ 319ի լուսանկարից ցերեխ «Գազազեան» պիտի ըլլայ ՊԷՋՃԵԱՆ:

Ի Ս Ր Ա Յ Ի Լ Է Ա Յ Կ Ա Ջ Ե

Բնիկ Պոլսեցի, եղած է ուսուցիչ և տնօրէն ազգ. վարժարաններու: Երկար տարիներ վարած է Ազգ. Հիւանդանոցի ներքին դեր տնօրէնի պաշտօնը, իղճմասօրէն ու արդիւնաւոր կերպով Վերջերս ստանձնած էր Գատըզիւղի Թաղական Խորհրդի քարտուղարութիւնը: Կը վայելէր պարկեշտ ու պարտաճանաչ պաշտօնեայի համբաւ:

Գ Ա Ր Ե Գ Ի Ն Մ Մ Ե Ր Կ Ե Ր Ե Ա Ն

Բնիկ Պոլսեցի, եղած է ուսուցիչ և ապա կոչուած է Ազգ. Հիւանդանոցի հաստատութեան մէջ ղիւանապետի ու համարակալի կրկին պաշտօնին, զորս երկար տարիներ վարած է կատարեալ ձեռնհասութեամբ:

Վերջերս կը վարէր Գարակեօղեան Որբանոցին և Գատըզիւղի Թաղական Խորհրդին համարակալութեան և քարտուղարութեան պաշտօնները:

Տ Ի Գ Ր Ա Ն Մ Ա Ն Ո Ւ Կ Ե Ա Ն

Հայ եւ օտար առեւտրական շրջանակներու մէջ ծանօթ ու յարգուած դէմք մըն էր. օգտակարապէս ծառայած է Ազգ. Հիւանդանոցին՝ իբրև անդամ Հոգաբարձութեան և նախագահած է նաեւ Քաղաք. Ժողովին, եւ իր բարեհամբոյր բնուորութեամբն ու աւատաձեռնութեամբը վայելած է միշտ ազդին վստահութիւնն ու համակրութիւնը:

Ե Ր Ո Ւ Ա Ն Դ Յ Ր Ա Ն Գ Ե Ա Ն

Մեւսած Թէհրանի մէջ, Համալսարանական ուսում ստանալէ վերջ կ'ըզբազէր ուսուցչութեամբ: Աշխատակցած է «Մշակի», «Մուրեհի» եւ այլ պարբերականներու, եւ հրատարակած է շարք մը գրքոյկներ:

AVO

Բ Ո Վ Ա Ն Դ Ա Կ Ո Ի Թ Ի Ի Ն

Ա. ՄԱՍ

Յարացոյցը (A. Samain).— <i>Եղիշէ Արք. Դուրեան</i>	23
Տեախ (Վ. Հիւկօ).— <i>Արշակ Չօպանեան</i>	25
Թովմաս Թէրզեանի կեանքէն.— <i>Հրանտ Ասատուր</i>	27
Ենթակենսագրութիւն Հ. Ասատուրի	30
Հայ գրականութիւն.— <i>Յակոբ Օշական</i>	38
Օր Մեռելոց (Յ. Պակովի).— <i>Հ. Արսէն Ղազիկեան</i>	44
Մ ամբ Մեծարեց. — <i>Ազատունի</i>	51
Շօղակար Մանուկ.— <i>Աարուշան</i>	54
Տէր Երէ գօրուես...— <i>Վ. Թէրզեան</i>	59
Սեպիկեանի.— <i>Քրօթ. Արքայիմ Տ. Յակոբեան</i>	60
Արցունի.— <i>Վահան Մալեզեան</i>	71
Պատմական անօրպ երկ մը Քիւզանդ Քէչեանի	72
Նախնեաց գործեր.— <i>Կ. Յ. Բամաջեան</i>	81
Վեպիկ եւ խօսք Օրմանեան Ս.ի	82
Բժիշկի Քանանայ մը.— <i>Տօրթ. Վ. Թորգոմեան</i>	91
Քաստ Եանը.— <i>Յովհ. Ասպեա</i>	99
Վէպը նախնական դարերու մէջ (Է. Չօլմ).— <i>Վ. Ս. Եովակ</i>	101
Սեպիկեան Կուրեղեան.— <i>Թ. Ա.</i>	105
Պատմաբաններ Թուրք, Արաբ եւ Պարսիկ Գրական- նութենէն.— <i>Աստիան Յ. Կուրեղեան</i>	108
Վարդավառ.— <i>Գէորգ Արք. Արսլանեան</i>	112
Սօնա.— <i>Միւռէյ</i>	118
Հիասրարում.— <i>Հայկանոյշ Մաթ</i>	122
Օտար բնիկացուցներ.— <i>(սփը Սէթու)</i>	123
Պառէս եւ Հայտնիք.— <i>Դեղամ Ֆէնէրճեան</i>	127
Թաշուհեանուն անէճք.— <i>Տօրթ. Մարգարեանեան</i>	129
Ոնիր մը.— <i>Յակոբ Մեծուրի</i>	132
Հայ Աւուղներ.— <i>Տօր. Գ. Շահազար</i>	137
Տօք, Տիրան Գաբամանի.— <i>Տօրթ. Շահազար</i>	145
Պատմաբանութիւնը գործն. կեանքի համար.— <i>Գ. Ա. Սարաֆեան</i>	149
Ակնարկ մը համաբալ. կրք. Եւրոպայի վրայ.— <i>Յ. Հինդլեան</i>	155
Հայերը Մագանդանում եւ խորասանում.— <i>Յովակիմ քհնյ. Բարսեղեան</i>	165

Զօն առ Պ. Կիւլպէնկեան. — <i>Խաչիսար</i>	
Արեւածագէն առաջ (Քօրիճ). — Ա. Մ. Ժամկոչեան	176
Պոլսահայր. — <i>Թորգոմ Պոյաճեան</i>	177
Գրիգոր Օսեանէն համակ Ս. Օսեանէն	178
Լուսներ ծովուն մէջ (Խորիս Անձէա). — Թ. Ա.	179
Կեալիս Բերբաւածը, Տխուր եղբայրուրիներ. — <i>Գեղամ Թէրզեան</i>	180
Կախ ԼԼան Թոյսրոյի հարիւրամեակը	181

ԳՆԳԱՐՈՒՆԵՍՏՆՆԵՐՈՒ ԱՇԽԱՐՀԷՆ

Պարզ բազմակիրք երկիրներու մէջ. —Արուս Ազատեան	185
Հայ բնիկ փառաբեւէն՝ Սիրանոյց. — Թ. Ա.	195
Ռեմը, Գեղարուեստի սէրը, Իմ Մուսան եւ Նօքեր Ազատեանի կեանքից. — <i>Սիբանոյշ</i>	202
Վեներիկի երաժշտանոցին առաջը. — Խ.	205
Մոռցում դաշնակաւոր մը. — Վ. Սայրսուր	207
Petit Piede jacile pour Piano à 4 mans. — R. Manas	212
Գաբրիէ Երանեան եւ իր ժամանակի նշանաւոր ազգայինները. — <i>Արիտարէս Ա. րճնյ. Հիարլեան</i>	214
Սրբազան երաժշտարիւնը. — Վ. Ի թիւճեան	219
Հայ հաննարը նկարչութեան մէջ. — Հ. Վ. Խ.	224
Մագաղաթեայ աւեսարաններ	228
Ֆրանսահայ զաղարք. — <i>Յովհաննէս Վարժապետեան</i>	233
Առաջին Հայ դպրոցը. — Մ. Գ. Շալեան	245
Արեւոյց. — <i>Տօրթ. Ա. Ն. Մեղպուրեան</i>	255

ՆՐԱՐՈՒԿ ՄԱՍ

Թուրքիոյ համրապետարիւնը եւ Յիսասակարանը	273
Թուրքիոյ արդի օրէնքները. — <i>Լուիֆիկ Գույումճեան</i>	275
Հայրապետարիւն հայոց	283
Պատրիարքարիւն Ս. Երուսաղէմի	284
Պատրիարքարիւն Հայոց Թուրքիոյ	286
Ս. Փ. Ազգ. Հիւանդանոց	294
Պոլսահայ Կրթակ. Հաստատարիւններ	321
Հայ Կարդիկէ Հաստատարիւն	328
Արասառնմանի կեանքէն	331
Անդարձ մեկնողներ	337

ԷՐՄԻՍ

ԳՕՆԱԷՐՎԱՅԻ

ԳՈՐԾԱՐԱՆ

ՀԱՍՏԱՏՈՒԱԾ 1862ԻՆ

Ֆ Ե Ն Տ Ե Գ Լ Ը

Տօյմա-Պաղչէ փողոց Թ. 126

Կ. ՊՈԼԻՍ

Էրմիս գօնաէրվայի գործարանը, որ հանրա-
ծանօթ է իր ընտիր պահածոներով, այս անգամ
փոխադրուած եւ հաստատուած ըլլալով իր նոր
շէնքին մէջ, ա՛յլ աւելի խնամով եւ հոգածու-
թեամբ կը պատրաստէ ու կը ծախէ՝

ԲԱՆՋԱՐԵՂԻՆՍՅ ՊԱՀԱԾՈՆԵՐ

ԱՅՎԱԼԸԳԻ ԸՆՏԻՐ ԶԻԹԱԻԴՈՎ ԵՓՈՒԱԾ

ԲԱՆՋԱՐԵՂԷՆԻ ՊԱՏՐԱՍՏ ԿԵՐԱԿՈՒՐՆԵՐ

ՀԱՄԲԱՒԱԻՈՐ «ՆԱԼԱՆՃԸ ՏՕԼՄԱՆ»

ԳՕՄԲՕՍԹՕՆԵՐ ԵՒ ՄԱՐՄԷԼԱՔՆԵՐ՝

Մամուտը կերպով կը յանձնարարուի ու-
շադրութիւն ընծայել ԷՐՄԻՍի տուփերուն վրայ
գտնուող վերի վաճառանիշին:

Աւտաստեմանէն շրջալիք յանձնարարութեանց
համար յաւագոյն պայմաններ:

ԳԵՄԵԼ ՈՒՂՂԱԿԻ ՎԵՐԻ ՀԱՍՑԷՈՎ

Բ. ԵՐԿԱՆԵԱՆ ԵՒ ԸԿԵՐՔ

AVO

ՇԻՐԱՔ. ՕՂԻ

Համբաւաւոր

ՇԻՐԱՔ. ՕՂԻ

Ք
Պ
Ե
Ն
Օ
Ր

Վ
Օ
Տ
Ք
Ա

«ՇԻՐ-ԱՔ., ՕՂԻ

Լ Ի Ք Է Յ Օ Ռ Ն Ե Ր Ե Ի Ռ Օ Մ

ՈՐՈՆՔ ԻԶՄԻՐԻ ՅՈՒՅԱՀԱՆԳԷՍԻՆ

Ա Ր Ժ Ա Ն Ա Յ Ա Ն

ՈՍԿԻ ՇՔԱՆՇԱՆԻ ՄԸ

Երկրորդ տեսակի Շ Ա Ի Ր Օղի

Յ. ԹԱՂՈՒԳՃԵԱՆ ԵՒ Ն. ԶԱՀՐԷՃԵԱՆ

Կապրա, Պայազիս փողոց, բիւ 35—37

Հեռագրի հասցե՝ Սքանկոյ ՇԻՐԱՔ

Հեռաձայն՝ ԲՆԲՍ. 1249

ՆԱԻԸՆՏԻԵՑՅՔ ՀԱՅԻ ԴԱՆԻՔԼԵԱՆԻ

« Ի Տ Է Ա Ն Թ Է Յ Ը »

Հոսաւեհ եւ ախորժախամ

Կեղրոնասեղի՝ Պոլիս, Պահչէ գարու, Ի2 Պանքասիին մօտ,
Բըրօվան խան, թիւ 6:

Եւ ձայնաւի բոլոր նպարալոնաւաներուն մօտ:

AVO

ՏՐԹ. Թ. Պ Ա Լ Գ Ճ Ե Ա Ն

Գ Ա Լ Գ Ն Ի Ե Մ Ո Ր Թ Ա Ն Ե Ն Հ Ե Ի Ա Ն Գ Ո Ւ Թ Ե Ա Ն Ն

Վկայեալ մասնագէտ՝ Բարիզի Մէնչուի, Լարիպուզիեր
 Էւ Եւէիեր հիւանդատեցնելուն:

Բերա, Թոմարլեանին ֆուլը՝ Սաղ փողոց, թիւ 17
 Փէլէֆօն, Բերա 3626

Ելքերովան ամենակատարեալ գործիրներով օժտուած իր
 արդիական դարմանաաան մէջ արմատապէս եւ առանց
 ցաւի կը դարձանէ՛ ամէն տեսակ գաղտնի եւ մարբային հիւան-
 դութիւններ:

Սկզբունք ունենալով՝ կատարեալ գաղտնապահութիւն,
 խղճակիս եւ արագ դարմանում:

Հ Ո Ւ Շ Թ Ի Ն Ա

Խմուռնցիք ձեր դրամը եւ ժամանակը

Խմուռնցիք ձեր դրամը եւ ժամանակը

Հ Ո Ւ Շ Թ Ի Ն Ա

Որով կը ձնին ամենամեծ բարիք եւ յաղաղութիւն

Մէկ փորձ միայն, պիտի ապացուցանէ որ ՀՈՒՇԹԻՆԱ լաւագոյն
 ներկն է. տունէն ներս մէկ ժամուան մէկ առանց ձեռք աղտոտան-
 լու ուզած զոյնի ներկելու համար բւերողէ, քամակէ, մետաքսէ,
 հիւսուածեղէնները՝ շատ դիւրին կերպով:

ՓՆՏՈՒՆ, ԱՄԼՆ ՏԵՂ

Կեդրոն ՄԱՐԿՈՒԹՃՐԼԱՐ

AVO

ՉԵ ԱՄԷՆ ԼՈՒՍՆԵԱՐՉԱԿՆԵ

ԿՈՐԾԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ ԳԻՄՅԵՐ

ՍԵՊԱԼ ԵՐ ԺՕՎՅԻԸ ՏՍՆ

SEBAH & JOALLIER

Բերա Մեծ Փողոց քիւ 439 Ա. յարկ

Թելեֆոն Բերա 108

Նրբանշաշակ լուսանկարներ, մեծադիր, իւղաներկ, ջրաներկ, ընտանեկան, դպրոցներու, ընկերութեանց, խմբանկարներ եւն. եւն. եւն

Թուրքիոյ զանազան քաղաքներու եւ մասնաւորապէս Պոլսոյ, Պալատներու, շէնքերու, հրնութեանց տեսարաններու, նոյնպէս հնութեանց թանգարաններու, արձաններու, քանդակներու եւլ. հաւաքածոները կը ծախսուին:

ԸՆՏԱՆԵՐԻ ՀԱՅԵՐԸ ԹՈՂ ԱՆՀՈՎ ԸԼԼԱՆ

Ս Ր Ս Վ Ի Ե Ե Կ Ե

ԿՐՆԱՆ ԳԻՄԵԼ ԳԵՐՁԱԿ ԵՒ ԶԳԵՍՏԱՎԱՃԱՌ

ՍԱՀԱԿ ՍՎԱՋԵԱՆԻ

Վ Ա Ճ Ա Ռ Ա Տ ՈՒ Ն Ը

6

ԱՌԱՆՑ
ՎՃԱՐՈՒՄԻ

ԱՄԻՍ
ՊԱՅՄԱՆԱԺԱՄՈՎ

Ուր ձեր տրամադրութեան տակ պիտի գտնէք խիստ մտէնն նրբանշաշակ ԱՐԱՆՑ, ԿԱՆԱՆՑ եւ ԵՐԿՈՅՈՒ ՏՂԱԲ.

ՆԵՐՈՒ ամէն տեսակ զգեստներ

Quasrus ու չափու վրայ

զօտիւմներ. Ժաքէթ ա բայ, պոճուր, տոփիկի, Էրաֆ, բարտրաիւ. էմբլեմալիւ, սալգալի բալթօնիւ, կանանց մանթօնիւ, անթափանցիկ վերարկուներ:

Ասկէ դատ պիտի գտնէք ամենավերջին նորոյթ ընտիր կերպաներու ճոր մթերք մը: Պոլիս Մեծ Շուկայ Գալբաֆ.

Նրլար, Քիւրճիկ խանիս դրամ դէմ, Գօլա ճրլա փ դոց քիւ 2-8 ՍԱՀԱԿ ՍՎԱ. Ը ՕՂԼՈՒ

AVO

Կ. ԿԻԻԼՊՈՒԵԱՆ — Յ. ՔԵԶԷՃԵԱՆ

Միակ հայ կերպարի *յանառասունը*.
ուր կարելի է գտնել զանազան տեսակ անգլիական ու ժրանսական *տոլուն, վայելույ* ու *ձաշակառո* կերպասողիկներ՝ *դիրաւնսչելի* գիներով :

Ղալաթիա՝ Հարաննի Փողոց թիւ 14
Հեռաձայն՝ Բերա 986

➡ ZUSAMMENSETZUNG DER VERFASSERIN ◀

Ղալաթիա, Թիւնէլի կից Պիլլոն փողոց. Բեշիս
փաշա խան առաջին յարկ :

Վանաւական դերձակ ՎԱՀՐԱՄ ՇԱՀՊԱԶ որուն պէտք է
դիմել շիֆ, տոլուն եւ վերջին նորաձեւութեան զգես-
ներ եւ վերարկուներ կարելի սալու հաւար :

*
* *

* * ԵՐԵՎ ԱՍՏՂ * *

Անուշեպէհներու եւ հեղափոխի գործարան

Տէր եւ Տիօրէն Գ. ՀՐԱՆՏ

Բերա, Պալլի Բագար, Տուտու օտար փողոց, թիւ 15

Ընթիւ պատրաստութիւն, կը վանառուի մեծամանակ
եւ փոքրամանակ

Ա. Լ'ԷՔՈՒԱԼ

Էլաստիկ եւ «Ամեկրիսանդ» MAILLOT
սեկրիւռներ

A. CLAVERIE, PARIS

Անկողջ աշխարհի ամենէն համբաւաւոր
մարման. շիսս ֆորսիներու վերին մօտիներ
պատրաստ եւ չափու վրայ: Սեպտիստիկներու
յասուկ պիտոյքներու նոյն ճաւակներ:

ՅՈՒՐՔԻՈՅ ՄԻԱԿ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՑԻՉՆԵՐ

ՅՈՎԱԿԻՄԵԱՆ ԵՂԲԱՐԲ

437 ՌՐՐԱ 437

ԶԳՈՒՇԱՑԻՔ ԿԵՂՇԵՐԷՆ

ԱՐԴԻԱԿԱՆ ԴԱՐՄԱՆԱՏՈՒՆ

Տօքթ. ՄԵԼԻՔՈՅ

ՄԱՍՆԱԳԷՏ

ՆԵՐՔԻՆ ՀԻՌԱՆԳՈՒԹԵԱՆՑ

Տօքթ. Յ. ԲԷՆԵՏԱՆ

ՄԱՍՆԱԳԷՏ

ՎԵՆԵՐ ՀԻՌԱՆԳՈՒԹԵԱՆՑ

Բերա, Թօֆարիտանի ետև, ՄԼԻՐԷՅ փողոց բիւ 18 ԹԵՐ. ԲԵՒԱ 634

Իզճաճիտ, արագ եւ հիշատական կերպով կը դարձանալին
ներքին, մարջային ու վննիրական հրամայութիւնները մամուտը
խնամքով եւ աւանց ցածի ամէն տեսակ ներքերկումներ կը կա
տարուին:

— Շիք ֆօսթիւսներ ունենալ կը փազմախիճ
կերպաններ ուրիշ գնեմ: — Գիմեցե՛ք

Պ. ԱՄԻԿԱՅԻՆ
Վ.Ա.ՃԱՌԱՏՈՒՆԷՐ

Միայն նոն պիտի գտնէք ԱՆԳՆԻՍԿԱՆ ամենաքնտիր
կերպաններ շատ հպատաաւոր գնեքով
Պահէ՛ք զարու Պ. Յակոբեան իսան, Շրջ յարկ ԹԻՒ 3

AVO

«ՊԻԼԵՃԻԿ»

ՕՂԻՆ

ԱՌԱՋՆԱԿԱՐԳ ԸՄՊՆԸ

ԳԼԵՈՒ ԾԱԽ ԶԻ ՏԱՐ

ԶԻ ԾԱՐԱԻՑՆԵՐ, ԱՌՈՂՋՈՒԹԵԱՆ
ՎՆԱՍԱԿԱՐ ՆԻԹ ԶԻ ՊԵՐՈՒՆԱԿԵՐ,
ԱՆՈՐԺԱԿ ԿԵ ԴԱՆՈՑ

Դիմել՝ ԱՏԵՓԱՆ ՊԵՐՊԵՐԵԱՆԻ

Կեդրոնատեղի և մթերանոց

Կաշաքա, Մոմենտե ճաստե

ԹԻԻ 67 Հեռաձայն Բերա 57

«ՊԻԼԵՃԻԿ», ՕՂԻՆ

ՕՂԻՆԵՐՈՒՆ ԹԱԳԱՒՈՐՆ Է

Պոլսոյ վստառատեղի, Մահմուտ Փաշա Պրզմիլեր

փողոց ԹԻԻ 47 Հեռ. Սր. 2932

AVO

ՏՊԱՐԱՆ ԿԱԶՄԱՏՈՒՆ

ԹՂԹԱՎԱՃԱՌԱՏՈՒՆ

Յ. Մ. ՍԷԹԵԱՆ

Հ Ի Մ Ն Ե Ա Լ 1900

Կ. Պոլիս, Չազմահնչլյար եօփուշ թիւ 30

Տպարանս կ'ստանձնե ամեն տեսակ տպարանական գործեր: Եփոս մտուր եւ դիւրամասշնչի պայմաններով կը տպագրուին գրքեր, հանդեսներ, պրօբլէմներ, պատմեմ ծանուցումներ, հարսանեկան քարտեր, այլաբանութիւններ, եւ այլն եւ այլն: Կ'ստանձնե նաեւ հրատարակչական գործեր:

Կազմատեսակ մեջ կը տպագրուին ամեն տեսակ տեսակներու եւ զիրենու կազմեր, տկուն եւ նաշակաւոր:

Միշտ տպագրուի կը գտնուին վաճառականական եւ դպրոցական տեսակներ (Եւրոպական եւ տեղական), ինչպէս նաեւ գրեմական պիտոյներ՝ դիւրամասշնչի գիւններով:

Կը տպագրուին նաեւ վարժարաններու յատուկ տեսակներ՝ իրենց անունով խիտ աժան:

Բարեգործական հաստատութեանց մասնաւոր զեղջ:

AVO